



clasa
XII

Regimul totalitar **comunist**

Support informațional



Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova
Asociația Foștilor Deportați și Deținuți Politici din Republica Moldova
Asociația Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu”



Regimul totalitar comunist:

REPRESIUNE ȘI MIȘCARE DE REZISTENȚĂ

SUPPORT INFORMAȚIONAL PENTRU CLASA A XII-A



MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
ASOCIAȚIA FOȘTILOI DEPORTAȚI ȘI DEȚINUȚI POLITICI DIN REPUBLICA MOLDOVA
ASOCIAȚIA ISTORICILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA „ALEXANDRU MOȘANU”

REGIMUL TOTALITAR COMUNIST: REPRESIUNE ȘI MIȘCARE DE REZISTENȚĂ

SUPORT INFORMAȚIONAL PENTRU CLASA a XII-a

12



Chișinău, 2026

Suportul informațional pentru clasa a XII-a *Regimul totalitar comunist – Represiune și Mișcarea de Rezistență* a fost elaborat în conformitate cu prevederile Curriculumului Disciplină opțională *Regimul totalitar comunist – Represiune și Mișcarea de Rezistență*, aprobat prin Ordinul Ministerului Educației și Cercetării al Republicii Moldova nr. 110 din 05. 02. 2024. Suportul informațional este recomandat a fi utilizat și la predarea disciplinei curriculare Istoria Românilor și Universală, clasa a XII –a.

Autori:

Alexandru POSTICA, coordonator al Proiectului, președintele Asociației Foștilor Deportați și Deținuți Politici din Republica Moldova (Introducerea);

Prof. univ., dr. hab. Anatol PETRENCU, membru de onoare al Academiei Oamenilor de Știință din România, Universitatea de Stat din Moldova (USM), coordonatorul ediției (I.1-I.3, V.1-V.4)

Virgiliu BÎRLĂDEANU, doctor în istorie, conferențiar universitar, Institutul de Istorie al USM (II.1, VI.1)

Alexandru MOLCOSEAN, doctor în istorie, Institutul de Istorie al USM (aparatură metodică la unitatea II.1-II.5, VI.1)

Mihai ȚURCANU, doctor în istorie, cercetător științific coordonator, Institutul de Istorie al USM (II.3, II.4)

Dumitru LISNIC, doctor în istorie, Institutul de Istorie al USM (II. 2)

Elena NEGRU, doctor habilitat în istorie, Institutul de Istorie al USM (II.5)

Viorel BOLDUMA, lector universitar, UPS „Ion Creangă” din Chișinău, profesor școlar, grad didactic superior, IP Centrul de Excelență în Construcții (III.5, III. 7, VI.3)

Adrian DOLGHI, doctor în istorie, cercetător științific coordonator, Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală (III.1, III.2, III.3, III.4, III.6, III.8, III.11, III.12, III.13, VI. 2, VI. 5)

Alina FELEA, doctor habilitat în istorie, conferențiar cercetător, Institutul de Istorie al USM (III.1, III.2, III.3, III.4, III.6, III.8, III.11, III.12, III.13, VI. 2, VI. 5)

Maria GOGU-ZINOVII, doctor în istorie, șef Direcție Generală a Fondului Arhivistic Guvernamental (I.4, III.9, III.10, VI.4)

Ion NEGREI, cercetător științific, Institutul de Istorie al USM (IV.1-IV.9)

Recenzenți:

Ludmila COJOCARU, doctor în istorie, conferențiar universitar, Muzeul Național de Istorie a Moldovei;

Lidia PĂDUREAC, doctor în istorie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți;

Anatol ȚĂRANU, doctor în istorie, cercetător științific coordonator, Institutul de Istorie, USM.

Textele sunt publicate în redacția autorilor.

Redactor: Lilia Luncă

Machetare computerizată: Nadea Potânga

Copertă: Natalia Berebiuc

Suportul informațional apare grație sprijinului financiar oferit de către Ministerul Educației și Cercetării, precum și contribuției Fundației culturale „Memoria” – Filiala Argeș cu sediul în Pitești, Prof. Univ. dr. Ilie Popa. Se distribuie gratuit. Orice preluare a textului trebuie să facă referință la produs.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Regimul totalitar comunist: represiune și mișcarea de rezistență : suport informațional pentru clasa a 12-a / autori: Alexandru Postica, Anatol Petrencu (coordonatorul ediției), Virgiliu Bîrlădeanu [et al.] ; Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova (sponsor), Asociația Foștilor Deportați și Deținuți Politici din Republica Moldova, Asociația Istoricilor din Republica Moldova "Alexandru Moșanu". – Chișinău : Lexon-Prim, 2026. – 310 p. : fot., tab.

Aut. indicați pe verso p. de tit. – Bibliogr.: p. 308-310 (91 tit.). – În red. aut. – [1500] ex.

ISBN 978-9975-181-44-0.

94(478):321.6(075.3)

R 39



MD-2049, mun. Chișinău, str. Pan Halippa 6G/13A
GSM: 0 699 04 555; 0 795 29 555
fax. 022 28 81 78; www.lexon.md
e-mail: lexonprim2001@gmail.com



Cuprins

Introducere în disciplina opțională	
<i>Regimul totalitar comunist: represiune și rezistență.</i>	
<i>O datorie a memoriei pentru viitor</i>	6

Unitatea de învățare I.

MANIFESTĂRILE DE REPRESIUNE TOTALITARĂ ÎN	
PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XX-LEA	9
I.1. Regimurile totalitare din secolul al XX-lea.	
Caracteristica lor generală	9
I.2. Rolul partidelor politice extremiste în instaurarea și evoluția regimurilor (statelor) totalitare.	
Încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului	15
I.3. Politicile represive. Gulagul sovietic.	
Metodele de exterminare fizică a populației: Holodomor, Marea Teroare, deportările în masă, foamea organizată ...	23
I.4. Viața cotidiană în Gulag	32

Unitatea de învățare II.

REGIMUL TOTALITAR COMUNIST ÎN RASSM	38
II.1. RASSM – poligon de experimentare a politicilor bolșevice	38
II.2. Colectivizarea și industrializarea sovietică: acțiuni de constrângere a libertății economice și de violare dreptului la proprietatea privată	48
II.3. Foamea din RASSM. Deportările staliniste.	
Refugiul populației din stânga Nistrului în România.	
Masacrele de la Nistru	57
II.4. Represiunile staliniste din anii Marii Terori (1937-1938)	66
II.5. Politica etnolingvistică în RASSM.	
Experimentul cultural identitar sovietic	76

Unitatea de învățare III.

ESENȚA CRIMINALĂ ȘI REPRESIVĂ A REGIMULUI	
TOTALITAR COMUNIST DIN RSS MOLDOVENEASCĂ	87
III.1. Colaborarea regimurilor totalitare.	
Pactul Molotov-Ribbentrop	87
III.2. Anexarea Basarabiei, nordului Bucovinei și a Ținutului Herța la URSS	97

III.3. Constituirea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești și instaurarea regimului totalitar comunist	105
III.4. Forme de manifestare ale totalitarismului sovietic în RSSM (1940-1941, 1944-1991). Îndoctrinarea ideologică și sovietizarea forțată a populației	113
III.5. Deportarea din 12-13 iunie 1941 din RSSM	121
III.6. Foamea organizată în RSSM (1946-1947) – metodă comunistă de înghenunchere și exterminare a opoziției sociale	130
III.7. Deportările din 5-6 iulie 1949 și 1 aprilie 1951 din RSSM	139
III.8. Colectivizarea gospodăriilor individuale țărănești	151
III. 9. Naționalizarea întreprinderilor industriale. Industrializarea forțată în RSSM	157
III. 10. Impactul psihologic și social al represiunilor asupra populației. Victimele foamei, colectivizării și deportărilor	163
III.11. Formarea omului sovietic: subordonarea politică a școlii și educației tinerii generații	169
III. 12. Deznaționalizarea și rusificarea în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească	179
III.13. Libertatea de credință și totalitarismul în Moldova Sovietică. Politica Statului Sovietic față de Biserica Ortodoxă din RSS Moldovenească	188

Unitatea de învățare IV.

MIȘCAREA DE REZISTENȚĂ ANTICOMUNISTĂ DIN	
RSS MOLDOVENEASCĂ	199
IV.1. Refugiul elitelor basarabene în România (1940, 1944) ...	199
IV.2. Organizația antisovietică „Majadahonda” din județul Orhei (1940-1941) – manifestare a rezistenței anticomuniste a tineretului studios din Basarabia	207
IV.3. Organizația clandestină antisovietică „Sabia Dreptății” (1949-1950)	214
IV.4. Rezistența prin credință. Mănăstirile și bisericile ortodoxe din RSSM în perioada regimului totalitar comunist	223
IV.5. Studenții din Chișinău în apărarea statuii lui Ștefan cel Mare (1964)	229

IV.6. Nicolae Testemițanu, omul care a sfidat și a învins regimul	235
IV.7. Vânătoria de naționaliști și epurările de cadre de la Institutul Politehnic din Chișinău	241
IV.8. Voci din Basarabia la Radio Europa Liberă	248
IV.9. Libertatea națională încătușată. Manifestul „Frontului Patriotic din Moldova” (1984)	255

Unitatea de învățare V.

POLITICI REPRESIVE ALE REGIMULUI

TOTALITAR COMUNIST ȘI MIȘCAREA DE REZISTENȚĂ DIN

ROMÂNIA, EUROPA DE EST ȘI DE SUD-EST	262
V.1. Instaurarea regimurilor totalitar comuniste în țările din Europa de Est	262
V.2. Activitatea serviciilor secrete și fenomenul „dispărut fără urmă”. Fenomenul Pitești. Închisorile din Aiud, Sighetu Marmației. Deportările în Bărăgan	270
V.3. Politici represive și mișcarea de rezistență în țările din Europa de Est și Sud-Est. Disidența	278
V.4. Experiența fostelor țări socialiste	

(România. Țările Baltice, Federația Rusă, Polonia etc.)

în studierea și condamnarea regimurilor totalitare	286
--	-----

Unitatea de învățare VI.

ÎNVĂȚARE ÎN BAZĂ DE PROIECT

VI.1. Destine frânte în comunism: istorii ale familiilor supuse represiunilor: cazul Larisei Lașchevici, or. Tiraspol	294
VI.2. Familii deportate din localitatea mea	298
VI.3. Impactul foametei din anii 1946-1947 asupra populației din RSS Moldovenească	300
VI.4. Expediții ale memoriei	302
VI.5. Dezghețul hrușciovist. Eliberarea și revenirea la baștină a deportaților	305
Bibliografie selectivă	308

Introducere în disciplina opțională

„Regimul totalitar comunist: represiune și rezistență. O datorie a memoriei pentru viitor”

Dragi profesori, stimați elevi, iubitori de istorie și de adevăr,

În toate valurile de deportări din 1941, 1949 și 1951 realizate de sovietici, mii de copii au fost deportați în Kazahstan sau Siberia împreună cu părinții sau bunicii lor, doar pentru faptul că au fost descendenți din familie de intelectuali și gospodari care erau incompatibili cu sistemul sovietic, care urma să fie construit în teritoriile ocupate de aceștia. Acești copii nu au mai avut parte de studii calitative în limba maternă. Au fost nevoiți să rateze ani din viață și să se adapteze unor condiții de trai câteodată inumane. O bună parte din copii au fost nevoiți să se refugieze în România împreună cu familiile lor în anul 1940 sau în 1944, iar ulterior au avut sorți diferite, uneori fiind din nou supuși represiunilor politice, de data aceasta de către un regim totalitar construit în România sovietică.

Copiii, deportați în Kazahstan și Siberia, au învățat să se descurce, alături de părinții lor, cum să înfrunte zilele și nopțile geroase, cum să construiască case durabile, astfel încât să nu fie pradă animalelor sălbatice care mișunau prin pădurile dese ale Siberiei, sau să se apere de șerpii veninoși din Kazahstan. Școlile care funcționau în localitățile apropiate locurilor în care au fost deportați erau pepiniere de studiu a comunismului într-o limbă pe care ei nu o cunoșteau, au făcut-o și pe asta, au mai învățat o limbă străină. Unii copii nu s-au mai întors, au murit de foame, de frig, de boli. Mulți, inclusiv cei născuți acolo, au rămas în Siberia și au construit case, și-au întemeiat familii. Chiar și acum sunt localități în care ai putea vedea case construite de deportații din Moldova. Însă majoritatea s-au întors, mai puternici, mai dârji și au reușit, într-un final, să participe alături de cei care au rămas în Moldova să reconstruiască societatea actuală.

Unii copii, care au rămas pe teritoriul actual al Republicii Moldova sub ocupație sovietică, au murit de foame în perioada foametei organizate de sovietici în anii 1946-1947, alții au trăit în orfelinat, deoarece părinții lor ar fi murit în timpul acestei terori.

Dacă ții în carte acest suport, atunci ești un om liber. Ai cel mai important lucru pe care ei, copiii anilor 40-80, nu l-au avut, ai libertatea să alegi. Această libertate copiii au obținut-o datorită unui concurs de împrejurări grele pentru întreaga populație a actualelor teritorii ale Republicii Moldova, datorită dedicației și curajului celor care s-au opus.

Acest suport informațional îmbină în sine cunoștința academică, didactică cu exercițiile practice utile oricărui elev al clasei a XII-a. Pe parcursul celor 35 de ani de la inde-

pendența Republicii Moldova, am fost prea puțin vocali, am fost tăcuți și slabi. Nu am putut vorbi cum se cuvine despre ce s-a întâmplat pe parcursul ocupației sovietice a Basarabiei după anul 1940, mai ales în educație. În manualele de istorie a fost inserat prea puțin material și acordat prea puțin timp pentru a înțelege mai bine ce s-a întâmplat, de fapt, într-o perioadă istorică de timp, relativ scurtă, perioadă în care au trăit bunicii și poate părinții celor care la moment au vârsta clasei a XII-a. Prin urmare, acest suport de curs pentru disciplina opțională reprezintă o primă încercare de a se prezenta informații suplimentare pentru studierea unor teme fundamentale, care vor permite celor interesați să înțeleagă mai bine amploarea și impactul represiunilor politice asupra populației din actualele hotare ale Republicii Moldova. Mulți din tinerii care vor citi acest suport de curs încă mai au șansa să vorbească cu martorii oculari ai acelor timpuri. Rudele multor din cei care vor citi aceste pagini sunt descendenții persoanelor care au avut de suferit de pe urma aceluia regim, alții au fost martori oculari ai regimului. Ambele categorii sunt importante pentru a explica și relata perspectiva lor asupra evenimentelor care au avut loc.

De ce este esențial studiul de față și de ce tinerii ar trebui să studieze această disciplină opțională? Întâi de toate tinerii ar trebui să răspundă sie însuși la întrebarea, cine sunt ei ca parte a unei identități? Cum se consideră ei ancorați în spațiu geografic? Această întrebare este prima la care se cere un răspuns din partea unui absolvent al oricărei instituții. Este important să înțelegem și contextul actual, atunci când la hotarele țării este declanșat și se desfășoară un război feroce pornit de Federația Rusă împotriva Ucrainei. Acest război din țara vecină ne oferă, de fapt, o perspectivă tristă a unor realități și constituie încă o dovadă că o societate care nu a răspuns adecvat unei probleme riscă să repete aceeași soartă. Destinul teritoriilor ocupate a fost identic, de fapt, pe teritoriul URSS, țările, care în urma Pactului Ribentrop-Molotov au fost anexate la URSS, au trecut prin același colimator al represiunilor și în aceste teritorii au fost aplicate aceleași scenarii de naționalizare a proprietății private, de deznaționalizare și de formare a unei identități noi, celei de om sovietic. Doar că în urma prăbușirii imperiului sovietic unele state independente au avut forța și curajul să readucă în prim plan identitatea națională de altă dată și anume cea de dinaintea represiunilor și anexării forțate a teritoriilor. Aceste state au desfășurat o serie de acțiuni, care sunt inerente unui proces

de eradicare a propagandei, a falsurilor istorice și de stabilire a adevărului și înfăptuirii unei justiții drepte pentru toți, inclusiv și pentru victime, dar și pentru torționari. Pentru Republica Moldova nu a fost să fie. Statul nostru a mimat doar câteva reforme în domeniile vitale ale memoriei, cum ar fi de-secretizarea arhivelor, reabilitarea parțială a victimelor. Pe plan educațional au fost inserate anumite crâmpoie de studii ale totalitarismului, fără a atrage o atenție fundamentală a transformărilor care le-a făcut sistemul sovietic asupra societății. Prin urmare, publicația de față reprezintă o încercare inedită de a prezenta un subiect important pentru identitatea noastră ca societate și ca stat.

Ce educă acest suport opțional? Întâi de toate, educă gândirea critică. Probabil linia transversală a temelor este încercarea autorilor de a educa și dezvolta agilitatea tinerilor și deprinderile lor de a dezvolta gândirea critică și înțelegerea copiilor de a pune în dezbatere orice informație care se prezintă ca fiind adevărată. Societatea noastră este încă prea îndoctrinată cu neadevăruri istorice promovate cu vehemență din necunoaștere sau din rea intenție. Este o situație, care de principiu poate fi explicată prin perioada îndelungată de ocupație și ulterior declarării independenței, servilismul și subrogarea interesului național unor interese străine. Tolerarea promovării unor interese străine pe teritoriul suveran într-un final ar duce la pierderea suveranității. Trăim într-o societate care în mare parte crede mai mult falsurilor distribuite pe rețelele de socializare și mai puțin cercetărilor istorice. Cădem prea ușor pradă unor narative pe care tinerii le preiau fără a le pune în discuție cu privire la viața de pe care ar fi trăit-o unii în perioade relativ îndepărtate. Acest manual oferă o abordare echidistantă cu referință la cercetările istorice ale unor personalități de renume pentru istoria națională. Tinerii ar putea cerceta de sine stătător și să aprofundeze cercetarea pe anumite tematici, care le simt mai aproape de interesul profesional sau personal.

Un alt element care educă acest suport de curs este toleranța. Tinerii care vor studia atent conținutul suportului informațional ar putea înțelege mai bine ce este toleranța și cum lipsa acesteia poate duce la catastrofe umanitare. Imperiul sovietic în care au fost anexate și teritorii ale Republicii Moldova în diferite perioade ale secolului XX, a fost construit pe teroare și ură. Este important să prezentăm geneza acestei uri. La capitolele inițiale este prezentată informația succintă a apariției acestei terori, care s-a abătut asupra populației din teritoriile ocupate de sovietici. A fost prezentată informația cum milioane de kilometri pătrați au devenit un întreg lagăr de concentrare pentru oamenii care au avut alte opinii. Represiunile staliniste din anii Marii terori, 1937-1938, reprezintă

o scurtă incursiune a practicilor odioase asupra populației pașnice din teritoriile care se aflau sub controlul URSS. Ulterior, o parte din aceste teritorii au fost trecute către RSSM și, prin urmare, la moment sunt localități care fac parte din statul suveran Republica Moldova. Exemplele care le veți găsi în aceste resurse arată cât de odios a fost regimul și cât au valorat viețile oamenilor în timpul Marii terori. Cu toate acestea, sunt și lecții de învățat pentru călăi și oamenii docili unor sisteme totalitare, având în vedere că după o perioadă scurtă, în care au executat orbește indicațiile parvenite de la liderii lor au devenit, la rândul său, victime ale regimului din care făceau parte. Aceste tematici ne învață că indiferent de limba pe care o vorbim, etnia pe care o avem și religia fiecăruia, solidaritatea umană și empatia a fost cheia unor societăți puternice. În lipsa toleranței nu există o identitate și societate puternică.

Suportul de curs opțional reprezintă un document valoros pentru viitorii juriști. Materialul de față prezintă o incursiune istorică a transformării dreptului de proprietate pe parcursul secolului XX. Suportul oferă exemple ale primei încercări de inginerie socială de formare a unei societăți bazate pe lipsa dreptului de proprietate privată, care a fost generatorul economiei pe parcursul secolelor. Colectivizările au distrus obștea tradițională a țăranilor, înlocuind-o cu o structură forțată de producție agricolă. Crearea unor societăți comunale de producere, ce în realitate reprezenta un abuz din partea conducătorilor sau celor aleși de către partid, servește un exemplu clar al unor relații juridice complexe, care pe parcursul timpului și-a demonstrat ineficiența și cel mai rău pierderea interesului față de dezvoltarea eficientă a societății. Naționalizarea proprietății private a dus la sărăcirea populației din Basarabia, iar oamenii gospodari, negustori, ingineri, medici, învățători, proprietari de restaurante, hoteluri etc. au fost declarați dușmani ai poporului și persecutați. Suportul de curs prezintă cu lux de probe și explicații aceste fenomene. Suportul conține capitole care explorează, de exemplu, industrializarea și face o paralelă cu foamea organizată. De exemplu, spre finele anului 1946, în republică funcționau 535 de întreprinderi industriale. În anii 1946-1947, au început a activa fabrica de piele, fabrica de încălțăminte, fabrica de conserve, fabrica de tutun etc. Deci, pe de o parte regimul sovietic din contul proprietăților expropriate a construit complexe întregi industriale, iar producția în mare parte a fost exportată în alte părți ale URSS. Pe de altă parte, tot în această perioadă, peste 130 de mii de oameni și-au pierdut viața din cauza lipsei de hrană. Alte peste 250 de mii au rămas cu sechele pe viață din cauza malnutriției. Acest fenomen a provocat o schimbare totală în mentalitatea colectivă a oamenilor. Prin asemenea metode

oamenii au fost aduși la rangul de ființe subumane, iar rușinea, cruzimea față de apropiați a fost necesară pentru o mai bună manipulare a maselor din partea regimului sovietic.

Din perspectiva unui viitor psiholog e bine să înțelegem cum s-au produs manipularea oamenilor. Istoria comunismului reprezintă un bun exemplu cum societatea poate fi manipulată și apoi transformată într-o masă omogenă a unei societăți supuse. Deportările, foametea organizată și colectivizarea forțată din fosta RSS Moldovenească nu au fost doar evenimente politice sau economice, ci experiențe profund traumatice pentru milioane de oameni. Aceste episoade au lăsat răni adânci în memoria colectivă, iar mărturiile supraviețuitorilor arată frică, umilință, nedreptate și suferință continuă. Pentru a justifica teroarea, autoritățile sovietice au inventat un „dușman intern” – așa-numiții „chia-buri”. De multe ori ei nici nu existau în realitate, dar erau acuzați, arestați, bătuți sau deportați pentru a-i obliga pe țărani să renunțe la gospodăriile lor și să intre în colhozuri.

În această perioadă violența era considerată normală și legitimă, pentru că era folosită „în numele idealului comunist”. Mulți oameni ajunseseră să creadă că suferința lor este necesară pentru construirea unei lumi mai bune. O explicație psihologică importantă este dezvoltarea „cultului personalității” lui Iosif Stalin – el era prezentat ca un Tată, Salvator, Erou. Orașe, premii, opere de artă și chiar imnul sovietic erau dedicate lui. Oamenii, speriați și lipsiți de soluții, îi scriau scrisori pentru ajutor, proiectând asupra lui speranțe și iluzii. În realitate, Stalin însuși aproba crime, arestări și suferințe, chiar împotriva apropiaților săi. Aceasta a creat un climat social în care frica, suspiciunea și umilința deveniseră parte din viața de zi cu zi.

Foametea din 1946-1947, provocată de autorități prin confiscarea alimentelor, a dus la moartea a peste 150 000-200 000 de oameni din RSSM. Impactul psihologic al foametei s-a transmis din generație în generație: mulți supraviețuitori și astăzi își fac rezerve de mâncare, păstrează pâinea cu grijă și trăiesc cu teama că lipsurile pot reveni. Pierderea bunurilor personale, a identității și a încrederii i-a făcut pe oameni să se teamă de vecini, rude sau prieteni. Solidaritatea tradițională rurală a fost înlocuită cu neîncredere, suspiciune și tăcere – mecanisme de protecție psihologică într-un regim represiv. Toate aceste fenomene arată că istoria nu înseamnă doar date și documente. Ea include emoții, traume, mecanisme de adaptare, iluzii, frici și strategii de supraviețuire. Înțelegerea lor îi ajută pe elevi să observe cum propaganda, frica, manipularea și abuzul de putere pot transforma societăți întregi și pot marca profund identitatea oamenilor, chiar și după decenii.

Dar cea mai importantă abilitate, pe care o vor prelua tinerii care se vor pătrunde de conținutul acestui suport de curs, este curajul și reziliența. Lupta împotriva regimului comunist nu a început doar în sălile de judecată, în manifestații publice sau prin texte clandestine, ci în interiorul oamenilor obligați să supraviețuiască acolo unde regimul îi voia distruși. Pentru deportații trimiși în Siberia și Kazahstan, curajul nu a fost o alegere, ci singura cale de a rămâne în viață și, mai ales, de a-și păstra demnitatea. Exilul lor nu înseamnă doar o relocare geografică, ci o ruptură brutală de identitate, familie, tradiții și siguranță. În mijlocul unor ierni care coborau la -50°C, printre mlaștini, taiga nesfârșită, boli, foamete și munci istovitoare, acești oameni au descoperit în ei înșiși un instinct profund al rezistenței.

Regimul îi eticheta drept „dușmani ai poporului”, încercând să le impună rușinea, ca instrument de control. Dar supraviețuirea lor a demascat această minciună. Mulți nu aveau haine corespunzătoare, nu primeau hrană suficientă și erau nevoiți să presteze munci care depășeau limitele biologice ale unui om. Și totuși, au continuat. Au împărțit rațiile minuscule, s-au îngrijit unii pe alții, și-au încurajat copiii, au transmis povești, cântece, rugăciuni – lucruri mărunte, dar decisive pentru păstrarea sensului vieții. În aceste gesturi, aparent simple, se ascunde una dintre cele mai impresionante forme de rezistență.

Pentru mulți deportați, lupta nu a fost doar cu frigul, foamea sau animalele sălbatice, ci cu prăbușirea interioară, cu sentimentul că existența lor a devenit lipsită de valoare. Regimul își dorea acest rezultat: un om golit de identitate este un om ușor de controlat. Însă victimele represiunilor politice nu au acceptat să fie reduși la statutul de victime. Prin fiecare zi în care au muncit, au respirat, au sperat, au refuzat să se lase înfrânți, ei au demonstrat că demnitatea umană poate supraviețui oricărui sistem totalitar.

Astfel, rezistența a devenit parte a identității noastre colective. Nu vorbim doar despre acte eroice spectaculoase, ci despre un curaj tăcut, constant, transmis între generații. Chiar și astăzi, urmașii deportaților păstrează acest reflex moral: nedreptatea trebuie numită, libertatea trebuie apărată, iar memoria trebuie protejată. A înțelege ceea ce au trăit deportații, nu înseamnă doar a studia istoria, ci a recunoaște că libertatea nu ne-a fost oferită, ci câștigată prin suferință și rezistență. De aceea, amintirea lor nu este doar un capitol al trecutului, ci o lecție de responsabilitate pentru prezent și viitor.

Alexandru POSTICA,

*președintele Asociației Foștilor Deportati și
Deținuți Politici din Republica Moldova*

MANIFESTĂRI DE REPRESIUNE TOTALITARĂ ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XX-LEA

I.1. REGIMURILE TOTALITARE DIN SECOLUL AL XX-LEA. CARACTERISTICA LOR GENERALĂ

Tricou cu imaginea lui Karl Marx și sloganul „Proletari din toate țările, uniți-vă!” (România, 2025, Nostalgia Shop). În timp ce simbolică nazistă este interzisă prin legi, cea comunistă continuă să facă nestingherit business capitalist. Reproducerea imaginii de mai sus se dorește a fi o avertizare adresată contemporanilor: „clasicii” marxism-leninismului apelau la o utopie, considerând cum că proletarii „nu au patrie”, uniți, ei formează o forță capabilă să construiască, cu orice preț, comunismul mondial, chiar și cu sacrificarea a milioane de oameni nevinovați.



JURNAL ISTORIC

Felix Dzerjinski către trimisul său personal la Tver Eiduk, 31 mai 1918: „Muncitorii, influențați de menșevici, SR (eseri) și alți ticăloși contrarevoluționari, au făcut greve și au manifestat în favoarea constituirii unui guvern care să-i reunească pe toți „socialiștii”. Tu trebuie să afișezi în tot orașul o proclamație în care să se arate că CeKa va executa pe loc orice bandit, hoț, speculant, contrarevoluționar care comploaează împotriva puterii sovietice. Acordă o atenție specială burghezilor din oraș. Înregistrează-i. Aceste liste vor fi utile dacă mișcă vreodată. Mă întrebi cu ce elemente să formăm o CeKa locală. Alege oameni hotărâți, care știu că nimic nu este mai eficient decât un glonț pentru a face pe cineva să tacă. Experiența m-a învățat că un număr mic de oameni hotărâți poate răsturna o situație”.

Sursa: *Cartea neagră a comunismului. Crime, teroare, represiune*, București, Editura Spandugino, 2024, p. 79.

DATE CRONOLOGICE

28 iulie 1914 – 11 noiembrie 1918 – Primul Război Mondial
25-26 octombrie (7-8 noiembrie stil nou) 1917 – lovitura de stat bolșevică în Rusia; instaurarea primului în lume regim totalitar de stânga

DICȚIONAR ISTORIC

Teroare – „groază, spaimă, frică provocată intenționat prin amenințări sau prin alte mijloace de intimidare sau de timorare; asuprire bazată pe intimidare, timorare, amenințare”; „frică provocată intenționat de către statul totalitar prin arestări inopinate, omucideri deschise, la vedere, singulare sau în masă a oamenilor”. (DEX)

Condițiile care au favorizat apariția regimurilor totalitare. Noțiunea „totalitarism” a apărut după încheierea Primului Război Mondial și aparține conducătorului fascist al Italiei Benito Mussolini, care a expus esența politicii regimului instaurat de el în 1922: „Totul pentru stat, nimic în afara statului, nimic contra statului”. Dictatorul considera că Partidul fascist italian, unit în jurul Duceului (Conducătorului), supunând total societatea, va realiza scopul propus: revenirea Italiei la măreția Imperiului Roman din antichitate și crearea Noului Imperiu Roman.

În secolul trecut s-au constituit trei regimuri (state) totalitare, considerate „clasice”: regimul bolșevic (comunist) în Rusia (din 1922 – URSS), cel fascist în Italia, și nazist (hitlerist) în Germania.

Rusia (URSS) – primul stat totalitar. Între Primul Război Mondial și apariția regimurilor totalitare este o legătură directă. Primul stat totalitar a fost cel sovietic, întemeiat de Vladimir Lenin, conducătorul partidului bolșevic, considerat a fi „partid de tip nou”. Ideologia și practica Partidului bolșevic își trag seva din realitățile politice ale Rusiei țariste. Imperiul rus era guvernat cu „mână de fier”: orice idei liberale, democratice, progresiste erau respinse cu vehemență. Atât țăranii, – care constituiau majoritatea absolută a populației Rusiei, – cât și muncitorii de la uzine și fabrici, erau nedreptățiți, batjocoriți de administratori, erau lipsiți de condiții de trai adecvate. În astfel de realități au apărut diverse organizații și partide politice protestatare, între care și cele ce promovau teroarea (asasinarea persoanelor publice, pe care teroriștii îi considerau a fi vinovați de starea lucrurilor din Rusia). V. Lenin a considerat că țarismul poate fi înlăturat în urma unei revoluții proletare, drept urmare – Rusia va trece la o societate comunistă, prima etapă fiind socialismul. V. Lenin era convins că revoluția proletară (socialistă) va cuprinde toate statele lumii. De aici și acceptarea sloganului marxist „Proletari din toate țările, uniți-vă!” V. Lenin a considerat că Marele război (așa a fost numit Primul Război Mondial până la declanșarea celui de-al Doilea) este unul imperialist, care trebuie transformat în unul civil, în care proletariatul fiecărei țări implicate în război să răstoarne propriile guverne „burgheze”. El a susținut războiul „revoluționar”, purtat de clasa „revoluționară” pentru instaurarea dictaturii proletariatului. În același timp, în multe articole, discursuri, interviuri V. Lenin a justificat aplicarea terorii față de toți cei care se împotriveau real sau imaginar Partidului bolșevic. Astfel, la

1 iulie 1918, V. Lenin a afirmat că „istoria revoluției ruse demonstrează că partidul întotdeauna recurge la teroare individuală, dacă nu este susținut de mase”. Susținuți de Germania, care lupta și împotriva Rusiei, liderii bolșevici au realizat Lovitura de stat din octombrie 1917 și au instaurat un regim totalitar sângeros.

○ [Descrie calea instaurării regimului totalitar în Rusia.](#)

Italia fascistă (1922-1943). Victoria bolșevicilor în Rusia i-a însuflețit pe revoluționarii din alte state (Ungaria, Germania, Italia etc.). În Italia, de ex., țară ce a ieșit învingătoare în Primul Război Mondial, situația postbelică era deosebit de grea: majoritatea populației era la nivelul sărăciei; în orașe deseori muncitorii organizau greve, de multe ori ele devenind generale. Forța politică care exprima revendicările maselor era Partidul Socialist Italian (PSI), constituit din mai multe curente, între care și gruparea „Ordine Nuovo” („Ordinea Nouă”), condusă de Antonio Gramsci (1891-1937), grupare ce împărtășea ideologia marxist-bolșevică.

În octombrie 1919, în cadrul congresului ordinar al PSI, a fost adoptată o rezoluție, prin care era recunoscută necesitatea luării cu forța a puterii de stat de către proletariat. Noul program al PSI, adoptat tot atunci, prevedea instaurarea dictaturii proletariatului, crearea sovietelor (consiliilor) muncitorilor, soldaților și țăranilor. PSI, a aderat la Comintern și a declarat că va susține Rusia sovietică. Surprins, V. Lenin a rămas încântat de poziția ocupată de socialiștii italieni, exclamând: „Exemplul partidului italian va avea o importanță uriașă pentru lumea întreagă”.

În același timp, ca reacție la ideile și practicile socialiștilor, în Italia s-au consolidat grupările fasciste, de extremă dreapta, conduse de Benito Mussolini, fost membru al PSI. Detașamentele fasciste s-au dedat la acte de terorism, huliganism și banditism, mai ales în nordul Italiei, unde influența socialiștilor era mare. Fasciștii îi maltratau pe activiștii socialiști, comuniști, sindicaliști. În noiembrie 1921, fasciștii au convocat un congres al partidului lor, care a dus la consolidarea rândurilor acestuia.

La 28 octombrie 1922, B. Mussolini a organizat un „marș spre Roma”; ca rezultat, regele Italiei Victor Emmanuel al III-lea îl însărcinează pe B. Mussolini să formeze guvernul țării. Inițial, executivul, format de B. Mussolini, a fost unul de coaliție, dar din 1925, fasciștii au trecut în ofensivă: presa liberă a fost interzisă; printr-o lege specială, B. Mussolini a obținut împuterniciri suplimentare, situându-se deasupra

Parlamentului. Toate partidele, cu excepția celui fascist, au fost interzise. Sindicatele au fost subordonate Partidului fascist. A fost formată poliția politică secretă – Organizația pentru Vigilență și Represiune a Antifascismului (abreviat – OVRA, de la *Opera Vigilanza Represione Antifascismo*). Astfel, Italia devine un stat totalitar. În centrul sistemului politic a fost plasat conducătorul Partidului fascist B. Mussolini, supranumit „Il Duce”, considerat infailibil: „Ducele are întotdeauna dreptate!”. Controlul din partea statului asupra vieții societății devenise total.

○ Enumeră două cauze ale venirii fasciștilor la putere în Italia.

○ Explică rolul liderului în instaurarea și menținerea unui regim totalitar.

Regimul nazist (hitlerist). Cronologic, cel de-al treilea regim totalitar s-a instaurat în Germania, țară care fusese învinsă în Marele Război, respectiv – lipsită de teritorii populate de etnici germani, obligată să cedeze regiuni bogate în cărbune, minereu de fier, alte bunuri materiale, precum și să plătească învingătorilor contribuții uriașe de război. Germania s-a proclamat republică, social-democrații germani creând un nou guvern – Consiliul Împuterniciților Poporului, în frunte cu Friedrich Ebert și Hugo Haase. Social-democratul de stânga, aprig simpatizant al bolșevicilor, Karl Liebknecht, de la balconul palatului imperial s-a grăbit să proclame „Germania – republică socialistă” și a chemat muncitorii germani la crearea unui stat al proletarilor. La sfârșitul lunii decembrie 1918, la Berlin, și-a deschis lucrările congresul I al Partidului comunist german. Programul aprobat prevedea înfăptuirea revoluției comuniste după modelul bolșevic și instaurarea dictaturii proletariatului. Comuniștii germani s-au declarat solidari cu Rusia sovietică, pledând deschis pentru revoluția comunistă mondială. Guvernul german n-a putut satisface pretențiile comuniștilor germani (Germania să fie proclamată „republică sovietică”, din executiv să fie înlăturați „burghezii” etc.). În ianuarie 1919, comuniștii germani au trecut în ilegalitate. În landul Bavaria, însă, condus de comuniști, în aprilie 1919, a fost proclamată Puterea sovietică: au fost naționalizate băncile, creată Armata Roșie etc. Puterea sovietică bavareză nu a rezistat: la începutul lunii mai republica sovietică din Bavaria și-a încetat existența.

În același timp, după război, în Germania s-au constituit sute de societăți militare și civile, organizații, partide ce exprimau opinii extremiste, revanșarde. Printre acestea era și Partidul Muncitoresc Națio-

nal-Socialist German (PMNSG), intrat în istorie ca Partidul nazist, întemeiat în 1919 și care, ceva mai târziu, va fi condus de Adolf Hitler. Ideologia nazistă a preluat unele idei ale filosofilor germani, cum ar fi, de ex., ideile despre rolul statului ca putere supremă în viața societății, despre război, ca manifestare supremă a personalității umane etc. Hitleriștii propovăduiau teoria pseudo-științifică a inegalității raselor umane și a superiorității rasei ariene (germane) față de celelalte rase umane, despre rolul deosebit al germanilor în Europa și în lume. Ținta naziștilor au devenit evreii. În opinia hitleriștilor, nenorocirile germanilor s-ar fi datorat, chipurile, trădării de către evrei, porniți a complota împotriva „civilizației creștine”. În viziunea hitleriștilor, Germania urma să-și ocupe un „loc sub soare”; germanii trebuiau să trăiască într-un singur stat, bazat pe principii rasiale. Statul urma să fie condus de Führer (Conducător). În plan extern, germanii urmau să se răfuiească cu Franța, apoi să-și lărgască „spațiul vital” pe contul popoarelor din răsăritul Europei.

Venirea hitleriștilor la putere s-a datorat Crizei economice mondiale, care a avut urmări deosebit de grave asupra economiei germane, legate strâns de cea de peste hotare, în special – de cea a SUA. În 1932, producția industrială s-a diminuat cu 40 % față de cea din 1929. Au suferit deosebit de mult industria constructoare de mașini, de automobile, de nave maritime; s-a redus extragerea cărbunelui. Volumul comerțului exterior s-a redus cu 60 %. Numărul șomerilor s-a ridicat la 4,5 milioane de oameni. Starea profundă de criză economică a dus la activizarea păturilor sociale, a partidelor politice. Partidul nazist considera că problemele economico-sociale pot fi rezolvate pe calea nimicirii dușmanilor interni, adică a comuniștilor, elementelor de stânga, și prin marginalizare sau excluderea etnicilor evrei din sferele economice, politice, comerț, învățământ, ocrotirea sănătății etc.

În noiembrie 1932, au avut loc alegeri în Reichstag (Parlament). Cele mai multe voturi le-a obținut Partidul nazist (11,7 milioane). Pentru social-democrați au votat 7,2 milioane de oameni, pentru comuniști – 5,9 milioane. La 30 ianuarie 1933, președintele republicii von Hindenburg l-a numit pe A. Hitler cancelar (prim-ministru) al Germaniei. Astfel, la putere în Germania, pe cale legală, au venit naziștii.

Ajunși la putere, hitleriștii au luat măsuri pentru a-și consolida pozițiile: au arestat comuniști, liberali, activiști sindicali etc. La scurt timp, naziștii au scos în afara legii Partidul comunist, Partidul social-demo-

crat, au suspendat activitatea sindicatelor. Pentru a-și consolida puterea în partid, A. Hitler a ordonat înlăturarea fizică a 1 500 de membri de partid, inclusiv activiști (în noaptea de la 29 spre 30 iunie 1933). La 1 august 1934, după moartea președintelui republicii von Hindenburg, funcția de cancelar al Reichului a fost comasată cu cea a președintelui. La 2 august 1934, A. Hitler și-a asigurat puteri depline, numindu-se „Führer și cancelar al Reichului”. Operativ, naziștii au transformat Germania într-un stat totalitar: economia națională a fost trecută pe picior de război; în martie 1935, în Germania a fost introdus serviciul militar obligatoriu, ceea ce însemna o încălcare a prevederilor Tratatului de la Versailles. Germania a fost cuprinsă de pogromuri anti-evreiești: zeci de mii de oameni au fost omorâți, internați în lagăre de concentrare, au fost lipsiți de avere și locuințe. Mulți oameni de știință și cultură, germani și de alte origini etnice, au părăsit Germania, luând drumul pribegiei. Ideologia nazistă devine dominantă, maselor li se insuflă ideea admisibilității oricărui act de violență „săvârșit în interesele marelui Reich”. Tinerii au fost înregimentați în organizații para-militare de tipul „Tineretul hitlerist”, „Nația tânără”, „Uniunea fetelor germane” etc.

○ **Compară condițiile istorice care au favorizat venirea la putere a unor forțe nedemocratice, extremiste, în Rusia, Italia și Germania.**

○ **Numește acțiunile partidelor extremiste în vederea consolidării puterii lor.**

Trăsături comune și distinctive ale regimurilor totalitare. Metodele represive și principiile autoritare de conducere a societății, intransigența politică și ideologică, acordarea unui rol exagerat statului și partidului unic de la putere, cultivarea cultului personalității, multe alte trăsături similare între regimul bolșevic și cel nazist au oferit unor contemporani ai acelor timpuri un bun prilej pentru a asemui cele două tipuri de regimuri totalitare. Astfel, la începutul anului 1935, cunoscutul fiziolog și psiholog rus Ivan Pavlov (1849-1936) a trimis conducerii sovietice un mesaj, în care sublinia: „Dvs. semănați în lumea civilizată nu revoluția, ci, cu un mare succes, fascismul. Până la revoluția noastră, fascismul n-a existat”. Deși studii comparative ale celor două tipuri de totalitarisme s-au realizat până în 1939, totuși cele mai multe și mai argumentate lucrări au apărut după cel de-al Doilea Război Mondial. Astfel, în 1951, a văzut lumina tiparului celebra monografie semnată de Hannah Arendt „Originile totalitarismului”, devenită clasică în problematica regimurilor totalitare. În opinia

autoarei, aceste regimuri au avut la origine mișcări sociale totalitare. Statul totalitar minte masele prin intermediul îndoctrinării și terorii. „Oriunde, totalitarismul stăpânește controlul absolut, el înlocuiește propaganda cu îndoctrinarea și folosește violența nu atât pentru a-i speria pe oameni (lucrurile acestea se face doar în fazele inițiale, când mai există încă opoziție politică), cât pentru a realiza constant doctrinele sale ideologice și minciunile sale practice”.

Există anumite greutăți în ceea ce privește elaborarea unui „model comun” ce ar încadra „totalitarismele”. Totuși, conform opiniei lui C. I. Friedrich și a lui Z. Brzezinski, regimurile totalitare se caracterizează prin șase criterii comune: 1. Existența unei ideologii oficiale, ce cuprinde toate aspectele importante ale existenței umane și este susținută de toți membrii societății; această ideologie conține o chemare, bazată pe inacceptarea categorică a rânduielilor existente în „lumea veche” și pe coeziunea în numele constituirii unei lumi noi, dacă este nevoie – pe cale forțată; 2. Existența unui partid unic de masă, de regulă, condus de un singur om, dictator, și care cuprinde o parte nu prea mare a populației (până la 10 %), al cărui nucleu este devotat neclintit ideologiei; acest partid este organizat pe principiul oligarhic și, de regulă, sau stă deasupra organizației birocratice de stat, sau este totalmente intercalat cu acesta; 3. Prezența controlului polițienesc terorist, care susține partidul, dar care efectuează, de asemenea, controlul asupra acestui partid în interesul conducătorilor lui, control exercitat nu numai asupra „dușmanilor” regimului, ci și asupra grupurilor și claselor alese de bună voie de populație; 4. Controlul aproape deplin al partidului, asigurat tehnologic, asupra tuturor mijloacelor de informare în masă; 5. Exact același control exercitat asupra forțelor armate; 6. Conducerea centralizată a întregii economii cu ajutorul coordonării birocratice a ramurilor economice, care fuseseră independente; aceeași conducere în majoritatea altor organizații obștești”.

Cele două regimuri totalitare, nazist și comunist, au practicat bestialități față de oamenii simpli din țările lor (dar și din alte state), – masacre în masă, închidere în lagăre de concentrare, de muncă forțată sau de exterminare, de înfometare, deportări etc., – toate acestea având rădăcini în atrocitățile comise în anii Primului Război Mondial.

În pofida acestor asemănări, regimurile de dreapta s-au deosebit de cel comunist, de stânga. Este vorba de proprietatea privată, respectată în Germania nazistă și Italia fascistă, dar lichidată, prin expropriere, în

URSS comunistă. Deși utopice, scopurile erau diverse: bolșevicii doreau extinderea comunismului în lumea întreagă, naziștii doreau impunerea rasei ariene ca dominantă în Europa și în lume. Ideologia marxist-leninistă s-a dovedit a fi mult mai pătrunzătoare și mult mai acceptată de cercuri (pături) largi în întreaga

lume, fiind considerată „a patra religie mondială”, spre deosebire de cea nazistă.

○ Bazându-te pe istoria Germaniei naziste și a URSS comuniste din anii 30 ai secolului XX, prezintă fapte concrete de asemănări ale celor două regimuri totalitare.

DOCUMENTE

D1. În aprilie-mai 1919, la München (Bavaria), comuniștii germani au proclamat și menținut timp de 25 de zile Republica Sovietică Bavareză. Liderul Statului sovietic V. I. Lenin a trimis conducătorilor comuniști din München următorul mesaj:

„Salut Republicii Sovietice Bavareze

Vă mulțumim pentru salutul vostru și, la rândul nostru, salutăm din toată inima Republica Sovietică Bavareză. Vă rugăm foarte mult să ne comunicați cât mai des și cât mai concret ce măsuri ați luat pentru lupta împotriva călăilor burghezi de teapa lui Scheidemann* și K°, dacă ați creat Soviete ale muncitorilor și slugilor în fiecare raion al orașului, dacă ați înarmat pe muncitori, dacă ați dezarmat burghezia, dacă ați folosit depozitele de haine și alte produse pentru ajutorarea neîntârziată și largă a muncitorilor, și mai ales a argaților și micilor țărani, dacă ați expropriat fabricile și averile capitaliștilor la München, precum și gospodăriile agricole capitaliste din împrejurimile lui, dacă ați anulat ipotecile și arende pentru micii țărani, dacă ați dublat sau triplat salariile argaților și ale muncitorilor necalificați, dacă ați confiscat toată hârtia și toate tipografiile pentru a tipări foi și gazete populare pentru mase, dacă ați introdus ziua de muncă de 6 ore, prevăzând 2 sau 3 ore pentru participarea la conducerea statului, dacă ați restrâns burghezia pentru a-i muta imediat pe muncitori în locuințe bogate, dacă ați luat în mâinile voastre toate băncile, dacă ați luat ostatici din rândurile burgheziei, dacă ați stabilit o rație alimentară mai mare pentru muncitori decât pentru burghezie, dacă ați mobilizat pe toți muncitorii atât pentru apărare, cât și pentru propagandă ideologică în satele din împrejurimi...” Scris la 27 aprilie 1919. Lenin. (V.I. Lenin, *Salut Republicii Sovietice Bavareze*, în *Opere complete*, vol. 38, Chișinău, 1975, p. 373-374).

* Philipp Scheidemann (1865-1939), social-democrat german, în perioada februarie-iunie 1919 a ocupat postul de cancelar al Republicii de la Weimar.

○ Descrie contextul istoric al elaborării mesajului lui V. Lenin.

○ Explică noțiunea Soviete ale muncitorilor.

○ Caracterizează întrebările formulate, pornind de la ideologia comunistă.

○ Exprimă-ți opinia: ce sugera liderul bolșevicilor ruși Vladimir Lenin prin întrebările formulate comuniștilor germani?

D2. La 7 februarie 1924, Italia fascistă a semnat cu URSS comunistă un acord comercial, urmat de recunoașterea de-jure a URSS de către Italia și de stabilirea relațiilor diplomatice între Roma și Moscova. Documentele de mai jos demonstrează existența unor simpatii reciproce între cele două regimuri totalitare – fascist și comunist.

Schimbul de note între Guvernul Italiei și Guvernul URSS cu privire la recunoașterea de-jure a URSS și la stabilirea relațiilor diplomatice sovieto-italiene (extrase)

Nota Guvernului italian, 7 februarie 1924

Domnule Comisar al Poporului,

Dvs. știți că din ziua când am preluat obligațiunile de șef al Guvernului, dorința mea a fost să realizez restabilirea relațiilor politice între cele două țări, considerând ca folositoare propriilor interese și intereselor generale ale Europei. De aceea eu sunt satisfăcut de faptul că astăzi a fost semnat acordul comercial italo-rus.

Am plăcerea să vă anunț (...) că în legătură cu realizarea Acordului eu consider problema recunoașterii de-jure a Guvernului Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste din partea Italiei ca fiind rezolvată. Guvernul italian va lua toate măsurile pentru a numi imediat Ambasadorul Regal pe lângă Guvernul Uniunii și consideră că începând cu ziua de astăzi, 7 februarie 1924, relațiile politice între cele două țări sunt determinate și stabilite definitiv (...) Mussolini.

Nota Guvernului URSS, 7 februarie 1924

(...) Guvernul unional sovietic ia act cu satisfacție de declarația Guvernului Regal italian cu privire la recunoașterea de-jure a Guvernului Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste și își exprimă satisfacția în legătură cu semnarea prealabilă a Acordului comercial între Italia și Uniunea RSS.

Guvernul unional consideră o datorie plăcută a sa de a remarca că încheierea cu succes a tratatelor cu Guvernul italian și rezolvarea definitivă a problemei recunoașterii lui (a guvernului URSS, a.p.) este rezultatul în mare parte a spiritului

prietenesc, manifestat de Guvernul italian și care și-a găsit reflectare în declarația făcută de Excelența voastră la 30 noiembrie (1923, a.p.). Guvernul Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste are onoarea de a-și exprima adâncă satisfacție în legătură cu declarația Excelenței voastre cu privire la decizia Guvernului italian de a numi imediat Ambasadorul Guvernului Regal pe lângă Guvernul Unional Sovietic (...). Cicerin (*СССР – Италия. Страницы истории. Документы и материалы* / URSS – Italia. Pagini de istorie. Documente și materiale /, Moscova, 1985, p. 59-61).

- Formulează definiția termenului notă diplomatică.
- Identifică principalele probleme abordate.
- Explică importanța notelor pentru fiecare stat în parte, având în vedere situația internațională.
- Expune-ți opinia: de ce regimul totalitar fascist, pe de o parte, a interzis activitatea comuniștilor italieni, pe mulți din ei închizându-i în temnițe, iar pe de alta – a stabilit relații diplomatice cu URSS – patria comuniștilor?

OPINII ISTORIOGRAFICE

01. Prezentarea fenomenului totalitar în URSS: „Totalitarism – regim politic, formă de stat, bazată pe dictatura fățiș teroristă a celor mai reacționare elemente ale claselor dominante. Exemplu: regimul hitlerist în Germania, regimul franchist din Spania, regimul totalitar din Chile și din alte țări (...) Totalitarismul se caracterizează prin concentrarea puterii de stat în mâinile celor mai reacționare cercuri, militarizarea economiei și aparatului de stat, suprimarea libertăților burgheze, încălcarea totală a normelor juridice și a drepturilor oamenilor, folosirea pe larg a metodelor de dictat și de teroare, precum și prin înăsprirea nelimitată a exploatarea oamenilor muncii și activizarea politicii externe agresive”. (*Enciclopedia sovietică moldovenească*, vol. 6, Chișinău, 1976, p. 425).

- Explică noțiunea totalitarism, formulată în sursă, ținând cont de opinia autorului.
- Evidențiază trăsăturile caracteristice totalitarismului.
- Demonstrează că sovieticii nu recunoșteau că sunt un regim totalitar.

02. „Totalitarism – formă de guvernământ care subordonează toate aspectele vieții cetățenilor săi autorității statului, având un singur lider carismatic ca autoritate supremă. Termenul a fost inventat la începutul anilor 1920 de către Benito Mussolini, dar totalitarismul a existat de-a lungul istoriei în întreaga lume (de ex., dinastia Qin, în China). Se distinge de dictatură și autoritarism prin înlocuirea tuturor instituțiilor politice și a tuturor tradițiilor vechi legislative și sociale cu unele noi care, de obicei își fixează obiective mărețe. Violența organizată, pe scară largă, poate fi legitimată de stat. Poliția operează fără constrângerea legilor și a regulilor. Acolo unde urmărirea obiectivelor statului este singurul fundament ideologic pentru un asemenea guvern, atingerea acestor obiective nu poate fi niciodată recunoscută. Originile totalitarismului (1951), scrisă de Hannah Arendt, este lucrarea clasică despre acest subiect” (*Enciclopedia universală britanică*, vol. 15, București, Editura Litera, 2010, p. 266).

- Compară definiția noțiunii totalitarism din 01 cu cea din 02.
- Argumentează că în URSS, Italia fascistă și Germania nazistă erau prezente toate trăsăturile menționate.
- Arată prin trei argumente, importanța lucrării lui Hannah Arendt.



EVALUAREA CUNOȘTINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

- Enumeră principalele caracteristici ale regimurilor totalitare.
- Elaborează, utilizând Diagrama Venn, comparația regimurilor totalitare din perioada interbelică.
- Formulează câte trei concluzii despre impactul regimurilor totalitare asupra: vieții sociale, vieții cotidiene și vieții politice.

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

Redactează un eseu cu tema: *Încălcarea drepturilor fundamentale ale cetățenilor în regimurile totalitare.*

I.2. ROLUL PARTIDELOR POLITICE EXTREMISTE ÎN INSTAURAREA ȘI EVOLUȚIA REGIMURILOR (STATELOR) TOTALITARE. ÎNCĂLCAREA DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE ALE OMULUI

DICȚIONAR ISTORIC

Autarhie – politică prin care o țară sau un grup de țări se izolează de circuitul economic mondial ori își limitează relațiile economice la anumite zone.

Corporații – (în Italia fascistă) – un sistem economic centralizat în care sindicatele de angajatori și angajați erau integrate în asociații de corporații controlate de stat, menite să colaboreze la definirea politicii economice naționale. În opinia lui B. Mussolini, acest sistem, numit corporatism, urma a fi o a treia cale între capitalism și comunismul bolșevic. Statul controla practicile antreprenoriale, stabilea salariile și interzicea grevele.

Nomenclatură – sistem practicat în URSS (preluat de la țarism) prin care selectarea și promovarea cadrelor pentru diferite posturi de stat și în domeniul economic se făcea pe baza dosarelor și listelor aprobate de partidul comunist. Includerea în N. se făcea adesea „după criterii subiective (devotamentul față de partid, recomandări ale organelor de securitate) și a dus la constituirea unei birocrății de tip deosebit, care cuprindea și numeroase persoane slab pregătite profesional”. La mijlocul anilor '80 ai sec. trecut nomenclatura sovietică număra 18,5 milioane oameni, ceea ce era de ajuns pentru a conduce toate țările globului pământesc.

DATE CRONOLOGICE

Iulie-august 1903 – congresul al II-lea al Partidului Social Democrat Rus (PSDR) apariția fracțiunii bolșevice, conduse de V. Lenin

1914-1918 – Primul Război Mondial (Marele război)

25-26 octombrie (7-8 noiembrie) 1917 – lovitura de stat bolșevică, teroarea roșie, începutul războiului civil în Rusia

4 martie 1919 – constituirea Internaționalei a III-a comuniste (Kominternului) – stat-major de export al revoluției bolșevice

9 noiembrie 1921 – întemeierea Partidului Național Fascist (PNF) în Italia

28 octombrie 1922 – Marșul asupra Romei, lovitură de stat, realizată de Partidului Național Fascist; drept rezultat, liderul PNF, Benito Mussolini este numit prim-ministru

30 decembrie 1922 – constituirea Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste (URSS)

1919-1945 – constituirea și activitatea Partidului Muncitoresc Național-Socialist German, cunoscut ca Partidul Nazist, la putere în Germania între 1933-1945

JURNAL ISTORIC

„După ce a ascultat raportul președintelui Comisiei Extraordinare pentru Combaterea Contrarevoluției privind activitățile acestei comisii, Consiliul Comisarilor Poporului constată că, în situația actuală asigurarea spatelui frontului prin teroare este o necesitate directă; că, pentru a consolida activitățile Comisiei Extraordinare a întregii Rusii și a introduce o planificare mai amplă în cadrul acesteia, este necesar să trimită acolo cât mai mulți tovarăși de partid responsabili; că este necesar să se protejeze Republica Sovietică de dușmanii de clasă prin izolarea lor în lagăre de concentrare, că toate persoanele legate de organizațiile, conspirațiile și rebeliunile Armatei Albe sunt supuse execuției; că este necesar să se publice numele tuturor celor executați, precum și motivele aplicării acestei măsuri în cazul lor.

Comisarul Poporului pentru Justiție, Kurski. Comisarul Poporului pentru Afaceri Interne Petrovski Secretar Fotieva Moscova, Kremlin 5 septembrie 1918”. Sursa: *Декреты Советской власти*, vol. III, Moscova, 1964, p. 291-292.

○ Demonstrează cu argumente din document că Statul sovietic, chiar de la întemeiere, a fost unul totalitar, bazat pe teroare, aceasta fiind legalizată de Guvern.



Primul număr al ziarului „Iskra”, 11.12.1900.



„Il Popolo d'Italia”, organul de presă al Partidului Național Fascist.



Pagina întâi a ziarului „Völkischer Beobachter” („Observatorul popular”), din 27 ianuarie 1932, organul de presă al Partidului Muncitoresc Național Socialist German. Apărea zilnic, în 1944 avea un tiraj de 1,7 milioane exemplare.

Rusia: constituirea partidului bolșevic, venirea lui la putere. Instaurarea totalitarismului comunist. La sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea, în pofida unor succese economice, Imperiul țarist reprezenta un stat autoritar, despotic. Orice manifestări antițariste erau anihilate cu fermitate. Intelectualii ruși – scriitori, profesori, studenți etc. – erau în căutarea unor soluții pentru schimbarea lucrurilor în bine prin înlăturarea țarismului, a forțelor care o pot face. În aceeași perioadă, în Rusia încep să pătrundă ideile marxiste despre rolul proletariatului în construirea noii societăți, socialiste, înlocuind-o pe cea „veche”, capitalistă. Apar primele cercuri ale social-democraților ruși, iar în 1898, la Minsk, s-a convocat primul congres de constituire a Partidului social-democrat rus (PSDR). La scurt timp, conducătorii acestui partid au fost arestați, formarea partidului a eșuat. În așa condiții, cu scopul creării unui partid al clasei muncitoare ruse, s-a implicat Vladimir Ilici Ulianov-Lenin (n. 1870). El a considerat că cercurile social-democraților ruși trebuie să se debaraseze de revendicări economice și să se încadreze în răsturnarea pe cale revoluționară a țarismului. Pentru a uni social-democrația rusă, Lenin a propus tipărirea unui ziar politic care ar face propaganda ideilor social-democrației revoluționare. Așa ziar a fost „Iskra” („Scântea”), tipărită în Germania (la Munchen), apoi în Londra și Geneva și trimisă ilegal în Rusia. Unele numere ale ziarului au fost retipărite clandestin în câteva orașe ale Imperiului țarist, inclusiv în Chișinău.

În 1902, V. Lenin a publicat cartea „Ce-i de făcut? Problemele acute ale mișcării noastre”, în care a expus viziunea sa referitoare la partidul revoluționar. El a considerat că este necesar de a crea un partid revoluționar, format din două părți: 1) dintr-un cerc îngust de revoluționari de profesie, adică oameni care sunt scutiți de orice obligațiuni afară de munca de partid, care au cunoștințe teoretice, experiență politică, posedă arta luptei cu poliția țaristă, și 2) o rețea largă de organizații de partid cu mase largi de membri de partid, susținuți de sute de mii de truditori. Scopul final al partidului era înlăturarea capitalismului în instaurarea societății socialiste, iar scopul imediat – răsturnarea țarismului.

În iulie 1903, inițial la Bruxelles, apoi la Londra, și-a ținut lucrările cel de-al Doilea Congres al PSDR, care a aprobat programul partidului: înfăptuirea revoluției socialiste, înlăturarea puterii capitaliștilor, instaurarea dictaturii proletariatului (programul maximum)

și programul minimum – răsturnarea țarismului, proclamarea unei republici democrate, restituirea pământului luat de la țărani etc. Tot atunci Partidul Social-Democrat Rus s-a scindat în două curente: majoritar (rus.: *bolșinstvo*, de aici noțiunea de *bolșevic*) și minoritar (de la *menișinstvo*, de aici noțiunea de *menșevici*). Motivul scindării l-a constituit poziția lui V. Lenin despre membrii de partid: în mod obligatoriu, ei trebuiau să fie membri ai organizațiilor primare de partid. Altfel spus – membrii de partid să fie sub control, să fie verificați privind fidelitatea etc.

Pe parcursul anilor, diferența între cele două fracțiuni ale PSDR s-a adâncit, poziția menșevicilor și bolșevicilor față de evenimentele timpului fiind diferită. De ex., atitudinea menșevicilor a fost de susținere a patriei, ceea ce în viziunea bolșevicilor însemna apărarea țarului, moșierilor și capitaliștilor. Dimpotrivă, bolșevicii considerau că înfrângerea țarismului va duce la slăbirea lui și la consolidarea revoluției socialiste. În 1905-1907, Imperiul rus a fost cuprins de revoluție. Tactica bolșevicilor a fost: extinderea maximală a revoltelor, răsturnarea țarismului pe calea insurecției militare, crearea unui guvern revoluționar provizoriu din reprezentanții clasei muncitoare și țăranimii.

Către 1914 – anul începerii Primului Război Mondial, curentul bolșevic se constituise într-o entitate politică distinctă. În anii Marelui Război, conducerea bolșevică (V. Lenin) a considerat că războiul are un caracter imperialist de ambele părți beligerante, că ostașii nu trebuie să lupte unii împotriva altora, ei făcând parte din aceleași clase exploatate, dar trebuie să îndrepte armele împotriva propriilor guverne, să le răstoarne și să instaureze dictatura proletariatului. Important: în multe state din Europa occidentală, partidele social-democrate, unite în Internaționala a II-a Socialistă, aveau fracțiuni parlamentare care, odată cu începerea războiului, au votat bugete militare alături de reprezentanții partidelor „burgheze”. Liderul bolșevic a considerat că social-democrația vest-europeană a „trădat” cauza proletariatului, iar în perspectivă, va constitui o altă Internațională - cea de-a treia, Comunistă (Kominternul).

Fiind interesată de scoaterea Rusiei din război, Germania a susținut financiar Partidul bolșevic în acapararea puterii de stat. Deja după căderea țarismului, într-un vagon sigilat, V. Lenin și alți revoluționari de profesie ruși au ajuns în Petrograd, capitala fostului Imperiu țarist. În acel moment, în multe localități din Rusia, inclusiv în capitala țării, se înființase așa-numi-

tele „soviete” (consilii) ale muncitorilor, soldaților, marinarilor, țăranilor etc. În aceste organe electivе, Lenin a văzut structura viitoarei puteri de stat, de la cele sătești, orășenești, regionale până la Sovietul suprem al republicii proletare.

Lovitura de stat a fost înfăptuită în octombrie (noiembrie, după introducerea noului calendar), prin înlăturarea (arestarea) Guvernului provizoriu, condus de eserul Alexandr Kerenski și dizolvarea Dumei de Stat. La Congresul al II-lea al Sovietelor pan-ruse, acestea s-au proclamat putere legislativă supremă, alegând Comitetul executiv central pan-rus, primul președinte fiind Nicolai Ciheidze (rus. Чхеидзе), urmat de Lev Kamenev (numele de familie la naștere Rozenfeld), unul din apropiații lui Lenin, de Iakov Sverdlov, Mihail Vladimiski, de Mihail Kalinin – toți lideri marcanți ai Partidului bolșevic, revoluționari de profesie.

La același congres al Sovietelor a fost aprobat și Consiliul comisarilor poporului (rus. Совет народных комиссаров, abreviat – Совнарком), organul executiv (guvernul) a Republicii Sovietice Ruse, în frunte cu Vladimir Lenin. În Consiliul comisarilor poporului au mai intrat: Alexei Rîkov (afaceri interne), Lev Bronștein-Troțki (afaceri externe), Alexandr Șleapnikov (muncă), Iosif Djugașvili-Stalin (problemele naționalităților) etc., toți conducători de vază ai Partidului bolșevic, revoluționari de profesie (vezi imaginea).



Rusia sovietică. Primii comisari ai poporului.

- Explică diferențele dintre menșevici și bolșevici.
- Argumentează că bolșevicii au preluat puterea în Rusia pe cale nedemocratică.
- Numește primii membri ai Guvernului sovietic.

Consolidarea Puterii sovietice. Lovitura de stat și preluarea puterii de către un partid de extremă stângă, revoluționar, puțin numeros, dar ambițios nu numai în menținerea puterii, ci și în promovarea revoluției proletare pe plan internațional, a fost urmată de evenimente sângeroase, care au dus la crearea unui regim (stat) totalitar, dar și a unei societăți totalitare.



„Libertate bolșevică” – afiș polonez anti-bolșevic

○ Analizează afișul. Interpretează mesajul transmis de acesta referitor la esența „democrației” și „libertății” în Rusia sovietică/ URSS.

Pentru a se menține la putere în Rusia, V. Lenin a încurajat aplicarea terorii în masă. La 20 decembrie 1917, Guvernul bolșevic a creat Comisia extraordinară pentru întreaga Rusie de luptă cu contrarevoluția și sabotajul (abreviat rus. VCK), organ extrajudiciar, în frunte cu Felix Dzerjinski, comisie ce avea drept sarcină să anihileze contrarevoluția. În războiul civil, care a urmat (1917-1921), VCK a promovat Teroarea roșie – asasinarea fără judecată nu doar a contra-revoluționarilor, ci și a tuturor suspectilor de a fi împotriva Puterii sovietice, a celor pe care bolșevicii i-au considerat a fi „exploataatori” ai muncii altor oameni, a intelectualilor. În urma Războiului civil din Rusia, încurajat de V. Lenin, în care s-au implicat Armata Roșie, albgardiștii, militarii altor state, diverși partizani etc. au murit între 2, 7 sau chiar 10 milioane de oameni, între care

80 % civili, iar 2 milioane de oameni au fost nevoiți să ia calea refugiului. Războiul civil a distrus economia Rusiei (la sfârșitul războiului funcționau între 4 și 20 % din întreprinderile industriale), producția agrară s-a redus la jumătate (comparativ cu 1917), sistemul bancar a falimentat. În schimb, Statul sovietic a devenit unul totalitar prin excelență: pământul și bogățiile subpământene, fabricile și uzinele, băncile, mijloacele de transport, edificiile, casele de locuit etc. au devenit proprietate a statului, adică a partidului-stat. În Rusia s-a instaurat sistemul ierarhic al unui singur partid, a fost impus controlul asupra mijloacelor de informare în masă, poliția secretă și teroarea au fost păstrate și aplicate, a fost promovată ideologia marxist-leninistă, interesele personale au fost înlocuite cu cele obștești; forțele armate au fost supuse unui sever control de partid, educația a fost supusă politic. În Rusia sovietică (apoi URSS) s-a promovat cultul personalității lui V. Lenin, iar după moartea acestuia – cel al lui I. Stalin.

Victoria bolșevicilor a produs și lucruri ciudate. Astfel, unii revoluționari, inclusiv femei-revoluționare (Alexandra Kollontai, Inessa Armand etc.), considerau familia ca fiind o instituție „burgheză” care, în socialism, trebuia lichidată. În anii 1924-1925, în unele orașe din URSS apăruseră societăți ale nudiștilor „Jos rușinea!”. Au fost dezvelite monumente lui Iuda. Asta pentru că unii din liderii bolșevici l-au considerat primul în istorie ateu, care a pus la îndoială divinitatea lui Dumnezeu.

○ **Apreciază rolul lui Felix Dzerjinski în constituirea și consolidarea statului totalitar sovietic.**

○ **Identifică în text 3 caracteristici ale statului totalitar din Rusia sovietică/ URSS.**

Internaționala a III-a comunistă (Kominternul). URSS. Kominternul a fost constituit la insistența lui V. Lenin. Congresul de constituire a avut loc la 4 martie 1919. La primul congres au fost prezenți 52 de delegați din partea a 35 de partide comuniste și grupuri de stânga din 21 de țări. Scopul organizației a fost dezvoltarea și diseminarea ideilor socialismului revoluționar în toate statele lumii și realizarea revoluției comuniste. Lenin considera că Kominternul constituie „unitatea muncitorilor din întreaga lume (muncitori), care tind să instaureze Puterea sovietică în toate statele”. Logotipul Kominternului a fost simbolul cioca-



Delegați la Primul Congres (Fondator) al Cominternului, 4 martie 1919.

nului și secerii (alianța între clasa muncitoare și țărănime), suprapus pe continentele globului pământesc. Sloganul Kominternului a fost „Proletari din toate țările, uniți-vă!”

Între congrese, Kominternul era condus de un Comitet executiv, primul președinte fiind Grigori Zinoviev. La cererea guvernelor din Coaliția antihitleristă, din care făcea parte și URSS, la 15 mai 1943, Kominternul a fost dizolvat.

La scurt timp după încheierea Războiului civil din Rusia, bolșevicii au pus problema creării unei uniuni din cele patru republici sovietice – Rusia, Ucraina, Belarus și Transcaucazia. La 30 decembrie 1922, la Moscova, a fost semnat Tratatul de constituire a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste (URSS) și lansată o Declarație cu privire la constituirea URSS. Între altele, în acest document oficial este scris că nou-creata URSS „...va servi drept bastion credincios împotriva capitalismului mondial și un nou pas decisiv către unificarea muncitorilor din toate țările în Republica Sovietică Socialistă Mondială”. Altfel spus, Statul sovietic, consoli-



Logotipul Kominternului



Stema URSS până în 1991

dat în URSS, s-a dorit a fi o bază pentru transformarea tuturor statelor lumii în republici sovietice socialiste.

Stema de stat a URSS a copiat logotipul Kominternului și reprezenta Globul pământesc, deasupra fiind suprapuse ciocanul și secera, sus – steaua roșie, pe din părți spice de grâu, înfășate de panglici pe care, în limbile republicilor unionale, era scris sloganul „Proletari din toate țările, uniți-vă!”. Imnul de Stat al URSS, din 1922 până în 1943, a fost cel mai cunoscut cântec al socialiștilor (dar, în egală măsură și anarhiștilor și comuniștilor), *Internaționala*, pe versurile lui Eugene Pottier (vezi D1).

○ **Ce reprezenta Kominternul? Cu ce scop a fost constituită organizația Internaționala a III-a comunistă?**

Stat totalitar sau societate totalitară? Există istorici care consideră că noțiunea de „regim (sau stat) totalitar” nu redă adecvat realitatea concretă din URSS, dar și din statele totalitare Italia și Germania. Astfel, profesorul Andrei Saharov (1930-2019), membru corespondent al Academiei de Științe a Federației Ruse, a atras atenția asupra rolului jucat de popor în constituirea regimurilor totalitare. Autorul consideră, că este greșit să-l separăm pe Stalin, conducerea stalinistă, aparatul de stat și de partid, de poporul suferind. El subliniază că această împărțire a societății sovietice este artificială: primei părți îi sunt atribuite trăsăturile specifice totalitarismului, cea de-a doua (adică poporul) fiind considerată a fi un mieluşel, care avea o atitudine pasivă în fața răului și care trebuie deplâns. A. Saharov a analizat „calitatea” societății sovietice. În urma loviturii de stat bolșevice, scrie autorul, la suprafața vieții sociale s-au ridicat elementele cele mai înapoiate ale Rusiei, care considerau că a venit „timpul lor”: pasionați de lupta împotriva „exploataților”, ele au pierdut simțul realității, au încetat să muncească cinstit, cu randamentul de mai înainte. Rezultatele acestei „munci eliberate” s-au făcut simțite foarte repede în economia sovietică. Pe fondul luptei cu tot ce era considerat a fi „vechi”, „înapoiat”, au ieșit în prim-plan elementele cele mai „bune” din acest mediu: cei mai necruțători, pragmatici, cei mai hotărâți. Pentru aceste păături, socialismul a devenit „orânduirea lor nouă, civilizația lor, ce lua naștere”.

○ **Exprimă-ți opinia dacă popoarele poartă vreo responsabilitate pentru instaurarea și consolidarea regimurilor totalitare. Argumentează.**

Partidul Fascist Italian: crearea statului totalitar. Așa cum am arătat mai sus (I.2), după Primul Răz-

boi Mondial, în Italia, forțele revanșarde, nemulțumite de rezultatele războiului pentru Italia și considerând că guvernarea de la Roma este „neputincioasă” în rezolvarea problemelor economice, teritoriale, financiare etc., au constituit detașamente (grupuri) de fasciști, ulterior uniți în Partidul Național Fascist (PNF), ajuns la putere în 1922. Dar victoria fasciștilor nu a fost deplină: între 1922 și 1925, ei au fost nevoiți să împartă puterea cu alte forțe politice. Chiar și așa, caracterul dictatorial al noii puteri s-a simțit din prima clipă: au fost scoase în afara legii comitetele muncitorești de la fabrici și uzine, au fost limitate drepturile sindicatelor, s-au produs arestări ale activiștilor de stânga. B. Mussolini a modificat legea electorală în folosul PNF; în alegerile parlamentare din 1924, PNF a obținut majoritatea mandatelor.

Din 1925, fasciștii au trecut în ofensivă, capturând întregul stat și transformându-l în unul totalitar: a fost interzisă presa liberă, de opoziție, prin decrete, semnate de B. Mussolini, au fost înlăturați din funcții administratorii neloiali fasciștilor, toate partidele, cu excepția PNF, au fost interzise, deputații din opoziție au rămas fără mandate, syndicatele, cu excepția celor subordonate PNF, au fost dizolvate, printr-o lege specială B. Mussolini s-a situat deasupra Parlamentului, fiind supranumit „Il Duce” („Conducătorul”). Fasciștii au promovat cultul Duceului și al Statului („Totul pentru stat, nimic în afara statului, nimic contra statului!”). În plan economic, fasciștii au promovat politica de creare a unei economii închise, numite autarhie. Ca și în URSS, în Italia fascistă s-au promovat campanii în masă ca, de ex., „Bătălia pentru grâu”. PNF a introdus așa-numitul „sistem corporativ”: syndicatele antreprenorilor și cele ale salariaților din ramurile economiei naționale formau „corporații”.

○ **Identifică etapele instaurării regimului fascist în Italia.**

○ **Apreciază rolul PNF în instaurarea regimului totalitar în Italia.**

Germania hitleristă. După accederea la putere, naziștii au creat un stat prin excelență totalitar. Libertățile și drepturile acordate de Republica de la Weimar au fost lichidate. Considerându-se a fi „rasă superioară”, naziștii au promovat politica „îgienizării rasiale”, în fond – absurdă și aberantă. Ei au promovat politici represive față de toți cei ce erau considerați subumani (în germ.: *untermenchen*), precum evrei, romi, majoritatea slavilor (polonezi, sârbi, ruși etc.). În septembrie 1935, la Nuernberg, au fost adoptate două legi rasiste:

1) Legea pentru protecția sângelui german și a onoarei germane, care a interzis căsătoriile dintre evrei și ne-evrei de origine germană, a incriminat relațiile sexuale dintre aceștia și 2) Legea cetățeniei Reichului, conform căreia, numai cei „cu sânge german” puteau fi cetățeni ai Germaniei, iar evreii, definiți ca o rasă, au fost lipsiți de cetățenia germană și retrogradați la statutul de „supuși ai statului”. În pofida caracterului absurd al legilor (de ex., nu există „rasă evreiască”), aceste legi au afectat viața tuturor evreilor din Germania. În plus, legile rasiale au dus la multe alte interdicții privind participarea evreilor la viața cotidiană.

În anii războiului, naziștii au promovat politica exterminării în masă a evreilor, ceea ce a dus la Holocaust – cel mai mare masacru din istoria omenirii, în care au murit peste șase milioane de evrei.

○ **Argumentează că regimul nazist a fost unul totalitar și nedemocratic.**

Totalitarismul în Europa și angajamentul ONU pentru pace și drepturi fundamentale. Așadar, partidele extremiste, de stânga sau de dreapta, (bolșevic/comunist, fascist sau nazist), venind la putere pe cale violentă (cu excepția celui nazist), au instaurat regimuri (state) totalitare, având caracteristici expuse mai sus. Regimurile totalitare din Europa din prima jumătate a secolului al XX-lea s-au făcut vinovate de declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial (vezi unitatea de conținut III.1) – cea mai mare conflagrație din istoria omenirii, soldată cu 50-55 de milioane de morți, cu imense pierderi materiale, economice etc. Iată de ce, nou-creata (1945) Organizație a Națiunilor Unite (ONU) a avut drept scop să vegheze pacea în lume. La scurt timp, pe data de 10 decembrie 1948, Adunarea Generală a ONU a adoptat un document de o importanță crucială – Declarația Universală a Drepturilor Omului. În Preambulul documentului s-a menționat: „Considerând că recunoașterea demnității inerente tuturor membrilor familiei umane și a drepturilor lor egale și inalienabile constituie fundamentul libertății, dreptății și păcii în lume; considerând că ignorarea și disprețuirea drepturilor omului au dus la acte de barbarie care revoltă

conștiința omenirii și că făurirea unei lumi în care ființele umane se vor bucura de libertatea cuvântului și a convingerilor și vor fi eliberate de teamă și mizerie, a fost proclamată cea mai înaltă aspirație a oamenilor; considerând că este esențial ca drepturile omului să fie ocrotite de autoritatea legii, pentru ca omul să nu fie silit să recurgă, ca soluție extremă, la revoltă împotriva tiraniei și asupririi (...); considerând că statele membre s-au angajat să promoveze, în colaborare cu Organizația Națiunilor Unite, respectul universal și efectiv față de drepturile omului și libertățile fundamentale, precum și respectarea lor universală și efectivă... Adunarea Generală proclamă prezenta Declarație Universală a Drepturilor Omului” (fragment vezi D2).

Statele semnatare, inclusiv URSS, (Republica Moldova a semnat Declarația Universală a Drepturilor Omului în iulie 1990) s-au obligat să respecte cu strictețe angajamentele luate. În pofida acestui fapt și a obligației de a publica în mod solemn textul Declarației și „pentru a face astfel ca el să fie distribuit, afișat, citit și comentat, în primul rând, în școli și alte instituții de învățământ, indiferent de statutul politic al țărilor sau teritoriilor”, Uniunea Sovietică nu numai că nu a respectat angajamentele luate, dar a continuat practicile totalitare antebelice: cetățenii sovietici continuau să fie arestați, împușcați, trimiși în lagăre de muncă forțată, deportați, inclusiv din RSS Moldovenească, omorâți prin înfometare (vezi III). Abia în 1958, textul Declarației a fost publicat în regim secret („Pentru uz intern”), iar orice interes din partea cetățenilor sovietici față de acest text era persecutat cu închisoarea. Chiar și în anii „liberalizării” regimului sovietic (anii „dezghețului” hrușciovian), cetățenii URSS erau înfundați în pușcării pentru niște bancuri (anecdote) nevinovate, dar care vizau conducerea țării. În sfârșit, în anii Restructurării gorbacioviste textul Declarației a început a fi cunoscut mai larg.

○ **Apreciază importanța semnării Declarației Universale a Drepturilor Omului.**

○ **Demonstrează cu argumente că Uniunea Sovietică și-a încălcat angajamentul asumat de a respecta drepturile fundamentale ale omului.**

OPINII ISTORIOGRAFICE

01. „Nazismul german a fost asemănător fascismului italian din cele mai multe puncte de vedere. Ambele nutreau aceeași ură împotriva liberalismului și comunismului, aveau aceeași atitudine în privința maselor, care trebuiau să fie supuse voinței marelui conducător, prin intermediul propagandei și îndoctrinerii. Ambele aveau aceeași fundamentare și concepție organică a societății. Perfecta asemănare există și în accentuarea naționalismului și evidențierea

spiritului totalitar, precum și în apelul la forța militară și nevoia de disciplină și sacrificiu. Mai mult, nici Hitler, nici Mussolini nu au fost prea interesați în chestiuni economice, din moment ce considerau că țările lor produc arme și alte materiale de război în cantități suficiente. Includerea cuvântului socialist în denumirea Partidului Nazist a condus la o anumită confuzie la un moment dat, dar cu siguranță Hitler nu a fost socialist în niciunul dintre sensurile sau utilizările comune ale acestui concept. Pentru Hitler, cu alte cuvinte, socialismul era doar un alt nume dat naționalismului; mai mult, națiunea nu includea pe oricine era născut în granițele Germaniei, ci doar pe cei născuți într-un anumit grup rasial de care aparținea *Volk*-ul german (*volk* – oamenii, poporul). De la început, nazismul s-a bazat pe ideea că rasa este caracteristica fundamentală a ființei umane. Rasa nu a fost importantă pentru fasciștii italieni, până când opresiunile asupra lui Mussolini l-au determinat pe acesta din urmă să ia unele măsuri împotriva evreilor din Italia...” Sursa: Otilia Mirela Diaconu, *Național-socialismul: regim totalitar de drept*, în *Muzeul Olteniei. Studii și comunicări. Arheologie-Istorie*, vol. XVI, Craiova, 2004, p. 73.

○ **Identifică în sursă caracteristici ale regimurilor totalitare de dreapta.**

DOCUMENTE

D1. INTERNAȚIONALA*

(fragment)

„Sculați, voi oropsiți ai vieții,
Voi, osândiți la foame, sus!
Să fiarbă-n inimi răzvrătirea,
Să-nceapă al lumii vechi apus!
Sfârșiți odată cu trecutul negru,
Sculați, popor de osândiți!
Azi nu sunteți nimic în lume,
Luptați ca totul voi să fiți!
Hai la lupta cea mare,
Rob cu rob să ne unim,
Internaționala
Prin noi s-o făurim!
Sculați, nu-i nicio mântuire
În regi, ciocoi sau dumnezei!
Unire, muncitori, unire,
Și lumea va scăpa de ei!
Prea mult ne-au despuiat tâlharii
Ce-n lume, lux, desfrâu se scald:
Să ne unim toți proletarii,
Să batem fierul cât e cald! (...)”

*Autorul versurilor este Eugene Pottier (1816-1887), muzica aparține lui Pierre Degeyter (1848-1932); la scurt timp melodia a devenit foarte cunoscută, fiind și Imn de Stat al URSS. Traducerea în română a fost făcută în 1907 de către poetul C. Z. Buzdugan, socialist român.

○ **Numește obiectivele Kominternului menționate în imn.**

○ **Explică esența apelurilor din imn.**

D2. Declarația Universală a Drepturilor Omului

(extras)

„Articolul 1. Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi. Ele sunt înzestrate cu rațiune și conștiință și trebuie să se comporte unele față de altele în spiritul fraternității.

Articolul 2. Fiecare om se poate prevala de toate drepturile și libertățile proclamate în prezenta Declarație fără niciun fel de deosebire, ca, de pildă, deosebirea de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, de origine națională sau socială, avere, naștere sau orice alte împrejurări. În afară de aceasta, nu se va face nicio deosebire după statutul politic, juridic sau internațional al țării sau al teritoriului de care ține o persoană, fie că această țară sau teritoriu sunt independente, sub tutelă, neautonome sau supuse vreunei alte limitări de suveranitate.

Articolul 3. Orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate și la securitatea persoanei sale.

Articolul 4. Nimeni nu va fi ținut în sclavie, nici în servitute (...)

Articolul 5. Nimeni nu va fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante...

Articolul 7. Toți oamenii sunt egali în fața legii și au, fără nicio deosebire, dreptul la o egală protecție a legii. Toți oamenii au dreptul la o protecție egală împotriva oricărei discriminări care ar viola prezenta Declarație și împotriva oricărei provocări la o asemenea discriminare...”

○ **Argumentează că regimurile totalitare de dreapta și de stânga au încălcat prevederile articolelor Declarației Universale a Drepturilor Omului.**

CRONICĂ ILUSTRATĂ



Al nouălea număr rusesc (1920) al Internaționalei Comuniste, revista oficială a Kominternului, publicată în diferite limbi europene între 1919 și 1943. Lozinca din partea superioară a paginii este: „Proletari din toate țările, uniți-vă!”

○ Explică de ce propaganda ideologiei comuniste a reprezentat un pericol pentru statele democratice europene.

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

Elaborează un text coerent de 10-12 propoziții la tema: *Kominternul: instrument al Partidului Comunist (bolșevic) din URSS pentru extinderea comunismului în lume.*

ACTIVITATE ÎN GRUP

Completează tabelul, utilizând metoda Știu/Vreau să știu/ Am învățat. Etape: 1. Scrieți informațiile, datele pe care le cunoașteți sau credeți că le cunoașteți la temă. 2. Formulați întrebări la temă. 3. Căutați răspunsurile în text, răspundeți în grup la întrebările colegilor.

Știu/ cred că știu	Vreau să știu	Am învățat

EVALUAREA CUNOȘTIINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

- Stabilește etapele instaurării regimului totalitar în Rusia/URSS.
- Numește partidele de extremă dreaptă și extremă stângă din Europa și liderii lor care au instaurat regimuri totalitare.
- Compară, utilizând Diagrama Wenn, caracteristicile statului totalitar din Rusia Sovietică/ URSS cu cele din Italia fascistă și Germania nazistă.
- Analizează imaginile primelor pagini ale ziarelor „Iskra”, „Volkischer Beobachter”, „Il Popolo d’Italia”.
- Apreciază rolul presei scrise în ascensiunea partidelor extremiste la putere și instaurarea regimurilor totalitare.

Punctul de transfer al lagărelor Solovetki.

Sursa: <https://novayagazeta.ru/c> ►



I.3. POLITICILE REPRESIVE. GULAGUL SOVIETIC. METODELE DE EXTERMINARE FIZICĂ A POPULAȚIEI: HOLODOMOR, MAREA TEROARE, DEPORTĂRILE ÎN MASĂ

DICȚIONAR ISTORIC

VCK – abreviere de la Всероссийская Чрезвычайная Комиссия (ВЧК); Comisia Extraordinară a Rusiei.

Solovetk (Solovki, Solovetkie) – arhipelag de insule din Marea Albă, locul întemeierii primului LMC.

GULAG – abreviere din limba rusă a *Glavnoe upravlenie ispravitelino-trudovih lagherei* – Administrarea generală a lagărelor de corectare prin muncă, o ramură a poliției interne și serviciilor de securitate sovietice.

Ivdel – localitate (oraș din 1943), regiunea Sverdlovsk, Federația Rusă, centrul unei rețele de LMC, loc în care, în iunie 1941, au fost deportați bărbații din Primul val de deportare din RSS Moldovenească.

Holodomor – abreviere în limba ucraineană, în traducere înseamnă „a omori prin înfometare”, politică promovată de Guvernul URSS în Ucraina, în anii 1932-1933, în domeniul agriculturii, soldată cu 3,5 – 5 milioane de oameni morți; genocid sovietic împotriva ucrainenilor.

DATE CRONOLOGICE

2 noiembrie 1923 – decizia Guvernului sovietic de a întemeia Lagărul de la Solovetk cu Destinație Specială, primul în viitorul sistem al Lagărelor de Muncă Corecțională (în continuare – LMC)

22 noiembrie 1926 – aprobarea Codului penal al RSFSR cu renumitul articol 58

7 aprilie 1930 – Biroul politic al PC (b) al URSS a creat Direcția principală a lagărelor (Gulag)

1931 – 1933 – deținuții LMC au construit Canalul Marea Albă – Marea Baltică

25 octombrie 1956 – Hotărârea Comitetului Central al PCUS și a Guvernului sovietic nr. 1443-719c de lichidare a Gulagului

JURNAL ISTORIC

„Comparația Gestapo – MGB nu poate fi evitată de nimeni: coincid prea mult și anii și metodele. Comparația cea mai firească o pot realiza doar cei care au trecut și pe la Gestapo, și pe la MGB, precum Evgheni Ivanovici Divnici, emigrant. Gestapoul l-a acuzat de propagandă comunistă printre muncitorii ruși din Germania, MGB-ul -de legături cu burghezia mondială. Concluzia lui Divnici nu este favorabilă MGB-ului: schingiuiam și acolo și aici, Gestapoul totuși căuta să afle adevărul, iar când acuzația a căzut, Divnici a fost eliberat. MGB-ul însă nu căuta adevărul și nu avea intenția de a scăpa din gheare pe cei care i-a înhățat”. (Alexandr Soljenițan, *Arhipelagul gulag*)

○ [Compară organele de represiune naziste cu cele sovietice.](#)

Gulagul sovietic. Odată cu realizarea loviturii de stat bolșevice, Rusia a fost cuprinsă de un război sângeros, care a dus la moartea a circa 5-10 milioane de oameni. Sursa terorii roșii s-a aflat în însăși esența Puterii sovietice, care și-a pus drept scop transformarea societății ruse cu forța armelor. Esența terorii, aplicate de bolșevici în anii războiului civil, a fost expusă clar subordonaților săi de către Martin Lațis, unul din conducătorii VCK: „Noi nu purtăm război împotriva anumitor persoane. Noi nimicim clasa burgheziei. În timpul interogatoriilor nu căutați materiale sau dovezi ce ar demonstra că acuzatul a acționat prin fapte sau prin vorbe împotriva Sovietelor. Prima întrebare ce trebuie să i-o puneți este: din ce clasă (socială) face parte?”

Către sfârșitul ostilităților, chiar unii din conducătorii sovietici au pledat pentru încetarea vărsării de sânge. Asta în condițiile în care alții cereau masacrarea a noi și noi victime. În așa situație a fost formulată propunerea întemeierii așa-numitor Lagăre de Muncă Corecțională (LMC), în care să fie aduse persoanele considerate a fi „contrarevoluționare” sau doar bănuite a fi împotriva Puterii sovietice, criminalii de drept comun, recidiviști etc.

○ **Identifică originea ideologică a aplicării terorii în primii ani după lovitură de stat bolșevică.**

○ **Explică cu ce scop bolșevicii au aplicat teroarea.**

Solovețk. La 2 noiembrie 1923, Consiliul Comisariilor Poporului (guvernul sovietic) a decis să întemeieze primul LMC pe arhipelagul insulelor Solovețki din Marea Albă, situate la 140 km de Cercul polar de nord. Locul nu a fost ales întâmplător. Fiind izolate de continent prin înghețarea Mării Albe (cu excepția lunilor iunie-septembrie), insulele erau un loc prielnic pentru izolarea adversarilor politici.

După instaurarea Puterii sovietice în regiunea Arhanghelsk, bandele bolșevice au profanat și devastat locurile sfinte, iar în mai 1923, mănăstirea Solovețki a fost cuprinsă de un incendiu devastator. Primul LMC a fost numit „Lagărul de la Solovețki cu Destinație Specială” (în limba rusă – *Соловецкий Лагерь Особого Назначения*, abreviat – *СЛОХ*). Direcția Politică Unificată de Stat (Serviciul securității sovietice, 1923-1944, abreviat rusește *OGPU*) a fost numită responsabilă de organizarea și funcționarea sistemului concentraționar de pe insulele Solovețk.

În anii '20-'30 ai secolului trecut, mănăstirea Solovețki și rețeaua de schituri de pe Arhipelagul Solovețki au servit drept loc de deportare a „elementelor

contrarevoluționare și antisovietice” din Rusia bolșevică. Aici a fost elaborată și aplicată în practică metodologia de exterminare morală și fizică a elementelor ostile Puterii sovietice. Solovețki a fost un poligon de experimentări antiumane asupra prizonierilor lagărului, dar și de acumulare a „experienței” de către militarii-paznici ai lagărului, mulți din ei fiind ulterior trimiși în alte lagăre de pe continent în calitate de comandanți.

În acest lagăr al groazei au fost aduși nu doar recidiviști, hoți, criminali, ci și numiții de bolșevici „elemente contrarevoluționare”, adică persoane ce ar fi activat împotriva Statului sovietic. De regulă, multora li s-a incriminat că ar fi „șpionat” în folosul altor state. Aceste persoane erau numite „caer”, de la cuvintele „contra-revoluționar”.

După numita „carantină”, oamenii treceau un control medical și erau repartizați în diverse sectoare de lucru. Cele mai grele erau tăierea copacilor, curățarea lor de crengi și stocarea în anumite locuri. Mai ales iarna, în condiții climaterice vitrege, îmbrăcați în zdrențe și încălțați sumar, prost hrăniți, oamenii își găseau moartea pe acele „șantiere”. Atunci când nu reușeau să îndeplinească norma de muncă, oamenii erau lăsați în pădure până și-o îndeplineau.

Cea mai năpăstuită categorie de „caeri” era a preoților: umiliți, batjocoriți, ei erau trimiși la cele mai grele munci din lagăr. Prizonierii LMC au fost mereu terorizați nu doar de comenduirea lagărelor, ci și de criminalii de drept comun care, fiind considerați „social apropiați de proletariat”, erau protejați de administrația lagărului. În LMC Solovețki au supraviețuit doar cei ce au fost condamnați la trei ani, unii din ei devenind invalizi sau grav bolnavi. Persoanele condamnate la cinci și mai mulți ani au decedat. Numărul deceselor se estimează la 7 500 de oameni.

La 2 noiembrie 1939, la ordinul lui L. Beria, LMC Solovețk a fost închis.

○ **Numește categoriile de persoane care au fost întemnițați în LMC Solovețk.**

○ **Explică ce pericol prezentau aceste persoane pentru statul sovietic, în viziunea bolșevicilor.**

○ **Describe condițiile de detenție și atitudinea ofițerilor MGB față de deținuți.**

Belomorkanal. Al doilea obiectiv uriaș de reeducare prin muncă forțată a fost construirea Canalului Marea Albă-Marea Baltică, cu o lungime de 227 de kilometri, dintre care 43 de km de canal au fost săpați de prizonierii LMC. Numit în limba rusă *Belomorkanal*,

acesta a fost realizat în anii 1931-1933, în condiții climatice și geografice deosebit de grele, cu instrumente de lucru rudimentare. La Canal au muncit între 64 100 (în anul 1931) și 107 900 (în anul 1932) de deținuți, o bună parte din ei fiind aduși de la LMC Solovețki. Din cauza muncii extenuante, a subnutriției, bolilor, avariilor etc., pe acest uriaș șantier au murit între 12 300 de persoane (date oficiale) și 50 sau chiar 86 000 de oameni (date neoficiale). Scopul construirii Canalului a fost militar și civil. Însă din cauza adâncimii mici, impactul Canalului în economia sovietică a fost modest, iar în prezent, din cauza utilizării altor mijloace de transport, în primul rând – auto, importanța Canalului s-a diminuat și mai mult.

○ **Estimează costurile umane ale proiectului economic Belomor-canal.**

Scravi utilizați în interese economice. După ce economia URSS s-a înviorat ca rezultat promovării așa-numitei „Noii politici economice” – o retragere în fața elementelor economiei de piață, liderii PC (b) din URSS au decis să introducă planificarea generală de stat, o decizie utopică (ca și multe altele). Organele de stat au elaborat primul plan de cinci ani (cincinal) pentru anii 1928-1929-1932-1933 (atunci oficial anul economic începea la 1 octombrie). Primul plan cincinal a avut drept scop dezvoltarea industriei grele – bază solidă pentru producerea tehnicii militare. Un rol important în realizarea acestui plan i-a revenit sistemului penitenciar al Gulagului. Astfel se explică că în 1930, în sistemul Gulagului s-a produs „marea cotitură”: dacă în 1929, în LMC erau 80 000 de deținuți, apoi la 1 mai 1930, numărul prizonierilor Gulagului s-a ridicat la 171 251, în 1935 în Gulag erau deja circa 1 milion de prizonieri, iar din 1937 – cca 2 milioane de oameni. *OGPU* a înființat un șir de lagăre noi: în Extremul orient (la tăiat pădure, la fabricile de celuloză etc.), în Siberia și nordul Kazahstanului. În noiembrie 1931, a fost creat un complex de LMC numit Dalistroi – de extragere a minereurilor, în special, a aurului în regiunea Kolîma, în nord-estul Siberiei, o regiune neprielnică vieții și activității omului. Din satele URSS au fost izgoniți 1,8 milioane de plugari, dintre care 1 320 000 au fost trimiși în LMC, la munci forțate. La 7 aprilie 1930, Biroul politic al PC(b) al URSS a creat Direcția principală a lagărelor (Gulag), care lua sub controlul ei și „așezările speciale” – locuri îndepărtate în Siberia, în care au fost deportați zeci de mii de oameni, obligați să muncească pentru a supraviețui. Dacă în 1928, înainte de înființarea lagărelor, în această zonă au fost dobân-

dite 11,5 kg de aur, apoi „în primul semestru al anului 1934 – 1 tonă, iar în 1937 – 48 de tone”. Dictatorul Stalin personal se interesa de activitatea din Kolîma.

○ **Demonstrează cu exemple că sistemul penitenciar a avut un rol important în economia planificată din URSS în perioada interbelică.**

○ **Exprimă-ți atitudinea față de exploatarea mii-oanelor de oameni pe șantierele și la proiectele economice megalomane sovietice.**

Războiul germano-sovietic (1941-1945). Odată cu declanșarea războiului germano-sovietic (22 iunie 1941) conducerea bolșevică a trimis pe front 975 000 de oameni (din cei 2,3 milioane de deținuți câți erau în iunie 1941 în lagărele Gulagului), aceștia fiind utilizați pe cele mai primejdioase sectoare ale luptelor. Restul, în special persoanele condamnate pe cauze politice, în condiții și mai severe, au contribuit la asigurarea Armatei Roșii cu muniții, îmbrăcăminte, încălțăminte etc.; în LMC a crescut numărul femeilor și a adolescenților (de la 16 ani).

După război. În pofida victoriei Coaliției antihitleriste, în care a intrat și URSS, contrar așteptărilor veteranilor de pe fronturi și ai celor din LMC de a fi amnistiați, după încheierea războiului numărul deținuților Gulagului a sporit: la 31 decembrie 1944, numărul deținuților era de 1 460 000 de oameni, iar la 1 decembrie 1946, în LMC erau deja 1 682 300 de oameni. În lagăre de muncă forțată au fost trimiși colaboraționiștii (cu Germania nazistă) de pe teritoriul european al URSS, soldații Armatei conduse de generalul Andrei Vlasov etc.

Lichidarea Gulagului. După decesul dictatorului Iosif Stalin severitatea impusă de autorități în LMC a slăbit. Destrămarea Gulagului s-a accelerat în 1956, după discursul lui N. Hrușciiov la Congresul al XX-lea al PCUS, la care fuseseră prezentate critici severe la adresa dictatorului I. Stalin și politicilor lui represive. La 25 octombrie 1956, Comitetul Central al PCUS și Guvernul sovietic au aprobat o decizie, în care autoritățile statului recunoșteau lipsa de temei a existenței LMC, deoarece aceste lagăre „n-au realizat sarcina de stat de cea mai mare însemnătate – reeducarea deținuților prin muncă”.

Concluzie: pentru a realiza sarcina industrializării rapide a URSS, a crea baza materială a industriei de război, conducerea bolșevică a folosit munca forțată a deținuților (prizonierilor) Gulagului, considerându-i „contrarevoluționari”, „antisovietici”, „sabotori” etc. LMC au fost întemeiate în preajma obiectivelor

industriale planificate, în partea de nord a URSS, în Siberia, în Extremul Orient, în nordul Kazahstanului etc. – zone vaste și nelocuite, bogate în minereuri, cărbune, lemn etc. Prin munca silnică a prizonierilor Gulagului au fost construite anumite tronsoane ale metroului din Moscova, cunoscuta clădire a Universității „M. V. Lomonosov” din Moscova, diverse alte obiective (căi ferate, canale, uzine, fabrici etc.). Practica utilizării muncii de robi în edificarea diverselor obiective economice a dus la moartea a sute de mii de oameni nevinovați, la traumatizarea psihologică a celor ce au supraviețuit LMC, la distrugerea sutelor de mii de familii etc. Gulagul nu a produs nimic pozitiv societății sovietice – numai ură, deznădejde, frică. Iar obiectivele economice obținute prin munca forțată a prizonierilor Gulagului puteau fi ridicate mult mai repede și bine în condițiile muncii libere.

○ **Care a fost atitudinea regimului totalitar comunist față de viața a milioane de oameni.**

○ **Numește cauzele lichidării Gulag-ului.**

○ **Appreciază eficiența Gulagului în sistemul economic din URSS.**

Înainte de Holodomor. Foametea ce a cuprins Ucraina în anii 1932-1933, a fost un act de genocid, promovat de bolșevici. Dar pentru ei, înfometarea populației cu scopul atingerii unor sarcini politice nu a fost ceva nou. Vladimir Lenin, întemeietorul Statului sovietic, însuși a argumentat și a promovat înfometarea ca instrument de subjugare a populației. Încă înainte de a veni la putere, în 1891, când una din guberniile Rusiei țariste, Samara, a fost cuprinsă de foamete, Lenin s-a pronunțat vehement împotriva acordării ajutorului umanitar, destinat înfometaților, considerând că „... foametea avea numeroase consecințe pozitive, precum apariția unui proletariat industrial”, cum că foametea „ne apropie în mod obiectiv de scopul nostru final – socialismul... Foametea distruge, de asemenea, credința nu numai în țar, ci chiar și în Dumnezeu”.

V. I. Lenin a fost preocupat nu doar de venirea la putere, ci, mai ales, de menținerea puterii. În urma unor studii referitoare la Revoluția franceză (1789-1799), Lenin a tras concluzia că Partidul bolșevic, pe care îl conducea, va putea menține puterea numai în cazul în care va introduce monopolul statului (al partidului) asupra produselor alimentare. „Le vom lua capitaliștilor toată pâinea și toate cizmele, scria Lenin în lucrarea «Marxismul și rășcoala», redactată în ajunul loviturii de stat din octombrie 1917, le vom lăsa numai cojile, îi vom încălța în opinci”.

V. Lenin a avut o atitudine deosebit de dușmănoasă față de țăranii gospodari, înstăriți, numindu-i în numeroasele lui articole „vampiri”, „păianjeni”, „lipitori”, „satrapi” etc. În mai 1918, V. I. Lenin a declarat „război necruțător împotriva acestor chiaburi”, etichetați de el „dușmani ai poporului” și a lansat apelul: „Moarte lor!”

În august 1918, Lenin cerea pedeapsa cu moartea prin împușcare pentru persoanele ce ascundeau rezervele alimentare. Tot atunci, liderul bolșevic a trimis o telegramă Comitetului executiv Penza, în care ordona: „Tovarăși! Rășcoala chiaburilor (în original „kulacio” – cuvânt batjocoritor adresat țăranilor înstăriți – *a.p.*) din cele cinci plase trebuie strivită fără milă. Aceasta o cer interesele întregii revoluții, căci lupta finală cu chiaburii (în text „kulacio” – *a.p.*) a început pretutindeni. Trebuie să dăm un exemplu. 1. Spânzurați (spânzurați neapărat, în așa fel încât oamenii să vadă) nu mai puțin de 100 de chiaburi, bogătani, băutori de sânge, cunoscuți. 2. Publicați-le numele. 3. Confiscați-le toate grânele. 4. Identificați (rus. *naznaciti* – *a.p.*) ostatici, așa cum v-am indicat în telegrama noastră de ieri. Să faceți în așa fel, încât la sute de verste de jur împrejur poporul să vadă, să tremure, să știe și să strige: îi omoară și vor continua să-i omoare pe chiaburii vampiri. Telegrafiați-mi că ați primit și executat (acest ordin). Al dvs. – Lenin. PS. Găsiți oameni mai duri”.

V.I. Lenin a promovat aceeași politică față de cea mai harnică pătură a țăranimii și în anii 1919-1921. El a aplicat tactica înfometării ca mijloc de luptă împotriva slujitorilor bisericii, accentuând: „Foametea putea și trebuia să servească pentru a lovi mortal dușmanul în cap”.



Familia unui „kulak” este dată afară din casă, regiunea Donețk, începutul anilor 1930

Așadar, V. Lenin a fost ideologul principal al „teoriei” și practicii înfometării populației ca modalitate de atingere a scopurilor politice. Camarazii de partid și discipolii lui V. Lenin au însușit și au aplicat politica înfometării pentru atingerea scopurilor formulate. Astfel, devenind dictator atotputernic al URSS, Iosif Stalin a promovat politica transformării agriculturii din „capitalistă” în „socialistă” prin colectivizarea acesteia. Considerând că URSS – stat socialist, agrar, înconjurat de jur-împrejur de țări capitaliste ostile, nu va putea face față unei posibile invazii, I. Stalin și adepții lui au decis să promoveze o politică de industrializare rapidă cu scopul creării unei baze pentru producția militară, care ar asigura Armata Roșie cu tancuri, tunuri, avioane, pistoale automate etc. Problema apărută: de unde resurse? Tot I. Stalin a dat răspunsul: din sectorul agrar al economiei sovietice. Conform viziunii lui I. Stalin, în anii Noii politici economice (vezi manualul de *Istoria Românilor și Universală*, p. 55) gospodăriile țărănești au evoluat în trei grupuri: sărace, mijlocașe și înstărite (ale „chiaburilor”, aceștia fiind considerați reprezentanți ai „capitalismului” la țară. Sub motiv că plugarii înstăriți nu doresc să predea statului produsele agrare pe prețuri de nimic (în special – grâul, care putea fi vândut pe valută forte în Occident), conducerea stalinistă a dat startul colectivizării compacte a agriculturii, cu sloganul „Lichidarea chiaburilor ca clasă”. Pe de o parte, persoanele care se împotriveau colectivizării au fost ridicate din sate și trimise în LMC, pe de alta – statul sovietic a luat sub controlul său activitatea economică în sate.

○ Numește premisele ideologice, economice și politice ale „Holodomorului”.

○ Explică de ce, în viziunea conducerii URSS, țăranii înstăriți prezentau un pericol pentru puterea sovietică.

○ Argumentează că utilizarea foametei ca instrument politic a fost prevăzută de liderii politici și ideologii comuniști.

Holodomorul a fost o foamete artificială, promovată de conducerea de la Kremlin, care a avut loc în Ucraina sovietică și în alte câteva regiuni ale URSS, în proporții mult mai mici, în anii 1932-1933. Termenul provine de la *golod* – foamete și *mor* – exterminare și înseamnă „moartea prin înfometare a milioane de ucraineni”. Numărul celor decedați variază între 3,5 – 5 milioane de oameni. Cauzele ce au dus la această catastrofă umană au fost:

Către 1932, în Ucraina erau colectivizate 69 % din gospodăriile, mai puțin decât în alte republici ale URSS. Sarcina pusă de Partidul comunist a fost colectivizare compactă a agriculturii. Fiindcă țăranii s-au împotrivit colectivizării, Partidul comunist a considerat că țăranii înstăriți, numiți „chiaburi”, prezintă pericol pentru noua orânduire socială, respectiv – au fost deportați în Siberia și nordul Kazahstanului (cca 300 000 de oameni). Pentru „deschiaburire” au fost folosiți țăranii cei mai nevoiași, mai săraci locuitori ai satelor, susținuți de 25 000 de muncitori, activiști de partid comunist din orașe, militari, milițieni. Datorită politicilor promovate de bolșevici până în 1932, cantitatea de grâu culeasă a fost mai mică ca de obicei (în anii 1930 și 1931 – 22,8 mil. tone, iar în 1932 – 18,5 mil. tone). Planul de achiziții urma a fi îndeplinit. Autoritățile au promovat politici represive de colectare a resurselor alimentare, au interzis comerțul, au adoptat legi drastice în ceea ce privește „furturile” din bunul colhoznic (numiți „chiaburi” – la moarte prin împușcare „fără întârziere”, săracii care erau prinși că fură, erau condamnați la 10 ani munci forțate. În memoria colectivă s-a păstrat „Legea celor 5 spice”: după ce grâul era recoltat; după seceriș, dacă cineva găsea și lua 5 spice, era condamnat la ani grei de munci forțate). Când devenise clar că planul de recoltare nu va fi îndeplinit, vina a fost pusă pe seama numiților „chiaburi”, „naționaliști” etc. Printr-un decret secret al conducerii URSS (6 decembrie 1932) a fost dat ordin ca să fie sistată orice aprovizionare cu cereale a localităților „neproductive” în campania de colectare a grâului, să fie confiscate orice alimente (până și usturoiul!), să fie confiscați banii țăranilor. Documentele demonstrează: *Holodomorul* a fost provocat conștient de către conducerea URSS.



Victime ale foametei pe străzile din Harkov, capitala RSS Ucrainene. 1933. Fotograf A. Wienerberger

O altă cauză a promovării politicii de omorâre în masă a oamenilor din Ucraina prin înfometare a fost dorința Kremlinului de a anihila renașterea națională a ucrainenilor. Conducerea de la Kremlin a promovat o politică de indigenizare (rus. *korenizația*), adică a tolerat promovarea cadrelor de origine ucraineană în posturi de conducere. Dar a apărut suspiciunea că cadrele naționale pot promova politici în defavoarea idealurilor bolșevice.

La 28 noiembrie 2006, Rada supremă a Ucrainei (Parlamentul) a aprobat o rezoluție care constată că *Holodomorul* a fost un act de genocid promovat de Moscova împotriva poporului ucrainean. Peste 23 de state ale lumii au recunoscut *Holodomorul* ca genocid al sovieticilor împotriva ucrainenilor.

○ **Describe politica organelor de stat față de agricultori.**

○ **Appreciază amploare tragediei Holodomorului.**

Marea teroare. În 1934, și-a desfășurat lucrările congresul al XIV-lea al partidului bolșevic, numit de ei „congresul învingătorilor”, dar care a intrat în istoria URSS și ca „congresul celor omorâți”; asta pentru că mai mult de jumătate din delegații la congres au fost împușcați în anii Marii terori (din cei 1 966 de delegați, 1 108 au fost uciși). Atunci când au fost aleși prin vot secret membrii Comitetului central, Serghei Kirov a acumulat mai multe voturi decât Stalin. Dictatorul de la Kremlin nu s-a putut împăca cu gândul că există un alt activist bolșevic care se bucura de o autoritate mai mare ca dânsul. Deși erau prieteni, Stalin a acceptat organizarea asasinării lui S. Kirov: la 1 decembrie 1934, în Leningrad, acesta a fost împușcat. Actul criminal a fost folosit de dictatorul roșu pentru declanșarea unor represiuni noi și pentru întărirea puterii personale, absolute.

Imediat după uciderea lui Kirov, forțele represive ale URSS au executat 114 persoane, au fost împușcați presupusul asasin Nicolaev și prietenii acestuia. A urmat arestarea și închiderea tuturor adepților lui Zinoviev și Kamenev (circa 300 de persoane) și deportarea în masă a zeci de mii de locuitori ai Leningradului. Iosif Stalin a creat în stat și în partid o atmosferă de incertitudine și nesiguranță. NKVD a devenit „o justiție în sine”. Arestările arbitrare și execuțiile sumare au devenit o regulă.

După masacrele din 1934-1935, Iosif Stalin a devenit stăpân absolut asupra partidului bolșevic care conducea cu mână de fier URSS. Totuși, în anii următori, Statul sovietic a fost cuprins de marea epurare:

„o teroare care a afectat progresiv întreaga populație și al cărei dramatism a culminat prin spectacolul proceselor publice ale foștilor colegi bolșevici ai lui Stalin. Eroii de altădată ai loviturii de stat bolșevice și ai războiului civil au fost arestați, judecați și executați ca dușmani ai statului”. Rând pe rând, lideri de vază ai partidului bolșevic au fost arestați, torturați, obligați să recunoască crime pe care nu le-au făcut, condamnați și împușcați: inițial Kamenev, Zinoviev, după care, în 1937-1938, venise rândul altor lideri: Buharin, Rîkov, Tolski, Sokolnikov și alții, fiind învinuiți fie de adepți ai lui L. Troțki, fie de spionaj în folosul Germaniei, fie de conspirație la atentat împotriva lui Stalin etc.

În mai 1937 organele de forță ale URSS au declarat cum că în cadrul Armatei Roșii există „o gigantică conspirație”. Vice-comisarul Apărării, mareșalul Mihail Tuhacevski, considerat a fi un geniu al artei militare, încă șapte generali, „eroi” ai războiului civil din Rusia, au fost arestați, prin torturi sălbatice au fost nevoiți să recunoască fapte ce nu le-au comis și în iunie 1937, au fost împușcați. Executarea lui M. Tuhacevski și altor comandanți superiori ai Armatei Roșii a fost semnalul pentru începerea exterminării cadrelor de conducere din Armata Roșie. 75 din cei 80 de membri ai Consiliului Militar Suprem au fost executați; 14 din 16 comandanți de armată și circa 2/3 din cei 280 de comandanți de divizie au fost schimbați; jumătate din membrii corpului de ofițeri, 35 000 în total, au fost ori întemnițați, ori împușcați. În anumite unități militare supuse unei culmi a epurărilor, ofițerii erau duși la execuție cu camioanele. În cadrul Flotei militaro-maritime toți amiralii activi au fost împușcați și mii de ofițeri de marină au fost trimiși în lagăre de muncă forțată.



Mihail Tuhacevski pe fundalul hărții ce arată eșecul ofensivei Armatei roșii în 1921 în Polonia; M. Tuhacevski fiind unul din comandanții de oști, iar Iosif Stalin- responsabil din partea Partidului comunist. Operațiunea a eșuat. Vina a fost dată pe M. Tuhacevski și Stalin. Dictatorul nu a ratat ocazia să se răzbune pe militar.

Armata Roșie a fost decapitată. Mai târziu, mareșalul URSS A. M. Vasilevski afirma: „Dacă nu ar fi fost anul 1937, posibil, nu ar fi fost războiul început în 1941. Ceea ce l-a determinat pe Hitler să înceapă războiul, a fost evaluarea nivelului de distrugere a cadrelor militare ce avusese loc la noi” (în URSS).

Teroarea stalinistă a cuprins toate regiunile și toate păturile sociale, scopul fiind impunerea controlului total asupra populației. Frica a distrus valorile umane. „Singurul țel devenise supraviețuirea, chiar cu prețul trădării”. În URSS s-a creat o atmosferă când rudele cele mai apropiate erau forțate să se acuze reciproc, „frate să-și calomnieze fratele, soțul să-și ponegrească soția”. Conform unor estimări, în 1934, au fost arestați și executați un milion de oameni. Până în 1937, 17-18 milioane de oameni au fost trimiși în lagăre de muncă, dintre care 10 milioane au murit acolo. Până în 1939, au fost reprimați alte 5-10 milioane de oameni, dintre care un milion au fost împușcați și circa 1-2 milioane au murit în lagăre de muncă forțată (după M. Lynch). În acești ani conducătorul NKVD a fost revoluționarul de profesie Nikolai Eșkov; perioada respectivă este numită în memoria colectivă a rușilor ca „eșkovșcina”. În aprilie 1939, și N. Eșkov a fost împușcat.

- Enumeră obiectivele regimului de teroare stalinist.

- Numește categoriile de persoane care erau considerate dușmani sau potențiali dușmani și au fost supuși terorii.

- Explică de ce victime ale teorii au devenit însăși lideri bolșevici, angajați ai organelor de securitate, foști comuniști membri ai PC(b) din URSS?

- Apreciază amploare terorii care a cuprins întreaga URSS.

Deportările în masă. Una din formele de reprimare comuniste în URSS au fost deportările unor popoare întregi. Deportările au avut un caracter extra-judiciar, forțat și total. Ca și în cazul deportărilor basarabenilor (deportări-surprize, elaborate și realizate în mare taină), popoare întregi din URSS au fost ridicate și deportate în locuri geografice îndepărtate, nepopulate sau puțin populate, neprielnice pentru viața oamenilor ridicați din locurile lor de baștină. Savantul rus Pavel Poleana consideră că sovieticii au deportat definitiv și în totalitate zece popoare: coreenii, nemții (de mai multe ori și din diferite locuri), finlandezii, caraceaezii, calmucii, cecenii, ingușii, bal-



Deportarea cecenilor.

Scenă din filmul „Holod” / „Frugul”, 1991, regizor – Husein Erkenov

carii, tătarii din Crimeea. Șapte popoare din cele zece au fost lipsite de autonomie națională.

Afară de deportări totale ale popoarelor menționate mai sus, sovieticii au deportat mari părți de alte popoare, motivele invocate fiind cele etnice, confesionale, sociale. Astfel, comuniștii sovietici au organizat patru valuri de deportări ale polonezilor; în proporții mai mici au fost deportați curzii, letonii, lituanienii, estonienii, ucrainenii, grecii, bulgarii etc. Deportările forțate din URSS au fost condamnate, iar Parlamentul Europei le-a catalogat drept genocid și crime împotriva umanității.

În 1956, conducerea URSS a aprobat mai multe decrete, prin care reabilita popoarele deportate, ridica o parte din restricții, dar nu le-a permis întoarcerea la locurile natale. În anii următori, 1957-1958, conducerea URSS a restabilit autonomiile naționale ale calmucilor, cecenilor, ingușilor, caraceaezii, și balcarilor și le-a permis să se întoarcă la locurile de baștină. Dar procesul revenirii în patriile lor nu a fost simplu: proprietățile deportaților au fost distruse, iar casele oamenilor au fost ocupate de alte persoane, ceea ce a dus la conflicte explicabile.

La 26 aprilie 1991, Sovietul Suprem al Federației Ruse a adoptat legea „Reabilitarea popoarelor supuse reprimărilor”, care recunoștea deportarea populațiilor ca fiind genocid și recunoștea dreptul acelor popoare la dreptul de restabilire a structurilor administrative de până la deportare și dreptul de a primi compensații din partea statului.

- Demonstrează cu exemple că deportările a constituit un instrument politic de reprimare aplicat în URSS.

MEMORII

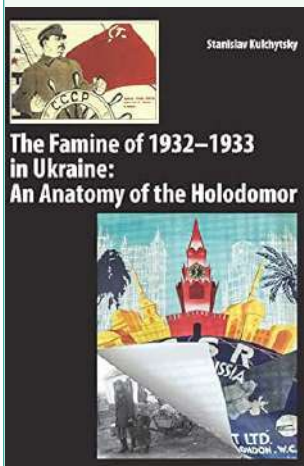
M1. „Îmi aduc aminte mai bine de timpurile când eram în clasa a III-a. M-am dus să lucrez, m-a luat vecina la *lukosușilcă* (rus., uscătorie de ceapă), uscau ceapa acolo. Era o căsuță plină cu rafturi din scândură, ceapa era înșirată pe ele la uscat, iar eu, dacă eram mică și slabă și încăpeam peste tot, umblam pe brânci prin ceapa ceea, alegeam ceapa stricată și o aruncam jos, ieșeam de acolo murdară ca un drăcușor. Și acum țin minte mirosul cea greu de ceapă stricată! Primeam câte 300 de grame de pâine pentru lucru, trei sute de grame pe zi! Această pâine, mama o împărțea la toți. Eram eu, sora mai mică, fratele Vasile și mama – patru oameni trăiam cu 300 de grame de pâine pe zi. Cât a mers războiul (războiul germano-sovietic, 1941-1945), ne hrăneam cu cele 300 de grame de pâine pe zi. La început, găteam *zaterucha* (denumire improvizată în limba rusă pentru supă din făină): luam oleacă de făină, picuram apă peste ea, amestecam și obțineam boțuri de aluat foarte mici. Ne hrăneam doar cu *zaterucha* și mai mult nimic, nici un alt produs nu mai aveam. Doamne ferește. Atunci, de foame, orbisem, aveam orbul găinii. Chiorăsem din cauza foamei, toți umblam și bâjbăiam ca să ajungem undeva. De fapt, noi eram mai mult pe lângă brigada de tractoare, era ospătărie comună unde ne hrăneau, primeam câte o străchinuță de *pohliobkă* (rus., denumire pentru supă din cartofi sau cereale, gătită în condițiile deportării cu frecăței (...)) Tare greu ne-a fost în timpul războiului... Imediat după asta a început să bântuie *tiful* (rus., tifosul exantematic): cădea părul din cap! De tifos au murit tare mulți. Am fost și eu bolnavă de tifos, mă duceau cu căruța la bolniță în centru, vreo 30 de km și am văzut o femeie cu un copil care vărsa sânge, spuneau că-i *kokljus* (rus., tuse convulsivă). Tare grele au fost condițiile (...).”

Din memoriile Anei Nedov, deportată la 13 iunie 1941, din comuna Gotești, raionul Cantemir în regiunea Akmolinsk; RSS Kazahă; interviu realizat de Gheorghe Bagrin, în *Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească*, vol. II, *Cercetări realizate în localitățile din sudul Republicii Moldova*, tom I, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, p. 111-112.

○ Descrie condițiile de muncă și de viață din Gulag menționate în memorii.

○ Demonstrează că deportările în Gulag au fost crime contra umanității.

OPINII ISTORIOGRAFICE



„...După o călătorie a lui Iosif Stalin în regiunile siberiene cu scopul rechiziționării produselor alimentare, dictatorul de la Kremlin a semnat un decret prin care cerea organelor de stat și de partid să dobândească grâul „ASCUNS” de țărani. Astfel, se lăsa impresia că oamenii de la sate au grâu, pe care l-au ascuns pentru a nu-l ceda statului, iar organele abilitate primeau libertatea de a intra în casele oamenilor și a scotoci peste tot. În plus, organele de rechiziționare a produselor alimentare au adunat nu doar grâul, carnea, brânza etc., ci și produse care puteau, într-un fel sau altul, să salveze viața oamenilor (fasolea, ceapa, usturoiul etc.).”

Stanislav Kulchytsky, colaborator al Institutului de Istorie a Ucrainei din cadrul Academiei de Științe de la Kiev, în cadrul Conferinței științifice internaționale „Teroarea stalinistă și rezistența în estul Europei”, Chișinău, 28 octombrie 2011.

Stanislav Kulchytsky, *Foametea din 1932-1933 în Ucraina: O anatomie a Holodomorului* (ediție străină).

○ Explică care este opinia autorului cărții referitor la cauzele foametei din URSS din anii 1932-1933.

VIZIUNI ISTORIOGRAFICE

„...Nu prea m-am preocupat să copiez documente ale represiunii staliniste: pun, câteva piese pentru a ilustra epoca și care mă frapază în mod deosebit prin cinismul lor. Era vorba, în esență, de o bandă de montaj ucigașă, lucrând fără oprire și planificată precum întreaga industrie sovietică. Dar, deși majoritatea acestor întâmplări ne sunt familiare după atâtea cărți și povestiri, anumite lucruri m-au impresionat pe mine însumi prin caracterul lor de inumanitate banalizată. Un lucru este să fii la curent și cu totul altceva să vezi o notă neglijentă a lui Stalin, în care o simplă parafă cu creionul trimitea

șase mii șase sute de oameni la moarte. « Să se acorde regiunii Krasnodar un contingent complementar de 6 600 de pers. pentru categoria I (categoria I: pedeapsa cu moartea aplicată „dușmanilor poporului”». Scara transformărilor țării era de așa natură, încât indivizii nu-i interesau pe șefi. Se socotea în mii, în zeci de mii, în „categorii”. După îndeplinirea planului (sau „limitei”) pentru dușmanii poporului (nici mai mult, nici mai puțin decât pentru recoltarea cerealelor și mulsul laptelui), republicile, regiunile, cantoanele și raioanele raportau la Moscova asupra muncii realizate și, după obiceiul din socialism, socoteau depășirea planului pentru a da dovadă de zel.

«MESAJ CIFRAT

Expediat la 22-11 4 februarie 1938 Primit de CC al PCR (b), 4 februarie 1938 VKh. Nr. 95/111.

Moscova CC al PCP (b), tovarășului Stalin

Munca troicii s-a încheiat: conform limitelor prescrise, au fost condamnate în regiune 9 600 de elemente socialiste revoluționare, răzvrățiți și alți antisovietici. Au fost descoperite complementar elemente albe care duc activități de sabotaj; în total se evaluează în regiune la 9 000 de elemente chiaburești antisovietice.

Comitetul regional cere stabilirea unei limite complementare de 3 000 pentru prima categorie, de 2 000 pentru a doua, cu prelungirea termenului până la 20 martie.

Secretarul Com. Reg. Al PCP (b) lu. Kaganovici»

După consultări șefii acordau o prelungire a împușcăturilor și, așa cum se poate crede, se duceau să guste divertismentele culturale de la Bolșoi și să vadă „Lacul lebedelor” (...)

Troicile speciale erau în mod obișnuit compuse din primul secretar al comitetului regional (sau raional, sau al CC al republicii), șeful de departament corespunzător al NKVD și procurorul regional (sau raional, sau al republicii)”.
Sursa: Vladimir Bukovski, *Judecată la Moscova*, București, Editura Albatros, 1998, p. 88-90.

○ Demonstrați cu date și exemple caracterul criminal al regimului stalinist.

○ Demonstrează că regimurile totalitar comunist și cel nazist a săvârșit crime contra umanității.

CRONICĂ ILUSTRATĂ



Canalul Marea Albă-Baltică a fost unul dintre primele proiecte majore de construcție ale Gulagului. Decizia de a construi canalul a fost luată la o ședință a Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist(bolșevic) din URSS din 5 mai 1930. În noiembrie 1931. Lagărul de Muncă Corecțională Marea Albă-Baltică a fost înființat pe baza deținuților lagărelor Solovetki și Karelia-Murmansk. În 1932, acesta adăpostea 108.000 de prizonieri.

○ Apreciază amploarea șantierului și costurile umane ale acestuia.

EVALUAREA CUNOȘTIINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

- Enumeră metodele de teroare aplicate de regimul totalitar comunist în Uniunea Sovietică.
- Exprimă-ți opinia cu privire la temeinicia politicilor represive aplicate de organele represive sovietice.
- Apreciază amploarea terorii și represiei.

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

○ Elaborează o declarație adresată unei organizații internaționale de protecție a drepturilor omului în care vei condamna crimele contra umanității săvârșite de regimul totalitar comunist și vei face apel la respectarea drepturilor omului

ACTIVITATE ÎN GRUP

Completați tabelul referitor la represii și teroarea stalinistă

Anul/ anii	Documentul/ evenimentul / acțiunile întreprinse	Consecințe sociale, demografice, umane



1955: Mihai Dolgan cu mama sa, deportat în Siberia din 1949, RASS Bureată.



1955: Mihai Dolgan la 13 ani, deportat în Siberia cu familia, RASS Bureată.

Mihai Dolgan și mama sa deportați în Siberia în anul 1949, Sursa: Agenția Națională a Arhivelor.

I.4. VIAȚA COTIDIANĂ ÎN GULAG

Privește cu atenție fotografiile

- Identifică elementele care sugerează condițiile de viață ale deportaților (îmbrăcămintea, fundalul, expresia chipului).
- Explică ce rol au astfel de imagini în păstrarea memoriei colective despre represiunile staliniste.

DATE CRONOLOGICE

3 aprilie 1919 – instituirea Direcției lagărelor de muncă silnică în cadrul CEKA

5 martie 1953 – decesul lui Iosif Stalin

14-25 februarie 1956 – Congresul al XX-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (PCUS). Acesta a culminat cu cunoscutul raport secret citit de Nikita Hrușciiov în noaptea din 24 spre 25 februarie, în care se condamnă excesele cultului personalității lui Stalin

DICȚIONAR ISTORIC

GULAG – (Glavnoe Upravlenie Lagherei), Administrația Principală a Lagărelor.

CEKA – Comisia Extraordinară pentru Combaterea Contrarevoluției și Sabotajului.

KGB – Comitetul Securității de Stat.

NKVD – Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne.

Noțiunea de lagăr de concentrare și formarea sistemului GULAG. Noțiunea de lagăr a fost folosită pentru prima dată în **Cuba, în anul 1896**, când armata spaniolă a început să „reconcentreze” populația rurală pentru a izola susținătorii independenței. În **Rusia**, primele lagăre de acest tip au fost create în timpul războiului civil. La data de **3 aprilie 1919**, a fost instituită **Direcția lagărelor de muncă silnică în cadrul Ceka**. În **1920**, în URSS existau deja **25.336 de deținuți**, iar în **1923** numărul lagărelor a crescut la **355**, cu aproximativ **80.000 de persoane internate**. În același an, mănăstirea **Solovețk** de pe Marea Albă a fost transformată în primul lagăr special de „reeducare prin muncă”, devenind nucleul sistemului **GULAG**. În anii următori, acest sistem s-a extins rapid, transformându-se într-un instrument major al **represiunilor staliniste**, în care au fost închise sute de mii de persoane considerate „dușmani ai poporului”.

Ideea folosirii deținuților în scopuri economice a fost formulată pentru prima dată în 1926, de Piatkov, vicepreședintele Consiliului Economiei Naționale al URSS, care propunea organizarea unor „colonii de populare” în patru regiuni bogate în resurse naturale și slab populate: între Kureika și Enisei, pe insula Sahalin, în stepa kirghiză și la Nercinsk. În 1928, conducerea partidului comunist a recomandat „o mai mare folosire a muncii deținuților”, iar din 1929, sistemul lagărelor de muncă forțată a început să se dezvolte rapid, odată cu primul plan cincinal, care impunea creșteri anuale ale producției industriale și funcționarea continuă a fabricilor.

Colectivizarea completă a agriculturii, inițiată în același an, a dus la numeroase arestări și condamnări ale țăranilor care se opuneau sau încercau să ascundă grânele. Crearea lagărelor de concentrare a permis exploatarea muncii forțate și neplătite, în scopul accelerării industrializării și valorificării resurselor naturale din regiunile izolate ale URSS, Iosif Stalin inițiind astfel un adevărat război împotriva propriului popor.

○ **Prezența, cum s-a format sistemul GULAG și care a fost rolul lagărelor de muncă forțată în URSS.**

○ **Argumentați modul în care lagărele au fost folosite atât în scop economic (exploatarea resurselor, industrializare), cât și în scop represiv (controlul și pedepsirea populației).**

Munca în deportare a fost una dintre cele mai grele încercări prin care au trecut basarabenii duși cu forța în Siberia, reprezentând o formă de adaptare la condițiile extreme de viață. Munca fizică impusă de

către regimul totalitar sovietic a fost un instrument de supraveghere și disciplinare, dar, în același timp, devenea pentru deportați un mijloc de supraviețuire. Prin activități agricole, forestiere sau miniere, ei au reușit să asigure minimul necesar traiului și să-și păstreze echilibrul moral. În pofida condițiilor climaterice aspre, a lipsei de resurse, deportații au demonstrat capacitate de organizare și adaptare la mediul ostil. Ei au introdus metode tradiționale de muncă, precum săparea fântânilor, construirea adăposturilor din materiale locale sau cultivarea pământului înghețat.

Lucru în mine. Uniunea Sovietică era un stat enorm, resursele sale naturale erau la fel de mari, iar cea mai mare problemă în ajunul și în timpul celui de-al Doilea Război Mondial era înapoierea economică. Din această cauză era o lipsă acută de mașini speciale cu un înalt randament, care să înlocuiască o parte din munca fizică din Gulag. Această necesitate decurgea din faptul că, practic, toate operațiile dintr-o mină se făceau manual, cu instrumente de proastă calitate.

Pentru o mai bună dirijare a întreprinderilor metalurgice și din domeniul mineritului a fost înființat un centru principal din cadrul Gulagului, care se ocupa cu gestionarea afacerilor din domeniul extragerii metalelor, cărbunelui etc. În cadrul Gulagului, se obțineau 46,5% de nichel, 40% de cobalt, 76% de staniu, 60% de aur, iar metalele prețioase reprezentau 40 % din totalul produs de Uniunea Sovietică la nivelul anului 1940.

Deja în anul 1949, în coloniile sovietice se extrăgeau 100% din producția de platină și briliante, mai mult de 90% de aur, 70% de staniu, 40% de cupru și 33% de nichel. Începând cu anii 20 ai secolului al XX-lea, după obținerea victoriei în războiul civil, bolșevicii au purces la crearea URSS și la stabilirea unor direcții noi în domeniul economiei, s-a început cercetarea activă a nordului URSS, pentru a descoperi diferite rezerve de bogății subpământene.

Munca la minele din cadrul Gulagului s-a intensificat odată cu începutul celui de-al Doilea Război Mondial. De atunci s-a dezvoltat domeniul extragerii metalelor și a petrolului de care URSS dispunea din belșug pe propriul teritoriu, însă nu erau valorificate la capacitate maximă. Chiar dacă cererea a crescut, însă acest lucru nu însemna că a sporit și productivitatea muncii, datorită rațiilor alimentare care și așa au scăzut practic în jumătate și datorită greutăților prin care treceau cei condamnați la munci în Gulag.

Regimul de lucru din lagărele Gulagului era caracterizat printr-o disciplină strictă. Deșteptarea avea loc la ora 5 dimineața, iar până la ora 6 deținuții erau pregătiți pentru începerea activităților zilnice, micul dejun constând într-o cană de ceai și o bucată de pâine. Deținuții erau organizați în coloane și conduși din zona de cazare către locurile de muncă, inițial separate și ulterior unite printr-un coridor împrejmuț cu sârmă ghimpată. Procedura de trecere între zone implica verificări repetate ale efectivelor, deoarece numărul deținuților nu coincidea întotdeauna. Înainte de începerea muncii, aceștia erau grupați câte trei și obligați să se țină de braț, fiind supravegheați sub amenințarea sancțiunilor severe. Condițiile de viață erau marcate de alimentația insuficientă și de calitate redusă, precum și de lipsa îmbrăcăminții adecvate climatului sever din Siberia. Cantitatea de hrană depindea de nivelul de realizare a normei de muncă: deținuții care realizau norma în proporție de 110% primeau cea mai mare porție (cazanul 8), în timp ce cei care realizau mai puțin erau repartizați la porții mai mici, până la cazanul 1, care consta doar în pâine și apă.

Exploatarea pădurilor și prelucrarea lemnului.

Una din principalele activități a celor deportați a fost legată de tăierea pădurilor și de prelucrarea lemnului la fabricile de cherestea. URSS dispunând de cele mai mari rezerve forestiere de pe glob datorită pădurii întinse, care începe din regiunea Breanskului și se termină în Vladivostok, în ea cresc numeroși arbori de conifere de zeci de metri, care erau și sunt până în prezent extrem de importanți nu doar pentru industria Rusiei, ci și pentru industria mondială.

La tăiatul pădurilor se lucra iarna pe geruri de până la -40 grade, iar vara îi chinua „moșcaraua” – niște roiuri de gâze mici, a căror înțepătură era destul de dureroasă. Atât condamnații, cât și oamenii liberi purtau vara, pe cap, niște plase speciale acoperindu-le și fața, făcute din ață sau din păr de cal. Prin plasă gâzele pătrundeau mai greu, în schimb căldura și lipsa de aer deveneau insuportabile. Plasele din păr de cal aveau un efect protector semnificativ împotriva insectelor, însă erau dificil de procurat. În absența acestora, activitatea în aer liber devenea dificilă din cauza numeroșilor țânțari și musculițe, „țânțarii și musculițele te mâncau de viu”, relatează supraviețuitorii.

În majoritatea coloniilor din regiunile nordice scopul principal era exploatarea resurselor oferite de pădure, adică a lemnului. Lemnul era prelucrat, ca mai apoi să fie exportat pentru a obține resurse pentru

dezvoltarea industriei. O condiție obligatorie în zonele unde se defrișau păduri era situarea coloniilor specializate în defrișare în apropierea râurilor, pentru ca lemnul să poată fi transportat mai ușor. Lemnul era tăiat tot anul, dar iarna se făceau cele mai mari stocuri, când alte munci erau mai greu de practicat. De regulă, fiecare al doilea deportat supraviețuitor, care a avut posibilitatea de a scrie memorii, a menționat faptul că a muncit în industria lemnului.

Din mărturiile persoanelor care au fost deportate, putem concluziona că în cadrul Gulagului, vârsta sau genul nu reprezenta nicio piedică în practicarea muncilor forțate de tot felul. Chiar și copii de 14 și 12 ani au muncit la tăiatul pădurii (cazul lui Pasat Nadejda, Nicula Dumitru, Grozea Vasilina. În: *Arhivele Memoriei*. studiu de caz de Liudmila Chiciuc). De obicei, la tăierea pădurii se lucra în perechi, cel care doboară copacii și ajutorul lui, fiecare avea sarcini stricte. Cel mai greu era pentru începători, nu știau cum trebuie să lucreze cu fierăstraul, densitatea arborilor era foarte mare și crea multe probleme muncitorilor. În afară de tăierea propriu-zisă a imenșilor arbori din taiga, deportații din RSSM au mai lucrat și la prelucrarea primară a lemnului. Transformau trunchiurile de copaci în scânduri la fabrică. Fabrica nu era altceva decât un șopron, acoperit cu ardezie și avea câteva fierăstraie. Lucrul consta în rostogolirea și plasarea trunchiului pe un cărucior cu roți de fier, și de a-l împinge spre fierăstraie. Aici fierăstraiele perpendicular tăiau copacul în lungime, făcând din el scânduri. Era destul de greu pentru deținuți să realizeze această muncă, trunchiurile erau mari, groase și trebuiau rostogolite, era nevoie de forță fizică, dar cu 550 de grame de pâine pe zi, muncitorii erau istoviți și era mult prea greu de a obține norma, plus că fierăstraiele lucrau foarte repede și trebuia și din partea lucrătorilor rapiditate, pentru toți era o muncă extrem de grea, pentru că arborii din taiga nu erau doar foarte înalți, ci și foarte groși și practic toată munca se făcea manual, dar era necesar pentru că altfel nu obțineau rația alimentară.

Pescuitul. O muncă destul de grea și periculoasă pe care au făcut-o cei deportați din Basarabia a fost pescuitul și prelucrarea peștelui. La muncă au fost puși chiar și copii. Aceștia descărcau sarea de pe vapoare, spărgeau gheața, care era foarte groasă, de la jumătate de metru și ajungea până la un metru. Cei maturi prindeau pește, care era transportat pe front. Există o normă pe care trebuiau s-o facă zilnic, iar dacă nu reușeau să prindă și să aducă cantitatea de pește care li

se cerea, nu li se dădea porția de mâncare, care consta doar în 300 de grame de pâine. Și pentru a se descurca, ei strângeau oase de pește, le măcinau și le făceau turte. Această muncă era extrem de grea, nu aveau haine, mai mereu umblau uzi pe un ger de -40°, -50°, așa încât se îmbolnăveau foarte des, mulți și-au pierdut viața.

Deportații și munca în infrastructură și construcții. Coloniile pentru cei deportați erau construite în cele mai îndepărtate locuri ale Uniunii Sovietice, pentru ca deținuții să nu se gândească la vreo posibilă evadare. Multe colonii erau construite în locurile, unde se găseau bogățiile subpământene, dar infrastructură în acele vremuri aproape nu exista. La construcția drumurilor, căilor ferate, podurilor, liniilor telefonice etc., erau antrenați tot deținuții care deveneau meșteri în absolut toate domeniile. Femeile și copiii au fost și ei instruiți. Cei care activau la construcția căilor ferate făceau o adevărată școală, era o muncă fizică extrem de grea. Brigadierii erau ruși, femeile moldovence nu cunoșteau limba rusă, le era extrem de greu să înțeleagă ce trebuie să facă.

În zonele unde se exploata pădurea și zăcămintele naturale, conducerea sovietică și-a dat seama că lipsesc căi de acces și că trebuie să dezvolte infrastructura. De exemplu, în Republica Komi circa 35% din banii alocați în buget s-au folosit pentru construcția căilor ferate, s-au construit 250 de kilometri, care erau absolut necesari pentru a transporta resursele bogate ale acestei regiuni nordice a URSS. Toate lucrările s-au îndeplinit prin munca deținuților. La construcția liniilor ferate din Kartali, de exemplu, se lucra de la 7 dimineața până la 7 seara, munceau la acest șantier cam în jur de 500 de persoane, în cea mai mare parte femei și fete de toate naționalitățile. Trebuiau să descarce vagoane cu pământ, să îl împrăstie pe porțiunea unei linii noi în direcția Magnitogorsk-Orsk. Se lucra pe un ger de -42 -45 de grade. Mâncarea pe care o primeau lucrătorii la căile ferate era una destul de proastă. Mâncau în baza cupoanelor. Pe acel cupon primeau „o jumătate de castron cu apă acră cu câteva foi de varză și 2-3 bucățele de cartofi, care dacă se nimereau în castron era bine. În unele zile dădeau și două linguri de terci, așa-zisul felul doi, care era din mei ori ovăz cojit. Pe cartelă se socotea 40 grame pentru o persoană. Norma de lucru era: patru persoane trebuiau să descarce într-o oră un vagon. Erau mereu sub observația brigadierului, a șefilor de șantier. De multe ori după muncă, noaptea târziu, erau treziți de brigadieri că trebuie să meargă la 20-30 de kilometri

distanță să curețe linia ferată de zăpadă, dacă ningeabundent. Salariul pentru o lună de lucru la căile ferate era de 150-170 de ruble. La piața liberă pentru o căldare de cartofi de opt kilograme trebuiau să achite cam în jur de 220-250 de ruble. Un kilogram de pâine costa 120-150 de ruble, pe când pe cartelă la magazin costa 90 de copeici. Nici băștinașilor nu le era foarte ușor, doar că salariile lor erau mai mari. Un mecanic primea, de exemplu, 350-400 de ruble pe lună, un milițian 800-1 000 de ruble pe lună.

○ Pe baza datelor din text, explică cum munca deportaților a contribuit la dezvoltarea economică a Uniunii Sovietice (extragerea metalelor, exploatarea pădurilor, construcția de drumuri și căi ferate).

○ Redactează un text de 8-10 rânduri, în care să descrii condițiile de trai și regimul zilnic al deportaților (rații alimentare, ore de muncă, climat extrem, supraveghere). Explică, ce impact aveau aceste condiții asupra sănătății și moralului deportaților.

Sărbători și tradiții religioase. Deși se aflau în condiții dificile de exil, deportații își păstrau practicile religioase și tradițiile culturale. La Paști, coceau pască, vopseau ouă și se rugau, menținând legătura cu credința lor. La Bobotează, luau apă din râul înghețat pentru a o folosi drept agheasmă. Mai mulți intervievați au relatat aceste obiceiuri, care evidențiază importanța religiei și a tradițiilor în menținerea identității culturale.

Viața familială și activitățile sociale. Basarabe-nii deportați au continuat să își formeze familii și să crească copii în exil. În timpul liber, tinerii se adunau pentru activități culturale, cântau la acordeon și dansau. Astfel, chiar în lagăre, viața socială și culturală contribuia la menținerea coeziunii comunitare. În unele colonii și lagăre, existau ansambluri artistice care organizau concerte regulate pentru comunitate și deținuți. De exemplu, Alexei Marinat menționează că în colonia 048 din lagărul Taișet funcționa un ansamblu cu actori, compozitori și muzicieni, în cadrul căruia activa și el. Persoanele implicate în activități artistice nu lucrau mai mult de 8 ore pe zi, participând apoi la repetiții și programe culturale. În această lagăr, rația alimentară era mai bună, iar restricțiile mai puțin severe. Mihai Dolgan, deportat la 7 ani în Siberia, a cunoscut acolo primele succese. Cei care s-au bucurat de succesele lui Mihai Dolgan au fost băieții și fetele din satul Onohoi, unde a scris și primele cântece. A participat la mai multe concerte și la festivaluri, cum ar fi festivalul din Zaigraevo etc.

În concluzie, se poate constata că basarabenii deportați – bărbați, femei și copii – au contribuit semnificativ la dezvoltarea economică, socială și culturală a localităților în care au fost exilați, evidențiind capacitatea de adaptare și rezistență umană în condiții de represiune. Cu toate acestea, cheltuielile mari de întreținere și falsificarea rezultatelor economice au demonstrat ineficiența sistemului de muncă forțată, care

a condus, în final, la prăbușirea economiei planificate sovietice și a sistemului GULAG.

○ Notează cel puțin trei sărbători religioase și tradiții culturale pe care deportații le respectau în deportare, așa cum sunt menționate în text.

○ Pe baza textului, scrie două observații scurte despre importanța păstrării tradițiilor și culturii pentru supraviețuirea deportaților.

MEMORII

M1. „Munca la suprafață, în taiga, era extrem de dificilă, însă mina era și grea, și periculoasă, în fața noastră a apărut o ci-readă de bivoli, când m-am apropiat, am văzut că-s oameni, hainele de pe ei erau înnegrite de praful de cărbuni din mină, fețele înnegrite de același praf, iar zăpada care cădea pe fețele lor se topea și se transforma într-un fel de gheață. Păreau arătării de pe altă lume.

Le luceau numai ochii și dinții. – De unde veniți ? !-am întrebat eu – de unde veți veni și voi mâine, de la 2 000 de metri sub pământ, din fundul iadului, îmi răspunsese un bătrân ucrainean din vest”

Banaga, Nicolae. *Nu cerceta aceste legi, căci ești nebun de le-nțelegi*. În: *Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească*, vol. I, tom I, editor Ludmila D. Cojocaru, Chișinău, Tipografia Balacron, 2016, p.87. (studiu de caz de Viorica Olaru-Cemârtan).

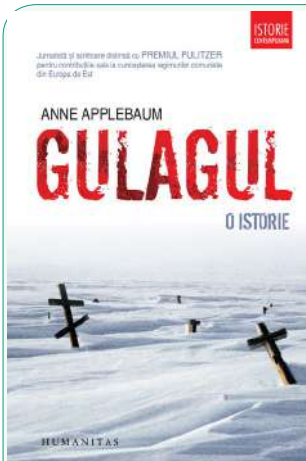
○ Citește textul și descrie condițiile de muncă din minele sovietice, așa cum sunt prezentate în pasaj.

○ Comentează rolul amintirilor și al mărturiilor personale în înțelegerea istoriei regimului sovietic.

M2. „Mare ne-a fost mirarea, când am constatat că rușii nu aveau fântâni și beau apă din lac, unde se scăldau și ei, și animalele, tot acolo spălau și rufele. Moldovenii, în primul rând, au săpat pe malul lacului o fântână, au înconjurat-o cu bârne, au pus căldare, cumpănă. Rușii s-au mirat și ne-au lăudat pentru aceasta”. Margareta Cemârtan. *Lupii*, Chișinău 2016, p. 57.

○ **Reflecție personală:** Redactează un scurt text (8-10 rânduri), în care să explici ce te-a impresionat cel mai mult în această mărturie și ce mesaj transmite despre valoarea muncii și a spiritului de solidaritate în condiții grele.

VIZIUNI ISTORIOGRAFICE



„Viața în Gulag era caracterizată prin foamete, muncă forțată extremă și violență permanentă. Deținuții erau obligați să lucreze în condiții dure, adesea la temperaturi sub zero și în locuri insalubre, cu hrană și adăpost insuficiente. Impactul psihologic era semnificativ, oamenii confruntându-se cu izolare, disperare și teama constantă de moarte. Sistemul lagărelor urmărea atât exploatarea economică a prizonierilor, cât și reprimarea politică, iar productivitatea era adesea falsificată” (Applebaum Anne, *GULAGUL. O Istorie*, București, 2011).

○ Argumentează rolul economic și politic al lagărelor, evidențiind diferența dintre scopul declarat (reeducare și dezvoltare economică) și realitatea ineficienței și represiunii.

○ Citește lucrarea „Scrisori din captivitate” și vei putea găsi aspecte importante ale vieții din GULAG.

○ Analizează titlul cărții – Ce sugerează expresia „Scrisori din captivitate”? Ce tip de experiență umană și istorică anunță ea?



ANALIZA DOCUMENTELOR FOTOGRAFICE



Nuntă de basarabeni deportați în Siberia 1954.

Sursa: Muzeul local de Istorie și Etnografie din satul Trușeni.



Sursa: Marin, Iuri (Iuliu). Oamenii nu doreau să vorbească despre ei înșiși în acele vremuri. În: *Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Memorii, documente, studii de caz*. Vol. I, tom 3: Cercetări realizate în localitățile din centrul Republicii Moldova, editor Ludmila D. Cojocaru, Chișinău, Tipografia Balacron, 2019, p. 219 (studiu de caz realizat de Ludmila D. Cojocaru, Virgiliu Bârlădeanu și Galina Cotovițaia).

DOCUMENTAR CINEMATOGRAFIC

https://www.youtube.com/watch?v=BAcV20X_xgU

- Vizionează cu atenție scenele și mărturiile din filmul documentar „Expedițiile Memoriei Novosibirsk” 2018.
- Ilustrează viața de zi cu zi a deportaților în Siberia într-un text de 10–15 rânduri, în care:
 - descrii condițiile de trai (munca, frigul, alimentația, locuințele);
 - evaluezi modul în care oamenii au reușit să supraviețuiască și să-și păstreze demnitatea;
 - explici ce te-a impresionat cel mai mult și de ce consideri important să fie cunoscută această parte a istoriei.

JURNAL VIZUAL

- Realizează un colaj sau desen care să ilustreze viața într-un lagăr de muncă forțată: barăci, muncă grea, supraveghetori, condiții climatice grele. Scrie alături o scurtă explicație a fiecărui element.
- Analizează fotografiile, utilizând următorul algoritm:
 - Datează fotografia.
 - Examinează anturajul, obiectele de decor, vestimentația etc.
 - Determină ce realități prezintă fotografia.

EVALUAREA CUNOȘTIINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

- Descrie principalele condiții de viață ale deținuților din Gulag (hrană, adăpost, igienă, muncă).
- Ce tipuri de muncă erau impuse deținuților și în ce condiții se desfășurau acestea?
- Argumentează cum sistemul lagărelor combina scopul economic cu cel politic, folosind exemple din text.

FORMAREA ATITUDINII CIVICE/ DEZBATERE

- Organizați în clasă dezbateri: În ce măsură a fost eficient Gulagul din punct de vedere economic?
- Alcătuiți două grupe: una va aduce argumente pro și alta contra.

Scrisoare imaginară

○ Scrie o scrisoare imaginară (în baza literaturii studiate și a filmelor documentare vizionate) din perspectiva unui deținut din Gulag către familia sa. Descrie viața cotidiană, munca, foamea și condițiile de supraviețuire. Include și sentimentele și gândurile acestuia.

REGIMUL TOTALITAR COMUNIST ÎN RASSM



II.1. RASSM – POLIGON DE EXPERIMENTARE A POLITICILOR BOLȘEVICE

Secția Comisiei Extraordinare din Tiraspol, cunoscută în Rusia Sovietică ca Cheka (Всероссийская Чрезвычайная Комиссия – rus), prima organizație de represiune (poliție secretă) creată de guvernul bolșevic condus de Vladimir Lenin. Tiraspol, 1920

JURNAL ISTORIC

„Ideea formării Republicii Moldovenești pe teritoriul din partea stângă a Nistrului aparține unui grup de emigranți politici basarabeni și români, reprezentanți ai mișcării comuniste ilegale din Basarabia, ai Internaționalei Comuniste, ai Partidului Comunist Român (G. Kotovski, Al. Bădulescu, P. Tkacenko, Sol. Thinkelman, A. Nicolau, I. Dic. Dicescu, T. Diamandescu ș. a.), care au formulat-o într-o scrisoare către C.C. al P.C.(b) din Rusia. De menționat că în grupul de inițiativă pentru constituirea Republicii Moldovenești nu era niciun moldovean băștinaș din raioanele din stânga Nistrului”.

Sursa: Nicolae Movileanu, *Formarea RASSM: Zigzaguri și impasuri în experimentul de edificare a socialismului*. În: „Revista de Istorie a Moldovei”, 1993, nr. 1, p. 61.

○ Explică, conform sursei, și a cunoștințelor dobândite anterior, de ce emigranții politici din Basarabia doreau crearea unei Republici moldovenești în stânga Nistrului.

○ Identifică și explică cel puțin trei argumente ce confirmă caracterul nelegitim al procesului de creare a RASS Moldovenești din 1924.

DICTIONAR ISTORIC

Lovitură de stat – acțiune violentă și ilegală prin care un grup de persoane înlătură conducerea legitimă a statului, preluând în cele din urmă puterea prin forță.

Război Civil – conflict armat intern, desfășurat între două tabere adverse.

NEP – Noua Politică Economică (1921-1928) a fost un program economic promovat de Vladimir Lenin, prin care erau reintroduse unele elemente ale economiei de piață, pentru a crește bunăstarea populației și a evita revoltele contra puterii sovietice.

RASSM – Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească.

„Cap de pod” – zonă aflată sub controlul forțelor militare, stabilită, de regulă, pe malul opus al unui curs de apă, care servește ca punct de sprijin pentru trecerea trupelor și pentru lansarea unor operațiuni ofensive.

Congrese ale Sovietelor – întruniri ale organului suprem de conducere. În RASSM, aceste întruniri se numeau *Congrese ale Sfaturilor din toată Moldova de deputați, muncitori, țărani și ostași roși*.

Moldovenism – curent politic, social și ideologic care afirmă că moldovenii sunt o etnie separată de români.

DATE CRONOLOGICE

7-8 noiembrie 1917 – lovitura de stat a bolșevicilor

17 decembrie 1917 – Congresul de la Tiraspol al reprezentanților satelor moldovenești din stânga Nistrului

1917-1920 – perioadă de instabilitate în stânga Nistrului

1920 – implementarea Noii Politici Economice (NEP)

15-18 septembrie 1924 – răscoala de la Tatarbunar

12 octombrie 1924 – formarea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești în componența Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene

19-23 aprilie 1925 – Congresul I al Sovietelor din RASSM

2 august 1940 – desființarea RASSM

FOTGRAFIA ISTORICĂ



Grigori Kotovski și membrii Comitetului Revoluționar al RASSM: G. Buciușcanu, G. I. Starîi (președinte), I. Krivorukov, A. Stroeve, I. Badeev. 1924. Sursa: Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei. Fond foto: RASSM.

Regiunea transnistreană în anii 1918-1924. Destrămarea Imperiului Rus și sfârșitul monarhiei țariste au determinat o criză politică majoră care, pe parcursul anului 1917, a zguduit din temelii vechea ordine, dar a deschis calea afirmării naționale pentru popoarele aflate până atunci sub dominația imperială rusă. În acest context de instabilitate și transformări, comunitățile etnice de la periferiile fostului imperiu, inclusiv românii dintre Nistru și Bug, au văzut în căderea autocrației țariste o oportunitate istorică de emancipare politică, socială și identitară. În acest context, La Tiraspol, 17 decembrie 1917, s-a desfășurat un Congres al reprezentanților satelor moldovenești din stânga Nistrului, care cerea drepturi naționale pentru moldoveni, iar în componența Sfatului Țării – organul legislativ al Republicii Democratice Moldovenești – au fost incluși 10 reprezentanți ai românilor transnistreni, fapt care a exprimat solidaritatea și sprijinul față de aspirațiile lor identitare.

Lovitura de stat din 7-8 noiembrie 1917 și instaurarea regimului bolșevic la Petrograd, apoi la Moscova, au provocat o ruptură decisivă în evoluția politică, declanșând un sângeros război civil, soldat cu extinderea puterii sovietice în fostele gubernii imperiale și cu aplicarea forțată a politicii comunismului de război. În consecință, în perioada anilor 1918 și 1920, regiunea transnistreană a trecut printr-o perioadă de profundă instabilitate, aflându-se succesiv sub controlul trupelor austro-ungare, apoi sub cel al armatelor albgardiste (forțe care se opuneau bolșevicilor în Războiul Civil din Rusia) și, în cele din urmă, al Armatei Roșii, fapt care a condus, în primăvara anului 1920, la instaurarea definitivă a puterii sovietice.

Astfel, contrar aspirațiilor de emancipare națională, românii din stânga Nistrului, alături de alte etnii conlocuitoare, s-au confruntat cu realitățile regimului bolșevic. Teroarea Roșie, declanșată odată cu instaurarea regimului bolșevic, a anihilat orice perspectivă de afirmare identitară și a suprimat evoluția firească a vieții sociale și politice. În asemenea circumstanțe, comunitățile românești și celelalte grupuri etnice au resimțit din plin constrângerile regimului totalitar comunist, care se consolida prin violență, teroare și control ideologic, iar revoltele împotriva regimului bolșevic au fost înăbușite și pedepsite în modul cel mai sever.

Comitetele revoluționare, de rând cu alte instituții ale puterii sovietice constituite în localitățile de pe malul stâng al Nistrului, au declanșat un proces de



Organizația de pionieri din or. Balta, RASSM. Sursa: Patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei, F-6292.

reorganizare radicală a societății, aplicând metodele represive ale comunismului de război și dogmele ideologiei bolșevice. Pentru a pune sub control total structurile și procesele economice, sociale și politice, autoritățile sovietice au început imediat exproprierea mijloacelor de producție și a marilor proprietăți (întreprinderi, bănci etc.), au impus un regim de muncă obligatorie pentru toate categoriile sociale, au înlocuit comerțul liber cu un sistem centralizat de stat de distribuție a produselor alimentare, bazat pe criterii de clasă, au introdus rechizițiile de produse agricole (*нeдoпaзвeщeчкa* – rus.). Drept rezultat al acestor acțiuni, criza alimentară și foametea s-au acutizat, iar reprezentanții regimului sovietic au fost nevoiți să instituie sistemul de distribuție a alimentelor pe bază de cartele. Pentru a localiza și confisca rezervele de cereale ascunse de țărani, au fost formate detașamente speciale (*пpoдoтpяды* – rus.), însărcinate să execute rechiziții în localitățile rurale.

Poster propagandistic sovietic care reflectă realizările economice în RASSM și RSSM la aniversarea de 50 de ani de la înființarea RASSM și organizației republicane de partid. Sursa: *Steaua leninistă*, 1974, nr. 102 (8770), p. 1-2. ►



○ Identifică în text expresii și fraze, care arată modul în care s-a schimbat viața politică, socială și economică a românilor transnistreni după 1917.

○ Identifică în baza textului cel puțin câte două transformări care au avut loc în viața politică, socială și economică a românilor transnistreni după 1917.

○ Analizează contradicția dintre aspirațiile de emancipare națională ale românilor transnistreni și realitățile regimului bolșevic instaurat după 1917.

Formarea RASSM. La 12 octombrie 1924, pe malul stâng al Nistrului, în cadrul Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene, a fost constituită Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (RASSM). Formarea acestei entități administrativ-teritoriale nu a fost determinată de o inițiativă firească venită din partea populației locale, dar a fost o construcție artificială, impusă de conducerea sovietică în scopuri politice și expansioniste.

De fapt, inițiativa formării RASSM a fost lansată mai devreme, la 4 februarie 1924, printr-un demers semnat de un grup de zece lideri bolșevici, în frunte cu Grigori Kotovski. În textul adresat conducerii de la Moscova, aceștia propuneau crearea unei republici sovietice moldovenești, menită să devină „capul de pod”, prin care revoluția bolșevică să pătrundă în România și, mai departe, în sud-estul Europei. În declarațiile oficiale, crearea RASSM era justificată de necesitatea „respectării intereselor populației moldovenești” prin asigurarea unei forme de organizare administrativă autonomă pentru moldovenii de pe malul stâng al Nistrului. În realitate, scopul principal al formării RASSM a fost subminarea României și extinderea influenței comuniste dincolo de granițele sovietice.



Stema Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (circa 1927-1929), reconstituire de Iurie Oprea. Sursa: *Simbolurile naționale ale Republicii Moldova* [coord. Silviu Andrieș-Tabac], Chișinău, „Cu drag” SRL, 2010, p. 91.

Demersul privind formarea unei republici moldovenești a fost, în ansamblu, acceptat de conducerea sovietică. Însă procesul de constituire a RASSM s-a lovit de obstacole generate de divergențele dintre grupările din interiorul Partidului Comunist (bolșevic) și de lipsa unor informații exacte privind componența etnică a regiunii. În cele din urmă, inițiatorii formării RASSM au fost înlăturați din procesul de organizare a noii republici. După luni de dezbateri și negocieri adminis-

trative, la 29 iulie 1924, Biroul Politic al Comitetului Central al PC(b) din toată Rusia a adoptat hotărârea privind crearea republicii autonome moldovenești în cadrul RSS Ucrainene, declarând că acest pas era necesar „în primul rând, din motive politice” – o formulare care sublinia caracterul strategic și geopolitic al deciziei, prioritar față de orice alte considerente etnice sau sociale. Conducerea de la Moscova considera, de fapt, că Unirea în 1918 a Basarabiei cu România a fost „ilegală” și „nelegitimă”. Crearea unei republici autonome moldovenești pe malul stâng al Nistrului urma să ofere un pretext pentru o viitoare acțiune împotriva statului român și, ulterior, să servească drept platformă pentru răspândirea ideologiei comuniste și exportul revoluției bolșevice în sud-estul Europei.



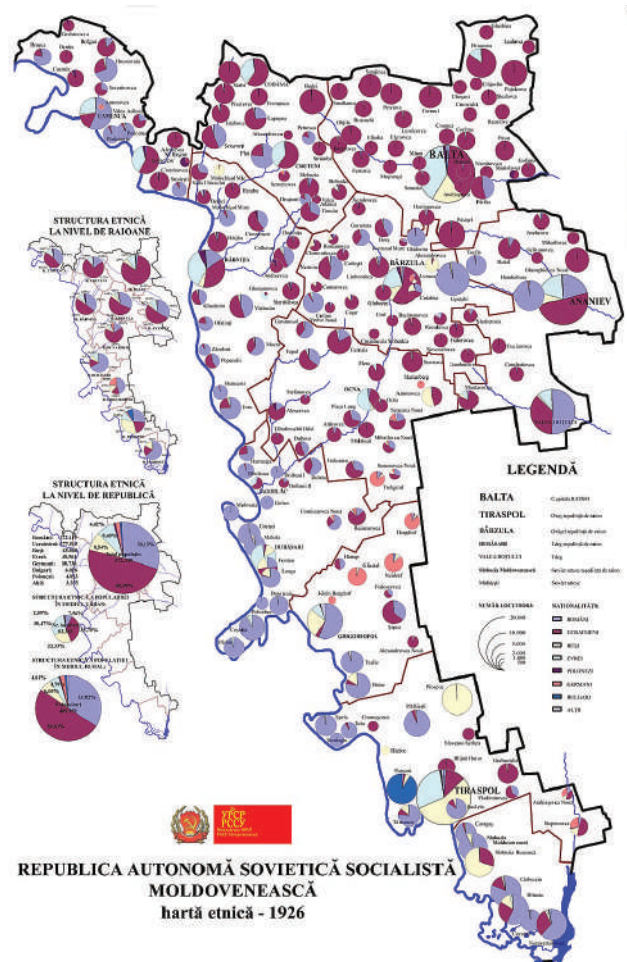
Organizatorii rebeliunii bolșevice de la Tatarbuniar (de la stânga la dreapta): Andrei Kliușnikov (nume conspirativ „Nenin”, „Motin”, „Șarov”), Mihail Babak (nume conspirativ „Semenov”, „Sinarov”) și Gh. Arșavski, (nume conspirativ „Polevoi”), 1924. Sursa: Vlad Darie, Mihai Potârniche, *Cronica Basarabiei, 1918-1944: mărturii din presa timpului și imagini de epocă*, Chișinău: Editura Moldpres, 2012, p. 109.

La fel, scopul propagandistic al existenței RASSM era de a-i convinge pe moldovenii din Basarabia că, în URSS, îi așteaptă o viață mai prosperă și mai fericită decât în România Mare. În realitate însă, soarta locuitorilor din RASSM a fost una dramatică: mulți dintre ei au fost nevoiți să fugă peste Nistru, în România, pentru a-și salva viețile.

○ Explică cauzele reale care au stat la baza creării Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești potrivit textului.

○ Argumentează caracterul artificial al formării RASSM și explică în ce măsură această decizie a avut un scop geopolitic, nu unul etnic sau social.

o perspectivă statistică diferită. Potrivit Biroului de Statistică al RASSM, în luna septembrie 1925, structura etnică a republicii era deja următoarea: moldoveni – 31,6%, ucraineni – 49,6%, ruși – 6,71%, germani – 1,75%, evrei – 7,97%, polonezi – 0,8%, bulgari – 1,11%, cehi – 0,05%, iar alte naționalități – 0,27%. Toate datele disponibile relevă însă faptul că în noua republică autonomă moldovenii nu reprezentau nici majoritatea, nici pluralitatea populației, iar ponderea lor demografică era în continuă scădere în statisticile oficiale. De la aproximativ 34,2% din populația republicii nou-create, la 31,6% în septembrie 1925, apoi la 30,1% potrivit recensământului din 1926, iar în 1940, chiar la doar 28,53%. Principala cauză a acestor decalaje au fost frecvențele modificări de graniță, care adesea lăsau în afara RASSM numeroase sate mol-



Harta etnică a Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (1926). Sursa: Harta RASSM realizată de Dorin Lozovanu în baza datelor statistice colectate în cadrul recensământului din 1926.

SUPT INFORMTIONAL PENTRU CLASA A XII-A

dovenești, pentru a include teritorii cu populație ucraineană. De fapt, modul în care au fost retrasate în numeroase rânduri granițele RASSM confirmă faptul că scopul creării acestei republici nu a fost cel de a asigura nevoile populației moldovenești. Obiectivele formării RASSM au fost acelea de a grăbi anexarea Basarabiei la URSS, servind totodată ca un important instrument de propagandă sovietică.

În acest context, alegerea orașului Balta ca centru administrativ – o localitate cu o populație majoritar ucraineană, evreiască și rusă – reflectă elocvent intenția autorităților sovietice de a limita influența culturală și politică exercitată de populația moldovenească. Mai mult, o parte importantă a satelor locuite compact de români a fost lăsată în afara RASSM. Prin urmare, hotarele și configurația administrativ-teritorială a RASSM au fost concepute deliberat pentru a reduce ponderea elementului românesc și a asigura controlul politic al Harkovului (capitala RSS Ucrainene, transferată în 1934 la Kiev) și Moscovei asupra regiunii și populației.

Un alt aspect important al politicii sovietice în RASSM a fost promovarea unei identități culturale și lingvistice diferite de cea românească. În acest sens, autoritățile bolșevice au inițiat un proces de inventare a unei limbi moldovenești distincte, care să se deosebească, în mod artificial, de limba română. Spre deosebire de Basarabia românească, unde limba română era scrisă cu litere din alfabetul latin, în RASSM a fost introdus alfabetul chirilic. Vocabularul limbii românești (numite moldovenești) a fost modificat în așa fel, încât să o facă cât mai similară cu limbile rusă și ucraineană. Acest proiect de „construcție lingvistică” a fost susținut de liderii politici de la Moscova și Harkov, fiind parte a unei politici mai largi de îndoctrinare și control al populației. Chiar dacă moldovenii de pe malul stâng al Nistrului vorbeau aceeași limbă și aparțineau aceluiași filon cultural cu românii din Regatul României, autoritățile sovietice au promovat ideea falsă, conform căreia românii și moldovenii ar fi două grupuri etnice diferite, cu limbi diferite. De fapt, majoritatea satelor moldovenești din stânga Nistrului au fost întemeiate de țărani strămutați acolo în secolul al XVIII-lea din Principatul



Imagine de la adunarea tinerilor activiști de partid, or. Balta, RASSM, 1926. Sursa: Muzeul Național de Istorie a Moldovei.

Moldovei și din Țara Românească. Fiindcă numărul țăranilor veniți din Moldova era mai mare decât al celor din Țara Românească, etnicii români din stânga Nistrului au adoptat etnonimul de moldoveni.

În ansamblu, RASSM a fost gândită și folosită ca un instrument al regimului sovietic, pentru a experimenta politici economice, sociale și identitare. Aici au fost implementate metodele de colectivizare, industrializare de tip sovietic, propagandă și control ideologic. Populația locală a fost tratată ca un obiect al politicii de stat, și nicidecum ca un participant activ la viața publică și procesele politice. În ciuda discursului oficial despre „dezvoltare națională” și „autodeterminare”, locuitorii RASSM au fost supuși unui regim totalitar comunist care le-a suprimat libertatea, a tins să le schimbe identitatea și le-a afectat dramatic viața de zi cu zi.



Monedă aniversară emisă de administrația separatistă de la Tiraspol cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la formarea RASSM.

Sursa: <https://www.cbpmr.net/index.php?id=3730>



Harta Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (1924). Sursa: *Plugarul Roș*, 15 iunie 1924, p. 5.



Pagină din ziarul *Plugarul Roș* publicată cu câteva luni înainte de formarea RASSM. Sursa: *Plugarul Roș*, 15 iunie 1924, p. 1.

○ Analizează, pe baza textului și a contextului istoric, structura etnică a RASSM la momentul formării și argumentează de ce au fost ignorate realitățile demografice și identitare ale populației din stânga Nistrului.

○ Identifică în text cel puțin patru măsuri prin care regimul sovietic a impus controlul asupra populației. Explică scopul fiecărei măsuri.

VIZIUNI ISTORIOGRAFICE

V1. „Constituirea RASS Moldovenești a însemnat o nouă treaptă în istoria dezvoltării poporului moldovenesc. Ca urmare a realizării politicii naționale leniniste a Partidului Comunist, poporul moldovenesc a căpătat orânduirea sa politică de stat. Autonomia sovietică a deschis orizonturi largi pentru dezvoltarea forțelor creatoare ale poporului moldovenesc și a constituit un puternic pivot în ridicarea economiei naționale și a culturii în republică. Crearea autonomiei sovietice a oamenilor muncii din Moldova a fost un factor important pentru formarea nației socialiste moldovenești”.

Sursa: *Istoria RSS Moldovenești*, vol. II, Chișinău: Editura Cartea Moldovenească, 1970, p. 155-156.

V2. „Deși documentele privind crearea RASSM nu amintesc despre dreptul istoric și etnic al moldovenilor din stânga Nistrului, crearea RASSM a însemnat recunoașterea de facto a acestor drepturi. În condițiile unui relativ „liberalism” cultural din anii 20 în URSS, RASSM a contribuit într-o oarecare măsură la conservarea formelor culturii populare moldovenești. Pe de altă parte, în condițiile când organele de partid și de stat din RASSM erau dominate de către nemoldoveni, iar crearea și funcționarea învățământului și a culturii moderne s-a înfăptuit în baza unor valori străine, republica moldovenească a contribuit, în primul rând, la îndochinarea ideologică și la rusificarea ori ucrainizarea românilor moldoveni. În același timp, populația din RASSM a trebuit să suporte toate ororile și experimentele social-economice și politice ale regimului totalitar bolșevic: colectivizarea forțată și deschiaburirea, foametea, deportările, represiunile politice etc. RASSM, în calitate de „cap de pod” al URSS, a contribuit la ocuparea Basarabiei în 1940 și la implantarea rapidă în acest teritoriu a regimului totalitar bolșevic”.

Sursa: Ion Chirtoagă, Ion Jarcuțchi, Elena Negru, *O istorie a regiunii transnistrene din cele mai vechi timpuri până în prezent*, Chișinău: Editura Bons Offices, 2007, p. 269.

○ Studiază V1 și demonstrează că istoriografia sovietică a utilizat fenomenul statalității RASSM în procesul argumentării existenței și evoluției poporului moldovenesc.

○ Compară cele două surse și identifică două diferențe referitoare la formarea națiunii moldovenești.

○ Prezintă, în mod argumentat, patru critici și o apreciere privind experimentele social-economice realizate de regimul sovietic în stânga Nistrului (1924-1940). Formulează o concluzie argumentată asupra acestor transformări.

CRONICĂ ILUSTRATĂ



Sursa: *Plugarul Roș*, 1924, 15 iunie 1924, p. 3.

STUDIU DE CAZ

„I. A introduce în proiectul prezentat al stemei și steagului RASSM următoarele amendamente:

În proiectul stemei:

- în locul, unde se încrucișează snopii, să se scrie cu litere USSR;
- inscripția Proletari din toate țările, uniți-vă să fie aranjată în felul următor: la capătul de sus al panglicii, în partea dreaptă și stângă – în limba moldovenească, la mijloc, în partea dreaptă și stângă – în limba ucraineană, iar jos – în limba rusă;
- steaua să fie situată sus, unde se unesc spicele, diametrul intern al stelei să fie mai mic, iar colțurile mai ascuțite;
- să se lungească razele până la capătul câmpului albastru;
- să se precizeze raportul dintre păpușoi și spice, iar frunzele să fie pictate așa, încât să se asemene mai mult cu vița-de-vie;
- să se precizeze proporțiile dintre părțile din stânga și dreapta Nistrului ale RASSM;
- partea RASSM de pe malul stâng al Nistrului să fie colorată într-un roșu ilustrativ, iar cea de pe malul drept – în negru, hașurat cu linii diagonale de culoarea părții din stânga Nistrului;

○ Studiază caricatura istorică și identifică mesajul și scopul acesteia.

○ Plasează caricatura în contextul relațiilor româno-sovietice după 1918. Cum reflectă sursa punctul de vedere sovietic față de unirea Basarabiei?

- literele de-a lungul teritoriului să fie aranjate, astfel încât pe partea din dreapta Nistrului să se afle: RAS, iar pe cea din stânga Nistrului – SM;
- secerii și ciocanului să li se dea o formă analogică cu cea adoptată pentru stema uniunii;
- II. A însărcina Secretariatul C.E.C. să prezinte proiectul stemei și steagului definitiv în corespundere cu amendamentele indicate în punctul I al prezentei hotărâri pentru adoptarea la cea mai apropiată ședință a Prezidiului C.E.C.”.

Sursa: Silviu Andrieș-Tabac, *Heraldica teritorială a Basarabiei și Transnistriei*, Chișinău: Editura Museum, 1998, p. 117.



Proiectul stemei RASSM înaintat de arhitectul Gheorghe Balan, în baza căruia au fost elaborate amendamentele cu privire la îmbunătățirea stemei. Sursa: Alexandru Molcosean, *Un proiect de stemă al Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești din 1924*. În: „Heraldica Moldaviae”, nr. V, 2022, p. 93.

○ Studiază textul amendamentelor stemei și drapelului RASSM și identifică detalii care trebuiau să se regăsească pe stemă, care să redea mesajul „ocupării” Basarabiei de către România.

○ Stabilește relația de cauzalitate dintre formarea RASSM în stânga Nistrului și scopul Moscovei de a domina Basarabia.

○ Formulează o concluzie pe marginea necesității includerii amendamentelor la proiectul stemei RASSM.

MEMORII

M1. „Tovarăși, România este într-adevăr acea țară clasică, în care chestiunea națională poate fi exploatată ca nici unde în altă parte în scopurile revoluției. Partidul comunist, trebuie să recunoaștem, mulți ani a ignorat această chestiune. Abia anul trecut la conferința Balcanică partidul s-a ales cu un program suficient de clar în chesiunea națională. În acest program a fost recunoscută lozincă autodeterminării tuturor naționalităților până la secesiune deplină și partidul, promovează, într-adevăr, această lozincă.

Din discursul lui A. Crișan, membru al CC și al Comitetului Executiv al PCdR prezentat la ședința a douăzecea a Congresului al V-lea al Internaționalei Comuniste, consacrate Problemei naționale.

Sursa: Gheorghe Cojocaru, *Cominternul și originile „moldovenismului”. Studiu și documente*, Chișinău: Civitas, 2009, p. 115.

M2. „Subsemnatul grup de basarabeni, membri ai PC(b)R, foști lucrători activi ai clandestinătății basarabene, consideră de datoria sa să roage CC al PC(b)r să atragă atenția Congresului al V-lea al Interanționalei Comuniste asupra chestiunii Basarabiei și mișcării revoluționare basarabene și, în legătură cu aceasta, asupra divergențelor care există în interiorul Partidului Comunist Român în această chestiune”.

Pasaj din scrisoarea unui grup de basarabeni, foști membri ai organizațiilor ilegale comuniste din Basarabia, refugiați în URSS, către CC al PC(b)R.

Sursa: Gheorghe Cojocaru, *Cominternul și originile „moldovenismului”. Studiu și documente*, Chișinău: Civitas, 2009, p. 117.

○ Identifică din textele mărturiilor o problemă comună care preocupă Internaționala Comunistă.

○ Analizează motivele pentru care Internaționala Comunistă era interesată de chestiunile naționale din statele europene.

○ Explică de ce în procesul formării RASSM nu s-a ținut cont de specificul național.

DOCUMENTE

D1. „Comitetele districtuale de partid din raioanele cu populație moldovenească, după cum și comitetele raionale de partid din zona de lângă Nistru au primit toate instrucțiunile personale și indicațiile necesare. Personal am vizitat unele raioane de lângă Nistru cu scopul instruirii pe linie de partid a lucrătorilor responsabili, punând în fața lucrătorilor locali de partid sarcina ca toată activitatea preliminară de pregătire să poarte un caracter strict al mișcării de jos, din partea nemijlocită a țăranilor, avertizându-i că toată această muncă în nici un fel nu trebuie să ducă la slăbirea muncii curente de partid, economice și sovietice; în particular, le-am dat indicații referitoare la impozitul agricol”. *Din scrisoarea secretarului comitetului Gubernial Odessa al PC(b)U, F. Korniușin, către secretarul CC al PC(b)U, Gr. Petrovici, 22 august 1924.*

Sursa: Gheorghe Cojocaru, *Cominternul și originile „moldovenismului”. Studiu și documente*, Chișinău: Civitas, 2009, p. 142.

○ Studiază sursa și demonstrează că proiectul de formare a RASSM a fost pregătit minuțios de către bolșevici și nu a fost o dorință ad-hoc a țăranilor din stânga Nistrului.

○ Explică de ce necesitatea formării RASSM trebuia să fie pusă pe seama „dorinței” țăranilor și nu a politicului.

D2. „O atenție specială acordăm satelor cu populație nemoldovenească. După cum știți, aceste sate întretaie întreaga panglică de lângă Nistru, în care este concentrată populația moldovenească. De exemplu, chiar pe mal, în dreptul orașului Bender, se află satul Parcani cu o populație predominant bulgară. Nu departe de mal se întinde satul Ploskoe cu o populație de 10 mii de oameni, care reprezintă țărani ruși de rit vechi. Cunoscând aceste sate după vechiul lor comportament, când nu o singură dată se răsculau împotriva puterii Sovietice și formau focare și puncte de sprijin pentru atacurile albgardiste de dincolo de granița română, acum ne-am concentrat asupra lor toată atenția pentru a paraliza orice încercare de a provoca o disonanță în opera de organizare a Republicii Moldovenești”. *Din scrisoarea secretarului comitetului Gubernial Odessa al PC(b)U, F. Korniușin, către secretarul CC al PC(b)U, Gr. Petrovici, 22 august 1924.*

Sursa: Gheorghe Cojocaru, *Cominternul și originile „moldovenismului”. Studiu și documente*, Chișinău: Civitas, 2009, p. 142.

- Explică existența unui motiv al tensiunilor care ar fi putut să apară între comunitățile țărănești de rit vechi și bolșevicii din stânga Nistrului.
- Argumentează că bolșevicii au urmărit să anihileze orice mișcare a comunităților din stânga Nistrului îndreptată la adresa formării unei republici autonome în cadrul Ucrainei.
- Demonstrează că chestiunea națională promovată de sovietici în cadrul Internaționalei Comuniste nu se reflecta și în politica implementată în RASSM. Ce nu se reflecta?

OPINII

01. „Astăzi, la peste un deceniu de independență a Republicii Moldova, Transnistria – devenită între timp o autoproclemată „Republică Moldovenească Nistreană” – pretinde Chișinăului „să ia parte la realizarea politicii externe a Republicii Moldova (...) în chestiunile ce țin de interesele sale, în timp ce Moscova, prin menținerea prerogativelor asupra fostei Armate a 14-a staționată în Transnistria, își asigură „zona tampon” între eventuala frontieră estică a NATO și granițele vestice, pentru garantarea securității și stabilității sale interne. Dacă în anul 1924 obiectivul sovietic l-a constituit spargerea „cordonului sanitar” creat în jurul URSS și a doctrinei bolșevice de către țările europene, printre care și România, atunci la o distanță de 80 de ani de la acele evenimente, Vi. Putin încearcă ceva oarecum asemănător, utilizând, iarăși, diversiunea transnistreană: fixarea unor granițe ale Rusiei cu NATO, care să fie „avanposturi” sigure rusești (Bielorusia, Transnistria, Ucraina)”.

Sursa: Nicolae Enciu, *Transnistria, breșă strategică a Uniunii Sovietice/Rusia în Balcani*. În: „Caiete de istorie”, 2004, nr. 1(12), p. 26.

- Studiază sursa și explică interesul Uniunii Sovietice pentru dominarea Balcanilor.
- Demonstrează că studiul publicat de Nicolae Enciu în anul 2004 își păstrează actualitatea în prezent.

02. „În 1921, la granița cu Finlanda, bolșevicii au creat, pe teritoriu sovietic, Comuna Carelă, transformată, ulterior, în Republica Sovietică Socialistă Autonomă Carelă, ce avea drept scop sovietizarea Scandinaviei și pregătirea, în rândul populației carele, a cadrelor de luptă pentru revoluția internațională. La fel ca și în cazul Careliei, în 1924, pe malul stâng al râului Nistru, sovieticii au creat Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, cu obiective politice clare, printre care se numărau și cele de ocupare și sovietizare a teritoriilor române, precum expansiunea revoluției proletare în Balcani. În 1940, după ocuparea militară a Basarabiei, RASS Moldovenească și-a extins frontierele până la râul Prut. Extinderea comunismului în Balcani urma să se întâmple în următorii ani”.

Sursa: Ion Șișcanu, *RASS Moldovenească – o altă Carelie în planurile cominterniste ale Rusiei (1924)*. În: „Akademos”, 2014, nr. 4 (35), p. 78.

- Identifică în sursă un scop al URSS prin formarea RASS Carelă în 1921.
- Argumentează, că formarea RASS Carelă și RASS Moldovenească au reprezentat entități statale utilizate de URSS în cadrul expansiunii ideologice, și geografice.
- Compară 01 și 02 și concluzionează asupra viziunilor unanime ale autorilor referitoare la scopurile formării și existenței RASSM.

EVALUAREA CUNOȘTINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

Elaborează o schemă după modelul *cauză-desfășurare-consecință* a formării RASSM

- Identifică în sursele electronice de informare dacă în istoria URSS au mai existat proiecte de constituire a republicilor autonome sovietice socialiste.
- Exprimă-ți argumentat opinia referitor la rolul jucat de Internaționala Comunistă în procesul declanșării lor tensiunilor sociale care au la bază problema națională.

ACTIVITATE ÎN GRUP

Formați două echipe.

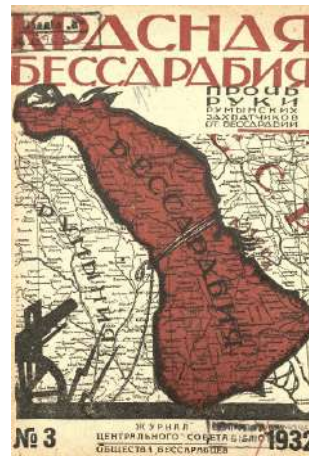
- Organizați o dezbatere în care să abordați cauzele și contextul formării RASSM în stânga Nistrului.
- Echipa 1. *Prezentarea cauzelor și motivul care au determinat formarea RASSM.*
- Echipa 2. *Prezentarea contextului în care a fost creată RASSM.*
- Formulați o concluzie pe marginea celor discutate în cadrul dezbaterii.
- Suplimentar, echipele pot completa un tabel (cauze – consecințe) în care să fie abordate aspecte de ordin etnic, demografic, politic, economic și cultural, care au stat la baza formării RASSM.



Grigori Kotovski, deținut de drept comun, arestat și condamnat de mai multe ori pentru banditism, jafuri și dezertare din armată (Imagine din dosarul închisorii guberniale, Chișinău, 1907). Sursa: <https://commons.wikimedia.org/>

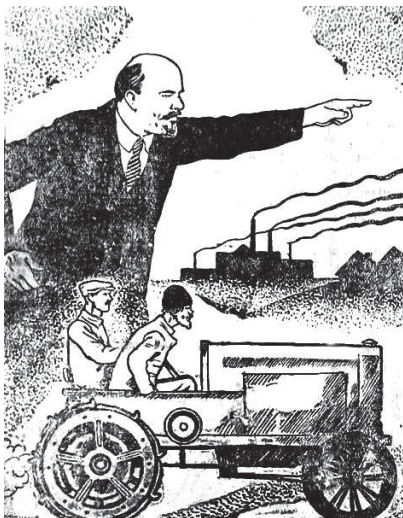
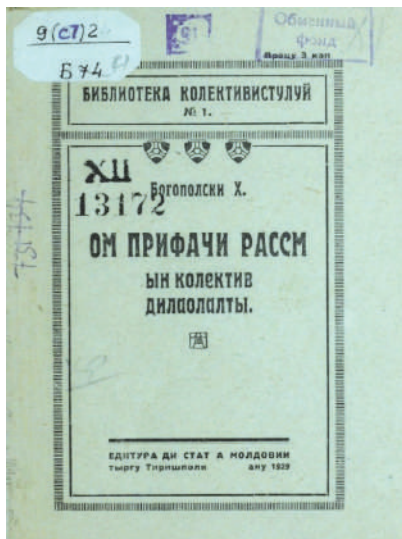
ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

Studiază surse de informare suplimentară pentru a demonstra că revista *Basarabia Roșie* a reprezentat unul dintre instrumentele propagandistice utilizate de bolșevici în vederea „argumentării” tezei precum că Basarabia „ocupată” de români a fost mărul Discordiei în relațiile româno-sovietice.



Monumentul lui Gr. Kotovski din Chișinău.

Sursa: Moldova, mândria mea. Album foto (grafie chirilică), Chișinău: Editura Timpul, 1984, p. 24.



„Înainte! Spre industrializare!”

Sursa: *Cervonii Oraci* (variantea ucraineană a ziarului Plugarul Roș), 20 ianuarie 1926, p.1.

DATE CRONOLOGICE

26 octombrie / 8 noiembrie 1917 – Decretul asupra pământului

1921-1922 – foamea în Rusia Sovietică

1928-1932 – Primul cincinal sovietic

1930 – declanșarea colectivizării în RASSM

1932-1933 – foamea în RSS Ucraineană, inclusiv în RASS Moldovenească

17 februarie 1935 – adoptarea *Statutului-model al artelului agricol*

1935-1940 – încheierea procesului de colectivizare a sectorului agricol din RASSM

◀ H. Bogopolski, Om prifaci RASSM în colectiv dilaolaltî, Tiraspol: Editura din Stat a Moldovii, 1929.

II. 2. COLECTIVIZAREA ȘI INDUSTRIALIZAREA SOVIETICĂ: ACȚIUNI DE CONSTRÂNGERE A LIBERTĂȚII ECONOMICE ȘI DE VIOLARE A DREPTULUI LA PROPRIETATEA PRIVATĂ

JURNAL ISTORIC

„Către 1925 în RASSM existau circa 174 de întreprinderi cooperatiste, 3 051 de întreprinderi particulare și 31 întreprinderi mari de stat. Conform planurilor primului și celui de-al doilea cincinal (1928-1937), atenția principală era concentrată asupra reutilizării întreprinderilor existente și construcției de noi fabrici și uzine. În anii primului cincinal au fost construite fabricile de conserve de la Tiraspol și Hlinaia, fabrica de zahăr de la Rîbnița. La începutul anilor '30 au fost date în exploatare întreprinderi de fabricare a vinului la Dubăsari, Grigoriopol și Tiraspol. Spre sfârșitul celui de-al doilea cincinal (1937) în RASSM existau 8 fabrici de vin și circa 30 de puncte de vinificație”. Sursa: Elena Negru, *Formarea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești și evoluția ei social-economică*. În: „Revista de Istorie a Moldovei”, 2010, nr. 1, p. 165.

○ [Studiază sursa și apreciază ritmul dezvoltării sectorului industrial în RASSM în perioada anilor 1928-1937.](#)

○ [Explică de ce statul sovietic a mizat pe dezvoltarea industriei ca principala ramură a sistemului economic.](#)

DICȚIONAR ISTORIC

Decretul asupra pământului – act legislativ prin care pământul a devenit proprietatea statului și nu putea fi vândut, închiriat sau ipotecat.

Dreptul la proprietate privată – reprezintă dreptul legal al unei persoane de a deține, controla, folosi, vinde sau cumpăra bunuri materiale.

Libertate economică – reprezintă dreptul de a deține, înstrăina, achiziționa și acumula nestingherit bunuri materiale și produsul muncii proprii.

Industrializare – proces complex prin care o societate trece de la economia agrară bazată pe agricultură la cea dominată de industrie, fabrici și tehnologie.

Colectivizare – proces prin care țăranii din URSS au fost obligați să renunțe la proprietatea individuală și să devină membri ai gospodăriilor agricole colective controlate de stat în care terenurile, animalele și utilajul erau utilizate în comun.

Plan cincinal – un anumit număr de obiective economice care trebuiau realizate în decursul a cinci ani.

Comună agricolă – gospodărie agricolă colectivă formată din 15-20 de familii, în care repartizarea produselor se face în mod egal.

Colhoz (artel) – gospodărie agricolă colectivă de stat.

25 de mii (din limba rusă двадцатипятитысячники) – mișcare muncitorească declanșată la începutul anilor 1930, în care muncitorii de la uzine erau trimiși să activeze în colectivele agricole.

Eliminarea exploataării omului de către om a fost una din principalele lozinci ale bolșevicilor. În 1917, sub îndrumarea lui Vladimir Lenin, bolșevicii au preluat puterea în capitala Imperiului Rus, cu obiectivul declarat de a construi un paradis pământesc pentru oamenii muncii. Noua guvernare comunistă și-a propus să creeze o societate egalitară, în care nu ar exista divizarea oamenilor în bogați și săraci, angajatori și angajați, moșieri și argați. Cu alte cuvinte, bolșevicii intenționau să creeze o *societate fără de clase*. Pentru a atinge acest obiectiv, bolșevicii au îngrădit și în multe cazuri au înlăturat principala sursă a diferențelor sociale – dreptul la proprietate privată.

○ **Explică de ce bolșevicii considerau dreptul la proprietate privată o sursă a inegalităților sociale.**

○ **Argumentează, printr-un exemplu, dacă ideea unei „societați fără de clase” este realistă sau utopică.**

De ce visul bolșevic a adus sărăcie și suferință în URSS? Primul mijloc prin care regimul bolșevic a atacat drepturile la proprietate privată au fost naționalizările. Naționalizările nu au fost nimic altceva decât confiscarea în folosul statului a pământurilor, fabricilor, și uneori a locuințelor urbane, și declararea drept proprietate publică a terenurilor, care a avut loc imediat după preluarea puterii de către bolșevici în 1917. Naționalizările în sine sunt un act de violență extremă, deoarece victimele sale erau forțat lipsite de bunurile pe care le-au acumulat prin munca lor. Un al doilea mijloc prin care partidul lui Lenin a încercat să creeze o societate fără clase, a fost industrializarea. Industrializarea, sau construirea de uzine, fabrici, infrastructură energetică și de transport avea drept scop consolidarea potențialului militar și mărirea numărului de muncitori. Conform doctrinei comuniste, muncitorii angajați în fabrici erau cetățenii perfecți ai societății fără clase, pe care doreau să o creeze bolșevicii. Muncitorii nu aveau proprietăți, iar mijloacele de producție (utilaje industriale), cu ajutorul cărora își câștigau existența, erau folosite în comun. Însă modul în care statul sovietic a obținut resursele necesare pentru industrializare a dus la înfometarea, maltratarea și nimicirea a milioane de țărani. Bolșevicii au confiscat grânele de la țărani prin rechiziționări, pentru a le exporta și obține resursele financiare necesare industrializării. Pentru a consolida controlul statului asupra țăranimii și a facilita extragerea de grâne și brațe de muncă din sat, agricultura a fost colectivizată. Colectivizarea a avut la bază preluarea prin forță de către stat a controlului asupra pământului, utilajului

și vitelor, care erau preluate forțat în administrarea colhozurilor conduse de funcționari numiți de partid. Regimul bolșevic a implementat aceleași politici și în RASS Moldovenească, una din zecile de autonomii naționale ale URSS.

○ **Compară modul în care bolșevicii au tratat proprietatea privată cu modul în care este tratată proprietatea într-un stat democratic.**

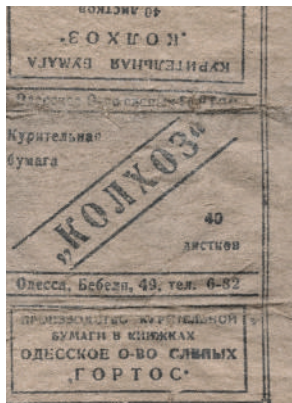
○ **Argumentează, pe baza textului, dacă eliminarea proprietății private a fost o soluție corectă pentru a obține egalitatea socială.**

Primul cincinal (1928-1932) a avut un rol-cheie în relațiile dintre statul sovietic, muncitori și țăărani. Obiectivul regimului era industrializarea rapidă a țării, colectivizarea agriculturii, și implicit, extragerea prin diverse căi a resurselor necesare din mediul rural. La fel ca în restul URSS, numeroși țăărani din RASSM au devenit victime ale politicii fiscale sovietice. Cotele de produse agricole pe care țăăranii trebuiau să le livreze statului erau mult peste puterile lor. Însă statul sovietic avea nevoie de grâne pentru industrializare, iar Stalin și anturajul său din Biroul Politic cereau de la subalterni îndeplinirea planului cu orice preț. Biroul Comitetului Regional Moldovenesc a implementat politicile ordonate de Moscova, îndeplinirea planului de livrări de produse agricole fiind subiectul prioritar discutat la ședințele sale din perioadă. Pentru a prelua prin forță grânele din gospodăriile țăărănești, echipe de funcționari, milițieni și activiști, recrutați din orașe, aplicau diverse metode de constrângere și tortură. Atât autoritățile de la Moscova, cât și Biroul Comitetului Moldovenesc știa despre violențele prin intermediul cărora echipele de împuțerniciți estorcau grâne de la țăărani. Însă logica regimului era că industrializarea avea prioritate în raport cu securitatea alimentară a țăărănimii. Pentru a facilita extragerea de resurse de la țăărani, regimul a colectivizat agricultura. De fapt, colectivizarea a dus la transformarea satului în ceva asemănător unei fabrici. țăărării, asemeni muncitorilor, erau angajați ai colhozului, mijloacele de producție erau utilizate în comun, iar funcționarii numiți de stat dirijau și controlau activitatea colectivelor și resursele produse de aceștea. Grânele nu mai puteau fi ascunse de agricultori, deoarece resursele colhozurilor erau administrate de către funcționarii de stat și de partid.

○ **Menționează cine era responsabil de implementarea politicilor ordonate de Moscova în RASSM.**

○ **Describe cum s-a transformat satul sovietic în urma colectivizării, comparându-l cu o „fabrică”.**

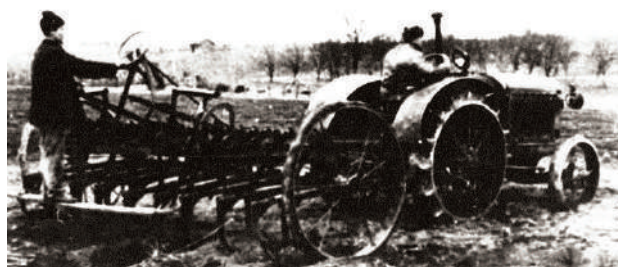
Colectivizarea agriculturii a fost lansată în 1927, la Congresul XV al Partidului, care a avut loc la Moscova. Însă țărani se opuneau și de multe ori colhoznicii părăseau gospodăriile colective. În 1930, Comitetul Central de la Moscova a decis colectivizarea totală a agriculturii și a stabilit anul 1932 drept dată limită. Colectivizarea avea loc în ritm rapid și forțat, prin metode de constrângere, care de multe ori aveau efecte inverse. Numeroasele ieșiri din colhozuri erau



atât expresia nemulțumirii țăranilor față de condițiile din cadrul colectivelor agricole, cât și o expresie a atașamentului lor față de proprietatea privată.

◀ Hârtie pentru țigări „Colhoz”, descoperită în timpul cercetărilor arheologice, în buzunarele celor uciși de NKVD în perioada Marii Terori, pe teritoriul bastionului „Vladimir” din Tiraspol.

Țăranii vedeau în politica de colectivizare o nouă formă de subjugare a satului de către stat și adesea se manifestau violent împotriva oficialilor. Echipa mobile de propagandiști încercau să-i convină pe țărani să intre în colhoz la întâlniri organizate în fiecare sat. O astfel de întâlnire a fost organizată pe 12 februarie 1930, de oficialii raionului Ocna Roșie, în satul Țăbuleuca. Un grup de țărani au luat cuvântul și au declarat că prin colectivizare „țăranii vor fi sugrumați și aduși la starea de sclavie”. De multe ori, oficialii care încercau să ia cuvântul în fața țăranilor erau bătuți. În 1930, în satul Sucleia, raionul Tiraspol, țăranii l-au bătut pe secretarul Comitetului de Partid Raional Șut. O importantă componentă a procesului de colectivizare a agriculturii a fost răsculăcirea, în cadrul căreia mul-



Prelucrarea arăturii în colhozul „Luceafărul Roș” (1938).
Sursa: Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei.
Fond foto: RASSM.

ți țărani dintre cei care s-au opus formării colhozurilor au fost expropriați și deportați. Doar în perioada 1930-1932, aproximativ 2,5 milioane de persoane din întreaga URSS au fost deportate. Colectivizarea a fost implementată în RASSM, la fel ca în întreaga URSS, prin metode represive. Deportările au accelerat ritmul de înscriere a țăranilor în colective.

De asemenea, imediat după definitivarea colectivizării agriculturii, în anii 1932-1933, a fost introdus sistemul de pașapoarte. Țăranii nu aveau pașapoarte și erau obligați să obțină de la autoritățile satești certificate, care atestau identitatea lor ori de câte ori ar fi vrut să călătorească în afara satului. La fel, conform unui decret din august 1932, părăsirea neautorizată a satului de către țărani era o crimă, care se pedepsea conform legii. Astfel, colectivizarea agriculturii nu a însemnat doar lipsirea țăranilor de mijloacele materiale (pământ, animale de tracțiune, utilaj), cu ajutorul cărora își hrăneau familiile. Țăranii au fost lipsiți de libertatea de circulare și au fost puși într-o relație de dependență față de autoritățile satești.

Răspunsul țăranimii la exproprierea forțată, fiscalitatea excesivă și îngrădirea libertății personale a fost la fel de extrem ca și politicile statului sovietic. Una dintre cele mai răspândite forme de rezistență a fost distrugerea proprietăților ce urmau a fi confiscate sau impozitate de către stat. Spre exemplu, locuitorii sateilor sacrificau în masă vitele, pentru a diminua cantitățile de lapte, carne și alte produse pe care țăranul era obligat să le livreze statului. Au fost distruse sau vândute la prețuri simbolice mijloace agricole pentru ca acestea să nu fie confiscate de autorități în folosul colhozurilor. Atentatele și violența împotriva reprezentanților regimului în sate au avut o răspândire largă. Este vorba despre amenințări, bătăi și asasinat, ce vizau activiștii, membrii de partid, președinții de colhozuri și alți reprezentanți ai statului din mediul rural. Un fenomen comun a fost distrugerea sau preluarea prin forță de către țărani a produselor din grânarele statului, umplute de către autorități prin colectarea de taxe de la agricultori. Un rol important în aceste manifestări l-au avut femeile, care pentru a salva de foame propriile familii participau în masă la acțiunile de recuperare prin forță a grânelor confiscate de la gospodăriile lor de către autorități. În numeroase cazuri, revoltele duceau la izgonirea autorităților din sat și formarea de patrulare compuse din rebeli care, aflându-se la marginile localității, se asigurau că niciun străin nu intra în așezarea rurală. O formă importantă



Portretul lui Stalin mutilat la 8 aprilie 1935 de eleva Maria Iovu (13) din satul Caragaș, raionul Slobozia.

Sursa: Arhiva Națională a Republicii Moldova, Direcția Generală a Arhivelor, F. 3401, inv. 1, d. 6942.

de rezistență a fost și apariția detașamentelor de partizani formate din țărani rebeli, care foloseau pădurile pentru a se ascunde de autorități, împotriva cărora întreprindeau atacuri armate. În rândul țărănimii circulau numeroase zvonuri, care îndemnau locuitorii satelor la rezistență. Aceste zvonuri prezentau statul sovietic și funcționarii săi drept principalii inamici ai țărănimii, care îi exploatau pe agricultori, le confiscau avutul, îi brutalizau și le distrugeau bisericile. În multe din zvonurile care circulau în epocă, statul sovietic era comparat cu un Antihrist venit pe pământ pentru a aduce distrugeri și suferințe.

○ **Explică ce înseamnă termenul *deschiaburire* (sinonim: *răsculăcire*) și care era scopul acestei politici.**

○ **Evidențiază, printr-un exemplu din text, formele de violență utilizate de regimul sovietic în procesul de colectivizare.**

○ **Argumentează, pe baza textului, dacă rezistența țăranilor împotriva colectivizării poate fi considerată o formă de luptă pentru libertate.**

Foamea din 1932-1933 a fost o altă consecință a politicii economice sovietice în mediul rural. Principalele cauze ale foametei au fost rechiziționarea de către stat a grânelor necesare pentru industrializarea țării, perturbarea economiei comunităților rurale cauzată de reorganizarea acestora în colhozuri, și doi ani consecutivi de secetă. Numărul celor care au murit de pe urma înfometării în RASSM a fost de aproximativ 35 000 de persoane. Reacția țărănimii față de



Țărani din colhozul „Partizanul Roșu”, raionul Slobozia, 1938. Sursă: Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei. Fond foto: RASSM.

foamea ce decima populația rurală a fost fuga din sate. Fuga masivă a țăranilor la orașe a dus la luarea unei serii de măsuri menite să îngrădească libertatea de circulare a cetățenilor sovietici, inclusiv în spațiul urban.

Începând cu 1931, nu doar în marile orașe ale URSS, dar într-un număr mult mai mare de centre urbane, în regiunile Moscova și Leningrad, și în regiunile de frontieră a fost introdus un regim special. Persoanele considerate ostile sau „elemente periculoase” erau expulzate din unitățile teritoriale cu regim special. Numeroase persoane, care fugind de foamete încercau să supraviețuiască stabilindu-se în orașe, au fost expulzate din centrele urbane sau au fost arestate. RASSM a fost o regiune de graniță, în care se aplicau aceleași reguli ale regimului special. Regimul special viza inclusiv persoanele care au fost condamnate de orice instanță pentru crime politice sau penale. Acest lucru însemna că locuitorii satelor de pe malul Nistrului, care au fost condamnați, după eliberare nu mai puteau să se stabilească în localitățile natale.

○ **Analizează legătura dintre politica de colectivizare, industrializare și izbucnirea foametei din 1932-1933.**

○ **Argumentează, pe baza textului, dacă măsurile luate de regim au fost menite să rezolve criza alimentară sau să controleze populația.**

Deși muncitorii erau cel puțin teoretic văzuți ca principalii susținători ai regimului, măsuri represive și de disciplinare au fost aplicate și în privința lor. După primul cincinal, s-a înregistrat o stagnare rapidă a creșterii economice. Statul sovietic a încercat să relanseze economia prin constrângerea angajaților din industrii. Începând cu decembrie 1938, angajații întreprinderilor nu mai puteau să-și schimbe neautorizat locul de muncă. În ianuarie 1939, o nouă lege sovietică echivala întârzierea de 20 de minute cu absența de la locul de muncă pentru o zi. Doar în 1940,

3,3 milioane de muncitori au fost condamnați pentru „absenteism” la locul de muncă și pentru „lenevie”. Un alt mecanism folosit de autorități pentru a ține sub control muncitorii a fost



Strungar la uzină.

Sursa: Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei. Fond foto: RASSM.

fondul locativ de stat. Majoritatea muncitorilor primeau locuințe de la fabricile, întreprinderile și instituțiile la care erau angajați. În cazul în care erau concediați, muncitorii și familiile lor ajungeau în stradă.

RASSM a fost o regiune preponderent agricolă, iar centrele sale urbane, precum Tiraspol, Balta, Ananiev și Rîbnița, au fost orașe de dimensiuni foarte mici. În 1924, autoritățile nou-înființatei RASS Moldovenești constată faptul că republica era o regiune preponderent agricolă, în care cele mai importante centre muncitorești erau Fabrica de Zahăr din Rîbnița și nodul de cale ferată de la Bîrzula.

În perioada primului cincinal, în orașele RASSM au apărut mai multe întreprinderi din domeniul industriei alimentare, care utilizau materia primă produsă de agricultorii republicii. La fel, au fost construite și o serie de întreprinderi, care se specializau în producerea materialelor de construcție, cum ar fi fabricile de cărămidă de la Tiraspol, Ananiev și Kotovsk. Una din cele mai mari întreprinderi construite în RASSM în perioada primului cincinal a fost fabrica gigant de conserve „1 Mai” din Tiraspol. Chiar și după primul cincinal, RASSM a rămas una dintre cele mai puțin industrializate părți ale Ucrainei.

Dincolo de importanța investițiilor amintite, acestea au fost realizate cu prețul imens al numeroase decese de pe urma foametei și represiunilor cauzate de politicile statului care a extras cu forță din mediul rural resursele necesare industrializării.



Secție a fabricii de conserve „1 Mai” din Tiraspol. Sursa: Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei. Fond foto: RASSM.



Muncitori la fabrica „1 Mai”. Sursa: Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei. Fond foto: RASSM.

○ **Identifică cele mai importante centre muncitorești din RASSM menționate în text.**

○ **Comentează afirmația: „Regimul sovietic a construit uzine, dar a distrus oameni.”**

○ **Realizează o schemă logică care să illustreze relația dintre: industrializare forțată → exploatarea satului → represiune → stagnare economică.**

VIZIUNI ISTORIOGRAFICE

V1. „Azi, republica are 8 ani de existență. În perioada aceasta scurtă și istorică, RASSM a pășit foarte departe. Numai rezultatul revoluției din Octombrie și formarea autonomiei Sovietice Moldovenești sub conducerea Partidului Comunist a stat la baza zidirii socialiste. Pe de o parte a republicii – malul stâng al Nistrului în lumea socialismului, în timpouri ne-maivăzute crește bunăstarea maselor și se înalță înfloritor cultura națională și proletară. Acolo, pe partea cealaltă – malul drept al Nistrului, Basarabia – sunt aproape 15 ani de când țărănimea suferă chinul asupritor al boierilor români”. Sursa: M. Baluh, *Cu ce vine URSS către aniversarea a 15-a a Octombrelui și RASSM către aniversarea a 8-a a înființării sale*, Tiraspol: Editura de Stat a Moldovei, 1932, p. 31-32.

V2. „Numărul gospodăriilor, care au intrat în colhozuri în anul 1927, a crescut cu 3 000, ajungând la 4 731. Dispunând de tehnică și de masive de pământ compacte, gospodăriile colective aveau posibilitatea să îmbunătățească simțitor nivelul agrotehnic al agriculturii. Munca colectivă, mai productivă decât în gospodăriile individuale, agrotehnica au contribuit la ducerea cu succes a gospodăriei. Colhozurile serveau drept exemplu de executare la timp a lucrărilor agricole, de folosire mai bună a mașinilor, de sporire a recoltei. Activitatea colhozurilor a atras atenția tuturor păturilor populației. Oaspeți frecvenți în colhozuri erau țăranii din satele vecine. Colectivele fruntașe erau frecventate și de țăranii din raioanele vecine”.

V3. „Primele conflicte mai evidente între țărani și autorități au izbucnit în 1927, când s-a produs așa-numta criză a colectării cerealelor, datorată refuzului proprietarilor de pământ de a mai preda la stat produsele agricole la prețuri derizorii. În 1929, a fost demarată campania de colectivizare forțată („băgarea țăranilor în colhoz”, cum era numită de țărani): în februarie 1930, colhozurile cuprindeau deja 30% din gospodăriile țărănești, în martie același an peste 45%, pentru ca în lunile următoare să înceapă un proces masiv de ieșire din colhozuri. Autoritățile bolșevice au ripostat însă cu duritate, trecând la arestări, deportări sau lichidare fizică, îndeosebi în toamna anului 1931 și primăvara anului 1932. Circa 3 200 de gospodării țărănești din RASSM au fost declarate „chiaburești”; cele mai multe familii au fost deposedate abuziv de averi, prin confiscare și deportare în regiunile Arhanghelsk, Tomsk sau insula Solovki din Marea Albă”. Sursa: Ioan Popa, Luiza Popa, *Românii, Basarabia și Transnistria*, ed. a 2-a revăzută și completată, București: Editura Nora, 2012, p. 101. Sursa: S. Trapeznikov, *Istoria RSS Moldovenești*, Chișinău: Editura „Cartea Moldovenească”, 1970, p. 171.

- Studiază V1 și explică motivul autorului de a compara dezvoltarea economică a malului stâng cu malul drept al Nistrului.
- Argumentează, în baza V2, că gospodăriile colective au constituit un puternic instrument propagandistic utilizat de bolșevici în procesul colectivizării satului din RASSM.
- Depistează, în V3, două forme de abuz asupra proprietății private manifestat de bolșevici în contextul demarării colectivizării agriculturii.
- Cum evaluați faptul că în textul V1 și V2 lipsesc informații care să indice aspectele negative ale colectivizării din RASSM.

CRONICĂ ILUSTRATĂ



Sursa: I. Rein, *Cum îi alcătuie tractoru*, Tiraspol: Editura Statnică a Moldovei, 1931.

- Studiază sursa și identifică una din metodele utilizate de sovietici în procesul popularizării mecanizării agriculturii din RASSM.
- Apreciază importanța școlarizării femeilor din RASSM pentru ca acestea să cunoască construcția și exploatarea utilajelor agricole.
- Exprimă-ți opinia dacă tractorul a constituit un element de noutate pentru populația rurală din RASSM.

STUDIU DE CAZ

„Industrializarea în RASSM a avut și anumite particularități dictate nu numai de factori: naturali, istorici, demografici, sociali. Aceasta a fost speculată la maxim de autorități pentru a impune strămutări organizate a miilor de bășinați în diferite regiuni ale URSS, fără a-i antrena pe loc, în schimbul aducerii în republică a unui număr mare de imigranți sub marca de muncitori calificați și specialiști în industrie, care au monopolizat posturile-cheie din întreprinderile industriale. Astfel, industrializarea, prin modul de realizare, a fost un factor important în campania de deznaționalizare și rusificare a românilor transnistreni. În paralel, și acest fapt trebuie subliniat în mod special, procesul de industrializare a avut un pronunțat caracter politico-propagandistic. Dat fiind așezarea geografică de frontieră a republicii, în vecinătatea nemijlocită cu „lumea capitalistă”, dar și cu un teritoriu asupra căruia Uniunea Sovietică avea pretenții expansioniste, prin obținerea unor indici industriali majori, trebuia să se demonstreze, în plan economic, nu numai așa-zisa superioritate a orânduirii socialiste, dar și să contribuie la „soluționarea” „problemei basarabene”, servind drept forță atractivă, „far luminos” pentru muncitorii și țăranii „exploatați” din Basarabia „înrobite” de „burghezia și moșierii români”.



Sursa: Valentin Burlacu, *Formarea și evoluția RASS Moldovenești (1924-1940)*, Chișinău: Agenția pentru Știință și Memorie Militară, 2021, p. 272.

- Determină trei obiective ale industrializării societății din RASSM.
- Identifică în sursă două consecințe de ordin social-cultural ale procesului de industrializare.
- Numește o consecință de ordin economic raportată la Republica Moldova în contextul stabilirii legăturilor energetice cu autoproclamata Republică Moldovenească Nistreană.
- Formulează o concluzie pe marginea proiectului de transformare a RASSM într-un stat industrializat.

MEMORII

M1. „Apropo de colectivizare, trebuie să mă opresc la comune, nu pentru că acestea sunt cea mai înaltă formă de colectivizare, ci pentru că comunele din republica noastră, sau, mai bine-zis, un număr de comune, se află într-o stare atât de urâtă, încât evocă, la propriu, ură de la sine. În loc să servească drept model economic socialist și cultural în mediul rural, să arate exemplu de adevărată organizare socialistă, în loc de asta, comunele sunt într-o asemenea stare, încât oricine se uită la ele va fugi de socialism la o sută de mile, dacă va găsi un asemenea loc. Ce am văzut? Am văzut dezorganizarea absolută a muncii. În zilele în care poți semăna, membrii comunei stau în ograda colectivului și nu fac nimic. Am văzut atâta murdărie, atâta incultură, care astăzi nu se mai găsește nici în cea mai murdară și mai dărâmată colibă a țăranilor individuali. Am văzut că liderii noștri raionali, fruntașii noștri sătești, organizațiile noastre de partid, tovarășii care sunt trimiși în sate nu desfășoară nicio activitate economică, politică sau de întărire a comunelor. Nu vreau să numesc aceste comune, pentru că va fi rușinos pentru secretarii comitetelor raionale de partid și o să-i puteți vedea roșind”.

Din discursul secretarului Comitetului Regional Moldovenesc al PC(b)U pe marginea situației din colectivele agricole.

Sursa: Alexei Memei, *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M (1924-1940) și R.S.S.M. (1944-1947). Mărturii documentare*, Chișinău: Editura Serebia, 2012, p. 179-180.

M2. „Trebuie să spun, că o discreditare mai urâtă a partidului și a programului nostru nu poate fi întâlnită. Oamenii nu lucrează, munca nu este organizată în niciun fel, nimeni nu face nimic în celulele de partid, iar aceasta [celula de partid] nu se întrunește niciodată. Celula comsomolistă a comunelor nu este convocată nici o dată în lună. Nimeni nu se ocupă de problemele serioase ale comunei. Cheltuim sume uriașe de bani în Moldova pentru organizarea agriculturii și a comunelor, în primul rând. Așadar, avem tot dreptul să cerem ca acestea să se ridice la înălțimea cuvenită”.

Din discursul secretarului Comitetului Regional Moldovenesc al PC(b)U pe marginea situației din colectivele agricole.

Sursa: Agenția Națională a Arhivelor, Direcția Arhiva Organizațiilor Social-Politice, F. 49, inv. 1, d. 1912, f. 14.

- Identifică în documente aspecte ce țin de fenomenul degradării colectivelor agricole în RASSM.
- Numește o cauză a regresului colectivizării agriculturii din RASSM, făcând trimitere la sursele M1 și M2.
- Formulează o concluzie pe marginea modului de organizare și funcționare a colectivelor agricole.

DOCUMENTE

D1. „La data de 17 martie 1925, colectivul agricol *Comuna din Paris* din satul Cosî, raionul Bîrzula, a fost obiectul unei inspecții. Spațiul locativ consta dintr-o singură casă (cu un nivel), împărțită în 9 camere nu prea mari. Încăperile erau aglomerate. Josul încăperilor era din pământ negru și se afla într-o stare antisanitară. Mâncarea era gătită într-o singură bucătărie în veselă murdară. Sală de mese comuna nu avea. Comunarzii luau mâncarea pregătită în camerele lor. Bucătăria era insalubră. Cuptorul pentru copt se afla în bucătărie, unde zilnic se cocea pâine. Spălatul albiturilor se făcea de către

fiecare familie separat. Ceaunul pentru gătit era utilizat, inclusiv, în procesul de fierbere a albiturilor. Baia lipsea, la fel și canalizarea. Excremente se găseau atât în apropierea spațiului locativ, cât și în anexele gospodărești. Paturile dispuneau de așternut, dar lenjeria de pat lipsea. Așternuturile erau pline de paraziți: păduchi, ploșnițe și purici. În timpul controlului s-a depistat că membrii comunei erau bolnavi de scabie, unul avea tuberculoză și alții sufereau de boli venerice”.

Sursa: Agenția Națională a Arhivelor, Direcția Arhiva Organizațiilor Social-Politice, F. 49, inv. 1, d. 235, f. 27.

○ Depistează în text termeni asociativi pentru a ilustra condițiile insalubre din colectivul agricol.

○ Numește o cauză care ar fi putut sta la baza condițiilor igienice precare depistate în comuna agricolă *Comuna din Paris*.

○ Apreciază dacă un astfel de colectiv agricol putea servi pentru țăranii din RASSM drept exemplu de organizare evoluată a muncii în comun.

D2. „Comuna agricolă *Der Stern* din satul Mocra (raionul Ribnița) era constituită din comunarzi de entitate evreiască. În 1930, ca urmare a trimeriei muncitorilor de la uzine în sate pentru a ridica munca colhoznică, au apărut multiple probleme din cauza acestor proletari. În 1930, membrii comunei *Der Stern* au înaintat o serie de plângeri Comitetului regional de partid, în care au denunțat comportamentul abuziv al muncitorilor din categoria „25 miștilor”. În luna februarie 1930, cinci muncitori, trimiși de la uzinele din Kiev, au preluat conducerea comunei. Odată cu sosirea acestora, au fost create condiții pentru încălzirile și abaterile care contraveneau *Statutului comunei agricole*. Au fost întrerupte legăturile dintre membrii de partid și cei neafiliați politic. Față de membrii comunei se admiteau abuzuri și intimidări. Nu li se permitea să vorbească în cadrul adunărilor comunei și nu-și puteau publica materialele în gazeta de perete a colectivului. Administrația comunei aplica metode dictatoriale și dădea dovadă de un comportament nepolitic față de comunarii fruntași. Unul dintre lucrătorii devotați ai comunei, Banc (care era un bun agronom), a fost marginalizat, iar în cadrul adunărilor nu i se oferea cuvântul.

În consecință, agronomul Banc a fost nevoit să părăsească colectivul, comuna rămânând fără specialist. Organizarea muncii era din cale afară de proastă. Nu exista nicio securitate a muncii. Comunarii erau obligați să muncească câte 12 – 14 ore pe zi, până cădeau istoviți. S-a întâmplat că la mijlocul lunii martie, la răsăritul soarelui, comunarii îmbrăcați subțire au fost obligați să iasă pe câmp la lucru, iar din cauza frigului, o femeie (Tulcinskaia) a leșinat”. Sursa: Agenția Națională a Arhivelor, Direcția Arhiva Organizațiilor Social-Politice, F. 60, inv. 1, d. 306, f. 55 – 56.

○ Studiază sursa și explică rolul pe care trebuiau să-l aibă muncitorii trimiși de la uzine pentru a dirija activitatea colectivelor agricole.

○ Argumentează că implicarea celor „25 de mii” în procesul de colectivizare a vieții satului s-a manifestat într-un mod negativ.

○ Concluzionează pe marginea vieții cotidiene a membrilor comunei agricole *Der Stern*.

OPINII

01. „Realizând industrializarea, puterea era vital interesată să creeze un cult al tehnicii. Progresului tehnico-științific i se atribuiau însușiri magice, care trebuiau să justifice pe dată investițiile ce depășeau orice limită rezonabilă. Realizările tehnicii, obișnuite pentru secolul XX, deveneau un fel de obiecte sfinte, direct legate de marile sacralități ale cultului puterii. Lampa lui Ilici, canalul „I. V. Stalin” de la Marea Albă, cel mai mare avion din lume „Maxim Gorki”... Orice succes, victorie obținută pe frontul economic este atribuit conducerii țării. De aici șuvoiul de telegrame, rapoarte adresate „părintelui tuturor popoarelor”. Cuceririle utile și inutile ale progresului tehnico-științific aduceau în fiecare cază credință în atotputernicia conducerii și trebuiau concepute de oameni în însăși calitatea lor magică”. Sursa: Nicolae Movileanu, *Formarea RASSM: Zigzaguri și împasuri în experimentul de edificare a socialismului*. În: „Revista de Istorie a Moldovei”, 1993, nr. 1, p. 64.

○ Determină, cu ajutorul informațiilor din sursă, că procesul de industrializare nu urmărea doar obiective strict economice.

○ Argumentează că procesului de industrializare i s-a atribuit o latură mistică.

02. „Colectivizarea forțată de la începutul anilor '30 a fost unul dintre cele mai oribile experimente economice, realizate în RASSM. Prin aplicarea constrângerii și violenței în raporturile dintre regimul bolșevic și țăranime, prin instrumentarea unor măsuri administrative și de excomunicare împotriva țăranilor înstăriți, prin asmutarea țăranilor săraci și mijlocași împotriva așa-numiților „culaci”, colectivizarea s-a soldat cu anularea proprietății private la sat, cu un nou război civil împotriva țăranilor, cu foametea înspăimântătoare din anii 1932-1933”. Sursa: Valentin Burlacu, *Formarea și evoluția RASS Moldovenești (1924-1940)*, Chișinău: Agenția pentru Știință și Memorie Militară, 2021, p. 292.

○ Numește două modalități de presiune socială exercitată la adresa țăranilor din RASSM în contextul colectivizării forțate.

○ Exprimă-ți opinia pe marginea mecanismului terorii exercitat în spațiul rural din RASSM în timpul colectivizării.

EVALUAREA CUNOȘTIINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

Completează tabelul de mai jos

	Obiective comune	Metode aplicate
Industrializare	1. 2.	1. 2. 3.
Colectivizare	3. 4.	1. 2. 3.

○ Apreciază legalitatea preluării de către statul sovietic a proprietății individuale țărănești. Studiază Constituția Republicii Moldova și numește atribuțiile statului în raport cu protejarea drepturilor cetățenilor asupra proprietății private.

○ Formulează o concluzie personală în baza materialului studiat pe marginea dimensiunii ideologice a procesului de industrializare și colectivizare a RASSM.

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

Plata medie către stat, în 1935, pentru diferite ramuri de producție în gospodăriile individuale raportate la raioanele RASSM

Specificații	În ruble de pe un hectar	În ruble pentru fiecare vită
Semănături de grâne și alte culturi cerealiere	82	-
Cartofi la câmp	130	-
Cartofi și legume pe pământul de lângă casă	580	-
Legumării udate	665	-
Bostănării	580	-
Tutun	360	-
Grădini de câmp	605	-
Grădini de baltă	755	-
Vii de câmp	945	-
Vii de baltă	1 110	-
Fânețuri	40	-
Cai	-	140
Boi	-	75
Vite cornute mari	-	105
Oi și capre	-	5

Sursa: *Impozitul agricol și autoimpunerea pe anul 1935*. Tiraspol: Editura de Stat a Moldovei, 1935, p. 24.

○ Studiază sursa și explică o cauză a taxelor exagerate impuse spre plată țăranilor individuali din RASSM în timpul colectivizării forțate a agriculturii.

ACTIVITATE ÎN GRUP

Imaginați-vă că sunteți colaboratori ai Secției de Propagandă și Agitație din RASSM.

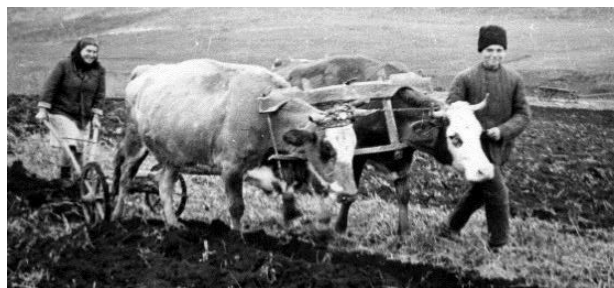
○ Formați echipe de câte 5 elevi.

○ Realizați postere propagandistice care să transmită mesaje specifice anilor 1930 pe marginea procesului de industrializare și colectivizare a societății din RASSM.

○ În momentul prezentării produsului explicați semnificația propagandistică a 2-3 detalii pe care le-ați inclus în conținutul posterului.



Recoltarea păioaselor. Sursa: Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei. Fond foto: RASSM.



Aratul câmpului cu plugul tras de boi. Sursa: Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei. Fond foto: RASSM.

II. 3. FOAMETEA DIN RASSM. DEPORTĂRILE STALINISTE. REFUGIUL POPULAȚIEI DIN STÂNGA NISTRULUI ÎN ROMÂNIA. MASACRELE DE LA NISTRU

JURNAL ISTORIC

„În 1932, primăvara devreme, când la sat se simțea tot mai mult și mai mult lipsa de alimente, când problema fondului de semințe pentru semănat era pe ordinea de zi, a devenit clar că vis-a-vis de aceste chestiuni situația este extraordinară. Lipseau toate celea, iar foametea ce începuse în multe sate i-a alarmat pe săteni în mod deosebit și vestea s-a răspândit repede. În același timp organele puterii nu manifestau îngrijorarea cuvenită. Însuși cuvântul „foamete” a devenit unul interzis pentru presă și în cadrul diferitor foruri. În circuit au fost lansate expresii, ca „dificultăți alimentare”, „e prost în legătură cu resursele alimentare” și încă câteva de felul acesta. În cadrul conducerii republicii, despre foamete se vorbea numai la ședințele închise ale Biroului comitetului regional Moldovenesc al Partidului Comunist (bolșevic) al Ucrainei”.

Sursa: Kiril Stratievski, *Foametea din 1932, amploarea și consecințele ei pentru populația din RASSM*. În: „Caiete de istorie”, 2004, nr. 1(12), p. 13.

○ [Identifică în text o caracteristică specifică regimului totalitar.](#)

○ [Explică cauza cenzurării fenomenului foametei din RASSM la începutul anilor 1930.](#)

DICȚIONAR ISTORIC

Foamete – lipsă (penurie) acută de produse alimentare.

Canibalism – comportament anormal care se caracterizează prin utilizarea în calitate de aliment carne de om.

Cartelă – tichet, bon emis de guvern care permite titularului obținerea de mărfuri care sunt deficitare în cazul unor forțe majore.

GPU (din 1923 OGPU) – acronim pentru a desemna poliția secretă sovietică (din rus. Государственное политическое управление).

CC al PC(b)U – Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) din Ucraina.

Pașaportizare – sistem de evidență și control social implementat de URSS pentru a opri părăsirea colhozurilor de către țărani.

Deportare – strămutare forțată a unei persoane sau a unui grup de persoane.

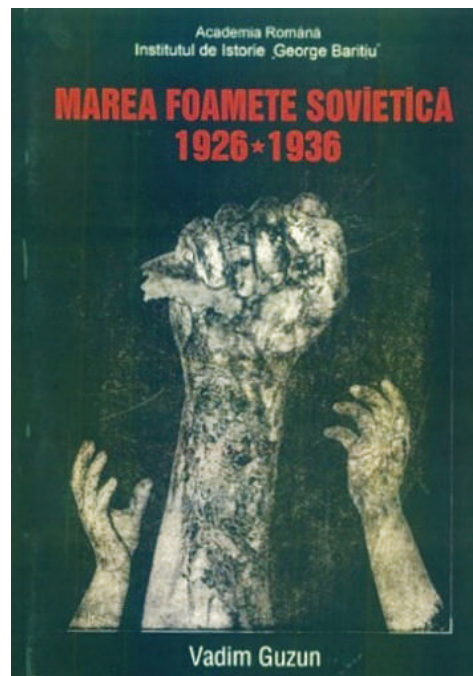
DATE CRONOLOGICE

1932-1933 – foametea a luat viața a milioane de oameni în RSS Ucraineană, inclusiv în RASSM

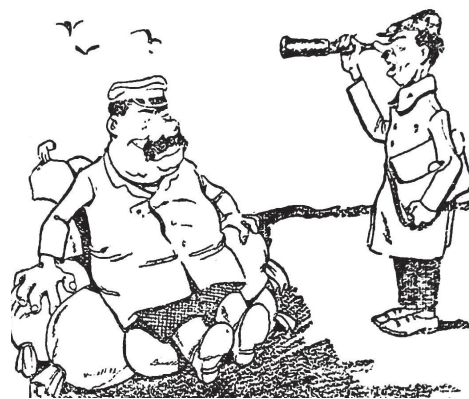
23 februarie 1932 – masacrul de la Olănești

27 decembrie 1932 – în URSS este instituită legea sistemului de pașapoarte

februarie-martie 1933 – numeroase grupuri de locuitori ai RASSM afectați de foamete trec ilegal Nistrul pentru a se refugia în România



Vadim Guzun, *Marea foamete sovietică, 1926-1936*, Baia-Mare: Editura Universității de Nord, 2011.



Caricatură publicată în presa timpului, ce ilustrează un „culac” care refuză predarea cerealelor. Sursa: Drumul Socialist, 26 februarie 1931, p. 5.

Foametea și deportările. În stânga Nistrului, cursul vieții s-a schimbat odată cu primul plan cincinal lansat de Iosif Stalin în 1928. Acest plan economic de anvergură urmărea modernizarea rapidă a Uniunii Sovietice, însă pentru oamenii de rând a însemnat cote ridicate la livrările agricole, majorarea impozitelor și un control tot mai strict al statului asupra fiecărei gospodării. În anii 1932-1933, Republica Sovietică Socialistă Ucraineană, inclusiv Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, a fost afectată de o foamete devastatoare, determinată de politicile represive ale regimului sovietic. Această tragedie, cunoscută sub denumirea de *Holodomor*, a avut cauze multiple, fiind agravată de acțiunile deliberate și cinice ale autorităților.



Victime ale foametei pe străzile Harkovului, 1933. Fotografie realizată de Alexander Wienerberger. Sursa: Alexander Wienerberger, *Hart auf hart. 15 Jahre Ingenieur in Sowjetrußland. Ein Tatsachenbericht*, Verlag Anton Pufstet, Salzburg-Leipzig 1939, p. 145.



În apropierea unei grămezi de bălegar: țărăncă înfometată în agonie. Harkov 1933. Sursa: Alexander Wienerberger, *Hart auf hart. 15 Jahre Ingenieur in Sowjetrußland. Ein Tatsachenbericht*, Verlag Anton Pufstet, Salzburg-Leipzig 1939, p. 128.

Politica de colectivizare forțată a agriculturii a fost prima cauză majoră a foametei. Stalin a decis să transforme gospodăriile individuale ale țăranilor în gospodării colective numite colhozuri. Această schimbare radicală a distrus modul tradițional de viață al țăranilor. Oamenii au fost obligați să renunțe la folosirea individuală a pământurilor, bunurilor și mijloacelor, să predea toate recoltele către stat și să muncească în colhozuri fără a primi recompense pe măsură. Țăraniilor li s-au impus cote de livrări către stat a unor cantități de grâne, carne, lapte, ouă, lână, floarea-soarelui, cartofi și fân în cantități stabilite fără legătură cu condițiile meteorologice sau cu recolta reală. Cine nu reușea să-și îndeplinească obligațiunile față de stat, era catalogat drept sabotor, culac sau „dușman al poporului”.



Un grup de mame și copii refugiați din stânga Nistrului în România. Sursa: Nichita Smochină, *Din amarul românilor transnistreni*, în „Moldova Nouă”, nr. 1-3, 1941, planșa 53.

lui”. Autoritățile trimiteau comisii să verifice hamba-rele, să confişte bunurile și să deschidă dosare penale împotriva țăranilor care nu îndeplineau obligațiunile față de stat. Nemulțumiți și revoltați, mulți țărani au început să se opună, părăsind colhozurile și refuzând să predea recoltele.

Pentru că satele încercau să se împotrivească fiscalității excesive și constrângerilor, liderii sovietici au recurs la doctrina „intensificării luptei de clasă”. Potrivit acestei idei, cu cât socialismul devenea mai puternic, cu atât se presupunea că „dușmanii interni”, ascunși printre oameni, deveneau mai activi. Formula oferea autorităților pretextul pentru a interpreta eronat neîndeplinirea planului agricol drept o crimă împotriva statului. Așa-numitele „comitete ale sărăci-

mii”, formate din simpatizanzii regimului de la sate, au primit sarcina să identifice și să denunțe gospodari mai înstăriți. Atât crearea comitetelor amintite, cât și propagarea ideii, conform căreia interesele țăranilor săraci erau diferite de cele ale agricultorilor înstăriți, aveau drept scop subminarea unității comunităților satești care se opuneau regimului, înțelegând, că supraviețuirea lor era pusă în pericol de politicile statului. Desigur, identificarea de către comitetele sărăcimii a culacilor a fost o metodă de a submina unitatea satelor. Mii de familii țărănești, ai căror membri și-au manifestat dezacordul față de politicile regimului, au fost acuzate de a fi „culaci”. Dacă aceste metode întâmpinau rezistență, se implicau trupele poliției secrete, cunoscută sub numele de GPU-NKVD. În anii de vârf ai foametei, reprezentanzii statului au intrat în casele oamenilor, au confiscat produse alimentare și adesea au lăsat familiile fără nicio sursă de hrană. Pentru ca nimeni să nu ascundă produse alimentare de oficialii responsabili de rechiziții, la începutul lui august 1932, a fost emis decretul cunoscut drept „Legea spicelor”. Decretul definea drept o infracțiune gravă delapidarea averii colhoznică, precum culegerea neautorizată de pe câmp a produselor agricole, catalogată drept „furt al proprietății socialiste”. Cu alte cuvinte, statul pedepsea dur oamenii care pentru a nu muri de foame furau din colhozuri produse agricole, produse care erau de fapt rodul muncii lor. Pedepsa minimă era zece ani de lagăr, iar în cazuri „aggravante” se aplica pedeapsa capitală. La scurt timp, un alt decret a extins aceleași pedepse pentru orice întârziere la lucrările agricole, calificată oficial drept sabotaj. În doar câteva luni, numeroși țărani transnistreni au fost condamnați pentru fapte minore, care până atunci nu erau nici definite și nici văzute drept infracțiuni.

○ **Identifică și explică principalele cauze care au dus la izbucnirea foametei din anii 1932-1933 în RASSM.**

○ **Analizează următoarea afirmație și argumentează dacă ești de acord sau nu, folosind exemple din text: „Foamea din anii 1932-1933 a fost o consecință directă a politicii staliniste, nu o catastrofă naturală”.**

Foamea provocată de aceste rechiziții a devastat satele și a determinat populația locală să se opună prin revolte și proteste. În anii 1932 și 1933, s-au înregistrat sute de revolte țărănești în RASSM. Autoritățile sovietice au răspuns cu forța, arestând mii de oameni și aplicând măsuri extreme pentru a asigura colectarea cerealelor. Cei care se opuneau politicii au

fost considerați dușmani ai statului, arestați, deportați sau chiar executați. Autoritățile au impus cote extrem de ridicate pentru colectarea cerealelor, indiferent de roada obținută de agricultori, ignorând faptul că mulți țărani nu mai aveau suficiente rezerve nici măcar pentru propria supraviețuire. Această situație a fost agravată și de condițiile climaterice nefavorabile din anii 1931-1932, când seceta și apoi ploile abundente au compromis recoltele.

Autoritățile centrale sovietice nu au recunoscut existența foametei și au refuzat orice ajutor internațional. În schimb, au exportat milioane de tone de grâu pentru a-și finanța industrializarea rapidă și armata. În timp ce țăranii mureau de foame, produsele agricole confiscate erau vândute peste hotare. Foamea s-a intensificat rapid în toamna anului 1932 și a atins apogeul în 1933. În acest interval, zeci de mii de oameni au murit din cauza înfometării severe. Familii întregi au fost nevoite să consume iarbă, scoarță de copac sau chiar animale moarte pentru a supraviețui. Mulți au fugit în orașe în căutarea hranei, însă autoritățile sovietice i-au alungat înapoi la sate.

În contextul colectivizării și al foametei, autoritățile sovietice au organizat deportări masive ale țăranilor considerați „culaci” (chiaburi), adică cei mai înstăriți și influenți. Aceștia erau acuzați de sabotaj, trădare și spionaj, averile lor erau confiscate, iar familiile lor deportate în Siberia sau Kazahstan. Deportările aveau rolul de a intimida restul populației și de a zdrobi orice formă de rezistență împotriva colectivizării.

Stalin a anunțat oficial „lichidarea culăcimii ca și clasă”, ceea ce a condus la represalii dure. În categoria de „culac” erau incluși nu doar țăranii înstăriți, dar și numeroși alți locuitori ai satelor care s-au manifestat



Familia Catană din satul Tocmazeia, exilată în Siberia în anul 1930.
Sursa: *Cugetul*, 1992, nr. 5-6, p. 69.

împotriva politicilor regimului. Țăranii declarați culaci au fost învinuiți de sabotaj economic, propagandă antisovietică și colaborare cu elemente diversioniste din Basarabia românească. Autoritățile au împărțit culacii în trei categorii: cei considerați contrarevoluționari au fost executați sau deportați în regiuni îndepărtate, precum Arhanghelsk sau Tomsk; „altă categorie, considerată cea mai periculoasă”, au fost deportați în afara regiunii; iar cei considerați relativ

tea regimului stalinist pentru țăranii înfometați. În perioada 1929-1933, Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească a fost supusă unui declin demografic provocat de deportări, arestări, condamnări la moarte și moartea a zeci de mii de persoane din cauza foametei.

○ **Identifică principalele consecințe ale foametei din anii 1932-1933 asupra populației din RASSM. Grupează consecințele în trei categorii: sociale, economice și politice.**

○ **Analizează afirmația:** „Foamea și deportările din RASSM au fost nu doar o consecință a politicii economice sovietice, ci și un mijloc de control politic asupra populației”.

Exodul populației și masacrele de la Nistru

Exodul locuitorilor din stânga Nistrului către România în anii 1931-1933 a fost o consecință directă a politicilor economice și represive aplicate în RASSM. Colectivizarea forțată, rechizițiile de produse agricole, confiscarea bunurilor, impozitele excesive, foamea și deportările au generat condiții de viață care i-au determinat pe numeroși locuitori să își părăsească gospodăriile și să încerce trecerea Nistrului spre teritoriul României. Autoritățile sovietice au interpretat fenomenul drept o amenințare politică, întrucât fluxul refugiaților contrazicea propaganda oficială și constituia o critică implicită la adresa regimului.



Flagelul foametei în RASSM persistent din 1926. Sursa: *Universul*, 12 martie 1926, p. 1.

loiali regimului, deportați local, păstrându-li-se o parte din bunuri. În total, între 3 200 și 5 400 de familii au fost deportate din RASSM.

Consecințele foametei organizate au fost catastrofale. Se estimează că doar în RASSM în acești ani, între 20 000 și 35 000 de oameni au murit doar din cauza foametei și a represiei. Fenomenul a decimat toate comunitățile etnice din regiune, românii transnistreni fiind deosebit de afectați, întrucât majoritatea lor absolută locuia în mediul rural, unde s-a înregistrat cea mai înaltă mortalitate. Foamea din anii 1932-1933 este considerată astăzi o tragedie umană provocată de fiscalitatea excesivă, efectele devastatoare ale colectivizării și lipsa unui ajutor relevant și prompt din par-



▲ Patru refugiați transnistreni la Internatul „Vatra Școlii”, Bălți. 4 iunie 1932. Sursa: Nichita Smochină, *Din amarul românilor transnistreni*, în „Moldova Nouă”, nr. 1-3, 1941, p. 213.



▲ De la stânga elevii: Barbă Atanase, Tabacu Ion, Pamfil Gheorghe, Glodea Ilarion fotografiați în hainele în care au fugit de peste Nistru și au sosit la „Vatra Școlii” la Bălți. Aprilie 1932. Sursa: Nichita Smochină, *Din amarul românilor transnistreni*, în „Moldova Nouă”, nr. 1-3, 1941, p. 212.

În iarna 1931–1932, înghețarea râului Nistru a facilitat numeroase tentative de traversare. La 23 februarie 1932, în zona satului Olănești, grănicerii sovietici au deschis focul asupra unui grup de refugiați, cauzând patruzeci de decese. În noaptea următoare, în apropiere de Tighina, peste o sută de persoane au fost ucise în condiții similare. Metoda de intervenție includea iluminarea gheții cu rachete de semnalizare, folosirea grenadelor pentru spargerea stratului de gheață și tir încrucișat de mitralieră. Masacrele au fost relatate pe larg de presa română, care a descris frontiera ca o zonă de execuții sistematice.

La 24 februarie 1932, Biroul Comitetului Moldovenesc Regional al Partidului Comunist (bolșevic) din Ucraina a adoptat o hotărâre cu privire la tentativele de trecere în masă a frontierei. Din nou, autoritățile comuniste au făcut apel la teoria „înăspririi luptei de clasă”. Autoritățile au atribuit fenomenul „uneltirilor dușmanului de clasă” și au dispus măsuri represive: fortificarea pazei, suplimentarea efectivelor de grăniceri și intensificarea acțiunilor procuraturii împotriva potențialilor organizatori. Pe 29 februarie 1932, Biroul Politic al Partidului Comunist (bolșevic) din Ucraina a analizat cauzele exodului și a solicitat încetarea abuzurilor din campaniile de colectare, restituirea unor bunuri confiscate, amnistiarea condamnaților pentru infracțiuni minore și alte măsuri menite să reducă presiunea socială. În executarea dispozițiilor, Comitetul Regional Moldovenesc a suspendat colectările la 7 martie 1932 și a rechemat împunterniciții din teren.

Între aprilie și iunie 1932, tentativele de trecere au continuat: 34 de reușite și 76 de rețineri în aprilie, 47 și 194 în mai, 20 și 90 până la 12 iunie. OGPU constata la mijlocul anului că persoane care intenționau să fugă din URSS au fost depistate chiar în rândul categoriilor sociale considerate loiale. Au fost desfășurate trupe suplimentare OGPU în sate, au fost instalate obstacole de sârmă ghimpată pe malurile Nistrului, iar posturile de pază au fost dotate cu reflectoare.

Numărul crescând de refugiați care părăseau URSS și obțineau azil în România a fost un subiect discutat în dezbaterile din Parlamentul României. La 26 februarie 1932, Camera Deputaților a abordat tema masacrelor, iar la 24 martie Senatul a discutat posibilitatea unui schimb de populație sub egida Societății Națiunilor. Prim-ministrul Nicolae Iorga a condamnat public, la 25 martie, violențele de la frontieră și



Prima pagină a ziarului *Lumea*. „România se va plânge Ligii Națiunilor în legătură cu masacrele de la Nistru”. Sursa: *Lumea*, 1932, 28 martie, p. 1.

a anunțat intenția de a sesiza Societatea Națiunilor, considerând că incidentul depășea sfera afacerilor interne sovietice. În absența relațiilor diplomatice bilaterale, memorii și rapoarte au fost transmise pe cale internațională.

○ **Explică, pe baza textului, care au fost cauzele principale ale exodului populației transnistrene către România și care au fost consecințele acestui fenomen asupra relațiilor sovieto-române.**

○ **Analizează următoarea afirmație, argumentând poziția ta cu exemple din text: „Exodul transnistrean din anii 1931-1933 a reprezentat o formă de protest social împotriva regimului sovietic”.**

În martie 1932, un Memoriu întocmit de 634 de refugiați a fost înaintat Ligii Națiunilor. Documentul descria deportările, confiscările și execuțiile, invocând dreptul la protecție internațională. Concomitent, presa occidentală a publicat reportaje despre situația de pe Nistru, iar presa sovietică a replicat, acuzând „provocări românești” și „campanii de denigrare”.

Comitete de ajutorare au fost organizate în Basarabia, cu sprijinul Bisericii Ortodoxe Române și al societății civile. Refugiații au primit adăpost, hrană și asistență medicală, iar mărturiile lor au alimentat demersurile diplomatice. Totodată, autoritățile române au monitorizat situația, centralizând informații prin ministerele de externe, interne și de război.

V1. „Mersul colectivizării a trezit ura sălbatică a culacilor, a întesit activitatea lor antisovietică. Ei duceau o agitație con-
trarevoluționară, anticolhoznică, recurgeau la incendierea clădirilor gospodărești și administrative ale colhozurilor, omo-
rau vitele, deteriorau tractoarele și mașinile. Deosebit de mult a suferit în acești ani zootehnia. Culăcimea în mâinile
căreia se afla o mare parte din vite, a început să le nimicească. Căzând sub influența culacilor, o parte din țăranii mijlocași
începuseră și ei să taie vitele. Aceasta a avut drept urmare, că în decurs de 2-3 ani numărul vitelor mari cornute s-a redus
la jumătate, iar numărul porcilor, oilor și caprelor – cu o treime”.

Sursa: *Istoria RSS Moldovenești*, vol. II, Chișinău: Editura Cartea Moldovenească, 1970, p. 155-156.

V2. „Disperați de situația materială grea în care se aflau, fără un ajutor esențial din partea statului, pentru a se savya de
foamete mii de familii țărești în semn de protest părăseau colhozurile, refuzând să mai fie membri ai lor. Numai în a
doua jumătate a anului 1932 au părăsit colhozurile 14 000 de gospodării țărești. Situația materială a familiilor țăranilor
se agravează foarte mult și din cauza că multe colhozuri n-au achitat plata în produse agricole pentru munca depusă nu
numai pentru anul 1932, dar și pentru cel precedent. Deseori țăranii, atât cei individualiști, cât și cei colectivizați erau for-
țați de organele locale să achite nu numai planul de stat la pâine, dar și planul la carne. În mod forțat a fost impus să-și dea
unica bovină la stat în contul planului, de care fusese scutit, fiindcă avea una singură, colhoznicul Marcenco din Colhozul
„Crasnâi Oraci”, raionul Ocna-Roșie, un șir de alți țărani din satele raioanelor Dubăsari, Grigoriopol etc”.

Sursa: Elena Muraru, Ion Moiseev. *Trei calvaruri îngrozitoare*. În: „Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova”,
Seria „Științe socioumanistice”, Vol. III, Chișinău, 2006, p. 240.

- Studiază sursele propuse și identifică două forme de rezistență manifestate de țăranii din RASSM în contextul colec-
tivizării.
- Demonstrează, că mesajul transmis de V1 are un caracter denaturat raportat la realitățile istorice.
- Compară cauzele sacrificării animalelor expuse de autorii surselor. Care dintre explicații este mai veridică? Argumen-
tează răspunsul.
- Exprimă-ți opinia referitor la mecanismele de presiune social-economică aplicate de bolșevici pentru a-i forța pe ță-
rani să accepte ideea organizării agriculturii în sistem colectiv.

CRONICĂ ILUSTRATĂ



Sursa: *Dimineața*, 29 martie 1932, p. 3.

- Studiază titlul articolului, numește evenimentul is-
toric la care face referire.
- Explică motivul prezenței jurnalistului francez Geo
London la granița RASSM.
- Apreciază impactul masacrelor de la Nistru pentru
opinia publică internațională.

STUDIU DE CAZ

„Țăranul gospodar Macar Zaftur, din comuna Speia, este exi-
lat în Siberia; soția lui, Maria, din Basarabia, a rămas în sat cu
3 copii. În ziua de 40 de sfinți (12 martie 1932), Maria a pornit
împreună cu cei 3 copii spre Nistru, cu gândul să treacă în Mol-
dova; a ieșit din sat prin vîi și trecând prin rîpa *Valea Ursului*
a coborât la fântâna lui Moș Iftode Știubei de lângă grădina
lui Moisei Zftur; urma să mai facă 600 de metri prin grădina
aceasta și să ajungă pe malul Nistrului. Când fugarii erau lîng-
ă hулucul fântânii, au văzut că dinspre sat vin 2 grăniceri;
dând să fugă spre Vadul Sandului, văd, alți 2 grăniceri. N-a mai
fost încotro! Un soldat s-a repezit și a aruncat o bombă, care a
explodat și a sfărtecat pînțele femeii; cu intestinele ieșite
în afară, femeia a mai putut face un pas ca să-l îmbrățișeze pe
unul dintre copii, în clipa următoare a căzut la pămînt împreu-
nă cu copilul. Cei 4 grăniceri s-a apropiat (nu mai era acum ni-
cio primejdie!) și cu baionetele au străpuns în mai multe locuri
corpurile îmbrățișate. Ceilalți copii s-au refugiat în gura râpei
Valea Ursului și de acolo priveau înspăimîntați”. Sursa: *Trans-
nistria. Tribuna românilor de peste Nistru și Bug*, 1936, nr. 1, p. 3.

- Descrie emoțiile pe care le-ai avut în momentul lec-
turii textului.
- Formulează un mesaj prin care să condamni atroci-
tățile prezentate în sursă.
- Explică care au fost cauzele supravegherii atât de
stricte a graniței RASSM de către sovietici.

MEMORII

M1. „Moldavia Sovietică este așezată, am putea spune, în fața lumii burghize ce care numai apele Nistrului o despart. Peste hotare, în special în România cu care de 2 ani suntem vecini buni, încă multe grupări de oameni visează să vadă în Moldova sovietică un guvern polițienesc de boieri. Bugetul republicii în 1924/1925 a fost de 2 600 000 ruble; în 1935 de 60 de milioane, iar în 1936 de 71 milioane. La începutul anului 1935 colectivizarea a atins 64,7% de gospodării, astăzi 94%. Cu toată seceta, „urojaiul” (recolta) grânelor a fost mai bună decât anul trecut: 970 kilograme la 1 hectar (60 puduri – 25 funturi) față de 830 kg (51 puduri – 35 funturi). Dacă guvernul n-ar fi luat măsuri la timp, recolta ar fi fost mai proastă. Țăranii colectivizați lucrează bine, 26 dintre ei au primit de la stat medalii și premii. Republica are o populație de 600 mii. Suprafața de pământ arabil e de 550 mii hectare, de vii 22 500 hectare. Vitele s-au înmulțit în 1935 cu 28 000. Din cele 750 de colhozuri, 422 s-au prins că în 1936 vor avea o recoltă a grânelor de 2 000 kg la hectar (125 puduri); alte 20 de colhozuri vor să aibă 3 000 kg de sfeclă la hectar”.

Din discursul lui Grigori Starîi în ședința Sfatului Naționalităților din sesiunea a doua la al VII-lea Congres al Comitetului Central Executiv al Ucrainei Sovietice, 1936.

Sursa: *Transnistria. Tribuna românilor de peste Nistru și Bug*, 1936, nr. 1, p. 61.

M2. „Pentru un necunoscător al stărilor de peste Nistru s-ar părea că bugetul în timp de 10 ani s-a mărit prea mult și din creșterea lui s-ar putea face încheierea că țara a înaintat cu pași grăbiți. A înaintat, într-adevăr repede, dar nu spre bine, ci spre rău, pentru că bugetul de 71 milioane nu este o dovadă a avuției, ci a sărăciei. Dacă astăzi, oamenii colectivizați ar lucra moșia statului așa, cum o lucrau pe a lor, când ei erau liberi, în 1922/1925, dacă ar mai fi și același număr de vite și dacă toate grădinile și viile ar fi lucrate, nu numai o mică parte și dacă ele ar fi îngrijite ca altă dată, atunci bugetul republicii nu ar fi numai de 71 milioane care este o nimica toată față de ce poate da „fundul de aur”. E adevărat, poate, că în 1925 bugetul era de 2 500 000, dar mai adevărat e aceea că țăranii atunci erau bine îmbrăcați și nu primeau numai câte 200 grame de grăunțe de cucuruz pe zi, cum primește astăzi un colhoznic. E bine când primește un cucuruz și nu secară sau orz și când grăunțele mai sunt și măcinate. Cu o singură lingură mănâncă zece dintr-o covată, în care, în apă și sare, înoată câteva fire de buruiănă și cele câteva grăunțe sau pumnul de făină de cucuruz, secară sau orz. Așa se hrănesc oamenii din colhozurile județelor Odesa și Tiraspol, acei oameni cari nu știau ce este nevoia nici în anii de secetă, fiindcă, dacă nu se făcea grâul, se făcea în grădini”.

I. Ciulină, Analiza critică a discursului lui Grigori Starîi ținut în ședința Sfatului Naționalităților din sesiunea a doua la al VII-lea Congres al Comitetului Central Executiv al Ucrainei Sovietice, 1936.

Sursa: *Transnistria. Tribuna românilor de peste Nistru și Bug*, 1936, nr. 1, p. 61-62.

○ Depistează în conținutul M1 detalii care indică existența unui spirit al concurenței social-economice din RASSM și Basarabia românească.

○ Identifică în textul M1 o cauză a scăderii producției cerealiere.

○ Explică, de ce Grigori Starîi a omis în discursul său să vorbească despre problema foametei din stânga Nistrului.

○ Argumentează, în baza informațiilor din M2 că țăranii colhoznici nu aveau o viață mai bună decât țăranii individuali.

○ Exprimă-ți opinia referitor la tendințele bolșevicilor de a prezenta în termeni laudativi evoluția RASSM.

DOCUMENTE

D1. „1. Dobrovolski A. E., lucra agronom în baza agricolă din satul Borș, raionul Bîrzul. Avea convingeri de monarhist, era evident potrivnic al puterii sovietice. Făcea agitație împotriva puterii sovietice și a politicii partidului.

2. Urov Pavel Emilianovici, lucra în școala agrară din orașul Rîbnița, avea 41 de ani. Era orientat împotriva puterii sovietice. Critica politica partidului în domeniul dreptului intelectualității în URSS.

3. Kozakov Nicolai, inginer cadastral din satul Cuzmin. Fost ofițer al armatei țariste. Făcea agitație printre țărani ca aceștia să nu se înscrie în colhoz.

4. Stadnițchi Iosif, medic veterinar. Din familie de preoți, avea studii superioare. Manifesta o atitudine negativă față de puterea sovietică. Nu avea dreptul la vot”.

Din lista specialiștilor și lucrătorilor științifici care activau pe teritoriul RASSM și au fost deportați în alte raioane ale URSS.

Sursa: Alexei Memei, *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M (1924-1940) și R.S.S.M. (1944-1947). Mărturi documentare*, Chișinău: Editura Serebia, 2012, p. 139-140.

D2. „1. Apostolov Serghei, învățător la școala din Grebenic. Pentru participare la răscoala lui Pukalov și stârnirea țăranimii contra colectivizării.

2. Novacova Nina, învățătoare la școala din Andrievca, fiică de preot. Întreținea legături strânse cu elemente străine.
3. Efremev Galina, învățătoare din satul Blijni Hutor. Nu participa la viața obștească a satului. Făcea agitație printre femei ca ele să nu dea copii în comună.
4. Tataeva Ecaterina, învățătoare la școala Mirolubov, raionul Grosu. Pentru că a propovăduit în rândul copiilor cuvântul lui Dumnezeu a fost lipsită de dreptul de vot și destituită din funcție fără dreptul de a mai profesa”.

Din lista cadrelor didactice deportate din RASSM.

Sursa: Alexei Memei, *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M (1924–1940) și R.S.S.M. (1944–1947). Mărturii documentare*, Chișinău: Editura Serebia, 2012, p. 142.

- D3.** „1. Vanovschi Alexei, medic în satul Corotna, raionul Slobozia. A fost medic în armata poloneză. Era împotriva colectivizării. Spunea că din colhoz nu va ieși nimic bun.
2. Mihailenco Andronic, lucra la spitalul din Tiraspol. În timpul campaniei de colectare a pâinii îl ascundea de represiune pe chiaburul Cernienco David.
 3. Ggedi Ludvig, medic venerolog.
 4. Cuneț Alexei, medic la spitalul din Cerneavca, raionul Ocna-Roșie, provenea dintr-o familie de boieri, întreținea relații cu chiaburii.
 5. Rogovoi Grigori, șeful farmaciei din Dubăsari. Fecior de mare negustor. Era un antisovietic convins, făcea agitație împotriva tuturor acțiunilor organizate de puterea sovietică. Întreținea relații cu chiaburii, făcea agitație împotriva organizării colhozurilor”.

Din lista lucrătorilor medicali deportați.

Sursa: Alexei Memei, *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M (1924–1940) și R.S.S.M. (1944–1947). Mărturii documentare*, Chișinău: Editura Serebia, 2012, p. 150.

- Studiază sursele și identifică categoriile sociale care au fost supuse deportărilor din RASSM.
- Numește „încălcările” săvârșite de acuzați care au stat la baza formulării învinuirilor.
- Explică două cauze ale deportărilor persoanelor incomode peste granițele RASSM.
- Argumentează, că intelectualii din RASSM reprezentau o categorie „periculoasă” pentru autoritățile sovietice.
- Comentează următoarea afirmație: *Libertatea de gândire și exprimare în RASSM a fost condamnată prin exilare.*

OPINII

01. „Însămânțarea insuficientă a terenurilor agricole, roada mică din cauza secetei, frica țăranilor de a rămâne fără produse alimentare s-au răsfrânt negativ asupra realizării planului de colectare a cerealelor. Astfel, către 25 octombrie 1932 planul a fost îndeplinit de Ucraina doar cu 39%, fapt ce pune în gardă conducerea de la Kremlin. La sfârșitul lunii octombrie la Kiev sosește o comisie extraordinară în frunte cu președintele S.C.N. al URSS, V. Molotov. Sub presiunea violentă a comisiei, formele și metodele de colectare a cerealelor capătă un caracter represiv bine pronunțat. Foametea atinge apogeul său în primăvara-vara anului 1933. Astfel, din ianuarie și până în mai 1933 au decedat, secerați de foame, circa două mii de oameni din raionul Balta. În raionul vecin, Ananiev, către luna martie îndurau de foame 1 675 de familii. Numai în prima săptămână a lunii iunie au murit din cauza foametei 445 de oameni. Pe lângă aceasta, în raion au fost luați la evidență 5 398 de oameni tumefiați de foame, inclusiv 3 200 de colhoznici și 2 198 de țărani individuali, cât și 1 661 de bolnavi de distrofie, 336 de copii vagabonzi. În condițiile foametei nemaivăzute din vara anului 1933 organele de stat și de partid se străduiau cu orice preț să realizeze planurile de colectare a pâinii”.

Sursa: Nicolae Movileanu, *Formarea RASSM: Zigzaguri și impasuri în experimentul de edificare a socialismului*. În: „Revista de Istorie a Moldovei”, 1993, nr. 1, p. 66.

- Determină în textul sursei că realizarea planurilor de colectare a cerealelor a fost mai importantă decât viețile omenești.
- Explică dacă procesul de colectare a cerealelor din RASSM poate fi justificat din prisma social-economică.
- Indiferența statului față de propriii cetățeni poate fi considerată o caracteristică specifică regimurilor totalitare? Argumentează răspunsul.

02. „Pentru a arăta starea agriculturii în anii 1931–1933 și a dezvălui cauzele foametei, este necesar să luăm în considerare și să analizăm aspectele problemei atât la nivelul țării în ansamblu, cât și la nivelul republicii. Se știe că avea loc industrializarea forțată a țării, pentru care erau necesare mari resurse financiare și materiale. O parte considerabilă a echipamentelor pentru întreprinderile aflate în construcție putea fi procurată din străinătate, pentru ceea ce era nevoie de valută. Iar conducerea țării obținea valuta prin exportul de cereale. Mai mult, exportul creștea, în ciuda tuturor circumstanțelor atât

externe, cât și interne. În acei ani, țările capitaliste treceau prin criză și prețurile la cereale scădeau. Prin urmare, obținerea de valută era posibilă doar prin mărirea volumului exportului de pâine, deși acest lucru era dezavantajos. În anul 1930, recolta brută de cereale a URSS a constituit 835 milioane chintale, dintre care 48,4 milioane chintale au fost exportate. Conducerea stalinistă considera că recolta obținută era suficient de mare și că problema cerealelor era rezolvată. Calculul se baza și pe faptul că, prin desfășurarea colectivizării și crearea colhozurilor, statul urma să primească pâinea direct din aria colhozurilor către elevatoare”.

Sursa: Kiril Stratievski, *Голод 1932–1933 гг. в Молдавской АССР*. În: „Revista de Istorie a Moldovei”, 1993, nr. 2 (14), p. 41.

- Compară mesajul celor două surse (O1 și O2) și depistează 2 asemănări.
- Explică succint contextul economic internațional care a contribuit la declanșarea colectării cerealelor din URSS.
- Formulează o concluzie personală pornind de la ideea că Uniunea Sovietică era cel mai mare exportator de cereale, în timp ce societatea era muritoare de foame.

EVALUAREA CUNOȘTIINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

Utilizează materialul suport și surse de informare suplimentară pentru a elabora un calendar al declanșării foametei organizate în RASSM.

- Evaluează gradul de violență manifestat de bolșevici la adresa țăranilor care încercau să se refugieze în România.
- Argumentează că deportarea intelectualității din RASSM a constituit unul din obiectivele primordiale ale sovieticilor pentru a înfrânge rezistența societății în fața procesului de colectivizare.

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

Elaborează o comunicare orală/power-point la tema:
În prima jumătate a anilor '30 URSS și-a arătat adevărata față în RASSM.

ACTIVITATE ÎN GRUP

- Formați 4 echipe.
- Elaborați conceptul a patru mărci poștale pe care Întreprinderea de Stat „Poșta Moldovei” să le pună în circulație în cadrul seriei *Destinul românilor transnistreni*.
- Echipa 1. *Olănești – loc al memoriei.*
- Echipa 2. *Exodul populației românești peste Nistru.*
- Echipa 3. *RASSM – geneza deportării moldovenilor.*
- Echipa 4. *Anii '30: ani grei, ani înfometaji.*

În calitate de surse bibliografice la crearea conceptului mărcilor poștale pot fi consultate următoarele lucrări de specialitate:

1. M. Dănescu, *Dicționar filatelic*, București: Editura Sport-Turism, 1979.
2. M. Dănescu, *Filatelia de la A la Z*, București: Editura Sport-Turism, 1987.
3. N. Tripcovici, *Filatelia: pasiune, studiu, competiție*, București: Editura Sport-Turism, 1985.
4. V. Surjicov, *Îndreptar filatelic*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1972.
5. O. Gross, K. Gryzewski, *Incursiune în lumea timbrelor*, București: Editura Albatros, 1983.
6. Б. Кисин, *Страна филателия*, Москва: Издательство Просвещение, 1969.



Distribuirea îmbrăcăminte pentru refugiații transnistreni. Sursa: Cugetul. Revistă de istorie și științe umaniste, Chișinău, 1992, nr. 5-6, p. 46.

Harta Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (1926). Sursa: И. Ефодиев, *География Молдовий*, Балта, 1929, anexă.

ПОСТАНОВИЛИ:

1. АБКСЕНТЬЕВА Степана Семеновича, 39445/11 РАССТРЕЛЯТЬ
1896г.р., ур.и жит.с.Маловатое, Дубос-
сарского р-на, МАССР.
2. АЗИЛЕВИЧ Максима Моисовича, 62143 РАССТРЕЛЯТЬ
1891г.р., ур.с.Лесничевна, Вадтского
р-на, МАССР.
3. АНТОСЯН Петра Яковлевича, 61187 РАССТРЕЛЯТЬ
1902г.р., ур.с.Мокрое, Рыбницкого
р-на, МАССР.

◀ Fragment din procesul-verbal al ședinței „dvoicii” de la Mos-
cova, formată din N. Ejov și A. Vișinski, din 28 noiembrie 1937,
în cazul dosarului „persoanelor învinuite de spionaj și activita-
te diversionistă în favoarea României”, prezentat de NKVD-ul
RASS Moldovenești. Sursa: Игорь Четвериков, Александр
Паламарь, Родион Романов, *Имя на камне. Последний
бастуион. Опыт комплексного изучения массовых захо-
ронений жертв политических репрессий 1937–1978 го-
дов*, Тирасполь, 2024, с. 145.

II.4. REPRESIUNILE STALINISTE DIN ANII MARII TERORI (1937-1938)

JURNAL ISTORIC

„- În ce împrejurări ați intrat în această organiza-
ție antisovietică?

- Încă în 1927, când m-am angajat în redacția ga-
zetei „Plugarul Roșu”, am făcut cunoștință cu Mi-
lev, Lehttir, Chioru... Adesea puneam în discuție
problema dezvoltării limbii moldovenești, ridică-
rii nivelului ei de cultură. Se știe că la acel timp
limba băștinaților era săracă, plină de rusisme.
De aceea s-a ajuns la concluzia ca la baza ei să
fie pus dialectul dintre Nistru și Prut...

- Ce sarcini își puna și ce scopuri urmărea or-
ganizația burghezo-naționalistă din care făceați
parte?

- Din convorbirea cu Milev (care era atunci pre-
ședintele Uniunii Scriitorilor) și cu alți conducă-
tori am aflat că sarcinile principale ale acestei
organizații constau în ruperea Moldovei de la
Uniunea Sovietică și unirea ei cu România...

- Ce activitate concretă ați desfășurat în aceas-
tă organizație contrarevoluționară?

- Am împărtășit pe deplin concepțiile acestei
organizații și am tradus în fapt toate sarcinile
și indicațiile ei. Vorbind la concret, încă pe când
lucram la redacția din Balta introduceam în in-
formațiile corespondenților voluntari cuvinte
neînțelese, în timp ce ele erau scrise într-o limbă
simplă și înțeleasă...

*Fragment din interogatoriul lui Toader Malai, 24
august 1938.*

Sursa: Alexandru Donos, *Teodor Malai*. În:
„Literatura și Artă”, 19 august 1993, p. 7.

🔗 Studiază sursa și depistează ce acuzații i-au
fost adresate lui Toader Malai.

🔗 Introducerea în RASSM a dialectului dintre
Nistru și Prut putea fi o cauză a anchetării lui
Toader Malai? De ce?

🔗 Argumentează, că Toader Malai a fost consi-
derat sabotor „din interior” al limbii „moldove-
nești” promovată în RASSM.

DATE CRONOLOGICE

1 decembrie 1934 – asasinarea lui Serghei Kirov, lider bolșevic și apro-
piat al lui Stalin

1936 – „Procesul celor 16” – procese-spectacol din ajunul declanșării Ma-
rii Terori

1937–1938 – perioada Marii Terori în URSS

30 iulie 1937 – NKVD a emis ordinul strict secret nr. 00447 „Cu privire la
operațiunea de reprimare a foștilor culaci, criminali și a altor elemente
antisovietice”

4-5 august 1937 – declanșarea „operațiunii culăcești” din RASSM

17 august 1937 – declanșarea „operațiunii române” în RASSM

DICȚIONAR ISTORIC

Marea Teroare – denumire generică care se referă la operațiunile de
represiune în masă implementate de regimul stalinist în perioada ani-
lor 1937-1938. Operațiunile au constat în arestări, execuții, deportări
și condamnări în masă, îndreptate împotriva presupuselor „elemente
antisovietice”, desfășurată în URSS la inițiativa lui Iosif Stalin.

NKVD – Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne (Народный Ко-
миссариат Внутренних Дел – rus.).

„Operațiunea culăcească” – campanie represivă, declanșată în 1937,
contra țăranilor considerați a fi ostili regimului și catalogați drept „cu-
laci” și împotriva altor presupuse „elemente
social periculoase” acuzate de activitate antisovietică.

„Operațiunea română” – campanie de represiuni desfășurată
de NKVD în perioada Marii Terori (1937-1938), în cadrul căreia numeroși
cetățeni de diferite etnii din RASS Moldovenească și alte regiuni ale
URSS au fost arestați și condamnați fiind acuzați de spionaj și activitate
diversionistă în favoarea României.

Troțkism – curent politic și ideologic de opoziție față de stalinism, înțe-
leat pe concepțiile lui Lev Troțki.

Troika – astfel erau numite organele de represiune extrajudiciară, create
în scopul desfășurării operațiunii de represiune a „elementelor antisov-
ietice”. Au funcționat în Uniunea Sovietică din august 1937 până în no-
iembrie 1938 și erau constituite din trei persoane (тройка – rus.).

„Coloana a cincea” – expresie care desemnează grupuri, persoane sau
agenți aflați în interiorul unui stat, ce sprijină în mod secret un inamic
extern, desfășurând activități de subminare, propagandă sau spionaj.

Marea Teroare (1937-1938) a reprezentat o serie de operațiuni de represiune politică, ordonate de Stalin, pentru a-și consolida puterea și controlul total asupra societății sovietice. **Mecanismul Marii Terori a fost pus în mișcare** odată cu asasinarea, în 1934, a unuiu din aliații lui Stalin – Serghei Kirov, prim-secretar al Comitetului Regional de Partid din Leningrad –, eveniment prezentat de propaganda sovietică drept o „conspirație a dușmanilor poporului”. Stalin s-a folosit de acest prilej și a ordonat arestarea a numeroși concurenți politici din interiorul partidului, învinuindu-i de implicare în asasinarea lui Kirov. Victimele terorii au fost lipsite de somn, hrană, apă, și în multe cazuri torturate, pentru a fi forțate să semneze autodenunțuri prin care recunoșteau că ar fi participat la conspirații antisovietice. Atât ofițerii poliției, cât și victimele lor știau că acuzațiile sunt o pură invenție. Sentințele erau emise în absența acuzatului și erau puse în aplicare imediat după anunțarea victimei. Astfel, a fost legalizată practica de condamnare extrajudiciară, în care acuzatul era lipsit de posibilitatea de a se apăra în fața instanței care îl condamna la moarte sau ani grei de închisoare. În perioada 1937-1938, prin acest mecanism de investigare și represiune extrajudiciară vor trece sute de mii de oameni.

Pentru a consolida controlul regimului bolșevic asupra societății, în anii 1937-1938, au fost imple-

1. Centrul troțchist-zinovlevist este o bandă de mîrșavi teroristi

În cursul acestei prezentări, alături de președintele, acești domni de pe bancă (invitați) au vorbit despre condițiile sau istoriei și au cântat cântece populare. După aceasta, a urmat o cîrmătorilor lui și au vorbit despre lupta politică. Cu toate că ei au spus că ei nu erau oameni de partid, ei au spus că ei erau oameni de luptă. Toate aceste discursuri au fost însoțite de cântece populare și de cântece politice, și o bandă de cântec și de dansatori, o bandă de cântec și de dansatori, și o bandă de cântec și de dansatori, și o bandă de cântec și de dansatori.

[illegible][illegible]

2. Troțki, Zinoviev, Camenev sînt dușmani de moarte ai Uniunii Sovietice

Terorism a fost baza întregii lor activități, a fost baza blocului trochist-stinovievist.

Acum se au prezentat cu numele Zinoviev și Camerov, Sirovov și Ter-Vaganian, Keingov și Pachet, deși se știe că nu vorbesc nici deosebi de germană. — Berman-Iorio, și Frit David, și Valentin Olchov — acest cetățean originar al republicii Godevna, agentul lui Trotski și toatădata agentul poliției germane secrete, Chostopolul.

Totdeauna, oamenii, sub povara
durerii au fost alinați de recunoștință,
ce, cu micul mijloc al lui Ispitei, le
reabilita, împotriva puterii guvernului
și a partidului a fost teroarea.

Întreaga ură fierboască a lor a fost
îndreptată împotriva conducătorilor
partidului nostru, împotriva Biroului
Politetic, împotriva tuturor funcționarilor
statului, împotriva tuturor funcționarilor
tineretului lui Stalin, împotriva
săvârșitorilor lui teroare de luptă.

Sub conducerea lor, sub conducerea tovarăşului Stalin a fost distruasă organizaţia contrarevoluţionară

„M'am convine, — a spus Camilă, — că politica partidului, politica conducenți lui a biruit în acei ani...

Accordul de declarație este «marcat»
său și prin conținutul ei abuziv:
nume pentru că „politică partidului
biruit”, și de cămă lungă împotriva
„socialismului”.

invinutului Caramey a recunoscut, si in cu toata au venit la inchisoare, si unicul mijloc de lupta impotriva conducatorilor partidului si al guvernului este teroarea.

...a vorbii cu acești oameni într-o limbă politică? Oare n-avem dreptul
...a vorbii cu acești oameni numai
...într-o singură limbă, în limba vor-
...a noastră?

[illegible]

Voi vorbi încă o dată despre ficare în învățată. Acum însă vreau să obțin încă o dată că învățatul nu

**menev sînt dușmani
aiunil Sovietice**

lăsa deosebiții să simonvicio-
nare și alte elemente contrarevo-
lucionare au concentrat toate puterile
lor, întreaga lor ură față de so-
cialism, în jurul conducătorilor par-
tului nostru.

32 d' a stat de vorbă cu Trotski
32 d' a stat de vorbă cu Trotski

„Nu este acum o altă oprire, decât lăturarea cu densitate a lui Stalin a părtaşilor lui. Teroarea împotriva lui Stalin—fata surdina revoluționară. Căci este revoluționară—

Prin David, Berman-Lewin, Rein-
old, V. Olberg, Joseph E. N. Smith
au demarat, de fapt, rolul lui
catala la apanat, chesti, ofat la

...pe lângă în apăsătoare chestie, până la
păd. Chilar Simionov, care n'a vrut
recunoaște în mod înăspărit că
a parte la activitatea teroristă, n'a

avut la fel implicații în represiunile în masă din anii 1937-1938. Operațiunile au fost și o pregătire pentru un eventual conflict militar cu Germania și Japonia, și urmăreau eliminarea celor care din perspectiva regimului puteau colabora cu inamicii statului. Iminenta amenințare a unui nou război au făcut ca minoritățile etnice din zona de frontieră și persoanele care aveau orice legături în afara hotarelor să fie tratate ca potențiali trădători. Represiunile comuniste desfășurate pe teritoriul Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești în anii Marii Terori, 1937-1938, s-au desfășurat pe trei direcții complementare, prezentate în document ca: „operațiunea culăcească”, operațiunile naționale” (inclusiv cea românească) și epurarea aparatului de partid și de stat justificată prin retorica intensificării luptei de clasă.

○ Argumentează prin două exemple din text cum Stalin a folosit contextul internațional pentru a intensifica frica și suspiciunea în societatea sovietică.

○ Comentează afirmația: „Represiunea a devenit o formă de guvernare în URSS în anii 1937-1938”.



Dușmanii poporului în „Pipa lui Stalin”. Placat propagandistic sovietic de Victor Deni, Moscova, Lenigrad, 1930.

mentate o serie de operațiuni represive. Obiectivul operațiunilor a fost arestarea sau lichidarea fizică a o serie de categorii de persoane considerate a fi ostile regimului stalinist. Operațiunile au fost declanșate pe fundalul eșecurilor economice ale colectivizării și planului cincinal – indicatori economici slabi, foamete, nemulțumire populară, exodul populației de la sate ș.a. Factorul geopolitic a

Sursa: *Moldova Socialistă*,
24 august 1936, p. 2.

Operațiunea „culăcească” a avut loc în baza ordinului NKVD cu numărul 00447 și datat cu 30 iulie 1937. Conform documentului, urmau a fi arestate 268 950 de persoane, din care 72 950 urmau a fi condamnate la moarte. Categoriile vizate au fost: culacii, foștii condamnați, persoanele care au evadat din deportare, membrii fostelor partide antibolșevice, deținuții închisorilor condamnați pentru acte de terorism, persoanele care făceau propagandă antisovietică, liderii și activiștii religioși etc. Fiecare republică, regiune și unitate autonomă primea un număr limită de persoane care urmau a fi supuse represiunii. Ordinul con-

ținea prevederea, conform căreia șefii NKVD puteau cere mărirea cotelor, lucru care a avut loc în repetate rânduri. Sentințele erau emise extrajudiciar de *troicile* NKVD, organizate în fiecare republică, regiune și republică autonomă. *Troicile* examinau independent cazurile și puteau condamna victimele inclusiv la moarte. Deși cota inițială era de 270 000, numărul total al celor condamnați în întregul spațiu sovietic a depășit 1,1 milioane, dintre care peste 660 000 au fost executați.



Imaginea unei gropi de execuție din perioada Marii Terori (1937-1938) descoperită în timpul cercetărilor arheologice. Bastionul Vladimir, Tiraspol. (Sursa: Игорь Четвериков, Александр Паламарь, Родион Романов, *Имя на камне. Последний бастион. Опыт комплексного изучения массовых захоронений жертв политических репрессий 1937-1938 годов*, Тирасполь, 2024, c. 101).



Leziuni fatale provocate de armă, identificate pe craniile descoperite în locul execuțiilor în masă din apropierea închisorii NKVD de la Tiraspol, în perioada Marii Terori (1937- 1938). Sursa: Игорь Четвериков, Александр Паламарь, Родион Романов, *Имя на камне. Последний бастион. Опыт комплексного изучения массовых захоронений жертв политических репрессий 1937-1938 годов*, Тирасполь, 2024, c. 115.

În RASSM, represiunile au început pe 4-5 august 1937. Cota inițială pentru această republică era de 200 de persoane executate și 500 de condamnări la 8-10

ani de detenție în lagăr. Ulterior, cotele au fost majorate la 800 de condamnați la moarte și 1 400 de deportați, cu termen de aplicare extins până în noiembrie 1938. Această escaladare s-a datorat presiunii asupra aparatului represiv de a demonstra loialitate față de partid, mulți dintre executanți dorind să depășească limitele fixate pentru a evita suspiciunile și a nu deveni ei înșiși victime ale sistemului.

Istoricii arată că 89% dintre cei condamnați proveneau din mediul rural, ceea ce reflectă direcția ideologică a campaniei, dar și structura socială a populației RASSM. Un nou ordin (nr. 00846) a extins represiunile asupra familiilor celor deja condamnați. Soțiile acestor persoane au fost condamnate la detenție în lagăre pe un termen de 5-8 ani, iar copiii peste 15 ani, considerați „pericol social”, au fost trimiși în colonii sau instituții cu regim special.



Iacob Doibani, condamnat la 30 mai 1937 la zece ani în GULAG. Sursa: L. Sineak, *Un adevăr amar, un adevăr întârziat*. În: „Ежегодный исторический алманах Приднестровья”, 2003, no. 7, стр. 102.

Represiunea era gestionată la nivel regional de două „grupe interraionale operative” ale NKVD, având sediile la Baltă și Tiraspol, care examinau zeci de dosare pe zi, uneori pronunțând condamnări colective la moarte. Spre exemplu, pe 15 aprilie 1938, când toți cei 102 acuzați din dosarele înregistrate în acea zi au fost condamnați la moarte prin împușcare. Pe parcursul acestei campanii, în RASSM au fost condamnați cel puțin 7.157 de oameni, dintre care 4 339 au fost executați și 2 818 trimiși în lagăre.

○ **Explică de ce executanții locali ai represiunii depășeau adesea cotele stabilite de autorități.**

○ **Evaluează efectele morale și demografice ale operațiunii asupra satelor din R.A.S.S.M.**

Represiunile în cadrul „operațiunilor naționale”. „Operațiunea românească”. În vara anului 1937, regimul stalinist a declanșat o nouă serie de epurări, care aveau să lovească nu doar în țărănime, ci și în minoritățile naționale, inclusiv românii din teritoriile de graniță ale URSS. Minoritățile naționale au fost văzute de regim ca un mediu propice pentru infiltrarea de spioni și colaboraționism cu inamicii externi în caz de război. La fel, în ochii dictaturii, populația aflată în proximitatea granițelor sovietice era periculoasă. Oa-

menii din aceste regiuni au fost considerați predispuși să fie sub influența ideilor contrarevoluționare și suspecți de potențiale acte de trădare. În acest context, Stalin descria hotarul URSS drept o „linie neîntreruptă a frontului”, iar locuitorii din stânga Nistrului – inclusiv cei care migraseră din motive politice sau economice – erau automat considerați suspecți de colaborare cu „dușmanii poporului”. Această logică paranoică a determinat mai multe „operațiuni naționale”, precum cea grecească, germană, letonă, finlandeză sau iraniană. Printre victimele acestor acțiuni nu se numărau doar reprezentanți ai minorităților naționale, ci și numeroși funcționari de stat și de partid, acuzați de „spionaj în folosul unor țări străine”. În cazul funcționarilor vizați de operațiunile naționale, represiunea a urmărit și scopul înlocuirii elitelor locale cu cadre noi, loiale, prin care Stalin își consolida controlul absolut asupra aparatului de partid și de stat, eliminând orice posibilă opoziție.

„Operațiunea românească” a fost oficial lansată pe 17 august 1937. Ordinul NKVD extindea grupul-țintă, incluzând și așa-ziii „spioni români”. La fel, ca în cazul altor operațiuni naționale, condamnările au fost pronunțate, la cel mai înalt nivel al structurilor represive, de către o comisie specială la Moscova (*dvoika*), formată din însuși Nicolai Ejov, șeful Comisariatului Poporului pentru Afacerile Interne și Andrei Vișinski, procurorul general al URSS, iar la etapele finale ale operațiunii – de o comisie extrajudiciară creată la nivel local. Metodele de anchetă erau crude: bătai, tortură, privare de somn și apă, interogatorii nesfârșite – toate aveau ca scop obținerea unui autodenunț fabricat. Ancheta nu se încheia până când învinuitul nu semna mărturii false, oricât de absurde, astfel încât sentința



Săpături arheologice la una din gropile de execuție din apropierea închisorii NKVD de la Tiraspol, din timpul Marii Terori (1937-1938). Filiala Muzeului de Istorie din Tiraspol păstrează mărturiile crimelor produse în perioada Marii Terori (1937-1938). Sursa: Игорь Четвериков, Александр Паламарь, Родион Романов, *Имя на камне. Последний бастион. Опыт комплексного изучения массовых захоронений жертв политических репрессий 1937-1938 годов*, Тирасполь, 2024, с. 23.



◀ Ion Varta, Tatiana Varta, Igor Șarov, *Asasinările în masă din RASSM în perioada Marii Terori 1937-1938, vol. 1. Documente desecretizate din arhivele MAI și SIS ale Republicii Moldova*, Chișinău: Editura Arc – Cartdidact, 2010.

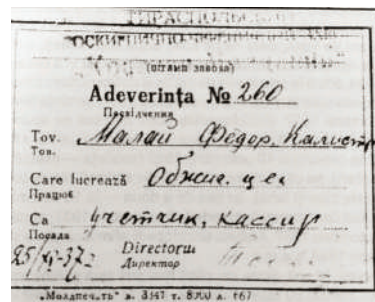
era doar o formalitate. La fel ca în cazul operațiunilor discutate mai sus, acuzatul era condamnat conform unei proceduri extrajudiciare și trimis direct la execuție sau în lagăr, fără posibilitatea contestării sentinței. Recordul condamnărilor pronunțate într-o singură zi a fost atins la 8 octombrie 1937, când Vișinski și Ejov au pronunțat 125 de sentințe de moarte.



Între iulie și octombrie 1938, în cadrul „operațiunii românești” desfășurate în Ucraina sovietică au fost condamnați 4 830 de oameni,

◀ Scriitorul Teodor Malai, executat de autoritățile sovietice în timpul Marii Terori. Sursa: Alexandru Donos, *Teodor Malai*. În: „Literatura și Arta”, 19 august 1993, p. 7.

Adeverința de serviciu a lui Toader Malai. Sursa: Alexandru Donos, *Teodor Malai*. În: „Literatura și Arta”, 19 august 1993, p. 7. ▶



număr care plasa aceas-tă acțiune pe locul doi în RASSM, după „operațiunea germană”. În total, pe teritoriul URSS, au fost arestate 8 292 de persoane sub acuzația de spionaj în favoarea României, dintre care 5 439 au fost executate. După moartea lui Stalin, KGB-ul sovietic a cerut regimului comunist din România să verifice în arhivele serviciilor de spionaj românești interbelice, dacă persoanele executate pentru „spionaj” în cadrul „operațiunii românești” fuseseră cu adevărat agenți ai Siguranței. Niciun nume nu figura în arhivele românești, fapt ce a confirmat caracterul pur inventat al acuzațiilor.

○ Explică în ce context politic și ideologic a fost declanșată „operațiunea română”.

○ Analizează modul în care regimul sovietic a folosit ideea „liniei de front” pentru a justifica teroarea asupra populației de graniță.

„Acutizarea luptei de clasă” și epurarea aparatului de stat și de partid. Stalin a folosit doctrina „acutizării luptei de clasă” pentru a justifica o vastă campanie de epurare sub pretextul descoperirii și eliminării pretinșilor sabotori, a „dușmanilor de clasă” sau a „elementelor deviate” din rândurile funcționarilor de stat și ale membrilor de partid. Epurările s-au extins pe tot teritoriul URSS, nimeni nu era scutit, iar o nouă generație de cadre tinere, absolut loiale, a fost instalată în funcții-cheie. În total, cca 1 344 923 de persoane au fost condamnate, dintre care 681 692 împușcate și 663 231 trimise în Gulag.

La plenara PC(b)US din martie 1937, Stalin estimase existența a 30 000 de „dușmani ai poporului” în rândul comisiilor politice și administrative, ceea ce presupunea cote repartizate pe toate unitățile teritoriale. În săptămânile care au urmat, propaganda și listele negre au fost alcătuite cu o rapiditate birocratică la nivel local: în mai 1937, Conferința a X a Comitetului Regional Moldovenesc al Partidului Bolșevic Ucrainean a dat publicității un raport cu 635 de membri de partid și funcționari presupuși „dușmani”: printre ei, 115 clasificați drept „elemente de clasă străine”, 107 „decăzuți moral”, 44 „carieriști”, 16 „troțkiști-zinovieviști” și 8 „naționaliști”. În RASSM, principalul pretext pentru epurarea aparatului de stat și de partid fusese acuza de spionaj în favoarea României, ori de „românizare” a republicii. Aceste epurări au fost strâns legate de „operațiunea românească” declanșată în 1937. Cercetările indică faptul că 92,3% dintre cei vizați fuseseră învinuiți formal de spionaj în favoarea României.

Iosif Badeev, unul dintre membrii grupului de inițiativă, care a semnat pentru crearea RASSM la 12 octombrie 1924. Ulterior, a deținut funcția de Secretar Executiv al Comitetului Regional Moldova al Partidului Comunist din Ucraina. Este executat prin împușcare în 1937 de către NKVD.

Sursa: Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei. Fond foto: RASSM. ►



Contradicțiile acuzațiilor erau flagrante: unii erau incriminați pentru că promovaseră alfabetul latin și limba română, alții pentru că se opuseseră introducerii alfabetului latin. Grigori Starîi, președintele Consiliului Comisarilor Poporului, fusese acuzat precum că împiedicase formarea „autonomiei moldovenești”, iar învățătorul Pavel Chior – că o susținuse. În realitate, aceste contradicții ascundeau un singur scop: înlocuirea rapidă a vechilor elite, considerate nesigure, cu cadre tinere, loiale în mod absolut lui Stalin. Troicile și „dvoika” NKVD-ului emiteau sentințe extrajudiciare, fără drept de apărare, pe baza listelor întocmite. În perioada martie 1937 - iulie 1938, conducerea regională se schimba aproape lunar: doar unul dintre cei

Krivorukov Ivan Nikolaevici – comisar al poporului pentru agricultură al RASSM, șef de secție al comitetului regional al PC(b)U, executat în 1937. Sursa: Mihai Tașcă, (coord. Vasile Șoimaru), *Sfatul Țării (1917-1918)*. Planșă. ►



nouă membri ai Biroului Regional aleși în mai 1937 a scăpat de epurare.

Apogeul represiunii a venit în iunie-octombrie 1937, când Starîi a fost arestat, torturat până și-a semnat autodenunțul, apoi executat, iar soția și fiica – trimise în lagăr pentru un termen de zece ani. În etapele ulterioare, au fost vizați toți cei care îndeplineau funcții publice: de la lideri de partid și conducători de instituții culturale, la redactori de ziar și profesori universitari.

Primăvara lui 1938 a adus „epurarea epuratorilor”. Echipe din Kiev reexaminau dosarele deja soluționate, stabilind că sunt „necompetente” sau întocmite cu abuzuri și dispunând noi arestări și execuții ale celor ce le întocmiseră: chiar și torționarii locali – precum vicecomisarul Lazar Rivlin sau comisarul Ivan Șirokii – au fost în cele din urmă arestați și condamnați în propria „epurare”.

Timp de aproape un an și jumătate, teroarea a răvășit RASSM, pregătind terenul pentru 1940 și apoi 1944, când, odată cu instaurarea regimului sovietic, noua „elită moldovenească” crescută în URSS a fost plasată în poziții-cheie la Chișinău, pentru a asigura supremația Kremlinului. Această campanie de epurare a fost un instrument de consolidare a puterii personale a lui Stalin și distrugerea oricărei opoziții interne.

СПРАВКА*

Совершенно секретно.
Экз. № 1.

Комитетом Госбезопасности при Совете Министров Молдавской ССР произведена дополнительная проверка материалов архивно-следственных дел по обвинению бывших руководящих партийных и советских работников Молдавской Автономной Республики, осужденных в 1937-1938 гг., в отношении которых через органы прокуратуры поставлен вопрос о полной реабилитации за отсутствием состава преступления:

1. БАДЕЕВА (СУСЛИКА, он же ВАШЕТЕИ) Иосифа Исааковича - бывшего секретаря Молдавского обкома КП(б)У.

2. ГАЛИЦКОГО Кирилла Владимировича (он же Илья Семенович) - бывшего Наркома РКИ, члена Главного суда МАССР и члена КДК.

3. ХОЛОСТЕНКО Михаила Яковлевича - бывшего Наркома просвещения МАССР, а затем зав. отделом обкома КП(б)У.

6. СОКОЛА Абрама Борисовича - бывшего заместителя Председателя СНК и Председателя Госплана МАССР.

7. НЕГРУЦА Андрея Федоровича - бывшего секретаря ЦИК МАССР.

8. СТРОЕВА Александра Ивановича - бывшего Наркома юстиции МАССР.

9. БУЧУШКАНУ Гаврила Ивановича - бывшего Наркома юстиции МАССР.

10. КИОРА Павла Ивановича - бывшего Наркома просвещения МАССР.

11. МОРОЗА Дмитрия Андреевича - бывшего Наркома земледелия МАССР.

12. ВЕНГЕРЕНКО Анатолия Григорьевича - бывшего Наркомафина МАССР.

13. КОЗУЕК Онуфрия Ивановича - бывшего Председателя Главсуда МАССР.

эксмолдотдела МАССР, зав. отделом обкома КП(б)У.

17. ШАМЕСА Виталия Иосифовича - бывшего зав. отделом обкома КП(б)У.

18. КРЕСТЬЯНИШИНА Федора Степановича - бывшего управляющего Консервтрестом, а затем Председателя СНК МАССР.

19. ПОХИНИНА Александра Харитоновича - бывшего директора пединститута.

20. БАРКАЯ Павла Антоновича - бывшего директора сельхозинститута.

21. ФЛЕШЕР-АНЕНСКОГО Моисея Самуиловича - бывшего председателя Тираспольского горсовета.

22. КОЛЕСНИКОВА Ивана Наумовича - бывшего директора совхозобъединения Наркоммашпрома МАССР.

23. ГРУМАНА Моисея Григорьевича - [бывшего] редактора

◀ Copia actului secret de reabilitare a victimelor represiunilor politice din RASSM. Sursa: Кирил Стратиевский, *Партийная элита Молдавской АССР (1924-1940 гг.)*. В: „Ежегодный исторический альманах Приднестровья”, 2003, no. 7, стр. 109.

○ **Analizează contradicțiile din acuzațiile formulate împotriva funcționarilor și intelectualelor.**

○ **Argumentează, pe baza textului, de ce epurările nu au avut la bază factori reali de risc, ci au servit consolidării puterii personale a lui Stalin.**

ВИЗИУНИ ИСТОРИОГРАФИЧЕ

V1. „Represiile și samavolnicia au atins apogeul în anii 1937-1938. Se desfășoară o tragedie socială: societatea merge pe calea construirii socialismului și, totodată, se încadrează într-o întreagă perioadă istorică, în care apare decalajul dintre cuvânt și faptă, în ideologia socialistă pătrund idei străine – teoria eronată, formulată de Stalin despre așa-zisa legitate a ascuțirii luptei de clasă pe măsura înaintării spre socialism, teorie care n-a avut nimic în comun cu marxism-leninismul și care a constituit fundamentarea fărădelegilor și represiunilor de masă față de cei care gândeau la fel. Valul de învinuiri politice și represii a cuprins și RASS Moldovenească. Ținta principală au devenit lucrătorii de conducere ai organelor de partid, sovietice și economice ale RASS Moldovenești, lucrătorii mijloacelor de informare în masă și propagandă, scriitorii și oamenii de artă. În mai 1937, au fost destituiți din funcții și peste un timp arestați și supuși nelegitim represiunilor G. I. Starii, președintele SKN al RASSM, E. P. Voronovici, Președintele CEC al RASSM, N. I. Golub, secretar al comitetului regional din Moldova al PC(b) din Ucraina ș. a. Ei erau învinuiți de crime de stat deosebit de periculoase: trădare de patrie, activitate diversionistă și de spionaj”.

Sursa: Nicolae Movileanu, *Victime ale represiilor*. În: „Tribuna”, 1988, nr. 11(857), p. 31-32.

V2. „Procesele judecătorești din anii 1935-1938 împotriva căpeteniilor blocului troțkist de dreapta au arătat, că troțkiștii și buhariniștii formau demult o bandă de trădători de patrie, de ucigași, spioni și diversanți. Din cele dintâi zile ale biruinței Marii revoluții socialiste din Octombrie ei complotau împreună cu burghezia din străinătate și cu cei din interiorul țării și-și puneau sarcina să răstoarne dictatura proletariatului în țara noastră. În anii 1936-1938, în RASS Moldovenească au fost descoperite grupe troțkiste de dreapta și de naționaliști burghezi moldo-români. Mulți dușmani s-au strecurat prin înșelăciune în rândurile partidului și la posturi de conducere în organele de partid și sovietice. Dușmanii înrâiți ai norodului moldovenesc, fiind în slujba statelor imperialiste și împlinind însărcinările lor, au dus vreme îndelungată un lucru de spionaj și de schimbare. În industrie ei micșorau proletară a întreprinderilor, frânuau creșterea productivității muncii. În gospodăria sătească naționaliștii burghezi moldo-români, care s-au strecurat în organele agrare, răspândeau în republică, cu țelul de a micșora roada. În domeniul zidirii culturale naționaliștii burghezi moldo-români duceau o linie dăunătoare de îngunoioșere a limbii moldovenești cu cuvinte franțuzești de salon, străine norodului și neînțelese de dânsul, ei au trecut scrisul moldovenesc de la grafia tradițională slavă la grafia latină. Naționaliștii burghezi înlăturau din școlile moldovenești predarea limbii ruse, zădărniceau hotărârile partidului și ale guvernului cu privire la lichidarea neștiinței de carte”.

Sursa: *Istoria RSS Moldovenești*, Chișinău: Editura Pedagogică de Stat „Școala Sovietică”, 1955, p. 205-206.

○ **Analizează sursele propuse și numește învinuirile de care se făceau vinovați „dușmanii poporului” din RASSM.**

○ **Explică, conform informațiilor oferite de V2 ce presupunea existența unei „coloane a cincea” în stânga Nistrului.**

○ **Demonstrează, în baza V2 că autoritățile din RASSM promovau românofobia.**

○ **Exprimă-ți opinia pe marginea paranoiei sociale care a cuprins RASSM în perioada anilor 1936-1938.**

CRONICĂ FOTOGRAFICĂ



Placă comemorativă în memoria victimelor represiunilor politice din RASSM instalată la Tiraspol. Inscripție: *Aici sunt înmormântate victimele represiunilor politice, 1930-1940. Veșnica lor pomenire!*

- Studiază sursa și explică importanța inaugurării unei astfel de plăci.
- Dezvoltă ideea: *Gropile comune ale celor reperați constituie locuri ale memoriei.*
- Exprimă-ți opinia în legătură cu recunoașterea autorităților din stânga Nistrului a represiunilor politice din anii 1930.

STUDIU DE CAZ



„Iosif Badeev (Suslik) a fost condamnat pentru faptul că era agent al Securității române, din ordinul căreia desfășura activitatea de spionaj în URSS. Pe lângă aceasta, era membru activ în organizația naționalistă din Moldova și a desfășurat activități de sabotaj în domeniul construcției național-culturale. Condamnarea lui Badeev s-a bazat din mărturiile sale personale și nu au fost prezentate dovezi în acest sens. Badeev a fost chemat de câteva ori la interogatoriu, cu toate acestea, nu a oferit nicio dovadă despre activitatea sa contrarevoluționară și doar în cadrul interogatoriului din 6 septembrie 1937, el și-a recunoscut vina fără a fi prezentate în schimb dovezi plauzibile. La 8 octombrie 1937, Iosif Badeev a fost învinuit de spionaj și acțiuni diversioniste în folosul României și a fost condamnat la împușcare”.

Sursa: Agenția Națională a Arhivelor, Direcția Generală a Arhivelor, F. R-3401, inv. 1, d. 7480, f. 131-132.

Sursa foto: Agenția Națională a Arhivelor, Direcția Generală a Arhivelor, F. R-3401, inv. 1, d. 7480, f. 124.

CORESPONDENȚA

M1. „La începutul lunii februarie a acestui an m-am îmbolnăvit de pneumonie acută și, fiind pe moarte, am fost evacuat în spitalul din orașul Odesa și, pentru că pneumonia s-a acutizat, după o onfecție gripală avută de mine a evoluat într-o boală psihică acută. Acasă am găsit un tablou trist. Tovarășii mă evitau „nu mă cunoșteau”, treceau strada dacă mă vedeau, presa m-a transformat în troțkist, dușman al poporului, și în fiecare număr mi se aduceau noi învinuiri ce se bazau pe zvonuri, presupuneri. Soția mea (membru de partid din anul 1927) a fost exclusă din partid, cereau de la ea ca să recunoască că eu eram membru al organizației troțkiste contrarevoluționare, i-a fost interzis să facă notițe în ceea ce privește învinuirile ce mi se aduceau, ca să poată răspunde la ele. Fiul meu (8 ani) în școală este numit troțkist, este boicotat în jocuri. Pe mine în timp ce am fost bolnav m-au concediat de la postul de secretar al Comitetului raional (nu știu încă cum a fost formulat acest lucru). Nu am dovedit să ajung acasă, că organele KGB m-au și dezarmat luându-mi revolverul și permisul...”.

Fragment din scrisoarea lui Pavel Chior adresată lui I. Stalin, 18 aprilie 1937.

Sursa: Alexei Memei, *Teroarea comunistă în R.A.S.S.M (1924-1940) și R.S.S.M. (1944-1947). Mărturii documentare*, Chișinău: Editura Serebia, 2012, p. 495.

M2. „Scumpul nostru părinte, tovarășe Stalin! Cinci ani de zile dușmanii poporului își bat joc de papa nostru. Ei au fost prinși și acum sunt la închisoare. Aliații dușmanilor au reușit să-l excludă pe papa nostru din partid. Pe dată am fost scoși din casă și aruncați în stradă. Ne-am adăpostit în ruinele unei clădiri de-a Sovietului orășenesc. Mama cu mâinile ei două săptămâni a reparat ferestrele, a dat cu lut și s-a îmbolnăvit. În prezent Sovietul orășenesc și de aici vrea să ne arunce

în stradă, vrea să le dea altora apartamentul reparat. Alții, care mai târziu decât noi au ocupat și au reparat apartamente în casa asta – locuiesc, iar pe noi nu vor să ne înscrie. Zic: „Tatăl vostru e exclus din partid, vouă nu vi se cuvine apartament”. De acum de o lună papa e fără de serviciu. La Comitetul regional și Comitetul orășenesc i se spune: „Aveți dreptul la muncă”, dar de lucru nu i se dă. A vrut să se angajeze portar, dar i s-a cerut deplasare (probabil recomandare) de la Comitetul regional. Fratele mai mare Mișa a fost nevoit să lase învățătura și lucrează montor la electrocomunicații. Însă cu cele o sută de ruble pe lună nu poate să întrețină o familie mare. Toată lumea cu bucurie se pregătește să întâmpine sărbătoarea Revoluției din Octombrie, pentru care a luptat și papa nostru. Dar noi suntem zdrobiți de durere. Papa nu se poate aranja la lucru. Mama e bolnavă. Din apartament suntem aruncați în drumuri. Îndurăm foame, nu avem ce îmbrăca. Ne vine greu să învățăm. Aceasta e numai spre bucuria dușmanilor Patriei noastre. Da noi vrem să învățăm. Papa vrea să muncească. Vă rugăm să ne dați cât mai degrabă răspuns și povață, ce să facem?

Lenina Malai, pionieră, elevă în clasa VI.

Augustin Malai, octombrel, elev în clasa II.

Adresa: Tiraspol, str. Borodiskaia, nr. 4”.

Scrisoarea adresată lui I. Stalin de copiii lui Toader Malai, 12 octombrie 1937.

Sursa: Anton Moraru, Nicolae Movileanu, *Calvarul sau pagini inedite din viața lui Toader Malai*. În: „Nistru”, 1989, nr. 1, p. 145.

○ Studiază sursele și identifică o problemă comună invocată de autorii acestora.

○ Explică motivul adresării scrisorilor către I. Stalin. Putea fi acest lucru o acțiune disperată la care s-a recurs în ultimă instanță?

○ Argumentează, în baza surselor și a cunoștințelor anterioare, că situația în RASSM era prezentă și evidentă „lupta de clasă”.

○. Exprimă-ți argumentat opinia referitor la bullying-ul social alimentat în RASSM în contextul represiunilor politice.

Nota bene: Bullying social – formă de hărțuire care urmărește excluderea, izolarea sau distrugerea reputației unei persoane prin manipularea relațiilor sociale.

DOCUMENTE

D1. „Comitetul Securității de Stat pe lângă Consiliul de Miniștri al RSS Moldovenești a efectuat o verificare suplimentară a materialelor dosarelor de arhivă privind acuzațiile aduse foștilor conducători de partid și activiștilor sovietici ai Republicii Autonome Moldovenești, condamnați în anii 1937-1938, în privința cărora organele Procuraturii au ridicat problema reabilitării complete din lipsa elementelor constitutive ale infracțiunii:

1. Badeev (Suslik, cunoscut și ca Vanștein) Iosif Isacovici – fost secretar al comitetului regional moldovenesc al PC(b)U.
2. Galitski Kiril Vladimirovici (cunoscut și ca Ilia Semionovici) – fost comisar al poporului pentru inspecția muncitorească și țărănească (RKI), membru al Tribunalului Suprem al RASSM și membru al Comisiei de Control.
3. Holostenko Mihail Iakovlevici – fost comisar al poporului pentru învățământ al RASSM, apoi șef de secție al comitetului regional moldovenesc al PC(b)U.
4. Krivorukov Ivan Nikolaevici – fost comisar al poporului pentru agricultură al RASSM, șef de secție al comitetului regional al PC(b)U.
5. Sokol Abram Borisovici – fost adjunct al președintelui Consiliului Comisarilor Poporului și președinte al Gosplan RASSM.
6. Negruța Andrei Feodorovici – fost secretar al CC al RASSM.
7. Stroeve Alexandru Ivanovici – fost comisar al poporului pentru justiție al RASSM.
8. Buciușcan Gavril Ivanovici – fost comisar al poporului pentru justiție al RASSM.
9. Chior Pavel Ivanovici – fost comisar al poporului pentru învățământ al RASSM.
10. Moroz Dmitri Adreevici – fost comisar al poporului pentru agricultură al RASSM”.

Fragment din lista persoanelor reabilite care au fost supuse represiunilor politice în RASSM.

Sursa: Кирил Стратиевский, *Партийная элита Молдавской АССР (1924-1940 гг.)*. В: „Ежегодный исторический алманах Приднестровья”, 2003, no. 7, стр. 109.

○ Studiază sursa și demonstrează că cei acuzați în anii 1930 făceau parte din elita politică a RASSM.

○ Formulează o concluzie asupra procesului de revizuire a dosarelor celor condamnați.

D2. „STRICT SECRET

Către șeful Comitetului securității de Stat al Consiliului de Miniștri al RSS Moldovenești

Colonel A. Prokopenko

6 noiembrie 1956, orașul Chișinău, RSS Moldovenească

Concluzie: La 6 noiembrie 1956, anchetatorul superior al KGB pe lângă Consiliul de Miniștri al RSS Moldovenești, căpitanul Naumov, a examinat dosarul penal nr. 742987 privind acuzațiile aduse lui Badeev (Suslik) Iosif Isakovici, precum și materialele verificărilor desfășurate în legătură cu acest dosar de către GPU al KGB al URSS.

Constatare: În august 1937, Baddev a fost arestat de Secția a 3-a a Direcției NKVD a RSS Ucrainene și în același an a fost condamnat de Colegiul Militar al Curții Supreme a URSS la pedeapsa capitală. Badeev Iosif Isakovici, născut în 1900, originar din Chișinău, provenit dintr-o familie de meseriași, de naționalitate evreu, fost secretar al comitetului regional moldovenesc al PC(b)U. Badeev a fost acuzat de apartenență la organizație teroristă, antisovietică de spionaj și de colaborare cu agentura românească. În baza materialelor adunate de anchetă, precum și a verificărilor efectuate de Comisia NKVD și Procuratura URSS, s-a constatat că acuzațiile aduse lui Badeev nu au fost confirmate prin niciun fel de dovezi.

Sursa: Agenția Națională a Arhivelor, Direcția Generală a Arhivei Naționale, F. 3401, inv. 1, d. 7480, f. 637.

○ Numește, în baza sursei, trei acuzații aduse lui Iosif Badeev.

○ Explică contextul istoric în care dosarul lui Badeev a fost reexaminat.

○ Argumentează, că prin intermediul reabilitării celor condamnați, a fost demonstrat caracterul criminal al statului sovietic în anii 1930.

OPINII

01. „Lupta împotriva așa-zisului naționalism burghez moldovenesc se intensifica, trecea hotarele republicii. La 30 octombrie 1933, gazeta „Komunist”, organul CC al PC(b) din Ucraina, a publicat articolul „Cu privire la naționalismul burghez moldovenesc și apărătorii săi”. Într-o formă brutală era criticat iarăși Comitetul științific, se amintea de aflarea în 1932 a lui N. A. Scripnik în Moldova și se trăgea concluzia cu privire la legăturile dintre naționaliștii burghezi moldoveni și cei ucraineni. În articol erau enumerate un șir de nume de familii ale colaboratorilor comitetului Uniunii scriitorilor – Goian, Buciușcan, Caftanachi, Madan, Dumitrașco și alții. Ei erau împărțiți în două grupe: în românizatori și autohtoni. Și acestora li se etichetau diferite „păcate naționaliste”. Unii erau acuzați de încercări de a rupe Moldova de Uniunea RSS, alții că erau obsedați de particularitățile specifice ale nației moldovenești”.

Sursa: Kiril Stratievski, *Victime ale stalinismului*. În: „Tribuna”, 1989, nr. 4, p. 34–35.

○ Explică cu cuvinte proprii termenul *naționalism*.

○ Determină modul în care „naționaliștii” din RASSM ar fi putut sabota sistemul social-politic impus de URSS.

○ Exprimă-ți opinia referitor la acuzațiile evazive formulate de bolșevici la adresa celor suspecți de naționalism și colaborare cu România.

02. „În februarie 1938, luând cuvântul la Kiev în fața șefilor direcțiilor regionale ale NKVD din RSS Ucraineană și RSS Moldovenească Autonomă, comisarul poporului Ejov a anunțat că operațiunile de masă intră într-o nouă etapă. Candidații pentru arestare erau recomandați să fie selectați în funcție de „stigmatul social” (condamnări anterioare, trecut social și politic) și de comportamentul individual. Despre chiaburi și, cu atât mai mult, despre criminali de drept comun, aproape că nu se mai discuta. În general, în acea perioadă, centrul a început să refuze regiunilor mărirea cotelor pentru desfășurarea „operațiunii chiaburești”, însă pentru RSS Ucraineană s-a făcut o excepție (s-a stabilit o cotă de 30.000 de persoane, fiind permisă determinarea independentă a categoriilor de victime). Din acel moment, represiunea a fost îndreptată împotriva celor care, în opinia regimului, puteau deveni sprijin pentru o amenințare din exterior. Astfel, organele represive s-au concentrat asupra „operațiunilor naționale”, în care principalul criteriu nu mai era numărul arestațiilor, ci calitatea, o „abordare strictă diferențiată și individuală”.

Sursa: Ludmila Burmenko, *Politica regimului totalitar față de intelectualitatea din RASSM (1924-1940)*, teză de doctor în istorie, Chișinău, 2017, p. 138.

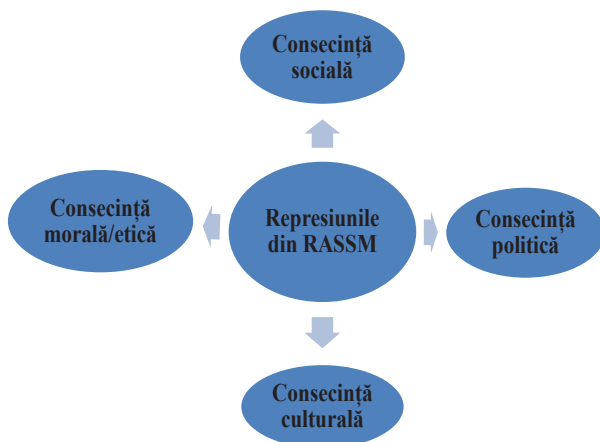
○ Determină opinia autorului referitor la criteriile de identificare a potențialilor „dușmani ai poporului”.

○ Explică care era interesul bolșevicilor de a-i avea în vizor pe intelectuali în detrimentul chiaburilor.

○ Compară opiniile autorilor referitoare la decimarea intelectualității în RASSM.

EVALUAREA CUNOȘTINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

Completează schema de mai jos



○ Demonstrează, că eliminarea intelectualității din RASSM a avut la bază factori politici, iar acuzațiile aduse se înscriau în categoria subiectivismului.

○ Concluzionează asupra încălcării drepturilor omului în RASSM în timpul Marii Terori declanșată în a doua jumătate a anilor 1930.

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

○ Studiază surse de informare suplimentară și elaborează o prezentare în power-point în care să prezinți cazul unei victime a represiunilor staliniste din RASSM.

ACTIVITATE ÎN GRUP

- Formați echipe a câte 4-5 elevi.
- Elaborați postere prin intermediul cărora să condamnați acțiunile autorităților bolșevice din RASSM în timpul represiunilor politice.
- Organizați o expoziție a lucrărilor.

Executiv al Comitetului Regional Moldova al Partidului Comunist din Ucraina.
Împușcați în perioada Marii Terori (1937-1938) de către NKVD.



Pavel Chior-Ianachi. Sursa: Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei. Fond foto: RASSM.



Dumitru Milev. Sursa: Arhiva Științifică Centrală a Academiei de Științe a Moldovei. Fond foto: RASSM.



Grigore Starii (Borisov) (1880-1937). Sursa: *Despre congresul specialiștilor agrari din Moldova*, Tiraspol-Balta: Editura de Stat a Moldovei, 1935.



DATE CRONOLOGICE

25 iulie 1924 – formarea comisiei organizatorice de pe lângă comitetul gubernial Odesa al PC(b)U

1925 – elaborarea *Gramaticii Moldovenești* de către Gavriil Buciușcanu

1926-1931 – perioadă de creare a limbii și culturii „moldovenești” originale

1926 – înființarea Comitetului Științific Moldovenesc

1932 – aprobarea hotărârii *Despre alfabetul moldovenesc latinizat și ortografic*

1932 – publicarea *Gramaticii limbii moldovenești. Curs prescurtat*

1932-1937 – limba „moldovenească” este îmbunătățită conform standardelor lingvistice și literare

27 februarie 1938 – interzicerea alfabetului latin și revenirea la cel rusesc

JURNAL ISTORIC

„Considerațiile mele privind necesitatea ca viitoarea RASSM să țină cursul ferm spre dezvoltarea limbii moldovenești de sine stătătoare (distincte de limba română) sunt următoarele: 1. Apărătorii excesivi ai românizării moldovenilor nu pot ascunde acel fapt trist pentru ei că limba română literară nu este înțeleasă de 75-90% de moldoveni. Trebuie, după mine, ca din acest fapt indiscutabil să tragem singura concluzie logică posibilă, și anume că limba română literară nu este înțeleasă de moldovenii din Transnistria și Basarabia; 2. De ce limba română literară nu este înțeleasă de moldoveni. Numai pentru că ea este literară și în calitatea sa ea diferă de limba populară vorbită, sau, limbile moldovenească și română sunt două limbi aparte, având rădăcini comune romanice, dar fiind diferite una de alta ca și rusa de ucaineană sau bielorusă”. *Din raportului lui Iosif Badeev în chestiunea limbii, 22 august 1924.* Sursa: Gheorghe Cojocaru, *Cominternul și originile „moldovenismului”. Studii și documente*, Chișinău: Civitas, 2009, p. 152.

○ Identifică și explică principalele argumente invocate de autor pentru a justifica ideea existenței unei „limbi moldovenești” distincte de limba română. Analizează aceste argumente din perspectiva contextului istoric al perioadei interbelice și arată în ce măsură ele reflectă o poziție ideologică sau politică.

○ Compară afirmațiile autorului despre „limba moldovenească” și „limba română” cu realitățile lingvistice actuale. Care dintre argumentele sale pot fi considerate științifice și care au caracter propagandistic?

◀ Elena Negru, Gheorghe Negru, *Construcție și deconstrucție identitară în RSS Moldovenească (1940-1941, 1944-1989)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2023, 456 p.

5. POLITICA ETNOLINGVISTICĂ ÎN RASSM. EXPERIMENTUL CULTURAL IDENTITAR SOVIETIC

DICȚIONAR ISTORIC

Proiect identitar – ansamblu de idei, politici, acțiuni sau inițiative, prin care un grup (națiune, comunitate etnică, organizație, mișcare culturală etc.) își definește, promovează și consolidează propria identitate colectivă.

Limbă „moldovenească” – Termen politic (și nu lingvistic) ce desemnează, din punct de vedere structural, limba română. A fost creat ca proiect identitar controversat de către autoritățile sovietice în RASS Moldovenească (1924-1940), fiind promovat pentru a construi o identitate etnică „moldovenească” separată de cea românească. Caracteristica sa definitorie a fost dată de utilizarea alfabetului chirilic (rus) și de intervenția artificială în vocabular prin introducerea de termeni inventați, arhaisme și cuvinte preluate din limba rusă, în scopul de a-i conferi un caracter „original” și „proletar”.

Politică lingvistică – ansamblu de măsuri, decizii și strategii prin care statul sau o autoritate influențează statutul și funcționarea limbii.

Latinizare – a fost un proces politic și lingvistic temporar în RASS Moldovenească, desfășurat ca parte a politicii sovietice generale de standardizare a limbilor naționale. Procesul a constat în adoptarea oficială a alfabetului latin (în locul celui chirilic) pentru scrierea limbii „moldovenești”. Deși inițial menită să modernizeze, această măsură a fost anulată brusc în 1938 și condamnată ca „eroare naționalistă”, deoarece a subminat proiectul ideologic al moldovenismului prin apropierea scrierii de norma limbii române.

Indigenizare (Korenizația) – Politica oficială sovietică (1920-1930) care viza dezvoltarea formelor naționale (limbă, cultură, cadre locale) pentru populațiile non-ruse. Scopul principal era dublu: integrarea acestor populații în sistemul comunist și consolidarea puterii sovietice la nivel local. În cazul RASS Moldovenești, această politică a fost instrumentalizată pentru a promova și oficializa proiectul identitar „moldovenesc”, distinct de cel românesc.

După crearea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești în 1924, autoritățile bolșevice au lansat un proiect ambițios de construire a unei identități și culturi „moldovenești” distincte de cea românească. Din punct de vedere politic și strategic, RASSM a fost gândită ca un „nucleu național” menit să atragă Basarabia, aflată pe atunci în componența României. Prin crearea unei limbi și a unei identități distincte, Uniunea Sovietică urmărea să-și justifice planurile de anexare a Basarabiei, prezentându-se ca un protector al „moldovenilor” de sub presupusa dominație românească. Totodată, acest demers a servit și ca o modalitate de a se distanța de vechea politică țaristă de rusificare, demonstrând, în mod propagandistic, că noul regim bolșevic era preocupat de protejarea popoarelor minoritare.

Pe plan lingvistic și cultural, principalul instrument al acestui proiect a fost fabricarea unei „limbi moldovenești”, bazată pe graiul local al țăranilor din stânga Nistrului, și separată de limba română literară. Pentru a facilita integrarea în spațiul sovietic, s-a adoptat alfabetul chirilic (rusesc) și s-au impus forme rusificate. Această decizie a fost luată după dezbateri intense în rândul liderilor bolșevici, care au speculat pe baza faptului că majoritatea populației, în mare parte analfabetă, nu cunoștea limba română literară.

Proiectul identitar „moldovenesc” a fost inițiat la 25 iulie 1924, odată cu numirea de către conducerea sovietică a comisiei organizatorice pe lângă comitetul gubernial Odesa al PC(b)U. Această comisie, formată din Abraham Grinștein, Iosif Badeev și Grigori Starîi, avea ca principală sarcină crearea RASSM. Printre problemele cruciale de rezolvat urgent se numărau cele legate de limbă și grafie, deoarece în noua entitate până la acel moment nu existau școli sau ziare în limba română.



Abraham Grinștein. Sursa: Arhivele Serviciilor Secrete Române.



Iosif Badeev. Sursa: *Plugarul Roș*, 21 octombrie 1924, p. 3.



Grigori Starîi. Sursa: *Plugarul Roș*, 21 octombrie 1924, p. 3.

În august 1924, în cadrul ședințelor comisiei, s-au conturat două viziuni diametral opuse. Pe de o parte, A. Grinștein și I. Badeev, reprezentând interesele ruse și ucrainene, au insistat ca activitatea culturală să se bazeze pe un grai popular simplu, ușor de înțeles pentru țăranii moldoveni, folosind alfabetul rusesc. Ei au transformat graiul popular în limbă literară, speculând pe faptul că populația indigenă din stânga Nistrului, majoritar rusificată, ucrainizată și analfabetă, nu cunoștea limba română literară. Astfel, au pretins în mod fals că moldovenii de dincolo de Nistru erau străini de limba română. Bazându-se pe această confuzie și pe vocabularul plin de rusisme al populației, au susținut teza falsă că limba moldovenească este o limbă distinctă de cea română, similară diferenței dintre limba ucraineană și limba rusă. Prin această manipulare a conceptelor de grai popular și limbă literară, au provocat o confuzie exploatată pe toată durata existenței republicii.



Prima pagină a ziarului *Plugarul Roș*, 19 ianuarie 1927

Pe de altă parte, Gr. Starîi a susținut că graiul țăranilor era prea rudimentar pentru a fi folosit în discursuri politice, deoarece „nu ajungeau cuvinte nici chiar pentru uzul cotidian”. El a propus îmbogățirea graiului moldovenesc cu împrumuturi din limba română și utilizarea grafiei latine. Această opțiune se justifica prin faptul că limba rusă era „complet străină” pentru majoritatea sătenilor și servea obiective pe termen lung, vizând extinderea revoluției bolșevice și anexarea Basarabiei. Starîi a subliniat contradicția: „În Basarabia, copiii învață în grafia latină, iar copiii de la noi vor învăța în cea rusească. În cazul unirii moldovenilor din cele două părți, pe care copii îi vom învăța? Doar orice învățare din nou este într-o anumită măsură denaturare”.

La 19 septembrie 1924, a avut loc o ședință a Biroului Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) din Ucraina pentru a rezolva probleme esențiale: de la teritoriul și granițele republicii, până la structura viitorului guvern. Dar, o discuție a dominat mai presus de toate: limba și alfabetul. În ciuda obiecțiilor și argumentelor bazate pe logica lingvistică, a fost luată o decizie fermă, consemnată în procesul-verbal nr. 27. Aceasta a consfințit o politică ce avea să aibă un impact profund și durabil: menținerea cursului de dezvoltare a „limbii populare moldovenești”. Mai mult decât o simplă recunoaștere, era o hotărâre de a crea o nouă limbă, bazată pe graiul țăranilor din stânga Nistrului, și de a o separa de limba română. Pe lângă aceasta, s-a instituit și grafia rusă (chirilică), o decizie care a rupt definitiv legătura cu alfabetul latin folosit de români și a facilitat integrarea culturală și politică a regiunii în spațiul sovietic.

Evoluția politicii lingvistice din stânga Nistrului a fost inconstantă, adaptându-se obiectivelor geostrategice ale URSS. La început, în perioada 1924-1926, din cauza naturii rudimentare a graiului local și a lipsei unui standard pentru viitoarea „limbă literară moldovenească”, s-a permis utilizarea limbii române în activitățile culturale. Unii activiști culturali și redactori au preluat termeni din limba română și i-au adaptat graiului local. Această abordare a stârnit critici din partea opozițiilor, care respingeau orice împrumut



Gavriil Buciușcanu, *Gramatica limbii moldovenești*. Ediția I, Balta: Editura de Stat a Moldovei, 1926.

În perioada 1926-1931, politica lingvistică sovietică a intrat într-o nouă etapă, axată pe crearea unei limbi și culturi „moldovenești” originale. Această abor-

din limba română, considerând-o „burgheză”. Ca urmare, gramatica „limbii moldovenești” din 1925, elaborată de Gavriil Buciușcanu, a fost interzisă și retrasă din uz. Motivul oficial a fost că autorul „a folosit standardele de ortografie moldovenească și terminologia tradițională de până la revoluție – adică românească”, ceea ce reflecta o aliniere la normele lingvistice ale României.



Мыца арэ о мыцишоарэ.
Мыца балайа кямэ мыцишоара-тэрката.
Мыца балайа е мама мыцишоарей.

Abecedar. Cartea noastră, lumina noastră, Balta: Editura de Stat a Moldovei, 1926, p. 18.

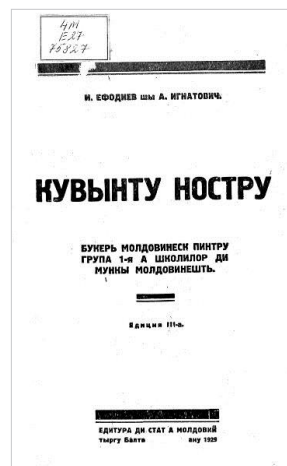
Sursa: Mihai Tașcă, (coord. Vasile Șoimaru) *Sfatul Țării* (1917-1918). Planșă. ▶



dare s-a bazat pe teoria lingvistului Nikolai Marr, care susținea că limbile se schimbă odată cu transformările sociale. Conform acestei teorii, instalarea regimului bolșevic trebuia să genereze o limbă proletară. Astfel, activiștii din RASSM au pretins că limba „moldovenească” nu era doar distinctă de română, ci și de toate scrierile anterioare din Principatul Moldovei și Basarabia. Pentru a



A. Dodul, *Buchier moldovenesc pentru copiii mai în vârstă din școlile de lichidare a neștiinței de carte*, Balta: Editura de Stat a Moldovei, 1927.



I. Efodiev, A. Ignatovici, *Cuvantu nostru. Buchier moldovenesc pentru grupa 1-a a școlilor de muncă moldovenești*, Balta: Editura de Stat a Moldovei, 1929.

atinge acest obiectiv, s-a încercat elaborarea unei noi gramatici, ortografii și a unui vocabular apropiat de graiul popular din satele românești rusificate și ucrainizate din stânga Nistrului. Operațiunea a implicat epurarea tuturor normelor fonetice, ortografice și lexicale specifice limbii române. Adepții acestui curent, numiți și „puriști” sau „originaliști”, au căutat să creeze o limbă „curată” moldovenească, complet lipsită de influențe românești.

○ **Identifică și explică motivul ideologic și politic al proiectului etnolingvistic „limba moldovenească”, promovat de bolșevici.**

○ **Describe cele două abordări succesive ale politicii lingvistice din RASSM (1924-1931), evidențiind diferența fundamentală de tratare a normelor limbii române.**

○ **Argumentează că la baza proiectului etnolingvistic din RASSM au stat obiective geostrategice.**

○ **Exprimă-ți opinia justificată istoric referitoare la rolul și consecințele pe termen lung ale proiectului etnolingvistic bolșevic asupra identității populației din stânga Nistrului.**

Dificultăți și conflicte în cadrul proiectului

La sfârșitul anului 1926, a fost înființat Comitetul Științific Moldovenesc, cu sarcina de a dezvolta „limba și cultura moldovenească”. Cu toate acestea, procesul de elaborare a gramaticii a întâmpinat numeroase dificultăți, cauzate de natura artificială a proiectului și de lipsa specialiștilor. Principalele dispute au apărut în legătură cu alfabetul și normele gramaticale, mai ales după adoptarea principiului fonetic. Unii, precum comisarul pentru educație Pavel Chior, au susținut ca alfabetul „moldovenesc” să fie bazat în totalitate pe cel rusesc.

Alții, reprezentați de gruparea lui Leonid Madan și Mihail Andriescu, au propus introducerea unor semne grafice noi, cum ar fi litera rusească „Ч” cu diacritice, pentru a reda mai fidel pronunția locală. Această idee, menită să diferențieze limba „moldovenească” de limba română, nu a reușit să obțină un sprijin unanim și a generat

noi controverse în cadrul efortului de „construcție lingvistică”.

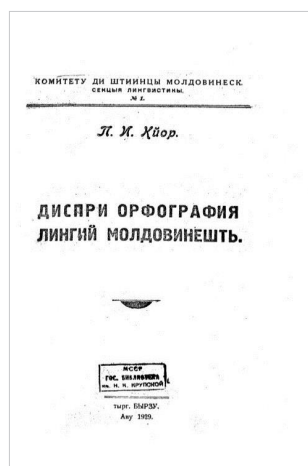
Între 1927 și 1929, a fost elaborată și standardizată o gramatică a „limbii moldovenești”, cu modificări constante, pentru a se conforma dogmelor ideologice. Noile norme ortografice aveau scopul de a apropia scrierea de graiul popular, păstrând un caracter arhaic și primitiv. Analiza vocabularului arată că acesta a fost format din cuvinte neobișnuite, care nu erau conforme cu graiul local. Unul dintre „arhitecții” lingvisticii din RASSM, L. Madan, a descris modul în care „îmbogățeau” limba cu cuvinte noi: „Noi formăm cuvinte, în primul rând, de la rădăcini moldovenești. Luăm sufixele cele mai caracteristice pe care le folosim în limba moldovenească deosebit de limba română. Apoi luăm cuvinte rusești și ucrainene sau care s-au încetățenit la noi, folosindu-le ca pe ale noastre. Acceptăm și cuvinte internaționale. Cuvintele care sunt acceptate în toate limbile le introducem treptat. Depinde spre cine ne orientăm”.



Prima pagină a ziarului *Plugarul Roș*, 7 ianuarie 1930

Fabricarea unei limbi artificiale, prin inventarea de cuvinte noi și prin arhaizarea și vulgarizarea extremă a graiului popular, a eșuat complet. Această limbă nu era înțeleasă nici măcar de „poporul muncitor moldovenesc”, pentru care fusese creat: *limboștiință* (lingvistică), *amintelnic* (monument), *anonumărari* (cronologie), *acrimi oțătăniși* (acid acetic), *apariu* (hidrogen), *cuvântelnic* (dicționar), *deghelušca* (puțin), *dădăorit* (repetat), *învățălnic* (manual), *lojitură* (accent), *năcrituri di șer* (oxizi de fier), *practisări* (lucrări practice), *scazământ* (scădere), *spânzurătoare* (cuier, umeras), *strașide* (stafide), *subvârștnic* (adolescent), *subtârgnic* (suburban), *supragrainic* (adverb), *sângurzburaător* (avion), *Soiuzu Sfatnic* (Uniunea Sovietică), *Staturili lăngăbaltiene* (Țările Baltice), *zădășnic* (culgere de problemă), *zăvodu tractornic* (uzina de tractoare).

În ciuda faptului că sovieticii au promovat o campanie de latinizare a popoarelor ne-ruse încă de la începutul anilor 1920, trecerea la alfabetul latin a fost amânată în RASSM cu peste șapte ani. Această amânare a avut un motiv politic clar: contracararea apropi-



Pavel Chior-Ianachi, *Despre ortografia limbii moldovenești*, Balta: Editura de Stat a Moldovei, 1929.

erii lingvistice și culturale a populației românești din RASSM de cea din Basarabia. Până la sfârșitul anilor 1920, perspectiva unei revoluții mondiale a dispărut, iar șansele de a recupera Basarabia de la România au scăzut drastic. Deși RASSM trebuia să fie un model de dezvoltare, a devenit mai degrabă un anti-model, iar politica de inventare a unei „limbi moldovenești” a creat un decalaj lingvistic și cultural între cele două maluri ale Nistrului. Din aceste motive, strategia a fost considerată greșită și s-a decis trecerea la alfabetul latin, cu scopul de a unifica lingvistic și cultural „moldovenii” și românii.

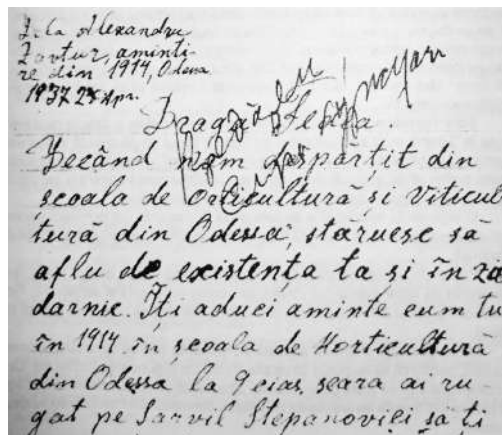


Gramatica limbii moldovenești. Fonetica, Morfologia și Sintaxa (sub redacția lui L. Madan), Tiraspol: Editura de Stat a Moldovei, 1932.



Ion Creangă, *Capra cu trei ezi*, Tiraspol: Editura de Stat a Moldovei, 1934.

hotărârea „Despre alfabetul moldovenesc latinizat și ortografie”, care a stabilit 26 de litere ale alfabetului latin și noile reguli ortografice. În 1932, a fost publicat manualul „Gramatica limbii moldovenești. Curs prescurtat”. Elaborată pe baza alfabetului latin, lucrarea a prezentat elemente de ortografie, fonetică, morfologie și sintaxă într-un mod diferit de cel din gramatica anterioară din 1930. Autorii, printre care L. Madan, au renunțat la termenii „moldovenești originali” și au utilizat termeni românești specifici limbajului științific, precum *conjugare*, *asimilare*, *nominativ*, *tranzitiv* sau *particulă*.



Correspondență dintre Alexandru Zavtur și Toader Malai, redactată în limba română cu grafie latină, 24 aprilie 1937. Sursa: Alexandru Donos, *Scriitori martiri*, Chișinău: Editura Museum, 2000, p. 52.



Prima pagină a ziarului *Moldova Socialistă*, 27 aprilie 1937

La sfârșitul anului 1931, Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) din Ucraina a trimis o circulară „strict secretă” către Comitetul moldovenesc regional de partid, solicitând adoptarea alfabetului latin. Ca urmare, la 2 februarie 1932, Biroul a adoptat o rezoluție similară. În primăvara aceluiași an, Comisariatul Poporului pentru Învățământ din RASSM a aprobat

S-au dat directive pentru a reconstrui baza tipografică și a asigura publicarea de ziare și cărți în grafie latină. Pe 26 septembrie 1933, Biroul Comitetului Moldovenesc Regional al PC(b) din Ucraina a adoptat hotărârea „Despre studierea în masă a alfabetului latin în anul de învățământ 1933-1934 de către populația moldovenească matură”. Documentul sublinia că învățarea alfabetului latin este una dintre sarcinile de bază ale construcției național-culturale din RASSM și prevedea realizarea unei „cotituri bolșevice” în implementarea sa.

Dincolo de caracterul politic, această acțiune a avut și un impact cultural major. Între 1932 și 1937, scriitorii, editorii și redactorii au contribuit la apropierea „limbii moldovenești” de limba română literară, îmbunătățind calitatea lingvistică a publicațiilor. De asemenea, manualele școlare au fost îmbunătățite prin introducerea operelor unor scriitori români clasici precum Mihai Eminescu, Ion Creangă, Vasile Alecsandri, George Coșbuc și Alexandru Vlahuță.

La începutul anului 1938, politica stalinistă față de naționalități a suferit o nouă schimbare, marcată de ascensiunea naționalismului rus. Această nouă orientare a dus la o răsturnare completă a politicii etnolingvistice din RASSM: la 27 februarie 1938, alfabetul latin a fost interzis, iar autoritățile au ordonat trecerea la cel rusesc.



Prima pagină a ziarului *Moldova Socialistă*, 5 aprilie 1939

○ Elaborează o schemă/formulă completă a procesului de îmbogățire a limbii „moldovenești”, așa cum a fost descris de L. Madan și adaugă elementul ortografic esențial care trebuia să o separe de limba română.

Exemplu: Alfabet rusesc+principiu fonetic+specific local+cuvinte ucrainene+cuvinte internaționale= limba „moldovenească”

○ Demonstrează, utilizând argumentele din text, că proiectul de creare a limbii „moldovenești” a eșuat complet, justificând de ce nu era funcțională nici măcar pentru poporul muncitor căruia i se adresa.

Egalitarismul etnocultural și politica de „moldovenizare”

În anii '20, Uniunea Sovietică a adoptat o politică a naționalităților ce promova utilizarea limbilor materne în toate domeniile de activitate și încuraja promovarea cadrelor indigene în structurile administrative. Acest demers urmărea să stimuleze identitățile naționale, să se distanțeze de politica de rusificare a Imperiului Țarist și să câștige simpatia popoarelor ne-ruse. Mai mult, politica de egalitarism cultural avea scopul de a fragmenta blocurile etnice puternice și de a rupe solidaritățile locale.

După crearea RASSM, conducerea a implementat o politică de „moldovenizare” și „indigenizare”. Prima viza impunerea limbii materne în administrație, instituții economice și soviete, având în vedere că până în 1924 nu existau școli sau ziare în limba maternă, iar limba administrației era rusa sau ucraineana. Cea de-a doua urmărea creșterea numărului de „moldoveni” în aceste instituții. Ambele acțiuni au avut un scop mai amplu: legitimarea ideologică a existenței RASSM și acreditarea ideii că „limba moldovenească” și „poporul moldovean” sunt distincte de limba și poporul român. Acest proiect a fost considerat un experiment, care urma să fie replicat în viitor și în Basarabia, percepută ca o parte integrantă a acestei entități.

Funcționarii din instituțiile de partid, economice și administrative nu cunoșteau limba națională a republicii, ceea ce crea dificultăți în comunicarea cu populația locală. Pentru a remedia această problemă, au fost înființate cursuri de studiere a „limbii moldovenești” în cadrul ministerelor și organizațiilor. O comisie specială de „moldovenizare” a fost mandatată cu coordonarea și monitorizarea implementării acestei politici. În ciuda inițiativei, cursurile erau frecventate de doar 30-40% din funcționari, în primul rând, de personalul de rang inferior. Pentru a-i motiva pe funcționari, li s-a oferit un adaos de 10% la salarii, însă mulți dintre non-moldovenii din ierarhia superioară au refuzat să învețe limba, sabotând astfel propriile decizii. Deși conducerea de partid susținea formal necesitatea „moldovenizării”, în realitate o submina, pretextând că moldovenii nu reprezentau majoritatea populației RASSM. Lipsa unui control real și atitudinea ostilă a funcționarilor au creat obstacole majore în asigurarea unei egalități lingvistice și culturale pentru populația băștinașă în raport cu alte etnii.

Până la începutul anilor 1930, conducerea RASSM credea că simpla însușire a „limbii moldovenești” de către funcționari era suficientă pentru a promova un presupus „egalitarism cultural”. Prin urmare, manifestau o atitudine indiferentă sau chiar ostilă față de pregătirea și promovarea cadrelor „naționale”. Această abordare era dăunătoare, deoarece slăbea legătura dintre conducere și populația locală, punând în pericol, totodată, planurile geopolitice ale URSS.

Eșecul cursurilor de limbă și riscul de a compromite planurile de „construcție socialistă” în RASSM și de „revoluție proletară” în Basarabia au impus o schimbare de strategie, punând accentul pe „indigenizare”. Această nouă orientare se alinia perfect cu politica centrală a Moscovei, care insista pe formarea de noi cadre proletare, recrutate din rândul muncitorilor și țăranilor. La sfârșitul anului 1930, o hotărâre a fost adoptată pentru a crește numărul moldovenilor în aparatul de partid și în instituțiile economice. Acest lucru urma să se realizeze prin recrutări pe linie de comsomol și de sindicat, precum și prin formarea de stagii la cursuri speciale.

În a doua jumătate a anului 1937, a avut loc o nouă răsturnare a politicii naționale și culturale în RASSM, determinată de schimbarea viziunii lui Stalin asupra relațiilor etnice. Conceptul de „egalitate a popoarelor” a fost abandonat, fiind înlocuit de ideea superiorității limbii și culturii ruse, considerate un etalon. În acest context,

politicile de „moldovenizare” și „indigenizare” nu mai puteau fi continuate. Criteriul național în selecția și promovarea cadrelor a fost considerat depășit, punându-se accentul pe „calitățile profesionale” și „convingerile ideologice”. În practică, acest lucru a însemnat aducerea de funcționari din diverse regiuni ale URSS, în detrimentul cadrelor locale. În cele din urmă, aceste campanii, parte a proiectului de construire a unei identități naționale în RASSM, nu au avut rezultatele scontate, eșuând în a atinge obiectivele politice și culturale propuse.

Proiectul bolșevic de creare a unei identități moldovenești distincte a fost un eșec. Inițiat pentru a legitima planurile de anexare a Basarabiei, acesta a evoluat haotic, de la încercarea de a inventa o limbă artificială, până la o scurtă perioadă de latinizare și de

apropiere de limba română, urmată de o revenire la alfabetul chirilic. Lipsa de interes a funcționarilor și schimbările frecvente de strategie au demonstrat caracterul propagandistic și ideologic al acestor acțiuni care, în cele din urmă, nu au reușit să-și atingă obiectivele geopolitice sau să creeze o identitate stabilă.

○ **Evaluează critic scopurile și consecințele pe termen lung al procesului de moldovenizare în RASSM.**

○ **Argumentează cum politicile de indigenizare, aplicate în RASSM, se încadrează în politica pan-unională a URSS de consolidare a puterii și de gestionare a naționalităților.**

○ **Sintetizează care au fost motivele geostrategice care au stat la baza creării unei identități „moldovenești” distinctă de cea a românilor în RASSM.**

VIZIUNI ISTORIOGRAFICE

Perspectivă critică

V1. „Delimitarea unei entități „moldovenești” a fost o acțiune bazată exclusiv pe raționamente politice și expansioniste. Una din ele era perspectiva globală a Kominternului, care avea nevoie de instrumentarul potrivit pentru extinderea spațiului pre-tinsei revoluții mondiale. [...] În ciuda dimensiunilor reduse și a caracterului etnic moldovenesc confuz, republica sovietică autonomă nou-formată reprezenta un instrument politic și propagandistic multifuncțional și cu bătaie lungă al autorităților sovietice folosit pentru: 1. a accentua diferențele în soluționarea problemei naționale de pe cele două maluri ale Nistrului și între cele două sisteme politice – capitalist și comunist, unul românesc, altul sovietic, evident în favoarea celui din urmă...”. Octavian D. Țicu, *O istorie ilustrată a românilor de la est de Prut: Din 1791 până în prezent*, Chișinău: Editura Litera, 2018, p. 171.

Perspectivă sovietică

V2. „În condițiile orânduirii sovietice poporul moldovenesc a căpătat posibilitatea de a-și dezvolta și îmbogăți literatura și limba literară, știința, arta, de a crea cultura sa, națională după formă, socialistă după conținut. Din pricina ocupării Basarabiei [procesul de creare a nației moldovenești] a fost dezbinat nu numai din punct de vedere teritorial, ci și din punct de vedere politic, social-economic, național. În timp ce în RASS Moldovenească se realiza cu succes procesul de formare a nației socialiste moldovenești, partea poporului moldovenesc, care până la 1940 se afla sub jugul României regale, continua să rămână în stadiul nației burgheze. Prin politica lor de românizare a Basarabiei, clasele dominante ale României regale se străduiau să asimileze cu de-a sila cu nația burgheză română partea nației moldovenești, care trăia în Basarabia”. Sursa: S. Trapeznikov, *Istoria RSS Moldovenești*, Chișinău: Editura „Cartea moldovenească”, 1970, p. 244.

Perspectivă etnocentristă (moldovenistă)

V3. „Indiferent de scopurile politice și metodele aplicate, de conjunctura internațională în jurul Moldovei dintre Nistru și Prut la începutul anilor '20, crearea în raioanele moldovenești din stânga Nistrului a RASSM în acea perioadă (1924) și în acele circumstanțe etnopolitice, etnogeografice a fost singura condiție de salvare și ocrotire a etnicității moldovenilor de aici. Formarea în raioanele moldovenești din stânga Nistrului a autonomiei moldovenești constituia factorul decisiv care într-adevăr a deșteptat conștiința națională a moldovenilor din stânga Nistrului. În pofida circumstanțelor istorice, a factorilor politici și ideologici, care au înrăurit negativ dezvoltarea etnoculturală a moldovenilor de pretutindeni, ei, inclusiv cei de la est de Nistru, și-au păstrat și confirmă sentimentul comunității lor etnice, conștiința că sunt moldoveni, că limba moldovenească e graiul lor matern...”.

Sursa: Vasile Stati, *Istoria Moldovei, ed. a II-a, temeinic adăugită și redactată*, Chișinău: Arva Color, 2014, p. 364-365.

○ **Studiază sursele propuse și numește, în baza fiecărei viziuni istoriografice, motivele creării RASSM.**

○ **Explică, de ce autorul V2 utilizează sintagme precum „jug românesc”, „clase dominante ale României”.**

○ **Determină o cauză a continuării în Republica Moldova (V3) a retoricii sovietice expusă în V2 pe marginea constituirii națiunii moldovenești la est de Nistru.**

○ **Formulează o concluzie personală în raport cu divergențele istoriografice expuse mai sus.**

CRONICĂ ILUSTRATĂ

- Motivează interesul autoproclamatei Republici Moldovenești de a păstra și utiliza în continuare sintagma „limba moldovenească”.
- Demonstrează, că fundamentarea limbii „moldovenești” ca element etnolingvistic distinctiv pentru RASSM a fost un proiect politic cu bătaie lungă.
- Conchide asupra modului în care limba „moldovenească” este utilizată la moment ca instrument politic și de propagandă în Republica Moldova.



V. I. Țurcan, *Caietul elevului la limba moldovenească. Clasa a 2-a (material suplimentar)*, Tiraspol: Institutul pentru Dezvoltarea Învățământului și Perfecționarea Cadrelor, 2025.

STUDIU DE CAZ

În contextul politicii naționale sovietice din anii 1920, care viza promovarea limbilor și cadrelor locale în republicile naționale, procesul de „moldovenizare” în RASS Moldovenească s-a confruntat cu o rezistență semnificativă. În mai 1927, Alexandru Dâmbul, responsabil pentru cursurile de studiere a „limbii moldovenești” de către funcționarii aparatului de partid și administrativ, a elaborat un raport către Comitetul regional de partid, în care semnala principalele piedici care stăteau în calea aplicării acestei politici. Acest document oferă o perspectivă rară asupra mentalității aparatului birocratic de la acea vreme: „1. Mai întâi de toate, lipsa dorinței din partea organelor inferioare de a se apuca de lucru, considerând moldovenizarea ceva inutil, „o pedeapsă dumnezeiască”.

2. Ignorarea totală, iar uneori chiar o atitudine vădit dușmănoasă față de moldovenizare din partea așa-numitului aparat „superior”. Orice funcționarăș..., nemaivorbind de lucrătorii de răspundere, consideră că e de datoria lui să afirme în mod demonstrativ că moldovenizarea nu-l privește.

3. Lipsa totală în instituțiile care trebuie să se moldovenizeze a unor organe care ar dirija acest proces și ar purta răspundere pentru realizarea lui.

4. Comisia centrală de moldovenizare de pe lângă C.E.C. (Comitetul Executiv Central - n.a.) dă dovadă de pasivitate totală în ceea ce privește controlul instituțiilor și persoanelor care trebuie să se moldovenizeze”.

Sursa: Elena Negru, *Politica etnoculturală în R.A.S.S. Moldovenească (1924-1940)*, Chișinău: Editura Prut Internațional, 2003, p. 50.

- Numește consecințele rezistenței birocratice asupra dezvoltării identității și a limbii în regiune.
- Demonstrează că funcționarii sovietici din RASSM vedeau moldovenizarea ca fiind „inutilă”.

MEMORII

M1. „Eu personal, precum și Andriescu Mihail, Spesov Petru și alții, fiind membri ai Comitetului Științific Moldovenesc, n-am fost de acord cu trecerea scrisului moldovenesc la grafia latină. Nu eram de acord, deoarece pentru latinizarea alfabetului optaseră pe vremuri și activiștii reacționari din „Sfatul Țării”: Inculeț, Erhan și alții, precum și moșierii români: Stroiescu, Herța, și alții, pe care i-am cunoscut în anii treizeci. Noi eram ferm convinși că Moldova Sovietică nu poate merge pe același drum cu România boierească și deci nu doream latinizarea pentru care optau ei...”.

Din motivația lui Ion Ocinski de renunțare la latinizare.

Sursa: Argentina Gribincea, Mihai Gribincea, Ion Șișcanu, *Politica de moldovenizare în R.A.S.S. Moldovenească. Culegere de documente și materiale*, Chișinău: Editura Civitas, 2004, p. 17.

M2. „Dușmanii norodului, aghenții troțchisto-buhariniști și naționaliștii multă pagubă au făcut în toate ramurile gospodăriei norodnișe a RASS Moldovenești și mai ales în ramura zidirii național-culturale. Sub masca introdușerii alfavitului latinesc ei introduse cuvinte române neînțelese pentru moldovenii truditori. Ei aiasta vre să rupă presa noastră bolșevică,

literatura moldovenească de la masele largi a truditorilor. Cu aiasta dușmanii norodului au vrut s-o rupă pe Moldova Sovietică din familia frățască a noroadelor Marii Uniuni Sovietice și s-o prefacă pe dânsa în coloniea României fașiste, eară să pue jugu moșierilor și capitaliștilor români pe stinarea norodului truditor moldovenesc”.

Din expunerile lui S. Ia. Afteniuk împotriva introducerii alfabetului latin.

Sursa: Argentina Gribincea, Mihai Gribincea, Ion Șișcanu, *Politica de moldovenizare în R.A.S.S. Moldovenească. Culegere de documente și materiale*, Chișinău: Editura Civitas, 2004, p. 21.

M3. „Sectoarele construcției culturale și naționale s-au dovedit a fi atacate complet de dușmani. La Editura de Stat din Moldova activitatea dăunătoare a avut drept scop să facă în așa fel, ca literatura moldovenească și manualele să fie inaccesibile cititorului de masă și tineretului studios din Moldova. Acest lucru se obținea prin introducerea în literatura moldovenească, în locul cuvintelor inexistente în limbă sau a celor existente, a termenilor de salon și franțuzismelor românzate, pe care nu le înțelegeau nu numai oamenii muncii moldoveni de pe ambele maluri ale Nistrului, dar a căror descifrare îi puneau în încurcătură chiar și pe pedagogii absolvenți ai instituțiilor de învățământ superior. Ca urmare, literatura politică și cea artistică, tipărită în limba moldovenească de Editura de Stat, nu era lizibilă pentru oamenii muncii”.

Din scrisoarea informativă adresată lui Malenkov, 7 august 1937.

Sursa: Argentina Gribincea, Mihai Gribincea, Ion Șișcanu, *Politica de moldovenizare în R.A.S.S. Moldovenească. Culegere de documente și materiale*, Chișinău: Editura Civitas, 2004, p. 19.

○ **Identifică în sursele propuse cauza principală de renunțare a grafiei latine în stânga Nistrului.**

○ **Numește două cauze invocate de adversarii latinizării de revenire la alfabetul chirilic.**

○ **Concluzionează asupra „argumentelor pertinente” invocate de cei care nu doreau rămânerea la scrisul latin.**

DOCUMENTE

D1. „Situația în care a trebuit să muncească comitetul Regional a fos cu totul nefavorabilă, în primul rând, din cauza numărului mic de organizații de partid la sate și nivelul lor politic redus, rămășițelor comunismului de război, deprinderilor de a comanda ale activiștilor de la sate și din raioane. [...] Numărul mic al nucleului principal de lucrători cunoscători ai limbii moldovenești și, în special, numărul mic al moldovenilor-comuniști. În prezent organizația de partid numără, exclusiv civili: 413 membri, 169 membri supleanți, în total 682 de membri. După criteriul național: moldoveni – 34, ucraineni – 216, velicoruși – 286, evrei – 107, polonezi – 13, germani – 3, alții – 16. Comitetul Regional de partid numără 29 de membri și membri supleanți. După criteriul național: 12 ruși, 9 ucraineni, 4 evrei, 2 moldoveni, alte naționalități 2. Cunosători ai limbii moldovenești – 15. Originea socială a membrilor supleanți: 5 muncitori, 2 țărani, 2 funcționari. După criteriul național: 4 ruși, 3 ucraineni, 2 evrei, 1 moldovean. Cunosători ai limbii moldovenești – 3”.

Extras din Raportul despre bilanțul politicii naționale în RASSM, Aprilie 1925.

Sursa: Gheorghe Cojocar, *Cominternul și originile „moldovenismului”*. *Studii și documente*, Chișinău: Civitas, 2009, p. 303-304.

○ **Studiază sursa și depistează o problemă stringentă invocată în conținutul acesteia.**

○ **Apreciază importanța cunoașterii limbii moldovenești de către funcționarii aparatului de partid în RASSM.**

D2. „IV. La cauzele care îngreuiază moldovenizarea, trebuie să adăugăm și următoarele cauze principale: a) orașul ruso-evreiesc; b) compoziția multinațională a RASSM; c) desfășurarea odată cu moldovenizarea a ucrainizării în localitățile populate de ucraineni; d) numărul mic al activiștilor moldoveni sau care cunosc limba moldovenească, atât printre activul de partid, comsomolist, cât și fără de partid și numărul neînsemnat al intelectualilor moldoveni. Totuși, cu toate aceste greutăți, plenara menționează un șir de realizări care își găsesc expresia: b) în aducerea din toate colțurile Uniunii Sovietice în RASSM a unui șir de lucrători de partid, comsomoliști și fără de partid moldoveni sau cunosători ai limbii moldovenești; c) în formarea unui nucleu de conducere moldovenesc sau cunoscător al limbii moldovenești în organele centrale ale RASSM, și, parțial, în raioane; e) în concentrarea întregii activități culturale și de iluminare printre moldovenii din afara Republicii în RASSM, prin editarea literaturii moldovenești, menținerea legăturilor cu ei prin gazeta „Plugarul Roș”.

Din Tezele Comitetului Regional Moldovenesc al PC(b)U „Bilanțul moldovenizării”, 1926.

Sursa: Gheorghe Cojocar, *Cominternul și originile „moldovenismului”*. *Studii și documente*, Chișinău: Civitas, 2009, p. 399.

○ Identifică două cauze care împiedică desfășurarea procesului de moldovenizare în stânga Nistrului.

○ Enumeră trei acțiuni care urmau aplicate în practică pentru a rezolva problema moldovenizării în RASSM.

D3. „Propuneri: 1) Să ne adresăm din nou CC al PC(b)U și CC al PC(b)R cu rugămintea să ne repartizeze lucrătorii de partid moldoveni, basarabenii care cunosc bine limba moldovenească, românii în Republica Moldovenească pentru întărirea aparatului Moldovenesc sovietic și de partid; 3) Să se prevadă în bugetul pentru anul curent mijloace speciale pentru organizarea cursurilor de studiere a limbii moldovenești pentru lucrătorii sovietici și de partid; 4) În raioanele Moldovenești lucrările de secretariat să treacă treptat la limba moldovenească. Adunările în satele moldovenești și consfătuirile în raioanele moldovenești să aibă loc în limba moldovenească; 5) Să sporească numărul lucrătorilor moldoveni localnici promovați pe linie sovietică și de partid; 6) În satele moldovenești adunările de celulă, în special, cele deschise, să înceapă treptat să se desfășoare în limba moldovenească”.

Propunerile Biroului Comitetului Regional Moldovenesc al PC(b)U pe marginea tezelor cu privire la Moldovenizare, 1926.

Sursa: Gheorghe Cojocar, *Cominternul și originile „moldovenismului”. Studii și documente*, Chișinău: Civitas, 2009, p. 404.

○ Determină din informațiile oferite de text că autoritățile sovietice insistau pe marginea extinderii indigenizării în RASSM.

○ Exprimă-ți opinia referitor la eșecul indigenizării populației din stânga Nistrului.

OPINII

01. „Politica de moldovenizare a RASSM, la fel ca și ideea creării RASSM, a fost inspirată de conducerea de partid și sovietic a URSS, precum și de Internaționala Comunistă. Ultima, de exemplu, în aprilie 1925, recomanda partidelor comuniste din lume să susțină „prin toate mijloacele posibile aspirațiile naționale ale moldovenilor, care se consideră un popor aparte față de români și recunosc limba de sine stătătoare față de cea română”. Scopurile declarate ale moldovenizării erau următoarele: trecerea lucrărilor de cancelarie în aparatul de stat la „limba moldovenească”, sporirea numărului moldovenilor în aparatul administrativ și de stat, atragerea moldovenilor în partidul bolșevic, în comsomol și în sindicate, crearea condițiilor necesare pentru ca populația moldovenească să poată studia în limba maternă în școli și în instituțiile de învățământ superior, dezvoltarea „culturii și a limbii moldovenești”. În realitate, și în continuare, vom exemplifica, aceste acțiuni au servit doar un paravan pentru acreditarea teoriei moldoveniste privind existența în RASSM și în Basarabia a unui popor deosebit de poporul român și vorbind o limbă diferită de cea română, astfel asigurându-se suportul ideologic necesar și un „spor de legitimitate” actului creării RASSM”.

Sursa: Argentina Gribincea, Mihai Gribincea, Ion Șișcanu, *Politica de moldovenizare în R.A.S.S. Moldovenească. Culegere de documente și materiale*, Chișinău: Editura Civitas, 2004, p. 4.

○ Determină opinia autorilor referitor la politica de „moldovenizare” inițiată de bolșevici în RASSM.

○ Numește, însemnătatea, de facto a politicii „moldovenizatoare” în stânga Nistrului.

○ Evaluează strategia autorităților sovietice în vederea acreditării teoriei moldoveniste.

02. „Odată cu acaparea puterii și recucerirea fostelor ținuturi naționale ale Imperiului Rus, bolșevicii s-au văzut nevoiți să acorde o serie de drepturi național-culturale republicilor sovietice. Or, în condițiile constituirii federației de „state suverane”, garantarea formală a acestor drepturi era absolut necesară, pentru a deosebi politica sovietică de cea țaristă, pentru a câștiga încrederea popoarelor neruse. După crearea R.S.S.M., conducerea acesteia, în conformitate cu hotărârile partidului, în special ale congresului al X-lea al PC(b) din toată Rusia (1921), a inițiat politica de „moldovenizare”, care consta în asigurarea egalității depline a „limbii moldovenești” cu limba rusă și ucraineană, implantarea și utilizarea ei în toate sferele vieții din R.A.S.S.M., precum și politica de „indigenizare”, adică de promovare a cadrelor naționale în instituțiile de stat și în organizațiile de partid”.

Sursa: Elena Negru, *Politica etnoculturală în R.A.S.S. Moldovenească (1924-1940)*, Chișinău: Editura Prut Internațional, 2003, p. 65.

○ Explică scopul urmărit de bolșevici prin oferirea drepturilor național-culturale republicilor sovietice.

○ Compară opiniile autorilor exprimate în 01 și 02 raportate la politica „moldovenizatoare” din RASSM.

○ Justifică necesitatea promovării cadrelor naționale în instituțiile statului.

DOSAR ISTORIC

Elaborează dosarul istoric al unei personalități din lista propusă: *Abraham Grinștein, Iosif Badeev, Grigori Stariî, Gavriil Buciușcanu, Pavel Chior, Leonid Madan, Mihail Andriescu.*

Notă: Dosarul istoric al personalităților conține următoarele componente: date de identitate, contextul istoric în care a trăit, contribuții și realizări, evenimente importante din viață, moștenirea culturală și istorică pe care a lăsat-o, documente/imagini/citate relevante despre personalitatea în cauză, bibliografie/surse utilizate.

EVALUAREA CUNOȘTIINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

Completează tabelul de mai jos

	Rezultate scontate	Rezultate obținute	Consecințe imediate	Consecințe de perspectivă
Moldovenizarea				
Indigenizarea				

○ Dezvoltă afirmația: *Proiectul identitar bolșevic implementat în RASSM nu a reprezentat un caz singular în istoria URSS...*

○ Accesează surse suplimentare de informare/ apelează la cunoștințele obținute în cadrul orelor de istorie a românilor și universală și demonstrează că politica de indigenizare promovată de autoritățile sovietice în RASSM a fost instituită și în RSSM după 1944.

ACTIVITATE ÎN GRUP

Ви с'о винит воуы водаты сы повэцуиц калу, ынхэ-мат ла кэруцы, пи время лукрулуй пи кымп? Шы кум вэ пари, кынд сы шии 'нхэмац шиншь кай ла о кэруцы, да хэцурили сы ли авец ын мыны? Мэтинкы кам греу а ши ди хэцуит. Аишы кам греу фиштикари визэтиу с'а спрэв-луи. Да 'нкы кынд сы 'нхэмац шэсызэш ди кай? Курат ними сынгур уну аишы дяму н'а путе сы факы ники. Да кум ку трактору? Ел ари шэсызэш ди путерь ди кал, дар шы ел требуешти повэцуит. Яка прэжиц кум мержи трактору, фаши о бразды дряпты потрижыты пи кымп, о ажюнс ла капэт, о 'нторс ку бразда 'ннапой. Прэжиц, кыт ди ушор с'о шюшит роцыли ди динаинти а тракто-рулуй. Дар псэни трактористу — кырмарь аша ди мари путери о пус пинтру аяста, ка сы кырняскы трактору, с'ал повэцуяскы?

Sursa: I. Rein, *Cum îi alcătuît tractoru*, Tiraspol: Editura de Stat a Moldovei, 1931, p. 9.

○ Restructurează un pasaj din textul de mai sus, utilizând pentru scrierea acestuia forma literară a limbii române, operând cu grafia latină.

○ Exprimă-ți opinia pe marginea utilizării unei astfel de „limbi” în RASSM.

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

○ Formați echipe a câte patru elevi.

○ Elaborați textele unor memorii pe care să le adresați Parlamentului, în care să argumentați necesitatea păstrării în forma actuală a articolului nr. 13 (1) din Constituția Republicii Moldova, indiferent de turnura evenimentelor politice.

○ Prezentați produsele în fața colegilor și, în funcție de conținutul expus, pot fi propuse amendamente privind îmbunătățirea acestora.

Notă: La elaborarea Memoriului se va ține cont de următoarea structură: antet, titlu, introducere, conținut, propuneri, încheiere, semnătură și date de identificare.

ESENȚA CRIMINALĂ ȘI REPRESIVĂ A REGIMULUI TOTALITAR COMUNIST DIN RSS MOLDOVENEASCĂ

III.1.COLABORAREA REGIMURILOR TOTALITARE. PACTUL MOLOTOV-RIBBENTROP

DATE CRONOLOGICE

30 ianuarie 1933 – accederea lui A. Hitler în funcția de cancelar

23 martie 1933 – declarația lui A. Hitler despre disponibilitatea guvernului Reichului de a dezvolta relații de prietenie cu URSS

25 februarie 1933 – semnarea Protocolului ședinței finale privind negocierile de credit dintre URSS și Germania

aprilie 1933 – prelungirea Tratatului de neutralitate și neagresiune dintre Germania și Uniunea Sovietică din 1926

19 octombrie 1933 – retragerea Germaniei din Liga Națiunilor

martie 1934 – semnarea unui Acord economic sovieto-german

9 aprilie 1935 – semnarea Acordului privind comenzi de echipamente industriale ale URSS în Germania

11 aprilie 1939 – semnarea „Planului Weiss”, ce prevedea atacul Germaniei asupra Poloniei

19 august 1939 – semnarea Acordului comercial de credit între URSS și Germania

23 august 1939 – semnarea Pactului de neagresiune sovieto-german și a Protocolului adițional secret

1 septembrie 1939 – invadarea Poloniei de către Germania

17 septembrie 1939 – invadarea Poloniei de către Uniunea Sovietică

28 septembrie 1939 – semnarea Tratatului sovieto-german de frontieră și prietenie



Ziarul „Pravda” din 24 august 1939 a publicat pe prima pagină știrea despre semnarea Pactului sovieto-german de neagresiune la 23 august 1939.

DICȚIONAR ISTORIC

Pact de neagresiune – tratat dintre două sau mai multe state, prin care părțile se obligă să nu se atace reciproc militar și nici să susțină o a treia parte agresoare.

Protocol adițional secret – act suplimentar la un tratat, având un caracter secret, în care sunt consemnate condiții speciale concrete neincluse în documentul public principal.

Reichswehr – forțele armate ale Germaniei între 1919 și 1935.

Luftwaffe – forțele militare aeriene ale Germaniei.

Wehrmacht – forțele armate ale Germaniei naziste între 1935 și 1945.

JURNAL ISTORIC

„Vreau să vă avertizez... Cancelarul Reichului, posibil, va avea un ton dur față de dumneavoastră în discursurile sale dinaintea alegerilor, însă aceasta, din păcate, este o realitate a tacticii electorale. De îndată ce va fi convocat Reichstagul, Führerul va face o declarație într-un spirit prietenos față de dumneavoastră” (*Neurath, ministrul german de Externe, către Litvinov, comisarul pentru relații externe ale URSS. 5 martie 1933*).

„Guvernul Reichului este pregătit să dezvolte relații de prietenie cu Uniunea Sovietică, profitabile pentru ambele părți. Mai mult ca atât, Guvernul Revoluției Naționale se consideră în măsură să adopte o astfel de politică pozitivă față de Rusia Sovietică. Lupta împotriva comunismului în Germania este o chestiune internă, în care nu vom permite niciodată amestecul din exterior...” (*Extras din discursul lui A. Hitler, 23 martie 1933*).

○ Explică caracterul contradictoriu al atitudinii conducerii Germaniei naziste față de Uniunea Sovietică.

Relațiile politice sovieto-germane în anii 1933-1938. La sfârșitul anilor '20 –anii '30 ai sec. XX, în conducerea politică a URSS existau cel puțin două poziții privind contactele cu Germania. Prima, orientată spre o alianță maximă, era reprezentată de I.Stalin, V.Molotov și de cei care implementau această linie - Radek, Kandelaki și alții. A doua era orientată spre un compromis limitat cu Germania, fiind susținută de comisarul poporului pentru afaceri externe M. Litvinov și de un grup de comandanți militari conduși de M.Tuhacevski.

Venirea naziștilor la putere în Germania, în ianuarie 1933, a reprezentat un moment de cotitură în relațiile internaționale, în ansamblu, și, un eveniment ce a nuanțat evoluția relațiilor sovieto-germane. La 3 aprilie 1933, Hitler, devenit cancelar al Germaniei, a declarat în fața generalilor Reichswehr-ului că obiectivul politicii externe germane era „ocuparea unui nou spațiu vital în Est și germanizarea sa fără milă”. Pregătirea pentru război a devenit sarcina principală a conducerii naziste. În perioada 1933-1939, Germania a cheltuit pentru necesitățile militare 90 de miliarde de mărci, sumă considerabil mai mare decât cea alocată de Anglia, Franța și Italia luate împreună. Însă, atât timp cât Germania nu era pregătită pentru război, Hitler pleda pentru pace și negocieri asupra chestiunilor controversate.

În 1933 atitudinea autorităților oficiale ale Germaniei față de URSS nu s-a schimbat în mod radical. Cele două state au continuat colaborarea inițiată în anii '20 ai sec. XX. Cu toate că Hitler și-a manifestat deschis o atitudine „antisovietică” în campania electorală din februarie 1933, prezentând Germania drept principalul bastion împotriva bolșevismului, totuși dictatorul german opta pentru cooperarea economică și colaborarea cu Uniunea Sovietică în vederea atingerii obiectivelor economice, în special de dezvoltare a industriei, și celor geopolitico-strategice. La 25 februarie 1933 a fost semnat *Protocolul ședinței finale privind negocierile de credit dintre URSS și Germania*, care deschideau perspective de contractare a unor comenzi de către URSS la întreprinderile industriale germane. Pe 21 martie, în cadrul unui discurs în Reichstag, Göring declara că relațiile sovieto-germane „vor rămâne la fel de prietenești cum au fost în trecut”.

În aprilie 1933, a fost ratificat *Protocolul privind prelungirea Tratatului de la Berlin din 1926*, care fusese semnat anterior de guvernul Brüning în 1931. La Moscova, însă, acest act a fost primit cu rețineră.

Adjunctul comisarului poporului pentru afaceri externe, N. Krestinski, îi scria reprezentantului diplomatic D. Hinciuk la Berlin, că această ratificare nu aducea nimic nou în relațiile sovieto-germane. La 13 iunie 1933, comisarul pentru Afaceri Externe, M.Litvinov, i-a declarat noului ministru de externe al Germaniei, Neurath, că Guvernul sovietic a luat în considerare posibilitatea de a coopera cu Germania în aceleași condiții ca până în 1933, în pofida ideologiei anticomuniste a naziștilor.

În martie 1934, a fost semnat un nou *Acord economic sovieto-german*, ce includea mai multe concesiuni din partea Germaniei. Germanii au declarat părții sovietice că îi interesa nu atât conținutul propriu-zis al acordului, cât semnificația politică a semnării, dorind astfel să transmită un mesaj întregii lumi, fapt semnalat de reprezentanța diplomatică sovietică.

Urmărind să iasă din izolare politică internațională, în septembrie 1934, URSS a aderat la Liga Națiunilor. Reacția Germaniei la acest eveniment a fost extrem de negativă. Reprezentanța diplomatică sovietică din Berlin raporta, că în presa germană s-a intensificat campania antisovietică.

În 1936, s-a conturat „axa Berlin-Roma” și a fost semnat Pactul Anticomintern de către Germania și Japonia, la care Italia a aderat în 1937. Deși la semnarea pactului Germania a menționat că „nu consideră că dispozițiile tratatelor politice existente între Germania și URSS din 1922 și 1926 contravin spiritului prezentului acord și obligațiilor ce decurg din acesta”, totuși orientarea antisovietică a Pactului Anticomintern era evidentă.

La 30 ianuarie 1937, Hitler a anunțat oficial despre renunțarea respectării Tratatului de la Versailles, solicitând puterilor să recunoască dreptul Germaniei de a anexa teritorii cu populație germană – Austria, regiunea Sudetă și Danzig. În acest context, poziția anti-Versailles adoptată de URSS în anii '20, când susținea Germania de la Weimar în eforturile sale de a demola Sistemul de la Versailles, s-a modificat - URSS se prezenta drept apărător al stabilității și susținător al păcii în Europa. Conducerea Uniunii Sovietice susținea că optează pentru revizuirii tratatelor de pace doar „pe cale pașnică”. Vorbind de la tribuna Ligii Națiunilor, M.Litvinov a condamnat declarațiile agresive ale Germaniei, afirmând: „Pacea nu este împrăștiată și fragmentată în diferite părți ale globului. Pacea este indivizibilă”.

○ Evidențiază trăsăturile caracteristice ale relațiilor Germaniei și URSS în 1933-1937.

○ Identifică interesele politice ale Germaniei și URSS în relațiile bilaterale.

○ Apreciază impactul venirii naziștilor la putere în Germania asupra relațiilor dintre URSS și Germania.

Relațiile economice. În relațiile dintre URSS și Germania, un rol important l-a avut factorul economic. Germania a fost principalul partener comercial al URSS. În anii 20 și 30 ai sec. XX, partea sovietică achiziționa din Germania mașini și echipamente industriale în valoare de miliarde de ruble. Germanii cumpărau materii prime și produse alimentare din URSS, plătind prețuri mai mari decât cele de pe piața mondială, ceea ce era avantajos pentru sovietici.

Într-un discurs susținut în iunie 1933 la Conferința Economică Internațională de la Londra, Litvinov a declarat că URSS era pregătită să plaseze comenzi externe în valoare de un miliard de dolari. Însă până la mijlocul anilor '30 URSS nu a reușit să stabilească relații economice solide nici cu Franța, nici cu Marea Britanie și nici cu SUA. Echipamentele industriale continuau să fie procurate din Germania. Până în 1936, Germania furniza și tehnică de apărare. Anual erau încheiate protocoale care reglementau comerțul bilateral și stabileau condițiile livrărilor reciproce. Cu toate acestea, volumul schimburilor comerciale dintre cele două țări a scăzut constant în perioada 1933-1938.

La 9 aprilie 1935, între guvernul URSS și guvernul Germaniei a fost semnat *Acordul privind comenzile suplimentare ale URSS în Germania* și finanțarea acestor comenzi de către Germania. Sub garanția guvernului Reichului, în mai multe firme germane urmau să fie plasate comenzi sovietice în valoare de 200 de milioane de mărci. Aceste comenzi includeau echipamente pentru fabrici, mașini, aparate, produse ale industriei electrotehnice, echipamente pentru industria petrolieră și chimică, mijloace de transport, echipamente pentru laboratoare etc. De asemenea, era inclusă și asistența tehnică. În baza acestui credit, URSS a primit din Germania echipamente industriale și alte bunuri în valoare de 151,2 milioane de mărci. În anul 1936, Uniunea Sovietică a achiziționat din Germania aproape 56% din totalul importurilor sale de utilaje. Creditul urma să fie rambursat în 1941, însă, din cauza izbucnirii celui de-Al Doilea Război Mondial, partea sovietică nu l-a achitat.

Un rol important pentru dotarea tehnică a economiei sovietice și pentru forțele armate au avut achi-

zițiile de echipamente și tehnologii. În cadrul negocierilor cu Germania la nivel guvernamental, partea sovietică a solicitat în mod constant o cooperare științifică și economică strânsă cu companii de înaltă tehnologie, precum „IG Farben”, „Carl Zeiss”, „AG Siemens” și altele.

Pe lângă echipamentele industriale, URSS a achiziționat cele mai noi modele de tehnică germană. În anii 1936, 1937 și 1938 compania Krupp a vândut URSS bunuri de natură militară în valoare de 3,5, 0,3 și, respectiv, 1,3 milioane de mărci. Până la 22 iunie 1941, Germania a livrat Uniunii Sovietice 30 de avioane de ultimă generație – un întreg regiment de aviație. Aceste avioane erau modele-standard aflate în dotarea Luftwaffe și, împreună cu alte „echipamente speciale”, au fost studiate în detaliu de inginerii sovietici. Împrumutul tehnologiilor germane de către URSS a fost unul intens și s-a realizat prin transferul de elemente materiale, documentație, instruire, detașarea de personal etc. Uniunea Sovietică a desfășurat un studiu activ al „tehnologiilor avansate” germane și le-a utilizat pe scară largă pentru dezvoltarea economiei și a capacității sale de apărare. Utilizând tehnologiile germane moderne, URSS a reușit într-o mare măsură să compenseze lipsa propriului echipament de înaltă tehnologie, precum și a cercetărilor științifice și a dezvoltărilor ingineresti.

○ Identifică interesele economice ale Germaniei și ale URSS în relațiile bilaterale.

○ Elaborează o listă a acordurilor economice încheiate între părți.

○ Apreciază importanța cooperării economice pentru consolidarea puterii militare a URSS și a Germaniei.

Relațiile sovieto-germane în anii 1938-1939.

Acordul de la München din 30 septembrie 1938 privind anexarea regiunii Sudete la Germania, numit și *Cărdășia de la München*, a pus începutul dezmembrării Cehoslovaciei și a schimbat complet situația internațională din Europa, iar întregul Sistem de relații internaționale de la Versailles s-a prăbușit. La 30 septembrie 1938, N. Chamberlain și Hitler au semnat *Declarația anglo-germană de neagresiune*, iar la 6 decembrie din același an, a fost semnată o declarație similară franco-germană. La 15 martie 1939, Germania a provocat o nouă criză internațională: trupele germane au intrat în Praga, desființând Republica Cehoslovacă. Prin acest act, acordurile de la München au fost încălcate în mod flagrant. Ulterior, la 27 martie, Germania a ocupat portul lituanian Klaipėda (Memel), iar

la 29 aprilie Hitler a anunțat denunțarea *Acordului naval anglo-german din 1935* și a *Declarației germano-poloneze de neagresiune din 1934*. Politica de conciliere anglo-franceză a suferit un eșec total.

Evenimentele petrecute în Europa afectau în mod direct interesele URSS. În a doua jumătate a anilor '30 în rândurile conducerii sovietice nu exista o linie clar definită „antihitleristă”. Însă, în condițiile sistemului totalitar stalinist, doar secretarul general al PC (b) al URSS putea influența cu adevărat cursul sovietic în relația cu Germania, la fel ca și politica externă sovietică în ansamblu. În perioada de după München, Uniunea Sovietică s-a aflat în izolare diplomatică: relațiile atât cu blocul anglo-francez, cât și cu Germania erau profund ostile. Însă, în acel moment, ambele părți și-au îndreptat atenția spre URSS. În martie 1939, Marea Britanie a inițiat negocieri cu Moscova în scopul atragerii Uniunii Sovietice ca garant al securității Poloniei și României. La rândul său, Hitler, care la 11 aprilie 1939 semnase „Planul Weiss”, ce prevedea atacul asupra Poloniei, urmărea să asigure neutralitatea URSS în conflictul militar iminent.

Inițiativa apropierii dintre cele două țări a venit din partea Germaniei. Un prim pas în această direcție a fost discuția din 17 aprilie 1939 dintre secretarul de stat al Ministerului de Externe al Germaniei, O. Weizsäcker, și reprezentantul plenipotențiar al URSS la Berlin, A.F. Merekalov, în cadrul căreia diplomatul german a ridicat problema îmbunătățirii relațiilor dintre cele două state. După ce Merekalov a informat despre aceasta Comisariatul Poporului pentru Afaceri Externe (NKID), a fost rechemat la Moscova, unde la 21 aprilie a fost primit de Stalin, iar discuția cu acesta a durat aproximativ o oră. Merekalov nu s-a mai întors la Berlin, iar în cadrul negocierilor ulterioare partea sovietică a fost reprezentată de G.A. Astahov, diplomat experimentat și abil.

Deși, inițial, partea germană intenționa să se limiteze doar la concesii economice, comisarul poporului pentru afaceri externe, V. Molotov, a insistat pe crearea unei baze politice pentru discuții. Astfel, în cadrul negocierilor sovieto-germane, care s-au transferat la Moscova, partea sovietică a formulat atât propuneri economice, cât și politice. Au fost abordate probleme legate de acordarea unui credit și de nomenclatorul comenzilor sovietice. URSS urmărea să utilizeze potențialul industrial al Germaniei pentru producerea bunurilor necesare, precum și să soluționeze anumite probleme geopolitice în Europa de Est, conform intereselor sale. La 10 iulie 1939, partea germană a acceptat condițiile

sovietice privind volumul creditului, rata dobânzii și, cel mai important, nomenclatorul comenzilor sovietice în Germania. La 2 august, Ribbentrop i-a declarat lui Astahov că nu există contradicții între Germania și URSS „pe întreg spațiul de la Marea Neagră până la Marea Baltică”. Pentru a asigura neutralitatea URSS în cazul aplicării Planului Weiss, Hitler era dispus să facă concesii. La 15 august, ambasadorul Schulenburg i-a declarat lui Molotov că: „...nu există nicio problemă care să nu poată fi rezolvată spre deplina satisfacție a ambelor părți. Aici sunt incluse chestiunile legate de Marea Baltică, statele baltice etc.”.

La Moscova se cunoșteau bine intențiile lui Hitler în privința Poloniei și a potențialului ei defensiv, de aceea s-a decis utilizarea situației în avantaj propriu. Stalin considera că o confruntare militară în interiorul comunității capitaliste era inevitabilă. În consolidarea relațiilor dintre conducerile celor două state totalitare un rol important l-a avut faptul că tradițiile politice ale Germaniei și ale URSS erau strâns legate de formele autoritare de guvernare, iar în acest sens Germania era mult mai atractivă decât Anglia și Franța, cu sistemul lor tradițional burghezo-democratic. La 17 august, Molotov i-a declarat lui Schulenburg că este necesară încheierea simultană a unui acord comercial și de credit, a unui pact de neagresiune și a unui protocol secret special, care să facă parte integrantă din pactul de neagresiune și să prevadă delimitarea sferelor de interes în Europa de Est. Propunerea a fost acceptată fără nicio dezbateră.



Poster propagandistic dedicat încheierii Acordului comercial sovieto-german, 19 august 1939.

○ Explică cum *Cărdășia de la Munchen* a influențat relațiile sovieto-germane.

○ Argumentează, cu exemple, că relațiile dintre URSS și Germania s-au consolidat în anii 1938-1939.

Semnarea Pactului Molotov-Ribbentrop. La 19 august 1939, Schulenburg a insistat asupra venirii urgente a lui Ribbentrop la Moscova. În același timp l-a înștiințat pe Molotov că ministrul „ar avea împuterniciri nelimitate din partea lui Hitler pentru a încheia orice acord dorit de guvernul sovietic.”

La 23 august 1939, Ribbentrop a sosit la Moscova și au început negocierile. Varianta germană a Pactului de neagresiune era foarte concisă, având doar două articole, dintre care primul prevedea doar obligația părților de a nu intra în război una împotriva celeilalte. Însă acesta n-a fost acceptat de partea sovietică, care a propus propria variantă a pactului, alcătuită din șapte articole. În articolul 3 se stipula că ambele părți vor purta consultări permanente și se vor informa reciproc asupra tuturor chestiunilor de interes comun, iar articolul 4 prevedea că niciuna dintre părți nu va participa la vreo alianță de state îndreptată, direct sau indirect, împotriva celeilalte părți semnatare. La insistențele URSS, Germania a acceptat acest pact mai angajant. Stalin a prezentat conținutul Protocolului secret propus privind delimitarea sferelor de interese. Considerând că nu are împuternicire pentru discuția unui asemenea document, pentru a obține aprobarea lui Hitler, Ribbentrop a fost nevoit să ia legătura cu Berlinul. În seara zilei de 23 august 1939, Molotov și Ribbentrop au semnat Pactul de neagresiune și Protocolul adițional secret, conform căruia în sfera de influență a URSS intrau Finlanda, Letonia, Estonia, regiunile estice ale Poloniei, precum și Basarabia. În sfera de influență a Germaniei intrau părțile vestice ale Poloniei și Lituania. Durata de valabilitate a pactului a fost stabilită la zece ani.

Pactul a fost ratificat de Sovietul Suprem al URSS la o săptămână după semnare, iar existența Protocolului adițional secret le-a fost ascunsă deputaților, acesta nefiind niciodată ratificat.

Ambele părți-semnatare ale Pactului de neagresiune au fost beneficiare: în perioada 1939-1941 Germania a evitat un război pe două fronturi, reușind să înfrângă succesiv Polonia, Franța și statele mici ale Europei, și să se pregătească pentru atacul asupra URSS din 1941 o armată cu doi ani de experiență de luptă, iar URSS a obținut doi ani suplimentari de pace și a acaparat teritorii semnificative la granițele sale de vest.

○ **Identifică obiectivele urmărite de părțile semnatare.**

○ **Explică în ce consta pericolul cooperării a două regimuri totalitare.**

○ **Demonstrează că semnarea Tratatului de neagresiune dintre Germania și URSS a condus la declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial.**

Cooperarea militară dintre URSS și Germania (1939-1941). La 1 septembrie 1939, Germania a atacat Polonia, declanșând cel de-al Doilea Război Mondial. La scurt timp în război împotriva Germaniei au intrat Marea Britanie și Franța. La 17 septembrie 1939, URSS a atacat Polonia dinspre Est. Wehrmachtul și Armata Roșie au desfășurat simultan operațiuni împotriva armatei poloneze pe teritoriul Poloniei. Această cooperare militară era reglementată de acorduri secrete privind intrarea Armatei Roșii pe teritoriul polonez, confirmat și de *Acordul militar din 20 septembrie 1939*. Finalizarea operațiunilor militare împotriva Poloniei a fost marcată de parada comună a forțelor armate germane și sovietice la 22 septembrie la Brest.

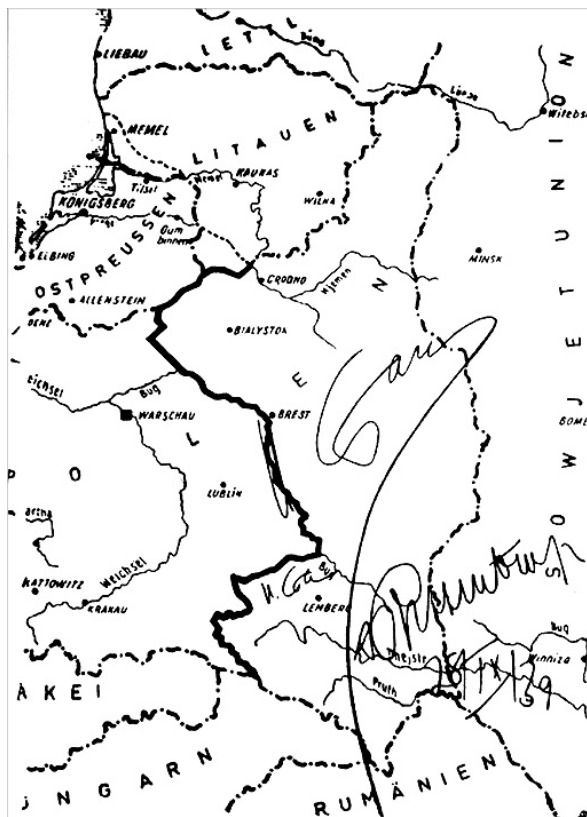


Parada militară germano-sovietică de la Brest-Litovsk din 22 septembrie 1939. La tribună – generalul german Heinz Guderian și comandantul sovietic Semion Krivoșein.



Ministrul de Externe german J. von Ribbentrop a sosit la Moscova, 27 septembrie 1939. Sursa: nakanune.rusarchives.ru

La 27 septembrie 1939, Ribbentrop a zburat din nou la Moscova, iar pe 28 septembrie a fost semnat *Tratatul germano-sovietic de prietenie și frontieră între URSS și Germania*. Acest tratat consfințea oficial și juridic împărțirea teritoriului Poloniei între Germania și Uniunea Sovietică. La tratat era anexată o hartă corespunzătoare, pe care era indicată noua frontieră, hartă fiind semnată de Molotov și Ribbentrop.



Harta de împărțire a Poloniei semnată de Molotov și Ribbentrop.

La mijlocul lunii octombrie, Stalin a lansat lozinci, care corespundeau în totalitate liniei principale a politicii sale din acel moment – colaborarea cu Germania hitleristă. Printre acestea se număra și lozincă: „Alungați guvernele care susțin războiul!”, dar se preciza: „Nu ne vom opune guvernelor care sunt pentru pace!”, adică guvernului hitlerist, deoarece conform directivelor lui Stalin, acesta „vine cu propuneri de pace”.

În cadrul Sesiunii Sovietului Suprem al URSS din 31 octombrie 1939, V. Molotov a menționat participarea activă a Armatei Roșii la operațiunile de luptă alături de Wehrmacht, luarea de cuvânt fiind întâmpinată cu aplauze din partea deputaților. Cooperarea militară a fost evidențiată și de Stalin în răspunsul său la telegrama de felicitare trimisă de Ribbentrop cu ocazia împlinirii vârstei de 60 de ani: „Vă mulțumesc, domnule ministru, pentru felicitări. Prietenia dintre popoarele Germaniei și Uniunii Sovietice, pecetluită cu sânge, are toate temeiurile pentru a fi durabilă și solidă.”

La scurt timp după încheierea operațiunilor militare din Polonia, Germania a inițiat o „ofensivă paș-

nică”, propunând Marii Britanii și Franței să intre în negocieri de pace. Uniunea Sovietică s-a alăturat imediat acestei campanii, Molotov a calificat drept absurd războiul desfășurat sub sloganul luptei împotriva fascismului german. În Uniunea Sovietică propaganda antifascistă a fost oprită, iar prin intermediul Cominternului s-a exercitat presiune asupra partidelor comuniste din țările occidentale să renunțe la lupta împotriva fascismului german. În directiva trimisă acestora, agresor era declarat imperialismul anglo-francez, iar propaganda și agitația tuturor partidelor comuniste trebuiau îndreptate împotriva acestuia. Directivele sale erau clare: războiul avea loc între două grupuri de țări capitaliste pentru o nouă împărțire a lumii și dominația asupra acesteia. Stalin a afirmat că era necesar să se renunțe la directivele celui de-al VII-lea Congres al Cominternului privind fascismul ca „principală sursă a agresiunii” și promova ideea că războiul este unul imperialist, iar muncitorii trebuie să lupte împotriva lui și a „vino-vaților săi”. Aceasta echivala cu un îndemn adresat englezilor, francezilor și altora de a sabota eforturile de război din propriile țări. Însă această directivă nu viza în niciun fel muncitorii germani, deoarece Germania era prezentată de conducerea sovietică nu ca un agresor, ci ca o victimă a agresiunii Angliei și Franței. Cominternul a executat în totalitate și fără împotrivire indicațiile lui Stalin. Deși a aprobat tratatul sovieto-german ca instrument al păcii, Cominternul a continuat, la sfârșitul lunii august și începutul lunii septembrie 1939, când războiul izbucnise deja, să-l considere un război imperialist de ambele părți. Din aceasta rezulta în mod evident că popoarele țărilor beligerante trebuiau, conform învățăturilor leniniste, să lupte împotriva propriilor guverne atât în Anglia și Franța, cât și în Germania și Italia.

În paralel, în deplină sincronizare cu campania propagandistică germană, presa sovietică a început să convingă Statele Unite să nu intre în război de partea Marii Britanii. Deși înfrângerea neașteptată a Franței a reprezentat un șoc și pentru Uniunea Sovietică, Molotov nu a ezitat să felicite guvernul german pentru victorie.

Sub pretextul opțiunii de repatriere a populației, 800 de cetățeni germani și austrieci – antifasciști care găsiseră refugiu politic în Uniunea Sovietică – au fost predați Gestapoului.

La începutul lunii octombrie 1939, la 35 km nord-vest de Murmansk, a fost înființată o bază navală

germană pentru alimentarea și repararea navelor de război și a submarinelor germane. Germanii au folosit această bază în timpul campaniei din Norvegia, cu care, după cum se știe, Uniunea Sovietică a avut timp de mulți ani relații diplomatice stabile. După ocuparea Norvegiei și Danemarcei în primăvara anului 1940, URSS a închis reprezentanțele lor diplomatice la Moscova. Comandantul flotei navale germane, amiralul Raeder, a adresat în scris mulțumiri Guvernului Sovietic după ce „Baza Nord” a fost abandonată de germani în septembrie a aceluiași an, ca urmare a încetării operațiunilor militare din Norvegia.

La declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial, autoritățile sovietice au reținut în portul Murmansk navele Angliei și ale aliaților săi, pentru a permite navelor germane să ajungă în siguranță în porturile lor din Germania. Navele de război germane s-au folosit de adăpostul oferit de portul Murmansk și în timpul operațiunilor flotei navale germane. Tot în Murmansk, crucișătoarele auxiliare germane, care desfășurau operațiuni militare împotriva Angliei, erau aprovizionate cu combustibil și alimente. URSS furniza germanilor buletine meteorologice, care au fost apoi utilizate de „Luftwaffe” pentru bombardarea Angliei.

La rândul lor, în timpul Războiului sovieto-finlandez, germanii au limitat deplasarea navelor lor în Marea Baltică și în Marea Neagră. Ulterior, autoritățile sovietice au reținut din nou, timp de trei zile, toate navele Angliei și ale aliaților săi în Murmansk, pentru a facilita pătrunderea crucișătorului german „Bremen” prin blocada engleză până la țărmurile germane. În cele din urmă, un spărgător de gheață sovietic a parcurs un traseu dificil prin Oceanul Arctic pentru a ghida, prin strâmtoarea Bering, crucișătorul german „Schiff-31”. Ajuns în Oceanul Pacific, acest crucișător a reușit să scufunde mai multe nave ale Angliei și ale aliaților săi.

Punctul culminant al cooperării germano-sovietice a fost vizita lui Molotov la Berlin în noiembrie 1940 și negocierile sale privind posibilitatea aderării URSS la Pactul Tripartit al Germaniei, Italiei și Japoniei.

Încrederea în „prieteni” era atât de puternică, încât eclipsa chiar și realitatea. Conducerea sovietică n-a luat în considerare informațiile furnizate de agenții-spioni sovietici, care avertizau despre iminența războiului, printre care și R. Sorge, care trimisese peste 40 de mesaje cifrate privind data începerii invaziei Germaniei asupra URSS.

○ Argumentează că regimurile totalitare nazist și comunist au cooperat militar în prima perioadă a celui de-al Doilea Război Mondial.

○ Demonstrează că regimurile totalitare nazist și comunist din URSS au fost complici în declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial.

Cooperarea economică în anii 1939-1941. La 19 august 1939, cu câteva zile înainte de semnarea Pactului de neagresiune sovieto-german, la Berlin, între URSS și Germania a fost semnat *Acordul comercial de credit*. Conform acestuia Germania se angaja să furnizeze echipamente industriale în valoare de 320 de milioane de mărci, inclusiv materiale militare în valoare de 58 de milioane de mărci.

Acordului economic între URSS și Germania a fost încheiat la 11 februarie 1940. Într-unul dintre documentele pregătite de Comisariatul Poporului pentru Comerț Exterior pentru publicare, Acordul economic era considerat ca fiind „fără precedent în istoria comerțului mondial, atât ca volum, cât și ca semnificație”. Conform acordului, Germania oferea URSS un credit comercial în valoare de 200 de milioane de mărci germane, finanțat prin intermediul băncii germane „Deutsche Golddiskontbank”. Împrumutul, garantat în proporție de 100 % de guvernul german, prevedea o rată a dobânzii de 5 %, ceea ce era extrem de avantajos la acea vreme. Creditul urma să fie utilizat pentru finanțarea comerțului sovietic în Germania, incluzând livrări de utilaje, echipamente, diverse bunuri, armament și pentru furnizarea către URSS a valutei convertibile. Rambursarea creditului de către URSS se făcea prin livrări de materii prime, care au început imediat după semnarea acordului și au continuat până în iunie 1941 inclusiv. Semnarea acestui acord a redus semnificativ efectele blocadei navale britanice pentru Germania, impuse după invazia Germaniei în Polonia.



Întâlnirea lui Molotov cu Hitler la Berlin, 12 noiembrie 1940.

Pe parcursul celor 17 luni dintre semnarea Pactului sovieto-german și atacul asupra URSS, Germania a primit din URSS 865 mii tone de petrol, 140 mii tone de minereu de mangan, 14 mii tone de cupru, 3 mii tone de nichel, 101 mii tone de bumbac brut, peste 1 milion tone de materiale lemnoase, 11 mii tone de in, 26 mii tone de minereu de crom, 15 mii tone de azbest, 184 mii tone de fosfat, 2 736 kg de platină și 1 milion 463 mii tone de cereale. Prin teritoriul sovietic s-a realizat tranzitul de materii prime strategice și produse alimentare provenind din țările din bazinul Pacificului, Orientul Mijlociu și alte regiuni.

○ Demonstrează că URSS și Germania au colaborat economic în anii 1939-1941.

○ Identifică beneficiile obținute de părți în urma colaborării.

Aplicarea de către URSS a Protocolului adițional secret. După ocuparea părții de est a Poloniei, URSS a atacat Finlanda, declanșând Războiul sovieto-finlandez, numit și *Războiul de iarnă*, (30 noiembrie 1939 – 12 martie 1940), pentru agresiune fiind exclusă din Liga Nați-

unilor 14 decembrie 1939. Prin *Tratatul de pace cu Finlanda*, semnat la 12 martie 1940 la Moscova, Finlanda a cedat URSS Karelia, orașul Viipuri (Vâborg), o parte a raionului Salla, Peninsula Kalasta, partea finlandeză a peninsulei Râbacii, insulele din Golful Finic. Peninsula Hangö pentru treizeci de ani a fost cedată URSS prin concesiune. URSS a obținut și 1/10 din întreprinderi industriale. La 28 iunie 1940, în urma înaintării a două note ultimative, URSS a ocupat Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța. (vezi tema III.2.), după care au urmat țările baltice, ocupate în iulie 1940. La 21 iulie 1940, au fost proclamate Republica Sovietică Socialistă Lituaniană, Republica Sovietică Socialistă Letonă și Republica Sovietică Socialistă Estonă, încorporate în URSS.

Toate teritoriile ocupate au fost supuse represiunilor și politicilor social-economice și ideologico-culturale distructive ale statului totalitar sovietic.

○ Elaborează un tabel conceptual, în care vei indica scopul urmărit prin semnarea Pactului de neagresiune sovieto-german și Procolul adițional secret și rezultatele aplicării.

OPINII ISTORIOGRAFICE



01. „Stagiile ofițerilor Armatei Roșii la Academia Statului Major German și participarea la exercițiile militare germane au îmbogățit semnificativ elita militară sovietică cu cunoștințe profesionale. Contactele cu Rusia Sovietică au oferit Statului Major German posibilitatea de a dezvolta cele mai noi tipuri de arme și echipamente militare, având oportunitatea de a le testa în practică. De asemenea, posibilitatea construirii unor fabrici pentru producția de avioane și artilerie și lansarea corespunzătoare a producției au permis Germaniei să se mențină la nivelul celor mai recente realizări științifico-tehnice europene. Practic, datorită cooperării „militaro-tehnice” sovieto-germane au fost puse bazele complexului militar-industrial al URSS și a fost format complexul militar-industrial german, care a devenit fundamentul militarizării Germaniei după venirea naziștilor la putere.” (Кантор Ю. 3. Заклятая дружба: Секретное сотрудничество СССР и Германии 20–30-х годов. – М.: РОССПЭН/ 2014, *Prietenia blestemată. Cooperarea secretă dintre URSS și Germania în anii '20-'30*)

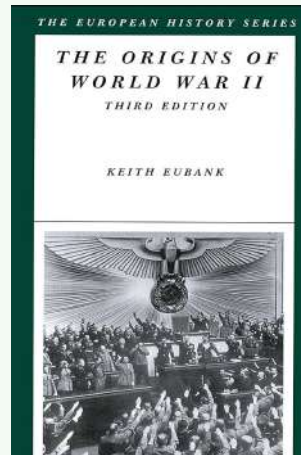
○ Demonstrează că URSS și Germania aveau o strânsă colaborare în domeniul militar.

○ Explică utilitatea colaborării militare dintre URSS și Germania pentru fiecare stat.

01. „Franța nu putea aștepta prea mult sprijin din partea aliatului său, Rusia Sovietică, care era mai mult decât bucuroasă să vadă puterile imperialiste luptându-se între ele. Chiar și atunci când Germania amenința Polonia, Stalin era dornic să se alăture unei înțelegeri cu Germania, pentru a împărți Europa de Est și a diviza Polonia. Deși Stalin știa că Hitler plănuia să se întoarcă împotriva Occidentului după ce va distruge Polonia, el totuși a semnat Pactul de neagresiune și, prin aceasta, l-a încurajat pe Hitler să înceapă războiul”. (Keith Eubank, *The Origins of World War II*, Wiley-Blackwell, 2024, (*Originile celui de Al Doilea Război Mondial*))

○ Explică de ce autorul susține că „Franța nu putea aștepta prea mult sprijin din partea aliatului său, Rusia Sovietică”.

○ Identifică opinia autorului în ce mod Stalin a contribuit la declanșarea războiului.



D. 1. „Art. 2. Dacă, în pofida atitudinii sale pașnice, una din părțile contractante va fi supusă unei agresiuni din partea unei terțe puteri sau a unui grup de terțe puteri, cealaltă parte contractantă va păstra neutralitatea în tot cursul conflictului”. (Extras din *Tratatul de neutralitate și neagresiune între Germania și URSS*, 24 aprilie 1926; prelungit în 1933)

○ Definește noțiunea *Tratat de neutralitate și neagresiune*.

○ Exprimă-ți opinia de ce URSS și Germania aveau nevoie de acorduri de neagresiune.

D. 2. PACTUL DE NEAGRESIUNE ÎNTRE GERMANIA ȘI UNIUNEA SOVIETICĂ, 23 august 1939

„Guvernul URSS și Guvernul Germaniei, călăuzindu-se de dorința de a consolida cauza păcii între URSS și Germania și pornind de la premisele principale ale pactului de neutralitate, încheiat între URSS și Germania în aprilie 1926, au ajuns la următoarea înțelegere:

Articolul I. Ambele Părți Contractante se obligă a se abține de la orice violență, de la orice acțiune agresivă și orice atac una împotriva alteia atât izolat, cât și în comun cu alte puteri.

Articolul II. În caz dacă una dintre Părțile Contractante devine obiectiv al acțiunilor militare din partea unei terțe puteri, cealaltă Parte Contractantă nu va susține sub nicio formă această putere.

Articolul III. Guvernele ambelor Părți Contractante rămân să țină contact între ele pe viitor pentru consultații ca să se informeze reciproc asupra chestiunilor ce privesc interesele lor comune.

Articolul IV. Niciuna dintre Părțile Contractante nu va participa la vreo grupare de puteri, ce direct sau indirect este îndreptată împotriva altei părți.

Articolul V. În caz de izbucnire a litigiilor sau conflictelor între Părțile Contractante într-un fel sau altul de chestiuni, ambele părți vor rezolva aceste litigii și conflicte exclusiv pe cale pașnică, făcând schimb prietenesc de opinii sau în cazuri necesare — pe calea creării unor comisii pentru aplanarea conflictului.

Articolul VI. Pactul de față este încheiat pe un termen de zece ani în scopul că dacă una dintre Părțile Contractante nu-l va denunța cu un an înainte de expirarea termenului, durata pactului să fie considerată ca prelungită în mod automat pentru următorii cinci ani.

Articolul VII. Pactul de față urmează să fie ratificat într-un termen cât mai scurt posibil. Schimbul de instrumente de ratificare trebuie să aibă loc la Berlin. Pactul intră în vigoare îndată după semnarea lui.

Întocmit în două originale, în limbile germană și rusă la Moscova, 23 august 1939.

Din însărcinarea guvernului URSS V. Molotov

Pentru guvernul Germaniei J. Ribbentrop”.

○ Demonstrează că pactul era unul defensiv și nu urmărea obiective militare directe.

○ Argumentează că semnarea Pactului dat constituia un pericol pentru alte state ale Europei.

D. 3. PROTOCOLUL ADIȚIONAL SECRET AL PACTULUI DE NEAGRESIUNE SOVIETO-GERMAN

„Cu ocazia semnării Tratatului de neagresiune dintre Reichul german și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, plenipotențiarii semnatori din partea celor două părți au discutat în cadrul unor convorbiri strict confidențiale problema delimitării sferelor lor respective de interes în Europa Răsăriteană. Aceste convorbiri au dus la următorul rezultat:

1. În cazul unor transformări teritoriale și politice a teritoriilor aparținând Statelor Baltice (Finlanda, Estonia, Letonia, Lituania), frontiera nordică a Lituaniei va reprezenta frontiera sferelor de interes atât ale Germaniei, cât și ale URSS.

În legătură cu aceasta, interesul Lituaniei față de teritoriul Vilno este recunoscut de ambele părți.

2. În cazul unor transformări teritoriale și politice ale teritoriilor aparținând statului polonez, sferile de interes, atât ale Germaniei, cât și ale URSS, vor fi delimitate aproximativ de linia râurilor Narew, Vistula și San.

Problema dacă în interesele ambelor părți ar fi de dorit menținerea unui stat polonez independent și a modului în care vor fi trasate frontierele acestui stat poate fi soluționată definitiv numai în cursul evenimentelor politice ulterioare.

În orice caz, ambele guverne vor rezolva această problemă pe calea unor înțelegeri prietenești.

3. În privința Europei Sud-Estice, partea sovietică subliniază interesul pe care-l manifestă pentru Basarabia. Partea germană își declară totalul dezinteres politic față de aceste teritorii.

4. Acest protocol va fi considerat de ambele părți ca strict secret.

23 august 1939

Pentru guvernul Germaniei I. Ribbentrop

Reprezentantul plenipotențiar al guvernului URSS V. Molotov”

○ Explică interesul URSS pentru teritoriul dintre Prut și Nistru.

○ Formulează relația de cauzalitate între politica externă a celor două state totalitare și semnarea Protocolului adițional secret.



M1. „După un scurt salut oficial, ne-am așezat la masă noi patru – Stalin, Molotov, contele Schulenburg și eu. Pe lângă noi, erau prezenți traducătorul nostru, consilierul ambasadei Hilger, un excelent cunoscător al realităților rusești, și un tânăr traducător rus blond, Pavlov, care se bucura în mod evident de o încredere specială din partea lui Stalin. La începutul discuției, mi-am exprimat dorința ca Germania să stabilească relațiile germano-sovietice pe o nouă bază și să se ajungă la un compromis al intereselor noastre în toate domeniile; vrem să încheiem un acord cu Rusia pe termen cât mai lung. (...) Atmosfera negocierilor era favorabilă, deși rușii sunt cunoscuți ca diplomați încăpățânați. Au fost delimitate sferile de influență în țările situate între Germania și Uniunea Sovietică. Finlanda, cea mai mare parte a statelor baltice, precum și Basarabia au fost declarate ca aparținând sferei sovietice. În eventualitatea unui conflict germano-polonez, care, în situația creată, nu putea fi exclus, a fost convenită o „linie de demarcație”. (Риббентроп И. фон. Мемуары нацистского дипломата. Смоленск. Москва, 1998/ J. von Ribbentrop. Memoriile diplomatului nazist)

○ Numește participanții întrunirii. Descrie atmosfera negocierilor și semnării Pactului de neagresiune și a Protocolului adițional secret.

○ Explică atitudinea părții sovietice față de cea germană, pornind de la contextul istoric.

○ Demonstrează, bazându-te pe memoriile lui von Ribbentrop, că URSS și Germania nazistă își delimitau sferile de influență în Europa de Est.

M2. „Dl. ministru s-a întors la acea parte a discuției de ieri cu dl. Stalin, în care Stalin a afirmat că guvernul sovietic este interesat de existența unei Germanii puternice și, în cazul în care Germania se va afla într-o situație dificilă, este gata să o ajute. Pe această temă dl. ministru a declarat că guvernul german nu se așteaptă la asistență militară din partea Uniunii Sovietice și nu are nevoie de ea. Totuși, pentru Germania ajutorul din partea Uniunii Sovietice în domeniul economic are o importanță majoră. În această chestiune un început bun a fost pus prin încheierea acordului comercial și de credit din 19 august. Încheierea acestui acord a reprezentat începutul stabilirii unor relații generale bune”. (Из записи бесед И. Фон Риббентропа с И.В. Сталиным и В. М. Молотовым. г. Москва 28-29 сентября 1939 г. În: 1941 год. Книга 2. Москва: Междунар. фонд «Демократия», 1998, p. 592/ Din înregistrarea convorbirilor lui J. von Ribbentrop cu I.V. Stalin și V.M. Molotov. Moscova, 28-29 septembrie 1939)

○ Argumentează că URSS și Germania acționau coordonat în conformitate cu prevederile tratatelor semnate anterior.

○ Exprimă-ți opinia, de ce URSS era interesată de o Germanie puternică.

EVALUAREA CUNOȘTIINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

○ Enumeră obiectivele politico-militare ale dictatorilor: Stalin și Hitler.

○ Elaborează un tabel în care vei înscrie evenimentele ce demonstrează cooperarea politică, economică și militară dintre Germania și Uniunea Sovietică în anii 1933-1941.

○ Redactează un text argumentativ în care vei dezvolta afirmația: *Cooperarea dintre Germania și URSS în anii 1933-1939 a condus la declanșarea celui de-al Doilea Război Mondial.*

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

○ Pe o hartă de contur, delimitează prin culori sferile de interes ale URSS și Germaniei, stabilite prin semnarea Protocolului adițional secret al Pactului Molotov-Ribbentrop.

○ Prin semne convenționale indică aplicarea în practică a prevederilor Protocolului adițional secret.

ACTIVITATE ÎN GRUP

○ Organizați o dezbatere pe tema: *Semnarea Protocolului adițional secret al Pactului Molotov-Ribbentrop a fost un pas strategic în pregătirea de război sau a fost o conjunctură de moment?*



◀ Generalul Gh. Jucov, ofițeri și soldați ai Armatei Roșii la parada sovietică din Chișinău, 4 iulie 1940 (ANA, Fototeca, c. a. 24945).

III.2. ANEXAREA BASARABIEI, NORDULUI BUCOVINEI ȘI A ȚINUTULUI HERȚA LA URSS

DICTIONAR ISTORIC

Notă ultimativă – document diplomatic, prin care un stat adresează unui alt stat o cerere fermă, specificând un termen-limită pentru îndeplinirea acesteia și avertizând asupra posibilităților consecințe în caz de nerespectare.

DATE CRONOLOGICE

26 iunie 1940 – înaintarea de URSS către România a Notei ultimative privind cedarea Basarabiei și a nordului Bucovinei

27 iunie 1940 – acceptarea de către conducerea României a cedării Basarabiei și a nordului Bucovinei

28 iunie - 3 iulie 1940 – ocuparea Basarabiei de către Armata Roșie

JURNAL ISTORIC

„În anul 1918, România, folosindu-se de slăbiciunea militară a Rusiei, a desfăcut de la Uniunea Sovietică (Rusia) o parte din teritoriul ei – Basarabia, călcând prin aceasta unitatea seculară a Basarabiei, populată în principal de ucraineni, cu Republica Sovietică Ucraineană. (...) Acum, când slăbiciunea militară a URSS ține de domeniul trecutului, iar situația internațională care s-a creat cere rezolvarea rapidă a chestiunilor din trecut pentru a pune în fine bazele unei păci solide între țări, URSS consideră necesar și oportun ca în interesele restabilirii adevărului să procedeze împreună cu România la rezolvarea imediată a chestiunii înapoierii Basarabiei Uniunii Sovietice. Guvernul Sovietic consideră că chestiunea întoarcerii Basarabiei este legată în mod organic de chestiunea transmiterii către URSS a acelei părți a Bucovinei, a cărei populație este legată în marea sa majoritate de Ucraina Sovietică. (...) Un astfel de act ar fi cu atât mai just, cu cât transmiterea părții de nord a Bucovinei către URSS ar reprezenta, este drept că numai într-o măsură neînsemnată, un mijloc de despăgubire a acelei pierderi, care a fost pricinuită URSS și populației Basarabiei prin dominația de 22 de ani ai României în Basarabia. Guvernul URSS propune guvernului regal al României: să înapoieze cu orice preț Uniunii Sovietice Basarabia; să transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei, cu frontierele potrivit cu harta alăturată. Guvernul sovietic își exprimă speranța că guvernul român va primi propunerile de față ale URSS și că aceasta va da posibilitatea de a se rezolva pe cale pașnică conflictul prelungit dintre URSS și România. Guvernul Sovietic așteaptă răspunsul guvernului Regal al României în decursul zilei de 27 iunie curent”.

(*Nota ultimativă a Guvernului Sovietic adresată Guvernului român, 26 iunie 1940*), în: A. Blavovschii. *Diplomația cotropitorilor. Repercusiunile ei asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord*. Culegere de documente. Chișinău: Universitas, 1992, p. 135-136)

○ **Formulează legătura de cauzalitate între semnarea Protocolului adițional secret al Pactului de neagresiune sovieto-german și Nota ultimativă din 26 iunie 1940.**

○ **Argumentează că documentul este un ultimatum.**

○ **Demonstrează că argumentul invocat de URSS „a acelei părți a Bucovinei, a cărei populație este legată în marea sa majoritate de Ucraina Sovietică” este un fals.**

Situația României în contextul politic internațional din 1939-1940. La 1 septembrie 1939, drept urmare a aplicării Planului de atac al Poloniei și Protocolului adițional secret al Pactului de neagresiune sovieto-german, Germania nazistă a invadat Polonia, declanșând cel de-al Doilea Război Mondial. La 17 septembrie 1939, Uniunea Sovietică a invadat și ea Polonia, cele două regimuri totalitare împărțind astfel teritoriul polonez între ele. După ce la 3 septembrie Marea Britanie și Franța au declarat război Germaniei, România și-a proclamat neutralitatea prin decizia Consiliului de Coroană din 6 septembrie 1939. Deși România semnase *Acordul româno-polon din 1921*, documentul prevedea un sprijin reciproc doar în cazul unei agresiuni sovietice. În atare condiții Regatul României a acordat sprijin Poloniei prin permiterea tranzitării rezervelor de aur (aproximativ 45 de milioane de dolari) către Marea Britanie și a oferit refugiu unui număr considerabil de polonezi – circa 60.000 de militari și 40.000 de civili, inclusiv membri ai guvernului, administrației și ai corpului ofițeresc, manifestând solidaritate față de un popor vecin.

La 7 septembrie 1939, România și-a reafirmat neutralitatea juridică față de conflictul din Polonia și a mobilizat circa 500.000 de militari pentru apărarea frontierelor. În acest context, guvernul român a decis ca inginerul Ion Gigurtu, având legături cu cercurile financiare germane, să înmâneze personal lui Hermann Göring declarația oficială de neutralitate a României. Pe traseul său spre Berlin, Gigurtu a făcut o escală la Budapesta, unde s-a întâlnit cu diplomatul român V. Bossy. Acesta consemna că, în schimbul livrărilor românești de petrol și cereale, Germania urma să ofere asigurări că nu va ataca România și că va tempera aspirațiile revizioniste ale Ungariei.

Între timp, cei doi dictatori, Adolf Hitler și Iosif Stalin, au împărțit Polonia, semnând la 28 septembrie și un nou acord privind delimitarea frontierelor. Ulterior, între 30 septembrie și 10 octombrie 1939, prin așa-numitele „acorduri de colaborare mutuală”, URSS a impus Estoniei, Letoniei și Lituaniei acceptarea bazelor militare sovietice pe teritoriul lor, ceea ce echivala, de facto, cu ocuparea țărilor baltice, apoi a decanșat și Războiul de iarnă.

La 29 noiembrie 1939, ministrul român de externe, Grigore Gafencu, își exprima în Senat îngrijorarea față de relațiile cu URSS, deoarece „Trupele lor ne-au încercuit tot hotarul nordic, de la Nistru până la Carpați”.

Situația s-a complicat și mai mult la sfârșitul primăverii 1940. La 10 mai 1940, a început ofensiva decisivă a Germaniei împotriva Franței. În câteva zile au fost ocupate Olanda și Belgia, trupele britanice au fost forțate să se retragă peste Canalul Mânecii, pierzând peste 25.000 de militari, iar Franța a capitulat la 22 iunie 1940. Victoria rapidă a Germaniei asupra Franței a luat prin surprindere Bucureștiul. Prăbușirea rapidă a Franței a generat un val de incertitudine și derută în cercurile politice românești, afectând profund și opinia publică, dar totodată lăsând România izolată și vulnerabilă în fața Germaniei naziste și a Uniunii Sovietice.

România a efectuat noi concentrări de trupe, astfel că, la 15 iunie 1940, forțele armate române numărau 15.383 de ofițeri activi, 16.611 ofițeri de rezervă, 26.153 de subofițeri activi, 7.601 de rezervă și un total de 1.195.366 de soldați.

○ **Demonstrează că evenimentele din Europa în perioada 1 septembrie 1939– 22 iunie 1940 au creat o situație incertă privind securitatea României. Descrie măsurile adoptate.**

○ **Expune-ți opinia privind atitudinea României față de atacul asupra Poloniei de către Germania.**

Acutizarea pericolului sovietic. La 7 octombrie 1939, Stalin îi declara ministrului de externe turc, Şükrü Saracoğlu, că Rusia nu intenționa să ofere României Basarabia. La 29 martie 1940, ministrul de externe Molotov, într-un discurs oficial, adopta deja un ton răuvoitor și agresiv la adresa României. Presa britanică susținea că s-a intrat într-o nouă fază a uneltirilor sovietice și că Basarabia devenise obiectivul acestora.

La 30 aprilie 1940, diplomatul român Gh. Davidescu raporta de la Moscova că atașatul militar turc l-a informat despre concentrarea trupelor sovietice și a materialelor de război spre Nistru. La 4 mai 1940, șeful Secției consulare germane de la Moscova a întreprins două călătorii în zona Lvov, raportând despre importante concentrări de trupe la frontiera Bucovinei. Ofițerii sovietici afirmau că vor „elibera” Basarabia, dar că ofensiva va veni din nord, prin Galiția și Rusia Subcarpatică, nu din est, cum anticipau românii. În aceeași perioadă, consulul american M. Ward avertiza că Uniunea Sovietică face pregătiri intense și că România ar putea fi atacată din nord, prin Bucovina.

Românii își fortificaseră linia Nistrului, în timp ce sovieticii planificau un atac prin Bucovina. La începutul lunii iunie 1940, Miklós Horthy, regentul Ungariei, i-a trimis o scrisoare lui Hitler, prin intermediul lui Teleki, afirmând că, în urma înfrângerii spectaculoa-

se a Franței, venise momentul ca Ungaria și Bulgaria să își realizeze pretențiile teritoriale față de România. Horthy susținea că o Ungarie puternică, cu granițele extinse până la Carpați, ar reprezenta un avanpost sigur pentru Germania în est.

La 23 iunie 1940, la ora 21:26, Schulenburg, ambasadorul Germaniei la Moscova, solicita instrucțiuni urgente Ministerului de Externe de la Berlin, raportând că Molotov a declarat că problema Basarabiei nu mai poate fi amânată. Totodată, informa că Uniunea Sovietică revendica și Bucovina, motivând că această regiune avea o populație ucraineană semnificativă. Două ore mai târziu, la 23:57, el transmitea o telegramă personală lui Ribbentrop, informându-l că sovieticii au stabilit termenul de 25 iunie pentru un răspuns german.

La 24 iunie 1940, Subsecretariatul de Stat al Reichului a trimis o notă urgentă către Ministerul de Externe german, menționând că URSS prefera o soluționare pașnică a conflictului, dar că problema Bucovinei nu fusese ridicată anterior. În cazul unei invazii sovietice, Germania impunea următoarele condiții: a) Niciun avans sovietic dincolo de Prut sau Dunăre; b) Protejarea drepturilor și intereselor Reichului; c) Protejarea populației germane; d) În cazul unui conflict armat, protejarea regiunii petroliere și prevenirea atacurilor aeriene asupra acesteia.

La 25 iunie 1940, la ora 18:00, Ministerul de Externe german l-a însărcinat pe Schulenburg să-i comunice lui Molotov, că în conformitate cu cele semnate la Moscova în 1939, Germania nu manifestă interes pentru Basarabia.

La 26 iunie 1940, telegramele respective au fost transmise Legației Germane de la București pentru informarea ambasadorului, care nu trebuia să ofere românilor nicio promisiune. În aceeași zi, la ora 12:50, W. Fabricius, ambasadorul Germaniei la București, a telegrafiat către Berlin că prim-ministrul român refuză să cedeze Basarabia și că România este hotărâtă să lupte. Acesta considera un schimb de populație o posibilă soluție și spera la sprijin german. Fabricius i-a comunicat verbal prim-ministrului român despre intenția sovieticilor de a trece granița României a doua zi, dacă Bucureștiul nu acceptă ultimatumul, considerând că România ar trebui să accepte fără rezerve condițiile impuse.

Într-o altă telegramă urgentă din 26 iunie 1940, Schulenburg raporta că Molotov l-a convocat din nou și, având în vedere reținerile Germaniei, a transmis

că URSS își limitează cererile doar la nordul Bucovinei, inclusiv orașul Cernăuți. Când Schulenburg a sugerat ca sovieticii să înapoieze rezerva de aur a Băncii Naționale a României, transferată la Moscova în timpul Primului Război Mondial, Molotov a refuzat categoric, argumentând că „România a exploatat Basarabia suficient de mult timp”.

○ **Argumentează că cele două regimuri totalitare acționau în cooperare în ce privește împărțirea teritoriilor din Europa de Est.**

Ultimatumul sovietic. La 26 iunie, ora 22.00, V.M. Molotov a remis o notă lui Gheorghe Davidescu, șeful misiunii diplomatice românești la Moscova, prin care în mod ultimativ se cerea „înapoierea cu orice preț” a Basarabiei, argumentând că acest teritoriu fusese ocupat de România în 1918, și cedarea către URSS a părții de nord a Bucovinei, în calitate de compensație pentru cei 22 de ani de administrație românească asupra Basarabiei. Răspunsul era așteptat în decursul zilei următoare, însă din cauza întreruperii legăturilor Gh. Davidescu a transmis la București doar primele fraze, iar textul integral al ultimatumului a ajuns abia în dimineața zilei de 27 iunie. Situația era complicată și din cauza că Gheorghe Davidescu a refuzat să ia harta atașată de sovietici, deoarece aceasta includea printre revendicări și ținutul Herța, care nu figura în textul notei ultimative.

Ambasadorii Germaniei, Wilhelm Fabricius, și Italiei, Pietro Ghigi, convocați de urgență de regele Carol al II-lea, au optat pentru acceptarea cererilor sovieticilor. Regele a consemnat în jurnalul său dezamăgirea față de poziția Germaniei care, deși părea un aliat al României, nu era dispusă să intervină. Conștient de vulnerabilitatea țării, Carol al II-lea a cerut Berlinului ca, în schimbul cedării teritoriale, să descurajeze revendicările similare ale Ungariei și Bulgariei.

Aliații României din Înțelegera Balcanică, guvernele de la Belgrad și Atena, au optat pentru pacea regională și refuz la rezistență militară. Doar Turcia și-a exprimat disponibilitatea de a pune în aplicare prevederile pactului.

În urma convocării a două Consilii de Coroană pentru a decide asupra răspunsului la ultimatum, s-a hotărât cedarea teritoriilor pentru a se evita un conflict militar. S-au opus cedării teritoriale doar Nicolae Iorga, Victor Iamandi, Silviu Dragomir, Traian Pop, Ștefan Ciobanu și Ernest Urdăreanu. Deși guvernul român a trimis un răspuns Uniunii Sovietice, solicitând ca negocierile să aibă loc într-un cadru diplomatic, so-

vieticii au replicat cu un nou ultimatum, cerând evacuarea imediată a Basarabiei și Bucovinei de Nord de către trupele române.

○ Exprimă-ți atitudinea față de pretențiile URSS asupra Basarabiei.

Ocuparea sovietică a Basarabiei, nordului Bucovinei și ținutului Herța. La 28 iunie 1940, ora 3:00, cu unsprezece ore înainte de expirarea termenului ultimativ, ignorând propriul angajament, Armata Roșie a traversat Nistrul. Marele Stat Major Român a emis ordin către Grupul de Armate 1, 3 și 4, anunțând despre cedarea Basarabiei și a nordului Bucovinei, orașele Chișinău, Cernăuți, Cetatea Albă urmând a fi evacuate în cursul zilei de 28 iunie. Comandanților li s-a cerut să nu deschidă focul asupra sovieticilor, să nu reacționeze la provocările sovieticilor și să nu distrugă proprietățile. Totodată, să interacționeze cu trupele sovietice, ca să-și pregătească unitățile, pentru a se deplasa spre vest către Prut. Însă Armata Roșie a aplicat tactici agresive, ostașii români fiind supuși umilirii, unor grave provocări, arestări etc. Trupele române în retragere au fost atacate, li s-au confiscat muniția, caii, căruțele și armamentul. Sovieticii dezarmau unități românești, confiscau trenuri de evacuare și comiteau execuții sumare ale militarilor români.



Dezarmarea unui grup de ostași români de către Armata Roșie.
Sursa: ANA, Fototeca, c.a. 24866

Începând cu 1 iulie 1940, unele unități sovietice au ocupat punctele de trecere peste Prut, împiedicând retragerea armatei române.

La 3 iulie 1940, Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța au fost complet ocupate.

Pe plan diplomatic, la 26 august 1940, noul ministru român acreditat la Moscova, Grigore Gafencu,



Festivitate organizată de autoritățile sovietice la Hipodromul din Cernăuți cu ocazia anexării nordului Bucovinei la URSS. 28 iunie – 3 iulie 1940. Sursa: vorontsovopole.ru

raporta Ministerului de Externe că Molotov le comunicase ambasadurilor Germaniei, Italiei, Japoniei, Iranului și Afganistanului că URSS intenționa să mențină relații normale cu România, considerând „lichidate” diferendele teritoriale.

În urma evenimentelor din iunie-iulie 1940, autoritățile române au organizat repatrierea refugiaților. La 10 iulie 1940, a fost înființat „Comisariatul pentru repatrieri”, subordonat Ministerului de Interne, care avea rolul de a primi zecile de mii de refugiați veniți din Basarabia și nordul Bucovinei. În primele luni, aproximativ 100 000 de persoane s-au refugiat în România, iar majoritatea au primit locuințe și locuri de muncă.

○ Argumentează că pe parcursul ocupării Basarabiei Armata Roșie a săvârșit abuzuri și crime.

○ Demonstrează că anexarea Basarabiei, nordului Bucovinei și a ținutului Herța la URSS a fost un act nedrept asupra poporului român.

Urmările imediate ale ocupării Basarabiei, nordului Bucovinei și ținutului Herța. Uniunea Sovietică și-a extins teritoriul pe o suprafață de 50 762 km², cu o populație de 3 776 000 de locuitori, dintre care Basarabia cu 44 500 km² și 3,2 milioane de locuitori, nordul Bucovinei cu peste 6 200 km² și 570 000 de locuitori și regiunea Herța, cu o suprafață de aproximativ 30 400 ha și o populație de circa 35 000 de locuitori. Uniunea Sovietică și-a extins frontiera vestică până la fluviul Dunărea, considerat una dintre principalele

căi comerciale ale Europei. Între 26 octombrie și 5 noiembrie 1940, forțele sovietice au ocupat insulele Tătarul Mare, Dalerul Mare, Dalerul Mic, Maican și Limba, toate situate pe brațul românesc al Chiliei. În paralel, sovieticii îi încurajau pe maghiari și bulgari să adopte o politică agresivă față de România.

Ocuparea Basarabiei, nordului Bucovinei și ținutului Herța de către Uniunea Sovietică în iunie 1940 a avut consecințe imediate devastatoare asupra populației și a statului român. Evenimentele s-au desfășurat într-un climat de haos și panică, amplificate de termenul extrem de scurt impus de sovietici pentru evacuarea administrației, a trupelor române și a celor care nu doreau să rămână sub ocupație străină. Peste 10.000 de învățători, juriști, medici și funcționari au fost forțați să-și părăsească locuințele, orașele și satele, refugiindu-se în România sau în alte state europene. Mijloacele de transport erau insuficiente, gările au devenit locuri ale disperării, iar drumurile au fost rapid supraaglomerate. Numeroși refugiați, în încercarea de a ajunge pe malul drept al Prutului, s-au văzut nevoiți să traverseze pe jos câmpii, dealuri și să treacă de ape, într-o atmosferă de confuzie generalizată.

În aceste momente dramatice, trupele sovietice au devansat evacuarea și au ajuns pe Prut înainte ca toți refugiații să reușească să treacă râul, blocând trecerea. Scenele de teroare au fost agravate de atitudinea ostilă a unor grupuri antiromânești, care au întâmpinat invadatorii cu jubilație.

Populația rămasă sub ocupație sovietică a resimțit un sentiment de abandon și incertitudine. Imediat după ocupare, populația, indiferent de etnie, a fost supusă represiunilor (intimidări, confiscări de avere, arestări, deportări și execuții). Unități militare sovietice, structurile de informații și contraspionaj ale URSS, precum și detașamente teroriste au fost trimise în Basarabia și nordul Bucovinei cu scopul de a aresta, intimida și răspândi teroare în rândul populației. Într-un interval foarte scurt, armata sovietică, NKVD-ul și miliția au reprimat cu brutalitate partidele politice și membrii acestora, inclusiv pe cei ai Partidului Național-Țărănesc, ai Partidului Liberal și ai organizațiilor de tineret.

Pe de altă parte, în perioada 1940-1941, peste 125 000 de cetățeni români au trecut în Basarabia. Din nefericire, mulți dintre ei au avut un destin tragic, fiind supuși represiunilor regimului sovietic.

În teritoriul ocupat, ca și în întreaga URSS, au fost aplicate politicile socio-economice și ideologico-culturale sovietice.

În paralel, la București, șocul evenimentelor a provocat o undă de panică în rândul clasei politice. În fața amenințării sovietice, unii politicieni au ales să demisioneze sau să refuze funcții de conducere, evitând asumarea unor responsabilități într-o situație atât de fragilă. Totodată, oameni de cultură și politicieni de probitate morală, precum Nicolae Iorga, Iancu Flondor și Ștefan Ciobanu, au condamnat public politica de cedare și au încercat să mobilizeze opinia publică în fața acestei tragedii naționale. Printre cei care au protestat împotriva abandonului Basarabiei s-au numărat lideri politici de marcă, precum Constantin Brătianu, Iuliu Maniu și generalul Ion Antonescu.

Ocuparea Basarabiei, a nordului Bucovinei și a ținutului Herța a fost nu doar o pierdere teritorială, ci și un moment de profundă criză pentru statul român. Notele ultimative din 26-27 iunie 1940 au declanșat procesul dezintegrării teritoriale a României.

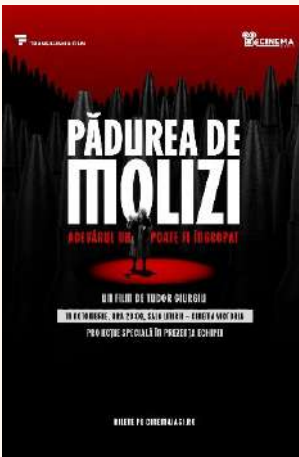
Retragerea românească din Basarabia și nordul Bucovinei a avut consecințe directe asupra orientării politicii externe a României. Pierderea teritoriilor de la est de Prut a demonstrat fragilitatea garanțiilor anglo-franceze, mai ales în contextul capitulării Franței în fața Germaniei naziste la 22 iunie 1940. În această nouă realitate geopolitică, la 1 iulie, guvernul român a renunțat la sprijinul anglo-francez, iar în doar câteva zile, la 4 iulie, s-a format un nou cabinet condus de Ion Gigurtu, marcat de o orientare pronazistă și cu participare legionară. Reorientarea bruscă a politicii externe, împreună cu ceilalți factori, au demonstrat vulnerabilitatea României în contextul geopolitic al anului 1940. Guvernul a adoptat decizia de a retrage România din Liga Națiunilor (11 iulie 1940), un gest simbolic ce confirma alinieră țării la noua realitate politică europeană, care a culminat cu intrarea țării în cel de-al Doilea Război Mondial de partea Axei.

○ *Elaborează un tabel cu titlul **Consecințele ocupării Basarabiei, Bucovinei și ținutului Herța de către URSS, în care vei arăta consecințele politice, teritoriale, demografice, psihologico-emoționale.***

MASACRUL DE LA FÂNTÂNA ALBĂ, 1 APRILIE 1941

În iunie 1940, ca rezultat al ocupării de către URSS, românii din nordul Bucovinei s-au pomenit într-un stat totalitar, organizat după principii noi, străine și neînțelese de populație. Multe familii au fost despărțite de noua frontieră. O parte dintre ei doreau să treacă în România pentru a se salva de teroarea noului regim, dar și de a se reuni cu familiile din Regat, astfel că s-au înregistrat numeroase încercări de trecere a frontierei. NKVD-ul sovietic a folosit sentimentele oamenilor pentru a organiza o provocare, lansând încă de la începutul anului 1941 zvonul precum că autoritățile sovietice ar permite trecerea graniței în România. La 1 aprilie 1941, care era ziua de Paști, un grup de peste 3.000 de persoane din mai multe sate de pe valea Siretului (Pătrăuții de Sus, Pătrăuții de Jos, Cupca, Cornești, Trestiana, Opișeni și Suceveni), purtând în față un steag tricolor și icoane, prapuri și cruci, s-a îndreptat spre noua graniță sovieto-română. În poiana Varnița, la circa 3 km de granița română, au fost constrânși de grănicerii Detașamentului 97 de frontieră Cernăuți al UPV NKVD al RSS Ucrainene, ascunși în pădure. NKVD-iștii au deschis focul asupra oamenilor pașnici (femei, bărbați, tineri, bătrâni, copii). Conform mărturiilor puținilor supraviețuitori, unele persoane rămase în viață au fost urmărite de cavaleriști și spintecate cu sabia, iar răniții au fost legați de cozile cailor și târați până la 5 gropi comune săpate dinainte. Unii au fost îngropați, fiind încă în viață, astfel că două zile și două nopți s-a mișcat pământul acelor gropi. 22 de persoane au fost arestate de NKVD, condamnate pentru tentativă de trecere ilegală a frontierei și „participare la un grup antisovietic care încerca să comită trădare” și, după torturi toți au fost duși în cimitirul evreiesc din Hliboca și aruncați de vii într-o groapă comună, peste care s-a turnat și s-a stins var. Numărul exact al victimelor nu se cunoaște.

M1. „Peste sate se abătuse teroare bolșevică. Dacă nu făceai cârdășie cu noii stăpâni, erai pierdut. În aceste condiții insuportabile, o parte din populația română a ținutului a hotărât să fugă din țară ca să scape de prigoană. La 1 aprilie 1941, câteva mii de români, chemați de dorul libertății, au pornit pașii spre Fântâna Albă, la frontieră. Dar pentru mulți acest drum a fost fără întoarcere. Eram și eu, împreună cu fratele mai mare, printre ei. Am fost martor ocular și am văzut cum s-au desfășurat lucrurile. A fost un adevărat masacru, un genocid. Ucigașii au așteptat cu degetul pe trăgaci până când mulțimea a ieșit la lumină. Era o acalmie prevestitoare de rele. Pașii greoi îi purtau pe oameni spre un sfârșit fatal. Tricolorul din fața coloanei flutura mândru, demonstrând dragostea de neam și țară a românilor Bucovineni. Deodată, liniștea a fost spartă de groaznicul glas al armelor. Zgomotul morții s-a răspândit, hăt, departe peste codri. Cineva din mulțime a strigat: «La pământ!». Șuvoiul neîntrerupt de foc ne ținea culcați, cu respirația curmată. În acea stare de încremenire, un bărbat din primele rânduri a strigat peste puterile sale: «Înainte, fraților, ei nu vor cuteza să ne omoare!». Dar chiar atunci a început măcelul. Tragedia de acum jumătate de secol mă neliniștește până astăzi, deoarece nu sunt convins că-i imposibil repetarea unor asemenea nenorociri. E greu de redat în cuvinte tot ce am văzut la Varnița. Era un adevărat iad de la pământ până la cer. În ochii mei, un flăcău voinic, cu tricolorul în mână, s-a prăbușit într-o baltă de sânge. Aud și acum strigătele lui cu groaza morții pe buze: «Fugiți, oameni buni, eu rămân aici să mor pentru libertate!». În învălmășeală m-am pierdut de fratele meu. Întregul câmp era o spaimă, oamenii cădeau ca frunzele de brumă”. (Mărturia lui Gheorghe Mihailiuc, în G. Mihailiuc, *Dincolo de cuvintele rostite*, Hliboca, 2004)



Filmul *Pădurea de molizi*, regizat Tudor Giurgiu.

- Identifică cauzele încercării populației din nordul Bucovinei de a se refugia în România.
- Argumentează că noțiunea *masacru* corespunde realităților din 1 aprilie 1941 de la Fântâna Albă.
- Expune-ți opinia referitor la metodele utilizate de NKVD de a se răfui cu populația ostilă regimului.
- Bazându-te pe datele prezentate, demonstrează că regimul sovietic a fost unul criminal.

DOCUMENTE

D1. „Germania, conform înțelegerii de la Moscova, nu manifestă interes pentru Basarabia, deși trăiesc acolo 100 000 de germani. Este convinsă că viitorul lor va fi asigurat.

1. Revendicarea Bucovinei este o noutate. Bucovina a fost în trecut o provincie a Coroanei austriece și este dens populată cu germani. Germania este în mod deosebit interesată de soarta acestor Volksdeutsche.

2. În restul României, Germania are interese economice deosebit de importante, de aceea nu dorește să izbucnească un război.” (*Telefonograma lui J. von Ribbentrop ambasadorului Schulemburg la Moscova*), în: A. Blavovschii. *Diplomația coterpitorilor. Repercusiunile ei asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord*. Culegere de documente. Chișinău: Universitas, 1992, p. 129-130)

○ **Determină problema abordată.**

○ **Explică poziția Germaniei față de anexarea Basarabiei și față de cea a nordului Bucovinei.**

○ **Demonstrează că Germania avea interese în România.**

D2. „Instrucțiunea ce urmează să fie expediată imediat la București prin telefon trimisului Fabricius.

«Dumneavoastră vi se ordonă să-l vizitați imediat pe Ministrul de externe și să-i comunicați următoarele: Guvernul sovietic ne-a informat că el cere de la guvernul român transmiterea către URSS a Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei. Pentru a evita războiul dintre România și Uniunea Sovietică noi putem doar să sfătuim guvernul român să cedeze cerințelor guvernului sovietic». Vă rog să telegrafiați despre rezultatele vizitei. Sfârșitul instrucțiunilor pentru București. Ribbentrop”. (*Ribbentrop către Consilierul Schmidt. Comunicare telefonică. 27 iunie 1940*), în: A. Blavovschii. *Diplomația coterpitorilor. Repercusiunile ei asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord*. Culegere de documente. Chișinău: Universitas, 1992, p. 1380)

○ **Argumentează că Germania acționa în corespundere cu prevederile stipulate în Protocolul adițional secret al Pactului de neagresiune sovieto-german.**

D3. „Locuitorii Basarabiei și Bucovinei de Nord, în special ucrainenii și moldovenii, s-au putut alătura mării familii a popoarelor sovietice și au început o viață nouă, de popor eliberat”. (*Extras din cuvântarea lui V. Molotov în Sovietul Suprem al URSS, 1 august 1940*)

○ **Explică de ce, vorbind de populația Basarabiei și nordului Bucovinei, Molotov menționa mai întâi ucrainenii.**

○ **Demonstrează că sovieticii utilizau argumente false în justificarea acțiunilor sale.**

MĂRTURII

M1. „SIRE,

Susțin întru totul declarația pe care am făcut-o în ședința de la amiază. Conștiința mea de român nu-mi permite să concep ca o provincie, care din punct de vedere și istoric și ca structură etnografică este românească, să fie cedată fără nici un gest măcar de apărare în fața rușilor, ca populația ei să fie lăsată pradă. Acei dintre membrii Consiliului, care susțin că această cedare va fi provizorie, se înșeală. Noi, care am simțit cizma robiei rusești, nu putem crede că stăpânirea rusească va fi ușor de înlăturat, că dreptatea noastră va fi restabilă. Eu cred ceva mai mult. De la principiul de libertate, de autodeterminare a neamurilor, de care au făcut atâta paradă comuniștii, la ei reînvie ideea veche imperialistă într-o formă cu mult mai pronunțată decât cea de sub regimul țarist. Politica agresivă față de Polonia, Finlanda și Țările Baltice este o mărturie. Și cu reînvierea imperialismului a renăscut și visul de cucerire a Constantinopolului, precum și ideea panslavistă, idei alimentate de o întreagă literatură în decursul unui șir de veacuri. Ei nu se vor mulțumi numai cu Basarabia, care nu este pentru ei decât un punct de trecere spre Peninsula Balcanică. Politica lor de apropiere față de bulgari și de sârbi nu este decât o încercare de a realiza visul slavofililor. Și dacă vom ține seama că la bulgari și sârbi există în stare latentă și mișcarea comunistă, ne putem aștepta că ei mâine vor pretinde Dobrogea, fie pentru ei, fie pentru bulgari, ca să facă joncțiunea între ei și statul bulgar. Cedarea Basarabiei ar deștepta și pofta unguirilor și ale bulgarilor. Sire, decât să ne răsluiască țara, bucată cu bucată, mai bine să murim cu toții pentru un ideal al părinților noștri”.

(*Declarația lui Șt. Ciobanu în Consiliul de Coroană, 27 iunie 1940*)

○ **Expune-ți opinia PRO sau CONTRA argumentelor invocate de Șt. Ciobanu.**

○ **Demonstrează că previziunea lui Șt. Ciobanu cu referire la intențiile unguirilor și bulgarilor a fost argumentată.**

M2. „Joi, 27 iunie Oh! Ce zi îngrozitoare, de cumplită durere și zi de absolută lașitate a unor români. Am ieșit din infernul zilei de astăzi moralmente zdrobit și îmbătrânit cu 10 ani. Dar să recapitez faptele. La 2 dimineața am fost deșteptat



de un telefon de la Urdăreanu, zicând că Davidescu de la Moscova a telefonat că Molotov i-a remis o notă ultimativă, după ce toate legăturile telefonice au fost întrerupte....Am mai avut un oribil sentiment astăzi, când cei mai mulți ofțeri au venit, după-masă, să mă roage să cedez, căci altfel mergem la un dezastru sigur. E o zi a rușinei naționale...

Miercuri, 3 iulie ... Știrile din Basarabia sunt foarte triste. Astăzi a fost ultima zi a evacuării și a fost hotărâtă zi de doliu național". (Carol al II-lea Regele României, *Însemnări zilnice*, vol. III, Editura Scripta, București, 1998)

○ Numește două evenimente despre care relatează regele.

○ Explică fragmentul „zi îngrozitoare, de cumplită durere și zi de absolută lașitate a unor români”.

M3. „O populație îndurerată și tristă ne-a însoțit coloanele noastre în retragere, întrebându-ne unde ne îndreptăm, de ce ne retragem și cui îi lășăm. Aceste gesturi și atitudini ne-au creat o

amărăciune și mai mare”. (Gheorghe Cîrjeu, fostul adjutant al Regimentului 4 Artilerie).

„În satele prin care am trecut, moldovenii noștri ne priveau cu disperare și descu-rajare, mai ales pentru că nu foloseam armele puse la dispoziție, de care aveam din belșug”. (Mircea Velicu, fost locotenent al Regimentului 5 Roșiori, în: Alesandru Duțu, *Armata română de la Prut la Stalingrad și înapoi la Prut (1941-1944)*, Chișinău, 2020, p. 44–45)

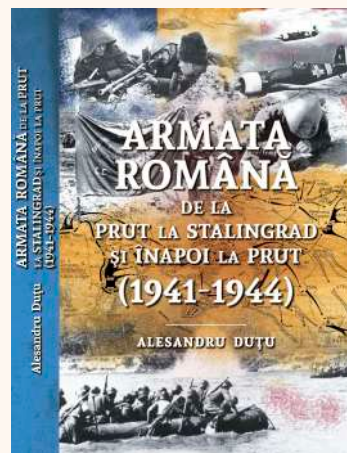
○ Descrie situația populației din Basarabia în timpul retragerii Armatei române.

○ Apreciază starea de spirit a a populației și cea ostașilor români.

M4. „La Cernăuți, pe case atârnă steaguri roșii. Se aud strigăte de bun venit în onoarea tovarășului Stalin și a vitejei Armatei Roșii. [...] Străzile sunt aglomerate. Se aude tare limba ucraineană, oamenii se grăbesc la primele întruniri și mitinguri libere. Deținuții politici au fost eliberați... Și soldații români se plimbă pe străzi – ucraineni și moldoveni care nu au vrut să plece cu armata română”. (Extras din editorialul ziarului *Pravda*, 30 iunie 1940).

○ Compară sursele M3 și M4 și formulează o concluzie.

○ Demonstrează că editorialul ziarului *Pravda* conținea informație propagandistică.



EVALUAREA CUNOȘTINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

○ Întocmește un tabel al documentelor ce au determinat anexarea Basarabiei la URSS cu indicarea ideilor principale.

○ Exprimă-ți opinia referitor la posibilitatea sau imposibilitatea României de a se opune ultimatumului sovietic de a ceda Basarabia.

○ Formulează trei concluzii despre eficiența sau ineficiența încheierii unor pacte de securitate colectivă în contextul anilor 1938-1940.

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

○ Redactează un eseu argumentativ la tema: *Cedarea Basarabiei, nordului Bucovinei și ținutului Herța – consecință a politicilor expansioniste a două state totalitare.*

ACTIVITATE ÎN GRUP

○ Elaborați, în perechi, un interviu imaginar cu Gh. Davidescu sau cu regele Carol al II-lea, abordând soarta Basarabiei în 1940.

○ Prezentați interviul în fața colegilor.



Miting cu ocazia constituirii RSSM (în partea dreaptă soția și fiul lui Gr. Kotovski), 1940.

Sursa: ANA, c. a. 24878

III. 3.CONSTITUIREA REPUBLICII SOVIETICE SOCIALISTE MOLDOVENEȘTI ȘI INSTAURAREA REGIMULUI TOTALITAR COMUNIST

DATE CRONOLOGICE

11 iulie 1940 – publicarea în Ziarul „Pravda” a planului de formare a RSSM

2 august 1940 – adoptarea *Legii cu privire la constituirea RSS Moldovenești* la Sesiunea a VII-a a Sovietului Suprem al URSS

14 august 1940 – adoptarea hotărârii CC al PC(b) din URSS de reorganizare a organizației de partid din RASSM în Partidul Comunist (bolșevic) al Moldovei și de numire a conducerii RSSM

10 noiembrie 1940 – adoptarea *Legii cu privire la alegerile în Sovietul Suprem al RSSM*

4 noiembrie 1940 – publicarea Decretului Sovietului Suprem al URSS prin care se stabileau frontierele definitive ale RSSM

12 ianuarie 1941 – alegeri în Sovietul Suprem al URSS și în Sovietul Suprem al RSSM

8-10 februarie 1941 – prima Sesiune a Sovietului Suprem al RSSM

10 februarie 1941 – adoptarea Constituției RSS Moldovenești

DICȚIONAR ISTORIC

Constituție – lege fundamentală a unui stat, care stabilește forma de guvernământ și de organizare statală, precum și drepturile și obligațiile fundamentale ale cetățenilor.

Efect retroactiv– care se aplică unor fapte din trecut.

Lege – regulă imperativă stabilită de autoritatea supremă.

Soviet – organ al puterii de stat centrale și locale format din deputați aleși de cetățeni.

Sovietul Suprem al URSS – organ suprem al puterii (format din două Camere).

JURNAL ISTORIC

„Trimițându-ne pe noi, fericiții, la Moscova, muncitorii din Basarabia ne-au rugat să vă transmitem că noi, toți ca unul, dorim doar atât – reunirea cât mai grabnică, frățască, cu populația moldovenească (din RASSM)”.

(fragment din discursul Zinaidei Crăciunescu ținut în fața deputaților Sovietului Suprem al URSS, 2 august 1940)

○ [Exprimă-ți opinia cu privire la veridicitatea mesajului transmis de Z. Crăciunescu deputaților Sovietului Suprem al URSS.](#)

○ [Demonstrează că mesajul nu reflecta realitatea, făcând referire la ocuparea Basarabiei la 28 iunie 1940.](#)

Configurarea entității statale moldovenești sovietice. Procesul de constituire a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești a fost orchestrat cu o precizie și rapiditate care reflectau experiența acumulată de aparatul sovietic în integrarea teritoriilor recent anexate. Între 28 iunie și 3 iulie 1940, împuternicirile Comitetului Regional Moldovenesc al Partidului Comunist din Ucraina și ale Sovietului Suprem din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească au fost extinse asupra spațiului dintre Prut și Nistru. Această măsură temporară a servit drept punte de tranziție către crearea viitoarei republici unionale.



Trupe sovietice într-un sat din Basarabia, 28-29 iunie 1940.
Sursa: ANA, c. a. 24845.

La 4 iulie 1940, Prezidiul Sovietului Suprem al RSS Ucrainene a aprobat componența comitetelor executive județene din Basarabia, instituționalizând astfel primul nivel al puterii sovietice pe teritoriul anexat. Între 3 și 10 iulie, statutul teritoriului dintre Prut și Nistru era nedefinit din punct de vedere juridic, autoritățile sovietice folosind acest interval pentru evaluarea situației și elaborarea strategiei de integrare definitivă.

Decizia privind structura politică a noii entități a fost luată la ședința Biroului Politic al PC(b) din toată Uniunea din 2 iulie 1940, cu participarea întregii conduceri supreme a URSS. Discuțiile au stabilit parametrii teritoriali ai viitoarei republici și mecanismele prin care aceasta urma să fie integrată în sistemul sovietic. La 11 iulie 1940, ziarul *Pravda* a publicat planul de formare a RSSM, prezentând-o ca o republică extinsă cu aproximativ șaptezeci de mii de km² și peste 3,7 mil. de locuitori.

Momentul culminant a avut loc la 2 august 1940, când Sesiunea a VII-a a Sovietului Suprem al URSS a adoptat *Legea privind constituirea RSS Moldovenească*. Modalitatea în care s-a desfășurat această sesiune relevă caracterul profund nedemocratic al întregii pro-

ceduri. Delegația Basarabiei și nordului Bucovinei nu a fost admisă în sala de ședințe în timpul discursurilor referitoare la stabilirea hotarelor dintre RSS Ucraineană și RSS Moldovenească. Doar după adoptarea deciziilor esențiale, reprezentanții au fost invitați în sală pentru a asista la citirea legii și pentru ca unii dintre ei, precum Zinaida Crăciunescu, să prezinte discursuri laudative la adresa conducerii de la Kremlin.



Sursa: A.S.A. c. a. 49529, Moldova socialistă, 1940, 7 august

RSSM a inclus orașul Tiraspol și raioanele Grigoriopol, Dubăsari, Camenca, Rîbnița, Slobozia și Tiraspol din componența fostei RASSM, precum și orașul Chișinău și județele Bălți, Tighina, Chișinău, Cahul, Orhei și Soroca din Basarabia. Configurația teritorială a fost determinată nu de criterii etnice sau istorice, ci de rațiuni strategice și economice ale Moscovei. Între 2 august și 4 noiembrie 1940, au funcționat comisii speciale însărcinate cu trasarea frontierei dintre Ucraina și Moldova, proces marcat de arbitrar și de ignorarea voinței populațiilor locale. Decretul din 4 noiembrie 1940 a fixat frontierele finale ale RSSM, care a fost delimitată la 33,7 mii km² și aproximativ 2,7 mil. de locuitori. În aceeași perioadă, nordul Bucovinei și județele Hotin, Ismail și Cetatea Albă au fost integrate forțat în RSS Ucraineană, evidențiind caracterul artificial al reconfigurării teritoriale.

Argumentele ideologice invocate pentru justificarea creării RSSM erau contradictorii: în timp ce unele pretenții teritoriale către România susțineau predominanța ucraineană în Basarabia, justificarea oficială a RSSM punea accent pe reunirea populației moldovenești de pe ambele maluri ale Nistrului. Datele demografice arată clar aceste incongruențe: Recensământul din 1926 indică o majoritate a ucrainenilor în RASSM (48,49 %) față de 30,13 % pentru moldoveni.

○ **Numește principalele documente constitutive ale RSSM.**

○ **Enumeră teritoriile Basarabiei și RASSM ce au fost incluse în RSS Moldovenească.**

Edificarea sistemului politic monopartid și a celui administrativ. Aparatul de stat sovietic în RSSM a fost rapid constituit după modelul celorlalte republici unionale. Instaurarea sistemului politic totalitar în RSSM s-a realizat prin extinderea accelerată a structurilor Partidului Comunist (bolșevic), care urma să devină coloana vertebrală a noului regim. Prin hotărârea din 14 august 1940, CC al PC(b) din URSS a reorganizat organizația de partid din RASSM în Partidul Comunist (bolșevic) al Moldovei. În fruntea acestuia a fost numit Piotr Borodin, fostul prim-secretar al organizației de partid din RASSM.

Au fost create Sovietul Suprem al republicii, Prezidiul Sovietului Suprem, Consiliul Comisarilor Poporului – ulterior transformat în Consiliul de Miniștri – precum și întreaga structură administrativă la nivel raional și local. Aceste instituții dețineau, teoretic, funcțiile specifice organelor legislative, executive și judecătorești, însă în practică erau subordonate în totalitate Partidului Comunist și executau deciziile acestuia. Tihon Konstantinov a fost desemnat în funcția de președinte al Consiliului Comisarilor Poporului, iar Stepan Zelenciuc în funcția de secretar pentru propagandă al CC al PC(b)M.

Această transformare instituțională făcea parte din procesul mai amplu de sovietizare, urmărind instaurarea sistemului politic monopartidist specific regimului totalitar comunist. Nomenclatura comunistă, respectiv elita de partid și de stat, a fost formată în mare parte din cadre aduse din alte regiuni ale Uniunii Sovietice, în special din stânga Nistrului și din Federația Rusă. Acești nomenclaturiști, loiali regimului și adesea fără cunoașterea limbii locale, ocupau pozițiile-cheie în aparatul de partid și de stat, asigurând astfel controlul Moscovei asupra republicii. Basarabienii erau admiși în nomenclatură doar după demon-

strarea loialității absolute față de regim și acceptarea ideologiei comuniste.

La 18 octombrie 1940, Biroul Politic al Comitetului Central al PC(b) din URSS a adoptat Hotărârea despre împărțirea administrativă a RSSM. Teritoriul republicii a fost împărțit în 52 de raioane, cu menținerea provizorie a județelor care urmau să fie desființate ulterior, în 1947, în orașe de subordonare republicană și sate, fiecare nivel dispunând de propriile soviete ale deputaților muncitorilor care, teoretic, reprezentau puterea poporului, dar în practică constituiau instrumente docile ale Partidului Comunist. Această raionare reprezenta:

➤ implementarea modelului sovietic de organizare teritorial-administrativă, conceput pentru a asigura un control centralizat optim al populației și resurselor;

➤ eliminarea completă a autonomiei locale;

➤ transformarea fostelor autorități județene și comunale românești într-un sistem rigid de control ierarhic. Fiecare nivel administrativ era subordonat celui superior, iar toate deciziile importante erau adoptate la centru și transmise în cascadă către nivelurile inferioare.

Centralizarea extremă a anulat orice formă de inițiativă locală și a transformat întreaga societate într-un mecanism static, guvernat de la Moscova prin intermediul aparatului de partid și de stat din Chișinău.

○ **Identifică organele centrale de conducere ale RSSM și persoanele numite în fruntea lor.**

○ **Explică organizarea administrativă a RSSM.**

Politica discriminatorie de cadre. Un rezervor semnificativ de resurse umane pentru structurile administrative nou-înființate ale RSSM l-a constituit aparatul de conducere al RASSM. Membrii acestei nomenclaturi au format nucleul funcționarilor administrativi din aparatul republican, județean și parțial raional. În preajma ocupației sovietice a Basarabiei, în cadrul unei ședințe a Prezidiului Sovietului Suprem al RASSM, au fost demisi și înlocuiți mai mulți comisari ai poporului, care ulterior au fost relocați în Basarabia și integrați în diverse sectoare ale administrației. Opt din comisarii poporului numiți la Chișinău deținuseră anterior funcții identice sau conexe în RASSM.

Cadrul de conducere transferat a fost mobilizat în două domenii prioritare. În sfera administrativă, mandatul acestora consta în desființarea instituțiilor moștenite din perioada administrației române și edificarea altora noi, armonizate cu legislația sovietică. În

sfera partidului, obiectivul strategic viza eliminarea formațiunilor politice din perioada stăpânirii românești și cooptarea unui număr cât mai substanțial de locuitori în Partidul Comunist al Moldovei.

Pe întreaga durată a anului 1941, au fost emise numeroase directive referitoare la detașarea în RSSM a unor lucrători din alte teritorii ale URSS. La 15 martie 1941, Secretariatul Comitetului Central al Partidului Comunist din Ucraina a decis transferarea la dispoziția Comitetului Central din Moldova a unui contingent important de șefi de secții din comitetele de partid raionale ale regiunilor Oriol, Iaroslavl, Moscova, Tula, Gorki și Voronej din Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă.

Această strategie de recrutare a generat o subrepresentare accentuată a moldovenilor în structurile decizionale. Dintre cele 215 cadre din conducerea de partid – care includeau secretarii Comitetului Central, șefii de secții și secretarii comitetelor de partid județene, orășenești și raionale – doar 31 erau moldoveni. Din totalul de 113 funcționari din conducerea organelor sovietice – cuprinzând comisarii și vicecomisarii poporului, directorii de direcții, președinții comitetelor executive județene, orășenești și raionale – moldovenii reprezentau, de asemenea, doar 31 de persoane.

○ **Explică de ce în rândul funcționarilor de stat și partid localnicii erau minoritari, însă predominau persoane venite din alte regiuni ale URSS.**

Alegerile și formalizarea structurilor reprezentative. Pentru a conferi aparența unui proces democratic, autoritățile sovietice au organizat alegeri pentru Sovietul Suprem la 12 ianuarie 1941. Aceste alegeri au avut însă un caracter profund formal și lipsit de transparență. În fiecare circumscripție electorală a fost desemnat un singur candidat, selecționat sub stricta supraveghere a organelor de partid și a NKVD-ului. Potrivit statisticilor oficiale, la scrutin ar fi participat 99,62% din populația RSSM, cifră care evidențiază natura frauduloasă a procesului electoral.

În perioada premergătoare scrutinului, autoritățile au implementat o politică coercitivă de mobilizare a populației pentru a asigura prezența la urne și votul în favoarea candidaților desemnați de sistem. Cu aproximativ zece zile înainte de data alegerilor, au fost organizate adunări electorale în toate localitățile republicii. După încheierea programului de lucru, populația era constrânsă să participe la aceste reuniuni și să asculte discursuri prelungite referitoare la prosperitatea pretinsă a poporului sovietic. În ziua de Cră-



Adunare generală a femeilor alegătoare din Chișinău, 1940.

Sursa: ANA, c. a. 24835.

ciun pe stil vechi, 7 ianuarie 1941, au fost organizate din nou adunări electorale masive în toate localitățile republicii. Cu o zi înainte de scrutin, la 11 ianuarie, în toate centrele urbane și rurale au avut loc întâlniri electorale cu caracter obligatoriu, în cadrul cărora a fost citită adresarea Comitetului Central al Partidului Comunist din Moldova, prin care toți cetățenii erau îndemnați să voteze reprezentanții Blocului stalinist al comuniștilor și al celor fără de partid. Pe teritoriul RSSM au fost constituite 1 979 de secții de votare. Reprezentanții administrației sovietice exercitau presiuni asupra populației, pentru a asigura participarea la vot și susținerea candidaților propuși și promovați de acestea.

În urma alegerilor din 12 ianuarie 1941, au fost desemnați 25 de deputați pentru Camera Naționalităților și 8 deputați pentru Camera Uniunii a Sovietului Suprem de la Moscova, iar în Sovietul Suprem al RSS Moldovenești au fost aleși 266 de deputați. Majoritatea acestora aveau un nivel de instruire redus, limitându-se, în general, la studiile primare, mai mult de jumătate fie nu stăpâneau limba rusă, deși lucrările plenare se desfășurau exclusiv în rusă, fie cunoșteau numai rusa și nu româna. Această configurație evidenția atât caracterul în mare măsură formal al mecanismelor reprezentative, cât și marginalizarea efectivă a populației autohtone în procesele decizionale.

La 8 februarie 1941, la scurt timp după alegeri, a fost convocată prima Sesiune a Sovietului Suprem de la Chișinău, care s-a desfășurat între 8 și 10 februarie. În cadrul ei a fost constituit Prezidiul Sovietului Suprem sub conducerea lui Fiodor Brovko și a fost învestit Consiliul Comisarilor Poporului, condus de Tihon Konstantinov. Procesul de constituire a RSSM și a aparatului politico-administrativ și stabilirea cadrului normativ-juridic a fost încheiat prin adoptarea Con-

stituției RSS Moldovenești, la 10 februarie 1941, document care reprezenta o transpunere fidelă a prevederilor Constituției URSS. Acest document, aparent o lege fundamentală a unei entități statale suverane, era în realitate un instrument de legitimare a dominației sovietice și a sistemului totalitar comunist. Constituția stabilea că RSSM era un stat socialist al muncitorilor și țăranilor, că baza economică o constituia sistemul socialist de economie și proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție, și că puterea de stat aparținea muncitorilor din orașe și sate, reprezentați de Sovietele deputaților muncitorilor.

○ **Demonstrează că puterea sovietică doar a improvizat un proces politic democratic, în realitate fiind o farsă.**

Aplicarea legislației sovietice. Unul dintre aspectele fundamentale ale instaurării regimului totalitar comunist în RSS Moldovenească a fost înlocuirea completă a sistemului juridic românesc cu legislația sovietică. Acest proces a transformat radical conceptele de drept, justiție și legalitate moștenite din tradiția juridică europeană.

Extinderea legislației sovietice asupra teritoriului RSSM a început imediat după ocupație și a fost realizată printr-o serie de decrete și hotărâri ale autorităților centrale sovietice și ale noilor autorități republicane moldovenești. La 14 august 1940, Biroul Politic a aprobat două decrete fundamentale emise de Prezidiul Sovietului Suprem al URSS: primul viza restabilirea aplicabilității legislației sovietice referitoare la naționalizarea fondului funciar, iar al doilea reglementa trecerea în proprietatea statului a băncilor, întreprinderilor industriale și comerciale, infrastructurii de transport feroviar și naval, precum și a mijloacelor de telecomunicații. Prin aceste decrete, întregul fond funciar din Basarabia și totalitatea mijloacelor de producție semnificative erau declarate proprietate de stat.

La 14 decembrie 1940, Prezidiul Sovietului Suprem al URSS a adoptat un decret prin care se dispunea aplicarea temporară pe teritoriul RSSM a codurilor penal, civil, de procedură penală și civilă, precum și a codului muncii și al familiei ale RSS Ucrainene. În realitate, codurile elaborate la Moscova au fost impuse uniform tuturor republicilor unionale din componența URSS. Astfel a fost extinsă o parte substanțială a legislației sovietice și a raporturilor juridice, aspect esențial al reglementării relațiilor interindividuale și dintre cetățeni și instituțiile statale. Legislația sovietică a fost aplicată cu efect retroactiv, ceea ce implica faptul că

acțiuni perfect legale conform dreptului românesc deveneau retroactiv infracțiuni grave, sancționate cu pedepse privative de libertate pe termene lungi sau cu deportarea. Această normă juridică a constituit un instrument deliberat de teroare și represiune.

Codul penal sovietic implementat în RSSM cuprindea o serie de dispoziții deosebit de vagi și interpretabile în mod extins, care confereau autorităților posibilitatea de a incrimina practic orice conduită sau exprimare de opinie. Cel mai emblematic era articolul 58 din Codul penal al RSFS Ruse, aplicat și în RSSM cu modificări nesemnificative, care sancționa activitatea contrarevoluționară și includea nu mai puțin de paisprezece categorii de infracțiuni politice – de la trădare și spionaj până la agitație și propagandă contrarevoluționară sau simplă neglijență în îndeplinirea atribuțiilor de serviciu susceptibilă de a genera consecințe negative pentru statul sovietic. Sancțiunile prevăzute pentru aceste fapte penale variază de la zece ani de privare de libertate până la pedeapsa capitală.

Sistemul judiciar a fost complet restructurat conform modelului sovietic. Instanțele românești au fost desființate și înlocuite cu tribunale populare și cu Tribunalul Suprem al RSSM. Procuratura, transformată într-un instrument al puterii executive mai degrabă decât într-un apărător al legalității, avea rolul de a supraveghea respectarea legalității socialiste și de a urmări elementele ostile puterii sovietice. Avocații particulari au fost eliminați, iar apărarea în proces devenise o formalitate, avocații oficiali fiind adesea complici la condamnarea propriilor clienți.

Conceptul de independență a justiției, fundamental în sistemele juridice democratice, era complet absent din practica sovietică. Judecătorii, procurorii și anchetatorii erau membri de partid sau persoane loiale regimului, iar sentințele în procesele politice erau adesea stabilite dinainte, procesul în sine fiind doar o farsă menită să dea o aparență de legalitate represiunii.

○ **Explică importanța legislației în instaurarea regimului politic sovietic.**

○ **Apreciază consecințele aplicării legislației sovietice asupra populației.**

Instaurarea aparatului represiv. În RSSM au fost implementate rapid toate instrumentele consacrate ale sistemului sovietic de control sociopolitic și de represiune. Unul dintre mecanismele fundamentale îl constituia instituirea sistemului de evidență a

populației și a restricțiilor de reședință și mobilitate asociate acestuia. Introdus în URSS în 1933, sistemul de pașapoarte a fost perfecționat înainte de aplicarea sa în teritoriile nou anexate. În RSSM, ca de altfel în întregul spațiu sovietic, a fost adoptată în regim strict secret o hotărâre referitoare la reglementarea intrării și ieșirii din Basarabia prin zona de frontieră de pe râul Nistru. În baza acestui act normativ se stabileau categoriile de cetățeni autorizați să traverseze Nistrul, durata de ședere permisă pe malul stâng, respectiv pe cel drept, precum și instituția sau persoana care urma să fie vizitată.

O altă componentă esențială a procesului de sovietizare a republicii a fost aplicarea sistemului represiunilor de stat și eliminarea oricăror manifestări de libertate de gândire. La 9 iulie 1940 V. Molotov a semnat Hotărârea nr. 1201-471 „*Cu privire la activitatea tribunalelor militare pe teritoriul Basarabiei și Nordului Bucovinei*”. Aceste organe represive acționau în conformitate cu prevederile Codului Penal al RSS Ucrainene. În baza ordinului nr. 00961 din 8 august 1940, NKVD-ul din RASSM și-a extins atribuțiile asupra teritoriului Basarabiei, fiind reorganizat în NKVD-ul RSSMoldovenești, sub conducerea lui N.Sazișkin. Totodată, au fost înființate șase secții județene ale NKVD-ului și 14 secții raionale în stânga Nistrului.

Prim-secretarul CC, Borodin, declara în cadrul ședinței activului de partid din septembrie 1940, că „dușmanul este șiret și, ascunzându-se, testează punctele slabe, pentru ca apoi să treacă la acțiune”. Nicolai Sazișkin, comisarul poporului pentru afaceri interne al republicii, afirma în mod repetat că în RSSM persistau numeroși spioni profesioniști, asasini, diversioniști, moșieri, capitaliști și chiaburi, împotriva cărora trebuia dusă o luptă implacabilă. Aceste declarații alimentau atmosfera de suspiciune generalizată și legitimau represiunile în masă.

Arestările „elementelor antisovietice” – astfel cum erau desemnate persoanele care colaboraseră anterior cu autoritățile române – au început în Basarabia din primele zile după 28 iunie 1940. La sfârșitul anului, doar în penitenciarele subordonate direct NKVD al RSSM se aflau 2.624 de persoane, deși capacitatea stabilită pentru aceste instituții era de 1.520 de deținuți, iar în anul 1941 numărul acestora a crescut până la 3.951.

Pe măsură ce arestările s-au intensificat pe parcursul sezonului rece, au început primele deportări ale așa-numitelor „elemente antisovietice” către regiunile

îndepărtate ale URSS, în special Siberia și Kazahstan. Aceste operațiuni au continuat până în mai 1941, moment în care autoritățile sovietice au adoptat o decizie privind demararea unei acțiuni pe scară largă de arestări și deportări care vizau categorii semnificative ale populației din RSS Moldovenească și din republicile baltice.

Ca răspuns la hotărârea adoptată la Moscova, împuternicitul CC al PC(b) din Ucraina și al Consiliului Comisarilor Poporului al URSS pentru RSS Moldovenească, Goglidze, i-a adresat lui Stalin la 31 mai 1941 o scrisoare cuprinzând propuneri concrete privind desfășurarea operațiunii de deportare. El afirma că în fosta Basarabie activau numeroase organizații și partide burgheze, justificând astfel necesitatea represiunilor în masă. Deportările în masă au reprezentat instrumentul principal al terorii sovietice în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Paralel cu deportările, au avut loc execuții sumare ale celor considerați irecuperabili sau deosebit de periculoși pentru regim.

Sistemul carceral sovietic a fost rapid extins în RSSM, închisorile deja existente fiind transformate în centre de detenție și interogatorii ale Comisariatului Poporului pentru Afaceri Interne, dar au fost construite și altele noi. Metodele de anchetă includeau practici sistematice de tortură fizică și psihologică: bătăi brutale, privarea de somn, izolarea prelungită, amenințări cu represalii asupra membrilor familiei, simulări de execuție. Scopul acestor interogatorii nu era întotdeauna obținerea de informații veridice, ci mai degrabă constrângerea deținuților să semneze mărturisiri prefabricate și să denunțe alte persoane, perpetuând astfel spirala represiunii.

○ **Identifică instrumentele prin care sovieticii au administrat Basarabia în anii 1940-1941.**

○ **Demonstrează că organele NKVD și NKGB au aplicat forța și metode represive.**

Formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești exemplifică mecanismul prin care un regim totalitar a reușit să-și consolideze dominația asupra unui teritoriu recent anexat, utilizând o combinație de coerciție directă, indoctrinare ideologică și transformare administrativă radicală. Acest proces istoric conservă relevanță pentru înțelegerea dinamicilor de instaurare a regimurilor totalitare și a implicațiilor pe care anexările teritoriale și schimbările politice impuse forțat le pot exercita asupra populațiilor autohtone.

01. „Astfel, sistemul de organe ale puterii de partid și de stat creat chiar în prima perioadă de existență a RSSM era, pe de o parte, în concordanță deplină cu sistemul unional, iar pe de alta, avea un anumit specific, legat de caracterul sarcinilor trasate în fața noii republici, în primul rând, de necesitatea de a sovietiza județele basarabene. În ceea ce privește cadrele, toate funcțiile principale din RSSM au fost ocupate de persoane originare din fosta RASSM și din alte regiuni ale URSS. P.G. Borodin, prim-secretar al CC al PC(b) al Moldovei, fusese prim-secretar al Comitetului Regional Moldovenesc al PC(b) al Ucrainei, T.A.Constantinov, președinte al CCP al RSS Moldovenești, a ocupat postul similar în RASSM, iar F.G.Brovco, președinte al Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM, deținuse aceeași funcție în RASSM, N.H.Smorigo, secretar pentru cadre al CC al PC(b) al Moldovei, fusese șef al Secției organizatorice și de instructori a Comitetului Regional Moldovenesc, S.S. Zelenciuc, secretar pentru propagandă și agitație al CC al PC(b) al Moldovei, ocupase postul de secretar doi al Comitetului Regional Moldovenesc, I.V.Iarocikin, șef al Secției agricultură a Comitetului Regional Moldovenesc, a fost transferat în funcția de instructor al aparatului împuternicitului CC al PC(b)U și CCP al URSS pentru RSS Moldovenească. (V. Pasat, *RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940-1953)*, Chișinău, Cartier, 2011, p. 49-50).

○ Enumeră organele puterii centrale și de partid.

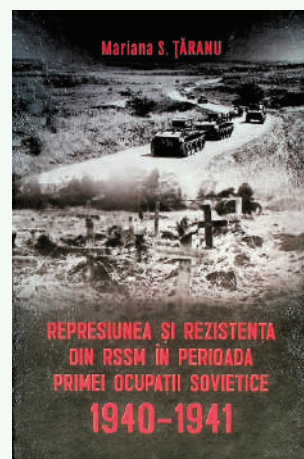
○ Explică rolul Partidului Comunist (b) în structura aparatului de stat din RSSM și URSS.

○ Demonstrează că sovietizarea în RSSM avea un anumit specific.

02. „Conform Codului electoral al RASSM aplicat în RSSM, dosarele celor înaintați la funcția de deputat urmau a fi aprobate de organele raionale ale PC(b)M, după care confirmate de organele județene și republicane ale PC(b)M. Deși aceste ședințe constituiau o formalitate, totuși s-au înregistrat unele cazuri, când în urma verificărilor suplimentare de către organele NKVD-iste, sau ale denunțurilor parvenite între timp, unii candidați erau înlăturați. Elocvent în acest sens este exemplul raionului Leova, când în cadrul ședinței extraordinare a Comitetului raional al PC(b)M din 8 decembrie s-a tras concluzia precum că în timpul selectării și verificării candidaturilor la funcția de deputat în Sovietul Suprem al RSSM, secția de votare nr. 221, conducerea Comitetului raional Leova a avut o atitudine neserioasă. Drept argument servea faptul că Danila V.P. nu inspiră încredere, mai mult, moșul său Danila Vasile Ivanovici este staroste la biserică, iar în trecut a fost membru al Partidului Liberal. În legătură cu aceasta, la ședința vizată s-a decis: „1. De a anula decizia Comitetului raional Leova al PC(b)M din 18 iunie 1940 nr. 12 referitoare la recomandarea lui Danila V.I. în calitate de candidat în deputat și să fie rugat Comitetul Județean Chișinău al PC(b)M să-și revadă decizia; 2. De la sectorul electoral nr. 221 candidatul Danilă V.I. să fie înlocuit cu candidatul Verejco Fiodor Nicolaevici”. O situație similară a fost înregistrată și în județul Soroca”. (M. Țăranu, *Represiunea și rezistența din RSSM în perioada primei ocupații sovietice, 1940-1941*. Chișinău: Lexon-Prim, 2021).

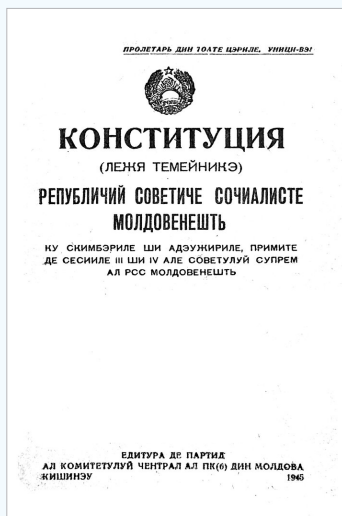
○ Argumentează că listele candidaților în deputați erau controlate de organele de partid.

○ Demonstrează că alegerile în RSSM erau supravegheate și falsificate de către autoritățile sovietice.



DOCUMENTE

D1. „Structura obștească. Articolul 1. Republica Sovietică Socialistă Moldovenească este un stat socialist al muncitorilor și țăranilor. Articolul 2. Temelia politică a RSS Moldovenești o alcătuiesc Sovetele deputaților muncitorilor, care s-au întemeiat ca rezultat al restabilirii puterii moșiiilor și capitaliștilor și a stabilirii dictaturii proletariatului. Articolul 3.



Toată puterea în RSS Moldovenească aparține muncitorilor orașului și satului în persoana Sovietelor deputaților muncitorilor. Articolul 4. Temelia economică a RSS Moldovenești o alcătuiește sistemul socialist al gospodării și proprietatea socialistă asupra uneltelor și mijloacelor de producere, care s-au întemeiat ca rezultat al lichidării sistemului capitalist de gospodărire, anulării proprietății private asupra uneltelor și mijloacelor de producere în întreprinderile mari industriale și naționalizării acestor întreprinderi, a băncilor, transportului și mijloacelor de legătură, cu țelul nimicirii depline a exploatarei omului de către om și zidirea obștii socialiste. Articolul 5. Proprietatea socialistă în RSS Moldovenească are ori forma proprietății de stat (averea poporului întreg), ori forma de proprietate cooperativă-colhoznică (proprietatea colhozurilor în parte, proprietatea uniunilor cooperative). (...) Articolul 8. Pământul, stăpânit de gospodăriile țărănești în limitele stabilite de lege, și pământul stăpânit de colhozuri, li se dă în folosință pe vecie și fără plată". (Extras din *Constituția RSSM, adoptată în 1941*. Editura de Partid a CC a PC(b)M, 1945, p. 1-3).

○ Enumeră 5 principii de bază pe care se organiza entitatea statală RSSM în anul 1941.

D.2. „Articolul 122. Gherbu de stat a RSS Moldovenești constă din chipu sășerii și șiocanului în razele soarelui, care răsare, încadrate cu o cunună de schișe și popușoi. Partea de jos a cununii se încheie cu o ghirleandă din fructe și struguri de poamă. Cununa îi înfășată cu o bindă roșie cu inscripția: «Proletari din toate țările, uniți-vă!» în linghile moldovenească și rusă cu inițialele «R.S.S.M.». Deasupra gherbului este o ste cu șinși colțuri.” (Capitolul al X-lea „Gherbul, flaga, capitala”. Extras din Constituția RSSM, 1941).



- Identifică simboluri ale unei republici sovietice.
- Descrie simbolurile care reflectă Art.1 din D.1.
- Explică inscripția „Proletari din toate țările, uniți-vă”.

EVALUAREA CUNOȘTINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

- Elaborează o schemă a sistemului politic (al organelor centrale și locale) al RSS Moldovenești.
- Explică organizarea teritorial-administrativă a RSSM.
- Demonstrează că în RSSM a fost aplicat sistemul administrativ al Uniunii Sovietice.
- Exprimă-ți opinia cu privire la metodele de guvernare și administrare aplicate de organele puterii centrale și cele de forță în RSSM.

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

- Redactează un discurs care să arate caracterul injust al constituirii RSSM.

ACTIVITATE ÎN GRUP

- Formați echipe de câte 6 persoane.
- Studiați Constituțiile RASSM și RSSM, dicționare, enciclopedii, surse on-line.
- Elaborați postere care să arate evoluția simbolurilor de stat ale acestor republici.
- Organizați o expoziție a posterelor.



Mozaic pe peretele Casei de cultură din Bender. (Mozaicul reflectă cum s-a făcut propaganda construcției comunismului prin artă)

III.4. FORME DE MANIFESTARE ALE TOTALITARISMULUI SOVIETIC ÎN RSSM (1940-1941, 1944-1991). ÎNDOCTRINAREA IDEOLOGICĂ ȘI SOVIETIZAREA FORȚATĂ A POPULAȚIEI

DICTIONAR ISTORIC

Îndoctrinare - acțiunea de a iniția într-o doctrină, a înarma cu o doctrină; a convinge

Ideologie - 1. Sistem de idei, concepții, noțiuni, exprimate în diferite forme ale conștiinței sociale (politică, morală, știință, artă, religie), care este determinat de condițiile vieții materiale a societății și care, la rândul lui, exercită o influență activă asupra dezvoltării societății, ajutând-o atunci când conținutul lor e progresist sau împiedicând-o atunci când conținutul lor e reacționar. 2. Sistem de idei și de concepții politice, morale, juridice etc., care reflectă într-o formă generalizată, interesele unei clase sau ale unei categorii sociale determinate de condițiile istorice obiective ale existenței și care, la rândul lui, exercită o influență activă asupra dezvoltării societății. 3. Totalitatea ideilor și concepțiilor care constituie partea teoretică a unui curent, a unui sistem etc.

Sovietizare - proces de transformare a unei realități social-economice și politice dintr-una specific națională într-una de tip sovietic, comunizare; proces de supunere fostei URSS și influenței sale; a fi organizat după modelul sovietic.

Cenzură - control prealabil exercitat, în unele state, asupra conținutului publicațiilor, spectacolelor, emisiunilor de radioteleviziune și, în anumite condiții, asupra corespondenței și convorbirilor telefonice; organ care exercită acest control.

Propagandă - mijloc de îndoctrinare politico-ideologică utilizat pentru manipularea conștiinței de masă și influențarea comportamentului social al oamenilor; răspândirea ideologiei politice anumitor clase, partide, state în rândul maselor.

DATE CRONOLOGICE

14 august 1940 - adoptarea Hotărârii CC al PC(b) din URSS de reorganizare a organizației de partid din RASSM în Partidul Comunist (bolșevic) al Moldovei și de numire a conducerii RSSM

10 noiembrie 1940 - adoptarea *Legii cu privire la alegerile în Sovietul Suprem al RSSM*

5 noiembrie 1970 - adoptarea Hotărârii CC al PCUS „Cu privire la măsurile de ameliorare a muncii ideologice în rândul populației din RSS Moldovenească și a regiunii Cernăuți a RSSU”

JURNAL ISTORIC

„De asemenea, CC al PCUS, la 5 noiembrie 1970, adoptă o nouă hotărâre „Cu privire la măsurile de ameliorare a muncii ideologice în rândul populației din RSS Moldovenească și a regiunii Cernăuți a RSSU”, examinată în ședința Biroului CC al PCM la 15 noiembrie 1970. În hotărârea adoptată „Despre măsurile de intensificare continuă a muncii ideologice în rândul populației RSSM” se recunoștea că „din cauza lipsurilor în organizarea educației populației în spiritul patriotismului sovietic și prieteniei dintre popoarele URSS, precum și sub influența propagandei burgheze, în republică au loc unele manifestări și se constată dispoziții naționaliste, prooccidentale, sioniste, antisovietice etc.”. Pornind de la situația creată, organele de partid, sindicale, comsomoliste, ale învățământului și culturii, radioului, televiziunii, presei, științei au fost obligate „să amelioreze în mod radical munca ideologică în rândurile populației republicii, să intensifice în mod hotărât educația oamenilor muncii, în primul rând, a tineretului și intelectualității, în spiritul internaționalismului proletar, al prieteniei dintre popoarele URSS, patriotismului sovietic, înaltei vigilențe politice”, pe de altă parte, să contracareze, să pună „capăt pătrunderii ideologiei ostile burgheze în anturajul oamenilor sovietici” (V. Burlacu, *Politica cultural-propagandistică din RSS Moldovenească în anii 1960-1980, în Reconstituiri istorice: Civilizație, valori, paradigme, personalități: În onoarea academician Valeriu Pasat*. Chișinău, 2018, p. 458-475).

● **Identifică scopul hotărârii din 5 noiembrie 1970.**

● **Enumeră modulele și mijloacele implementării muncii ideologice.**

● **Explică argumentat consecințele implementării prevederilor hotărârii menționate.**

Prin măsuri administrative, represive și propagandistice, autoritățile sovietice au reușit să implementeze în RSS Moldovenească un sistem politic totalitar, caracterizat prin controlul absolut al partidului unic – PC(b), încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, represiuni sistematice împotriva „dușmanilor de clasă” și opozanților, discriminarea populației locale și un sistem de control social total, în toate sferele vieții, cenzură, crearea omului nou devotat statului și partidului, ateism, dar și deznăționalizare, moldovenizare și rusificare.

Ideologia ce constituia baza regimului totalitar sovietic era marxism-leninismul, prezentat ca adevăr absolut și incontestabil. Scopul principal declarativ al acestei ideologii era construirea unei societăți comuniste, fără clase, fără exploatare sau nedreptate. Controlul ideologic se efectua prin intermediul statului, care supraveghea toate sferele vieții, inclusiv știința, arta și educația, iar Partidul Comunist al Uniunii Sovietice (PCUS) deținea monopolul asupra puterii politice, economice și ideologice. Ideologia a fost diseminată activ prin propagandă de masă și organizarea diverselor evenimente. Paradele militare, demonstrațiile civice, festivalurile sportive, subbotnikurile comuniste, mitingurile politice și întâlnirile de partid făceau parte din mașinăria totalitară care subjugă societatea, forțând-o să gândească, să acționeze și să simtă ca un singur organism.



Coloana angajaților Ministerului Industriei Locale la parada dedicată aniversării „Marii Revoluții din Octombrie. 1953, MNEIN, colecția de negative, c. a. 1416.

Educația, literatura și arta au urmărit, de asemenea, acest obiectiv. Mass-media – presa, radioul și televiziunea – a fost un instrument esențial al regimului totalitar sovietic în răspândirea ideologiei oficiale

și controlul informației, în impunerea și menținerea controlului social, precum și în consolidarea propagandei ideologice a regimului, deserving exclusiv Partidul Comunist.

Școlile științifice au fost evaluate pentru conformitatea lor cu marxism-leninismul, unele au fost declarate „burgheze” și „idealiste”, iar susținătorii lor au fost supuși represiunii. Solidaritatea de clasă era promovată în detrimentul identității naționale, cu scopul de a diminua sentimentele naționale.

Un element-cheie al ideologiei comuniste sovietice a fost crearea imaginii unui inamic extern, împotriva căruia trebuie să fie întotdeauna pregătiți. Instruirea militară și exercițiile de apărare civilă erau componente esențiale ale vieții sovietice în timp de pace. Instrucțiunea militară a devenit o piesă importantă a educației ideologice a copiilor în toate școlile sovietice. Aceasta includea lecții de instruire militară atât pentru băieți, cât și pentru fete, jocurile militare „Orlionok” și „Zarnița”, care atrăgeau școlarii, precum și departamente militare și cursuri de asistență medicală la instituțiile de învățământ superior. Tot ce era legat de realitățile militare a fost romantizat în Uniunea Sovietică. Sacrificiul în numele Patriei, al poporului și al Partidului Comunist se număra printre principalele virtuți ale poporului sovietic. Dragostea pentru patria socialistă era strâns legată de ura față de „dușmanii” săi.

○ Enumeră formele de inoculare a ideologiei în rândurile populației.

○ Argumentează rolul ideologiei într-un stat totalitar.

Monopolul Partidului Comunist. Partidul Comunist din RSSM a fost constituit la 14 august 1940, prin adoptarea de către CC al PC(b) din URSS a *Hotărârii de reorganizare a organizației de partid din RASSM în Partidul Comunist (bolșevic) al Moldovei*. Partidul reprezenta sursa supremă a puterii și legitimității în RSSM, ca și în întreaga URSS. Structurile de partid erau instrumentul principal prin care s-a exercitat controlul asupra tuturor aspectelor vieții sociale, economice și politice din republică. Deciziile erau luate la nivel central și apoi erau implementate în mod obligatoriu la toate nivelurile inferioare. Sistemul de numiri în funcții era strict controlat de Partidul Comunist prin intermediul listelor de nomenclatură. Orice funcție importantă – de la directori de întreprinderi și instituții până la rectori universitari și redactori-șefi ai publicațiilor – putea fi ocupată doar cu aprobarea organelor de partid corespunzătoare. Acest mecanism

garanta că toate pozițiile strategice din societate erau deținute de persoane loiale regimului. Totodată, nu exista o separare reală între structurile de partid și cele ale statului, funcțiile-cheie în administrație fiind ocupate exclusiv de membri de partid. Pentru a asigura supravegherea permanentă și a fragmenta autonomia locală, Moscova a creat structuri intermediare; Biroul Comitetului Central al PC(b) pentru Moldova, înființat în mai 1945 și condus de F. Butov, a avut un rol definitoriu. Deși misiunea sa oficială era „călirea bolșevică” și promovarea internaționalismului proletar, în practică Biroul funcționa ca organ de control politic: dicta directive, emitea indicații, verifica activitatea structurilor locale și raporta fidelitatea politică a conducerii de la Chișinău către Moscova. Prin rețeaua de împuterniciți (fiecare având câte 14-17 persoane la Chișinău), Biroul a asigurat prezența directă a centrului în administrarea republicii.

Partidul, fiind întruchiparea statului, efectua controlul absolut al tuturor sferelor vieții societății. Toate aspectele producției, distribuției și consumului erau dictate de planuri cincinale elaborate de autorități și de industrializare forțată. Colectivizarea forțată a agriculturii a transformat radical modul de viață al țăranilor, eliminând proprietatea privată și subordonând întreaga activitate agricolă intereselor statului sovietic. Viața socială era controlată de partid.

○ Explică noțiunea *monopolul unui partid*.

○ Compară rolul unui partid într-un stat totalitar cu rolul unui partid într-un stat democratic.

○ Demonstrează că acțiunile PC erau îndreptate spre sovietizarea societății.

Partidul și cultul personalității. Portretele liderilor proletariatului mondial – Marx, Engels, Lenin, apoi ale lui Stalin și ale adepților lor împodobeau birourile instituțiilor oficiale, erau o caracteristică constantă a ziarelor și revistelor, erau atârinate în sălile de clasă, în colțurile roșii ale fabricilor și uzinelor și în casele cetățenilor sovietici de rând. Monumentele dedicate lor deveneau centrul vieții rituale într-un oraș sau o localitate, găzduind demonstrații festive și evenimente ceremoniale. Diverse imagini ale lui Lenin au umplut viețile cetățenilor sovietici: steluța octombrelui, insigna pionierilor, insigna comsomolistului, ordine și medalii, carnete de membru de partid, busturi, basoreliefuli, fanioane, certificate. În literatură și artă, liderul apărea în mai multe forme. Monumentele lui Lenin și Stalin erau menite să simbolizeze natura supraomenească a imaginii liderului. Liderul era pre-

zentat ca inspirator și organizator al victoriilor: în lupta revoluționară, Războiul Civil și în cel de-al Doilea Război Mondial, în cucerirea Arcticii și a spațiului, era profesor înțelept. Liderul sovietic era prezentat ca un prieten al copiilor, al atleților, al fermierilor colectivi și al oamenilor de știință etc. Glorificarea Partidului Comunist și a liderilor săi se făcea începând cu instituțiile de educație preșcolare. Copiii învățau poezii și cântece despre Lenin și Stalin la grădiniță, primul cuvânt scris la școală era numele liderului, iar mulțumirile pentru o „copilărie fericită” nu erau aduse părinților, ci „dragului, tatălui popoarelor Stalin”.

○ Explică sintagma *cultul personalității*.

○ Demonstrează necesitatea statului sovietic de a glorifica liderii sovietici.



Sovietul clubului satului Vălcineț. 1951.

Încălcarea drepturilor și libertăților fundamentale. Atât timp cât a existat sistemul totalitar sovietic, au fost încălcate toate drepturile și libertățile fundamentale: *dreptul la proprietate privată* (încălcăt prin naționalizare și colectivizare, dar și confiscări ilegite, depozedări), proprietarii fiind depozedați fără compensații adecvate; *libertatea de circulație* – cetățenii nu aveau libertatea de a călători liber, fiind necesare permisiuni speciale pentru deplasările în afara localităților de reședință, iar țăranii fiind lipsiți de pașaport până în 1962; *libertatea de exprimare*, manifestată prin controlul statului asupra mijloacelor de informare în masă, ce asigura monopolul partidului asupra informației și opiniei publice și interzicerea întrunilor lor. Abia în perioada perestroikăi (1985-1991) acest control a început să slăbească, permițând apariția unor voci critice și dezbateri de subiecte anterior interzise. Cenzura a fost o manifestare a totalitarismului, dar și un instrument eficient al regimului

sovietic în menținerea controlului asupra conștiinței umane, al procesului de liberă gândire și exprimare prin verificarea tipăriturilor, emisiunilor radio și cele difuzate de televiziunea sovietică. În RSS Moldovenească cenzura sovietică urmărea ca în rețeaua bibliotecilor și în librării să nu ajungă lucrări elaborate de autori din România și din emigrația românească. Instituția cenzurii (Glavlit) asigura că toate materialele publicate respectau linia ideologică oficială. Atribuțiile Glavlit presupuneau controlul prealabil al tipăriturilor periodice și neperiodice, al desenelor, fotografiilor, hărților etc., controlul manuscriselor (din edituri) și supravegherea celor care urmau să publice cărți - scriitori, savanți etc. la eliberarea permiselor de tipărire și alcătuirea listelor cu publicații interzise pentru vânzare și difuzare. Orice abatere era sancționată sever; *libertatea de creație*, parte componentă a libertății de exprimare, era privită ca unul din cele mai mari pericole la adresa regimului de atunci; *libertatea de a alege* - pe liste erau prezenți doar membrii Partidului Comunist; *libertatea de credință* - prin închiderea bisericilor și prigonirea clerului și enoriașilor; *dreptul de a avea acces la informație*.

○ **Prezintă câte un fapt istoric care ar ilustra încălcarea fiecărui drept și libertate.**

Politica de teroare și violență a fost o caracteristică esențială a totalitarismului și a sovietizării RSSM, instrument prioritar care trebuia să asigure docilitatea autohtonilor. Fundamentarea teoretică a acestor măsuri era teoria stalinistă cu privire la „intensificarea luptei de clasă”, promovată de reprezentanții autorităților. Organele de securitate, NKVD (Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne), MSS (Ministerul Securității Statului) au implementat o politică sistematică de represiune, având ca țintă principală: „dușmanii de clasă”. Imediat după ocuparea teritoriului dintre Prut și Nistru, în teritoriu acționau câteva echipe operative ale NKVD, care urmau să identifice și să aresteze persoanele suspectate pentru așa-numitele activități antisovietice, funcționarii din administrația românească, jandarmii, polițiștii, militarii români etc. La 8 august 1940, a fost emisă Hotărârea „Cu privire la organizarea NKVD al RSS Moldovenești”. În 1940-1941, organele NKVD, iar apoi și după reinstaurarea regimului sovietic în Basarabia în 1944, au contribuit la instaurarea și consolidarea „dictaturii proletariatului” prin represiune, menită să faciliteze procesele de sovietizare, de naționalizare și de colectivizare ale acestui teritoriu.

În 1940-1941 și 1944-1990, represiunile și persecuțiile s-au manifestat prin diverse metode:

- **Arestări, torturi și condamnări** - sub acuzații fabricate de „activitate antisovietică” sau de „trădare a patriei”, fără a beneficia de un proces judiciar echitabil. Printre primii arestați, în iulie-august 1940, au fost 282 de ofițeri români, funcționarii români care, din diverse motive, nu s-au refugiat peste Prut - prefecți, primari, polițiști, jandarmi, agenți fiscali etc., persoane cu avere, indiferent de etnie și religie, foștii deputați ai Sfatului Țării, învinuiți „de trădare și pactizare cu autoritățile române”. În subsolurile Palatului metropolitan din Chișinău NKVD a organizat celule, unde cei învinuiți de naționalism erau torturați cu curent electric.

Amploarea represiunilor politice a fost mai mică după moartea lui Stalin, dar nu a dispărut complet până în 1990. Organizatorii *Frontului Național Patriotic*, constituit în 1967, care combăteau miturile sovietice de eliberare și de națiune moldovenească, optau pentru stoparea deznaționalizării și rusificării, pentru eliberarea Basarabiei și nordului Bucovinei de sovietici și reunirea cu România, au fost arestați în 1971 și au fost condamnați: Alexandru Usatiuc-Bulgăr la 7 ani, Gheorghe Ghimpu - 6 ani și Alexandru Graur - 4 ani în lagăre de corecție prin muncă cu regim sever.

- **Execuții sumare.** În beciul sediului NKVD din strada Viilor 97 au fost descoperite 87 de cadavre, dintre care 15 dintr-o groapă comună, care aveau mâinile și picioarele legate. În alt sediu al NKVD-ului, din curtea Consultului italian, au fost descoperite 80 de cadavre, majoritatea fiind neidentificate, deoarece fusese mutilate, arse, apoi tratate cu var nestins și acizi. Puținele urme rămase din vestimentație au permis să se constate că cei omorâți de NKVD erau preoți, studenți și elevi.

- **Internarea în spitale psihiatrice** pentru viziuni ce nu corespundeau ideologiei oficiale și pentru acțiuni considerate de autoritățile sovietice subversive. Astfel, la 25 noiembrie 1968, țăranul din satul Băhrinești, județul Soroca, Ion Suvac, a distrus un monument al lui V. Lenin din Florești. După cercetări, țăranul a fost declarat alienat mental și internat în spital psihiatric. Pentru promovarea unității lingvistice a limbii „moldovenești” cu cea română și din cauza viziunii sale pro-românești, Ion Vasilenko, critic și istoric literar, a fost internat de către KGB de mai multe ori în spitale psihiatrice. Versiunea oficială a morții lui Ion Vasilen-



Ion Vasilescu, fondul Muzeului Național de Literatură „Mihail Kogălniceanu”, f.b. 8178.

co, de asemenea, a fost suspectă sinucidere prin aruncarea în fața trenului în Gara – Visterniceni.

- *Ucidere prin înfometare în masă. (A se vedea tema III.6.).*

- *Deportări.* La sfârșitul lui august 1940, în secret, NKVD-ul a deportat în lagărele de corecție prin muncă din RSSKazahă, regiunea Kazan, Karaganda, Siberia,

lagărele Vâtegorsk, Viatsk, Cerepoveț mii de reprezentanți ai administrației publice românești. *Deportări masive* s-au făcut în cadrul a trei valuri de deportare (12-13 iunie 1941, 5-6 iulie 1949, 1 aprilie 1951). (A se vedea temele III.5. și III.7.).

- *Umilirea. Admonestarea publică. Mustrare și sancțiuni contravenționale. Concediere etc.* Astfel, Asea Andruh, elevă, care în noaptea de 30 septembrie spre 1 octombrie 1970, împreună cu Lilia Neagu au scris în Chișinău circa 40 de sloganuri, prin care cereau drepturi naționale pentru românii basarabeni și s-au pronunțat împotriva ocupației sovieto-rusești, a fost exmatriculată și angajată drept pedeapsă la Fabrica de tricotaje „Steaua Roșie”. Lilia Neagu a fost condamnată la 2 ani de lagăr de corecție prin muncă.

Teroarea și violența a fost folosită nu doar pentru a elimina opoziția reală, ci și pentru a preveni apariția oricărei forme de rezistență prin instaurarea unui climat de frică generalizată.

- *Comentează formele de manifestare a terorii în RSSM.*

- *Demonstrează că statul sovietic a fost un stat cu regim criminal.*

STUDIU DE CAZ

SOARTA MEMBRILOR SFATULUI ȚĂRII

Foștii deputați ai Sfatului Țării au fost victime ale organelor represive sovietice chiar din primele zile ale ocupației. Deputații Sfatului Țării au fost învinuiți că au votat Actul Unirii Basarabiei cu România la 27 martie 1918 și că, mai târziu, au luptat împotriva mișcării revoluționare, desfășurând activități antisovietice. După intrarea României în cel de-al Doilea Război Mondial, cei arestați au fost evacuați din RSSM, cu excepția lui Teodosie Cojocar, care decedase în închisoarea din Chișinău.

Printre cei arestați și condamnați de NKVD au fost:

Grigore Turcuman (1890–1942), născut în satul Tătărauca Nouă, județul Soroca, în prezent raionul Dondușeni, membru al Sfatului Țării, în 1923–1927 a fost membru al Zemstvei județene din Soroca. A fost arestat la 2 iulie 1940. A decedat la 28 mai 1942 în spitalul închisorii nr. 1 din orașul Penza.

Alexandru Baltaga (1861–1941), născut în satul Lozova, prezent raionul Strășeni, deputat în Sfatul Țării din partea preoțimii basarabene. A fost arestat la 31 august 1940, la 79 de ani, a decedat la 7 august 1941 în spitalul regional din orașul Kazan. În 2025 Sinodul Bisericii Române l-a canoizat.

Emanoil Catelli (1883–1943), născut în satul Zgărdești, județul Bălți, în prezent raionul Telenești, fost președinte al Comitetului Național Moldovenesc din Odesa (1917), fost prefect al județului Bălți și senator în Parlamentul României din partea Partidului Național Liberal. A fost arestat la 5 iulie 1940, și întemnițat în închisoarea din



Marcă poștală: 100 de ani de la crearea Sfatului Țării

Chișinău, fiind acuzat de activitate contrarevoluționară, conform articolului 54-13 al Codului Penal al RSS Ucrainene. După intrarea României în cel de-al Doilea Război Mondial, a fost evacuat în închisoarea nr. 4 din orașul Cistopol, RASS Tătară. A decedat la 18 februarie 1943.

Vladimir Bodescu (1868-1941), născut în satul Durlăști, lângă Chișinău, avocat, deputat în Sfatul Țării din partea Asociației Juriștilor din Basarabia. A fost arestat la 10 august 1940. A decedat la 28 noiembrie 1941, în închisoarea din orașul Cistopol, RASS Tătară.

Constantin Bivol (1885-1942), născut în 1885, în satul Costești, în prezent raionul Ialoveni, agricultor, în 1925-1926, a fost primar de Costești. A fost arestat la 25 august 1941. A decedat la 12 martie 1942, în spitalul închisorii nr. 4 din orașul Cistopol, RASS Tătară.

Ștefan Botnariuc (1875-1941), născut la 26 octombrie 1875, în satul Bălan, județul Bălți, în prezent raionul Râșcani, deputat în Sfatul Țării din partea minorității ucrainene, senator de Bălți în Parlamentul României din partea Partidului Național Țărănesc. A fost arestat la 22 iulie 1940. A decedat la 22 august 1941, în spitalul închisorii din orașul Penza.

Teodosie Cojocaru (1879-1941), născut în orașul Chișinău, în 1918 – director general al Războiului în Guvernul Republicii Democratice Moldovenești, a fost deputat în Parlamentul României și primar al orașului Chișinău în 1919-1920. A fost arestat la 13 august 1940 și a murit la 23 ianuarie 1941, în închisoarea nr. 1 din Chișinău.

Nicolae Bivol, arestat în august 1940, deportat în Kazahstan, a murit (până în 1943) în Pahta Aral.

Ion Ignatiuc (1893-1943), născut în satul Prepețița, județul Bălți, în prezent raionul Sângerei, deputat în Sfatul Țării din partea Congresului Militar Moldovenesc, primar al satului Pepeni. A fost arestat la 23 iulie 1940, a fost arestat de NKVD în județul Bălți. I-a fost confiscată toată averea, inclusiv obiectele personale ale copiilor. Soția sa, Zinaida, învățătoare, și copiii săi au luat drumul pribegiei. Abia peste 50 de ani, familia lui Ion Ignatiuc a aflat că acesta a decedat la 26 ianuarie 1943, într-un lagăr din RASS Tătară.

Teodor Uncu (1881-?), născut în satul Isacovo, județul Orhei. A fost arestat la 17 iulie 1940. Nu se știe nimic despre destinul lui Teodor Uncu după arestarea sa.

Vasile Gafencu, arestat în 1940, a lucrat în Arhanghelsk, la tăiat pădure, apoi la o mină de cărbune; nu se cunoaște anul decesului.

Teodor Neaga (1880-1941), născut în satul Dănceni, județul Chișinău, în prezent, raionul Ialoveni, a absolvit Seminarul Teologic din Chișinău și Academia Teologică din Kiev, în 1917 membru al Uniunii Învățătorilor din Basarabia, reprezentant al învățătorilor în Sfatul Țării, deputat în Parlamentul României din partea Partidului Poporului. Arestat în 1940. A decedat la 6 decembrie 1941, în spitalul închisorii din Penza.

Panteleimon Sinadino (1875-?), născut în orașul Chișinău, a învățat la Universitatea din Kiev, specializându-se în domeniul medicinei, finanțelor și economiei; între 1907 și 1917 – membru al Dumei de Stat, deputat în Sfatul Țării din partea minorității grecești, senator în Parlamentul României. A fost arestat la 9 iulie 1940. Nu se știe nimic despre soarta sa de mai departe.

Nicolae Secară (1894-1942), născut în satul Rudi, județul Soroca, în prezent raionul Dondușeni. A învățat la Școala Agricolă din Chișinău și la Academia Agricolă din Moscova, deputat în Sfatul Țării din partea militarilor, profesor la Facultatea de Agronomie a Universității Al.I. Cuza din Iași, care funcționa la Chișinău. A fost arestat la 20 iulie 1940. A decedat la 24 februarie 1942, în spitalul închisorii nr. 1 din Penza.

Luca Știrbeț (1889-1942), născut în satul Cărpineni, județul Chișinău, în prezent raionul Hâncești, unul dintre inițiatorii constituirii comitetelor militare moldovenești și a Sfatului Țării, deputat în Parlamentul României. A fost arestat la 20 iulie 1940. A murit la 15 martie 1942, în spitalul închisorii nr. 4 din orașul Cistopol, RASS Tătară.

Ion Codreanu (1879-1949), născut în satul Ștefănești, județul Soroca, membru al Comisiei agrare a Sfatului Țării și al delegației basarabene la Conferința de Pace de la Paris în 1919. În 1920-1922, 1927, 1928-1938 a fost deputat în Parlamentul României din partea Partidului Național Țărănesc. A fost arestat la 25 iulie 1940, de NKVD, în orașul Bălți. În 1941, guvernul român și guvernul sovietic au făcut schimb de deținuți politici, în urma căruia Ion Codreanu a fost schimbat pe Ana Pauker (Ana Rabinson), agentă a Kominternului. Ion Codreanu a fost singurul dintre deputații Sfatului Țării rămași în Basarabia după ocuparea acesteia de către URSS la 28 iunie 1940, care a supraviețuit represaliilor sovieticilor.

În anii '50 ai secolului XX, foștii membri ai Sfatului Țării refugiați în România, au fost arestați și condamnați la detenție:

Gheorghe Mare – deportat în Bărăgan;

Ștefan Holban - condamnat la 15 ani de muncă silnică, în 1957, deținut la Jilava;

Daniel Ciugureanu - arestat în 1950, deținut la închisoarea Sighetul Marmăției;

Ion Pelivan, arestat în 1950, deținut la Sighet, a decedat în 1954.

Pan Halippa a fost arestat în noaptea de 5 spre 6 mai 1950. În 1952, a fost predat autorităților sovietice. La 21-22 iunie 1952, Tribunalul Militar al Ministerului Securității de Stat al RSS Moldovenești l-a condamnat la 25 de ani de privațiune de libertate într-un lagăr de reeducare prin muncă, „în baza art. 54 / 6 p. I CP al RSSU”. În 1955, a fost amnistiat și s-a reîntors în România, unde a fost condamnat de autoritățile române și deținut în închisoarea din Gherla până în 1957.

○ **Describe contextul istoric al arestării membrilor Sfatului Țării.**

○ **Demonstrează că regimul sovietic se răfuia cu opoziția.**

OPINII ISTORIOGRAFICE

01. „Componentele principale ale acestei politici au fost: dictatul de partid, monopolul ideologic, birocratismul, mecanismul autoritar de adoptare a deciziilor, detașarea organelor sovietice de masele largi ale populației, nivelul redus de cultură al conducătorilor de partid și de stat. În RSS Moldovenească, la acestea s-au adăugat: politica „moldovenismului”, denunțarea moștenirii comune românești, impunerea forțată a limbii ruse la toate nivelele, atitudinea ostilă față de intelectualitatea de formație românească, promovarea cadrelor cu precădere de etnie rusă, sosite din afara republicii, din RASSM, fidele ideilor comuniste, crearea unui sistem birocratic enorm etc. Omul de artă era nevoit să creeze sub controlul sever al cenzurii. Acționa un sistem de urmărire, denunțuri, umilire, un sistem de intimidare a tot ce nu se încadra în limitele politicii oficiale a statului sovietic. Culturii artistice i se rezerva funcția „de deservire” a ideologiei comuniste. Literatura, muzica, teatrul, pictura, sculptura, grafica, decorul de teatru, arta decorativă aplicată și alte genuri ale artelor erau nevoite să se subordoneze orientărilor ideologice. Compozițiile tematice (tablouri, panouri, fresce), pictura monumentală, scenele cu multe personaje, peisajul industrial, relieful narativ în sculptură – doar acestea erau genurile permise de conducerea stalinist-hrușciovist-brejnevistă”. (Ursu V., *Politica culturală în RSS Moldovenească 1944-1956*, Chișinău: Pontos, 2013, p. 187)

○ **Determină formele de manifestare ale totalitarismului expuse în sursă.**

○ **Dovedește că în RSSM funcționa monopolul Partidului Comunist.**

○ **Expune-ți opinia asupra libertății de creație într-un stat cu regim totalitar.**

02. „Către sfârșitul anilor '70 nici cenzura sovietică din RSSM nu mai făcea față avalanșei informaționale, ineficiența ei constituindu-se în anii '80 în una din multiplele cauze ale disoluției imperiului sovietic. Cu toate acestea, cenzura draconică de tip comunist a făcut ravagii, decenii la rând, schilodind și mutilând destinele nu doar ale reprezentanților culturii, științei din RSSM. Prin privarea de dreptul de a accede, în mod nestingherit, la informația utilă, pe care cenzorii sovietici, acești „ostași ai frontului invizibil”, au dosit-o cu multă „grijă”, s-au comis alte multiple crime, deformându-li-se și conștiința sutelor de mii de basarabeni și ale căror consecințe le mai resimțim și în prezent...” (Ion Varta, *Cenzura sovietică din R.S.S. Moldovenească în anii '70 ai secolului al XX-lea, în Limba română, nr.3-6, 2011*).

○ **Explică termenul istoric cenzură.**

○ **Identifică ce drepturi le-au fost încălcate cetățenilor din RSSM prin aplicarea cenzurii.**

○ **Demonstrează impactul negativ al cenzurii asupra conștiinței identitare a basarabenilor, resimțit și în prezent.**



M1. „Eu nu m-am așteptat ca un Stalin să-mi pretindă arestarea din capitala României, al cărei cetățean sunt din 27 martie 1918, când Basarabia s-a unit cu România. Și în Țara Românească s-a găsit un ministru de Interne, Theohari Georgescu, și un ministru de Externe, Ana Pauker, care să mă aresteze și să mă predea lui Stalin, iar acesta, prin instrumentele lui, să mă condamne la muncă silnică în Siberia la 25 de ani. Dar am avut noroc să zdohnească Stalin și dictatorul lui de la Securitate, Beria. Poate la eliberarea și reabilitarea mea a contribuit și modesta mea activitate de curățitor de gunoaie și closete în 11 lagăre siberiene, până la Baikal și dincolo, în tot cazul, mi s-a dat un bilet de reabilitare completă din partea administrației sovietice”. (Pan Halippa, *Povestea vieții mele*, 1962).

○ Stabilește o formă de manifestare a totalitarismului sovietic.

○ Expune-ți opinia despre viața unui intelectual basarabean în Gulag.

M2. „Fiind încă student la Universitate, din 1946, eu am fost pus sub urmărire permanentă de către agenții odiosului aventurier Beria. Mi s-a intentat și un «dosar»: m-au învinuit că sunt susținător al «României burgheze», că am făcut agitație împotriva puterii sovietice etc., etc. M-au chemat la Ministerul Securității de Stat, în anul 1948, și mi-au cerut să «recunosc» săvârșirea diverselor crime antistatale. (...) Mi s-a incriminat că citesc literatură «interzisă», și anume poezii ale clasicului literaturii moldovenești Mihai Eminescu, pe atunci încă nerecunoscut la noi ca atare. Voind să mă protejiez de viitoare persecuții, eu am părăsit Chișinăul în anul 1951 și am plecat la Moscova, unde am intrat la Aspirantură la Institutul de Literatură Universală «M. Gorki» al AȘ a URSS” (Extras din scrisoarea lui I. Vasilenko către Nichita Sergheevici Hrușciov, 1963, MNLMK, fond Manuscrise, număr de inventar 7514).

<https://mnl.md/2021/01/20/ion-vasilenko-95-de-ani-de-la-nastere/>

○ Identifică metodele și instrumentele de prigonire în RSSM.

○ Explică de ce se interzicea citirea literaturii clasice românești.

EVALUAREA CUNOȘTIINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

○ Explică două manifestări ale totalitarismului în RSSM.

○ Elaborează o schemă a manifestărilor totalitarismului în RSSM.

○ Formulează concluzii argumentate referitoare la consecințele pe termen lung ale totalitarismului sovietic în RSSM:

- Asupra identității populației
- Asupra problemei lingvistice
- Asupra situației social-economice.

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

Din lista deputaților Sfatului Țării selectați, prin tragere la sorți, o personalitate la care vă veți referi.

○ Elaborați câte un poster dedicat acestei personalități, pornind de la expresia *A trăi și a muri pentru Patria și poporul tău*.

În procesul de redactare a posterelor consultați literatură adăugătoare, dicționare istorice, enciclopedii, articole etc.

ACTIVITATE ÎN GRUP

Organizați o dezbatere cu tematica: *A fi cetățean într-un stat totalitar: luptă pentru existență sau existență fără luptă?*

BASARABENI ÎN GULAG

Destine frânte din colecțiile Agenției Naționale a Arhivelor



<https://arhiva.gov.md/expozitie-basarabeni-in-gulag-destine-frante-din-colectiile-agentiei-nationale-a-arhivelor/>

III.5. DEPORTAREA DIN 12-13 Iunie 1941 DIN RSSM

VIZIUNI ISTORIOGRAFICE

„Deportarea reprezintă trimiterea cuiva, sub convoi, într-un loc determinat, de regulă, într-o regiune îndepărtată, într-un lagăr de concentrare, ca măsură represivă. Ea vizează grupuri politice, sociale și/sau etnice, considerate a fi suspecte, ostile, chiar vinovate în ochii „patriei socialiste”. Aceste migrații forțate răspund cerințelor logicii terorii și a profilaxiei; vizează „elementele socialmente periculoase”, grupurile naționale suspectate că ar putea deveni „coloana a cincea” în caz de război, popoarele care trebuie „pedepsite” și elitele națiunilor alogene sau de pe teritoriile anexate de URSS: aceste grupuri de populație nu erau considerate suficient de periculoase pentru a fi exterminate, dar destul de nocive pentru a fi îndepărtate de zonele vitale pentru putere – frontierele, marile orașe, Rusia istorică”. Sursa: Șișcanu I., *Deportările din zonele revenite Uniunii sovietice în urma aplicării Pactului Molotov-Ribbentrop ca element al pregătirii URSS de război (1940-1941)*, în *Cohorta*, nr.1, Chișinău, 2022, pag. 94.

○ [Determină legătura dintre Pactul Ribbentrop-Molotov și deportările staliniste din RSSM.](#)

DATE CRONOLOGICE

12-13 iunie 1941 – deportarea din RSSM

27 martie 1953 – adoptarea Legii „cu privire la amnistia” celor deportați

8 decembrie 1992 – adoptarea de către Parlamentul Republicii Moldova a Legii nr. 1225 privind reabilitarea victimelor represiunilor politice

DICȚIONAR ISTORIC

NKGB – Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului.

NKVD – Comisariatul Poporului pentru Afacerile Interne.

Ivdellag – lagăr de reeducare prin muncă întemeiat în august 1937, în localitatea Ivdel (oraș din 1943), la distanța de 580 km nord de orașul Ekaterinburg (fost Sverdlovsk).

Așezare specială – tip de așezare cu regim special din URSS (Siberia, Kazahstan etc.), în care anumite grupuri de populație („chi-aburi”, popoare, „elemente nesigure”) erau deportate silit, fără judecată. Persoanele deportate erau supuse unui regim de supraveghere, având interdicția de a părăsi teritoriul stabilit, obligate să muncească și aveau drepturi limitate față de restul populației. Părăsirea neautorizată a așezării era considerată evadare și se pedepsea cu până la 25 de ani de muncă silnică.

Începutul calvarului. În primul an de ocupație sovietică a Basarabiei, conducerea de la Moscova a instituit o teroare asupra populației băștinașe, apogeul constituindu-l deportarea intelectualilor, preoților, și a tuturor celor care constituiau un pilon pentru societate, cu scopul de a distruge „coloana vertebrală” a poporului, de a-l transforma într-o masă amorfă, care să nu fie în stare să opună rezistență și, în consecință, să se conformeze colectivizării, rusificării și sovietizării.

La 7 mai 1941, Biroul politic al CC al PC(b) al URSS l-a numit pe primul împluternicit al Moscovei în RSSM – S. Goglidze, demnitar ce a desfășurat o activitate intensă în vederea identificării „dușmanilor regimului sovietic”, întocmirii listelor acestora și deportării lor. În informația expediată la 31 mai 1941 către CC al PC(b) din întreaga Uniune, inclusiv personal lui I. Stalin, împluternicitul Moscovei afirma că în RSSM „rămășițele diferitelor partide și organizații, cu sprijinul activ al serviciului românesc de spionaj, și-au intensificat activitatea antisovietică”, susținând în continuare că „baza acestei activități o constituiau activul partidelor burgheze, moșierii, ofițerii armatei albe, marii comercianți și proprietarii de case, diverse elemente antisovietice”. Împluternicitul Moscovei îl ruga pe I. Stalin să autorizeze Comisariatul securității statului în vederea „deportării în alte regiuni ale URSS a 5 mii de persoane – elemente contrarevoluționare – împreună cu familiile lor”. În acest context, a fost precizat și contingentul celor ce urmau a fi deportați: activul partidelor politice burgheze românești – 980 de persoane; moșieri – 137; polițiști și jandarmi – 440; ofițeri ai armatei albe – 285; ofițeri ai armatei țariste, antrenați în activitate antisovietică – 83; ofițeri ai armatei române, antrenați în activitate antisovietică – 64; mari comercianți – 1948; mari proprietari de case – 411; primari – 652.

○ Explică de ce intelectualitatea basarabeană a constituit ținta deportărilor din 12-13 iunie 1941.

○ Prezintă rolul lui S. Goglidze în mecanismul deportărilor staliniste.

Alcătuirea listelor celor ce urmau a fi deportați.

După stabilirea categoriilor vizate pentru deportare, se lucra în secret la întocmirea listelor: se colectau cât mai multe dovezi compromițătoare despre persoanele care pot fi deportate.

La începutul lunii iunie 1941, a fost emisă o *Instrucțiune cu privire la ordinea efectuării operațiunii de deportare a unui șir de categorii de locuitori ai RSSM, care*

conținea informații detaliate referitoare la modalitățile de organizare și de acțiune a „grupurilor operative”.

Membrii familiei deportatului erau considerați: copii, părinții, frații, surorile, în cazul în care locuiesc împreună cu familia și se află la întreținerea capului familiei. Noaptea erau chemați la sovietul sătesc persoanele bănuite, precum și rudele, colegii de serviciu, vecinii, copiii care au atins vârsta majoratului, și erau somați să recunoască ceea ce li se încredințase sau impuși să semneze diferite documente pregătite din timp. Fiecare dosar trebuia să conțină depozițiile a doi-patru martori. După întocmirea proceselor-verbale ale interogatoriilor, secretarul sovietului sătesc elibera persoanei vizate o caracteristică, care conținea: numele, prenumele, localitatea unde s-a născut, data nașterii, mediul social, naționalitatea, averea, activitatea politică, componența familiei, vârsta fiecărui membru, dacă are sau nu rude peste hotare, data, semnătura președintelui și a secretarului sovietului sătesc. Cel care punea ultimul verdict era comisarul adjunct al poporului din RSSM, căpitanul securității de stat, Iosif Mordoveț.

Familiiile incluse în lista de deportare se preconizau a fi arestate după miezul nopții. După arestare, familiile urmau să fie duse la sovietul sătesc, iar până în zori - transportate la stațiile intermediare de tren, dacă localitățile erau situate departe de stația de călători, după care – la stația marfară, apoi la stația din Chișinău. În



Copii deportați în 1941 în loc. 37 – Prigorodnyj, r-nul Șortandinski, reg. Akmolinsk, RSS Kazahă: Alexandru G. Nastas, Eudochia D. Vodă, Vasile G. Nastas, Claudia G. Nastas, 1946. Pe verso: „Spre amintire de la fratele tău Săndică. Ne-am scos în zilele Floriilor. Amintire din Kazahstan, de pe anu 1946/IV”, din arhiva de familie a Suzanei Tecuci (Sursa: Elena Postică (ed.), *Arhivele Memoriei*, Vol. II, tom. 2, pag. 102).

realizarea operațiunii au fost antrenați colaboratori ai NKVD/NKGB-ului, activiști politici, ostași – toți constituiau „grupele operative”. Deși directivele veneau de la Moscova, cei care le-au executat au fost din RSSM.

Politica stalinistă s-a bazat și pe unii minoritari din RSSM (printre care evrei, ruși, ucraineni, romi, găgăuzi, bulgari), dar și pe reprezentanți ai românilor care au susținut regimul comunist. În mare parte, trădătorii și oportuniștii, erau elementele marginale sau de-

clasate ale societății, care urmăreau beneficiul personal. Erau avansați în posturi și susținuți în activitatea profesională, cei mai înrăiți și intolerabili membri ai societății, gata să execute orice ordin de sus și să respecte întocmai „linia partidului”.

○ **Analizează rolul „grupelor operative” în pregătirea operațiunii de deportare.**

○ **Describe cum se desfășura arestarea familiilor și transportarea lor spre locurile de deportare.**

OPINII ISTORIOGRAFICE

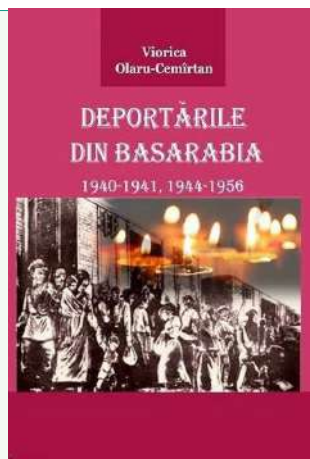
01. „Deseori, printre cei care veneau să-i ridice pe oameni, se găsea și „binevoitorul” sau „binefăcătorul” care a denunțat familia și, astfel, „ajută” NKVD-ul să depisteze „elementele periculoase”. Considerăm că aceasta este unul dintre viciile care au fost implantate în acest neam odată cu venirea sovieticilor: ura și vrajba între membrii aceleiași localități, dorința de răzbunare și vicleșugurile în dauna persoanelor incomode din anumite puncte de vedere”. Sursa: Olaru-Cemîrtan V., *Deportările din Basarabia: 1940-1941, 1944-1956*, Ed. Pontos, Chișinău, 2013, pag. 84.

○ **Determină rolul denunțătorilor în consolidarea regimului totalitar în Basarabia.**



02. „Un element esențial al procesului de organizare a deportărilor îl constituia și pregătirea maselor populare prin intermediul mass-mediei. Aceasta era folosită pentru inocularea în concepția populației a chipului dușmanului poporului. În acest scop, începând cu luna martie 1941, în ziarul republican „Moldova soțialistă”, atât de limbă română, cât și de limbă rusă, a început promovarea unei politici agresive de demascare a persoanelor incomode regimului, etichetate în ideologia timpului ca fiind „dușmani ai poporului” și, respectiv, de promovare a teoriilor care să contribuie la instituirea modului socialist de viață în RSSM”. În funcție de categoriile sociale, asupra cărora s-a catalizat mașinăria terorii sovietice, au fost create rubrici speciale: „Viața de partid”, „În ajutorul agitatorului” etc”. Sursa: Țăranu M., *Timpuri pe care nu le-a vrut Dumnezeu, sau deportarea elitelor din Moldova sovietică*, Ed. Lexon-Prim, Chișinău, 2023, pag. 19.

○ **Explică modul în care mass-media a contribuit la justificarea și pregătirea deportărilor din 1941.**



Operațiunea de arestare și deportare a fost stabilită pentru noaptea de 12 spre 13 iunie 1941. Aceasta făcea parte dintr-o operațiune mai amplă de „curățare” a noilor teritorii ocupate de URSS în anii 1939-1940, care începe la 22 mai și se încheie la 20 iunie 1941, cu doar două zile înaintea invaziei hitleriste asupra URSS. Astfel, din RSS Lituaniană, Letonă și Estonă au fost reprimite 40 178 de persoane, fiind arestate 14 467 de persoane și deportate 25 711 persoane.

Din fostele teritorii românești, Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța, erau vizate 32 423 de persoane. Dintre acestea, 6 250 urmau să fie arestate și trimise în GULAG – e vorba de capii de familie, iar 26 173 – membrii familiilor acestora – deportate în *asezări speciale*. Pentru transportarea celor ce urmau a fi deportați, autoritățile au alocat 1 315 vagoane marfare.

Operația de deportare a demarat concomitent în toate localitățile RSSM în dimineața zilei de 13 iunie.

Începând cu ora 2 dimineața, grupele operative au recurs la arestări. O echipă formată din 2-3 militari înarmați și un lucrător al securității descindea în forță, bătea la geamul casei, în plină noapte, luând prin surprindere gospodarii. *Într-un sfert de oră să fiți gata!*, acesta era ordinul care li se dădea oamenilor cuprinși de spaimă. Familiilor incluse în liste nu li s-a spus unde vor fi duse și nici că vor fi deportate. Odată intrată în casă, grupa operativă stabilea componența familiei și locul aflării fiecărui membru la momentul respectiv. După percheziția casei, se realiza inventarierea averii, care trebuia făcută în prezența martorilor.

Ulterior, membrii familiei erau anunțați despre decizia de a fi deportați, precum și modul în care se va face „ridicarea”, iar capul de familie era arestat.

Autoritățile sovietice au naționalizat bunurile rămase de pe urma celor deportați, dar au folosit real doar o parte din ele. Odată cu retragerea, armata sovietică a făcut mari stricăciuni și a dus o parte din bunurile mobile confiscate cu ea.

Subliniem faptul, că deportarea basarabenilor în noaptea de 12 spre 13 iunie 1941, a avut o trăsătură specifică: au fost ridicate familiile în prezența obligatorie a soțului; în cazurile în care, din diverse motive, capul familiei nu era acasă în momentul deportării, familia nu a fost deportată.



Grigore Rotaru cu mama Vera Rotaru, loc. Krivoșeinoe, reg. Tomsk, 1949. (Familia: Rotaru Vera (a.n. 1909), soția; Rotaru Grigore (a.n. 1935) fiul; Rotaru Ludmila (a.n. 1938), fiica; Rotaru Nina (a.n. 1940), fiica; Rotaru Sofia (a.n. 1941) din s. Chetrosu, r. Drochia, au fost deportați în 1941 în reg. Tomsk, iar capul familiei, Rotaru Pavel (a.n. 1902, tata), membru al Partidului Național Liberal, acuzat de colaborare cu Jandarmeria a fost condamnat în 1941 la muncă silnică. A decedat în 1942 în Ivdellag, reg. Sverdlovsk. (Sursa: Lidia Pădureac (ed.). *Arhivele Memoriei*, vol III, tom. I, Chișinău, 2016, pag. 39).

În unele cazuri, familia arestată era lăsată să-și ia produse alimentare și/sau alte lucruri.

Familia avea dreptul să-și pregătească bagajele, care nu trebuia să depășească 100 kg de familie, indiferent de numărul de membri ai acesteia. Însă deseori ostașii/activiștii nu le permiteau celor ridicați să-și ia cu ei nici cele 100 kg.

Au existat situații, când membrii grupei operative nu arestau familiile: în cazul în care lipsea capul familiei, ori când cei incluși în liste aveau peste 75 de ani, sau unii membri ai familiei erau bolnavi de boli infecțioase.

O particularitate specifică a deportărilor din vara anului 1941 a constituit-o separarea capilor familiei de restul familiei, care erau urcați în vagoane speciale. Separarea s-a produs pe parcursul zilei de 14 iunie, în stațiile marfare, înainte ca trenurile să pornească. În cazul orașelor Chișinău, Bender și al altor localități, în care gările erau în oraș, familiile au fost despărțite la gara din Tiraspol. În cazul gărilor din Comrat și Basarabeasca, amplasate la câțiva km de centrele urbane, separarea familiilor s-a produs la gară. De asemenea, erau separați tinerii peste 18 ani și aparte femeile cu copii mici și bătrânii. Capii de familie au fost condamnați, de regulă, la 5-8 ani de lagăr, numit atunci lagăr de concentrare, de către Consfătuirea Specială, organ extralegal. Femeile, copiii și bătrânii au fost trimiși în așezări speciale.

Din cele 4 507 persoane arestate (capi de familie), 342 au fost ridicate conform materialelor întocmite de NKVD pe motive politice, și 165 – în baza dosarelor întocmite de Comisariatul Afacerilor Interne.

În raportul prezentat lui Stalin, Beria și Molotov din 14 iunie 1941, privind rezultatele operațiunii, se constată că numărul celor arestați și deportați a scăzut de la cifra inițială de 32 423 de persoane la 31 419 (dintre care din RSSM, 18 392).

Documentele atestă că 1 183 de persoane din Basarabia au reușit să evite tragedia ce le fusese destinată. Prin urmare, nu au fost arestate 516 persoane, dintre care: s-au ascuns – 3 persoane; bolnave – 30 de persoane; au părăsit locul de trai – 220 de persoane; au fost retrase din cauza insuficienței materialelor compromițătoare – 263 de persoane. De asemenea, nu au fost deportate 667 de persoane, dintre ele: bolnave – 103 de persoane; au părăsit locul de trai – 98 de persoane; au fost retrase din cauza suspendării arestării capilor familiilor – 466 de persoane. Dintre acestea, trei persoane au reușit să se ascundă, 133 n-au fost arestate

din motive de boală, 318 și-au schimbat în ajun domiciliul, iar 829 au fost scoase din liste, retrăgându-li-se învinuirile ad-hoc „din cauza insuficienței de materiale compromițătoare”.

○ **Identifică numărul total de persoane vizate pentru arestare și deportare din Basarabia.**

○ **Determină motivele pentru care unele persoane nu au fost arestate sau deportate.**

Drumul spre GULAG, spre punctele finale, a fost lung, circa 2-4 săptămâni, și chinuitor – un adevărat calvar, prin care au trecut deportații. Erau imbarcați în vagoane destinate pentru transportarea vitelor, cu geamuri mici, în condiții inumane, câte 24-100 de persoane. Oamenii cereau apă, iar gărzile le aruncau prin ferestre zăbrelele peste sărat, spunându-le: *luați apă sovietică!*

Deportații erau păziți cu strictețe și când se oprea trenul, apăreau santinele înarmate de ambele părți ale vagonului. Pe vagoane scria: *Tren cu muncitori români care au fugit din România, de sub jugul boierilor, ca să vină în raiul sovietic. Ieșiți-le în cale cu flori! sau emigranți voluntari.*

Organele de represiune au găsit cele mai diverse motive și acuzații pentru a-și justifica acțiunile de deportare în masă. Subliniem faptul, că aceste acuzații au fost înaintate ulterior momentului deportării. Abia peste un an se întocmeau dosarele, în care se formulau capetele de acuzații. În noaptea de 12 spre 13 iunie 1941 însă, niciunui deportat nu i s-a prezentat vreun document. Două documente adoptate la Moscova, *post factum*, au servit drept bază juridică pentru aceste acțiuni antiumane. Primul document *Cu privire la situația militară* – Hotărâre a Prezidiului Sovietului Suprem al URSS din 22 iunie 1941, care dispunea că în regiunile unde a fost decretată starea de război, iar autoritățile militare au dreptul să depositeze persoanele considerate „primejdioase din punct de vedere social, din cauza activității lor criminale sau din cauza legăturilor cu mediul criminal”, precum și acele persoane care refuză să se supună dispozițiilor autorităților militare sovietice.

Al doilea document era intitulat „Măsurile cu privire la deportarea elementelor primejdioase din punct de vedere social de pe teritoriul în care s-a decretat starea de război” și era o directivă a NKVD din 4 iulie 1941.



Basarabeni deportați în 1941 la recoltat bumbac în loc. Karakul, r-nul Șauldersk, RSS Kazahă, în mijloc Evghenia Fiodorova (n. 1937), deportată în 1941 din s. Congaz, r-nul Comrat. (Sursa: arhiva Institutului ProMemoria).

Luând în considerare că cele 13 885 de persoane de diverse etnii - evrei, bulgari, ucraineni, ruși, găgăuzi etc., majoritatea români - deportate din RSSM (fără capii familiilor) erau copii, femei și bătrâni, ne putem imagina cine au fost „criminalii” și „elementele ostile” față de regimul bolșevic.

În afară de miile de țărani, au fost deportați: 44 de medici, 187 de asistente medicale, 507 pedagogi, 39 de agronomi, doctori veterinari, zootehnicieni, 511 croitori și cizmari, 72 de jurnaliști, juriști și artiști, inclusiv și sute de familii de preoți. La locul surghiunului, niciunul din ei nu a lucrat conform specialității.

○ **Describe condițiile în care erau transportați deportații spre GULAG.**

○ **Explică justificările oficiale invocate de autoritățile sovietice pentru desfășurarea deportărilor.**

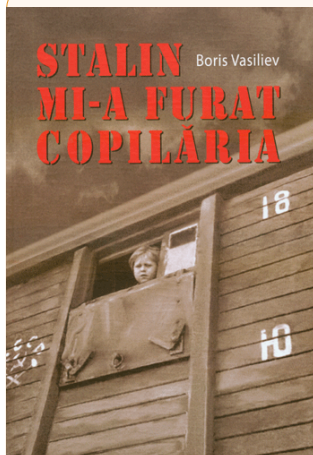


Harta. Regiunile în care au fost aduși deportații din RSSM (autor – dr. Sergiu Matveev, în: Olaru – Cemirtan V., *Deportările din Basarabia. 1940-1941, 1944-1956*, Chișinău, 2013, pag. 513).

Consecințele deportării. Din RSSM au fost trimiși în RSS Kazahă (9 954 de persoane), RASS Komi (352), regiunile Omsk (6 085, dispersați în 41 de raioane), Novosibirsk (5 787-dintre care 2 532 erau femei și 1958 copii) și Krasnoyarsk (470). În Kazahstan, deportații din RSSM au fost repartizați în regiunile Aktiubinsk (6 195 de persoane) și Kzyl ordynsk (1 024) și în Kazahstanul de sud (2 735).

Toți deportații, de la copil la bătrân, erau repartizați la muncă la întreprinderile industriei silvice, piscicole, în sovhozuri, mine, artelurile meșteșugărești etc. Pentru munca ce o îndeplineau, nu erau remunerați echitabil, ci li se plătea doar un minimum necesar pentru trai.

MEMORII



„În noiembrie, după ce s-a încheiat munca la trustul piscicol, deportatele au fost aduse sub escortă la Vysokii Mys și predate administratorului, pentru a fi trimise la împletitul mrejelor și la confecționarea butoaielor pentru transportarea peștelui sărat. Majoritatea femeilor și cei câțiva bărbați în etate lucrau la fabrica de conserve de pește. Cel mai greu o duceau femeile, care, cu noaptea în cap, erau duse în susul fluviului să prindă pește. Trebuiau să intre în apa rece ca gheața, iar multe din ele se și îmbolnăviseră. Lipseau aici medici și surori medicale, femeile se îngrijeau ajutându-se una pe alta, cu leacuri băbești. Pentru cât munceau, primeau rații de mâncare, doar atât cât să poată trăi. Femeile primeau rații suplimentare și pentru copiii lor, dar dacă copiii aveau 12-13 ani, trebuiau să lucreze și ei”.

Sursa: Vasiliev B., *Stalin mi-a furat copilăria*, Chișinău, Ed. Baștina-Radog, 2010, pag. 317.

<https://www.mixcloud.com/teatru-radiofonic/biografii-memorii-boris-vasiliev-stalin-mi-a-furat-copilaria-2019-full/>

○ Prezintă rolul femeilor deportate în supraviețuirea familiei și a comunității.



Deportați în 1941 la muncă în gospodăria piscicolă (de la stânga la dreapta): Dumitru V. Orac, Valentina [...], Nicolai Tiurbbev, Gheorghe Cărbuș (deportat din reg. Cernăuți), Ivan Tiurbbev. s. Kosari, r-nul Samarovskij, reg. Tiumen, 1952. (Sursa: L. Pădureac (ed.), *Arhivele Memoriei*, Vol. III, tom. 1).

În cazul în care arestatul a activat în administrația județeană sau orășenească, ori a fost membru activ al vreunui partid politic în perioada administrației românești, era condamnat la pedeapsa capitală. Deportatii, cărora li se incriminau motive politice și preoții, precum și cei condamnați pentru o perioadă de 10-15 ani, au fost folosiți la munci fizice în *lagpunctul numărul opt din Ivdellag*.

Deportații învinuiți de motive economice, declarați a fi „chiaburi”, au fost transferați în închisoarea din Karaganda, ținutul Krasnoiarsk. Persoanele condamnate din motive politice nu aveau dreptul să scrie scrisori, pe când cele condamnate din motive economice – aveau dreptul la două scrisori pe an, evident – cenzurate. Din cauza condițiilor inumane de muncă, zilnic decedau sute de deținuți. Numărul total al celor condamnați la munci forțate în Ivdellag, la 5 decembrie 1942, constituia 18 988 de persoane, iar în decembrie 1943 rămăseseră doar 5 689.

Începând cu anul 1946, unii capi de familie, condamnați la 5 ani, au reușit să revină în RSSM. Dar membrii familiilor lor rămăseră încă în locul de exil. Capii de familie, care nu știau până atunci nimic despre soarta familiilor lor, au solicitat autorităților ca familiile lor să fie eliberate. O astfel de hotărâre era luată numai dacă condamnarea membrilor familiei s-a făcut pe baza condamnării capului de familie. Acest fapt demonstrează clar că la baza condamnării membrilor de familie a stat, de cele mai multe ori, acuzarea înaintată capului de familie. În cazul în care un cap de familie a decedat în lagărul de corecție prin muncă, familia acestuia nu avea dreptul imediat la eliberare

din așezarea specială. Pentru aceasta era nevoie de o decizie prin care capul de familie, chiar dacă era decedat, trebuia eliberat formal din lagărul de muncă, Un astfel de proces putea dura ani de zile.

După moartea lui Stalin deportații au fost eliberați din lagăre sau așezări speciale, majoritatea în perioada anilor 1954-1958.

○ [Explică impactul deportării din 12-13 iunie 1941 asupra societății basarabene.](#)

MEMORII

M1. „Amintirile vieții mele la 60 de ani, care a trecut în umilințe”.

„În data de 13 iunie 1941, la ora 10 dimineața, la noi în sat au venit două căruțe, doi soldați și un ofițer. Ne-au pus într-un colț, au făcut percheziție. Au spus: 30 de minute pentru a ne pregăti de drum. Mama a început a plânge, tata a încrucișat brațele și a rămas deoparte. Apoi tata și-a revenit și ofițerul le-a ordonat soldaților să-l ajute. În general, am luat ceea ce am reușit să apucăm fiecare din noi. Ne-au dus la gara din Drochia. Ne-au încărcat într-un vagon marfar, unde era așa o înghesuială, încât nu puteai respira. (...) Am pornit din gara Drochia... Au închis ușa și se făcu și mai înădușitor, chiar nu se putea respira. Am ajuns la gara Cobâlnea. Au venit și ne-au spus că bărbații merg să pregătească locuințele. I-au transferat pe tații noștri. Trenurile au manevrat și fereastra tatălui meu s-a aliniat cu fereastra noastră. Tata a cerut să-i fiu arătat la geam; când m-am uitat în fereastră, tata era chiar acolo, plângea tare, cu capul sprijinit pe pervaz. Mai mult nu l-am văzut niciodată. Am fost înșelați, pe toți i-au dus în regiunea Sverdlovsk, raionul Ivdel și lichidați. Noi am fost duși la Tjajzin, distribuiți prin sovhozuri. Am fost repartizați să strângem fânul. Când am terminat depozitarea fânului, am fost adunați și impuși să semnăm pentru 20 de ani de exil, inclusiv copiii. Noi, copiii, ne împotriveam, dar am semnat sub amenințare. Ne-au transportat în regiunea Tomsk, raionul Krivosejnsk, satul Krasnyi Jar. Ne-au adus în pădure, cazându-ne într-o baracă foarte veche. Era putred tot până la ferestre. Am restabilit cât-decât un strat de geamuri la ferestre. Ușile, la fel, erau într-un strat. Soba era dintr-un butoi de fier. Iar afară erau 50-60 grade frig. Acolo, 35-30 grade frig era, temperatura constantă. A venit un comandant-gardian. Oamenii au început să se plângă de condițiile de trai. Ploșnițe, gândaci, mâncare proastă. Oamenii nu aveau ce mânca, nu aveau cu ce hrăni copiii. Atunci li s-a spus: „Ce credeți, ați fost aduși aici pentru a vă plimba de-a lungul bulevardului? V-au adus aici pentru opresiune lentă”. Am locuit acolo cu mama și cu fratele până în februarie 1943. Eu muream de foame. Am hotărât să fugim într-un sat la 110 km. Până la locul unde circulau camioanele era de mers 30 km. Mama m-a dus pe o sanie. Apoi 80 km cu un camion. Ajunși în sat, mama a schimbat ultimul palton al tatei pe un sac de cartofi și m-a pus puțin pe picioare. Am început să lucrez în altă parte. Nu aveam ce îmbrăca, de încălțat la fel. Nu eliberau salopete la lucru. Depozitam piese din mesteacăn pentru paturile armelor. Degerând ambele picioare, tălpile, am ajuns la spital. Au vrut să-mi taie ambele picioare. Am plâns așa de tare și nu i-am lăsat să-mi amputeze picioarele. Spre fericirea mea, picioarele s-au vindecat de la sine. Vara, ziua lucram în pădure, iar pe timp de noapte – la încărcat feribotul-vapor cu piese de lemn pentru arme. Lucram câte 20 de ore pe zi. În 1946, am fost transferați în orașul Novosibirsk, unde am început să lucrăm, eu – măturător, mama – dereticătoare. Nu aveam dreptul să fim angajați într-o organizație sau fabrică. Era imposibil, deoarece noi eram deportați, nu aveam pașaport, aveam o hârtie în loc de pașaport, certificat, cu care trebuia să ne înregistrăm de două ori în lună, pe 1 și 15. Era o umilință groaznică. Se întâmpla să întârzii cu înregistrarea și întotdeauna erai penalizat cu 50 ruble. Pe acele timpuri aceștia erau bani mari. În 1957, am fost eliberați. Dar ne-au impus să semnăm, că nu avem dreptul să locuim în acele locuri de unde ne-au deportat. Apartament nu ne-au dat, locuiam cu chirie. Mai apoi am aflat că avem totuși dreptul să locuim în orice loc de unde am fost deportați. Atunci am și hotărât să revenim la baștină. Revenind în Moldova, timp de șase luni nu am putut obține viză de reședință.” **Amintirile vieții mele la 60 de ani, care a trecut în umilințe.** (Dumitru Danilovici Berezovski, deportat în 1941, din s. Petreni, r-nul Drochia în reg. Tomsk). Sursa: Elena Postică (ed.). *Arhivele Memoriei*. Vol. II, tom. I, Chișinău, 2016, pag. 54-55.

○ [Describe principalele dificultăți prin care au trecut deportații în timpul acțiunii de deportare spre GULAG.](#)

○ [Identifică metodele prin care deportații au încercat să supraviețuiască și modul de adaptare la condiții extreme.](#)

○ [Exprimă-ți opinia despre efectele psihologice și sociale ale deportării asupra victimelor și familiilor lor.](#)

○ [Elaborează, în baza mărturiei, Traseul deportării lui Dumitru Berezovski: indică localitatea de baștină, gara de îmbarcare, principalele opriri/stații, tipul de transport și condițiile de viață etc.](#)





Eufrosinia Kersnovskaia (1907–1995). Îi aparțin unele din cele mai detaliate și înspăimântătoare mărturii despre deportare, memorii care au fost publicate încă în 1990 și au fost incluse de UNESCO în patrimoniul universal.

(Memoriile au fost publicate de acad. Valeriu Pasat).

E. Kersnovski, *Skoliko stoit celovek [Cât costă viața omului]*, Moscova, ROSSPEN, 2006.

<https://www.youtube.com/watch?v=mVdDmm0qsYk>

<https://archive.gulag.su/albom/index.php?eng=&page=1&list=1&foto=1>

<https://nkvd.toms.ru/materials/video/documentary/Kersnovskaya3/>

[ps://www.youtube.com/watch?v=q9XFpXqaa6E](https://www.youtube.com/watch?v=q9XFpXqaa6E)

○ [Descrie, utilizând memoriile scrise și vizuale ale Eufrosinei Kersnovskaia, viața în GULAG a persoanelor deportate la 12-13 iunie 1941 din RSSM.](#)

DOCUMENTE

D. „Se vor întocmi dosare următoarelor persoane: 1. Moșierilor; 2. Marilor fabricanți; 3. Funcționarilor orășenești; 4. Polițiștilor și jandarmilor; 5. Marilor comercianți (care au avut venituri mai mari de 1 mln. de lei anual); 6. Agenților siguranței; 7. Conducătorilor partidelor și organizațiilor antisovietice; 8. Fugarilor din URSS (în primul rând, celor din perioada anilor 1929 până în 1940); 9. Ofițerilor armatei țariste; 10. Ofițerilor armatei române; 11. Ofițerilor armatei albgardiste; 12. Marilor proprietari de imobile; 13. Primarilor...” (Extras din *Instrucțiunea angajaților NKGB-ului din raioanele RSSM referitoare la instrumentarea dosarelor elementelor antisovietice*). Sursa: Țăranu M., *Timpuri pe care nu le-a vrut Dumnezeu, sau deportarea elitelor din Moldova sovietică*, Ed. Lexon-Prim, Chișinău, 2023, pag. 198-199.

○ [Analizează criteriile folosite de autorități pentru a considera o persoană „antisovietică”.](#)

○ [Explică scopul întocmirii dosarelor și legătura cu deportările din 12-13 iunie 1941.](#)

OPINII ISTORIOGRAFICE

01. „Deportarea diferitor grupuri sociale mari din URSS a reprezentat un proces, care a bulversat toată Uniunea Sovietică de-a lungul a trei decenii din perioada existenței sale. Anterior nu au fost efectuate represii politice de asemenea amploare, de aceea, pentru mulți oameni, acest fenomen a fost o adevărată dramă. Trăsătura distinctă principală a deportărilor sovietice ca represii constă în natura lor administrativă, extrajudiciară, bazată pe liste. Orientarea era nu asupra cetățeanului individual, ci asupra grupurilor de persoane, de cele mai multe ori foarte numeroase, care corespundeau criteriilor de referință emise „de sus”. Hotărârile privind deportările erau luate, de regulă, de conducătorii partidului comunist și ai guvernului sovietic, la inițiativa autorităților OGPU-NKVD-KGB și altor instituții. De regulă, acțiunile privind strămutările vreunui popor, a grupurilor de populație au fost „întemeiate juridic” prin hotărâri ale Comitetului de Stat al Apărării, Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, prin decizii ale CC al PC(b) din toată Uniunea, prin decrete ale Consiliului Comisarilor Poporului sau ale altor instituții de stat, ceea ce asigura, chipurile, caracterul legal al acestor măsuri... Și alți autori consideră că motivul care a declanșat deportările din 1940-1941, din teritoriile ocupate de URSS conform prevederilor Pactului Molotov-Ribbentrop, ar fi fost iminenta acordare de sprijin hitleriștilor și aliaților acestora de către reprezentanți ai națiunilor respective și acțiunile „inevitabile” împotriva Armatei Roșii în caz de război, pe care le-ar fi efectuat. În opinia noastră, deportările în masă din spațiul de la Marea Baltică la Marea Neagră au fost realizate ca formă de pregătire a acestor zone pentru război. Nu neapărat pentru un război de apărare. Istorici recunoscuți din Federația Rusă prezintă dovezi importante că Uniunea Sovietică, deși încheiase pactul de neagresiune cu Germania hitleristă, pregătea o agresiune de anvergură împotriva acesteia. Prin urmare, în scopul construirii frontului de est în spațiul de la Marea Baltică la Marea Neagră, recent ocupat de URSS, de unde urma să înceapă agresiunea Armatei Roșii asupra Germaniei sau, dimpotrivă, unde trupele sovietice, conform *Совинформбюро*, trebuiau să respingă eventualul atac al trupelor hi-

teriste, trebuia îndepărtată populația „neloială”, adică realizată „зачистка”... Deportările din anii 1940-1941 erau „justificate” prin diverse pretexte: lipsa de loialitate, măsuri preventive, rezistență împotriva transformărilor socialiste, participarea la grupări banditești, apartenența la instituțiile regimurilor burghezo-moșierești etc.”.

Sursa: Șiscanu I., Șiscanu D., *Deportările în masa din „zona sovietică a Pactului Molotov-Ribbentrop” în anii 1940-1941 ca formă de represiune: context, efecte*, în Revista de Istorie a Moldovei, nr. 2, Chișinău, 2017, pag. 133-147.

- Identifică principalele caracteristici ale deportărilor staliniste ca formă de represiune.
- Determină trăsăturile deportărilor din URSS, evidențiind caracterul lor extrajudiciar și motivațiile ideologice sau strategice.
- Argumentează, în baza sursei, în ce măsură deportările din 1940-1941 pot fi considerate o formă de pregătire pentru război.

02. „La baza deportării din iunie 1941 au stat motive ideologice și de securitate militară: în listă au fost incluși primari ai satelor, care aveau gospodării-model și o puternică autoritate și susținere din partea sătenilor; lideri locali ai partidelor politice, mare parte din ei – intelectuali, mari comercianți și proprietari de imobile, trecuți la categoria de „exploatare ai muncii omului de către om”, și, bineînțeles, militari, care în condițiile pregătirilor URSS de un război împotriva Germaniei, s-ar fi putut ridica împotriva Armatei Roșii”. Sursa: Anatol Petrencu, <http://anatolpetrencu.promemoria.md/?p=2810>.

- Prezintă motivele ideologice care au stat la baza deportărilor din 12-13 iunie 1941.

EVALUAREA CUNOȘTINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

Completează tabelul tematic: „Deportarea din 12-13 iunie 1941 din RSS Moldovenească”.

Scopul deportării	
Instituțiile care au realizat deportarea	
Caracteristicile specifice	
Consecințele (politice, demografice, economice, morale)	

○ Apreciază, în ce măsură politica de deportare a regimului sovietic, a afectat structura socială și economică a satului.

○ Exprimă-ți argumentat opinia, dacă deportarea din 12-13 iunie 1941 poate fi inclusă în categoria crimelor împotriva umanității.

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

Vizualizează ciclul de emisiuni la TVR Moldova, **Lecția de istorie – Arhivele memoriei** (realizată în baza colecției *Arhivele Memoriei* coordonată de cercetătorii Petrencu A., Cojocaru L., Pădureac L., Bîrlădeanu V., E. Postică etc.).

Ediția a I-a - <https://www.youtube.com/watch?v=DNN5Q2KRTWk>

Ediția a II-a - <https://www.youtube.com/watch?v=-1eTw3W2FwA>

Ediția a III-a - <https://www.youtube.com/watch?v=AE5Vhzvbeg0>

Ediția a IV-a - <https://www.youtube.com/watch?v=r9fGF1h71vE>

Ediția a V-a - <https://www.youtube.com/watch?v=UMmie-BmMVE>

Ediția a VI-a - https://www.youtube.com/watch?v=s_wiqd_PCZ4

○ Analizează mărturiile persoanelor deportate la 12-13 iunie 1941 din RSSM.

○ Elaborează, în baza acestor mărturii, un eseu argumentativ la tema: **Deportarea din 12-13 iunie 1941 din RSSM – destine frânte**, în care să prezinți: cauzele deportării, condițiile de transportare, viața în GULAG etc.

ACTIVITATE ÎN GRUP

○ Formați echipe de câte 3-4 elevi și colaborați pentru a realiza sarcina propusă.

○ Investigați memoria locală sau familială: identificați în localitatea de baștină ori din familie, persoane care au fost deportate la 12-13 iunie 1941, sau urmașii lor, care vă pot oferi mărturii scrise, fotografii, sau alte documente relevante despre această tragedie.

○ Elaborați un **produs tematic** (carte digitală/ poster fizic/ digital): *Deportarea din 12-13 iunie 1941 din RSSM. Jurnalul unei familii*.

○ Organizați o expoziție a produselor realizate.

Pentru documentare suplimentară poți consulta: *Cartea Memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist*. Vol. 1-4, (ed. E. Postică), Chișinău (1999, 2001, 2003, 2005).

https://www.nationalmuseum.md/ro/press_releases/memory_book/

Lecția de istorie: Mobilizarea forțată la muncă în Basarabia și deportarea din 12 – 13 iunie 1941.

https://www.youtube.com/watch?v=C_c9oPEjRGY

Mărturii din GULAG, https://www.youtube.com/watch?v=3PjtJ_BMhI8



Centrul de colectare a cerealelor din s. Durlești, r-nul Chișinău, 16 iulie 1947, ANA, fototeca, c. a. 1714

III. 6. FOAMETEA ORGANIZATĂ ÎN RSSM (1946-1947) – METODĂ COMUNISTĂ DE ÎNGENUNCHERE ȘI EXTERMINARE A OPOZIȚIEI SOCIALE

DATE CRONOLOGICE

13 iulie 1945 – adoptarea de către Consiliul Comisarilor Poporului al URSS și CC al PC(b) a hotărârii „Cu privire la planul anual de colectare a cerealelor din recolta anului 1945 în RSSMoldovenească”

26 iulie 1946 – adoptarea hotărârii CC al PC(b) al URSS și a Consiliului de Miniștri al URSS „Cu privire la planul anual al livrărilor obligatorii din recolta anului 1946 pentru RSSMoldovenească”

JURNAL ISTORIC

„Bună ziua, mare conducător, învățător și tatăl nostru drag, vă salut din depărtare și vă scriu, tovarășe Stalin. Vă rugăm să ne acordați vreun ajutor. Poporul nostru muncitor moare de foamete, noi vedem doar ceea ce trece printre degete. La noi toți oamenii muncitori au murit, nici nu mai are cine semăna și nici ce semăna. În aceste condiții vă rugăm să ne ajutați, tovarășe Stalin, noi nu mai avem posibilitate să trăim.

Să trăiți, conducătorul și învățătorul nostru, până la o sută de ani, vă doresc multă sănătate, Iosif Visarionovici Stalin, să vă trăiască familia. Vă rugăm să ne răspundeți în câteva cuvinte. Vreau un răspuns de la Tata. Aștept răspuns de la Dumneavoastră.

Belaia Dora. 3 iunie 1947”

(M. Țăranu. *Scrisori către Stalin sau Spovedaniile celor ocupați (1947-1953)*, Chișinău, 2015, p.58).

○ [Identifică problema abordată de autoarea scrisorii.](#)

○ [Describe, conform sursei, situația populației din RSS Moldovenească în 1946-1947.](#)

○ [Explică, de ce unii locuitori ai RSSM se adresau dictatorului sovietic I. Stalin.](#)

DICȚIONAR ISTORIC

Canibalism – obișnuință de a folosi drept hrană carnea de om; antropofagie.

Cartelă – bucată de hârtie sau de carton, cu bonuri detașabile, imprimate și numerotate, pe baza cărora se pot obține produse sau se poate servi masa la o cantină.

Distrofie – stare patologică cauzată de malnutriție extremă și deprivare alimentară.

Foamete – criză alimentară severă, caracterizată prin lipsa aproape totală și prelungită de produse alimentare necesare supraviețuirii, care conduce la o mortalitate masivă și suferințe. În RSSM în 1946-1947 regimul sovietic a folosit înfometarea drept mijloc de constrângere politică, de intimidare, supunere și de obținere a controlului total asupra populației.

Genocid – crimă comisă cu intenția de a distruge deliberat și sistematic, în întregime sau în parte, o colectivitate sau un grup național, rasial, etnic sau politic.

Inaniție – stare de slăbiciune fizică extremă, cauzată de lipsa de hrană sau de o alimentare insuficientă, manifestată prin pierdere în greutate, scăderea forței fizice, amețeli etc.

Nomenclatură – totalitatea posturilor de conducere în organele de partid și de stat din URSS și țările satelite; grup social în URSS și în statele cu regimuri de tip sovietic, format din persoane care ocupau cele mai importante funcții în stat, controlau sistemul politic și economic al acestui stat, având privilegii excepționale.

Context istoric. Situația din anii 1945-1947 din RSSM a fost profund marcată de contextul postbelic, iar mecanismele represive ale regimului stalinist, în condiții de secetă severă, au transformat o criză alimentară într-un fenomen sistemic cu dimensiunile unui genocid – foametea din anii 1946-1947.

După al Doilea Război Mondial, Basarabia, reocupată în 1944 de URSS, s-a confruntat cu dificultăți economice majore, cauzate de distrugerea infrastructurii și întreprinderilor, insuficiența forței de muncă, rechiziționarea produselor alimentare și a vitelor, de cele mai dese ori fără plată, ruinarea gospodăriilor sătești drept rezultat al confruntărilor militare, ruperea relațiilor cu spațiul economic românesc și includerea în cel sovietic, naționalizarea pământului, întreprinderilor, băncilor, politicile de colectivizare etc. Imediat după reinstalarea puterii sovietice, autoritățile au reintrodus politica fiscală aplicată din 15 august 1940, conform căreia gospodăriile individuale ale țăranilor, muncitorilor și slujbașilor erau supuse unui impozit agricol unic, calculat din suma totală de venit al gospodăriei, iar sistemul de livrare obligatorie a produselor agricole către stat consta în diferențierea țăranilor pe categorii după mărimea lotului de pământ deținut. Astfel, la început erau stabilite 7 categorii de gospodării: 1) cu până la 2 ha pământ, 2) de la 2 la 5 ha, 3) de la 5 la 10; 4) de la 10 la 15 ha; 5) de la 15 la 20 ha; 6) de la 20 la 25 ha; 7) peste 25 ha, apoi 5 categorii, dintre care primele două aveau înlesniri fiscale. Mai târziu, guvernul sovietic a stabilit cotele maxime pe care le putea deține un țăran – cei din județele Bălți, Chișinău, Soroca și Orhei puteau dispune de 10 ha, iar cei din județele Bender și Cahul – câte 20 ha.

La 17 aprilie 1944, 21 aprilie 1944, 20 mai 1944, au fost adoptate hotărâri privind predarea obligatorie la stat a cotelor de cereale, porumb, floarea-soarelui, cartofi, soia, fân, carne, lapte, brânză, ouă și lână de către gospodăriile țărănești individuale. În conformitate cu aceste cote, o gospodărie ce deținea un lot de 2 ha era obligată să predea statului 160 kg cereale, 40 kg carne, 120 ouă, 120 l de lapte de la fiecare vacă. Țăranii trebuiau obligatoriu să livreze cereale, cartofi, floarea-soarelui și fân, indiferent dacă le cultivau sau nu. Predarea produselor la stat era obligatorie și necondiționată, urmând a fi îndeplinită în termenii fixați. Orice încălcare a termenului stabilit sau micșorarea cantității de produse livrate avea drept urmare pedepsirea cu amenzi echivalente cu prețul produselor nelivrate, confiscarea cantității produselor nelivrate

anterior sau confiscarea altor bunuri. Împotrivirea de a preda produsele agrare se pedepsea conform art. 58 și 59 al Codului penal, fiind catalogate drept crime contrarevoluționare.

La 13 iulie 1945, Consiliul Comisarilor Poporului al URSS și CC al PC(b) a adoptat hotărârea „Cu privire la planul anual de colectare a cerealelor din recolta anului 1945 în RSS Moldovenească”. Guvernul sovietic a impus cote exorbitante de livrare a cerealelor statului, ignorând condițiile precare ale țăranilor. În 1945, țăranii basarabeni, inclusiv familiile cu membri căzuți pe front, erau obligați să predea până la 80 kg de carne, 200 de ouă și 160 litri de lapte pe gospodărie.

În afară de postavkă și impozitul financiar, populația era supusă și altor impozite și sarcini obligatorii.

[○ Descrie situația economică în perioada 1944-1945.](#)

[○ Exprimă-ți opinia referitoare la cotele de livrări obligatorii față de stat în realitățile anilor 1944-1945.](#)

Condiții geo-climaterice versus politica fiscală.

Încă din 1944-1945, s-au înregistrat condiții meteorogice nefavorabile, cu precipitații sub medie, cu fluctuații bruste de temperatură, iarna fără zăpadă, cu vânturi puternice. În anul 1946, o secetă severă a compromis recolta, producția de cereale fiind de 2,5 ori mai mică decât în 1945. Astfel, în 1946 au fost recoltate doar 365 000 t cereale, pe când în 1945 aceasta constituise 926 000 t. Însă regimul sovietic n-a renunțat la colectările obligatorii de cereale, din contra, a majorat și planul de colectare a cerealelor către stat, și impozitul. Astfel, dacă în 1945 planul de livrare a cerealelor a fost de 252 000 t, pentru 1946 a fost stabilit planul de 265 000 t, iar impozitul a fost majorat cu 49 %, comparativ cu 1945. Printr-o decizie secretă a Sovietului Miniștrilor al RSSM, la 12 octombrie 1946, s-a stabilit îndeplinirea planului cu orice preț.



Țărani onorându-și obligațiile față de stat în toamna anului 1947, la un punct de colectare a cerealelor din or. Chișinău. Autor: N. Maiorov. ANA, fototeca, c. a. 1737.

În pofida dificultăților alimentare, autoritățile sovietice nu s-au preocupat de salvarea populației de la foamete și de stoparea mortalității, dar s-au străduit să îndeplinească planurile de colectare, să păstreze rezervele de stat de pâine și au recurs la *rechiziții suplimentare de cereale și alte produse agricole*. În acest context, statul a sechestrat pâinea de la țăranii care nu erau înscrși în colhozuri și, de asemenea, pâinea din rezervele locale destinate plății muncii în colhozuri. Brigăzile de rechiziție forțată, formate din activiști locali și oficiali, efectuau percheziții repetate, însoțite de bătăi și arestări ale țăranilor, și confiscând ultimele rezerve alimentare. Practica „măturării podurilor”, descrisă de supraviețuitori, a lăsat populația atât fără de minimum de existență, cât și fără semințe pentru replantare, subminând orice posibilitate de recuperare. Sistemul de apărare a gospodăriilor țărănești individuale de consecințele secetei, stabilit de veacuri, a fost distrus.

În paralel, începând cu mijlocul anului 1946, a fost reînceput *procesul de colectivizare și lupta împotriva „chiaburilor”*. Persoanele înstărite, declarate chiaburi, erau supuse presiunilor fiscale și administrative, din multe gospodării chiaburești se confisca averea, iar persoanele erau lipsite de drept la vot. Totodată, s-au intensificat represaliile. Orice rezistență era calificată de autorități drept „sabotaj” sau „agitație antisovietică”. Țăranii erau terorizați, cerându-li-se îndeplinirea unor obligații exagerate de predare a pâinii la stat. În 1946, au fost trași la răspundere penală, pentru neîndeplinirea obligațiilor, 15 500 de persoane, în 1947 – 21 707, iar în prima jumătate a anului 1948 – 6 903 persoane. În 1946, peste 10.000 de persoane au fost acuzate de „furt de cereale”, primind pedepse de 6–10 ani în Gulag.

Acțiunile autorităților au condus la realizarea planului de predare a cerealelor pentru 1946 cu 101,5 %, mai colectând și 25 659 000 ouă, 419,9 t de brânză, 12 792 t de lapte, 8 607 t fructe, 4477 t de legume, 10 082 t de sfeclă de zahăr și alte produse. Deși populația se confrunța cu o penurie gravă, în 1946 statul a colectat bani pentru „Restabilirea și dezvoltarea economiei naționale a URSS”, RSSM supraîmplinind planul, iar al doilea împrumut de stat al restabilirii și dezvoltării economiei naționale a URSS, realizat până la 11 mai 1947, a fost supraîmplinit, constituind 133,5% sau 28 397 000 ruble.

Astfel, politica economico-fiscală a autorităților sovietice, în combinație cu acțiunile represive, au dus la înfometarea, sărăcirea, îmbolnăvirea și demoralizarea țăranilor, convingându-i de faptul că gospodăriile individuale erau nerentabile. Totodată, au introdus în mediul rural un subsistem al fricii.

○ Explică sintagma „măturarea podurilor”.

○ Demonstrează că populația nu era în stare să îndeplinească planul de colectare a cerealelor.

○ Argumentează că autoritățile au folosit practici represive.

Măsuri de supraviețuire a populației versus măsuri ale autorităților pentru combaterea foametei.

Pentru a supraviețui, populația utiliza în alimentație plante și rădăcini comestibile (urzică, lobodă, măcriș etc.), strujeni și coceni de porumb, tulpini de floarea-soarelui, trestie, rumeguș de lemn, carne de câine, pisici etc, vindeau obiecte din casă, haine etc. În căutarea produselor, populația încerca să plece în regiunile vecine: în România și Ucraina. Însă granița cu România a fost închisă, iar cei care au încercat să fugă peste hotar au fost executați de trupele de grăniceri. De exemplu, în raionul Cahul, copii de 13-16 ani au fost împușcați pentru încercarea de a traversa Prutul. Mulți dintre cei plecați după produse în RSS Ucraineană, unde la fel era foamete, nu s-au mai întors.

Ajutorul acordat de Moscova a fost insuficient și prost gestionat, deoarece o parte de cereale s-au alterat în depozite prost amenajate și cu acoperișuri sparte, iar împrumutul de cereale erau făcute cu numeroase abuzuri, fiind favorizate rudele activiștilor, funcționarii de stat, în timp ce țăranii nu erau incluși în liste. Nu era transport pentru cereale, iar animalele de tracțiune fie fusesse sacrificate pentru alimentație, dar și din lipsa de furaje, fie că pieriseră.

În perioada 1944-1947, în RSS Moldovenească a fost implementat *sistemul de cartele alimentare*. Restricționarea accesului la produsele alimentare distribuite prin cartele, în special pentru populația rurală neangajată în instituțiile și organizațiile de stat, în combinație cu o politică fiscală abuzivă și secetă, a avut un impact devastator. În anul 1946, în URSS, distribuția de pâine pentru o zi de muncă era de 0,52 kg, în RSS Ucraineană era de 0,27 kg, iar în alte regiuni nu se acorda deloc sau se oferea doar 15% din cantitatea ce trebuia să ajungă la populație. Distribuirea alimentelor pe baza sistemului de cartele în RSSM a impus limite severe asupra cantităților de hrană primite de diverse categorii de populație. De exemplu, în raioanele Grigoriopol, Dubăsari, Camenca, Rîbnița, Slobozia și Tiraspol în luna aprilie 1946, muncitorii primeau doar 500 grame de pâine pe zi, funcționarii 300 grame, iar copiii și persoanele întreținute – 200 grame. Alte produse persoanele menționate nu au primit. Aceste rații erau insuficiente pentru a asigura necesarul zil-

nic, iar distribuirea produselor alimentare era deseori inechitabilă. Sistemul de cartele alimentare a fost drastic redus în septembrie 1946, iar prețurile la pâine au crescut cu 50%, afectând grav populația urbană.

Din iunie 1947, ajutorul alimentar centralizat acordat populației a fost sistat, au fost închise punctele alimentare și nu erau alocate mijloace pentru întreținerea spitalelor.

Tabelul 1. Ajutorul acordat pentru bolnavii de distrofie în RSSM în iulie-august 1947 prin dispoziția Sovietului Miniștrilor al URSS din 14 iulie 1947

Produsul alimentar	Cantitatea cerută de RSSM	Cantitatea alocată de Moscova
făină	280 de tone	100 de tone
crupe	60 de tone	20 de tone
carne și pește	88 de tone	25 de tone
grăsimi	24 de tone	10 tone
zahăr	24 de tone	10 tone
cartofi	360 de tone	0

Sursa: V. Pasat, *Foamea postbelică în RSS Moldovenească. Politica de stat în condițiile catastrofei*, în *Akademios*, nr. 2 (25), iunie 2012, p. 54.

VIZIUNI ISTORIOGRAFICE

V.1. „S-au deschis cantine, acestea însă erau puține, dat fiind numărul redus de spații amenajate în acest sens. Autorităților de la Chișinău le convenea că erau puține, motivând oficial că astfel puteau controla mai eficient repartizarea hranei și evitarea furturilor. Această optică a creat însă alte probleme, oamenii fiind nevoiți nu de puține ori să parcurgă o distanță de 7-10 km, pentru a face coadă la cantina la care erau înscrși. În aceste condiții, energia consumată pe drum era mai mare decât cea recuperată prin cantine și mulți nici nu aveau putere să se deplaseze atât de departe. Alteori, în aceeași localitate, hrana caldă era distribuită într-un local, iar pâinea – care, de obicei, se achita cu bani de către beneficiari – distribuită în alt spațiu, la sute de metri distanță. De aceea mulți mâncau pâinea și sorbitura aparte, ceea ce nu avea efectul scontat, mai ales pentru distrofici, care necesitau o alimentație specială spre a-și veni în fire”. (I. Cașu, *Dușmanul de clasă, Represiuni politice, violență și rezistență în R(A)SS. Moldovenească, 1924-1956*, Chișinău, 2013, p. 223)

V.2. „... organizarea cantinelor a început abia pe la 15 ianuarie, tergiversarea fiind explicată prin faptul că ministerul unional al industriei alimentare și acela al producerii cărnii și a laptelui au întocmit documentele de distribuire a alimentelor cu întârziere; în plus, au lipsit utilajul și condițiile necesare pentru deschiderea lor. Autoritățile au cerut ca vasele de gătit, lingurile, cănille, străchinile să fie aduse la cantinele și la punctele de spitalizare a distroficilor – numite, de asemenea, barăci – de către beneficiari, lemnul pentru foc să fie cel puțin în parte luat sub formă de rechiziții de la țărani, iar transportul produselor să se efectueze cu forțe locale. În ceea ce privește barăcile pentru distrofici, conducerea de la Moscova a decis ca în lunile februarie-aprilie să fie tratați 40 000 de bolnavi de distrofie, pentru luna mai a dispus menținerea a 30 000 de paturi; la 1 iunie numărul lor urma să fie redus până la 10 000, iar la 1 iulie 1947 ultimele barăci trebuiau să fie lichidate” (A. Felea, *Față în față: memorialistică și surse oficiale despre foamea din Basarabia din anii 1946-1947*, în: *Fără termen de prescripție Aspecte ale investigației crimelor comunismului în Europa*, coord..S Musteață, I. Cașu, Chișinău, 2011, p. 468-497).

- Identifică modalitățile de combatere a consecințelor foametei.
- Descrie situația critică a populației suferinde, utilizând informația din texte.
- Explică atitudinea autorităților în problema deschiderii cantinelor.
- Exprimă-ți opinia privind utilitatea acestor cantine în salvarea oamenilor înfomețați.

Pentru a diminua tensiunea în republică, autoritățile sovietice au recurs la recrutarea organizată a forței de muncă la lucru în diferite ramuri ale economiei naționale în alte regiuni ale URSS. Astfel, în 1946-1947, peste 40 de mii de persoane din RSSM au fost mobilizate și trimise la diferite întreprinderi și șantiere din alte regiuni ale URSS, reducerea populației republicii fiind considerată de regim drept un factor de diminuare a foametei.

- Enumeră măsurile de supraviețuire a populației.

- Numește 2 măsuri ale autorităților pentru combaterea foametei.

- Formulează o concluzie referitoare la rolul carterelor în combaterea foametei.

- Expune-ți opinia referitoare la recrutarea forței de muncă ca măsură de combatere a foametei.

- Demonstrează, în baza tabelului, că ajutorul era insuficient.

Consecințele foametei. Foametea din anii 1946–1947 a lăsat urme profunde în structura demografică, socială și identitară a populației RSSM, generând efecte comune pentru toate etniile conlocuitoare. În primul rând, foametea a condus la un număr mare de victime. Potrivit estimărilor recente, numărul victimelor variază între 150 000 și 200 000 de persoane, reprezentând aproximativ 5% din populația totală a republicii – cea mai mare rată de mortalitate din URSS în acea perioadă. Un procent mare de mortalitate era înregistrat în rândul copiilor, în special între 0-14 ani, iar copiii orfani mureau de inaniție în instituții supraaglomerate. Și mai gravă a fost situația în sudul RSSM, în regiunea populată preponderent cu găgăuzi și bulgari. În perioada 1 ianuarie 1947–1 ianuarie 1948, populația rurală a scăzut cu 193,9 mii de oameni sau 10% (bărbați – 12,7% și femei 7,7%).

Disproporția mare, în procente, față de victimele umane din alte zone sovietice, precum RSS Ucraineană (1%) sau RFSS Rusă (0,6%), se explică inclusiv și prin faptul că Basarabia, anexată în 1944, era percepută ca un teritoriu „nesigur” din cauza identității românești și a atitudinii anti-sovietice, ceea ce a cauzat politici represive accentuate din partea autorităților sovietice.

Indiscutabil, mortalitatea excesivă a populației RSSM din cauza foametei a fost rezultatul politicilor economico-sociale a regimului comunist, responsabilitatea revenind structurilor sovietice de toate nivelurile. Statul dispunea de resursele necesare asigurării populației cu alimente și stoparea mortalității. Astfel, în 1946, în rezerva de stat au fost date 5, 9 mln t de cereale, dintre ele 1,1 mln t au fost exportate. La 1 fe-

bruarie 1947, în rezerva de stat a URSS erau 10 mln t de cereale. În 1946-1948, URSS a exportat masiv cerealele – 5,7 mln t de grâu în Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia, Iugoslavia și Franța. Totodată, urmările foametei s-au resimțit în RSSM și în 1948. La 29 ianuarie 1948, Ivanov, președintele Biroului pentru Moldova, l-a informat pe A.A. Kuznețov, secretarul CC al PC(b)U, că în RSSM este o situație dificilă cu produsele alimentare.

În al doilea rând, foametea a provocat un șir de boli, dintre care cea mai gravă era distrofia, care în multe cazuri provoca moartea. În luna noiembrie 1946, în județul Chișinău au fost înregistrate 13 717 de persoane bolnave de distrofie, în județul Cahul, în decembrie 1946–10 887 persoane, iar în județul Orhei, în aceeași lună – 2 353 de persoane. În cadrul consfățuirii secretarilor comitetelor județene, orașenești și raionale de partid, convocată la CC al PC (b) din RSSM pe 19 ianuarie 1947, N. Coval a afirmat că în republică erau mai mult de 80 000 de bolnavi de distrofie, numărul acestora fiind în creștere. În ședința din 4 februarie 1947, același N. Coval a vorbit despre 177.065 de bolnavi de distrofie. Conform informației din 27 februarie 1947, trimisă adjunctului președintelui Consiliului de Miniștri ai URSS, în RSSM erau bolnave de distrofie 222 300 de persoane. Între 4 și 21 februarie 1947, de distrofie au murit 6 645 de persoane.

În același timp, foametea a provocat cazuri de canibalism, inclusiv antropofagie și necrofagie, fiind documentate 153 de cazuri: în județul Chișinău – 48; în județul Bender – 38, în județul Cahul – 26, în județul Bălți – 21, în județul Soroca – 3, în raioanele din stânga Nistrului (Grigoriopol) – 1. Foametea a provocat fenomenele vagabondajului și cersitului printre copii, în special printre cei rămași fără părinți.

Penuria alimentară a dus și la creșterea nivelului de criminalitate, în special jafuri și omoruri. Se furau animale domestice, păsări de curte și chiar mâncarea de pe foc. Teroarea prin foame și frica de acest flagel, teama de a nu putea hrăni familia, represiile ce au însoțit campaniile de rechiziționare forțată au condus la schimbări psihologice profunde ale populației.

Politica fiscală excesivă a statului sovietic a fost una dintre cauzele principale care au condus la foamete, criza alimentară fiind folosită ca instrument de control social și consolidare a puterii prin politici coordonate, instrument de sovietizare a populației, de anihilare a opoziției sociale, a categoriilor sociale indezirabile.

- Demonstrează că foametea organizată în RSSM (1946-1947) a fost o metodă comunistă de îngenunchiere și exterminare a opoziției sociale.

STUDIU DE CAZ

NOMENCLATURA ÎN CONTEXTUL FOAMETEI

Pentru nomenclatură au fost introduse rațiile speciale, denumite „litternoe pitanie” (alimentație specială), care ofereau produse de calitate superioară, inaccesibile populației de rând. Aceste rații includeau carne, pește, grăsimi, zahăr și alte bunuri de consum, distribuite în funcție de categoria de apartenență a funcționarului. În categoria I intrau persoanele cărora li se atribuia plafoane de cumpărare de 750, 1 000 și 1 500 ruble. În RSSM 1 500 ruble primeau doar 3 persoane cu cele mai înalte funcții în stat. Pentru cei din Categoria I normele lunare de aprovizionare includeau 24 de tipuri de produse: grăsimi (16,450 kg); brânză (4,5 kg); smântână (6,0 litri); conserve de fructe (12 borcane); conserve de pește (15 borcane); pește – scrumbie (15 kg); carne (33 kg); mezeluri (6 kg); zahăr (13,0 kg); produse de patiserie (5,0 kg); cartofi (98,0 kg); dulceață-gem (5 kg); ceai (0,3 kg); pâine (38,5 kg); făină (13,0 kg); crupe (13,5 kg); sare (4,1 kg); produse lactate (9,0 kg); legume (11,0 kg); fructe (4,5 kg); țigări (750 de unități); chibrituri (6 cutii); săpun de toaletă (8 bucăți); săpun de gospodărie (9,0 bucăți). Acestea puteau fi obținute în câteva moduri: pe cartele la magazine speciale, la cantinele organizațiilor unde își desfășurau activitatea (la dejun, prânz, cină), dar și în magazinele comerciale contra cost. Astfel, funcționarii de partid și de stat beneficiau de cantități mai mari de hrană, în timp ce muncitorii obișnuți și alți angajați de rang inferior ai statului primeau rații mult mai mici, ceea ce a dus la o subnutriție severă în rândul celor mai vulnerabile grupuri.

Tabelul 2. Asortimentul produselor din bufetul specializat al Prezidiului Sesiunii Sovietului Suprem al RSSM, 1947

	Cantitatea pentru 1 persoană pe zi	Cantitatea pentru 50 de persoane pe zi	Costul unei rații pe zi în ruble
1. Pâine	200 gr	10 kg	4,0
2. Patiserie vieneză	150 gr	7,5 kg	3,75
3. Zahăr pentru ceai	50 gr	2,5 kg	3,0
4. Biscuiți	50 gr	2,5 kg	1,75
5. Salam	100 gr	5 kg	1,80
6. Caviar de somon	75 gr	3,75 kg	9,75
7. Hering cu garnitură	100 gr	5 kg	6,50
8. Roșii-castraveți	200 gr	10 kg	6,0
9. Salată din legume	150 gr	7,5 kg	5,0
10. Ou	3	150	1,50
11. Unt	50 gr	2,5 kg	10,0
12. Apă gazată dulce	1 sticlă	50 sticle	3,0
13. Țigări	25 de bucăți	1 250 de bucăți	6,30
14. Chibrituri	1 cutie	50 de cutii	1,0
			65,35

Sursa: ANA, F. 3060, inv. 1, d. 11, f. 116.

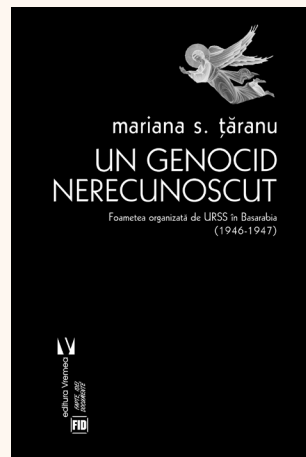
- Determină produsele utilizate în alimentația nomenclaturii.
- Compară rația alimentară a nomenclaturii cu cea a populației rurale și a muncitorilor.
- Exprimă-ți opinia față de situația nomenclaturii în timpul foametei.
- Demonstrează că nomenclatura a avut o situație privilegiată, cu rație alimentară echilibrată.

MEMORII



M1. „Mama dădea ciocălăii rămași din anii trecuți în cuptor și îi usca, eu pe urmă îi sfărâmam cu ciocanul până deveneau mărunți ca grăunțele și îi treceam prin râșniță, mășcat ca păsatul, puneam, dacă aveam, o mână de crupe, adăugam oleacută de lapte și iaca așa am scăpat. Pe urmă au ieșit frunzele de curechi, de salcâm. Lobodă n-am mâncat, fiindcă de lobodă lumea se umfla și murea. Dar proporția la mâncarea ceea era cam a zecea parte, numai ca să-ți umpli stomacul”. (Mărturia lui Alexei Guzun. În: Larisa Turea (editor). *Cartea foametei*, p. 53-54)

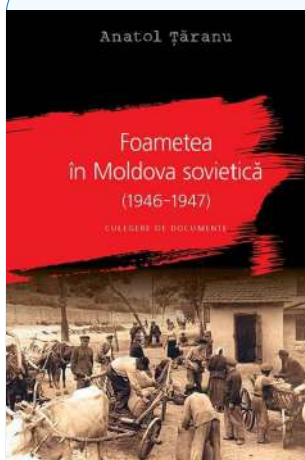
M2. „În satele Ordășeni și altele din apropiere mare sărăcie a fost. La Cotiujeni trei covoare mama a dus. Pentru un covor scump, țesut cu mâna, i-au dat 15 kg de grăunțe. Mama numai pe drumuri era, ducea haine, tot numai ca să



ne scoată. Făceam la râșniță urluială, la școală erau agute și rupeau frunze pe care le fierbeam, când le fierbeau, apoi se făceau ca aluatul. După aceasta le mestecam cu făina care o făceam la râșniță, o coceam și mâncam. Mama ne aprovizua cu mâncare”. (*Mărturia lui Nicolae Banari (1921-?) din satul Brânzenii Vechi, raionul Telenești. În: Mariana Țăranu, „Un genocid nerecunoscut. Foametea organizată de URSS în Basarabia (1946-1947), p. 198-199*)

- Identifică din textele mărturiilor ce consuma populația pentru a supraviețui.
- Determină din texte metodele la care recurgeau locuitorii RSSM pentru a obține produse alimentare.
- Exprimă-ți opinia despre rația alimentară în timpul foametei.

DOCUMENTE



D1. „...Raionul Glodeni. Este foarte gravă situația în satele Hâjdieni - 443 de bolnavi de distrofie, Sturzovca - 345 persoane, Iabloana Nouă - 205 persoane. Numai în ultimele cinci zile au murit la Hâjdieni 17 persoane, la Limbenii Noi - 11 persoane, la Sturzovca - 9 persoane. În satul Iabloana Nouă 3 copii se aflau la spital, părinții în tot timpul acesta luau și pentru ei împrumut alimentară și pâine comercială. În legătură cu desființarea spitalelor, copiii au revenit acasă. Tatăl și mama i-au abandonat și toți trei au murit. Părinții nu sunt distrofici.” (*Notă informativă a consilierului secretarului comitetului județean Bălți al PC(b) M, K. Plehanov, adresată secretarului comitetului județean de partid, N.S. Korneev, „Cu privire la unele cazuri de situație alimentară gravă a țăranilor din județ”, cel târziu 10 iunie 1946, în: A. Țăranu, Foametea în Moldova Sovietică (1946-1947), Chișinău, 2015, p. 258*)

- Identifică în sursă două consecințe ale foametei.
- Demonstrează că foametea se agrava încă din vara anului 1946.
- Concluzionează asupra impactului psihologico-emoțional și moral al foametei.

D2. „Pavilioanele antiepidemice. Raionul a început instalarea pavilioanelor antiepidemice pentru bolnavii de distrofie în luna decembrie 1946. La 1 ianuarie 1947, erau deja instalate 150 de paturi, iar până la 20 februarie au fost înființate 11 pavilioane provizorii, conform planului și unul peste plan, cu numărul total de paturi - 580 (peste plan este pavilionul din s. Vărzărești - 90 de paturi), 30 de paturi provizorii au fost instalate și la spitalul raional. Cu cele 520 de paturi provizorii permise, inclusiv 450 de distrofici, 50 de copii distrofici, 20 de contagioși și 65 cu regim de pat, la 20 februarie erau efectiv spitalizate 46 de persoane pe paturi permanente și 649 de bolnavi de distrofie pe paturi provizorii, în total - 725 de persoane. Cu toate acestea, încă 632 de persoane au nevoie de spitalizare. Pavilioanele antiepidemice provizorii sunt înființate în cele mai bune case din sate, pavilioanele sunt echipate cu paturi și paturi de scânduri, dar este absolut insuficient inventarul moale (...).” (*Memoriul secretarului CR Nisporeni al PC(b)M, V.I. Krijanovski, adresat CC al PC(b)M și comitetului județean al PC(b)M cu privire la lacunele la distribuirea împrumutului alimentară și lupta cu distrofia, în: A. Țăranu. Foametea în Moldova Sovietică (1946-1947), Chișinău, 2015, p. 596-597*)

- Calculează numărul persoanelor bolnave de distrofie în perioada menționată în document.
- Apreciază amploarea foametei.

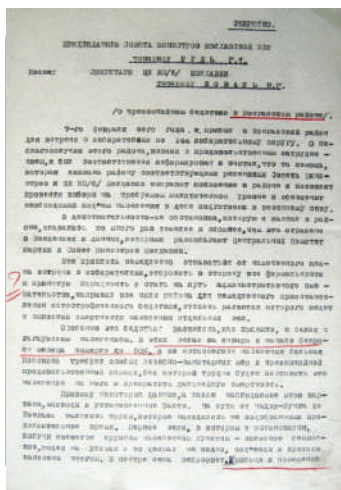
D.3. „Secret

Președintelui Sovietului de Miniștri al RSS Moldovenești tovarășului Rudi G.Ia.

Copie Secretarului CC al PC(b) al Moldovei tovarășului Covali

Despre situația dezastruoasă din raionul Kongaz

La 7 februarie al acestui an, am venit în raionul Kongaz pentru întâlnirea cu alegătorii din circumscripția electorală 144. Cu situația grea din acest raion, în legătură cu problemele alimentare, eu, respectiv, eram cunoscut și consideram că acel ajutor care a fost acordat raionului în conformitate cu hotărârile Sovietului de Miniștri și CC al PC(b) al Moldovei va ameliora situația din raion și va permite organizarea alegerilor la nivelul politic cerut și va asigura organizarea necesară a populației pentru semănatul de primăvară. În realitate, situația pe care am depistat-o în raion, e de câteva ori mai grea și mai complicată decât este redată în informațiile și datele deținute de Comitetul Cenral al Partidului și Sovietul de Miniștri al Moldovei. Am fost nevoit imediat să renunț la planurile mele de întâlnire cu alegătorii, să omit toate formalitățile



și ceremonialul acceptat și să recurg la intervenția administrativă, orientând toate forțele raionului pentru a opri imediat acest dezastru catastrofal, al cărui nivelul de evoluție duce la mortalitatea totală a populației în unele sate. Acest dezastru este caracteristic, de regulă, pentru satele cu populație găgăuză. În aceste sate în ianuarie și începutul lui februarie a murit 30% din populație, iar din populația rămasă mai mult de jumătate are nevoie de măsuri medico-sanitare și de ajutor alimentar extraordinar, fără de care este imposibil de a pune această populație pe picioare și de a opri mortalitatea continuă”. (Extras din raportul lui V. Șnăriov, 11 februarie 1947. ANA, F. A-51, inv. 5, d. 80, ff. 13-18)

- Demonstrează că autoritățile sovietice locale nu prezentau situația reală despre foamete.
- Prezintă argumente că ajutorul acordat de autoritățile centrale era insuficient.
- Argumentează că în satele cu populație găgăuză situația era dezastruoasă.

OPINII ISTORIOGRAFICE

01. „Intensificarea foametei era agravată de faptul că autoritățile centrale, chiar și în condițiile catastrofei, nu voiau să renunțe la politica obișnuită a colectărilor pentru stat, realizate conform principiului de sechestrare maximă a producției agricole. Chiar fiind conștientă că în Moldova nu sunt nu doar surplusuri, ci nici alimentele necesare, fapt confirmat de repetatele reduceri ale planurilor de colectări în anul 1946, Moscova cerea ca livrările la stat să continue. Din gospodăriile țărănești erau stoarse și concentrate la depozitele statului ultimele resurse. În multe cazuri, în depozitele de stat care nu erau adaptate pentru păstrarea produselor, grâul se altera. Acest fapt reducea și mai mult dimensiunile ajutorului centralizat care, mai ales la prima etapă a foametei, era alocat anume din resursele pe care statul le colecta în republică. Este important de menționat și faptul că, în condițiile foametei și a rezistenței corespunzătoare a țăranilor, colectările erau înfăptuite cu ajutorul unor metode crunte de constrângere și al samavolniciei autorităților, care agravau considerabil suferințele populației”. (V. Pasat. *Politica de stat în condițiile foametei postbelice în RSS Moldovenească și consecințele ei social-demografice*. În: Revista de Istorie a Moldovei, 2012, nr. 4(92), p. 99-111).

- Determină opinia autorului sursei referitoare la cauzele foametei.
- Explică dacă erau justificate metodele de constrângere ale autorităților în problema colectării de cereale.
- Exprimă-ți opinia asupra responsabilității autorităților sovietice de impactul negativ al foametei asupra populației.

02. „Astfel era situația în republică în anul 1946, caracterizată printr-o stare extrem de dificilă privind aprovizionarea cu alimente, semințe și furaje pentru animale. Aceasta s-a format ca urmare a unei secete severe, într-un context în care agricultura, devastată și epuizată de război și ocupație, nu a putut face față cataclismului natural. Această situație a avut o influență decisivă asupra asigurării alimentare a populației. Totodată, trebuie avut în vedere că era necesar, conform legii, să fie îndeplinite în continuare cotele de predare a cerealelor la stat, care au agravat și mai mult starea creată. Totuși, volumele acestor colectări au suferit pe parcursul anului anumite modificări datorită împrejurărilor ce s-au conturat. Conform estimărilor preliminare, planul pentru predarea cerealelor în anul 1946 a fost fixat la nivelul de 365 mii tone. Ulterior, la revizuirea acestui plan și ca urmare a recoltei slabe, la cererea guvernului și a CC al PCM, Consiliul Miniștrilor URSS și CC al PC(b) al URSS la 26 iunie au decis să reducă volumul cerealelor predate la stat la 164,8 mii tone, adică de peste 2,2 ori, să anuleze predarea cerealelor de către colhozuri către fondul de pâine al Armatei Roșii și să scoată de pe umerii colhozurilor și gospodăriilor individuale toată datoria restantă la fondul respectiv pe anii anteriori, amânând și rambursarea altor datorii în sumă de 25.733 tone, scadente în 1946, până la recolta din 1947. (...)

Între timp, colectările, care au început la 1 iulie, au continuat. Acestea s-au desfășurat în condiții dificile, când majoritatea țăranilor trăiau în foame, unii membri ai familiilor suferind de inanție, iar numărul lor creștea. În același timp, organele de colectare, conducându-se de deciziile instanțelor directive, își desfășurau cu perseverență activitatea. (...) În această

situație, organele colectare, care dețineau o experiență suficientă în colectarea produselor agricole și în relațiile cu țărani, au continuat să-și desfășoare munca cu insistență și fără milă, recurgând adesea la presiuni asupra țăranilor, încălcând frecvent legea — efectuând percheziții, interogând și intimidând țăranii, uneori folosind violența fizică și luând de la mulți dintre ei ultimele resturi ale recoltei modeste” (Царанов В.И. *Очерки социально-экономического развития Молдовы (1940-1960 гг.)*. Кишинев, 2002, p. 147-148)

- Determină opinia autorului sursei referitoare la cauzele principale ale foametei.
- Compară opinia istoricilor V. Pasat și V.Țăranov referitoare la a) cauzele principale ale foametei, b) rolul rechizițiilor forțate în acutizarea foametei.

EVALUAREA CUNOȘTIINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

- Elaborează o schemă ce ar ilustra cauzele foametei din 1946-1947 din RSSM.
- Apreciază politica fiscală a statului sovietic, având în vedere posibilitățile economice a unei gospodării țărănești individuale.
- Exprimă-ți argumentat opinia dacă foametea organizată din anii 1946-1947 poate fi inclusă în categoria crimelor împotriva umanității.

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

○ Studiază culegerile de documente și mărturii publicate, articole științifice pe care le identifiți în bibliotecă sau în rețeaua internet:

- A.Țăranu. *Foametea în Moldova Sovietică (1946–1947). Culegere de documente*, Chișinău, 2017.

- L. Turea. *Cartea foametei*. Chișinău: Cartier, 2024.

- M. Țăranu. *Un genocid nerecunoscut. Foametea organizată de URSS în Basarabia (1946–1947)*. București: Vremea, 2021.

- V. Pasat, *Foametea postbelică în RSS Moldovenească. Politica de stat în condițiile catastrofei*, în: *Akademios*, nr. 2(25), iunie 2012, p.45-54.

○ Redactează în baza lucrărilor un eseu argumentativ la tema: *Foametea din RSSM (1946-1947): o rană deschisă*.

ACTIVITATE ÎN GRUP

○ Formați echipe de câte 3-4 elevi.

○ Identificați în localitatea de baștină sau în familie persoane care au suferit în timpul foametei din anii 1946-1947 sau urmași ai lor, care vă pot oferi mărturii scrise sau fotografii despre această tragedie.

○ Realizați afișe la tema: *Foametea din RSSM și rezultatul politicilor criminale ale statului sovietic*.

○ Organizați o expoziție a afișelor.



Expoziția „Trenul Durerii”, Chișinău, 2024.

III.7. DEPORTĂRILE DIN 5-6 IULIE 1949 ȘI 1 APRILIE 1951 DIN RSSM

RECUPERAREA MEMORIEI ISTORICE



Analizează copertele volumelor „Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar – comunist din RSSM” și „Românii în GULAG” cu referire la mesajul pe care îl transmit despre represiunile staliniste.

○ **Formulează o concluzie despre importanța recuperării memoriei victimelor regimului totalitar-comunist în Republica Moldova.**

DATE CRONOLOGICE

6 aprilie 1949 – aprobarea Hotărârii Consiliului de Miniștri al URSS „Cu privire la deportarea de pe teritoriul RSS Moldovenești a chiaburilor, foștilor moșieri, marilor comercianți, complicilor, ocupanților germani, persoanelor care au colaborat cu organele poliției germane și românești, a membrilor partidelor politice, a gardiștilor albi, membrilor sectelor ilegale, cât și a familiilor tuturor categoriilor enumerate mai sus” de către Biroului Politic al CC al PC al URSS

30 iunie 1949 – adoptarea Hotărârii „Cu privire la confiscarea și gestionarea averii deportaților de pe teritoriul RSSM”

5-6 iulie 1949 – deportarea din RSSM. Operația „Sud”

1 aprilie 1951 – deportarea din RSSM. Operația „Nord”

DICȚIONAR ISTORIC

Chiaburi/culaci – țăranii înstăriți care dispuneau de importante mijloace de producție și foloseau muncă salariată. În timpul regimului comunist au fost depuștați de toate bunurile și persecutați, fiind considerați dușmani de clasă.

MGB – Ministerul Securității Statului.

După finalizarea operațiunii militare Iași-Chișinău, sfârșitul lunii august 1944, puterea sovietică a fost reinstaurată forțat pe tot teritoriul RSSM. Au urmat schimbări radicale în toate domeniile de activitate: politic (lichidarea pluralismului politic și pluripartidismului, centralizarea puterii în mâinile unui singur partid politic, îndoctrinarea maselor), social (introducerea ateismului militant, a sistemului nivelator de învățământ), economic (lichidarea proprietății private, organizarea unei economii centralizate, de comandă, colectivizarea și industrializarea forțată), cultural (realizarea revoluției culturale, care trebuia să educe un om cu o conștiință sovietică, îngrădirea drepturilor naționale etc.).

Deportarea din 5-6 iulie 1949, urmată după Foa-metea din anii 1946-47 în RSSM, a fost organizată în contextul ultimei etape a sovietizării teritoriilor din Vest, ocupate mai întâi ca urmare a Pactului Molotov-Ribbentrop în anii 1939-1940 și reocupate ulterior în 1944.

Astfel, numai din Lituania, între 22 și 27 mai 1948, au fost deportate peste 40 de mii de persoane, majoritatea contingentului fiind membri ai familiilor partizanilor locali, care luptau cu arma în mână împotriva comuniștilor, iar în martie 1949 – cca 29 de mii de persoane, majoritatea de data asta fiind *chiaburi*. Din Estonia fuseseră deportate 20 de mii de persoane în martie 1949, iar din Letonia 42 de mii de persoane, majoritatea fiind țărani care se opuneau colectivizării. În anii 1950-1952 din statele Baltice au mai fost deportate alte zeci de mii de persoane.

Din Ucraina de Vest au fost deportate, în octombrie 1947, cca 78 de mii de persoane, inclusiv 1 627 din regiunea Cernăuți, iar în 1948-1949 – cca 50 de mii, majoritatea fiind așa-numiții *chiaburi*.

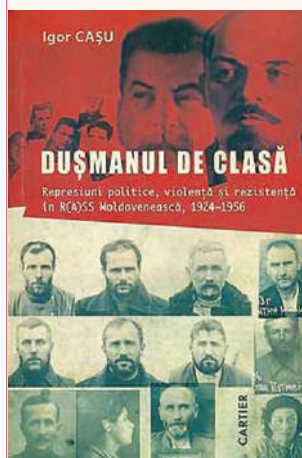
În anii '30 -'40 și începutul anilor '50, au mai fost deportați și reprezentanți ai altor etnii din URSS: ceceni, inguși, calmâci, turcii meșketieni (meshetini), tătarii din Crimeea etc.

○ **Identifică categoriile de persoane vizate în acțiunea de deportare în diferite teritorii ocupate de URSS.**

Pregătirea operației de deportare din RSSM (5-6 iulie 1949). Pregătirea nemijlocită a operației de deportare din RSSM, denumită „IUG” („SUD”), a început în toamna anului 1948. La 12 octombrie 1948, I. Tutușkin, Ministrul de Interne al RSSM, în memoriul adresat Ministrului de Interne al URSS, S. Kruglov, raporta că „rămășițele elementelor româno-moșierești, burghezo-naționaliste, chiaburești, banditești și ale

speculanților, care s-au adăpostit pe teritoriul Moldovei după alungarea ocupanților fasciști germani, s-au împotrivit măsurilor luate de partid și de guvern în vederea restabilirii și dezvoltării economiei naționale, mai ales a transformărilor socialiste în agricultură”. Acesta îi solicita lui S. Kruglov, ca să abordeze în fața guvernului URSS problema deportării din RSSM „în regiunile îndepărtate ale URSS” a 15 mii de familii de *chiaburi*. Altă categorie, care a constituit ținta specială a deportării în masă din 5-6 iulie 1949, a reprezentat-o „colaboraționistii regimului germano-român, foștii agenți ai jandarmeriei, poliției și organelor de spionaj inamice”.

VIZIUNI ISTORIOGRAFICE



„Momentul începerii acestei operațiuni în masă a fost decis de către conducerea de la Moscova. Anii 1948-1949 au fost stabiliți ca ani decisivi pentru colectivizare. S-a recurs la modelul practicat în anii 1929-1933, dar au existat și anumite elemente de noutate. Pentru a evita ieșirea în masă a țăranilor din colhozuri, așa cum

s-a întâmplat în anii 1930-1933, s-a decis ca aceasta să fie precedată de o campanie de terorizare a locuitorilor de la sate prin deportarea celor mai activi țăranii, care ar fi putut constitui baza socială de opunere transformărilor radicale în agricultură”. Sursa: Cașu I., *Dușmanul de clasă*, Ed. Cartier, Chișinău, 2014, pag. 246-247.

○ **Stabilește legătura dintre deportările din 5-6 iulie 1949 și procesul de colectivizare a agriculturii.**

La 17 martie 1949, V. Ivanov, președintele Biroului pentru RSSM, și N. Coval, secretarul CC al PC(b) al RSSM, într-o scrisoare adresată lui Stalin, ruga CC al PC(b) din URSS să permită deportarea din republică a 39 091 de persoane: *chiaburi*, activiști ai partidelor profasciste etc. Deja la 6 aprilie 1949, Biroul Politic al CC al PC al URSS a aprobat Hotărârea Consiliului de Miniștri al URSS „Cu privire la deportarea de pe teritoriul RSS Moldovenești a *chiaburilor*, foștilor *moșieri*,

marilor comercianți, complicilor ocupanților germani, persoanelor care au colaborat cu organele poliției germane și românești, a membrilor partidelor politice, a gardiștilor albi, membrilor sectelor ilegale, cât și a familiilor tuturor categoriilor enumerate mai sus”.

Familiiile incluse în aceste liste, dar care conțineau persoane ce își făceau serviciul în Armata Sovietică, care erau decorate cu ordine și medalii de luptă și de muncă ale URSS, care aveau merite deosebite față de statul sovietic, urmau să fie excluse din liste. Restul familiilor urmau să fie deportate pe viață în regiunile îndepărtate ale URSS.

Organizarea echipei care urma să se ocupe de deportare s-a făcut în perioada 23-24 iunie 1949. Din conducere făceau parte: Iosif Mordoveț, ministrul Securității RSSM, I. Ermolin, înputernicitul MGB al URSS, A. Kolotușkin, adjunctul ministrului Securității RSSM pe cadre.

La 28 iunie 1949, Consiliul de Miniștri al RSSM a confirmat deja listele prezentate de comitetele executive orășenești și raionale ale sovietelor de deputați, în care erau incluse 11 342 de familii, ce urmau să fie deportate în regiunile îndepărtate ale URSS.

Prin Hotărârea din 30 iunie 1949 „Cu privire la confiscarea și gestionarea averii deportaților de pe teritoriul RSSM”, bunurile deportaților urmau să fie confiscate și utilizate pentru acoperirea datoriilor și angajamentelor față de stat.

La desfășurarea Operației „IUG” au participat 4 496 de „lucrători operativi” ai Ministerului Securității de Stat al URSS (484 de „lucrători operativi” ai MSS al RSSM și 4 012 de „lucrători operativi” sosiți din celelalte republici sovietice) și 13 775 de ofițeri și ostași din

unitățile militare subordonate aceluiași minister. Au fost antrenați și 4705 activiști ai organelor de partid și sovietice din Moldova și alte regiuni ale URSS. Toți aceștia au fost repartizați în 7 sectoare, create pentru a înlesni acest proces: Bender, Cahul, Chișinău, Orhei, Bălți, Soroca și Rîbnița.

○ **Identifică motivele invocate de autorități pentru desfășurarea operațiunii de deportare din 5-6 iulie 1949.**

Desfășurarea operațiunii de arestare și deportare. Operațiunea de deportare „IUG” a început în noaptea de 5 spre 6 iulie 1949, la orele 2 dimineața și a durat până la ora 20.00 a zilei de 7 iulie. După primirea ordinului de deportare, șeful grupului operativ, împreună cu întregul grup, venea la adresa cuvenită, stabilea identitatea membrilor familiei și, dacă acestea corespundeau cu datele din listă, începea procedura de deportare. După avertizarea privind tentativa de rezistență sau evadare, șeful ordona familiei să-și adune lucrurile strict necesare pentru drum. Deși, oficial aveau dreptul să ia cu ei bunuri până la 1 500 kg, speriați, în toiul nopții, abia reușeau să-și adune strictul necesar, care rareori ajungea la 30-40 kg, în 15-30 de minute rezervate pentru pregătire.

Subliniem faptul, că în lipsa soțului, membrii familiei acestuia erau totuși deportați. Au fost și multe cazuri în care în lipsa părinților au fost deportați copiii. Nu toți cei care au fost incluși inițial în liste au fost deportați. Vestea despre planificarea unei operațiuni de deportare a făcut înconjurul republicii cu săptămâni înainte, grație informației oferite de anumiți reprezentanți ai puterii, care și-au înștiințat rudele vizate în acest sens. Din 12 860 de familii, incluse inițial în



Tineri deportați în 1949 în loc. Nogaisk, r-nul Dubrovinsk, reg. Tiumen, prima din stânga, în față, Galina Răileanu, n. 1935, deportată din com. Bardar, r-nul Ialoveni. (Sursa: Arhiva Institutului ProMemoria).



Copii români și ucraineni deportați în localitatea Kordon, raionul Wagai, regiunea Tiumen. (Sursa: Expedițiile Memoriei 2019).

liste, n-au fost ridicate 1 567 de familii din cauze diferite: 274 de familii au intrat între timp în colhoz; 240 – au prezentat dovezi documentare, care atestau că unii membri ai familiei făceau armata; 35 de familii aveau ordine și medalii sovietice; 508 – își schimbaseră domiciliul, iar 105 familii au reușit să se ascundă.

Unele familii au fost deportate repetat în 1949, după ce fuseseră deportate și în 12-13 iunie 1941. Ca și în primul val de deportare, persoanele deportate în data de 5-6 iulie 1949 au fost supuse la aceleași tratamente: îmbarcați în vagoane pentru vite, care erau supraaglomerate, mureau în drumul spre destinație din cauza condițiilor inumane etc. Conform datelor oficiale, la 6 iulie 1949, în Siberia au fost deportate 11 293 de familii, ce reprezentau 35 796 de persoane, de diverse etnii din RSSM, majoritatea fiind români, din care 9 864 de bărbați, 14 033 de femei și 11 899 de copii. 7 620 de familii au fost considerate *chiaburi*, iar celelalte, acuzate de colaborare cu fasciștii, de apartenență la partidele burgheze românești.



Olga Gonciar (centru, deportată în 1949 din s. Bîrlădeni, r-nul Ocnîța în reg. Amur), mina de aur din Troițk, țin. Habarovsk, reg. Amur din 13 aprilie 1951. Sursa: Lidia Pădureac (ed.). Arhivele Memoriei, vol III, tom II, Chișinău, 2017, pag. 145.



Valeriu (născut în 1948, s. Cojușna), deportat împreună cu părinții Ion (n.1920) și Eugenia Neamțu (n.1928) în reg. Tiumen, la 6 iulie 1949, ca familie de *chiaburi* și sora Stela (născută în 1951, Tiumen). Foto realizată în anul 1952. Sursa: Arhiva familiei Neamțu N.

Conform ordinului Ministerului de Interne al URSS din 11 iulie 1949 „Cu privire la primirea, transportarea, cazarea și angajarea în câmpul muncii a deportaților din RSS Moldovenească”, 5 000 de familii sau 18 200 de persoane au fost repartizate în regiunea Kurgan, 3 280 de familii sau 11 800 de persoane, în regiunea Tiumen, 2000 de familii sau 7 200 de persoane, în regiunea Irkutsk, 1000 de familii sau 4 000 de persoane, în regi-



„Locuință” provizorie a deportaților în Siberia. Fotografia realizată în anii '50. Sursa: Arhiva familiei Rotaru L.

nea Habarovsk. Mulți dintre ei, ajunși la destinație, au săpat bordeie unde locuiau. Ulterior au construit locuințe și școli unde copiii puteau merge la școală. Toată, instruirea era în limba rusă.

○ **Identifică principalele acțiuni efectuate de autorități în cadrul operațiunii de deportare.**

○ **Determină amploarea acțiunii de deportare din 5-6 iulie 1949 cu referire la numărul de persoane și categoriile sociale deportate.**

○ **Compară modul de organizare și desfășurare a deportărilor din 1941 cu cele din 1949.**

Deportarea din 1 aprilie 1951. Organizațiile religioase prezentau un pericol pentru puterea sovietică. Deși erau în Uniunea Sovietică și alte culte religioase,

cultul „Martorii lui Iehova” era specific, pentru că ei se supuneau centrului lor internațional din SUA. Sovieticii credeau că acest cult avea un rol de spionaj împotriva Uniunii Sovietice. Un alt aspect ar fi că membrii cultului „Martorii lui Iehova”, refuzau categoric orice obligație față de stat, mai ales recrutarea în armată, promovau o campanie activă împotriva colectivizării agriculturii și interziceau membrilor lor orice apartenență la structurile social-politice sovietice. Acesta era un aspect pe care nu-l puteau tolera.

Operațiunea de deportare „SEVER” („NORD”) s-a desfășurat în 14 raioane din nordul RSSM, începând cu ora 4 dimineața a zilei de 1 aprilie 1951 și s-a încheiat în mod oficial în seara aceleiași zile, la ora 20.00. În cadrul acesteia au fost arestate și deportate 723 de familii, constituind 2 724 de persoane. Dintre persoanele menționate, 838 erau bărbați, 1 040 femei și 846 copii. Deși în „Hotărârea Consiliului de Miniștri al URSS despre deportarea membrilor activi ai sectei ilegale a iehoviștilor și membrilor familiilor lor (februarie 1951)” se stipula „să permită a lua din obiectele personale, obiecte casnice (îmbrăcăminte, veselă, instrumente agricole și de meșteșugărit), la fel și hrană pentru fiecare familie până la 1 500 kg, cealaltă avere să fie confiscată și transmisă autorităților sovietice locale”, realitatea a fost de altă natură. În toiu nopții, în jur de opt soldați și funcționari veneau pe neașteptate, acasă, la o familie de „Martori”, îi trezeau pe toți și le arătau ordinul de deportare. Îmbarcați în vagoane marfare, având condiții inumane, deportații au ajuns în Siberia în zilele de 13 și 14 aprilie 1951. Dintr-un raport al MAI al URSS din anul 1956, aflăm că iehoviștii din Moldova,



Tinere deportate în 1951, din localitățile din nordul Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești: în loc. Bihtuil, r-nul Zyreanskij, reg. Toms, 1952. (Sursa: Virgiliu Birlădeanu (ed.), Arhivele Memoriei, Vol. III, tom. 3).



„Cu toate metodele aplicate de Statul sovietic împotriva organizației, aceasta s-a transformat dintr-o confesiune exotică pentru URSS, într-o confesiune unională, ceea ce ar însemna că rezultatele acestor lupte au fost foarte departe de scopul pentru care a fost inițiată și realizată”. Sursa: Fuștei N., *Persecutarea organizației religioase „Martorii lui Iehova”*.

Operația „Sever” (1951) în RSSM, Chișinău, 2013, pag. 103.

○ **Determină motivele pentru care eforturile statului sovietic nu au atins scopul dorit.**

de rând cu cei din Republicile Baltice și regiunile vestice ale Ucrainei și Bielorusiei, se aflau în număr total de 7 449 în regiunile Krasnoïarsk, Irkutsk și Toms.

În anul 1965, membrii cultului „Martorii lui Iehova” au fost printre ultimele comunități calificate ca „dușmani ai poporului” ce vor avea dreptul de a fi eliberați din GULAG.

○ **Explică motivele ideologice și politice pentru care autoritățile sovietice considerau cultul „Martorii lui Iehova” un pericol pentru stat.**

○ **Describe modul de desfășurare al operațiunii „SEVER”.**

Consecințele deportărilor. Prin deportarea în masă din 5-6 iulie 1949, societatea basarabeană a fost decapitată de elitele economice, politice și intelectuale. Acestea erau purtătoare a conștiinței naționale românești moderne, care abia se înfiripase în perioada interbelică. Impactul deportărilor asupra elitelor și altor grupuri etnice, mai ales găgăuzi, bulgari, ucraineni, a fost la fel de devastator. Mulți dintre cei deportați nu au mai revenit la baștină, au murit de foame, de boli, de muncă peste puterile lor în lagăre. Au fost distrămate familii, au pierdut rude, provocând un impact emoțional și o traumă psihologică.

Toate bunurile, casele, utilajul țăranilor deportați au fost transmise colhozurilor, iar o parte din ele au fost furate, vândute de către organele financiare ale raioanelor respective. Multe din aceste edificii au fost

oferite ofițerilor, nomenclaturii, transformate în școli, spitale, reședințe ale sovietului sătesc etc. În rândurile țăranilor a fost inoculată frica, astfel că au renunțat la proprietățile lor și au intrat în colhoz. Numai în lunile iulie - noiembrie 1949, cota gospodăriilor țărănești care au intrat în colhozuri s-a majorat de la 32% la 80% din total, pentru ca să se ridice la 97% în ianuarie 1951.

Astfel, deportările din 12-13 iunie 1941, 5-6 iulie 1949 și 1 aprilie 1951 au generat frică, dispariția elitei, deșărădăcinarea familiilor, pierderea spiritualității și a tradiției. În anii '90 și ulterior, recuperarea memoriei GULAG-ului a devenit un subiect de reflecție identitară și culturală pentru Republica Moldova.

○ **Exprimă-ți argumentat opinia cu referire la tragedia deportărilor staliniste și impactului lor asupra societății basarabene.**

Reabilitarea. După moartea lui Stalin, ca urmare a amnistiei decretate de Prezidiul Sovietului Suprem al URSS, la 27 martie 1953, peste 1 200 000 de deținuți, aproape jumătate din populația lagărelor și coloniilor penitenciare, au fost eliberați din GULAG. Dar de această amnistie nu au beneficiat principalele victime ale regimului comunist – deținuții politici, condamnați pentru așa-numitele „crime contrarevoluționare”. Până la 1 august 1961, din așezările speciale au fost eliberate 14 902 familii de deportați din Moldova, iar alte 965 de familii din totalul de 15 867 de familii deportate în timpul operațiunilor din iunie 1941, iulie 1949 și aprilie 1951 își mai așteptau eliberarea din Siberia.

La 19 mai 1958 și 7 ianuarie 1960, Prezidiul Sovietului Suprem al URSS a adoptat două decrete cu denumire identică: „Cu privire la anularea restricțiilor pentru unele categorii de deportați”. Decretul din 1958 retrăgea din supravegherea MAI pe „complicii ilegalității naționaliste și membrii familiilor lor; membrii familiilor foștilor moșieri, fabricanți, comercianți, conducătorii și membrii partidelor politice burgheze și ai organizațiilor antisovietice, conducătorii fostelor guverne burgheze”, iar cel din ianuarie 1960 și pe „membrii familiilor conducătorilor și membrilor ilegalității naționaliste și ai bandelor naționaliste, deportați din regiunile Ucrainei de Apus, din republicile unionale Moldovenească, Letonă, Lituaniană și Estonă; foștii comercianți, moșieri, fabricanți, membri ai guvernelor și partidelor politice, deportați din regiunile de vest ale Ucrainei, din republicile unionale Moldovenească, Letonă, Lituaniană și Estonă”.

Deportații au fost siliți la eliberare, să semneze o declarație, prin care se obligau să nu solicite restitu-

irea proprietăților confiscate în momentul deportării și că nu au dreptul de a reveni la locul de baștină.

O nouă etapă a reabilitărilor a început odată cu declanșarea restructurării gorbacioviste.

Prin urmare, la 16 ianuarie 1989, Prezidiul Sovietului Suprem al URSS a adoptat decretul corespunzător, în baza căruia până la 1 ianuarie 1990 au fost reabilitate 838 630 de persoane. În RSSM fuseseră reabilitați 7 520 de cetățeni, dintre care 1 789 post-mortem.

La 10 aprilie 1989, Consiliul de Miniștri al RSSM a anulat Hotărârea executivului RSSM din 28 iunie 1949



Certificat de reabilitare pe numele lui Neamțu Ion, Neamțu Eugenia și Neamțu Valeriu.

„Cu privire la deportarea din R.S.S. Moldovenească a familiilor de chiaburi, foști moșieri și mari comercianți”, iar la 24 mai 1989, același organism a adoptat Hotărârea „Cu privire la restituirea bunurilor și compensarea daunelor cetățenilor strămutați în mod nelegitim în anul 1949”. Hotărârea prevedea recuperarea averii confiscate pentru toate persoanele reabilite sau urmașii lor, atribuirea preferențială de locuințe sau de terenuri pentru construcții individuale și alte facilități majore.

La 1 iulie 1989, cu prilejul împlinirii a 40 de ani de la deportările criminale din 1949, Biroul CC al PCM a adoptat Hotărârea „Cu privire la înveșnicirea memoriei victimelor represiei din perioada anilor '30 -'40 și începutul anilor '50", în care se menționa: „Practica represiei de masă și a samavolniciei a avut urmări tragice pentru oamenii de toate naționalitățile și populațiile care trăiau pe teritoriul Moldovei, a exercitat o înrăurire nefastă asupra dezvoltării social-economice a republicii, a făcut să se întărească în conștiința oamenilor ignorarea normelor legii și moralei omenești. De aceea, restabilirea dreptății istorice a căpătat o colosală importanță politică”.

A urmat Decretul Președintelui URSS M. Gorbaciov din 13 august 1990 „*Cu privire la repunerea în drepturi a tuturor victimelor represiunilor politice din anii '20 -'50*”, prin care a fost declarată ilegală reprimarea țăranilor în perioada colectivizării, precum și a altor categorii de cetățeni, din motive politice, sociale, naționale sau religioase. Actele respective, însă, nu au avut un rezultat pozitiv pentru persoanele reabilite și moștenitorii celor deportați. Cuantumul despăgubirilor era plafonat, și anume nu puteau fi acordate mai mult de 5 000 ruble din contul bugetului de stat și nu mai mult de 2 500 din contul colhozurilor. În rare cazuri, casele în care au locuit cei deportați au fost restituite, însă terenurile care au fost deținute de familiile deportate nu au fost restituite ca urmare a adoptării unui *Cod Funciar*, care interzicea restituirea terenurilor foștilor proprietari. Compensațiile bănești au fost transferate în conturile beneficiarilor pe cartelele de economii, însă după prăbușirea rublei aceste compensații au fost derizorii.

La 8 decembrie 1992, a fost adoptată *Legea nr. 1225 cu privire la reabilitarea victimelor represiunilor politice*, care garanta restituirea bunurilor confiscate. Persoanelor supuse represiunilor politice li s-a recunoscut statutul de victimă a represiunii politice cu o serie de drepturi sociale. Cu toate acestea, au fost lăsate aceleași interdicții de restituire a terenurilor și pădurilor care au aparținut foștilor proprietari. Un mecanism de restituire a fost creat, însă aplicarea sa efectivă a început abia în 2007, iar până în acel moment mii de persoane nu beneficiaseră de o examinare corespunzătoare a cererilor de restituire. În prezent, victimele reabilite ale re-

presiunilor politice beneficiază și de o indemnizație lunară de 1 250 lei, acordată indiferent de faptul dacă sunt sau nu beneficiari de pensii sau alocații sociale. Totodată, persoanele cu dizabilități și pensionarii care fac parte din această categorie au dreptul și la un șir de facilități.

Întru comemorarea victimelor regimului stalinist și păstrarea în conștiința publică a paginilor tragice din istoria RSS Moldovenească, ce țin de represiunile și exterminările în masă ale oamenilor în perioada deportărilor, precum și în scopul educării tinerei generații în spiritul libertății, democrației și al respectului pentru personalitatea umană, și în temeiul art. 94 alin. (1) din Constituția Republicii Moldova și a Hotărârii Parlamentului din 26.12. 1990, precum și a decretului prezidențial din 01.07.2016, data de 6 iulie a fost consfințită ca **Ziua comemorării victimelor stalinismului**. Aceasta este marcată anual prin coborârea în bernă a drapelelor de stat și prin depuneri de flori la monumentele ridicate în memoria victimelor deportărilor.

○ **Determină principalele etape ale reabilitării victimelor represiunilor politice.**

○ **Apreciază importanța Zilei comemorării victimelor stalinismului în Republica Moldova.**



Complexul Memorial din com. Mingir, r-nul Hâncești.



Maria Costin (Bulgaru) deportată în 1949

Din mărturiile Mariei Costin (Bulgaru)

„În anul 1949, procesul deportării s-a extins și asupra mai multor familii din satul Ghidighici. La data de 06.07.1949, ora 01.00, fără judecată, au intrat în casa Hartinei Costin câțiva militari înarmați și doi martori din sat: Pavel Graur și Simion Luca. În urma pronunțării acuzației de adeziune la românism, trădare de patrie și apartenență la chiaburi, li s-au oferit câteva minute pentru a se pregăti de plecare pentru un timp nedeterminat. Mama Mariei – Hristina, a reușit să ia din merinde doar o bucată de pâine, și câteva ruble. Familiile ridicate au fost duse la gară, stația Ghidighici, unde timp de trei zile au fost încărcate mai multe vagoane, sub supravegherea strictă a militarilor înarmați. În tren, familiile din Ghidighici s-au întâlnit cu persoane din diferite categorii sociale: medici, profesori, preoți ș.a. Trenul preconizat pentru transportarea vitelor, fără ferestre și cu așternut din paie, a ajuns la locul destinației după două săptămâni. Periodic, trenul se oprea la stații pentru a fi completat cu alți „dușmani ai poporului”. În aceste două săptămâni rația alimentară zilnică a familiei Costin a constituit un litru de ciorbă și puțină apă. Stația terminus a fost regiunea

MEMORII

Tiumen, raionul Novaia Sibiri, satul Paselka. Familiile au fost domiciliate în așa-numitele „barăci” – construcții improvizate din lemn, cu un etaj. Baraca unde a fost cazată familia Costin includea 36 de familii: „Noi am primit o cameră mică, la mijlocul camerei se afla „burjuica”, un cuptoraș din fier, care servea pentru încălzire și pregătirea mâncării. Protagonistele comunicării au fost repartizate la încărcatul copacilor în vagoane, o muncă grea, nici pe departe pe măsura unei femei. La acel moment, Maria avea 23 de ani, Liuba – 21, Alexandra – 13 care, fiind minoră și suferind de o boală cardiacă, nu lucra. Temperaturile din regiunea Tiumen erau joase, iar oamenii erau mobilizați la muncă pe temperaturi de până la -40°C. În Tiumen eroii povestirii noastre s-au întâlnit cu oameni din diferite republici ale URSS – Kazahstan, Letonia, Ucraina. Fiecare naționalitate avea sectorul său de lucru. Deși condițiile de lucru erau grele, remunerarea lunară a Mariei constituia cca 6-15 ruble. Pentru comparație – 1 căldare de cartofi costa 3 ruble, dar mai trebuiau procurate haine, încălțăminte etc. (...) Moartea lui Iosif Stalin, a determinat o revizuire a regimului... Evenimentul a influențat și primele eliberări din Gulaguri... Tot din 1953, deportaților au început să le acorde concedii. În concediu mergeau puțini, deoarece drumul spre casă era foarte lung și costisitor. Drumul tur-retur în RSSM dura cca o lună, ceea ce era mai mult decât zilele destinate concediului. În anul 1955, Liuba Costin (sora Mariei), fiind ajutată de celelalte surori, totuși a plecat în concediu. În drum spre casă, auzind de eliberarea treptată a deportaților, a hotărât să nu se mai întoarcă în Tiumen. Ajungând în satul natal a găsit casa ocupată de găzdași, așa numiții „specialiști” angajați în satul Ghidighici, iar o bună parte din pământul din preajma casei parcelat și cedat altor familii. Cu începerea anului 1956, Maria Costin și ceilalți membri ai familiei au început să bată tot mai multe drumuri spre autoritățile locale și centrale pentru a obține eliberarea. După mai multe solicitări, familia Costin a obținut eliberarea, fiindu-le repartizate și buletinele de identitate. În drum spre casă, din cauza istovirii, malnutriției, dar și a sănătății șubrede Alexandra, fiica cea mai mică a Hartinei Costin, a fost paralizată, devenind invalidă pe viață. Ajunsă acasă, în satul Ghidighici, autoritățile nu i-au permis familiei Costin să se strămute în casa părintească. Un timp s-au adăpostit în casa bunicilor. Unicul serviciu la care a fost acceptată Maria a fost cariera de piatră „Pruncul”, unde de zori până noaptea încărca piatra în mașini, sau scotea piatră din carieră. La 31 de ani (1957), Maria și-a întemeiat o familie, căsătorindu-se cu Simion Bulgaru. După căsătorie, Maria a insistat să i se ofere teren pentru construcția casei pe pământul părinților săi. După mai multe ezitări, autoritățile locale le-au acordat 25 de ari de pământ. Deoarece casa se construia foarte greu din cauza lipsurilor, din inițiativa Mariei, familia Bulgaru, încălcând interdicția, a trecut cu traiul în casa părintească. În acele timpuri, administrația Ghidighiciului se afla în localitatea Cojușna și satul era inspectat mai rar. În cadrul unei verificări, a fost constatată „încălcarea” – „a intrat în casa proprie” și, la sfârșitul toamnei anului 1958, familia Bulgaru a fost alungată din casa părintească, iar casa „culacilor” demolată. Cu mari eforturi, în 1959, familia Bulgaru a finalizat construcția casei proprii în care s-au strămutat și în care s-au născut cinci copii. În 1960, Maria Costin a fost acceptată în colhoz la munci agricole, unde a activat până la desființarea lui din anii 1990...”. Sursa: Noroc L., *Politica și soarta umană în sistemul sovietic. 1949. Din mărturiile unor deportați, în Reconstituiri istorice: Civilizație, valori, paradigme, personalități: În onoare academician Valeriu Pasat*. Tipografia Centrală, Chișinău, 2018, pag. 444-457.

○ Prezintă consecințele imediate și de lungă durată ale deportărilor în viața familie Costin.

○ Elaborează o comunicare „Deportările – un exemplu al rezistenței și supraviețuirii”, utilizând experiența de deportare a familiei Costin.

DOCUMENTE

Republica Moldova

PARLAMENTUL

LEGEA Nr. 1225 din 08-12-1992

privind reabilitarea victimelor represiunilor politice

Extras:

Articolul 1. Noțiunea de represiune politică

Represiune politică se consideră curmarea de vieți omenești, măsurile de constrângere întreprinse de către stat față de cetățeni din motive politice, naționale, religioase sau sociale sub formă de privațiune de libertate, deportare, exilare, trimitere la muncă silnică în condiții de limitare a libertății, expulzare din țară și lipsire de cetățenie, expropriere, internare forțată în instituții de psihiatrie, sub altă formă de limitare a drepturilor și libertăților persoanelor declarate periculoase din punct de vedere social pentru stat sau pentru regimul politic, realizate în baza deciziilor organelor de stat administrative, judiciare și extrajudiciare.

Articolul 12. Restituirea bunurilor, recuperarea valorii acestora prin achitarea de compensații persoanelor supuse represiunilor politice.

Cetățenilor Republicii Moldova supuși represiunilor politice și ulterior reabilitați li se restituie, la cererea lor sau a moștenitorilor lor, bunurile confiscate, naționalizate sau scoase în orice alt mod din posesia lor.

Nu se restituie terenurile, pădurile, plantațiile multianuale, obiectivele scoase din circuitul civil, precum și alte bunuri confiscate, naționalizate sau scoase în orice alt mod din posesie din considerente ce nu au legătură cu represiunile politice.

În cazul în care bunurile confiscate, naționalizate sau scoase în orice alt mod din posesie în legătură cu represiunile politice nu pot fi restituite, valoarea acestora se recuperează prin achitarea de compensații, în baza cererii depuse de persoanele reabilite sau de moștenitorii acestora.

Cu acordul persoanelor supuse represiunilor politice și ulterior reabilite sau al moștenitorilor acestora, restituirea în natură a caselor de locuit poate fi înlocuită prin recuperarea valorii lor, evaluate prin aplicarea prețurilor de piață în vigoare la data satisfacerii cererii, sau prin acordarea, în mod prioritar, a unui spațiu locativ amenajat.

Persoanele care urmează a fi evacuate din casele restituite sunt asigurate cu spațiu locativ peste rând, la momentul evacuării, de către autoritățile administrației publice locale, în conformitate cu legislația în vigoare. Cheltuielile legate de asigurarea cu spațiu locativ se efectuează din contul și în limita bugetelor raionale, bugetelor municipiilor Chișinău și Bălți, bugetului unității teritoriale autonome Găgăuzia, precum și din contul bugetului de stat.

Restituirea bunurilor, recuperarea valorii bunurilor ce nu pot fi restituite se efectuează, în baza cererii, din contul bugetului de stat, prin transferuri către bugetele unităților administrativ-teritoriale de nivelul al doilea și către bugetul municipiului Bălți. (...). În cazul în care bunurile nu s-au păstrat sau nu pot fi restituite în natură, fiind privatizate în condițiile legii, se recuperează valoarea lor în formă de compensație bănească sau de valori materiale, luându-se ca bază prețurile de piață în vigoare la data examinării cererii. (...). (Sursa: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111731&lang=ro)

- **Identifică principale prevederi cu referire la restituirea bunurilor pentru persoanele supuse represiunilor staliniste.**
- **Exprimă-ți argumentat opinia în ce măsură prevederile legislative reflectă restabilirea dreptății și reabilitarea victimelor și familiei lor.**

OPINII ISTORIOGRAFICE



Viața basarabenilor și transnistrenilor în GULAG

„Transnistrenii și basarabenii au dus o luptă grea pentru a supraviețui. Condițiile naturale, frigurile, mlaștinile, țăntării, musculițele le-au creat mari proleme. În Gulag au muncit foarte mult pentru a câștiga o bucată de pâine, au făcut și câte două-trei norme pentru a putea să supraviețuiască ei și familiile lor. ...Condițiile în care au fost obligați să lucreze și să trăiască au fost de-a dreptul neomenești. Pentru munca lor nu erau remunerați, decât dându-le mâncare în cantități foarte mici. Oamenii practic au suferit enorm de mult din cauza foamei. În condițiile în care, primele dislocări de populație coincid și cu perioada războiului, tot ce se producea era trimis pe front. Bărbații la fel erau trimiși pe front, astfel o parte din muncile grele au trebuit să fie efectuate de femei și copii. Basarabenii au lucrat și la construirea uzinelor în anii de război, la câmp, la tăiatul pădurilor, ferme, construcții, căi ferate, mine etc. Nu aveau voie să părăsească locurile unde au fost exilați, trebuiau să fie mereu sub observațiunea oamenilor legii, cei internați în

lagărele de concentrare erau chiar numărați zilnic... Persoanele deportate au demonstrat prin munca și caracterul lor că sunt un neam muncitor, devenind cei mai buni gospodari din localitățile unde au fost exilați. Și după terminarea celui de-al Doilea Război Mondial, au continuat internările în lagărele sovietice și exilările în așa-zisele „așezări speciale”. Deși dislocările din anii 1945-1953 au fost deja după terminarea războiului, totuși condițiile de viață și de muncă în deportare nu s-au schimbat. Cei deportați au întâlnit aceleași probleme – foamea, lipsa hainelor, frica de sălbăticiunile din Siberia, animale, mlaștini, geruri mari. Muncile grele la care au fost siliți și normele foarte mari care, de regulă, erau irealizabile. Nu se ținea cont de faptul că majoritatea celor deportați erau locuitori ai satelor și nu au lucrat la întreprinderi industriale

și în mine, au fost siliți să o facă. Nu cunoșteau limba rusă și le era foarte greu să se înțeleagă atât cu șefii, colegii de muncă, cât și cu localnicii, acest fapt a dus la aceea că mulți copii au abandonat școala... Cei deportați care au fost duși în așa-zisele „așezări speciale” au întemeiat localități, au construit instituții de învățământ, magazine etc., iar remunerarea lor a fost la fel una extrem de proastă, în primii ani chiar primeau aceeași rație alimentară ca și deportații de până în 1945. Putem să afirmăm că cei deportați în Gulagurile staliniste au fost asemeni robilor. Timp de zeci de ani se considera important creșterea produsului industrial pe plan economic în anumite ramuri, cum ar fi extragerea cărbunelui, a oțelului, petrolului etc”.

Sursa: Gogu-Zinovii M., *Basarabia și Transnistria în Gulagul sovietic. Deportări și muncă forțată*. Ed. Lexon-Prim, Chișinău, 2024, pag. 198-199.

○ Analizează condițiile de viață și de muncă ale basarabenilor și transnistrenilor în GULAG, evidențiind dificultățile întâmpinate.

○ Argumentează cum contribuția deportaților la construirea localităților reflectă capacitatea lor de adaptare și supra-viețuire.

SURSE VIZUALE



Monumentul în memoria victimelor deportărilor regimului comunist („Trenul durerii”), sculptor: Iurie Platon. Inaugurat, Chișinău, 23 august 2013

○ Analizează monumentul conform algoritmului propus:

1. Evenimentul comemorat; amplasare; autorul; informații despre autor; elementele care îl definesc: personaje, formă, mărime, volum etc., cost. **2.** Analiza monumentului: mijloace artistice; tipologia; inscripția; personaje (eroi, victime); **3.** Semnificația monumentului: Contextul istoric al edificiului (scopul și semnificația); modalitatea de realizare (idei, finanțare, etape de construcție); modalitatea de inaugurare; utilitatea monumentului; abordări și discuții despre monument; actualitatea monumentului; impact. **4.** Anexe (fotografii, documente bibliografice). **5.** Modalități de realizare/prezentare: poster digital/fizic, articol de ziar, film etc. **6.** Prezentarea și evaluarea produsului.

FORMAREA ATITUDINII CRITICE/CIVICE

○ Accesează QR-codul sau linkul <https://arexplorer.8thwall.app/trenul-durerii/> și experimentează realitatea virtuală.

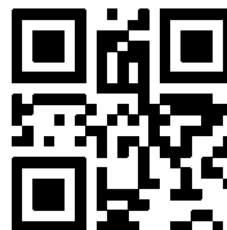
- Vei intra într-un vagon 3D, similar cu cel în care au fost deportați bunicii noștri.

- Vei găsi informații despre operațiunile de deportare.

- Vei vedea clipuri video cu mărturii ale celor deportați.

- Poți găsi numele rudelor deportate și în Cartea Memoriei.

○ Exprima-ți argumentat opinia, despre rolul mărturiilor supraviețuitorilor în păstrarea memoriei deportărilor din 12-13 iunie 1941, 5-6 iulie 1949 și 1 aprilie 1951 din RSSM.



PĂSTRAREA ȘI VALORIFICAREA MEMORIEI ISTORICE PRIN OPERE LITERARE, TEATRU, FILM

○ Explică, cum operele literare, filmele documentare și spectacolele teatrale contribuie la păstrarea memoriei istorice, folosind, ca exemplu, filmul documentar *Siberia din oase*, în regia Leontinei Vatamanu, piesele *Dosarele Siberiei* și *Tema pentru acasă* de Nicolae Dabija etc.

○ Identifică valorile general-umane și civice promovate prin operele literare, făcând referire la câteva titluri de carte care prezintă subiectul deportărilor staliniste. Argumentează alegerea.

EVALUAREA CUNOȘTINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR PRIN SURSE VIZUALE



Foto 1 – Baracă (locuință) pentru deportați, anii '1950, regeșia Irkutsk (arhiva personală a Mariei Litra. Sursa: Muzeul Național de Istorie a Moldovei).

Foto 2 – Femei deportate din localitățile din sudul RSS Moldovenești la tăiat pădure în Siberia, Întreprinderea de exploatare forestieră din Ceremuhovsk, Burjat-Mongolia, martie 1954. (Arhiva personală a lui Ilia Șupac. Sursa: Muzeul Național de Istorie a Moldovei).

Foto 3 – Un grup de tineri basarabeni, la încărcat vagoane, loc. Belaia Recika, r. Iurghinsk, reg. Tiumen, 1954. Sursa: Români în GULAG. Memorii, mărturii, documente. Vol. I (ed. Petrencu A., Cojocaru L., Pădureac L.). Chișinău, 2014, pag. 80.

○ Analizează imaginile din text și cele propuse.

○ Elaborează un text argumentativ: *Jurnal de priegie/exil*, care să reconstituie o zi din viața deportaților și să reflecte condițiile de trai, efortul fizic, suferințele, impactul psihologic al deportării.

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ



Vizualizează ciclul de emisiuni **Expedițiile Memoriei** (proiect, inițiat și coordonat în anii 2013-2019, de Octavian Țicu, dr. în istorie, cercetător științific, Institutul de Istorie, USM, cu susținerea Departamentului pentru Relațiile cu Românii de Pretutindeni).

Expedițiile Memoriei 2019 – Episodul I

<https://www.youtube.com/watch?v=s4ZFtl-FjPg>

Expedițiile Memoriei 2019 – Episodul II

<https://www.youtube.com/watch?v=0nL07O1KLQY>

Expedițiile Memoriei 2019 – Episodul III, <https://www.youtube.com/watch?v=q1FmaIrHtcE>

Expedițiile Memoriei: Siberia-Novosibirsk-Tomsk.

https://www.youtube.com/watch?v=BACV2OX_xgU

Evenimentul „Tragedii basarabene în Siberia. Istoria deportaților văzută de Expedițiile Memoriei”

<https://www.youtube.com/watch?v=rmcO4P6VYSY>

○ Realizează un eseu argumentativ cu tema: *Deportările din RSSM – un testament al rezistenței*.

ACTIVITATE ÎN GRUP

○ Formați echipe de câte 3-4 elevi și colaborați pentru realizarea sarcinii propuse.

○ Identificați, în localitatea de baștină sau în familie, persoane deportate la 5-6 iulie 1949 și 1 aprilie 1951 sau urmașii acestora, care vă pot oferi mărturii scrise, fotografii sau alte documente referitoare la această tragedie.

○ Stabiliți, utilizând harta „Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (1922–1956). GULAGUL” și resursele online recomandate, *Traseul deportaților din RSSM*: identificați localitatea de baștină, gara de îmbarcare și ruta până la regiunile sau locurile de deportare.

○ **Elaborați o hartă interactivă/digitală a deportărilor din 12-13 iunie 1941, 5-6 iulie 1949 și 1 aprilie 1951.**

Surse: Arhivele Memoriei, vol. 1. Tom 1-3. Cercetări realizate în localitățile din centrul Republicii Moldova, ed. L. Cojocaru, Chișinău, 2016-2020;

Arhivele Memoriei, vol. 2. Tom 1-2. Cercetări realizate în localitățile din sudul Republicii Moldova, ed. E. Postică, Chișinău, 2016-2018;

Arhivele Memoriei, vol. 3. Tom 1-2. Cercetări realizate în localitățile din nordul Republicii Moldova, ed. L. Pădureac, Chișinău, 2017-2019;

Cartea Memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist. Vol. 1-4, Ed. E. Postică, Chișinău (1999, 2001, 2003, 2005), https://www.nationalmuseum.md/ro/press_releases/memory_book/
<https://gulag.online/articles/mapa-taborovych-sprav-gulagu-a-pribehu-ze-stredni-evropy?locale=en>

<https://arhiva.gov.md/harta-operatiunii-de-deportare-in-masa-sud-%D1%8E%D0%B3-din-6-9-iulie-1949/>

Listele nominale pe vagoane a deportaților din RSS Moldovenească, 6-9 iulie 1949 <https://arhiva.gov.md/dosarele-fondului-r-3397-inv-4/>



Harta: Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste (1922-1956). GULAGUL.

Sursa: Dolghi A., Felea A. Istoria românilor și universală. Atlas. Chișinău, s., n. 2024, pag. 60.



◀ La cules porumbul în colhozul din satul Hagimus, cca anii 1949-1950. MRIEC, fototeca, cota arhivistică: FB-431

III.8. COLECTIVIZAREA GOSPODĂRIILOR INDIVIDUALE ȚĂRĂNEȘTI

DATE CRONOLOGICE

15 august 1940 – adoptarea *Decretului „Cu privire la restabilirea pe teritoriul Basarabiei a valabilității legilor sovietice privind naționalizarea pământului”*

28 octombrie 1940 – adoptarea Hotărârii privind organizarea colhozurilor în fostele colonii germane din Basarabia.

primăvara-vara 1946 – demararea procesului de colectivizare în raioanele de pe malul drept al Nistrului

1 ianuarie 1951 – încheierea colectivizării, colectivizarea a 97,5 % din gospodăriile agricole din RSSM

DICȚIONAR ISTORIC

Colectivizare – politică și proces de includere a gospodăriilor țărănești individuale în gospodării agricole colective, caracterizată prin trecerea mijloacelor de producție în proprietate colectivă, prin naționalizare, expropriere etc.

Colhoz – formă de gospodărie agricolă colectivă, cooperativă de producție, în URSS, creată în timpul colectivizării forțate.

JURNAL ISTORIC

„Colectivizarea agriculturii a fost un eveniment crucial în istoria URSS. Din partea Partidului Comunist, aceasta a fost prima încercare de inginerie socială pe scară largă și a marcat începutul terorii de masă staliniste. Colectivizarea a distrus obștea tradițională a țăranilor, înlocuind-o cu o structură forțată de producție agricolă, socialistă doar la formă. Noul sistem de colhozuri a permis statului să impună țăranimii o dare sub forma livrărilor obligatorii de produse agricole și a consolidat dominația birocratică la sate. (...) Eticheta de „chiabur” era aplicată celor mai înstăriți sau mai puțin disciplinați țărani, sau chiar celor care aveau ghinion, ceea ce însemna pierderea proprietății, arestarea și deportarea. Aceasta a fost una dintre cele mai înspăimântătoare valuri de represiune de masă din secolul al XX-lea”.

(Danilov V. și alții. *Tragedia satului sovietic. Colectivizarea și deschiaburirea*. Tomul 1. / *Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание. Документы и материалы*. Том 1. 1927-1929, Москва, 1999).

○ **Identifică caracteristici ale colectivizării în URSS.**

○ **Explică legătura dintre legislația referitoare la naționalizarea pământului și colectivizare.**

Considerații generale. În URSS decizia privind colectivizarea a fost luată în 1927, la cel de-al XV-lea Congres al Partidului Comunist (bolșevic). Semnalul pentru o schimbare radicală a politicii față de sat a fost dat în discursul lui I. Stalin de la Academia Comunistă din decembrie 1929. Colectivizarea a fost realizată în URSS între 1928 și 1937, însă în teritoriile anexate de URSS în 1939-1940 în urma aplicării Pactului Molotov-Ribbentrop (Ucraina de Vest, Belarusul de Vest, Basarabia, Estonia, Letonia și Lituania), colectivizarea a început după anexare, fiind finalizată la începutul anilor 50 ai secolului XX.

În momentul ocupării teritoriilor românești dintre Prut și Nistru de către URSS (28 iunie – 3 iulie 1940) cea mai numeroasă parte a populației era constituită din țărani, care dispuneau de o gospodărie privată cu un lot de pământ, utilaje de prelucrare a pământului, animale etc. Pentru a-și implementa politica de sovietizare și a aplica modul de producție socialist, satul urma să fie inclus în sistemul economic sovietic. Astfel, pământul a fost naționalizat și declarat proprietate a statului. În conformitate cu decretul „Cu privire la restabilirea pe teritoriul Basarabiei a valabilității legilor sovietice privind naționalizarea pământului” din 15 august 1940, pe întreg teritoriul Basarabiei se impunea aplicabilitatea legislației sovietice referitoare la naționalizarea pământului, fondul funciar al Basarabiei a fost declarat proprietate a statului sovietic. Însă scopul imediat al regimului sovietic era extragerea unei mari cantități de cereale și de alte produse agricole din satul basarabean.

Puterea sovietică a aplicat în Basarabia politicile de colectivizare a agriculturii, organizare a colhozurilor și deschiaburire, însoțite de arestarea și deportarea țăranilor basarabeni după modelul aplicat și în alte republici ale URSS. Averea țăranilor era evaluată la prețuri foarte joase și luată, în multe cazuri, fără întocmirea actelor respective, astfel țăranilor li se impunea convingerea că ceea ce aduceau ei în colhoz nu avea valoare.

○ **Explică termenul *deschiaburire*.**

○ **Demonstrează o continuitate în politica de sovietizare a teritoriilor anexate.**

Colectivizarea în 1940-1941. Primele colhozuri au fost create în noiembrie 1940, în localitățile și pe pământurile coloniștilor germani în conformitate cu hotărârea specială a CCP și CC al PC(b)M din 28 octombrie 1940, care prevedea organizarea colhozurilor, alături de sovhozuri, în fostele colonii germane. Astfel, în județul Cahul urmau să fie organizate 7 colhozuri, iar în

județul Bender (Tighina) – 6. Colhoznicii au primit în proprietate casele abandonate de nemți, iar utilajul, vitele de tracțiune și cele producătoare rămase au trecut în proprietatea statului. Totodată, prin hotărârea „Cu privire la strămutarea colhoznicii în fostele colonii nemțești din județele Bender (Tighina) și Cahul ale RSSM” din 14 noiembrie 1940, s-a decis strămutarea în colhozurile create a 198 de familii colhoznice din colhozurile raioanelor Grigoriopol și Camenca de pe malul stâng al Nistrului.

Oficial, procesul de colectivizare a demarat la începutul anului 1941. În acest sens, Comisariatul pentru agricultură a întocmit instrucțiuni speciale privind organizarea și înregistrarea colhozurilor din Basarabia. În februarie 1941, în cele 6 județe ale Basarabiei erau 111 colhozuri, ce cuprindeau 14 362 de gospodării țărănești, iar către 19 iunie 1941 erau 120 de colhozuri, ce cuprindeau 16 244 de gospodării. Procesul de colectivizare în RSSM a fost întrerupt odată cu declanșarea Operației Barbarosa și cu implicarea României în război împotriva Uniunii Sovietice.

○ **Evidențiază particularitățile colectivizării în 1940-1941.**

Colectivizarea gospodăriilor țărănești în anii 1946-1949. După reocuparea Basarabiei de Uniunea Sovietică și restabilirea RSS Moldovenești în hotarele din anii 1940-1941, colhozurile au fost restabilite doar în teritoriile din stânga Nistrului. La 1 ianuarie 1946, existau 227 de colhozuri, care reuneau 45300 de gospodării, aproximativ 9% din gospodăriile țărănești ale întregii republici, și 56 de sovhozuri.

Pentru autoritățile sovietice nu era convenabilă colectivizarea imediată a gospodăriilor după război, în special în contextul foametei, deoarece țăranii individuali erau obligați să livreze statului cantități mari de produse agroalimentare și să plătească impozitul agricol, indiferent de productivitatea culturilor, în cazul neîndepliniri fiind judecați, iar averea confiscată. Sistemul de livrare obligatorie a produselor agricole la stat consta în diferențierea țăranilor pe categorii după mărimea țarinii sau a lotului de pământ posedat și obligativitatea livrărilor în funcție de apartenența la o categorie sau alta. Prin intermediul acestor impozite, regimul stalinist a promovat o politică de stoarcere a cât mai multor resurse materiale și financiare posibile din satul moldovenesc. Introducerea unor impozite exagerate îi convingea pe țăranii de nerentabilitatea extinderii producției gospodăriilor lor, de inutilitatea – ba chiar și absurditatea – acumulării de avere

Printre primii care s-au înscris în colhozuri au fost țărani săraci, activiști, care erau din aceeași categorie socială, și persoanele demobilizate din Armata Roșie. Pentru a stimula procesul de colectivizare, statul a oferit un sprijin considerabil noilor colhozuri, acordându-le credite pe termen lung, scutindu-le de livrările obligatorii către stat în primul an de activitate și de impozitul pe venit, reducând cu 50% impozitul agricol pentru colhoznici și implementând alte măsuri de susținere economică.

În condițiile create, o parte din țărani, pentru a se salva de foame, dar și pentru a se salva de impozitele și plățile obligatorii către stat, care erau exagerate, s-au înscris în colhozuri. O altă parte din țărani s-au înscris de frică, deoarece se ducea o propagandă a luptei cu chiaburii, considerați de către regimul sovietic dușmani și exploatare. Această luptă presupunea și acțiuni represive împotriva persoanelor etichetate și mai târziu deportarea acestora. Printre metode de forțare a colectivizării a fost includerea arbitrară a gospodăriilor țărănești în categoria „chiaburilor”. Cei care erau etichetați astfel nu numai că pierdeau dreptul de a se înscrie în colhoz, dar erau și supuși unor impozite uriașe, ceea ce le făcea imposibilă supraviețuirea economică.

Intrarea în colhoz se făcea în urma înaintării unei cereri către Cărmuirea colhozului, cu enumerarea averii pe care o oferea cooperativei agricole, și după ce era examinată în cadrul Adunării generale a colhozului. Adunarea generală adopta hotărârea prin vot. Însă cea mai mare parte a țăranilor, în pofida condițiilor grele ale foametei, dar și a presiunilor autorităților nu doreau să se înscrie în gospodării agricole colective.

La 27-29 august 1947, la plenara a XIII-a a CC al PC(b)M, președintele Consiliului de Miniștri, Gh. Rudi, a anunțat că colectivizarea este o sarcină stringentă a structurilor de partid și sovietice în domeniul agriculturii RSSM. În septembrie-decembrie 1947, în raioanele din dreapta Nistrului au fost organizate 274 de gospodării agricole colective. La 1 ianuarie 1948, activau 361 de colhozuri cu 46.958 de gospodării țărănești, 10,3% din numărul lor total, iar pe parcursul anului 1948, în raioanele din dreapta Nistrului au fost organizate 227 de colhozuri. Ca urmare a deciziilor luate la cea de-a XVII-a Plenară a CC al PC(b) din Moldova, din noiembrie 1948, în RSSM s-a intensificat propaganda constituirii colhozurilor.



Semănatul în colhozul „Kotovski” din raionul Ialoveni. 1948.
MRIE „A. Candu”, fototeca.

○ Explică de ce imediat după reanexare autoritățile sovietice n-au accelerat colectivizarea.

○ Argumentează că țăranii au fost forțați să se înscrie în colhozuri.

Colectivizarea gospodăriilor țărănești în iulie 1949–1951. La 5-6 februarie 1949, la Congresul al II-lea al PC(b) din Moldova, N. Coval, secretarul Comitetului Central, a menționat că „organizația de partid a Moldovei urmează să soluționeze cea mai importantă și complicată sarcină – asigurarea trecerii tuturor gospodăriilor țărănești individuale răzlețite pe calea gospodăriei mari socialiste, pe calea colhozurilor” și a subliniat necesitatea combaterii mai ferme a rezistenței țăranimii înstărite față de colectivizare. Pentru aplicarea acestor măsuri, sute de activiști de partid și funcționari sovietici au fost trimiși în sate cu scopul de a sprijini organizarea colhozurilor. Conform doctrinei staliniste, chiaburii, considerați exploatare ai muncii altora, nu aveau loc în economia socialistă.

În corespundere cu hotărârile anterioare, la 6 aprilie 1949, a fost adoptată Hotărârea Biroului Politic al CC al PC (b) din toată Uniunea „Cu privire la deportarea de pe teritoriul RSSM a chiaburilor, foștilor moșieri, marilor comercianți, complicilor activi ai ocupanților germani, persoanelor care au colaborat cu organele de poliție germane și romane, membrilor partidelor și organizațiilor profasciste, albgardiștilor, membrilor sectelor ilegale, precum și a familiilor tuturor categoriilor enumerate mai sus”, ce prevedea deportarea a 11,3 mii de familii, în regiunile estice ale URSS în luna iunie 1949. La 28 iunie 1949, Consiliul de Miniștri al RSSM a adoptat o hotărâre „Cu privire la deportarea familiilor de chiaburi, foști moșieri și mari comercianți din RSSM”. Deportarea a avut loc în noaptea de 5 spre 6 iulie 1949. În total, au fost „deschiaburite”, adică depozitate de mijloacele

de producție și expulzate din republică, 11 281 de familii, numărul total al persoanelor strămutate forțat fiind de 35 796.

Deportarea forțată și extrajudiciară a familiilor țărănești înstărite a fost o măsură ilegală și inumană, fără nicio legătură cu ideea socialistă de transformare a satului, dar a avut un impact semnificativ asupra societății rurale. Îndepărtarea bruscă și rapidă a celor mai gospodari țărani din sate a provocat frică în rândul țăranilor, devenind astfel catalizator al procesului de colectivizare. În primele zile de după deportare, în aproape toate raioanele de pe malul drept al Nistrului, s-a înregistrat o creștere semnificativă a cererilor din partea țăranilor de a adera la cooperative agricole.

În 1949, procentul gospodăriilor ce au intrat în colhoz s-a mărit de la 19,8 la 80,8 % la 1 ianuarie 1950, iar la 1 ianuarie 1951 – la 97,5 % . Astfel, în 1950, procesul de colectivizare în RSS Moldovenești a fost, în linii mari, finalizat, agricultura devenind aproape în totalitate colectivizată. La 1 ianuarie 1951, în RSSM funcționau 1 636 de colhozuri, care includeau 468 422 de gospodării țărănești. La 1 noiembrie 1951, în 50 de raioane din dreapta Nistrului, fără raioanele Baimaclia, Glodeni, Telenești și Târnova, erau 863 de gospodării țărănești individuale necolektivizate. Acestora li s-a

impus un impozit agricol mărit în medie de 676 ruble pentru fiecare „gospodărie chiaburească”.

○ Numește metoda utilizată de sovietici pentru a impune țăranii să se înscrie în colhoz.

○ Demonstrează că colectivizarea a fost un proces violent.

Consecințele colectivizării. Colectivizarea gospodăriilor țărănești individuale a fost o componentă importantă a planului de sovietizare a populației, fiind efectuată în mod forțat și violent și cu un impact profund în numeroase domenii ale vieții. Finalizarea colectivizării a însemnat instaurarea unor noi relații social-economice în localitățile rurale, instaurarea proprietății colective (în realitate de stat) asupra pământului și mijloacelor de producție.

Colectivizarea a distrus proprietatea privată, gospodăria țărănească tradițională, modul de gândire, psihologia și deprinderile tradiționale ale țăranului. Astfel, colhoznicul nu trebuia să-și mai planifice activitatea economică a gospodăriei, nici asigurarea familiei din munca pe ogorul propriu. Aceste procese au determinat schimbări esențiale în viața cotidiană a populației, fostul țăran proprietar sau arendaș de pământ devenind muncitor agricol.

○ Argumentează că colectivizarea a distrus organizarea tradițională a satului basarabean.



Brigada de câmp din colhozul „Stalin” din satul Sipoteni merge la muncă. Raionul Călăraș. 11 mai 1950. ANA, fototeca, c. a. 3310.



Adunarea generală a colhoznicilor colhozului „Stalin”, satul Teiu, raionul Tiraspol, 1954. MNEIN, fototeca, c. a. FB 1835.

STUDIU DE CAZ

REALITATEA COTIDIANĂ ÎN SCRISORI CĂTRE AUTORITĂȚI

„Oxente Crâjanovschi scria că s-a înscris în colhozul „Lenin” în momentul organizării acestuia, respectând prevederile Regulamentului Artelorilor Agricole. El a cedat colhozului inventar viu și neviu, semințe și furaje, contribuind astfel la bunul mers al gospodăriei colective. În anul 1941, înainte de instaurarea regimului sovietic, deținea 7 hectare de pământ, iar ulterior autoritățile i-au alocat încă 2,2 hectare, ajungând la un total de 9,2 hectare. Potrivit clasificării gospodăriilor



țărănești, el fusese încadrat în categoria mijlocașilor. Cu toate acestea, în anii următori, a devenit ținta unor acuzații venite din partea unor persoane pe care le considera motivate de invidie, din cauza terenurilor sale cultivate cu livadă și vie. Aceste acuzații, preluate de conducerea raională, au condus la verificări organizate de persoane presupuse neutre. În urma deciziei Sovietului raional al deputaților din Florești din 7 decembrie 1948, gospodăria sa a fost clasificată ca fiind chiaburească, iar el a fost exclus din colhoz. Astfel, deși contribuise cu bunuri și resurse la colectivizare, Crâjanovschi a fost eliminat din sistemul colhoznic.

Vlas Ion, într-o scrisoare adresată lui Stalin, s-a plâns că a fost inclus pe nedrept în categoria chiaburilor. În 1947, sovietul sătesc i-a transmis 2,5 hectare de pământ de la mama sa, pe care a început să-l prelucreze. În primăvara anului 1948, a solicitat și a primit pământ suplimentar, ajungând să dețină în total 7 hectare, dintre care 6,5 hectare de teren arabil și 0,5 hectare pe lângă casă. El a subliniat că gospodăria sa era modestă, deținând doar un cal și o vacă, fără utilaje agricole avansate sau muncitori angajați. Împreună cu

familia, și-a lucrat singur pământul, fără să beneficieze de venituri nelucrate sau să exploateze pe alții. Cu toate acestea, a fost încadrat în rândul chiaburilor.

Serghei Berlinschi din satul Olănești relatează că a fost forțat să predea casa și terenul către autoritățile locale, iar când a încercat să se înscrie în colhoz, a fost refuzat, rămânând astfel fără mijloace de trai. Ana Secrier din satul Cerlina a relatat că autoritățile locale i-au confiscat casa și au transformat-o în sediu pentru cooperativa de consum, spunându-i că, deși a predat bunurile, tot ea rămâne responsabilă pentru datoriile impuse de stat". (Țăranu, M. S. (ed.). *Scrisori către Stalin sau Spovedaniile celor ocupați (1947-1953)*. Chișinău: Pontos, 2014, p.92-93)

- Estimează averea persoanelor citate în sursă. Formulează o concluzie asupra condiției sociale a acestor persoane.
- Enumeră metodele utilizate de sovietici pentru a deposeda țăranii de avere.
- Apreciază politica autorităților sovietice față de țărani.
- Demonstrează că metodele utilizate de sovietici erau represive.

OPINII ISTORIOGRAFICE

01. „Colectivizarea gospodăriilor țărănești individuale, conjugată cu foametea din anii 1946-1947, cauzată de politicile conducerii de la Moscova, a fost fenomenul social care a marcat covârșitor populația rurală din Basarabia. Țăranii, constituind, în momentul ocupării teritoriilor românești de către URSS (28 iunie – 3 iulie 1940) și un deceniu după aceasta, partea cea mai numeroasă a populației din spațiul dintre Prut și Nistru, reprezentau chipul social, economic și cultural al Basarabiei. Răsnița colectivizării va distruge caracteristicile adevăratului țăran, aruncându-l într-un sistem artificial de relații economice și sociale, îi va impune valori spirituale străine, îi va schimba modul de gândire, psihologia și deprinderile”. (Ion Șișcanu, *Colectivizarea în RSS Moldovenească: conjunctură, modalități și consecințe*, în *Historia est Magistra Vitae* : Valori, paradigme, personalități : În onoare profesor Ion Eremia, Chișinău, 2019, p. 581)

- Determină în document o consecință a colectivizării asupra societății din RSSM.
- Argumentează opinia autorului.

02. „(...) în primii ani de după colectivizare producția agricolă s-a aflat într-o criză permanentă, și nu atingea nu doar nivelul de până la război, ci nici pe cel al anului 1948, ultimul an de până la colectivizarea în masă. Diversele măsuri aplicate de stat – majorarea livrărilor de tehnică, crearea unor organe excepționale de administrare a satelor sub forma secțiilor politice ale SMT, comasarea colhozurilor – ameliorau doar într-o măsură neînsemnată situația. Starea critică a producției agricole, precum și impozitele mari și cotele obligatorii la stat reprezentau cauzele nivelului de viață foarte jos al țăranilor din satul colhoznic.” (Valeriu Pasat. *RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940- 1953)*, Chișinău, Cartier Istoric, 2011).

- Apreciază dacă colectivizarea a avut efectul scontat.
- Exprimă-ți opinia dacă colectivizarea a avut drept consecință creșterea bunăstării populației.

D1. Evoluția colectivizării în raioanele din dreapta Nistrului din RSSM în anul 1949

Data	Numărul colhozurilor	gospodării	% ale colectivizării
1 ianuarie	588	91 102	19,8
1 februarie	678	101 650	22,0
15 martie	881	134 060	29,2
1 aprilie	925	139 756	30,5
1 mai	925	140 460	30,7
10 iunie	939	141 043	30,9
1 iulie	965	147 156	32,2
20 august	1593	302 041	66,0
1 septembrie	1 715	330 489	71,7
1 octombrie	1 743	354 538	77,5
1 noiembrie	1 725	357 422	78,4
1 decembrie	1 743	366 400	79,2
1 ianuarie 1950	1 747	368 790	80,8
1 ianuarie 1951	1 486	422 858	97,5

Sursa: История народного хозяйства Молдавской ССР: 1917-1958 гг. Кишинев: Издательство «Штиинца», 1974, с. 272.

○ Formulează o concluzie referitoare la impactul deportărilor asupra ritmului de colectivizare a gospodăriilor agricole.

MEMORII

M1. „Tare mult am îndurat, tare mult. Când îmi aduc aminte, plâng. [plânge] Ca să-i sperie, să-i dea în colhoz, i-au ridicat. Eu așa zic, dar nu știu precis. Eu, ca și cum, așa am înțeles: că au vrut să facă colhozuri și lumea nu se ducea în colhoz, că avea pământul lor fiecare, cumpărau cândva pământul. Rușii au vrut să sperie lumea ca să facă colhoz, iată ce au vrut”. (Alexandra Ursachi, deportată. Arhivele Memoriei. Vol. III, Tom. 1).

○ Identifică scopul deportării țăranilor în anul 1949.

○ Apreciază impactul social-economic și psihologic al deportărilor asupra populației.

EVALUAREA CUNOȘTINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

- Enumeră actele normative care defineau forma de proprietate în URSS.
- Explică de ce majoritatea țăranilor nu doreau să intre în colhoz.
- Numește metodele prin care statul sovietic a silit țăranii să intre în colhozuri.
- Exprimă-ți opinia de ce existau cazuri de respingere a cererilor de intrare în colhoz.
- Compară procesul de colectivizare în RSSM cu procesul de colectivizare în RASSM, utilizând Diagrama Venn.

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

○ Elaborează un eseu cu tema: *Colectivizarea forțată și consecințele ei asupra satului basarabean.*

ACTIVITATE ÎN GRUP

- Intervievați persoane care au muncit în colhoz în anii postbelici.
- Colectați imagini cu tematica muncii în colhoz.
- Redactați un ziar cu tematica *Viața în colhoz.*



Angajatele fabricii de tricotaje „Steaua Roșie” din or. Chișinău la prezentarea articolelor produse, anul 1978. Sursa: ANA, M 2 10.

III.9. NAȚIONALIZAREA ÎNTREPRINDERILOR INDUSTRIALE. INDUSTRIALIZAREA FORȚATĂ ÎN RSSM

DATE CRONOLOGICE

28 iunie 1940 – ocuparea Basarabiei, precum și a nordului Bucovinei și ținutul Herța de către Armata Roșie

2 august 1940 – crearea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (RSSM)

15 august 1940 – emiterea de către Prezidiul Suprem al URSS a decretului „Cu privire la naționalizarea băncilor, întreprinderilor industriale și comerciale, ale transportului fluvial și feroviar și a mijloacelor de comunicație din Basarabia”

23 august 1944 – reanexarea Basarabiei de către Uniunea Sovietică

iulie 1946 – adoptarea de către Sovietul Suprem al RSSM a „Legii cu privire la planul cincinal de restabilire și dezvoltare a economiei naționale a RSSM în anii 1946-1950”

DICȚIONAR ISTORIC

Naționalizare – trecerea bunurilor din proprietatea privată în proprietatea statului.

Industrializarea forțată – ritmul ridicat de creștere industrială impus de politica unor țări comuniste, în favoarea unor ramuri industriale (industria constructoare de mașini, siderurgică, chimică) și în defavoarea producției bunurilor de consum.

Planul Cincinal – plan (economic) întocmit pe o perioadă de cinci ani, apărut în Uniunea Sovietică, fiind creat de Gosplan pe bazele liniilor directoare generale stabilite de partidul comunist pentru dezvoltarea economică.

Gosplan – Comitetul de Stat pentru Planificare, a fost principalul organ de planificare economică al Uniunii Sovietice, era instituția responsabilă de elaborarea planurilor economice centralizate (anuale, cincinale sau pe termen lung), care stabileau direcțiile principale de dezvoltare a economiei naționale.

Stahanovist – un muncitor sau angajat care muncește extrem de mult, depășind normele obișnuite. Acest termen este inspirat de la minerul sovietic Alexei Stahanov, care a devenit celebru pentru că a reușit să extragă într-o singură zi o cantitate de cărbune mult mai mare decât media lucrătorilor.

Context istoric. După instaurarea regimului bolșevic în Basarabia, au fost luate măsuri radicale în vederea fondării pilonilor economici pe care avea să se sprijine partidul comunist în activitatea sa de edificare a societății sovietice. Puterea sovietică avea stabilită prin Constituție (Legea Fundamentală) baza economică, care se reducea la proprietatea statului asupra tuturor mijloacelor de producție.

Pe teritoriul Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (RSSM) în anii 1940-1941, 1944-1991, dezvoltarea economică a fost una plină de divergențe. Bolșevicii au urmărit aplicarea sistemului monopolist de stat în economie și aici, și se urmărea un sistem de muncă conform unui plan unic, sub controlul strict al autorităților.

Naționalizarea întreprinderilor industriale în 1940-1941. La 15 august 1940, Prezidiul Suprem al Uniunii Sovietice (URSS) a emis decretul „Cu privire la naționalizarea băncilor, întreprinderilor industriale și comerciale, ale transportului fluvial și feroviar și a mijloacelor de comunicație din Basarabia”. Acest decret stabilea că întreprinderile se considerau naționalizate din ziua de 28 iunie 1940. Astfel, chiar dacă proprietarii acestor întreprinderi erau în localitățile lor, bunurile le-au fost naționalizate și au fost trecute în proprietatea statului. Imediat au fost stabilite formele sovietice de administrare și de organizare a procesului de producție, legislația sovietică a muncii, salarizării etc. Potrivit acestui decret și a hotărârilor guvernului RSSM adoptate ulterior, au fost naționalizate 545 de întreprinderi industriale, 4 centre electrice, toate băncile de împrumut și de economii, transportul fluvial, feroviar și aerian, tramvaiele și autobuzele, mijloacele de telecomunicații, toate tipografiile și fabricile de băuturi alcoolice, unitățile comerciale a căror sumă depășea 600 mii lei, pivnițele, rezervoarele de petrol, spitalele, sanatoriile, instituțiile de învățământ, cinematografele, teatrele, stadioanele, muzeele și galeriile de artă, farmaciile, hotelurile etc. Astfel statul sovietic a devenit proprietarul patrimoniului industrial și cultural din RSSM. Iar toate acestea au permis sustragerea în 1940 din acest teritoriu anexat a 7,2 milioane cărămizi, 88 mii metri pătrați de țiglă, 74,3 mii tone de var de construcție, 64 mii unități de articole tricotate, 11,8 mii tone de zahăr, 14 mii tone de unt, 48,5 milioane de borcane de conserve, 26 mii tone de făină, 1,3 milioane decaltri de spirt, 138 milioane țigarete etc.

O atenție deosebită a atras sistemul totalitar dezvoltării transporturilor. La 28 iunie - 3 iulie 1940, a fost

capturată toată tehnica de la căile ferate române din Basarabia. În aceeași lună a fost creată Direcția căilor ferate Chișinău. Toată rețeaua căilor ferate a fost refăcută, substituindu-se linia îngustă de tip occidental cu una mai largă, corespunzătoare standardelor din Rusia. Într-un timp scurt au fost reparate podurile, mijloacele de telecomunicații, au început să funcționeze liniile aeriene: Chișinău – Moscova, Chișinău – Kiev, de asemenea, se întreținea legătura aeriană a Chișinăului cu orașele Bălți, Tiraspol, Cahul. Această politică se promova din motivul că Rusia Sovietică considera Basarabia un punct strategic militar foarte important pentru geopolitica colonială rusă, orientată spre Balcani. Din primele zile de ocupație toți CFR-iștii români (peste două mii de lucrători) au fost arestați, judecați, iar mai apoi duși în Siberia. În locul lor au fost aduși lucrători ai căilor ferate din Rusia.

Naționalizarea proprietății private a dus la sărăcirea populației din Basarabia, iar oamenii gospodari, negustori, ingineri, medici, învățători, proprietari de restaurante, hoteluri etc. au fost declarați dușmani ai poporului și persecutați.

○ Explică scopul naționalizării și modul în care a contribuit la transformarea economiei locale.

○ Identifică principalele sectoare industriale afectate.

1.	2.	3.
16. ✓	Ирпичинский завод	Сороки
11. МЕТАЛЛОПРОЦЕССОРНОСТЬ.-		
17.	Механический завод	гор. Юшинец
18.	Механический завод	гор. Юшинец
19.	Механический завод	" "
20.	Механический мастерская Бельцкая	гор. Бельцы
21.	Литейная и механическая мастерская	гор. Бельцы
22.	Механический мастерская Бельцкая	" "
23.	Механический мастерская	" "
24.	Механический мастерская	" "
25.	Механический мастерская	гор. Сороки
26.	" мастерская	" "
27.	Гаражный завод	гор. Юшинец
28.	Механическая мастерская	г. Бельцы

Fragment din documentul privind naționalizarea unor întreprinderi private în baza Decretului Prezidiului Sovietului Suprem al URSS cu privire la naționalizarea băncilor, a întreprinderilor industriale și comerciale, a transportului feroviar și naval și a mijloacelor de telecomunicații din Basarabia din 15 august 1940. Sursa: ANA, F.2848, in. 16, d. 2, f. 5.

Industrializarea forțată.

Industria în RSSM s-a reconstituit treptat după distrugerile provocate de război. Economia a fost supusă planificării de stat. Comitetul de Stat al Planificării (Gosplanul) era instituția care se ocupa de planificarea în URSS, și RSSM a fost încadrată în sistemul planificării sovietice, ceea ce însemna controlul minuțios asupra economiei republicii. În martie 1946, Sovietul Suprem al URSS a adoptat „Legea cu privire la planul cincinal de restabilire și dezvoltare a economiei naționale a URSS în perioada 1946-1950”, iar în iulie, Sovietul Suprem al RSSM adoptă „Legea cu privire la planul cincinal de restabilire și dezvoltare a economiei naționale a RSSM în anii 1946-1950”. Obiectivul acestei legi era dezvoltarea industrială a RSSM, deci dintr-o țară agrară trebuia să devină o republică industrială.

Formele și metodele de mobilizare a oamenilor muncii în scopul îndeplinirii planurilor cincinale în industrie erau diferite. În primul rând, autoritățile comuniste aplicau metode de presiune economică. Posturile de conducere și salariile oferite depindeau de rezultatele activității economice ale secțiilor, fabricilor sau uzinelor. Pentru a se întreține pe ei înșiși și familiile lor, angajații erau nevoiți să accepte orice condiții de muncă. În al doilea rând, organele de stat impuneau norme de producție de regulă exagerate, iar angajații nu aveau posibilitatea să lupte pentru majorarea salariilor, îmbunătățirea condițiilor de muncă sau de trai, deoarece orice manifestări de protest erau curmate cu brutalitate.

La începutul anilor '50 a fost construit un număr mare de fabrici și uzine. În anul 1944, a fost creată fabrica de tricatat ciorapi care după mai multe reorganizări din 1953, este cunoscută sub denumirea de



Stația electrică orășenească, 1944-1945. Sursa: ANA, F. 1026, inv. 2, d. 340, f. 1.



Fabrica de conserve „1 Mai” 1944-1945. Sursa: ANA, F. 1026, inv. 2, d. 340, f. 21.

fabrica de tricotaje „Steaua Roșie”, în anul 1945 se pun bazele fabricii de mobilă din Chișinău, cunoscută ulterior ca fabrica de mobilă „Codru”, de asemenea, au fost înființate mai multe fabrici agroalimentare (de lactate, conserve, prelucrare a peștelui). Spre finele anului 1946 în republică funcționau 535 de întreprinderi industriale. În anii 1946-1947, au început a activa fabrica de piele, fabrica de încălțăminte, fabrica de conserve, fabrica de tutun etc., și la Călărași în 1948-1949 a fost înființată fabrica de conserve.

În RSSM în anul 1953 funcționau deja în jur de 600 de întreprinderi mari și mici, printre ele erau centrala de la Dubăsari, combinatul de mătăsuri de la Bender, uzinele mecanice de la Chișinău, Bălți, Tiraspol, combinatul de tutun din Chișinău, fabricile de conserve din Nisporeni, Tiraspol, Chișinău, fabrica de blănuri din Bălți, fabricile de zahăr din Bălți și Rîbnița. De asemenea, mai funcționau fabrici care produceau ulei, paste făinoase, bere, spirt, mezeluri, cărămidă, covoare, vin, veselă etc. Către anul 1953, unitățile energetice produceau 0,7 la sută din totalul producției industriale din RSSM, industria constructoare de mașini și de prelucrare a metalelor – 9,8%, industria materialelor de construcție – 4,9%, industria de cherestea – 3,6%, industria ușoară – 17,3%, industria alimentară – 59,3%.

În anul 1956, se continua construcția fabricilor și uzinelor, au fost puse bazele uzinei „Electromașina”, iar în anul 1964, a uzinei de frigidere din orașul Chișinău. Iar către anul 1958, în republică funcționau 1 707 întreprinderi mari. În comparație cu anul 1940, indicele producției industriale a crescut de 2,6 ori.

În pofida condițiilor grele de muncă, numărul personalului din industrie a crescut de la 17,5 mii în anul 1940 până la 104,8 mii în anul 1958.

Este important de menționat că în industria RSSM predomina munca manuală. Se aplicau așa-zisele forme și metode socialiste de organizare a muncii (mișcarea stahanovistă, întrecerea socialistă etc.). Nu se practica stimularea materială a muncitorilor pentru activitatea lor, dar cea politică, comunistă.

Pe la mijlocul anilor 60 ai sec. XX, RSSM a trecut printr-o criza economică din cauza tehnicii învechite, care nu corespundea gradului de avansare a progresului tehnic mondial, în unele ramuri ale industriei nu se îndeplineau planurile de fabricație, calitatea producției industriale scădea, se micșora venitul național. A fost nevoie de mai multe reforme și din anul 1966 până în anul 1980, au fost create și fabricate peste 1 150 de tipuri de aparate, instalații și alte articole industriale noi, au fost modernizate 16,568 de instalații de producție, dotate cu dispozitive de calcul, instrumente optice, linii tehnologice etc., cadrele ingineresti și muncitorii tot erau aduși în mare parte din Rusia, materia primă, de asemenea, de exemplu, la uzina de tractoare se primea materie primă de la 260 de întreprinderi industriale din toată Uniunea Sovietică. Industrializarea a fost un fel de mijloc de colonizare a RSSM.

Teoria economică sovietică considera localitățile rurale doar sursă de producție agricolă. Un timp îndelungat a fost stopată activitatea industrială a satului, industria fiind concentrată mai mult în orașe și mai rar în orașele. La mijlocul anilor 70 întreprinderile industriale de la sate produceau doar 9 % din producția globală a republicii. Acest număr ne semnificativ de întreprinderi sătești era reprezentat, exclusiv, de întreprinderi din industria alimentară, de construcție și cea de reparație a tehnicii agricole.

O trăsătură caracteristică dezvoltării industriale din RSSM a fost și amplasarea geografică, care a avut mai mult un caracter politic decât economic. Întreprinderile au fost construite în locațiile populate mai mult de ruși și ucraineni, de exemplu, 37% din toată industria RSSM se afla în cele cinci raioane din stânga Nistrului.

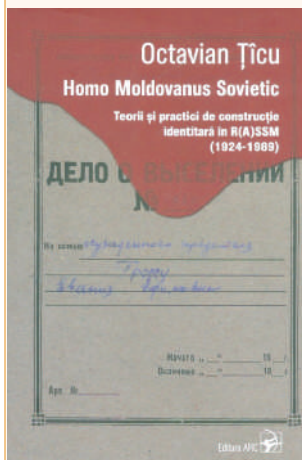
În anul 1985, funcționau 565 de întreprinderi, asociații, combinate de producție proprie, inclusiv 62 de întreprinderi ale industriei grele, 109 – ale industriei constructoare de mașini, 88 de întreprinderi ale industriei ușoare, 306 întreprinderi ale industriei alimentare. Astfel, a crescut și numărul de muncitori, în anul 1985, erau de trei ori mai mulți față de anul 1960.

Cadrele muncitorești locale erau folosite la cele mai grele munci și mai puțin plătite. Structura de conducere a industriei a fost adusă din alte republici ale URSS. Ei erau asigurați cu locuri de trai. Pentru moldovenii angajați însă, o problemă a fost lipsa spațiului locativ. În aceste întreprinderi erau angajate și multe femei, iar copiii la vârstă fragedă trebuiau să fie duși la grădinițe și creșe.

Efectele industrializării coroborată cu colectivizarea, inclusiv și deportările de populație au dus la distrugerea elitelor rurale, îmbătrânirea satelor și pierderea unor obiceiuri și tradiții autentice. Pentru RSSM, țară preponderent agrară, industrializarea a însemnat o violare a cursului economic natural și distrugerea unei potențiale surse de creștere economică.

○ Stabiliți cel puțin două cauze și două consecințe ale industrializării forțate.

VIZIUNI ISTORIOGRAFICE



V.I. Realitățile războiului civil și ale intervenției străine, psihoza „cetății asediate”, cel de-al Doilea Război Mondial, dar mai ales transformarea treptată a contradicțiilor geopolitice și economice postbelice dintre URSS și SUA într-o confruntare militaro-politică a celor două blocuri au avut un impact decisiv asupra dezvoltării economice a

URSS. De o importanță majoră au fost, fără îndoială, crearea Complexului Militar Industrial și militarizarea economiei.

(O. Țicu, *Homo Moldovanus Sovietic*, p. 171).

○ Cum a influențat militarizarea economiei sovietice, generată de începutul Războiului Rece, direcțiile de dezvoltare industrială ale RSS Moldovenești?

○ În ce măsură formarea Complexului Militar-Industrial al URSS a determinat prioritizarea anumitor ramuri industriale în RSSM, în detrimentul dezvoltării economiei locale tradiționale?

ANALIZA DOCUMENTELOR DE ARHIVĂ

D1.

În fondul arhivistic „Administrația financiară a județului Bălți” în „Scrisoarea cu nr. 124 din 05.mai 1943, adresată administratorului financiar al județului Bălți, este înscris Tolpeghin Alexei, ca proprietar al unui depozit de produse petroliere.

(Sursa: ANA, F. 1492, inv. 3, d. 307, f. 121).

D2.

În fondul arhivistic „Primăria orașului Bălți” în „Lista exproprierilor (VI A) și a atribuirilor de bunuri (VI B) în timpul ocupației, din localitatea Bălți, județul Bălți, pentru anul 1941, pe str. Regina Maria, 26, este înscris Tolpeghin Alexei cu averea înainte de expropriere: 2 case cu 13 încăperi, 37 ha de teren arabil, 10 ha de pășuni, 3 ha vii-livezi, 30 cai, 24 bovine, 200 porci, 476 oi, 20 mașini agricole: pluguri de fier, 6 semănătoare, 4 secerătoare, 1 mașină de treierat, bunurile au foste expropriate – naționalizate.

(Sursa: ANA, F. 1456, inv. 5, f. 276, f. 57v, 78)

○ Ce informații oferă documentele de arhivă referitoare la statutul economic al lui Tolpeghin Alexei înainte și după aplicarea politicii de naționalizare în RSS Moldovenească?

○ În ce măsură exproprierea averii lui Tolpeghin Alexei reflectă caracterul represiv al regimului totalitar sovietic în plan economic și social?

DOCUMENTARE CINEMATOGRAFICE

DOCUMENTAR CINEMATOGRAFIC - 1



○ Privește secvența video unde este redată construcția Hidrocentralei de pe râul Nistru, or. Dubăsari, anul 1954, din „Moldova Sovietică” nr. 26, anul 1954, Sursa: ANA.

○ Expune, după părerea ta, care au fost avantajele și dezavantajele construirii acestei Hidrocentrale.

DOCUMENTAR CINEMATOGRAFIC - 2



○ Vizionează un fragment din filmul „Seduși și abandonati”, scenariu și regie Ana Iurieva, Moldova-film, 1989, Sursa: ANA.

○ Menționează 3 dificultăți pe care le întâlneau moldovenii angajați în întreprinderile industriale din URSS.

DOCUMENTAR CINEMATOGRAFIC - 3



○ Vizionează împreună cu profesorul secvența video cu privire la activitatea Fabricii „Bucuria”, anul 1967, Sursa: ANA.

○ Precizează ce tipuri de dulciuri producea fabrica „Bucuria”.

○ Explică cum a reușit fabrica să producă în 10 luni cantitatea anuală prevăzută de planul cincinal.

ANALIZA DOCUMENTELOR FOTOGRAFICE



Vedere din atelierul de asamblare al Uzinei „Electromașina” din or. Chișinău, anul 1978. Sursa: ANA, M164.



Vedere generală din atelierul nr. 6 al Asociației de producție „Vibro-pribor” din or. Chișinău, anul 1979. Sursa: ANA.



Membrii brigăzii de cusătorese nr. 13 din or. Ribnița, distinși cu titlul de „colectiv al muncii comuniste”. Sursa: ANA, M220.



Angajatele fabricii de tricotate „Steaua Roșie” din or. Chișinău, anul 1979. Sursa: ANA, L1131.

○ Analizează fotografiile, utilizând următorul algoritm:

- Datează fotografia.
- Examinează anturajul, obiectele de decor, vestimentația etc.
- Determină ce realități prezintă fotografia.
- Reflectează, care a fost scopul fotografiei. Argumentează.
- Compară realitățile prezentate de fotografie și coroborează-le cu alte surse (documente, scrisori, jurnale, acte, etc).

EVALUAREA CUNOȘTIINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

În baza celor studiate realizați o scenă: „Dialog istoric: Naționalizarea unui restaurant în Basarabia postbelică”
Algoritm:

- Elevii lucrează în două grupuri pentru realizarea unui videou în care va avea loc un interviu imaginar cu un proprietar de restaurant din Basarabia și familia acestuia, cărora li s-a naționalizat afacerea.
- Interviul va include 6-8 idei-cheie despre efectele naționalizării (ex.: pierdere bunuri, deportări, stigmatizare socială, muncă forțată, schimbări economice).
- Interviul se va prezenta sub forma unui joc de rol care se va filma.
- Se va proiecta filmul și se vor duce discuții despre impactul naționalizării asupra oamenilor.
- Realizează un proiect, care să cuprindă informații despre un obiectiv economic dintr-o localitate care a funcționat în perioada totalitar comunistă (poate fi localitatea ta, raionul sau alt oraș). Prezentarea trebuie să conțină:

- Denumirea acestora
- Anul de înființare/reorganizare
- Domeniul de activitate
- Imagini video, foto.

FORMAREA ATITUDINII CIVICE/ DEZBATERE

- Organizați în clasă dezbateră: Poate fi considerată industrializarea RSSM eficientă?
- Alcătuiți două grupe: una va aduce argumente asupra eficienței industrializării (munca în comun etc.), iar altă echipă va argumenta contrariul eficienței industrializării.



◀ Fotografie ce ilustrează locurile de deportare a basarabenilor în regiunea Tomsk.
Foto: „Expedițiile Memoriei”.



◀ Imagine documentară a localității Cordon, regiunea Tiumeni, sat întemeiat de basarabeni, care actualmente nu mai există.
Foto: „Expedițiile Memoriei”.

Privește cu atenție fotografiile care ilustrează locurile din deportare (Reflecție critică).

○ Argumentează de ce putem considera munca forțată o formă de represiune psihologică, nu doar fizică? folosește exemple din aceste fotografii.

○ Gândește-te cum ar fi să lucrezi în condiții similare și scrie un rând despre ce impact ar avea asupra psihicului tău.

III. 10. IMPACTUL PSIHOLOGIC ȘI SOCIAL AL REPRESIUNILOR ASUPRA POPULAȚIEI. VICTIMELE FOAMETEI, COLECTIVIZĂRII ȘI DEPORTĂRII

DATE CRONOLOGICE

12 - 13 iunie 1941 - prima operațiune de deportare în masă din Basarabia.

1946-1947 - foametea organizată de regimul sovietic în RSSM

5-6 iulie 1949 - al doilea val de deportări în masă din RSSM (operațiunea „Iug”)

1 aprilie 1951 - ultimul val de deportare în masă din RSSM (operațiunea „Sever”)

DICȚIONAR ISTORIC

Deportare - trimitere forțată pe cineva într-o regiune îndepărtată, într-un lagăr de concentrare, ca măsură represivă, a condamna pe cineva la exil politic.

Stigmatizare - condamnare în mod public sau aruncare asupra cuiva dispreț public prin dezvăluirea unor fapte, manifestări etc.

Traumă - Emoție violentă care modifică personalitatea unui individ, sensibilizându-l la alte emoții de același fel, astfel încât acesta nu mai reacționează normal.

Chiabur - Țăran bogat, care poseda pământ și importante mijloace de producție, care dispune de avere, înstărit, bogat.

Context istoric. Deportările din RSSM, foametea organizată și colectivizarea forțată au rămas în memoria colectivă și sunt fenomene traumatice enorme. Mărturiile celor care au trecut prin aceste orori scot la lumină traumatisme multiple. În primii ani ai ocupației sovietice, pentru a impune în funcțiune totalitatea mijloacelor terorii, era nevoie de un motiv, și acest motiv a fost găsit, „chiaburii”. Dacă nu existau, ei erau inventați. Constrângerea fiscală, intimidarea, arestarea, bătaia, confiscarea averii și deportarea erau cele mai răspândite metode pentru a-i determina pe țărani să renunțe la tradiționalul model de gospodărie în favoarea gospodăriei colective. Violența, crimele comise în numele idealului, epurărilor au fost avizate pozitiv și se considerau o normalitate în numele unui sistem social-politic și al unui Om Nou Sovietic. Este important de menționat că un rol important în comiterea acestor atrocități îi revin dictatorului Iosif Stalin. El își arogă mai multe roluri de Tată, Dumnezeu, Erou, Mântuitor. După cel de-al Doilea Război Mondial, în URSS, Iosif Stalin devine centrul cultului și adorației colective. Numeroase orașe și sate au fost redenumite cu numele liderului sovietic, a fost înființat în onoarea sa Premiul Stalin și Premiul Stalin pentru Pace. Pe durata războiului numele lui Stalin a fost introdus în noul imn sovietic. Stalin a devenit subiectul artelor sovietice: muzică, literatură, sculptură, pictură, cinematografie. Drept urmare, în mentalitatea locuitorilor din URSS, inclusiv și a celor din RSSM, Iosif Stalin era perceput ca salvator al tuturor problemelor dificile, în care s-au regăsit. De aceea oamenii disperăți, aflați în situații critice, de foarte multe ori scriau scrisori adresate personal lui Stalin. În aceste scrisori putem observa cum cei care le scriau (de la copii de 13 ani până la bătrâni de 84 de ani) lăsau să se întrevadă speranțe, așteptări, iluzii și dezamăgiri, pe care le simțeau în raport cu schimbările politice ale vremii. Stalin și-a supus unor situații dureroase și umilitoare și colegii de partid. Unora le-a arestat soțiile, copiii, internându-i în lagăre de muncă, iar ei trebuiau să fie politicoși cu Stalin, fără măcar să îndrăznească să ceară eliberarea lor. Dictatorul a reușit să instaureze o stare de sadism atât în anturajul lui printre tovarășii de Revoluție și Partid, cât și în rândurile populației simple.

Impactul psihologic asupra victimelor foametei și colectivizării. Foametea organizată de către regimul sovietic de ocupație în 1946-1947 a dus la decesul a cca 150-200 de mii de țărani din RSSM. Pro-

dusele agroalimentare au fost rechiziționate în mod forțat, iar populația lăsată fără rezerve minime pentru trai. Efectele acestei foamete s-au resimțit pe termen lung, iar impactul psihologic este profund: frica de lipsuri, teama pentru viața celor dragi. Cei care au reușit să supraviețuiască, și astăzi își fac rezerve de provizii, au o atitudine mai deosebită față de bucata de pâine. Țăranii care au fost obligați să dea până la ultimul grăunte la stat și-au pierdut nu doar bunurile, dar și propria identitate. Au început să se teamă om de om, aveau suspiciuni față de vecini, rude, prieteni. Nu mai exista în sate solidaritatea rurală, dar o stare psihologică de frică, bănuială și neîncredere.

Impactul psihologic asupra victimelor deportării. Deportarea propriu-zisă. Soarta familiilor deportate în primul val, 12-13 iunie 1941, poate fi reconstituită după două scenarii: primul – capul familiei fusese arestat anterior (28 iunie 1940-12 iunie 1941), al doilea – capul familiei a fost reținut împreună cu familia în momentul deportării și separat de familie la gară. Ceilalți membri ai familiilor au fost trimiși în exil în Siberia și Kazahstan. Toți cei deportați, începând de la copii, bătrâni, femei însărcinate erau repartizați la munci, pentru a obține un minim necesar pentru trai. În al doilea val de deportare (5-6 iulie 1949) putem stabili următorul scenariu: unii membri ai familiei au scăpat de deportare, deoarece nu se găseau acasă la momentul deportării, dar familiile lor au fost exilate. Au existat numeroase cazuri, când au fost deportați doar părinții sau doar copiii. Aceasta însemna că acești copii fie deportați, fie rămași acasă erau singuri, fără niciun sprijin. În multe cazuri când au fost deportați copiii, membrii familiei solicitau și ei să fie duși în locurile de exil, pentru a fi aproape de cei dragi. Și în această operațiune de deportare toți erau puși la munci, deportații trebuiau să se prezinte la secția de miliție, ori la sovietul sătesc din locurile de exil, lunar, pentru a-și confirma prezența, libertatea de mișcare le era limitată. Pentru cei deportați în al treilea val (1 aprilie 1951), Siberia la fel a însemnat greutăți, atrocități, frica de a vorbi despre religie, în unele cazuri au trebuit chiar să renunțe la convingerile religioase. În urma împrejurărilor și a lucrului ideologic, care s-a exercitat asupra acestei comunități religioase, ei dorind să revină la patrie, să-și recapete libertatea, au renunțat public la iehovism și i-au îndemnat și pe ceilalți să rupă orice legătură cu această confesiune (Cazul familiei lui Pavel Cucuietu, deportată în regi-

unea Tomsk, raionul Zyreanskij, satul Torba). Sigur că au renunțat la credința lor în condiții extreme, nu de bună voie. Prin urmare, pe lângă aceste aspecte de strămutare forțată, munci grele, foamete, boli etc., cei deportați au trăit stări de frică, violență, stări de panică etc. Operațiunile de deportare au avut loc noaptea, fără a fi anunțați, fără a li se oferi unele explicații, ceea ce a însemnat pentru cei deportați o experiență traumatică complexă.

Lupta pentru supraviețuire în locurile de exil.

Viața deportaților în exil era dominată de lipsuri, privațiuni și pericole permanente. Ei erau obligați să presteze munci istovitoare, cu norme de muncă impuse peste puterile fizice ale unui om. Condițiile climatice extreme amplificau suferințele: iernile siberiene aduceau temperaturi ce coborau până la -50°C , în timp ce verile erau toride, făcând viața aproape imposibilă. Resursele necesare supraviețuirii erau insuficiente. Deportaiții nu aveau haine corespunzătoare pentru a se proteja de frig și primeau rații



Grădiniță construită de basarabeni deportați în localitatea Pervomaisk, regiunea Tiumeni. Foto: „Expedițiile Memoriei”.

alimentare foarte reduse. Malnutriția și bolile deveneau fenomene frecvente. În plus, mediul natural aducea noi amenințări: roiurile de țânțari provocau îmbolnăviri grave, mlaștinile îngreunau deplasările, iar animalele sălbatice din taigaua siberiană reprezentau un pericol constant. Aceste condiții extreme au avut un impact devastator și asupra stării psihologice. Deportaiții resimțeau epuizare, neputință și adesea sentimentul că viața lor nu mai are rost. Situația era agravată de stigmatizarea socială: erau etichetați drept „dușmani ai poporului” sau „elemente antisovietice”, ceea ce le provoca rușine și sentimentul de inferioritate în fața localnicilor, deși nu săvârșiseră nicio faptă infracțională.

Pierderea persoanelor apropiate și pericolul de a-și pierde propria viață. Un element dramatic al vieții în exil a fost pierderea membrilor de familie. Numeroși deportați și-au pierdut părinții sau copiii încă din primul an, din cauza alimentației insuficiente și a frigului extrem din taigaua siberiană. Malnutriția, munca istovitoare, lipsa igienei și absența medicamentelor au determinat o rată foarte ridicată a mortalității în GULAG. În aceste condiții, deportaiții trăiau permanent cu teama de moarte. Pentru a-și asigura supraviețuirea, atât pentru ei înșiși, cât și pentru cei din familie, erau adesea constrânși să accepte compromisuri, care nu le erau caracteristice.

Revenirea acasă și umilința legată de ascunderea statutului de deportat timp de mai multe decenii. Revenind din deportare, majoritatea nu au putut să locuiască în casele lor, pentru că le-au fost confiscate, cu greu puteau să se angajeze în câmpul muncii. Copiii deportaților au fost expuși unei marginalizări sociale semnificative: la școală erau adesea etichetați drept „dușmani ai poporului”, iar tinerii întâmpinau dificultăți considerabile în procesul de admitere la instituțiile de învățământ superior. Această stigmatizare socială a determinat menținerea tăcerii cu privire la experiența deportării; nu discutau despre aceasta nici în cadrul familiei, ascundeau informațiile, pentru a proteja generațiile următoare. Au trăit toată viața unii cu rușinea dosarului de deportat.

Frica de repetare a represiunilor. Impedimentul de a vorbi despre deportări este frica de a nu se repeta acele atrocități din partea Statului. Atât în cadrul proiectului „Expedițiile Memoriei”, terenul de cercetare fiind Federația Rusă și Kazahstan, cât și în cadrul proiectului „Arhivele Memoriei”, terenul de cercetare fiind toate raioanele Republicii Moldova, cei intervievați de foarte multe ori refuzau să vorbească, argumentele fiind că „lucrurile se pot repeta”. Dar au existat și situații când, după câteva zile, cei deportați se răzgândeau și își anunțau decizia de a oferi informații, cum este și cazul Verei Gortopan, deportată din localitatea Larga, r-l Briceni, în regiunea Tomsk, care inițial a refuzat să vorbească cu echipa de expediționari, iar ulterior a decis să ofere detalii despre viața din deportare și a permis chiar să fie filmat și oferit publicului acest interviu, pentru a se cunoaște adevărul istoric. În acest context, observăm că există încă tendința la nivel de familie de a ține secrete aceste detalii din viața lor, considerându-le a fi o experiență stigmatizantă sau chiar periculoasă.



Cimitirul localității Cordon, regiunea Tiumeni, sat întemeiat de basarabeni deportați, care actualmente nu mai este. Foto: „Expedițiile Memoriei”.

Asumarea trecutului Procesul de asumare a trecutului represiv reprezintă o etapă lentă și adesea incompletă în evoluția societății, însă este fundamental ca aceste experiențe istorice să fie cunoscute, analizate critic și integrate în identitatea națională. Evenimente precum foametea, colectivizarea forțată și deportările au generat efecte complexe, atât fizice, cât și psihosociale. La nivel individual, victimele și descendenții acestora au experimentat pierderea încrederii în semeni, traume psihice, la nivel comunitar, tradițiile și coeziunea socială au fost afectate, iar solidaritatea a fost erodată. Această

moștenire istorică continuă să influențeze prezentul, manifestându-se prin reticența populației de a se implica civic, prin divizarea comunității și prin dificultăți în construirea unui capital social sănătos. Studiul și conștientizarea acestor efecte sunt esențiale pentru consolidarea unei societăți caracterizate de responsabilitate morală, reziliență socială și implicare civică.

Pierderea idealurilor. Pierderea credinței în Dumnezeu și a încrederii în moralitate este o realitate evocată în mărturiile celor deportați. Din cauza ororilor care au trebuit să le vadă în deportare și în special cei internați în lagăre pentru reeducare prin muncă, unii basarabeni s-au dezamăgit în credință. Ei nu puteau să înțeleagă cum bărbați harnici erau împușcați sau puși la munci grele până la exterminare, ori femei cu prunci și bătrâni luați din case și deportați. Întrebarea și dezamăgirea pentru mulți era „unde s-a uitat Dumnezeu, unde este Dumnezeu, de ce a pedepsit așa oameni?”. Aceste reacții apar nu doar atunci când pierzi persoanele dragi, dar și când pierzi patria și libertatea. Mărturiile celor deportați pun în lumină atacul sistemului represiv asupra idealurilor persoanelor deportate, asupra reperelor morale și spirituale.

Stigmatizarea reciprocă. Trădarea și invidia din partea consătenilor erau și acestea aspecte care au dus la traumatizarea celor care au fost victime ale regimului sovietic. Aceste reacții sociale, alimentate de teama de represiunile regimului, accentuau izolarea psihologică și pierderea încrederii în comunitate, sporind suferința celor persecutați. În timp ce sistemul represiv a atribuit celor deportați calificative derivate din stigmatizarea economică și socială, numindu-i „culaci” și „dușmani ai poporului”, persoanele își numeau consătenii cu care erau în relații de animozitate „cozi de topor” etc., astfel s-a constituit în localități stigmatizarea reciprocă. Toate acestea vor avea efecte pe termen lung: relațiile sociale erau bazate mai mult pe frică și precauție decât pe solidaritate, iar copiii și nepoții învățau să evite implicarea civică sau să fie reticenți în relațiile sociale. Stigmatizarea reciprocă arată cum teama și represiunile unui regim pot afecta nu doar victimele directe, ci și întreaga comunitate, lăsând urme în comportamentele sociale și în coeziunea comunitară pentru mai multe generații.

VIZIUNI ISTORIOGRAFICE

Zinaida Bolea

PROBLEMATICA NARCISICĂ
ȘI RELAȚIA CU CELĂLALT
ÎN TRAUMATISMUL ASOCIAT
FENOMENULUI DEPORTĂRIILOR
DIN RSS MOLDOVENEASCĂ



Devenind obiect de cercetare după cel de-al Doilea Război Mondial, trauma istorică a urmat aceleași căutări de clarificare conceptuală, abordarea psihanalitică fiind un reper conceptual fundamental în acest demers epistemic. Astfel, respectând tradiția psihanalitică, elaborarea traumatismului istoric implică valorificarea memoriei traumatice, prin care avem posibilitatea de a vedea cum este reprezentată trauma și narațiunea supraviețuitorilor, cum este transmisă experiența și ce se întâmplă în procesul de transmitere a acestei memorii.

(Z. Bolea, *Problema Narcisistă și Relația cu Celălalt în Traumatismul Asociat Fenomenului Deportărilor din RSS Moldovenească*, p. 62)

- Citește cartea scrisă de Zinaida Bolea, este o carte esențială pentru înțelegerea impactului psihologic al represiunilor asupra populației.
- Analizează coperta cărții și notează 2 elemente vizuale (imagini, simboluri) și explică ce transmit despre subiectul deportărilor.
- Cum este transmisă experiența traumei istorice, conform textului?

MĂRTURII

M1. „Despre greutățile pe care le-au avut atunci, când au fost aduși în Siberia, ne-au povestit mult mai târziu, acum câțiva ani. Au fost aduși în niște locuri sălbatice, iar localnicii îi priveau ca pe dușmani ai poporului. Mergeau la lucru în păduri, cu ziua, numai ca să poată câștiga ceva de mâncare. În timp de doi ani bunica și un frate de-al tatălui au decedat. Când l-am întrebat pe tata cum i-au înmormântat, tata mi-a zis că „i-au îngropat ca pe niște câini”.

...

Mărturiile lui Vladimir Crivoveaz în: Maria Gogu-Zinovii, *Ne-au povestit calvarul. Mărturii despre trista istorie, trăită de basarabenii deportați în Siberia*, Ploiești 2019, p. 101.

- Analizează fragmentul și explică ce trăiri psihologice ale deportaților sunt sugerate prin cuvintele și expresiile utilizate.
- Argumentează cum aceste expresii reflectă umilința, marginalizarea și trauma trăită de cei care au fost victime ale represiunilor staliniste.

DOCUMENTE

D1.

„Eu Vă rog, Dragul nostru Conducător și Învățător Iosif Visarionovici, să emiteți ordinul Dumneavoastră Suprem și să mă excludeți din listele chiaburilor și să-mi dați libertatea democratică ca să trăiesc printre colhoznici, dar nu ca un prizonier, pentru că ne împovărează cu impozite pe care nu sunt în stare să le achit, de asemenea, Vă rog să nu refuzați rugămintii mele omenești, cu neîntârziere aștept indicația Dumneavoastră Supremă”.

Sursa: ANA, F. 2848, inv. 7, d. 131, f. 110; În M. S. Țăranu, *Scrisori către Stalin*, Chișinău 2014.

- Analizează fragmentul din document și explică care era atitudinea țăranilor față de puterea sovietică.
- Argumentează răspunsul tău prin identificarea expresiilor de supunere și disperare din text.

Imagine 1



Valeriu Pasat, Sinuosul drum al Eufrosiniei Kersnovski de la Soroca în Siberia, <https://historia.ro/>

○ Analizează imaginile documentare și evidentiază cel puțin două efecte psihologice asupra deportaților.

Imagine 2



<https://www.youtube.com/watch?v=0nL0701KLQY>

Vizionați documentarul „Expedițiile Memoriei” Tiumeni, Ep. 2, de la min 42:00 – min. 54:00

○ Realizează un afiș tematic, un îndemn civic adresat generației tale cu titlul: Deportările staliniste din Basarabia – memorie istorică și impact asupra identității colective”.

EVALUAREA CUNOȘTIINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

○ Asociază numele celor de mai jos cu decizii, evenimente și procese istorice după modelul dat:

- Iosif Stalin – lider al Uniunii Sovietice, a fost responsabil pentru politicile represive care au dus la deportări, persecuții politice și ororile comise inclusiv în Basarabia.

- Lavrenti Beria

- Nicolai Ejov

○ Redactează un text argumentativ de 10-15 rânduri în care să prezinți impactul represiunilor staliniste asupra identității și echilibrului emoțional al comunităților locale din RSSM.

○ Argumentează, folosind exemple istorice (deportări, arestări, supraveghere politică) și consecințele asupra încrederii între oameni, memoriei colective și relației cu autoritatea.



◀ Adunare a detașamentelor pionierești din Chișinău, 1957. Muzeul de Stat al ținutului natal din RSSM. MNEIN, FN 160-310.

III. 11. FORMAREA OMULUI SOVIETIC: SUBORDONAREA POLITICĂ A ȘCOLII ȘI EDUCAȚIEI TINEREI GENERAȚII

DATE CRONOLOGICE

19 mai 1964 – emiterea ordinului Ministerului Învățământului Superior și Mediu Specializat al URSS care a consfințit limba rusă ca principală limbă de instruire.

DICȚIONAR ISTORIC

Pionier – membru al Organizației Unionale a pionierilor V. I. Lenin (1922-1991), parte a Uniunii Tineretului Comunist (Comsomol)

Homo sovieticus – nume critic și ironic acordat omului sovietic. Propaganda sovietică prezenta omul sovietic având exclusiv caracteristici pozitive. În prezent, cercetătorii subliniază caracteristicile negative ale *homo sovieticus*: supunerea necondiționată față de orice acțiuni ale autorităților, oportunism; disponibilitatea de a executa orice ordine, chiar și cele imorale; indiferență față de calitatea muncii; furtul la locul de muncă; lipsă de inițiativă și evitarea oricărei responsabilități personale; ambiții scăzute; tendința spre beție; suspiciune; înșelăciune.

Discriminare pozitivă – politici și măsuri care oferă tratament preferențial, pentru a ajuta sau încuraja anumite grupuri de persoane care, din motive istorice, economice sau de altă natură, sunt dezavantajate în accesul la muncă, educație și formare, în scopul corectării inegalității care există în realitate.

Comsomol (ULCT) – Uniunea Leninist Comunistă a Tineretului

JURNAL ISTORIC

„Partidul consideră că Codul moral al constructorului comunismului include următoarele principii morale:

- devotament față de cauza comunismului, dragoste pentru Patria socialistă, pentru țările socialismului;
- muncă conștiincioasă pentru binele patriei: cine nu muncește, nici nu mănâncă;
- preocuparea fiecăruia pentru păstrarea și sporirea averii publice;
- conștiință înaltă a datoriei publice, intoleranță față de încălcarea intereselor publice;
- colectivism și ajutor tovărășesc reciproc: unul pentru toți și toți pentru unul;
- relații umane și respect reciproc între oameni: omul este pentru alt om prieten, tovarăș și frate;
- onestitate și veridicitate, puritate morală, simplitate și modestie în viața publică și privată;
- respect reciproc în familie, preocupare pentru creșterea copiilor;
- intoleranță față de nedreptate, parazitism, minciună, carierism, lăcomie;
- prietenie și fraternitate între toate popoarele URSS, intoleranță față de ura națională și rasială;
- intoleranță față de dușmanii comunismului, cauza păcii și libertatea popoarelor;
- solidaritate fraternală cu muncitorii din toate țările, cu toate popoarele.” (*Codul Moral al omului sovietic – constructor al comunismului, adoptat la cel de-al XXII-lea Congres al PCUS (1961)*).

○ **Elaborează o listă comparativă a valorilor înaintate față de un constructor al comunismului și a valorilor unui patriot al țării și neamului, în opinia ta.**

Caracteristici generale. Una dintre caracteristicile de bază ale regimurilor totalitare a fost „omul nou”, devotat statului și susținător fidel al regimului. Fundamentul teoretic al formării „omului nou” a fost constituit de ideologia marxist-leninistă. Astfel, construcția socialismului presupunea atât transformări economice și politice, cât și crearea unui nou tip de om, eliberat de „reminiscențele capitaliste” și perfect adaptat societății comuniste. În acest context, învățământul a fost transformat într-un instrument esențial de îndoctrinare, având misiunea, așa cum se arăta în documentele de partid, „să educe cetățeni credincioși partidului și ideologiei marxist-leniniste”. Conducătorii URSS au pus în fața școlii sarcina de a educa „omul nou” – un om al epocii socialismului, în care normele morale trebuiau să se combine cu planurile de viață și ideile corespunzătoare ale Partidului Comunist.

Proiectul formării „omului sovietic” a reprezentat una dintre cele mai ambițioase încercări de construcție socială și națională din secolul XX. Un „homo sovieticus” trebuia:

- să fie devotat nemărginit Patriei sovietice multinaționale;
- să activeze în beneficiul statului, luptând împotriva dușmanilor interni și externi;
- să împărtășească ideologia comunistă, fiind fidel Partidului Comunist, cu devotament față de idealurile partidului;
- să manifeste sentiment de mândrie pentru implicarea proprie în construcția comunismului;
- să susțină colectivismul;
- să fie subordonat disciplinei, pe care statul o menține prin pedepse și recompense;
- să fie ateu;
- să fie bine pregătit din punct de vedere moral și fizic, adică „cetățean-soldat”.

Prin intermediul propagandei erau prezentate și promovate responsabilitatea față de țară și partid și disponibilitatea pentru sacrificii, influențând cele mai profunde niveluri ale conștiinței publice, construind modul necesar de gândire, de simțire și modelul corespunzător de comportament.

○ Enumeră principalele caracteristici ale omului nou sovietic, în corespundere cu ideologia comunistă.

Contextul istoric, premisele și caracteristici ale formării „omului sovietic” în RSSM. Formarea „omului sovietic” în RSSM trebuie înțeleasă în contextul mai larg al politicilor de sovietizare, implementate în teritoriile anexate de URSS. După anexarea Basa-

rabiei de către URSS în iunie 1940, reinstaurarea administrației sovietice în 1944 și până la destrămarea Uniunii Sovietice în 1991, regimul comunist a inițiat un amplu proces de transformare socială și culturală, având ca obiectiv integrarea populației locale în sistemul sovietic. În acest context a subordonat instituțiile educaționale obiectivului de a construi un „om nou”, dezrădăcinat de tradițiile și valorile naționale și perfect integrat în sistemul valorilor comuniste. Sistemul educațional a devenit principalul teren de îndoctrinare a tinerei generații, pentru transformarea elevilor și studenților în promotori ai ideologiei comuniste.

Procesul de formare a „omului sovietic” în RSSM s-a desfășurat într-un context geopolitic și etno-cultural specific, într-o republică creată artificial, cu o populație majoritar românească, ceea ce a impus adaptarea constantă a politicilor educaționale la realitățile locale și a fost caracterizat prin:

- transformarea sistemului educațional într-un instrument de sovietizare;
- impunerea valorilor și principiilor comuniste, comune întregului spațiu sovietic;
- confruntarea cu necesitatea de a legitima prezența lor într-un teritoriu cu puternice legături istorice și culturale cu România.
- deznaționalizarea și construcția unei identități „moldovenești” distincte de cea românească.

Principalele instrumentele utilizate de regimul sovietic în acest proces au fost:

- supravegherea permanentă și orientarea ideologică a procesului educațional;
- controlul ideologic al corpului profesoral;
- implementarea programelor școlare și manualelor ideologizate în procesul de învățare;
- promovarea „limbii moldovenești” cu grafie chirilică;
- impunerea limbii ruse;
- crearea organizațiilor de octombrei, pionieri și comsomoliști;
- organizarea unui sistem extins de activități extracurriculare cu caracter ideologic;
- propagarea idealurilor comuniste prin toate mijloacele mass-media;
- lupta cu religia și tradițiile;
- implementarea sărbătorilor socialiste.

○ Explică contextul realizării proiectului creării omului nou în RSSM.

○ Descrie metodele de implementare utilizate de regimul sovietic.

Instituționalizarea sistemului educațional sovietic în RSSM a început imediat după anexarea Basarabiei în 1940. Acest proces a fost întrerupt la 22 iunie 1941 și reluat după reocuparea teritoriului de către trupele sovietice în 1944, când s-a trecut rapid la reorganizarea întregului sistem educațional după modelul sovietic.

În 1944-1945, considerat an de cotitură pentru tânăra generație din RSSM, s-a pus baza sistemului educațional sovietic. În această perioadă s-a instaurat controlul administrativ și politic asupra tinerei generații, în condițiile continuării operațiunilor militare și ale necesității restabilirii economiei după război. Deși resursele erau insuficiente, obiectivele politico-ideologice erau prioritare și se realizau chiar și în condiții de pauperitate. Copiii au început să fie supuși „dresajului ideologic” prin programele de studii ideologizate și prin implicarea în organizațiile comuniste de copii și tineret.

Autoritățile sovietice acordau o atenție deosebită școlii și sistemului educațional ca instrumente de transmitere a ideologiei comuniste și de formare a „omului nou”, fapt confirmat și prin numeroasele directive și hotărâri ale organelor de partid referitoare la „îmbunătățirea muncii ideologice” în școli și universități.

Sistemul educațional implementat în RSSM era caracterizat prin centralizare excesivă, uniformizare și control politic strict. Toate aspectele procesului educațional – de la programele școlare și manuale, până la metodele de predare și activitățile extrașcolare – erau reglementate de directivele Ministerului Învățământului din URSS și supravegheate de organele de partid.

Un aspect esențial al instituționalizării sistemului educațional sovietic în RSSM a fost crearea unei rețele de instituții de învățământ superior. În 1940, a fost fondat Institutul Pedagogic din Chișinău, iar după război s-au înființat Universitatea de Stat din Chișinău (1946) și alte instituții de învățământ superior. Aceste instituții aveau rolul de a forma cadrele necesare pentru implementarea politicilor sovietice în toate domeniile vieții sociale, economice și culturale ale republicii.

○ Justifică importanța instituționalizării sistemului educațional sovietic în RSSM în controlul tinerei generații.

Politica de cadre și controlul ideologic asupra corpului profesoral a fost o componentă esențială a strategiei sovietice de transformare a educației într-un instrument de formare a „omului sovietic”, urmărind și scopul de formare a unor cadre didactice fidele regimului. Autoritățile sovietice au avut o preocupare constantă pentru formarea unei „intelectualități moldovenești” fidele regimului, care să promoveze teoria sovietică a existenței unei „limbi moldovenești” și a unei identități separate, diferite de cea românească. Acest interes este reflectat în multiple hotărâri ale CC al PC(b)M și în directivele Ministerului Învățământului din RSSM.

După reinstaurarea puterii sovietice în 1944, autoritățile au constatat că în RSSM exista un deficit acut de cadre didactice „ideologic corecte”. Multe cadre didactice din perioada interbelică erau considerate „necorespunzătoare” din punct de vedere politic, fiind etichetate drept „elemente burgheze” sau „naționaliste”. În acest context, regimul a implementat o politică agresivă de înlocuire a vechilor cadre didactice cu persoane loiale regimului, chiar dacă acestea aveau o pregătire profesională precară. Corpul didactic din RSSM a fost supus unui proces intens de verificare ideologică și „epurare politică”. Profesorii care nu corespundeau criteriilor politice erau concediați sau marginalizați. Concomitent, se desfășura un proces de pregătire accelerată a unor noi cadre didactice, recrutate predominant din mediile muncitorești și țărănești, considerate mai receptive la ideologia comunistă.

Politica de cadre implementată în învățământul superior din RSSM a fost caracterizată prin ceea ce documentele numesc „discriminare pozitivă a moldovenilor”, o politică care, în realitate, ascundea contradicții profunde. Pe de o parte, autoritățile declarau că urmăresc promovarea cadrelor didactice din rândul populației locale, dar, pe de altă parte, criteriile ideologice și lingvistice (cunoașterea limbii ruse) limitau semnificativ accesul „moldovenilor” la poziții de conducere în sistemul educațional. Deși regimul a depus eforturi de a forma un corp didactic omogen din punct de vedere ideologic, totuși au existat forme variate de rezistență și adaptare din partea cadrelor didactice. Unii profesori reușeau să mențină, în limitele posibilului, un anumit grad de autonomie profesională și să transmită elevilor și valorile tradiționale, dincolo de discursul oficial impus.

○ Descrie politica de cadre aplicată în RSSM.

○ Demonstrează că eforturile autorităților sovietice de control deplin al cadrelor didactice nu au fost cu succes.

Programele școlare, manualele și politica lingvistică au constituit instrumente esențiale de îndoctrinare ideologică în sistemul educațional din RSSM. Elaborarea programelor și manualelor era strict controlată de autorități, acestea fiind concepute astfel încât să transmită elevilor o viziune asupra lumii „corectă” din punct de vedere ideologic.

După reinstaurarea puterii sovietice în 1944, s-a trecut rapid la introducerea unor programe și manuale noi, elaborate conform directivelor Ministerului Învățământului din URSS. Aceste programe puneau accent pe studierea „științelor sociale” (marxism-leninism, materialism dialectic și istoric, economia politică, etc.) și pe interpretarea marxist-leninistă a tuturor disciplinelor, inclusiv a celor tehnice și naturale.

Un rol deosebit în îndoctrinarea ideologică îl jucau programele și manualele de istorie. Istoria era predată într-o manieră profund ideologizată, punându-se accent pe lupta de clasă, rolul maselor populare și conducerea Partidului Comunist. Istoria RSSM era prezentată ca parte integrantă a istoriei URSS, fiind complet ruptă de istoria României. Se accentua rolul slavilor în formarea poporului „moldovenesc”, importanța „progresivă” a anexării Basarabiei la Imperiul Rus în 1812 și fie se trecea sub tăcere unirea Basarabiei cu România din 1918, fie se promovau falsuri, precum că din 1918 până în 1940 Basarabia a fost ocupată de regimul burghez-român, iar în 1940 a fost eliberată de Armata Roșie.

Un exemplu elocvent de manipulare istorică în manualele școlare din RSSM este modul în care era prezentat Ștefan cel Mare. Domnul Țării Moldovei era numit „Ștefan al III-lea” și era prezentat mai degrabă ca un conducător local, fără a se sublinia rolul său în istoria românilor. Chiar și atunci când erau menționate personalități istorice importante precum Dimitrie Cantemir sau Vasile Lupu, acestea erau prezentate într-un context deformat, rupt de conexiunile lor cu cultura și istoria românească. Politica de denaturare a identității naționale a fost una dintre componentele esențiale ale regimului comunist în RSSM. Manualele școlare și programele de studiu erau concepute, astfel încât să promoveze ideea că „moldovenii” constituie un popor separat de români, cu o limbă și o cultură distincte. Elaborarea mitului identității moldovenești a avut ca scop prevenirea unui eventual demers naționalist din partea României.

În cazul *literaturii*, programele școlare și manualele promovau intensiv literatura sovietică și minimi-

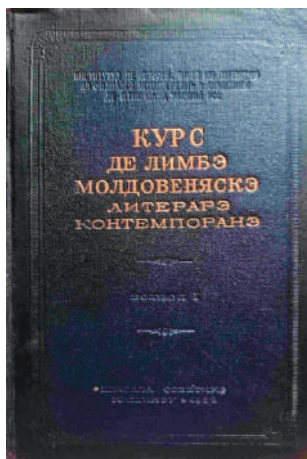
zau literatura română. Scriitorii clasici români erau incluși selectiv în programe, iar operele lor erau interpretate din perspectiva luptei de clasă. În același timp, se promova intensiv literatura „moldovenească” sovietică, care glorifica realizările regimului comunist și prietenia cu „marele popor rus”.

Geografia era predată astfel, încât să cultive ideea apartenenței naturale a RSSM la spațiul sovietic. Se puneau accent pe legăturile economice și geografice cu celelalte republici sovietice, iar frontiera de pe Prut era prezentată ca fiind naturală și istorică.

Științele exacte nu erau nici ele scutite de îndoctrinare ideologică. Fizica, chimia, biologia erau predate în spiritul materialismului dialectic, iar realizările științifice sovietice erau exagerate și prezentate ca fiind superioare celor occidentale.

În învățământul superior, disciplinele sociale (materialismul dialectic și istoric, economia politică și istoria PCUS) ocupau un loc central în programele de învățământ, reprezentând între 10-15% din timpul de studiu. Aceste discipline erau completate, până în anii '60, cu altele - ideologice obligatorii și opționale. Educația comunistă se realiza și în cadrul disciplinelor de specialitate, toate fiind subordonate teoriei marxist-leniniste.

Politica lingvistică a constituit unul dintre instrumentele principale de construcție națională, utilizat de regimul sovietic în RSSM. Autoritățile au depus eforturi constante de a promova ideea existenței unei „limbi moldovenești” distincte de limba română și de a utiliza școala ca principal vehicul pentru implementarea acestei politici. După anexarea în 1940 a teritoriului dintre Prut și Nistru, autoritățile sovietice au introdus grafia chirilică pentru limba „moldovenească”, în locul grafiei latine utilizate anterior. Această schimbare avea o importanță ideologică majoră, vizând ruperea legăturilor culturale cu România și facilitarea rusificării populației locale. Manualele școlare au fost rescrise conform noii politici lingvistice, promovând intensiv termeni și expresii slave și minimizând elementele latine ale limbii. Un moment semnificativ în evoluția politicii lingvistice în învățământul din RSSM l-a constituit ordinul Ministerului Învățământului Superior și Mediu Specializat al URSS din 19 mai 1964, care a consfințit limba rusă ca principală limbă de instruire. Această poziție a fost menținută până la destrămarea URSS, reflectând tendința generală de rusificare, care s-a accentuat în perioada brejnevistă.



Curs de limbă moldovenească literară contemporană. Volumul I. Sub redacția lui A. Bors, N. Corlăteanu, V. Soloviov. Editura Școala Sovietică, 1956.

Un aspect esențial al politicii lingvistice a fost construcția artificială a unei identități „moldovenești” distincte de cea românească, implementată sistematic prin educație, vizând crearea unei noi identități naționale conforme cu interesele geopolitice ale URSS.

○ Argumentează rolul manualelor în promovarea idealurilor comuniste și în procesul de deznăționalizare.

○ Exprimă-ți opinia referitoare la utilizarea politicii lingvistice în calitate de instrument de control.

Presa și literatura. Publicațiile periodice pentru pionieri și comsomoliști, cele din RSSM: revista „Scânteia leninistă” și ziarele „Tânărul leninist”, „Comsomolistul Moldovei”, „Tinerimea Moldovei din RSSM”, sau cele

Politica lingvistică în RSSM a fost caracterizată prin contradicții profunde. Pe de o parte, autoritățile declarau că respectă drepturile lingvistice ale populației locale, iar pe de altă parte, promovau activ limba rusă în detrimentul limbii „moldovenești”. Această contradicție este ilustrată elocvent de faptul că, deși formal existau școli cu predare în limba „moldovenească”, în realitate, multe discipline, în special cele tehnice și științifice, erau predate în limba rusă.

dactice, dar și a literaturii artistice, presa pentru copii completa golul existent, care le forma copiilor „valorile comuniste”, atitudinea „corectă” față de societate.

Un rol aparte în literatura artistică l-a avut formarea „comportamentelor corecte” copiilor, ilustrând cu lux de amănunte eroii pionieri și faptele lor eroice. Aceste publicații promovau intensiv cultul personalității lui Lenin și Stalin, „tradiția revoluționară”, lupta împotriva „dușmanilor interni și externi”, ideologia comunistă și „modul de viață socialist”, denunțarea aproapelui, consăteanului, dar și a necunoscuților apreciată drept fapte eroice în beneficiul patriei sovietice.

○ Identifică ideile promovate pe paginile ziarelor și revistelor pentru copii și tineret.

○ Dovedește argumentat că sursele mass-media sunt formatoare de opinie.

Educația comunistă și formarea concepției „corecte” despre lume. Educația comunistă a constituit componenta centrală a procesului de formare a „omului sovietic” în RSSM. În școală, în fiecare săptămână se acordau 5 minute de educație politică-discuția știrilor din mass-media. Era obligatorie conspectarea hotărârilor congreselor unilone ale Partidului Comunist

Educația patriotică și internaționalismul proletar constituiau piloni importanți ai educației comuniste. Elevii și studenții erau educați să manifeste un patriotism sovietic ardent, loialitate față de „patria socialistă” și atașament față de valorile internaționalismului. În contextul specific al RSSM, această educație presupunea cultivarea unui sentiment de recunoștință față de „marele popor rus” pentru „eliberarea” de sub „ocupația română” și pentru „ajutorul frățesc” în construirea socialismului.

În perioada examinată, autoritățile au adaptat conținuturile, formele și metodele educației comuniste la „specificul” RSSM. Un accent deosebit s-a pus pe combaterea influențelor românești, considerate „burgheze” și „naționaliste”, și pe promovarea ideii superiorității culturale a Rusiei și URSS.

Un aspect important al educației comuniste îl constituia sistemul extins de activități extracurriculare și extrașcolare, conceput pentru a canaliza energia tinerilor în „albia leninismului”. Aceste activități includeau întâlniri cu veterani de război și de partid, vizite la muzee și locuri memoriale legate de mișcarea revoluționară, cel de-al Doilea Război Mondial, participarea la manifestații și demonstrații politice, precum cele de la 1 mai și 7 noiembrie și diverse forme de muncă voluntară. Un rol aparte revenea ideologizării



Doi pionieri care citesc cartea „Anii de copilărie și de școală ai lui Ilici”. Coperta revistei *Scînteia leninista*, 1952, nr. 1.

prin joc (de exemplu, jocul *Zarnița*, inventat în 1964), în scopul pregătirii viitorilor luptători, a lecțiilor de pregătire militară și instruire medicală.

○ **Determină direcțiile educației comuniste.**

○ **Expune-ți părerea despre rolul activităților extrașcolare în formarea unei noi viziuni.**

Ruperea de tradiții și valori – culturale, religioase naționale și de familie. Puterea sovietică nu accepta prezența sărbătorilor religioase și tradiționale, promovând sărbătorile sovietice, precum 7 noiembrie – Ziua Revoluției din Octombrie, 23 februarie – Ziua Armatei Sovietice, 1 mai – Ziua Muncii, 9 mai – Ziua Victoriei, 19 mai – Ziua Pionieriei, 22 aprilie – ziua lui V.I. Lenin etc., pentru a favoriza idealurile comuniste.

Prin implimentarea sărbătorilor noi, oficiale, autoritățile manipulau populația, creând impresia unei solidarizări politice.



Demonstrație de 1 Mai. Coloana Institutului Agricol din Chișinău, 1955. MNEIN, colecția de negative, c. a. 2458.

○ **Reflectează asupra rolului tradițiilor în păstrarea identității.**

Rezultatele, consecințele și limitele proiectului de formare a „omului sovietic” în RSSM. În pofida eforturilor considerabile ale regimului, rezultatele proiectului de formare a „omului sovietic” în RSSM au fost parțiale și contradictorii.

Pe de o parte, sistemul educațional sovietic a reușit să impună tinerei generații din RSSM, într-o măsură considerabilă, valorile și principiile comuniste. Mulți absolvenți ai școlilor și universităților sovietice au internalizat, cel puțin parțial, ideile promovate de regim

și s-au integrat în sistemul social și politic sovietic. Creșterea numărului de membri de partid și Comsomol în rândul tinerilor, participarea la acțiunile inițiate de regim, adoptarea limbii ruse ca limbă de comunicare de către o parte semnificativă a populației urbane sugerează un anumit succes al procesului de sovietizare.

În același timp, proiectul sovietic de creare a „omului nou” a lăsat urme adânci în mentalitatea colectivă. Reminiscențele „omului sovietic” sunt vizibile astăzi în societatea din Republica Moldova, manifestându-se prin nostalgia față de „stabilitatea” perioadei sovietice, prin persistența unor stereotipuri de gândire caracteristice acelei epoci, prin atitudini ambivalente față de identitatea națională, prin identificarea în continuare a unei părți a populației drept popor moldovenesc și susținerea nefondată a tezei antiștiințifice de limbă moldovenească și prin dificultățile de adaptare la valorile democratice și economiei de piață.

Pe de altă parte, deși regimul sovietic a depus efort de a crea o nouă identitate „moldovenească” sovietică, o parte considerabilă a populației a continuat să-și păstreze conștiința românească. Chiar și în perioada celei mai intense îndoctrinări ideologice, au existat forme de rezistență pasivă și adaptare strategică, care au compromis, în parte, obiectivul de creare a unei societăți pe deplin sovietizate. În școala superioară din RSSM, documentele evidențiază existența unor „straturi de identități” de la „convinși” loiali ideologic, la „oportuniști”, „îndiferenți” și „fronțiști”. Această stratificare reflectă limitele asumării/adoptării proiectului sovietic în rândul unei părți semnificative a studenților, în special a celor românofoni.

Un indicator al limitelor proiectului de formare a „omului sovietic” îl constituie evoluțiile de la sfârșitul perioadei sovietice. Mișcarea de renaștere națională din anii 80, care a culminat cu adoptarea legislației lingvistice din 1989 și cu declararea independenței Republicii Moldova în 1991, a evidențiat persistența conștiinței naționale românești în pofida deceniilor de îndoctrinare sovietică.

○ **Elaborează un tabel, în care vei indica caracteristicile „omului sovietic”, conform proiectului, și rezultatele obținute.**

STUDIU DE CAZ

Organizațiile de copii și tineret – de octombrie, pionieri și comsomoliști au fost unele dintre cele mai eficiente instrumente de control ideologic și social ale regimului totalitar sovietic, dar și al educației comuniste în RSSM. Ele au avut un rol crucial în formarea „omului sovietic” în RSSM, constituind un mecanism eficient de socializare politică a tinerei

generații, în spiritul valorilor comuniste și de a-i integra în sistemul social sovietic. Activitățile pionierești, ceremoniile de primire în organizație, jurământul pionieresc și toate celelalte ritualuri asociate acestor organizații erau concepute pentru a cultiva loialitatea față de partid și de a forma tineri „constructori convingși ai comunismului”.

Procesul de constituire și extindere a organizațiilor de pionieri în RSSM a început imediat după reinstaurarea puterii sovietice în 1944. Deja la 23 noiembrie 1944, în patru județe, patru orașe și 3 raioane ale RSS Moldovenești au fost constituite 59 de drujine pionierești, 199 de detașamente, în care participau 4 483 de pionieri. Autoritățile au acordat o atenție deosebită „pionierizării” copilăriei, văzută ca un instrument esențial de îndoctrinare timpurie. Organizația pionierească era structurată ierarhic, cu detașamente la nivelul claselor și unități la nivelul școlilor, toate subordonate Consiliului Unional al Organizației Pionierilor. Un rol important îl aveau ritualurile și simbolurile pionierești: cravata roșie, insigna, salutul, deviza, jurământul, care contribuiau la crearea unui sentiment de apartenență la o comunitate ideologică.

Activitățile pionierești erau diverse și cuprindeau atât componente ideologice explicite (studiul biografiei lui Lenin, al liderilor comuniști, pionieri-eroi și comsomoliști; al istoriei partidului, discuții politice), cât și activități aparent neutre (sportive, artistice, turistice), dar și muncă colectivă, care aveau întotdeauna o dimensiune educativ-politică, vizând formarea identității socialiste și îndepărtarea de valorile familiale. Modelul sovietic era implementat și prin acțiuni de voluntariat, de tipul *Echipelor lui Timur* (timuroviste), elevii organizându-se și ajutând persoanele în vârstă la menaj, tăiatul lemnului, curățirea zăpezii etc. De asemenea, pionierii erau implicați în colectarea maculaturii și fierului uzat.

Detașamentele de pionieri ghidau echipele (steluțele) de octobrei (clasele 1-3), elevii cu vârsta de 7-9 ani. Organizația Comsomolistă (Uniunea Tineretului Comunist), ce cuprinde tineri de la vârsta de 14 ani, reprezenta următoarea etapă în socializarea politică a tinerilor. Membrii acestei organizații erau considerați „rezerva de cadre” a Partidului Comunist și erau implicați în diverse activități politice și ideologice. Autoritățile acordau o atenție deosebită selecției și educării activiștilor comsomoliști, care trebuiau să devină modele de comportament comunist pentru ceilalți tineri.

Un aspect important al activității organizațiilor pionierești și comsomoliste îl constituia controlul asupra timpului liber al tinerilor. Prin organizarea diverselor activități extrașcolare, autoritățile urmăreau să limiteze influența familiei și a altor factori de socializare necomuniști asupra copiilor și tinerilor.

S1. Tabelul 3. Pionieri în RSSM (1945-1954)

Anul	Nr. de pionieri	drujine (unități)
1 iulie 1945	49 991	554
1949-1950	178 800	
1950-1951	192 357	1 865
1951-1952	217 047	
1953-1954	212 313	1 937

Sursa: AOSPRM, f. 51, inv. 3, d. 25, f. 1; ANRM, f. R-2991, inv. 4, d. 109, f. 128-129; d. 112, f. 90; d. 146, f. 81.



Cravată și insigna pionierului



Steluță de octombrel



Insigna de comsomolist



Fanionul „Legile pionierilor Uniunii Sovietice”



Primirea în Comsomol a elevei clasei a 8-a Neceasico L. 1953. MNEIN, colecția de negative, c. a. 1716.

S2. „Eu, tânăr pionier al Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, făgăduiesc în fața tovarășilor mei, că voi sta cu tărie pentru cauza lui Lenin-Stalin, pentru biruința comunismului. Făgăduiesc că voi trăi și voi învăța așa, ca să devin cetățean destoinic al Patriei noastre socialiste”. (*Făgăduiala solemnă a tânărului pionier*, în: „Scanteia leninistă”, 1946, nr. 2, p. 12).

S3. Legile pionierilor Uniunii Sovietice:

„Un pionier este devotat Patriei, partidului și comunismului.

Un pionier se pregătește să devină membru al Comsomolului.

Un pionier urmează exemplul eroilor luptei și muncii.

Un pionier onorează memoria luptătorilor căzuți și se pregătește să devină un apărător al Patriei.

Un pionier este perseverent în studii, muncă și sport.

Un pionier este un camarad onest și loial, care apără întotdeauna cu curaj adevărul.

Un pionier este un camarad și lider al octobrelor.

Un pionier este un prieten al pionierilor și al copiilor muncitorilor din toate țările”. (*Документы ЦК КПСС и ЦК ВЛКСМ о работе Всесоюзной пионерской организации имени В. И. Ленина*. Изд. 3-е. Москва, 1970, с. 175-182.)

○ Formulează trei caracteristici ale organizațiilor de copii și tineret din RASSM.

○ Explică creșterea numărului de pionieri, utilizând S1.

○ Descrie cum era implementată ideologia comunistă, pe baza celor menționate în S.2.

○ Demonstrează că legile pionierilor reflectă caracteristicile omului nou-sovietic.

○ Construiește o schemă de subordonare a organizațiilor de copii și tineret.

MEMORII

M1. „În școala internat, în vestibulul de la intrare era instalat bustul din ghips al lui Vladimir Ilici Lenin, fondatorul statului sovietic și conducătorul Revoluției Socialiste din Octombrie. Dimineața bustul era flancat de doi elevi de serviciu, care urmăreau ca octombrii și pionierii să dea tradiționalul salut bustului, ridicând oblic brațul drept la nivelul frunții. Elevii de serviciu aveau la fel obligația să întoarcă înapoi pe fiecare, care nu purta, în funcție de vârstă, cravată roșie de pionier, ori insigna de octombrel, ori cea de comsomolist. (...)”

Incubator. Da, dar îndeosebi pentru fete, care purtau rochii de culoarea ciocolatei și șorț alb. Obligația băieților era să fie tunși scurt și să poarte la vârstele respective, ca și fetele, desigur, insignă de octombrel, cravată de pionier și insignă de comsomolist. De regulă, în organizațiile ideologice de octombrei, pionieri și comsomoliști, subordonate PCUS, erau acceptați toți, cu mici excepții. La școala internat existau uniforme și pentru băieți. La lecții purtam costume de culoare închisă, în afara lecțiilor costume din catifea. Altfel de îmbrăcăminte, în afară de uniforme, nu aveam voie să purtăm nici chiar în afara școlii, decât dacă plecam la părinți ori la rude. De aceea, în Cărpineni elevii școlii internat erau porecliți „Incubator”. (Memoriile lui Valeriu Reniță, în *Recurs la memorie: învățământul superior din RSS Moldovenească*, editor Liliana Rotaru, Chișinău, 2022, p. 575, 580).

○ Identifică în amintirile dlui V. Reniță caracteristicile statului totalitar.

○ Numește valorile care le erau formate elevilor la școală.

○ Argumentează că în școala sovietică elevilor le-a fost formată mentalitatea colectivistă.

○ Demonstrează că în școală se puneau în aplicare proiectul de formare a omului sovietic.

M2. „În sat era urât să fii comsomolist. Am fost comsomolist [...]. În comsomol am intrat, pare-mi-se, în clasa a IX-a [...]. Elevii scriau cerere și intrau în comsomol [...]. Când mă duceam acasă, scoteam insigna de comsomolist [...], că dacă aflau părinții că sunt comsomolist [...]. În sat era urât să fii comsomolist [...], steluța mea cu Lenin o puneam aici să nu se vadă [...], când mă duceam la școală, o puneam la loc de cinste [...]. Cel care era comsomolist, se considera că s-a dat... cu diavolul...” (*Profesorul Vladimir Potlog (1927-2022): Povestea vieții: Studiu de istorie orală*. Editori: Ion Valer Xenofontov, Lidia Prisac; redactor științific: Liliana Rotaru. Chișinău, 2022, p. 115).

○ Identifică în text atitudinea populației rurale față de Puterea sovietică în primii ani postbelici.

○ Explică cauzele din care tânărul Vladimir Potlog își ascundea identitatea de comsomolist.

D. 1. „Ținând cont de faptul că populația teritoriilor eliberate s-a aflat mult timp în condițiile ocupației germano-române, a fost educată de propaganda fascistă în spirit dușmănos nouă (puterii sovietice) și a fost lipsită de informația sovietică veridică, CC PC(b) din toată Uniunea cere de la noi [PC(b)M] desfășurarea lucrului de propagandă în rândul țăranilor, muncitorilor, intelectualității și tineretului. CC PC(b) din toată Uniunea a acordat ajutor în lucrul de propagandă, trimițând în RSSM 41 de persoane specializate în organizarea lucrului propagandistic și ziaristic, pentru restabilirea ziarelor (armă importantă în lucrul ideologic). CC PC(b) din toată Uniunea a mai trimis în ajutor pe termen de 4 luni un grup de propagandiști (propgrupa). CC PC(b) din toată Uniunea a obligat CC PC(b) al Moldovei să refacă cabinetele de partid județene, orășenești, bibliotecile, casele de lectură (citalinăie izbi), cluburile și să le asigure cu literatura necesară. CC PC(b) din toată Uniunea a expediat în RSSM în total 776 de persoane, inclusiv pentru comisariatul învățământului 186 de oameni, a sănătății – 600 de persoane. A fost asigurată editarea manualelor și a literaturii artistice pentru completarea bibliotecilor, s-a adus utilaj tipografic etc.

CC PC(b) din toată Uniunea a pus în fața CC PC(b) al Moldovei obiectivul de a restabili cât mai rapid întregul sistem de școli din raioanele eliberate, să pregătească instituțiile de învățământ către noul an școlar, să asigure pregătirea și perfecționarea cadrelor didactice. (Extras din *Stenograma Plenarei CC al PC(b) al Moldovei din 25-27 iunie 1944*, Sursa: AOSP, F. 51, inv. 2, d. 2, f. 36-40; A. Dolghi, *Istorie și politică în comunism (1917-1965). Cazul R(A)SS Moldovenești*, Chișinău: Pontos, 2016, p. 268).

○ Identifică acțiunile întreprinse de către Puterea Sovietică în RSSM în primele luni de ocupație din anul 1944.

○ Determină din document obiectivele politico-propagandistice ale autorităților sovietice.



SURSE DIDACTICE ȘI LITERARE

Lenin

Da, a fost copil și Lenin,	A citit cuvântul mamă
Da, a fost și el școlar,	Și duos l-a repetat,
Și în geanta sa pe vremuri	Iar din mijlocul pădurii
A purtat abecedar.	Mamei flori i-a adunat.

Abecedar, Chișinău: Editura de Stat a Moldovei, 1973, p.100.

○ Argumentează că mentalitatea copiilor din RSSM era modelată din copilărie.

D.2. Scrisoare Tovarășului Voroișilov.

Tovarăș Voroișilov,	De veț porni în lupte
Trebuie să-ț scriu,	Cu vrăjmașii răi,
Să-ț scriu o scrisorică	Să-l trimiți îndată
Despre tot ce știu.	Printre cei dintâi.
Am un frate, care	Tovărăș Voroișilov,
Ieri a fost chemat	Dar dacă va muri
În Armata Roșie	În lupte cu dușmanii,
Și astăzi a plecat.	Te rog atunci să-mi scrii
Lucra la fierărie	Eu de-acum îs mare
Ca un om de-oțel...	Și tot cresc mereu-
Să știi că și-n armată	Și-n locul lui, la lupte -
El va fi la fel.	Voi pleca și eu.



G. Popovschi, *Abecedar*, Chișinău: Editura de Stat a Moldovei, 1945, p. 78.

○ Explică mesajul poeziei pentru elevii din clasa I.

Identifică sentimentele pe care le formează această poezie.

○ Exprimă-ți opinia cu privire la mesajul politic și propagandistic al poeziei.

01. „Conținutul învățământului școlar a evoluat în funcție de transformările social-economice, culturale și politice din URSS și a fost axat pe cursul strategic de făurire a „omului nou” – constructor activ al societății comuniste și pe politica de creare în URSS a unui nou etnos – „poporul sovietic”. În acest context, învățământul școlar sovietic a avut la bază standarde educaționale clar stipulate: educația în spiritul „internaționalismului proletar” și a dragostei față de „patria socialistă” – URSS; educația prin muncă și pregătirea profesională; educația ateistă; educația „în colectiv și prin colectiv”, care aveau scop final formarea unor persoane docile regimului comunist”. (N. Bragari, *Evoluția învățământului școlar în RSS Moldovenească (1956-1990)*. Chișinău: Evrica, 2005, p. 28-29)

○ Explică, în baza textului, mecanismul prin care elevilor le era formată identitatea sovietică.

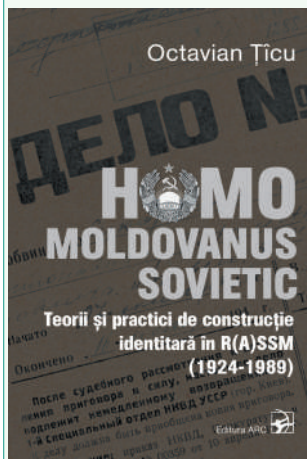
○ Expune-ți opinia asupra standardelor educaționale formulate.

○ Demonstrează că regimul comunist avea nevoie de persoane fără identitate.

0.2. „Baza ideologică a politicii culturale a reprezentat-o marxism-leninismul. Această politică a fost pătrunsă de spiritul luptei de clasă a proletariatului în vederea edificării socialismului și a comunismului. Cultura sovietică a reprezentat fundamentul formării „omului nou”. Crearea culturii sovietice a fost o datorie a tuturor oamenilor muncii, astfel fiecare din ei a fost obligat să participe activ în acest proces”. (V. Ursu. *Politica culturală în RSS Moldovenească, 1944-1956*. Chișinău: Pontos, 2013)

○ Argumentează rolul marxism-leninismului în procesul de creare a „omului nou”.

○ Justifică afirmația autoarei „Cultura sovietică a reprezentat fundamentul formării „omului nou”.



0.3. „Metoda sovietică de asimilare și aculturație a românilor a acționat eficient datorită faptului că majoritatea populației a fost supusă unui proces continuu de propagandă și agitație și a beneficiat, totodată, de un sistem de educație și instruire bine pus la punct, al cărui scop era să furnizeze și să inoculeze o imagine atractivă referitoare la istoria „poporului moldovenesc”, limba „moldovenească” (cu grafie chirilică) etc. și să genereze astfel o cultură sovietică „moldovenească”. Alături de aceste elemente, în cadrul RSSM propaganda a urmărit, pe de o parte, demonizarea României și a trecutului românesc, iar pe de alta, accentuarea diferențelor istorice, culturale și lingvistice dintre România și RSSM. Responsabilă de activitatea propagandistică în RSSM era Direcția de propagandă și agitație din cadrul CC al PCM”. (Octavian Țicu, *Homo Moldovanus Sovietic: Teorii și practici de construcție identitară în R(A)SSM (1924-1989)*. Chișinău: Arc, 2018, p. 332)

○ Formulează o definiție a sintagmei *homo moldovanus sovietic*.

○ Identifică în text metodele de formare a „omului sovietic”.

○ Exprimă-ți opinia de ce statul sovietic a format populației majoritare din RSSM pe lângă identitatea sovietică și pe cea moldovenească.

○ Argumentează afirmația autorului că „Metoda sovietică de asimilare și aculturație a românilor a acționat eficient”.

EVALUAREA CUNOȘTINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

○ Realizează legătura de cauzalitate dintre politica educațională a statului sovietic și crearea omului nou.

○ Apreciază impactul introducerii sărbătorilor sovietice asupra schimbării cotidianului și mentalitatea populației din RSSM.

○ Exprimă-ți argumentat opinia: regimului sovietic i-a reușit pe deplin implementarea proiectului de creare a omului nou?

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

○ Studiază albumele foto de familie, fotografiile din muzeele din localitate sau raion și selectează fotografii despre activitatea octombrelor și pionierilor.

○ Elaborează în baza fotografiilor un afiș la tema: *Organizațiile de copii din RSSM (1944-1991)*.



Țăranii satului Strășeni lecturează ziarul „Moldova Socialistă”, 1946-1948. MIE „N. Bulat”, fototeca, c. a. 6076.

III. 12. DEZNAȚIONALIZAREA ȘI RUSIFICAREA ÎN REPUBLICA SOVIETICĂ SOCIALISTĂ MOLDOVENEASCĂ

DATE CRONOLOGICE

23 mai 1945 - Plenara a V-a a CC al PC(b)M

JURNAL ISTORIC

„Deși populația de etnie rusă și rusofonă nu constituia majoritatea, reprezentanții acesteia predominau la modul absolut în toate verigile aparatului de partid și de stat și în domeniul muncii intelectuale. Cu toate că se recunoștea oficial că această situație nu era binevenită, „autohtonizarea” aparatului nu se solda totuși cu rezultate rapide. Pregătirea cadrelor locale decurgea anevoios. De aceea, în multe cazuri, conducerea republicii prefera să obțină cadre, mai ales cu un anumit nivel de calificare și competență, pe baza unor mobilizări din afara RSSM”.

(Valeriu Pasat, *RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940-1953)*, Chișinău: Cartier, 2011, p. 532)

○ Numește două căi de rusificare a populației din RSSM.

○ Explică termenul *autohtonizare*.

DICȚIONAR ISTORIC

Deznaționalizare - procesul prin care un popor este privat de identitatea sa națională - de limbă, cultură, tradiții, conștiință istorică și apartenență etnică. În context politic, deznaționalizarea presupune măsuri deliberate de impunere a unei alte culturi și identități, cu scopul de a slăbi sau elimina sentimentul național al unei populații.

Rusificare - proces complex prin care limba și cultura rusă a fost impusă prin mijloace culturale, politice, economice sau psihologice altor națiuni sau grupuri etnice și s-a extins asupra acestora. Rusificarea implică, în mod frecvent, obligativitatea cunoașterii și utilizării limbii ruse în administrație, educație și în alte domenii oficiale, conducând la modificarea identității naționale prin constrângere și la schimbări demografice în favoarea populației ruse în zonele afectate.

Caracteristici generale. Procesul de deznaționalizare și rusificare a Basarabiei în 1940-1941 și 1944-1991 a fost o componentă deliberată și cu caracter sistematic a politicii sovietice de consolidare a dominației în regiune, menită să transforme identitatea națională a populației din Basarabia și să o integreze în spațiul cultural și administrativ sovietic. Printr-un ansamblu de măsuri administrative, demografice, educaționale, culturale și represive, autoritățile sovietice au urmărit subminarea identității naționale românești a populației dintre Prut și Nistru și înlocuirea ei cu o identitate «moldovenească» construită artificial. Colonizările cu populații alogene, introducerea și extinderea limbii ruse ca limbă de comunicare interetnică și de stat, restrângerea folosirii limbii române în instituții și școli, precum și falsificarea trecutului istoric au fost instrumente folosite sistematic, pentru a slăbi legăturile culturale și lingvistice cu România. Chiar dacă structura etnică a republicii încă de la constituire consemna o majoritate românească – la 1 februarie 1941 românii, numiți moldoveni, reprezentau 73,4% din populație, iar ucrainenii, rușii și evreii constituiau 11,8%, 5,3% și respectiv 2,8% din populație – autoritățile sovietice au promovat extinderea limbii ruse și a normelor lingvistice sovietice ca instrument esențial de integrare. Această orientare nu a fost un fenomen spontan de asimilare culturală, ci o strategie multilaterală aplicată prin măsuri coercitive în sfera politică, economică, socială și culturală.

○ Enumeră două caracteristici de bază a politicii de deznaționalizare a populației din RSSM.

Perioada 1944-1991 a marcat implementarea și consolidarea unui sistem complex de deznaționalizare, început încă din perioada țaristă și continuat în forma sa cea mai agresivă sub regimul sovietic.

În politica de deznaționalizare a populației autohtone din RSSM autoritățile sovietice au folosit un șir de instrumente și mecanisme:

➤ *Lichidarea sistemului educațional existent în Basarabia în 1918-1940 și 1941-1944.*

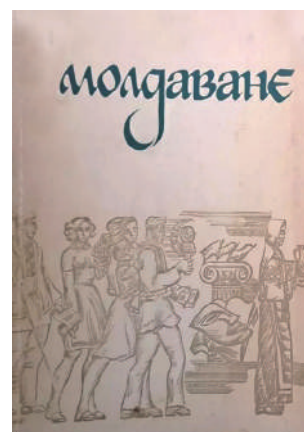
➤ *Politica lingvistică sovietică a devenit atât mijloc, cât și indicator al unui proiect mai amplu de deznaționalizare, prin care statul încerca să uniformizeze pe plan cultural și identitar teritoriile recent anexate. Rusificarea era parte a procesului de deznaționalizare. Ea s-a manifestat concret prin introducerea tot mai largă a limbii ruse în administrație, în școli și în instituțiile publice, astfel încât necunoașterea limbii ruse devenea o barieră practică și politică. Impactul*

era resimțit nu doar în viața cotidiană – comunica-re, acces la servicii, funcționare birocratică – ci și în plan militar: recruții din RSSM, majoritari români, nu stăpâneau limba rusă suficient, astfel în 1941 toți cei 53.460 de tineri înrolați aveau nevoie de cursuri suplimentare de limbă rusă pentru a putea servi eficient în Armata Roșie.

➤ *Politica de cadre.* Asigurarea cu cadre noi a instituțiilor sovietice, inclusiv cultural-educative, se făcea pe baza originii sociale și a loialității față de regim și mai puțin conta pregătirea intelectuală. Din cauza refugierii unei părți a intelectualității și a cadrelor profesioniste din diverse ramuri în România, dar și a eliminării cadrelor naționale sub diverse motive, în RSSM s-a format un gol intelectual. Erau recrutate cadre comuniste, indiferent de pregătirea profesională. În rândul cadrelor de culturalizare în 1947, din 1 841 de lucrători, 1 045 erau români; în 1949 (după doar 2 ani), din 2 245 de lucrători doar 1 024 erau români. În rândul organelor de conducere, în 1949, din 67 de șefi ai direcțiilor raionale și orașenești de cultură doar 16 erau români, restul erau funcționari ideologici ne-băștinași, educați în spiritul șovinismului velicorus, specialiști în deznaționalizarea și rusificarea populației locale.

➤ *Propaganda prin utilizarea permanentă a expresiilor „ocuparea temporară a Republicii”, inițial de către „regimul ocupanților burghezo-moșierești ai României regale” și apoi de către „ocupanții germano-români”. Se propagau masiv idei artificiale despre reunirea poporului moldovenesc, statalitatea sovietică moldovenească, formarea națiunii socialiste moldovenești.*

➤ *Popularizarea unei noi istorii revizuită prin prisma discursului sovietic și prin perspectiva noii „prietenii multiseculare” dintre „poporul rus și poporul moldovenesc”. Totodată, se falsifica rolul istoric al Rusiei în raport cu teritoriul dintre Prut și Nistru. Rusia era prezentată drept „prieten al Moldovei din cele*



Coperta cărții „Moldovenii. Schițe de istorie, etnografie, studiul artelor RSSM”

(Молдаване. Очерки истории, этнографии, искусства МССР. Издательство «Штиинца» Кишинев, 1977).

mai vechi timpuri”, care a avut un rol decisiv în istoria Moldovei, devenind „fratele mai mare”, justificându-se anexarea din 1812 și apoi reanexarea sovietică a Basarabiei.

➤ *Izolarea totală de România*, în legătură cu care se utilizau frecvent termenii și expresiile „teroare”, „sclavie”, „colonie a României”, „cotropitori români”, susținând că jandarmii și funcționarii i-ar fi umilit pe basarabeni.

○ *Stabilește impactul fiecărui mecanism sau instrument de deznaționalizare.*

○ *Expune-ți opinia de ce autoritățile sovietice considerau necesar de a inocula populației RSSM ideea de „frate mai mare”.*

Mecanisme și instrumente ale rusificării. Implementarea politicii de rusificare în RSSM a fost un proces planificat și centralizat, orchestrată de la Moscova printr-un set de instrumente politice și administrative, menite să asigure controlul total al centrului asupra vieții republicii. Strategia nu s-a limitat la măsuri culturale sau lingvistice izolate, ci a fost integrată în arhitectura instituțională a statului sovietic, astfel încât numirile, deciziile majore și domeniile sensibile au rămas supuse supravegherii directe a Comitetului Central al PC(b) de la Kremlin.

În politica de rusificare autoritățile sovietice au folosit un șir de instrumente și mecanisme:

Impunerea limbii ruse în școală, administrație, servicii etc. Aceasta nu s-a limitat la acte simbolice: autoritățile au impus limba rusă ca limbă de stat, deși oficial în constituție nu era prevăzută, transformând-o într-o necesitate practică pentru relația cetățean-instituție. Prin această impunere, limba națională a fost treptat marginalizată și exclusă din numeroase sfere publice, fapt care a determinat ca „moldovenii” să fie obligați să învețe limba rusă, în timp ce vorbitorii de rusă nu au fost obligați să cunoască limba română.

Revizuirea fondului de carte: literatura românească a fost confiscată și distrusă și înlocuită cu literatură ruso-sovietică, fapt ce a dus la imposibilitatea perpetuării conștiinței naționale și la apariția românofobiei în rândul românilor. M. Eminescu, V. Alecsandri, I. Creangă erau considerați de apologeții regimului „scriitori burghezi români”. Conținutul operelor semnate de marii clasici „nu corespunde nicidecum epocii sovietice și nu au nimic comun cu literatura moldovenească”. Deja la 31 iulie 1944 biroul CC al PC(b)M a obligat Comisariatul Învățământului și Direcția Generală pentru Literatură și Edituri a RSSM „să facă ordine în

biblioteci” și în termen de două săptămâni să extragă toată literatura, editată sau adusă în Moldova de către „ocupanții germano-români”. La rândul ei, Secția de propagandă și agitație a CC al PC(b) M a preconizat în vara lui 1944 „extragerea literaturii cu conținut anti-sovietic” din biblioteci, cluburi și alte instituții. Realizarea acestui plan a fost pusă pe seama funcționarilor Direcției Generale pentru Literatură și Edituri a RSSM. Din iulie 1944, erau organizate raiduri pentru „a controla și extrage literatura fascistă din bibliotecile și școlile republicii”. În conformitate cu hotărârea CC al PC(b) din toată Uniunea „Despre măsurile în vederea construcției național-culturale în RSSM” din 14 iunie 1944, în a doua jumătate a anului 1944 instituțiile cultural-educative din republică au primit din alte regiuni ale URSS 131 mii de cărți în limba rusă, proces ce a continuat și în anii următori. Completarea bibliotecilor cu cărți se făcea și în urma editării lor în republică în tiraje mereu sporite. În asigurarea bibliotecilor cu literatură în limba română, editată pe baza grafiei chirilice, era o situație deplorabilă. În 1944-1950, cărțile în limba română constituiau doar 6-15% din fondul bibliotecilor.

Autoritățile au neglijat soluționarea problemei moștenirii literare moldovenești și a editării operelor scriitorilor români și moldoveni, în schimb accelerând traducerea în „limba moldovenească” a literaturii clasice ruse și sovietice. În perioada 1948-1950, Editura de Stat a Moldovei a publicat 35 de titluri din această categorie, iar încă 32 de titluri se aflau în producție. Pe lângă autori consacrați, precum A.S. Pușkin, V.G. Belinski, L.N. Tolstoi, V. Korolenko și M. Gorki, cititorii moldoveni primeau numeroase volume reprezentative ale literaturii sovietice de propagandă socială și eroică: „Torentul de fier” de A. Serafimovici, „Așa s-a călit oțelul” și „Născuți în furtună” de N. Ostrovski, „Pământ deștelenit” și „Pe Donul liniștit” de M. Șolohov, „Mesteacănul alb” de M. Bubennov, „Onoarea de tânăr” de A. Pervențev, „Însoțitorii” de V. Panova și multe altele. Această orientare editorială arată o prioritate clară acordată integrării culturale și ideologice în cadrul spațiului sovietic, în detrimentul promovării patrimoniului literar local.

Aceste fapte (asigurarea nesatisfăcătoare a bibliotecilor cu carte în limba română, refuzul de a edita operele clasicilor literaturii române) făceau parte din măsurile ce contribuiau la asimilarea lingvistică a populației băștinașe. Astfel cartea a servit regimu-

lui comunist drept mijloc de promovare a ideologiei comuniste, de rusificare și de impunere a valorilor antinaționale.

➤ Un prim instrument esențial a fost *extinderea nomenclaturii centrale*: la 12 iulie 1944 Comitetul Central al PC(b) a transmis listele posturilor care intrau în „nomenclatorul” de la Moscova. În practică, aceasta a însemnat că posturile-cheie ale sovietelor, guvernului și aparatului economic – președinții Sovietului Suprem și ai guvernului, comisarii poporului, adjuncții, directorii de secții și alte poziții strategice – erau nominalizate și aprobate de centru. Pe măsură ce Armata Roșie a avansat, nomenclatorul s-a extins rapid, incluzând funcții din sănătate, învățământ, asigurări sociale, cultură, cinematografie, radio, transporturi și aprovizionare agricolă.

Efectele acestei politici se văd în structura etnică a cadrelor: la începutul anului 1947, Kremlinul confirmase 1.682 de persoane în posturi centrale, dintre care doar 4,9% erau moldoveni; în 1952, nomenclatorul cuprindea 1 657 de posturi, moldovenii ocupând 19,3% din ele. Aceste procente ilustrează nu doar preferința pentru cadre din alte regiuni ale URSS, ci și o politică deliberată de menținere a persoanelor loiale centrului în poziții strategice, inclusiv prin detașări masive de funcționari ruși sau rusofoni.

Combinarea nomenclaturii centralizate cu instituirea reprezentanților și birourilor centrale a blocat promovările spontane ale cadrelor autohtone către posturile strategice și a creat o birocrație locală supusă verificărilor politice constante. Acest aranjament a facilitat impunerea limbii, normelor și practicilor ruse sau sovietice, deoarece vectorii decizionali erau controlați de persoane sau structuri dependente de Moscova.

Efectele combinate ale nomenclaturii și ale supravegherii centrale s-au reflectat în practici de promovare diferențiată: funcțiile de rangul doi și trei în sectoare strategice (finanțe, planificare, industrie modernă, transport) erau rezervate predominant pentru ruși sau rusofoni, adesea recent imigranți, ceea ce a produs două nedreptăți corelate – excluderea populației autohtone din posturi bine plătite și accelerarea proceselor de rusificare prin controlul efectiv al aparatelor administrative. În paralel, autohtonii erau cointeresați prin promovări în funcții secundare, de regulă, cu beneficii materiale modeste, consolidând astfel o rețea de cadre locale loiale sistemului, dar incapabile să opună rezistență structurii dominației.

Datele etnice ale componenței CC și guvernului arată că, între 1967 și 1987, ponderea moldovenilor (românilor) în CC a crescut de la 42,5% la 45%, iar în guvern de la 37,7% (1965) la 48,6% (1984), în timp ce ponderea membrilor de partid români ajunsese la 48,8% în 1989. Aceste creșteri, prezentate adesea ca „cedări” favorabile, au fost însă parțiale și condiționate politic: ele nu au echivalat cu control real asupra domeniilor strategice și nu contracarează efectul general al politicii de rusificare, ci mai degrabă i-au conferit acesteia legitimitate locală, reducând potențialul contestării centrale.

Politica de cadre în RSSM a funcționat ca instrument fundamental al rusificării: prin plasarea în posturi-cheie a elementelor validate de Moscova, prin trimiterea unui secretar-doi controlor și prin combinarea promovărilor simbolice ale autohtonilor, cu excluderea lor din segmente strategice, centrul a reușit să transforme administrația și elitele locale în vectori ai integrării culturale, lingvistice și politice în sfera sovietico-rusă. Această arhitectură administrativă a constituit coloana vertebrală a procesului de deznaționalizare și explica, în mod direct, eficiența și persistența rusificării în RSSM.

○ **Enumeră mecanismele și instrumentele de rusificare utilizate de autoritățile sovietice.**

○ **Demonstrează că în implementarea politicii de rusificare au fost folosite cadre alogene.**

Dimensiuni demografice și socio-economice ale rusificării. Politica de rusificare promovată de Kremlin după ocuparea Basarabiei a urmărit asimilarea etniilor din imperiul sovietic și consolidarea controlului intern, în paralel cu ambițiile de dominație externă. Pentru a realiza acest obiectiv, autoritățile au aplicat o strategie demografică și socio-economică complexă, bazată pe colonizare, repopulare cu cadre loiale și favorizarea rușilor în mediile urbane, industriale și de servicii.

Un instrument esențial a fost colonizarea cu populație rusă și rusificată: în primii douăzeci de ani postbelici, sosirea anuală de aproximativ 40.000 de ruși și rusofoni a modificat semnificativ structura etnică a RSS Moldovenești. Această mișcare a fost dublată de transferul în provincie a membrilor organelor de presiune și a personalului partidului și al aparatului de stat, iar ulterior, de integrarea numeroșilor foști militari demobilizați, privilegiați la ocuparea funcțiilor publice. După moartea lui Stalin și până la mijlocul anilor 1960, autoritățile au încurajat, sub pretextul ne-

cesității de cadre specializate, deplasarea din Federația Rusă a unor mase variate de oameni, adesea fără formare profesională solidă, ceea ce a continuat să atenueze predominanța populației autohtone.

Efectele practice ale acestor politici au fost vizibile în recensămintele din 1959 și 1979: populația rusă a înregistrat cea mai înaltă rată de creștere dintre grupurile etnice, tendință care a redus ponderea românilor sub 65%, rezultat urmărit insistent de autorități. Distribuția pe sectoare economice și spații de locuire reflectă o polarizare etnică: rușii predominau în mediul urban, industrie și servicii, în timp ce moldovenii rămăneau majoritari în mediul rural. Datele concrete arată că, în 1977, autohtonii dețineau 46% din locurile de muncă în industrie și, în 1987, 48%, în timp ce în agricultură aveau 78% în 1977 și 79% în 1987. În comerț și sănătate, reprezentarea lor era insuficientă, cu 56% și respectiv 58%, ceea ce arată o subreprezentare comparativ cu ponderea lor în populație.

Aceste dezechilibre au fost amplificate de epurările intelectuale: fuga unei mari părți a intelectualității basarabene în România în 1944, deportările în zone îndepărtate și neglijența autorităților sovietice față de formarea locală au lăsat populația moldovenească în urma celorlalte etnii în privința nivelului de studii, cu excepția găgăuzilor. În ansamblu, politicile demografice și socio-economice deliberate ale Kremlinului au favorizat consolidarea prezenței ruse și marginalizarea autohtonă în pozițiile urbane, industriale și profesionale, realizând astfel efecte durabile de rusificare.

○ **Explică efectele demografice și sociale ale rusificării.**

Rusificarea în sfera educațională, culturală și lingvistică. Politica sovietică în RSSM a urmărit, sistematic și eficient, deznaționalizarea populației printr-o amplă campanie de rusificare lingvistică și culturală.

În învățământ, rusificarea a primit tratament preferențial: începând cu clasele primare, limba rusă a început să fie studiată în toate școlile, în instituțiile pedagogice au creat secții speciale pentru pregătirea învățătorilor de limbă rusă dintre etnicii români; în școli se aplicau stimulente salariale și divizări în grupe mai mici pentru a accelera asimilarea limbii ruse. Programul de istorie privilegia istoria Rusiei și a URSS, iar referințele la istoria Moldovei erau formale și minimalizate, ceea ce a contribuit la remodelarea memoriei colective. Educația și publicațiile au fost prin-

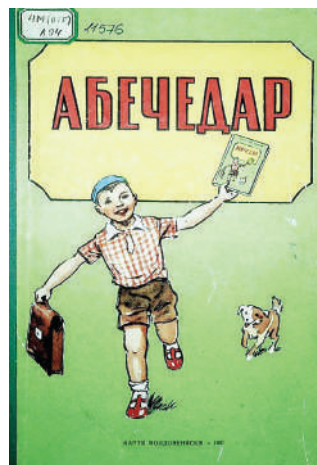
cipalul canal de transmitere: manuale noi, dicționare ortografice și abecedare pentru adulți au fost tipărite, programele școlare au fost revizuite, pentru a minimaliza elementele care legau cultura locală de tradiția românească și pentru a integra istoriografia sovietică. În același timp, instituțiile culturale (teatre, edituri, reviste) au primit indicații ideologice stricte; activitatea lor era supusă controalelor și sancțiunilor, dacă nu respectau normele impuse.



N. Mohov, V. Zelenciuc, P. Sovetov, *La obârșia norodului moldovenească*, în „Moldova Socialistă”, 26 decembrie, 1978.

Retorica oficială despre „moldovenizare” a funcționat ca mască ideologică pentru politica centrală de rusificare. După ocuparea Basarabiei (28 iunie 1940) și formarea RSSM (2 august 1940), conducerea sovietică a promovat public necesitatea însușirii „limbii moldovenești” și a „indigenizării”, inclusiv prin decizia Biroului CC al PC(b) din 6 septembrie 1940 privind învățarea limbilor republicilor de către funcționari. În practică, însă, această inițiativă nu a fost una locală, ci impusă din centru, iar când a intrat în contradicție

cu capacitatea și voința nomenclaturii (majoritar rusofonă sau rusificată), retorica a rămas formală. Exemple precum declarația secretarului CC al PC(b)M, Stepan Zelenciuc, din 9-10 septembrie 1940, care pleda pentru însușirea „limbii moldovenești”, ilustrează discrepanța:



Abecedar, 1961

deciziile erau proclamate, dar ignorate în practică, deoarece funcționarii ruși și ucraineni nu voiau să învețe limba română.

„Moldovenizarea” a fost folosită ca pretext pentru deznaționalizare: prin declararea unei identități separate s-a justificat izolarea populației de legăturile culturale cu România și, în consecință, se crea spațiul pentru introducerea limbii și culturii ruse ca vectori ai integrării sovietice.

○ **Formulează o definiție a termenului *moldovenizare*.**

○ **Explică rolul impunerii obligativității de învățare și cunoaștere a limbii ruse asupra conștiinței identitare.**

Falsificarea istoriei și construirea „națiunii moldovenești”. Regimul sovietic a aplicat o politică deliberată de deznaționalizare în Basarabia, folosind falsificarea istoriei ca instrument principal, pentru a impune ideea unei „națiuni moldovenești” distincte de cea română. Scopul acestei campanii era erodarea conștiinței naționale și îndepărtarea și divizarea populației autohtone de rădăcinile sale românești. În loc să se bazeze pe cercetări riguroase, autoritățile politice ale PC(b)M au dictat reinterpretări istorice, menite să creeze o altă origine a locuitorilor Moldovei.

Teoria „moldovenismului”, promovată în anii sovietici susținea că „populația moldovenească” ar proveni, dintr-un amestec diferit – cu un accent pus pe elementul slav – și nu se poate identifica cu poporul român. Istoricii aflați sub presiunea aparatului de partid au fost constrânși să formuleze și să difuzeze ideea că strămoșii moldovenilor ar fi venit „de dincolo de Carpați” și ar fi întâlnit aici o populație slavă. De exemplu, N. Mohov afirma că „slavii au fost strămoșii direcți ai moldovenilor pe teritoriul RSSM” și că elementele slave reprezintă moștenirea romanizată a acelei populații. Această construcție avea, în practică, efectul de a separa moldovenii de estul Prutului de românii de dincolo de râu.

Manipularea istorică nu a fost un fenomen izolat la nivel academic: fraudă a fost comandată și dirijată din vârful partidului. În 1945, Stepan Taranov, secretar al CC al PC(b)M, a criticat schița istoriei RSSM, pentru că „istoricii argumentează și documentează nesatisfăcător ideea că locuitorii băștinași ai Moldovei au fost, până în secolul al XV-lea, slavii” și a cerut „refacerea esențială și serioasă a ei”. Astfel, reinterpretările impuse politic au migrat din directivele partidului în sintezele academice și, ulterior, în manualele școlare și universitare, consolidând o narațiune falsificată pentru generații întregi.

Esența demersului sovietic a fost, prin urmare, o campanie sistematică și planificată de rescriere a identității colective, care a folosit instrumentele propagandei, controlul istoriografiei și intervenția politică directă pentru a construi o identitate „moldovenească” separată, în pofida unității etnice, culturale și lingvistice cu românii.

○ **Expune-ți opinia referitoare la scopul urmărit de sovietici prin construcția națiunii moldovenești.**

Formele de rezistență împotriva rusificării (a se vedea unitatea 4). În pofida presiunilor masive ale regimului sovietic, basarabenii au opus rezistență constantă și diversificată procesului de deznaționalizare și rusificare. Rezistența populației locale s-a manifestat în forme active, inclusiv manifestări și opoziție politică, și în forme pasive sau culturale, prin păstrarea limbii vorbite acasă, transmiterea memoriei istorice în familie și prin practica religioasă în limitele permise, fiecare având un rol semnificativ în păstrarea identității naționale.

În plan cultural și intelectual, rezistența s-a manifestat prin menținerea elementelor esențiale ale limbii și culturii românești în pofida cenzurii ideologice. Deciziile politice menite să submineze identitatea lingvistică, cum ar fi decretul introducerii grafiei chirilice – justificat de conducerea comunistă printr-un fals argument privind superioritatea patrimoniului cultural rus – au fost întâmpinate de o opoziție tăcută, dar persistentă: scriitori și artiști au găsit căi subtile de a-și arăta atașamentul pentru valorile naționale, iar comunitățile au păstrat tradițiile lingvistice și culturale.

Rezistența prin evitare sau refuz a participării la mecanismele sovietice a fost semnificativă și palpabilă statistic. Aceste multiple forme de rezistență – militare, culturale, civice și pasive – demonstrează atât voința colectivă de a păstra identitatea națională, cât și gradul de contestare al regimului. Ele arată că, în pofida controlului strict și a politicilor de rusificare, rezistența basarabenilor a fost durabilă și variată, având impact în menținerea limbii, moralei și opoziției față de sovietizare.

În ciuda eforturilor intense de rusificare, procesul nu a fost complet. Persistența conștiinței naționale românești, vizibilă în anii 1980–1991 prin renașterea mișcărilor culturale și politice care au condus la declararea independenței Republicii Moldova în 1991, arată reziliența identitară în fața presiunilor politice și sociale.

○ **Demonstrează rolul rezistenței în persistența conștiinței naționale.**

DOCUMENTE

D1. „Plenara obligă biroul CC al PC(b)M, comitetele județene, orașenești și raionale de partid să intensifice activitatea în vederea demascării în presă și pe cale orală a crimelor comise de ocupanții româno-germani și acoliții lor - naționaliști moldo-români. Pe baza faptelor și a exemplurilor concertate se va explica populației esența tâlhărească și de jaf a cuceritorilor germano-români, se va explica sistematic oamenilor muncii că numai în statul sovietic le sunt asigurate libertatea politică, bunăstarea și dezvoltarea culturii. Li se va explica tuturor oamenilor muncii că naționaliștii moldo-români sunt dușmanii de moarte și călăii poporului moldovenesc, trădătorii intereselor sale naționale” (Hotărârea Plenarei a V-a a CC a PC (b) M din 23 mai 1945).

- Identifică problema abordată de autoritățile sovietice.
- Numește metodele de deznaționalizare utilizate de sovietici.
- Demonstrează că se urmărea scopul de mutilare a conștiinței naționale.

D2. Ordin al ministrului învățământului superior al URSS Nr. 1323 Moscova, 11 septembrie 1948, privind introducerea predării limbii ruse în anii superiori ai universităților de stat din republicile naționale.

„Ținând cont de faptul că timpul alocat limbii ruse în planurile actuale din universitățile de stat din republicile naționale, în primii ani de studiu, este insuficient și nu asigură o însușire temeinică a limbii ruse de către studenții de naționalitate non-rusă, O R D O N:

§1 Se introduce, începând cu anul universitar 1948/49, predarea limbii ruse în anii III și IV ai tuturor facultăților universităților de stat din republicile naționale (cu excepția secțiilor de limbă și literatură rusă), în volum de 2 ore pe săptămână.

§2 Se permite rectorilor universităților să efectueze periodic verificări ale cunoștințelor studenților la limba rusă și, în funcție de rezultate, să îi exonereze de la participarea obligatorie la cursuri.

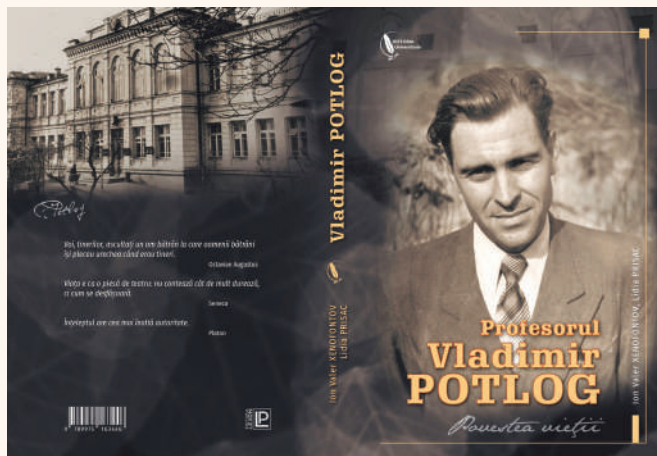
§ 3 Se vor efectua modificările corespunzătoare în planurile de învățământ și statele de personal ale universităților de stat”. (L. Rotaru. *Sinuozițiile învățământului superior din RSSM în perioada stalinismului târziu (1947-1953)*, Chișinău, 2023, p. 335).

- Explică scopul introducerii obligatorii a studierii limbii ruse în instituțiile de învățământ superior.
- Demonstrează că limba rusă a fost introdusă ca disciplină de studiu obligatorie prin metode administrative.

MEMORII

M1. „Mă temeam la început pentru că nu știam limba rusă [...], cursurile se țineau în „limba moldovenească”, chiar și *Istoria Partidului*, ce-i drept, într-o limbă tare pocită. Dar am avut profesori cu limbă română fluentă, mai ales la *Istoria Antică*. La anul III am avut mai multe obiecte în limba rusă și din ce în ce mai mult ne îndreptam spre cursurile în limba rusă. La sesiunea din anul II, primul meu răspuns în limba rusă la *Istoria Partidului* a fost remarcat cu succes. Mi-aduc aminte că mi-au spus că am răspuns bine! Îmi părea că am făcut o mare, mare cucerire, îmi era frică, deoarece nu cunoșteam limba rusă fluent, ca acum”. (I.V. Xenofontov, L. Prisac, *Profesorul Vladimir Potlog (1927-2022): Povestea vieții : Studiu de istorie orală*, Chișinău, 2022, P. 116-117.)

- Identifică o problemă cu care se confruntau studenții autohtoni din RSSM.
- Demonstrează cu argumente că studenții întâmpinau dificultăți la studii din cauza necunoașterii limbii ruse.



Tabel. Editarea cărților și broșurilor în limbile populației băștinașe din republicile URSS (1956)

Nr.	Republica	Nr. cărților și broșurilor editate în total	În limba poporului băștinaș
1	Federația Rusă	48.940	45.063
2.	Ucraina	7.889	3.844
3.	Belarus	1.602	425
4	Uzbekistan	1.875	1.028
5	Kazahstan	1.420	572
6	Gruzia	2.516	1.884
7	Azerbaijan	1.327	988
8	Lituania	2.206	1.768
9	Moldova	1.038	404

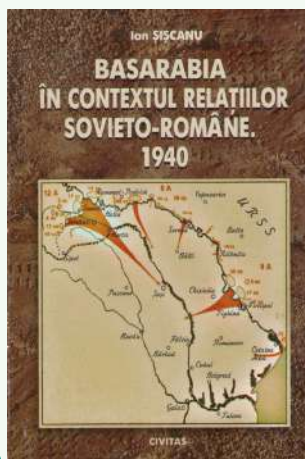
Sursă: V. Ursu, *Politica culturală în RSS Moldovenească, 1944-1956*.

- Numește procesul pentru care tabelul poate servi drept sursă de informație.
- Identifică o cauză ce explică aplicarea unei astfel de politici în domeniul editării.
- Argumentează răspunsul, făcând referință la un fapt istoric.
- Demonstrează că autoritățile URSS duceau o politică de rusificare a populației.

OPINII ISTORIOGRAFICE

01. „Dar a venit neagra zi de 28 iunie 1940, care a pus începutul unei politici de denigrare a tot ce se realizase valoros în cei 22 de ani cât Basarabia făcuse parte din România. O primă victimă a acestei politici a fost alfabetul latin, interzis oficial la 10 februarie 1941 și înlocuit peste noapte cu alfabetul rusesc. Limba română însăși, îndată după „eliberare”, a început să fie substituită forțat cu un jargon ruso-român, împestrită cu elemente ale graiului moldovenesc din stânga Nistrului. După 28 iunie 1940, a început coșmarul răspândirii politicii proruse și antiromânești, dominantă în stânga Nistrului din 1924, când fusese înființată RASSM, cu toate ororile, dramele și tragediile ei, și asupra fostei Basarabii. Puterea sovietică, ideologia comunistă au fost „prin definiție” un dușman, declarat nemilos și perseverent, față de tot ce era românesc”. (Ion CIOCANU, *Contribuții la salvarea și dezvoltarea culturii românești în Basarabia (II)*, în *Limba Română*, nr. 7-8, anul XXII, 2012).

- Identifică opinia autorului despre politica promovată de URSS în RASSM, apoi în Basarabia. Argumentează.
- Determină două consecințe ale creării RSSM. Argumentează răspunsul cu trimitere la un fapt istoric citat în sursă.



02. „[...] Imediat după anexarea Basarabiei (de către sovietici-n.n.) au fost scoase statuile: a Regelui Ferdinand I, a lui Ștefan cel Mare, a lui Vasile Lupu, a generalului Poetaș; basoreliefurile lui Murafa și Al. Mateevici, bustul lui B. P. Hașdeu”. (I. Șișcanu, *Basarabia în contextul relațiilor sovieto-române 1940*, Chișinău, 2007, p. 264).

- Explică acțiunile sovieticilor referitoare la monumente.
- Formulează o concluzie referitor la importanța păstrării memoriei colective.

03. „[...] Noțiunea de „popor moldovenesc” a fost inventată de sovietici, pentru a crea un stereotip precum că românii de la Est de Prut sunt diferiți de românii ce au rămas să locuiască în granițele istorice. În felul acesta propaganda imperială intenționa să distrugă conștiința națională a basarabenilor, oferindu-le în schimb o educație în spirit sovietic, al internaționalismului proletar și al urii față de statul și poporul român”. (M. Țăranu, *Constituirea RSSM a avut consecințe tragice*, pe [http:// www.timpul.md/](http://www.timpul.md/))

- Numește scopul inventării noțiunii de „popor moldovenesc” în opinia autorului.
- Expune argumente PRO sau CONTRA opiniei autoarei sursei.

0.4. „Extrem de slab decurgea însușirea de către elevi a limbii ruse chiar și în școlile în care limba rusă era limba principală de predare. Dintre 1 582 de elevi din clasele 5-10 ale școlilor din Chișinău, 338 erau corigenți la limba rusă. Studiul limbii ruse în școlile moldovenești era organizat și mai prost. În raportul Secției școli a CC al PC(bM se spunea în această ordine de idei: „Deosebit de proastă este situația în școlile sătești, care reprezintă $\frac{3}{4}$ din numărul total al școlilor. Cauza principală constă în faptul că majoritatea covârșitoare a învățătorilor nu știu limba rusă, nu cunosc nici măcar la nivelul elementar metoda predării. Ajutorul din partea asociațiilor metodice este insuficient. Situația se complică și pentru că școlile n-au fost asigurate deloc cu manuale de limba rusă. Chiar și învățătorii calificați își limitează predarea la a scrie pe tablă cuvinte rusești cu traducerea lor în limba moldovenească, citirea și învățarea pe dinafară a textelor rusești. Unii învățători predau în limba moldovenească. Deprinderile elevilor sunt foarte slabe, ei nu știu să se folosească de cuvinte și să alcătuiască din ele cele mai simple propoziții. Deseori elevii recită poezii sau expun cele citite fără să înțeleagă ce spun”. Situația creată era deosebit de iritantă pentru autorități, deoarece însușirea limbii ruse de către populația republicii era considerată una din sarcinile prioritare ale statului, cea mai importantă metodă de integrare a Moldovei în componența URSS”. (Valeriu Pasat, *Politica conducerii RSS Moldovenești în domeniul învățământului în perioada 1944-1953. „Școala nouă” de sorginte sovietică*, în *Academos*, 2013, nr.1).

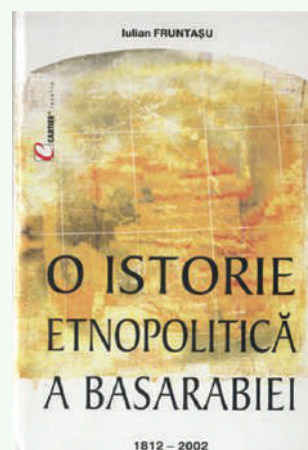
○ Identifică cea mai importantă metodă de integrare a RSSM în componența URSS în opinia autorităților sovietice.

○ Determină o problemă majoră cu care se confruntau elevii din RSSM în perioada post-belică. Explică cauzele.

0.5. „Rusificarea minorităților în RSSM era considerată un lucru absolut firesc și natural. Sunt destul de pregnante explicațiile sociologilor sovietici în ce privește rusificarea naționalităților în RSSM: „Indiferent de faptul dacă găgăuzii cunosc sau nu limba moldovenească, în mai multe domenii, inclusiv știință, cultură, artă, ei au nevoie de limba rusă”. Deznaționalizarea minorităților și edificarea unei identități lingvistice ruse consolida atât statutul acestora, cât și poziția Moscovei, care putea conta pe loialitatea minorităților (găgăuzi, bulgari, ucraineni), dat fiind faptul că i-a culturalizat și le-a ridicat statutul social într-un timp relativ scurt”. (I. Frunțașu, *O istorie etnopolitică a Basarabiei*, Chișinău: Cartier, 2002, p. 205).

○ Identifică în sursă un obiectiv al deznaționalizării minorităților etnice din RSSM.

○ Demonstrează cu argumente că autoritățile sovietice și-au atins scopul.



EVALUAREA CUNOȘTIINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

○ Enumeră principalele trăsături ale politicilor de deznaționalizare și rusificare în RSSM.

○ Demonstrează că politica de deznaționalizare și rusificare a fost aplicată continuu în perioada sovietică.

○ Elaborează un tabel conceptual *Metode și instrumente de rusificare în RSSM și impactul lor*.

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

○ Realizează un video de 5 minute, pornind de la versurile lui Dumitru Matcovschi.

„Basarabia, Basarabia
Scumpă icoană, în inimi purtată
Trecută prin foc și prin sabie,
furată, trădată mereu,
ești floare de dor, Basarabie,
ești lacrima neamului meu”.

ACTIVITATE ÎN GRUP

○ Organizați o dezbatere: *Utilizarea politicii lingvistice drept armă în relațiile internaționale din perioada recentă*.



Catedrala din Chișinău în 1944

III.13. LIBERTATEA DE CREDINȚĂ ȘI TOTALITARISMUL ÎN MOLDOVA SOVIETICĂ. POLITICA STATULUI SOVIETIC FAȚĂ DE BISERICA ORTODOXĂ ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ

DICȚIONAR ISTORIC

Ateism militant – opoziția față de religiile fundamentaliste și rolul lor în viața socială și politică; acțiuni ostile față de Biserică și credincioși. Termenul descrie orice ateu sau secularist care îndrăznește să-și mărturisească propriile opinii împotriva religiei sau împotriva influenței religioase în viața publică sau în conducerea guvernului, aflat în raza auzului unei persoane religioase care s-a obișnuit să nu-i fie contestate niciodată opiniile.

JURNAL ISTORIC

„Religia este opiul poporului. Religia este un soi de băutură spirituală amețitoare, în care sclavii capitalului își înecă chipul uman și cerințele pentru o viață cât de cât demnă de om”. (V. Lenin).

○ [Explică esența atitudinii liderului bolșevic față de religie.](#)

DATE CRONOLOGICE

7 iulie 1954 – adoptarea Hotărârii Comitetului Central al PCUS „Cu privire la deficiențele majore în propaganda științifică ateistă și măsurile pentru îmbunătățirea acesteia”.

10 noiembrie 1954 – adoptarea Rezoluției „Cu privire la greșelile în desfășurarea propagandei științifico-ateiste în rândul populației”

1961 – adoptarea celui de-al treilea Program al PCUS .

1961 – adoptarea de către Consiliul de Miniștri al URSS a „Instrucțiunilor pentru aplicarea legislației privind cultele”

În Rusia Sovietică/URSS a fost promovată o politică ateistă, deoarece religia era considerată incompatibilă cu ideologia marxist-leninistă, cu concepția materialistă asupra istoriei, expusă în lucrările lui Marx și Engels și dezvoltată de Lenin și Stalin. În ianuarie 1918, a fost emis *Decretul privind separarea Bisericii de stat și a școlii de Biserică*, astfel marcând începutul unei campanii sistematice împotriva religiei, luând forma unui ateism militant. Lupta antireligioasă s-a bazat pe: Hotărârea CEC și a Consiliului Comisarilor Poporului (CCP) „Cu privire la asociațiile religioase” (8 aprilie 1929), Circulară secretă „Cu privire la măsurile pentru consolidarea muncii antireligioase” (24 ianuarie 1929) etc.

Existau organe speciale abilitate cu reglementarea relațiilor dintre statul sovietic și culte. Pe lângă Comisariatul Justiției funcționau Comisia interdepartamentală creată pentru realizarea în viață a Decretului „Cu privire la separarea Bisericii de stat” și Departamentul VIII, care în 1922 este redenumit Departamentul V (până în 1924); pe lângă Prezidiul CEC Secretariatul pentru problemele cultelor (până în 1928); pe lângă PC(b)– Comisia antireligioasă fondată pe data de 13 octombrie 1922 prin Hotărârea Biroului Organizatoric al CC al PC (b)R; Comisia pentru problemele cultelor pe lângă Prezidiul CEC al URSS (1934-1938). În Constituția URSS din 1936 se proclama doar dreptul la administrare a ritualurilor religioase. Botezurile, cununțiile, înmormântările, sfintiri etc. se făceau pe furiș.

Propaganda antireligioasă era dusă prin toate mijloacele.

○ **Explică fundamentarea ideologică a politicii ateiste în URSS.**

○ **Formulează definiția termenului *propagandă*.**

Politica față de Biserica Ortodoxă în RSSM: caracteristici generale. Situația Bisericii Ortodoxe în RSS Moldovenească a fost profund marcată de politica antireligioasă a regimului sovietic, care a urmărit marginalizarea și subordonarea completă a instituției religioase față de stat. Biserica Ortodoxă era percepută drept un focar de rezistență culturală și națională, legată de tradiția românească, ceea ce o făcea o țintă prioritară. Regimul comunist impus în RSS Moldovenească a implementat o politică agresivă de propagandă ateistă, având drept obiective principale:

- distrugerea identității religioase și naționale, prin promovarea unui „om nou” ateu, aliniat valorilor colectiviste;

- eliminarea oricărei forme de religiozitate, religia fiind considerată „opiu al poporului” și obstacol în construirea societății comuniste;

- eradicarea influenței religioase;
- substituirea simbolurilor și ritualurilor religioase cu cele sovietice, pentru a consolida loialitatea față de stat;

- consolidarea ideologiei marxiste-leniniste.

Campania antireligioasă s-a bazat pe mecanisme complexe de control social, represiune și manipulare ideologică. Politica ateistă a inclus:

- promovarea și propagarea ateismului prin toate mijloacele mass-media;

- adoptarea unei legislații corespunzătoare ideologiei marxist-leniniste;

- persecutarea clerului și a confesiunilor religioase;

- distrugerea locașurilor;

- confiscarea bunurilor bisericești de valoare.

În același timp, autoritățile au exploatat religia în scopuri politice, cerând loialitate din partea liderilor religioși și permițând sprijinul unora dintre ei, dacă acest lucru servea intereselor statului.

○ **Enumeră caracteristicile de bază ale politicii URSS față de Biserica ortodoxă din RSSM.**

Politica față de Biserica Ortodoxă în 28 iunie 1940 – iunie 1941. După anexarea teritoriului dintre Prut și Nistru de către Uniunea Sovietică în 1940, Biserica Ortodoxă din acest teritoriu a fost trecută sub jurisdicția Patriarhiei Moscovei. Mitropolia Basarabiei a fost desființată. În RSSM, ca și în alte republici, a fost numit un împuternicit al Bisericii Ortodoxe Ruse, care supraveghea activitatea religioasă și raporta direct autorităților sovietice, astfel instituindu-se un mecanism de control strict asupra activităților religioase și supravegherea cultelor din RSS Moldovenească. Împuternicitul avea rolul de a monitoriza respectarea legislației antireligioase și de a contracara orice manifestare religioasă considerată subversivă. El impunea legislația antireligioasă, închidea biserici sub pretextul nerespectării normelor de siguranță sau al „neutilizării” lor, și raporta orice încălcare. De exemplu, S. Tanasevski, împuternicitul pentru RSSM al Consiliului pentru treburile Bisericii Ortodoxe de pe lângă Consiliul de Miniștri al URSS (1965-1966) a raportat cazuri în care clericii oficiau slujbe în limba română sau organizau botezuri, acțiuni care erau catalogate drept „crime” împotriva regimului.

În perioada 1940-1941, autoritățile sovietice au inițiat o campanie agresivă împotriva clerului și a credincioșilor. Preoții care refuzau să se supună controlului statului erau acuzați de „activități antisovietice”, „activități contrarevoluționare” sau „naționalism”. În

primele luni de ocupație sovietică, peste 200 de clerici au fost eliminați din funcții, iar 47 au fost condamnați și deportați în lagăre de muncă sau executați, iar bisericile erau închise. Printre cei reprimăți se numără protopopul Gheorghe Cecan din Chișinău, arestat în iulie 1940 și condamnat la 8 ani de muncă forțată pentru „propagandă antisovietică”. Preoții Alexandru și Vasile Cernouțeanu au fost condamnați la 5 ani de lagăr pentru încercarea de a organiza emigrarea clerului în România. În primăvara anului 1941, biroul CC al PC(b) al Moldovei a raportat „activitate antisovietică” în rândul clericilor, ceea ce a condus la arestări în masă. Chiar și episcopul Alexie (Sergheev), trimis de Moscova pentru a supraveghea biserica locală, a fost arestat în 1941 sub acuzații nedovedite. Puțini preoții basarabeni au reușit să se salveze prin fugă. Parohiile rămase fără preoți au fost transferate sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Ruse, care impunea slujbele în slăvonă bisericească.

O parte din biserici au fost distruse, altele – transformate în săli de spectacole, magazine etc., Biserica Seminarului Teologic – în Arhiva de Istorie a NKVD-ului, Paraclisul Palatului Mitropolitan din Chișinău – în Palatul Pionierilor, mănăstirea Frumoasa – în casă de odihnă, mănăstirea Suruceni – în spital, mănăstirea Curchi – în sanatoriu pentru bolnavi de tuberculoză, mănăstirea Hârbovăț – în azil pentru copii orfani etc.

○ **Demonstrează că autoritățile sovietice utilizau politici represive față de Biserica Ortodoxă.**

Politica față de Biserica Ortodoxă în 1945-1956.

După reocuparea Basarabiei de către Armata Roșie în 1944, s-a constatat că cel puțin 50% din bisericile RSS Moldovenești nu aveau preoți. În județele Soroca și Bălți nu activau majoritatea lăcașurilor, deoarece circa 80-90% din preoți s-au refugiat, odată cu retragerea Armatei române. În anii 1946-1947, o parte din clerici s-au întors în Basarabia din România în virtutea repatrierii. În anii 1944-1965, regimul comunist a implementat diverse tactici, pentru a controla și a marginaliza biserica: în perioada imediat după reocuparea Basarabiei de către URSS și după cel de-al Doilea Război Mondial statul sovietic a fost cointerestat în colaborarea cu Biserica, însă apoi au urmat confiscarea proprietăților, infiltrarea agenților KGB în ierarhia bisericească și promovarea propagandei antireligioase.

Campaniile de închidere a lăcașurilor de cult au continuat, iar numărul bisericilor funcționale s-a redus drastic. În 1949, activau doar 558 de biserici din cele 931, iar între 1958-1960 au fost închise 159 de bi-

serici. În unele cazuri, bisericile erau transformate în spații pentru depozitarea recoltelor sau alte utilizări administrative. În raionul Leova, bisericile au fost închise cu scopul declarat de promovare a ateismului în interiorul republicii. Mănăstirile ortodoxe au fost vizate în mod special, fiind considerate focare de rezistență națională și culturală împotriva politicii de rusificare.

Totodată, la 1 decembrie 1946, Consiliul de Miniștri al Moldovei a adoptat hotărârea ca Ministerul Învățământului să evacueze din clădirile mănăstirii Hârbovăț casa de copii și centrul de colectare a cerealelor și depozitele „Zagotzerno”, Ministerul Sănătății trebuia să evacueze din mănăstirea de bărbați Hâncu căminul muncitorilor gospodăriei auxiliare a sanatoriului din Vorniceni. Însă la mănăstirea Curchi a fost menținută întreprinderea de industrie forestieră din Orhei, la mănăstirea Condrița era menținută Școala republicană de pădurari, iar călugării urmau să fie mutați la mănăstirea de bărbați Hâncu. În anul 1946, din mănăstirea Hârbovăț a fost evacuat căminul muncitorilor gospodăriei auxiliare a sanatoriului de tuberculoză din Vorniceni și casa de copii, însă Centrul „Zagotzerno” a rămas. În primăvara anului 1947, în clădirea nelocuită de după gardul mănăstirii de bărbați Hârbovăț, în care anterior se afla casa de copii, a fost organizat un spital provizoriu pentru copiii distrofici. Deoarece copiii erau în marea lor majoritate orfani, spitalul respectiv s-a transformat în casă de copii.

În luna mai 1947, sub protecția statului au fost luate cele mai valoroase monumente de arhitectură bisericească din republică: Biserica Sfântul Gheorghe din secolul al XVII-lea, Catedrala Veche, Biserica Măzărache, Biserica Sfântul Ilie din secolul al XVIII-lea, ansamblul Catedralei noi (catedrala, clopotnița, arcul de triumf) din Chișinău; Biserica de piatră din secolul al XVIII-lea din Căușenii Noi; Catedrala din Orhei și două biserici rupestre din secolul al XVIII-lea din raionul Orhei.

După cel de-al Doilea Război Mondial, represiunea împotriva Bisericii Ortodoxe din RSS Moldovenească s-a intensificat. Consiliul pentru Treburile Bisericii Ortodoxe Ruse, condus de G.G. Karpov, a instituit un control strict asupra clerului. În 1946, din 1.200 de preoți activi în perioada interbelică, doar 380 au rămas în funcție. Statisticile parțiale indică sute de cazuri: doar între 1945-1948, zeci de clerici au fost eliminați din funcții.

Unii preoți au fost acuzați de complicitate și colaborare „cu organele române de spionaj și contraspionaj și de trădarea activiștilor sovietici”, alții – de „activitate antisovietică organizată”. Mulți preoți au fost deportați sau forțați să părăsească republica. Metodele de represiune includeau acuzații fabricate. De exemplu, în iunie 1944, preotul din satul Parcani, județul Soroca, Cechirco, a fost învinuit de organele Securității de Stat că „a efectuat munca de convocare a unei consfătuiri ilegale a preoțimii în raioanele eliberate ale Basarabiei, cu punerea chestiunilor ce țin de intensificarea activității religioase și a propagandei naționaliste”, declarat „naționalist român și adept al unirii Basarabiei cu România” și condamnat. Preotul Ștefan Cenușă din Chișcăreni a fost arestat pentru predici „antisovietice”, în care critica interzicerea predării religiei în școli și justifica deportările ca pedeapsă divină. Arhimandritul Hrizostom Sochircă, ieromonahul Serafim Dabija și egumenul Axentie Munteanu au fost deportați în Siberia și Kazahstan. Preotul Vasile Țepordei a fost condamnat la 25 de ani de muncă silnică pentru activitate religioasă, executând 8 ani în lagărele Vorcuta.

În anii postbelici s-au activizat grupuri antisovietice de credincioși ortodocși, printre care secta inochentiștilor, cu care luptau autoritățile sovietice. În octombrie 1946, Ministerul Securității de Stat al RSS Moldovenești a informat CC al PC(b) al republicii despre inochentiști, care activau în majoritatea localităților din județele Bălți, Soroca, Orhei și Chișinău. Inochentismul era răspândit și printre călugări, și printre preoți.

○ **Describe situația Bisericii Ortodoxe după reocuparea Basarabiei în 1944.**

○ **Expune-ți opinia de ce o perioadă autoritățile au conlucrat cu Biserica.**

○ **Demonstrează că autoritățile sovietice urmăreau scopul de control și marginalizare a Bisericii Ortodoxe.**

Politica față de Biserica Ortodoxă în 1956-1964.

Campania antireligioasă a început în forță după al XX-lea Congres al PCUS, când la conducerea URSS era Nikita Hrușciov. Credincioșii au început să fie considerați parte a societății sovietice, dar una „pierdută”, iar persecuția avea ca scop prezentarea lor într-o lumină nefavorabilă în ochii restului societății, urmată de „reeducarea” credincioșilor. Esența noului curs politic a fost definită în cel de-Al treilea Program al PCUS, adoptat în 1961, în care religia era numită „vestigiu



Afiș sovietic. Inscripția: Lupta împotriva religiei – Lupta pentru socialism!!!!

al capitalismului în conștiința și comportamentul oamenilor”, iar lupta împotriva acestui vestigiu – „parte integrantă a muncii [PCUS] privind educația comunistă”.

Campania antireligioasă a fost foarte agresivă, fiind dusă nu doar de organele locale de partid, sprijinite de KGB, dar și de conducerea și personalul întreprinderilor, sindicatelor, Comsomolului și organizațiilor publice. Tot în 1961, Consiliul de Miniștri al URSS a adoptat „Instrucțiunile pentru aplicarea legislației privind cultele”, care prevedeau că: „Nu sunt supuse înregistrării societățile religioase și grupurile de credincioși aparținând sectelor, a căror doctrină și activități sunt de natură antistată și fanatică: Martorii lui Iehova, penticostalii, reformatorii adventiști, murașkoviții etc.”

În campania antireligioasă a lui Hrușciov au fost folosite o varietate de metode:

Campanii de propagandă.

Presiune asupra clerului. Clerul a fost supus unui control strict: slujbele erau permise doar în parohiile asigurate, iar activitățile pastorale în afara acestora duceau la arestări. Clerici care manifestau rezistență, precum preotul Vladimir Ababii, au fost condamnați la ani grei de detenție – în cazul acestuia, la șase ani. S-au aplicat presiuni asupra preoților ca să se lepede de preoție. A. Oleinic, împuternicitul Consiliului pentru Problemele Bisericii Ortodoxe Ruse pentru RSSM, a propus în 1961 ca să fie identificați astfel de preoți loiali, iar acest fapt să fie anunțat în mijloacele de informare în masă. Astfel, în 1961, au renunțat la preoție preotul de la biserica din or. Comrat, Grișcenco, care apoi a fost angajat în calitate de adjunct pentru gospo-



Demolarea vechii catedrale din Chișinău. Sursa: ortodox.md

dărie al directorului spitalului raional; preotul de la biserica din Dubăsari, Jabanovschi, angajat ulterior ca fotograf; preotul de la biserica din Cărpineni – Varzari, angajat lector-ateist la Societatea Republicană pentru Răspândirea Cunoștințelor Politice și Științifice din Moldova; preotul de la biserica din Chirileni, Fălești, angajat la depoul căii ferate din Ungheni; preotul din orașelul Grigoriopol, raionul Dubăsari, fiind bătrân.

Lichidarea organizațiilor religioase, închiderea bisericilor și mănăstirilor și demolarea clădirilor religioase. Printre primele hotărâri a fost Hotărârea Consiliului de Miniștri al RSSM „Despre scoaterea din lista monumentelor de arhitectură din RSSM a bisericii Sf. Ilie din Chișinău” din 4 martie 1959. Printr-o hotărâre a ședinței biroului CC al PCM din 1959, din cele 15 mănăstiri și schituri a rămas să activeze doar mănăstirea Japca, în care trăiau călugărițe de naționalitate rusă și poloneză, adepte ale ideilor panslaviste. Începând cu luna mai 1959, au fost închise 159 de biserici. 60 de lăcașuri de cult, considerate nefuncționale, au fost transformate în centre culturale sau spații gospodărești, în timp ce altele au fost demolate ori reutilizate ca depozite pentru substanțe chimice. Drept consecință, numărul preoților a scăzut de la 380 la 327.

În februarie 1963, s-a decis demolarea Clopotniței Catedralei din Chișinău, care a fost aruncată în aer.

Creșterea poverii fiscale asupra organizațiilor religioase. Prin Hotărârile Consiliului de Miniștri al URSS „Cu privire la mănăstirile din URSS” și „Cu privire la impozitarea veniturilor întreprinderilor administrațiilor eparhiale, precum și a veniturilor mănăstirilor” din 16 octombrie 1958, Hotărârea Consiliului de Mi-

niștri al RSSM „Despre mănăstirile din RSS Moldovenească” din 18 februarie 1959 și „Cu privire la reevaluarea clădirilor mănăstirești, bisericilor și caselor de rugăciune” din 7 martie 1959 a fost lovită baza economică a Bisericii. Autoritățile au folosit presiuni administrative: prețurile la lumânări și alte articole liturgice erau mărite artificial, preoții care colectau fonduri pentru întreținerea bisericilor erau acuzați de „exploatare”, iar cheltuielile pentru reevaluare erau puse pe seama mănăstirilor și comunităților religioase.

Infiltrarea agenților în ierarhia bisericească, de exemplu arhiepiscopul Nectariu, care colabora cu KGB-ul sub pseudonimul „Kazanțev”, pentru a accelera închiderea mănăstirilor și bisericilor.

Marginalizarea socială și profesională a credincioșilor. Urmărirea penală a credincioșilor. Privarea credincioșilor de drepturile părintești. Participarea la slujbe era înregistrată de agenții KGB, iar enoriașii care frecventau biserica erau excluși din partid sau de la locul de muncă. În unele cazuri, familii întregi erau deportate sub acuzația de „activități fanatice”. Deși documentele arată că până în 1965 mii de clerici și credincioși au fost afectați direct de represalii, totuși autoritățile sovietice recunosc că „randamentul activității ateiste a fost zero” în unele zone rurale, unde religia a supraviețuit clandestin. Această rezistență pasivă a demonstrat limitele politicii de eradicare a credinței, deși costurile umane au fost enorme: deportări, tortură și distrugerea comunităților religioase.

Confiscarea obiectelor valoroase de cult. Bunurile Bisericii din Basarabia au fost trecute în proprietatea statului, o parte dintre obiectele de cult din biserici și mănăstiri au fost duse la muzee sau la Patriarhia Moscovei. La 23 iunie 1959, autoritățile au încercat să confişte obiectele de cult de la mănăstirea de maici Răciula. Acest fapt a provocat proteste masive din partea credincioșilor. Pentru a reprimă manifestațiile au fost mobilizați procurorul și șeful miliției raionale, însă opoziția fermă a enoriașilor i-a constrâns pe oficiali să se retragă din incinta mănăstirii. Timp de nouă zile, locuitorii satului Răciula au apărat mănăstirea și biserica de eventualele acțiuni represive, devenind un caz emblematic de opoziție față de politica antireligioasă a regimului sovietic. Reacția autorităților a fost promptă și severă: stareța mănăstirii, alături de opt bărbați din localitate, au fost arestați și condamnați la pedepse privative de libertate cu durate diferite. Acest episod a ilustrat modul brutal în care regimul a suprimat orice formă de opoziție religioasă și solidaritate comunitară.



„Naționalizarea” averilor bisericesti. Sursa: ortodox.md

○ Numește trăsăturile de bază ale campaniei antireligioase.

○ Evidențiază schimbarea în politica antireligioasă în perioada dată.

○ Explică consecințele aplicării politicii antireligioase.

Politica față de cultele religioase în 1964-1989.

Odată cu demiterea lui Hrușciov în 1964, presiunile s-au redus parțial, dar politica de eradicare a religiei a continuat până în perioada perestroikăi. În pofida represiunii, rezistența credincioșilor a persistat, iar unele comunități au reușit să păstreze tradițiile religioase în clandestinitate.

Despre „răcirea” relațiilor dintre sat și culte vorbește adoptarea hotărârii Consiliului de Miniștri al RSSM din 30 iulie 1969 „Cu privire la amplificarea controlului asupra respectării legislației cultelor religioase”. În conformitate cu această hotărâre erau reorganizate comisiile speciale pe lângă consiliile executive raionale, care monitorizau respectarea legislației cultelor de către clerici și mireni.

Din a doua jumătate a anilor 60, statutul juridic al cultelor s-a înrăutățit, iar lupta cu instituțiile religioase a trecut din sfera politică în cea ideologică. Accentul a fost pus pe stoparea răspândirii învățaturii religioase și influenței cultelor, limitarea transmiterii conștiinței religioase generațiilor următoare. În Constituția URSS adoptată în 1977, erau promovate în continuare sentimentele antireligioase în societate. Tot în 1977 în RSSM a fost aprobat „Regulamentul cu privire la asociațiile religioase din RSS Moldovenească”, ce conținea 52 de puncte și reglementa regimul juridic al cultelor religioase, activitatea acestora, precum și situația juridică a bunurilor bisericesti.

Spre sfârșitul perioadei sovietice, odată cu reformele lui Mihail Gorbaciiov (perestroika), restricțiile asupra activităților religioase au început să se relaxeze treptat, permițând o renaștere parțială a vieții religioase.

○ Formulează două caracteristici de bază a acestei perioade.

Propaganda antireligioasă a avut un rol esențial în încercarea regimului sovietic de a elimina influența Bisericii Ortodoxe asupra populației, de a modifica mentalitatea colectivă și a crea o societate ateistă. În 1947, a fost creată *Societatea unională pentru răspândirea cunoștințelor politice și științifice*, care urma să desfășoare propaganda ateistă, inclusiv și prin publicații antireligioase. În 1948, au fost tipărite 26,7 milioane exemplare de literatură ateistă. În septembrie 1948, a fost elaborat un proiect de hotărârea a CC al PC(b) al URSS „Cu privire la măsurile de consolidare a propagandei antireligioase”. Din 1949 au fost adoptate noi măsuri restrictive cu privire la activitățile credincioșilor și clericilor: au fost anulate slujbele religioase în afara bisericilor, sfințirea cozonacilor și apei în stradă, procesiunile religioase, cu excepția celor pascale, săvârșirea ritualurilor religioase pe la case, deplasarea clericilor prin localități era limitată.

La 7 iulie 1954, a fost adoptată Hotărârea CC al PCUS din „Cu privire la neajunsurile în propaganda științifico-ateistă și măsurilor pentru îmbunătățirea ei”, în care se menționa revitalizarea activităților „bisericii și ale diferitor secte religioase” și numărul tot mai mare de cetățeni care săvârșeau ritualuri religioase, condamnând politica împăciuitoare față de religie. Organizațiile de partid și Comsomol, Ministerul Educației din URSS și syndicatele au fost instruite să desfășoare o activitate antireligioasă sistematică, cu toată perseverența, explicații și abordare individuală a credincioșilor. La 10 noiembrie 1954, a fost adoptată Hotărârea CC al PCUS „Cu privire la greșelile comise în promovarea propagandei științifico-ateistă în rândurile populației, în care se condamnă utilizarea calomniei, insultelor, interferenței administrative în activitățile organizațiilor religioase și promovarea cunoașterii științifice și a unei lupte ideologice cu religia. La 4 octombrie 1958, a fost emisă Hotărârea CC al PCUS „Despre nota Departamentului de Propagandă al PSUS pentru republicile unionale „Cu privire la neajunsurile propagandei științifico-ateiste”.

În 1964, a fost înființat Institutul de Ateism Științific. Educația și învățământul erau orientate spre promovarea ateismului științific. Profesorii din școli și universități au fost însărcinați cu răspândirea „ateismului științific” cu o înclinație marxistă, iar comitele locale de partid au avut chiar și posturi cu normă întreagă pentru propagandiști. Conferințele și seminarele organizate de partid aveau ca scop combaterea „superstițiilor religioase” și consolidarea ideologiei comuniste.

Un rolul de bază în propagandă l-au avut operele de cinema, literatura și un val de publicații antireligioase, inclusiv în mass-media. În 1961-1962, editurile din URSS au publicat 667 de cărți și broșuri ateiste, cu un tiraj total de 11 milioane de exemplare. Presa sovietică publica constant materiale care denigrau religia și clerul, incitând la ostilitate față de credincioși în rândul restului populației. Pentru desemnarea credincioșilor erau utilizate epitete emoționale și denigratoare – „fanatici”, „sfînți” etc. Chiar și realizările ști-



Afiș sovietic. Inscripție: Dumnezeu nu există!

ințifice, tehnologice etc. erau utilizate în propaganda antireligioasă.

Sărbătorile tradiționale – Crăciunul, Paștele etc. au fost declarate dăunătoare pentru economia națională, din cauza absenteismului și consumului de alcool, antisănătare, deoarece se presupunea sărutarea crucii și icoanelor etc. Pentru a șterge identitatea religioasă

s-a înlocuit Crăciunul cu Anul Nou, iar Moș Crăciun cu Moș Gerilă.

În spiritul luptei antireligioase au fost introduse un șir de ceremonii civile, care înlocuiau sau imitau unele aspecte ale ritualurilor religioase. Astfel, înregistrarea nou-născutului înlocuia botezul, iar înregistrarea civilă a căsătoriei înlocuia Cununia.



Înregistrarea civilă a unei căsătorii. Anii '50-'60 sec. XX. MNEIN, fototeca, c. a FN 172-2.

În campania antireligioasă au fost implicați și copii și tineretul (pionierii și comsomoliștii).

○ Enumeră metodele și mijloacele utilizate în propagarea politicii ateiste.

○ Explică de ce pentru puterea sovietică era important de a substitui tradițiile creștine cu cele sovietice.

Consecințe. Regimul comunist din RSS Moldovenească s-a remarcat printr-o politică sistematică de persecutare și marginalizare a Bisericii Ortodoxe, încălcând flagrant dreptul fundamental la libertatea credinței printr-o serie de măsuri sistematice, menite să distrugă influența religiei în societate, identitatea religioasă a populației. Arestările, deportările, controlul strict asupra cultelor și distrugerea infrastructurii religioase reflectă natura represivă a regimului sovietic față de orice formă de opoziție ideologică sau culturală.

În pofida acestor măsuri represive, credința ortodoxă a fost păstrată în familii, care au transmis generațiilor următoare tradițiile. În numeroase familii se puteau găsi icoane, se sărbătoreau Crăciunul, Sfintele Paști sau alte sărbători, își botezau copiii, se cununau, își sfințeau casele, fântânile etc.



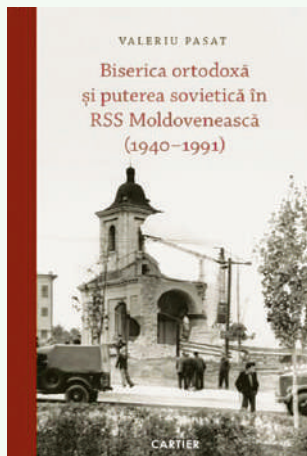
Într-o serie de localități bisericile au activat pe parcursul întregii perioade sovietice, rămânând a fi o formă de rezistență a populației. Mulți enoriași au continuat să participe la slujbe religioase, inclusiv clandestine. Unele persoane și-au manifestat religiozitatea în mod discret.

○ Demonstrează că politica antireligioasă dusă în RSSM n-a avut efectul dorit de autoritățile sovietice.

◀ Interior al unei case din satul Butuceni, raionul Orhei, 1958. În colț-icoana AIPC. Raportul expediției etnografice, 1958.

OPINII ISTORIOGRAFICE

01. „Fondul politicii de stat în raport cu biserica în calitatea ei de instituție publică a rămas neschimbat pe tot parcursul istoriei sovietice. Însăși puterea o definea ca „limitarea sistematică a activității bisericii”. Dar se schimba,



uneori în mod radical, formele, metodele și procedeele acestor „limitări” - de la represiunile concentrate contra clericilor și activiștilor bisericești, distrugerea lăcașurilor și profanarea lor blasfematoare, provocarea și compromiterea preoților, discriminarea credincioșilor și a membrilor familiilor lor până la formele mai puțin dure de „limitare a activității” bisericii - încercările de a lupta cu ortodoxia cu mâinile clericilor și credincioșilor înșiși, prin intermediul interdicțiilor formale, refuzurilor de a înregistra comunitățile, referințelor la instrucțiuni și dispoziții secrete existente și inexistente etc. Acesta era acel cadru politic, în care se înscriu atât „prigoanele” periodice asupra bisericii, cât și „anumitele indulgențe”, generate de pragmatismul de moment sau de interese de lungă durată ale autorităților. (V. Pasat, *Biserica ortodoxă și puterea sovietică în RSS Moldovenească*)

- Determină metodele „limitării sistematice a activității bisericii”.
- Explică particularitățile politicii statului sovietic față de biserică.
- Demonstrează că statul sovietic lupta atât cu Biserica, cât și cu enoriașii.

02. „Autoritățile sovietice foloseau resursele administrative nu doar la închiderea bisericilor, ci și la lichidarea simbolurilor creștine - a răstignirilor. Lichidarea răstignirilor și crucifixelor din satele RSSM, după cum aflăm din discursul lui Rusnac, secretarul comitetului raional de partid din Călărași, în cadrul consfătuirii lucrătorilor frontului ideologic, care a avut loc între 18-19 martie 1959, la Chișinău, în raion erau 2 200 de răstigniri, în unele sate sătenii au fost de acord ca acestea să fie mutate pe teritoriul cimitirului, spre exemplu la Sadova. Uneori luptătorii cu religia procedau foarte ingenios, pentru a scăpa de răstigniri. După cum relatează Marian, reprezentantul raionului Tiraspol, la plenara a V-a a cârmuirii Societății pentru răspândirea cunoștințelor politice și științifice, în s. Speia, nicidecum nu puteau convinge sătenii să construiască un stadion în locul cimitirului din sat. De aceea, noaptea, când lumea dormea, s-au dus și au furat crucile de la morminte, după care cimitirul a fost mutat la marginea satului”. (Nicolae Fuștei, *Folosirea resurselor administrative în lupta cu religia în RASSM și RSSM*, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/240-257.pdf).

- Identifică în document simbolurile creștine cu care au luptat autoritățile sovietice.
- Enumeră metodele de luptă împotriva Bisericii Ortodoxe.
- Exprimă-ți atitudinea față de metodele de luptă cu credința creștină a populației.

D1. „Proiectul planului de măsuri privind închiderea mănăstirilor, elaborat de împuternicitul Consiliului pentru Problemele Bisericii Ortodoxe Ruse în RSS Moldovenească, P.N. Romenski, pentru aprobare în Consiliul de Miniștri al RSS Moldovenești
Septembrie 1949
Secret

Aprobat

Președintele Consiliului de Miniștri al RSS Moldovenești (G. Rudi)

în septembrie 1949

I. Mănăstirea Căpriană

Să se ajungă la un acord cu Comitetul raional de partid din Strășeni și cu Comitetul executiv raional pentru a organiza până la 1 octombrie 1949 o adunare generală a colhozului din satul Căpriană, în cadrul căreia să se adopte o hotărâre privind închiderea mănăstirii din următoarele motive: a) Mănăstirea, în trecut, a exploatat crunt țăranii și, în prezent, continuă să exploateze țăranii săraci. Întreaga gospodărie mănăstirească (clădiri, construcții, livezi, vii) a fost creată prin munca populației. (...)

II. Mănăstirea Hârjauca

Să se ajungă la un acord cu Comitetul raional de partid din Călărași și cu Comitetul executiv raional pentru a organiza până la 5 octombrie 1949 adunări generale ale colhozurilor din satele Hirjauca și Mîndra, în cadrul cărora să se adopte o hotărâre privind închiderea mănăstirii din aceleași motive ca și în cazul Mănăstirii Căpriană. (...)

III. Mănăstirea Hâncu

Comitetul executiv raional din Strășeni să adopte până la 10 octombrie o hotărâre privind închiderea mănăstirii din următoarele motive: a) Mănăstirea manifestă în mod deliberat o atitudine neglijentă față de clădirile și construcțiile gospodărești aflate în folosința sa. Le-a adus într-o stare de ruină și distrugere completă. Mai mult de jumătate dintre clădirile de locuit și construcțiile gospodărești nu sunt utilizate deloc de către mănăstire și se află într-o stare de degradare. (...) (B. Пасат. *Православие в Молдавии. Власть, церковь, верующие 1940-1953*. Том 1, p. 436-439).

○ Numește instituțiile monahale pe care autoritățile planificau să le închidă în anul 1949.

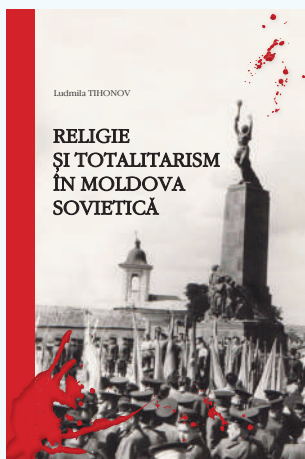
○ Prezintă argumentele aduse de autorități pentru a închide mănăstirile.

○ Exprimă-ți opinia cât de convingătoare erau argumentele aduse.

D.2. „Educația comunistă implică eliberarea conștiinței de prejudecățile religioase, care încă mai împiedică unele persoane să-și dezvolte din plin puterile creatoare. Se cere un sistem de educație științifico-ateistă, care ar cuprinde toate grupurile de populație, și ar preîntâmpina răspândirea credințelor religioase”. (Extras din Raportul secretarului general al PCUS N. S. Hrușciov la cel de al XXII-lea Congres al PCUS, octombrie 1961, în *Отчет ЦК КПСС XXII Съезду партии. Доклад и заключительное слово*. Госполитиздат, Москва, 1961, p. 133-134).

○ Explică importanța educației științifico-ateiste în opinia lui Hrușciov.

○ Argumentează faptul că politica antireligioasă dusă de autorități până în 1961 nu avuse rezultatul scontat.



D.3. „CONSILIUL DE MINIȘTRI AL RSS MOLDOVENEȘTI Decembrie, 1962 Cu privire la scoaterea de sub protecția statului și demolarea clopotniței de la Catedrala Episcopală, actualmente transmisă Muzeului de Arte Plastice. Clopotnița, construită mai târziu decât Catedrala Episcopală, luată sub protecția statului ca monument de arhitectură, nu este corelată în soluția arhitecturală cu Catedrala și nu prezintă valoare arhitecturală, blocând accesul către muzeu. Clădirea clopotniței reprezintă un element întâmplător în ansamblul Centrului orașului și putea fi păstrată doar ținând cont de necesitatea ei pe vremea când Catedrala era funcțională, iar astăzi această necesitate a dispărut. CONSILIUL DE MINIȘTRI AL RSS MOLDOVENEȘTI HOTĂRĂȘTE: Să se scoată de sub protecția statului și clădirea clopotniței și să se permită executivului Sovietului orașenesc al deputaților muncitorilor din Chișinău demontarea clădirii clopotniței pentru reconstrucția parcului „Pobeda” și organizarea accesului către muzeu în conformitate cu proiectul parcului și al pieței guvernamentale. Președintele Consiliului de Miniștri al



RSS Moldovenești Diordița A. Șeful Căminului de Miniștri al RSS Moldovenești Diașcenko A". (L. Tihonov, *Religie și totalitarism în Moldova Sovietică*. Chișinău, 2021, p. 175-176).

○ Analizează motivele invocate pentru demolarea clopotniței.

○ Exprimă-ți opinia referitoare la demolarea Clopotniței din parcul Catedralei.

D 4. „Încheiere cu privire la propunerea Comitetului Executiv al Sovietului Raional din Râșcani al RSSM din 10 septembrie despre utilizarea clădirii bisericii din s. Nicoreni pentru organizarea muzeului.

Serviciile religioase în fosta biserică din s. Nicoreni au încetat în anul 1962, iar comunitatea religioasă a fost scoasă de la evidență din anul 1963. Organizațiile locale au înfăptuit o muncă mare pentru organizarea muzeului în s. Nicoreni și locuitorii satului, inclusiv foștii membri ai «celor 20» iau parte activă în pregătirea expoziției muzeului, care se presupune a fi organizată în incinta fostei clădiri bisericești. Susținem propunerea Comitetului Executiv al Sovietului Raional de deputați ai oamenilor muncii din Râșcani despre folosirea

fostei biserici din s. Nicoreni pentru organizarea în ea a muzeului. S. Tanasevschi, împluternicul Sovietului pe treburile religiei de pe lângă Sovietul Miniștrilor al URSS în RSS Moldovenească". (*Viața religioasă în RSS Moldovenească. Documente*. Editori: O. Moșin, V. Bolduma, Chișinău, 2024, doc. Nr.130, p. 491).

○ Explică rolul împluternicului Sovietului pe treburile religiei de pe lângă Sovietul Miniștrilor al URSS în RSS Moldovenească.

○ Determină ce se preconiza de a organiza în incinta bisericii din s. Negurenii.

○ Formulează o concluzie referitoare la politica față de Biserică în RSSM.

MEMORII

M1. „...era greu după război, catedrala noastră cea mare a ars în timpul războiului, dar eu m-am apucat și am restabilit toate clădirile, am restabilit livada de 15 ha, am mai sădit în ea 1200 de pomi, <...> ei sunt roditori. ..am sădit 260 de meri și 2 000 de butuci de viță-de-vie <...>, am făcut o fântână arteziană de 152 de metri, un compresor de aer care să pompeze apă – 40 de litri pe oră. Am călătorit mult în vagoane, expediam merele mănăstirești, în anul foametei am mers după cartofi în Ucraina de Vest, tot timpul am înghețat în drum și am degerat, uneori mă istoveam, nu mâncam câte două-trei zile, am fost nevoit să sufăr foarte mult, ca un martir, pentru restabilirea mănăstirii” (Memoriile egumenului Vadim, economistul, trezorerul și ajutorul starețului de la mănăstirea Chițcani, *Письмо В.Н. Третьяченко, бывшего игумена Кицканского монастыря в Министерство здравоохранения СССР с просьбой решить вопрос о его пенсии от 28 ноября 1962 г.*, traducere de V. Pasat. în B. Pasat, *Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие*. T. 3: 1961-1975. M.: РОССПЭН, 2011. p. 178)

○ Descrie situația mănăstirii imediat după război și în timpul foametei.

○ Demonstrează că statul nu se implica în ajutorul instituțiilor monahale.

M2. „Dubăsarii și toate satele românești care se află pe cealaltă parte a Nistrului îi aparțin Republicii Moldovenești și intră în componența eparhiei Chișinăului... iar la noi e foamete mare, oamenii mor cu zecile. Mănâncă câini, pisici și tot felul de mortăciuni. Dumnezeu atotputernicul ne-a pedepsit foarte greu. Totul este foarte scump, produsele sunt imposibil de găsit, nu este nimic ce am putea vinde pentru a face rost de bani... oamenii nu au în ce se îmbrăca, iar despre combustibil nici nu poate fi vorba. Biserica este separată de stat și școlile și statul de biserică. Statul nu subvenționează biserica, ea există din propriile mijloace adunate de la credincioși. Biserica plătește impozite mari la stat, iar Credința a slăbit simțitor, domnește ateismul și preoții sunt pângăriți la fiecare pas. ... Multe biserici din Basarabia s-au închis. Dacă poporul nu s-ar interesa de ele, statul ar închide toate bisericile și le-ar transforma în cluburi, depozite” (Extras din scrisoarea preotului Leonid Fiodorovici Cucereavii (condamnat ulterior) către exarhul mănăstirilor din România Gherontie Ghenoiu, 17 aprilie 1947, în B. Pasat, *Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие*. T. 1: 1940-1953. M.: РОССПЭН, 2009, p. 345).

○ Caracterizează situația Bisericii Ortodoxe, având la bază textul scrisorii.

○ Formulează două concluzii referitoare la atitudinea statului față de cler.

„Ar fi greșit de gândit, că masele de multe milioane de trudituri ai Moldovei, singure pot să iasă din întinericul făcut de religie.. lupta pentru biruința retrăirilor religioase este lupta pentru comunism, pentru împlinirea cu spor a sarcinilor celui de-al treilea cincinal stalinist...luptându-se pe două fronturi, cum împotriva așteptării pasive, pân'ce în rezultatul sporurilor zidirii socialiste religia, adică singură de sine a muri, așa și împotriva folosirii

măsurilor de administrare goală împotriva retrăirilor religioase – prin apăsare. Mai ales aiasta-i răutăcios în învoiele republicii noastre Moldovenești, unde truditarii Basarabiei nu demult is sloboziți de sub asuprirea boierilor români și duhovenstva reacționară, și încă nu știu răul, pe care-l aduce religia”. („Moldova Socialistă”, 7 septembrie 1940).

○ Explică atitudinea autorităților sovietice față de religie.



EVALUAREA CUNOȘTINTELOR ȘI COMPETENȚELOR

- Periodizează evoluția politicii statului sovietic față de Biserică în RSSM. Descrie fiecare perioadă.
- Elaborează o schemă care ar elucida mecanismul influenței autorităților sovietice asupra bisericilor ortodoxe, credincioșilor, mănăstirilor, clerului.
- Demonstrează că atitudinea autorităților sovietice față de Biserica Ortodoxă din RSSM poate fi caracterizată drept ateism militant.

ACTIVITATE INDIVIDUALĂ

- Redactează un eseu la tema: Libertatea de creștință într-un stat totalitar.

ACTIVITATE ÎN GRUP

Formați echipe de câte 5 persoane.

- Realizați un interviu cu persoane din localitatea voastră, sau cu rudele, despre activitatea Bisericii din localitate în perioada regimului comunist.

Interviul se va baza pe următoarele repere:

- Existența unui locaș de cult în localitate;
- Activitatea bisericii/mănăstirii din localitate în perioada 1945-1989;
- Practicarea obiceiurilor creștine.

- Prezentați interviurile în cadrul unei conferințe de presă.

MIȘCAREA DE REZISTENȚĂ ANTICOMUNISTĂ DIN RSS MOLDOVENEASCĂ

IV.1. REFUGIUL ELITELOR BASARABENE ÎN ROMÂNIA (1940, 1944)

DATE CRONOLOGICE

iunie – decembrie 1940 – exodul în masă a populației din Basarabia și nordul Bucovinei în dreapta Prutului în scopul evitării persecuțiilor organelor sovietice represive

8 martie 1941 – adoptarea de către Sovietul Suprem al URSS a ucazului prin care locuitorilor din Basarabia le-a fost „redată”, iar locuitorilor din nordul Bucovinei le-a fost „acordată” cetățenia sovietică

martie – august 1944 – exodul în masă al locuitorilor din Basarabia în partea dreaptă a Prutului cu scopul de a scăpa de represiunea stalinistă

17-18 iunie 1951 – deportarea din Banat în Câmpia Bărăganului a persoanelor care se împotriveau acțiunii de colectivizare a sectorului agrar al economiei românești

JURNAL ISTORIC

„Ceea ce generații întregi au luptat, au sângerat, au muncit s-a risipit, distrus și s-a năruit. Este oare de crezut aceasta, ca în câteva ceasuri să se prăbușească o provincie, să se răpească milioane de oameni și să se sfârșească o religie creștină de două mii de ani? [...] Iau drumul pribegiei cu câteva cărți, însemnări, o pâine și încălțat în bocanci pornesc. [...] E ora 12 amiază și Chișinăul a fost ocupat. Seara ajung la Iași. Trenurile veneau unul după altul. Întâlnesc pe Sergiu Roșca. [...] Gara Iași e un haos. Mii de refugiați, bagaje, copii și vagoane”.

Sursa: Fragment Paul Mihail, *Jurnal (1940-1944) și corespondență*. București, Paideia, 1998, p. 12-14.



Părintele Paul Mihail, născut la 29 iunie 1905, la Cornova, jud. Orhei, refugiat peste Prut la 28 iunie 1940, temporar, apoi, din 25 martie 1944, definitiv. A dus o viață de refugiat, alungat din casă, cu multe strămutări, frică și lipsuri. A trebuit să abandoneze nu numai biserica și casa, dar și averea cea mai de preț pe care o avea – biblioteca și numeroasele materiale ale lucrărilor în curs de elaborare, printre acestea și cele ce țineau de teza de doctorat.

DICȚIONAR ISTORIC

Refugiu – acțiunea de schimbare forțată a locului de trai a unor persoane aflate în situație de risc din cauza schimbării radicale a contextului politic în care trăiau până la intervenția factorilor de risc.

„**Repatriere**” – acțiunea forțată a autorităților sovietice de a aduce în hotarele statului sovietic pe refugiații basarabeni din România, sub pretextul că aceștia ar avea calitatea de cetățeni sovietici, statut pe care foștii locuitori ai Basarabiei nu îl recunosc.

Câmpia Bărăganului – zonă în partea de sud a României, cu condiții extreme pentru viață; un teritoriu arid, fără surse de apă, slab dezvoltat economic, în care au fost deportate în vara anului 1951 persoanele bătute de atitudini ostile față de regimul comunist instaurat în România.

- Explică contextul politic și social ce a determinat refugiul populației din teritoriile ocupate de sovietici.
- Evidențiază perspectiva autorului în urma pierderii teritoriale și impactul acesteia asupra identității colective.

Calvarul refugiului din 1940. Guvernul sovietic, prin ultimatumul înaintat guvernului român la 27 iunie 1940, cerea evacuarea Basarabiei și nordului Bucovinei în termen de 4 zile. Din cauza termenului restrâns, dar și a înaintării fulgerătoare a trupelor sovietice, autori- tățile române (civile, militare și bisericești) nu au reușit să elaboreze un plan de evacuare a averii și persona- lului din instituțiile de stat și bisericești din teritoriile revendicate de URSS. În consecință, refugiul persoanelor civile în 1940 s-a produs haotic, în mod individual, fără concursul autorităților statului. În pofida acestei situații presante, autoritățile române au dispus evacuarea în dreapta Prutului, începând cu ziua de 28 iunie 1940, a unităților militare și a personalului politico-administrativ.

Aplicând comportamentul de adevărați cotropitori, sovieticii nu au respectat nici termenul impus de dânsii autorităților române pentru evacuarea armatei și administrației. Înaintând fulgerător, trupele sovietice au ocupat Chișinăul și alte localități chiar în prima zi de intervenție. Agun- gând la Prut în ziua de 30 iunie 1940, trupele sovietice i-au forțat pe mulți doritori de a se refugia în România să facă cale întoarsă, încălcând astfel cele mai elementare drepturi și libertăți ale persoanei și cetățeanului, respectate în lumea civilizată.

În contextul destul de dinamic al evenimen- telor, cea mai mare parte a românilor basara- beni nu au conștientizat pericolul ce venea de la răsărit. Mulți dintre ei, bazându-se pe experien- ța de convețuire cu rușii din perioada țaristă, credeau că vor putea coabita și cu sovieticii, reprezentanții no- ului regim politic de la răsărit. Oamenii, în mare parte neinstruiți, lipsiți de surse de informare – nu aveau aparate de radio, nu erau familiarizați cu presa – în consecință, nu cunoșteau ce reprezintă comunismul. Țăranii – marea majoritate a populației din acest ținut – nu se încumetau să părăsească baștina, nu doreau să lase în mâinile unor venetici casa, gospodăria, averea agonisită în sudoarea frunții timp de o viață. Mai in- struită, receptivă și sensibilă la evenimentele politice în derulare s-a dovedit a fi intelectualitatea: învățăto- rii, medicii, preoții, magistrații, avocații, profesorii, studenții, funcționarii publici (primarii, notarii), acti- viștii de partid care, imediat ce au aflat despre agresi- una sovietică, au apucat drumul pibegiei.

În termen de câteva zile (28 iunie - 3 iulie 1940),

din Basarabia și nordul Bucovinei în dreapta Prutului au reușit să ajungă, cu trenul, înghesuindu-se în va- goane supraaglomerate, în automobile, trăsurile sau pe jos zeci de mii de refugiați. Până la 15 noiembrie 1940, Guvernul de la București a plasat în sfera lor de activi- tate un număr impunător de refugiați din Basarabia: 32 231 învățători, preoți, funcționari, 457 de avocați, 6 200 de muncitori, 100 000 de țărani agricultori, 1 500 de studenți, 11 771 de elevi de liceu și alții. Din cei peste trei milioane de români din Basarabia și nordul Bucovinei, până la data de 4 decembrie 1940, s-au re- fugiat în România în total 220 501 persoane. Numărul total al refugiaților din Basarabia în România drept consecință a invaziei sovietice din 1940 se estimează la 300 000 de persoane, ceea ce constituie aproximativ 10% din numărul total al populației.



Refugiați din Basarabia. Anul 1940.

În dreapta Prutului s-a refugiat o pleiadă întreagă de personalități culturale basarabene (scriitori, zia- riști, actori, pictori, muzicieni etc.). În general, din Ba- sarabia și nordul Bucovinei s-au refugiat persoanele cu o pregătire intelectuală înaltă. Practic, într-un ter- men destul de restrâns, Basarabia a fost lipsită de „tot ce era suflare românească”.

○ **Identifică cauzele care au determinat refugiul populației din Basarabia și nordul Bucovinei în vara anului 1940. Selectează din text cel puțin trei cauze principale.**

○ **Determină categoriile de populație care au decis să se refugieze în dreapta Prutului.**

○ **Stabilește care categorie socială a fost nevoită să rămână pe loc și de ce.**

○ Analizează expresia „tot ce era suflare românească” și explică ce impact simbolic are asupra înțelegerii textului.

○ Analizează comportamentul autorităților sovietice în timpul ocupării Basarabiei. Identifică două acțiuni care încalcă normele internaționale sau drepturile omului.

Opera de ajutorare a refugiaților. Pentru a evita haosul în marile aglomerări urbane, autoritățile centrale au stabilit direcțiile de afluire a trenurilor cu refugiați. Populația refugiată din nordul Bucovinei și județul Hotin al Basarabiei a fost repartizată pentru încartiruire în județul Neamț. Refugiaților din județele Soroca și Bălți le-a fost asigurată adăpostirea în județul Bacău și zona Târgu Ocna, celor din județele Orhei și Lăpușna – în județul Buzău, celor din județele Cetatea Albă și Tighina le era indicat să meargă în județul Prahova, iar cei din județele Cahul și Ismail au fost dirijați către județele Dâmbovița, Muscel și Argeș.

Aflate în imposibilitatea de a interveni în sprijinul refugiaților pe segmentul basarabean, odată cu trecerea Prutului, autoritățile române au acordat celor năpăstuiți întreaga asistență necesară, în primul rând, prin asigurarea mesei și stabilirea domiciliului.

În toate centrele de încartiruire s-au format comitete de sprijin al refugiaților, alcătuite din autoritățile locale, precum și din reprezentanți ai unor societăți de sprijinire socială, care aveau în sarcină încartiruirea refugiaților și luarea lor la evidență pe bază de tabele.

Puhoiul de refugiați din Basarabia și nordul Bucovinei era atât de mare, încât mijloacele și capacitățile administrative ale organelor locale – primăriile și prefecturile, care din start i-au sprijinit pe refugiați – s-au dovedit a fi insuficiente ca să rezolve multiplele probleme ale sutelor de mii de refugiați. De aceea Guvernul României, la 17 iulie 1940, a creat, în cadrul Ministerului Afacerilor Străine, Comisariatul General al Refugiaților și Evacuațiilor, instituție, în sarcina căreia s-a pus rezolvarea tuturor problemelor persoanelor refugiate: repartizarea refugiaților pe teritoriul țării; rezolvarea problemelor economice, sociale, culturale și juridice ce decurgeau din reșezarea refugiaților din teritoriile evacuate ale Basarabiei și nordului Bucovinei; urmărirea și realizarea integrării acestei populații în viața națională, ținând cont de profesiunea fiecărui refugiat. În fruntea Comisariatului a fost numit Grigore Cazacliu, fost rezident regal în Basarabia.

Dincolo de Prut refugiații au fost primiți cu multă căldură atât de populația locală, cât și de autorități. Imediat ce în dreapta Prutului au sosit primele loturi de refugiați Regele, Guvernul, Casa Clerului din București, Consiliul Central Bisericesc, Primăria Capitalei, Arhiepiscopia Bucureștilor au venit în sprijinul refugiaților basarabeni.

Autoritățile române au alocat fonduri pentru găzduirea și hrana refugiaților. În gări și diferite locații au fost organizate cămine și cantine pentru refugiați, unde erau cazați și hrăniți gratuit, refugiaților li s-au distribuit haine și încălțăminte, li s-a acordat sprijin financiar. În total, s-au distribuit ajutoare de stat în valoare de miliarde de lei, alte sute de milioane de lei reprezentând donații.

Banca Națională a României a acordat Cercului Basarabenilor din București un împrumut de 15 000 000 de lei ca ajutor material-financiar pentru refugiați. Acțiuni de susținere a refugiaților au întreprins partidele politice, cultele religioase, asociațiile sportive și culturale. Pe parcursul anilor 1940-1941, Cercul Basarabenilor din București a acordat ajutoare bănești – de la 2 000 până la 5 000 de lei, în funcție de situația materială – la zeci de mii de familii de refugiați. Aceste măsuri și acțiuni au contribuit esențial la ameliorarea condițiilor de viață ale refugiaților și ridicarea moralului acestora. Mulți dintre ei au fost angajați în câmpul muncii, s-au depus eforturi pentru integrarea acestora în comunitate.

„Cei care și-au părăsit căminele în fața adversității puternice de azi trebuie să găsească la noi, cei de aici, toată mângâierea, tot sprijinul și tot ajutorul cuvenit unor frați de suferințe. Să-i adoptăm, să-i hrănim, să le dăm posibilitatea de muncă, să împărțim cu ei pâinea noastră, să facem totul pentru a le îndulci durerea, gândindu-ne că îmbărbătându-i pe ei ne facem datoria de fii ai aceleiași mari familii, care-și strânge rândurile în ceasurile de restriște”.

Ziarul *Universul*, 15 septembrie 1940

○ Identifică măsurile imediate adoptate de autoritățile române pentru sprijinirea refugiaților după trecerea Prutului. Enumeră cel puțin patru măsuri.

○ Determină o analogie, dar și diferențele, între opera de ajutorare a refugiaților basarabeni în anul 1940 și mecanismele actuale de sprijin acordate refugiaților din Ucraina de către țările europene.



○ Vizionați fragmentul *Opera de ajutorare a refugiaților* (min. 4.31-10.29) din filmul documentar *Cedarea Basarabiei, a nordului Bucovinei și ținutului Herța* (1940), partea 2, YouTube, și în baza textului din manual și a imaginilor din film, stabiliți gama serviciilor acordare refugiaților basarabeni și bucovineni de către autoritățile române, dar și de organizațiile civice

În vara anului 1941, când armata română a eliberat provinciile ocupate de sovietici, mulți dintre refugiații basarabeni și bucovineni au revenit la baștină și au încercat să-și reia viața. În teritoriul stăpânit de sovietici în decurs de un an au găsit un adevărat dezastru: casele și locuințele devastate, averile confiscate, grădinile îmburuenite, rude deportate etc. etc. Munca de refacere a gospodăriilor a durat până în primăvara-vara anului 1944 când, din cauza ofensivei militare sovietice, majoritatea dintre ei vor fi constrânși să se refugieze repetat.

Refugiul populației basarabene în România în 1944. Anul de stăpânire sovietică a Basarabiei (1940-1941) a demonstrat lumii întregi esența criminală a regimului sovietic, acesta fiind asociat cu represiunea, deportarea, ateismul, rusificarea și deznaționalizarea. Modul în care s-au comportat autoritățile sovietice față de populația locală în timpul ocupației din 1940-1941 i-a determinat pe mulți români basarabeni, în primăvara anului 1944, să părăsească baștina și să aleagă libertatea, adică să se refugieze peste Prut, neadmițând gândul că atât România, cât și alte țări europene, în curând vor deveni state-satelit ale regimului sovietic de la Kremlin.

Spre deosebire de refugiul din vara anului 1940, de această dată, autoritățile române au elaborat un plan de retragere organizată. Acesta prevedea evacuarea parțială și etapizată a personalului, bunurilor și insti-



Revenirea refugiaților basarabeni la baștină. Vara anului 1941.

tuțiilor din Basarabia și nordul Bucovinei. Se preconiza o retragere temporară a armatei, în primul rând, motiv pentru care teritoriul ce urma a fi cedat sovieticilor nu trebuia golit de populație românească. Preoții, învățătorii și funcționarii locali, care nu făceau parte din cadrele armatei, trebuiau să rămână pe loc. În rest, oricine voia putea să se refugieze în dreapta Prutului.

O trăsătură distinctivă a refugiului din 1944 a fost amploarea fenomenului. Dacă după invazia în Basarabia a sovieticilor în 1940, în dreapta Prutului s-au refugiat mai mult funcționari localnici sau din vechiul Regat, numărul lor fiind de ordinul zecilor de mii, apoi, la acțiunea repetată, din 1944, numărul refugiaților a fost de ordinul sutelor de mii de oameni, printre care zeci de mii de țărani, fenomen rar întâlnit în istorie și care poate fi comparat cu vremurile năvălirilor barbare.

După unele estimări, în 1944, numărul refugiaților basarabeni în România s-a ridicat la cca. 300 000 de persoane, alte estimări indică peste 500 000 de basarabeni care și-au găsit refugiu în România. Conform mărturiilor unui refugiat, și de această dată, au plecat „cei din fruntea satului”.

Majoritatea refugiaților au fost plasați în zona rurală a României, în județele Vâlcea, Dolj, Gorj, Mehedinți, Arad și Făgărași. Preoții refugiați din Basarabia în anul 1944 au fost repartizați preponderent în eparhiile din județele Dolj, Craiova și alte regiuni ale țării. Înalții ierarhi ai Bisericii ortodoxe din Basarabia și nordul Bucovinei au fost găzduiți la mănăstirea Cernica, de lângă București. Sediul Arhiepiscopiei Chișinăului a fost stabilit în incinta Muzeului Regional din Craiova, iar reședința personală a mitropolitului

Basarabiei, Efrem Enăchescu, a fost stabilită în com. Coșovenii de Jos, județul Dolj.

Al doilea refugiu a fost marcat de spulberarea crezului că Basarabia va mai fi eliberată de bolșevism.

○ **Identifică asemănările și diferențele ale refugiu-lui din 1944 comparativ cu cel din 1940.**

○ **Argumentează de ce este comparat valul de refugiați din 1944 cu „vremurile năvălirilor barbare”.**

○ **Identifică motivele pentru care, în 1944, populația basarabeană a ales refugiul în România. Selectează cel puțin trei argumente din text.**

„Vânătoarea” refugiaților basarabeni și bucovineni, ordonată de sovietici (1944-1946)

Tragedia/nenorocul lotului de refugiați basarabeni din primăvara-vara anului 1944 constă în aceea că în scurt timp, la doar câteva luni, în România au ajuns trupele sovietice de ocupație. Condițiile politice și realitățile în care s-a pomenit societatea românească după 23 august 1944 nici pe departe nu erau prielnice pentru refugiați. Profitând de controlul politic și militar al spațiului românesc, autoritățile sovietice, sub pretextul că refugiații ar fi cetățeni sovietici, au somat autoritățile române să le fie predat, pentru „repatriere”, lotul de refugiați din anul 1944.

În problema repatrierii refugiaților basarabeni și bucovineni, autoritățile române susțineau că doar aceștia sunt în drept să decidă singuri dacă rămân sau nu în România. Însuși faptul că refugiații au ales să se salveze de ororile regimului sovietic, punându-se sub protecția statului român vorbește despre opțiunea acestora. Mulți înțelegeau că întoarcerea înapoi înseamnă Siberia. Din aceste considerente, puține persoane au acceptat „repatrierea” sovietică.

Litigiul juridic sovieto-român a fost rezolvat în favoarea refugiaților basarabeni de către tânărul jurist român Alexandru Danielopol, membru al Comisiei Române pentru aplicarea Armistițiului din 12 septembrie 1944, care, examinând minuțios legislația sovietică referitoare la statutul refugiaților basarabeni, a descoperit punctul slab al acesteia. Ucazul Sovietului Suprem al URSS din 8 martie 1941 declara cetățeni sovietici (conform actului respectiv, repunea în drepturi de cetățean), începând cu data de 28 iunie 1940, „toate persoanele, care la data de 7 noiembrie 1917 aveau calitatea de supuși ai fostului imperiu rus și care la data de 28 iunie 1940 au trăit pe teritoriul Basarabiei, precum și copiii lor, indiferent dacă până la data de 28 iunie aveau sau nu calitatea de supuși români”.



Juristul Alexandru Danielopol, persoana, care prin competența sa profesională, a salvat de la „repatriere” și implicit de la moarte zeci de mii de refugiați basarabeni.

„Chichița” juridică depistată de juristul român a fost conjuncția „și”, care indica că cele două condiții erau copulative. Astfel, dacă persoana îndeplinea prima condiție, dar nu și pe a doua, atunci ea nu intra sub incidența ucazului. Și viceversa. În consecință, părții sovietice i s-a solicitat să respecte, pur și simplu, prevederile legislației sovietice, pe care o invoca. Astfel, au rămas pentru totdeauna în România peste 300 000 de refugiați basarabeni, bucovineni și din ținutul Herța.

Potrivit datelor statistice, întocmite de Comisia Română pentru aplicarea Armistițiului, în perioada 23 august 1944 – 30 septembrie 1946, autoritățile sovietice au „repatriat” cu forța 38 352 de basarabeni, 8 198 de bucovineni și 9 900 de români de la est de Nistru, în total – 56 450 de persoane.

○ **Determină care dintre părți (sovietică sau română) la rezolvarea problemei refugiaților s-a condus de normele dreptului internațional în materie de cetățenie.**

○ **Identifică motivele pentru care refugiații basarabeni din 1944 au fost din nou în pericol după 23 august 1944. Menționează două cauze din text.**

○ **Analizează concordanța juridică depistată de Alexandru Danielopol. Care era prevederea sovietică? Cum a folosit juristul român prevederea legală a textului legislativ sovietic pentru a apăra refugiații basarabeni?**

De la refugiu la deportare în Câmpia Bărăganului (1951-1955)

O parte din refugiații basarabeni și bucovineni au avut nefericita ocazie să cunoască experiența deportării în propria țară, în care s-a salvat de pericolul sovietic. Operațiunea de pregătire și deportare a „per-

soanelor nedorite de regimul comunist” s-a desfășurat după scenariul sovietic. Prin câteva decizii guvernamentale a fost creat așa-zisul cadru juridic de deportare a persoanelor ostile construcției socialismului. Începând cu anul 1950, autoritățile locale, în colaborare cu securitatea, au întocmit listele persoanelor ce urmau a fi deportate. În afară de bănuții adepți ai lui Tito, în listele pentru deportare au fost trecuți „chia-burii și cârciumarii”, persoanele care colaboraseră cu armata germană în timpul războiului, persoanele ale căror rude fugiseră peste hotare, dar și refugiații basarabeni și bucovineni, stabiliți în Banat, la frontieră cu Iugoslavia. În plan propagandistic, era invocată necesitatea asigurării securității frontierei pe segmentul iugoslav.

În noaptea de 17 spre 18 iunie 1951, a doua zi după Rusalii, „dușmanilor poporului” li s-a ordonat ca timp de câteva ore să-și părăsească gospodăria, având dreptul de a lua cu ei doar ceea ce se putea încărca într-o căruță. Casele și acareturile, precum și averea rămasă în gospodărie (mașini și utilaj agricol, animale, păsări, grâne etc.) au trecut în proprietatea statului.

„Dușmanii poporului”, în regim de urgență, au fost escortați la gara din apropiere și îmbarcați în vagoane de transportat vite (în fiecare vagon câte două-trei familii, cu tot cu căruțe și animale), trenul pornind într-o direcție necunoscută. Se vehicula ideea deportării lor în Siberia rusească. După un drum chinuitor de câteva zile, uneori chiar săptămâni, pe timp de arșiță, cu apă și mâncare puțină, au fost debarcați în Câmpia Bărăganului, sub cerul liber, în câmp deschis, departe de vreo așezare omenească, primele repere la noul loc de trai fiind numărul primit la debarcare și patru țăruiși înfipti în pământ, care indicau lotul de pământ repartizat pentru construcția casei și întemeierea gospodăriei.

Printr-o singură operațiune, din Banat în Câmpia Bărăganului, au fost deportate 12 791 de familii, respectiv 44 000 de persoane, din 258 de localități situate în apropierea frontierei cu Iugoslavia, din actualele județe Timiș, Caraș-Severin și Mehedinți. Printre deportați s-au regăsit și 2 998 de familii de refugiați basarabeni, respectiv 8 447 de persoane. Sub aspect etnic, în afară de români, au fost deportați germani, sârbi, bulgari, aromâni etc.

Celor deportați li s-a ordonat să-și construiască case, paralel, prin muncă voluntară, fiind obligați să construiască școală, primărie, dispensar, magazin, baie, sediu pentru miliția și securitatea care-i supra-

vegheau. Celor deportați li s-a stabilit domiciliu obligatoriu, cu interdicția de a depăși raza de 15 km de la locul de trai. Un adevărat lagăr de muncă forțată. O închisoare în aer liber, din care evadarea era aproape imposibilă. Deportați în Bărăgan nu aveau niciun fel de drepturi, aveau numai obligații, principală obligație fiind cea de a munci, mai mult flămânzi, și de a asculta comandamentul de miliție și securitate. Deportaii nu aveau dreptul la corespondență, din punct de vedere informațional, erau complet izolați de lume, nu știau ce se întâmplă cu rudele și prietenii, nu aveau voie să posede aparate de radio. În locurile unde au fost deportați, rareori, pătrundea presa, desigur comunistă, deoarece de altă orientare politică nici nu exista.

Deportarea în câmpia stearpă a Bărăganului a fost un act terorist de stat, pentru că a fost o acțiune de o amploare neobișnuită, unică în lagărul sovietic, cu peste 40 000 de victime din județele Mehedinți, Caraș-Severin și Timiș, realizată cu o forță armată de cca 20 000 de ostași și ofițeri comandanți, la care se adaugă un număr apreciabil de activiști de partid. Pregătirea acțiunii a fost făcută în taină, confidențial, în secret pe baza hotărârilor luate la cel mai înalt nivel politic.

La 7 decembrie 1955, Consiliul de Miniștri al Republicii Populare România a dispus eliberarea și întoarcerea la baștină a deportaților. Această decizie a fost luată în contextul admiterii României în ONU, astfel fiind obligată măcar formal să respecte drepturile omului.

În 1964, după grațierea generală, satele întemeiate de deportați au fost șterse de pe fața pământului. Pământul a fost arat și, astfel, au fost șterse și urmele fărădelegilor.

În 1972, la distanța de cca a două decenii de la comiterea fărădelegilor, președintele României Nicolae Ceaușescu a criticat deportările în Bărăgan, calificându-le drept măsuri greșite, care au prejudiciat politica națională a partidului.

○ **Discută contradicția dintre statutul de „refugiat în România” (1944) și cel de „deportat în propria țară” (1951). Ce relevă această schimbare despre politica regimului comunist?**



Din mărturisirile lui Eugen Sâlnicu (numele de familie schimbat în Năilescu, pentru a evita „repatrierea” forțată la baștină, solicitată insistent de sovietici), născut în 1932, comuna Alexăndreni, satul Țiplești, județul Bălți, refugiat în România în 1944

M1. „Am plecat cu căruțele, am fost 14 familii dintr-un sat de 180 de familii... Am plecat în dimineața zilei de 21 martie 1944. Au ieșit la marginea satului toți cei care trebuiau să plece. Țin minte cât oi trăi că după ce a înghămat caii și totul era încărcat, tata s-a așezat în genunchi în curtea noastră cu fața spre răsărit, și-a făcut cruce, a pupat pământul, s-a ridicat, a dat bice la cai și am ieșit.

La marginea satului, unul dintre săteni a ținut o cuvântare către cei rămași, spunându-le: „Rămâneți sănătoși, să dea Dumnezeu să ne mai vedem. Noi, nu vă supărați, plecăm că știm ce ne așteaptă dacă rămânem aici”.

Lumea s-a adunat la marginea satului să vadă ceva neobișnuit, nemaivăzut, cum lasă omul totul și pleacă.

Noi eram destul de înstăriți, pe lângă pământ (20 ha – n.a.), familia noastră, care era cea mai înstărită din sat, avea o locomotivă la treier, cu batoză pentru cereale, batoză pentru porumb, pluguri cu două brazde, boi, cai, mă rog, oameni gospodari. Și am plecat încet, încet ...”.

Sursa: De la refugiu la deportare. Mărturii ale refugiaților din Basarabia și Bucovina. Editor – Georgeta Pop. Cuvânt înainte – Mariana S. Țăranu, Editura Fundației Academiei Civice, 2021, p. 44, 47.

○ Care dintre noțiunile prezentate în dicționarul istoric reflectă cel mai fidel mărturisirea lui Eugen Sâlnicu?

Din amintirile Nadejdei Ursu/Roșca, născută în 1932, în com. Peresecina, județul Orhei, refugiată în România în 1944, deportată în Câmpia Bărganului în 1951, căsătorită în anul cu Afanasie Roșca, fiul primarului de Peresecina (1939-1941), Vasile Roșca, refugiat în România în 1944.

M2. „În anul 1951 ne-am pomenit cu statutul de trădători de țară și, drept pedeapsă, am fost deportați în Câmpia Bărgan. Ne-au permis să luăm cu noi tot ce puteam duce. Am luat lucruri strict necesare, dar și animale, utilaje agricole, mobilă, cât a încape într-un vagon. Fiecare familie a primit câte un vagon pentru strămutare. În Bărgan ne aștepta sărăcia, mizeria. Ca să fie clar unde am fost deportați, explic: Câmpia Bărgan era pe atunci un loc pustiu, fără vegetație, fără apă, nu era nici măcar o colibă, în care să te aduni cu familia. Apa potabilă era livrată cu cisterna, nu ajungea de băut și pregătirea mâncării, așa că animalele, aduse cu noi, au început să moară de sete și foame. Ne-au repartizat la fiecare familie câte un lot de pământ, au bătut în pământ patru țaruși și ne-au zis: aici vă construți casă, am mai primit câte o ușă și câte o fereastră și ne-am apucat de lucru. Mai întâi cu forțe proprii am săpat fântână, am început a pregăti chirpici din pământ pentru construcția caselor, până în iarnă ne-am adunat familiile în căsuțele neterminate, am improvizat sobe și am iernat...”

Sursa: Ludmila (Coroi) TIHONOV, Zinaida (Coroi), Baleanu, Destine frante: Refugiați în propria țară, Chișinău, 2023, p. 73.



○ Explică de ce deportarea în Bărgan este considerată „un act terorist de stat”. Identifică două argumente din textul lecției.

M3. „Mulți dislocați (deportați) erau lăsați în câmp deschis, căci parcelarea nu era încheiată la sosirea lor. Oamenii au dormit mai multe zile sub cerul liber, își amenajaseră corturi din covoare, rogojini și mușamale”.

Vasile Calestru, Martiraj în Bărgan. Lătești: drum spre un alt destin, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2006.

○ Descrie condițiile de viață ale deportaților imediat după sosirea lor în Bărgan. Selectează exemple de lipsuri esențiale pentru trai menționate în M3 și textul lecției.



Familia de agricultori Năilescu (Sâlnicu) – părinți, copii, nepoți – din comuna Alexăndreni, satul Țiplești, județul Bălți, refugiată în România în 1944. Foto: Anul 1958 Sursa: De la refugiu la deportare. Mărturii ale refugiaților din Basarabia și Bucovina. Editor – Georgeta Pop. Cuvânt înainte – Mariana S. Țăranu, Editura Fundației Academiei Civice, 2021, p. 278.

Sursa: De la refugiu la deportare. Mărturii ale refugiaților din Basarabia și Bucovina. Editor – Georgeta Pop. Cuvânt înainte – Mariana S. Țăranu, Editura Fundației Academiei Civice, 2021, p. 44, 47.

D1. Notă informativă a Comisariatului de Poliție Ungheni-Frontieră, adresată Direcției Generale de Poliție București, privind numărul de refugiați care au trecut din Basarabia în România, în ziua de 13 septembrie 1940

(Ungheni), 14 septembrie 1940

Poliția Ungheni raportează:

În ziua de 13 septembrie a. c., s-au repatriat din Basarabia un număr de 432 persoane, refugiați români, dintre care 1 magistrat, 1 inginer, 1 medic, 26 preoți, 6 profesori, 22 învățători, 1 administrator financiar, 71 funcționari, 15 studenți, 8 agronomi, 8 pensionari, 8 proprietari, 8 comercianți, 6 mecanici, 14 meseriași, 7 plugari, 6 muncitori, precum și 10 militari grade inferioare.

Comisiunea română a respins 28 persoane.

D2. Notă informativă a Comisariatului de Poliție Ungheni-Frontieră, adresată Direcției Generale de Poliție București, privind numărul de refugiați care au trecut din Basarabia în România, în ziua de 14 septembrie 1940

(Ungheni), 16 septembrie 1940

Comisariatul de Frontieră Ungheni raportează:

În cursul zilei de 14 septembrie a. c., s-au repatriat, din Basarabia, 206 persoane refugiate, dintre care 56 bărbați, 88 femei și 62 copii.

Între aceștia sunt: 1 magistrat, 4 medici, 18 preoți, 3 profesori, 13 învățători, 13 funcționari, 2 avocați, 5 studenți, 8 pensionari, 1 antreprenor, 3 industriași, 4 meseriași, 4 plugari, 5 muncitori, iar restul diferite profesii.

Majoritatea refugiaților sunt originari din județul Orhei.

Comisiunea română a respins 8 persoane.

○ Extrage din documente două categorii socio-profesionale ale refugiaților și explică ce indică acestea despre structura socială a populației refugiate.

D3. Notă informativă a Inspectoratului de Poliție al județului Iași, adresată Direcției Generale de Poliție București, privind numărul de refugiați care au trecut din Basarabia în România în zilele de 13-14 septembrie 1940

Iași, 15 septembrie 1940

Inspectoratul Regional Iași de Poliție raportează:

În ziua de 13 septembrie a. c., prin punctul de frontieră Ungheni, au trecut în Basarabia 345 demobilizați și 11 civili, iar din Basarabia s-au repatriat 432 persoane.

În ziua de 14 septembrie a. c., au trecut în Basarabia 32 persoane, iar din Basarabia s-au repatriat 206 persoane.

Sursa: *Dezmembrarea României. Anexarea de către URSS a Basarabiei, Nordului Bucovinei și Ținutului Hreța -1940*. (Studiu și culegere de documente). Lucrare îngrijită de Mihai Tașcă, Wolfram Niess, Chișinău, 2015, p. 219-220.

○ Ce informații oferă documentul despre dinamica fluxurilor de refugiați și demobilizați între Basarabia și România în zilele de 13-14 septembrie 1940?

EVALUAREA CUNOȘTINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

- Descrie cum influențează pierderea intelectualității asupra identității naționale și culturale a unei comunități.
- Construiește o hartă conceptuală care să reprezinte relația dintre: ultimatum – evacuare – refugiere - consecințe demografice – consecințe culturale.

ACTIVITATE INDIVIDUALĂ

○ Propune trei întrebări de interviu adresate unui supraviețuitor sau refugiat, menite să evidențieze experiențele trăite și percepțiile acestuia asupra evenimentelor istorice.

ACTIVITATE ÎN GRUP

○ Realizați un afiș informativ destinat unei expoziții școlare, cu titlul „Refugiați din Basarabia – 1944”, în care să evidențiați: contextul istoric, amploarea fenomenului, impactul asupra comunității românești.

Membri ai organizației „Majadahonda” din județul Orhei
(1940-1941) ▶

IV.2. ORGANIZAȚIA ANTISOVIETICĂ „MAJADAHONDA” DIN JUDEȚUL ORHEI (1940-1941) – MANIFESTARE A REZISTENȚEI ANTICOMUNISTE A TINERETULUI STUDIOS DIN BASARABIA



JURNAL ISTORIC

Dumitru Avramoglo, etnic bulgar, condamnat la pedeapsa capitală prin împușcare, sentința Judecătoriei Supreme a RASS Tătară din 26 septembrie 1941.

„Jos komuniștii! Români din toate țările, uniți-vă!, căci ceasul eliberării va sosi în curând! Sus naționalismul! Jos komunismul! Trăiască toată România, în frunte cu Marele Voievod de Alba Iulia!”

Vladimir Alekseev, rus de etnie, condamnat la 10 ani de închisoare, sentința Judecătoriei Supreme a RASS Tătară din 26 septembrie 1941. dat dispărut în 1943, în regiunea Kazan, Federația Rusă.

„Români din Basarabia și Bucovina! Așteptați primăvara, când Domnul general Ion Antonescu și aliații vor da jos comuniștii bolșevici! E ceasul sfânt al Redesteptării Neamului Românesc care vor să fie Unite pe vecie. Trăiască Regele Mihai I al României!”

Vsevolod Ciobanu, român de naționalitate, condamnat la 10 ani de închisoare, sentința Judecătoriei Supreme a RASS Tătară din 22 septembrie 1941, dat dispărut în 1943, în regiunea Kazan, Federația Rusă.

„Camarazi! Când vor înflori copacii, toți românii vor fi Uniți sub conducerea generalului-conducător Ion Antonescu! Jos bolșevismul, care mi-a răpit părinții!”

Mesajele foilor volante alcătuite și răspândite de tinerii ilegaliști din Orhei în nopțile de 24 spre 25 și 25 spre 26 ianuarie 1941, cu prilejul Unirii Principatelor Române din 1859, sub domnitorul Alexandru Ioan Cuza.

○ [Compară mesajele autorilor din perspectiva limbajului, a simbolurilor politice și a apelurilor identitare.](#)

DATE CRONOLOGICE

1 septembrie 1940 – înființarea de către un grup de tineri din Orhei a organizației de rezistență antisovietică „Majadahonda”

24-25 decembrie 1940 – arborarea de către tinerii din organizația de rezistență antisovietică „Majadahonda” a tricolorului românesc pe edificiul unor instituții sovietice din Orhei

23-24 iunie 1941 – condamnarea la pedeapsa capitală a unui grup de luptători din organizația de rezistență antisovietică „Majadahonda”

DICȚIONAR ISTORIC

Majadahonda – localitate din Spania, în care, la 13 ianuarie 1937, în timpul Războiului civil (1936-1939), au fost uciși de trupele republicane/cominterniste doi voluntari români din Mișcarea Legionară (Ion I. Moța și Vasile Marin), care luptau în armata generalului Franco.

Domiciliu obligatoriu (forțat) – sancțiune administrativă inventată de regimul opresiv sovietic, care restricționa dreptul de liberă circulație a persoanelor considerate periculoase pentru noua orânduire. Sancțiunea era folosită și ca formă de prelungire a pedepsei privative de libertate în cazul unor condamnați politic.

Pedeapsa capitală – uciderea unei persoane de către stat, prin împușcare, în baza unei decizii de condamnare, ca pedeapsă pentru o infracțiune, conform legii. În țările unde pedeapsa capitală este legală, ea se aplică, de obicei, doar pentru cele mai grave infracțiuni, cum ar fi omorul. Articolul 58 din Codul Penal al RSFS Rusă, promulgat pe 25 februarie 1927, prevedea pedeapsa capitală pentru persoanele bănuite de activități contrarevoluționare.

Contextul social-politic. Ocupația sovietică a Basarabiei a generat o luptă permanentă pentru apărarea ființei naționale a populației băștinașe din acest ținut. Atitudini dușmănoase a populației față de ocupația sovietică s-au înregistrat chiar din momentul invadării Basarabiei de către trupele sovietice în ziua de 28 iunie 1940. Existau destule motive pentru respingerea noilor stăpâni și a orânduirii sociale impuse. Cu scopul de a se căpătui, în teritoriile proaspăt anexate au năvălit tot soiul de oameni de pe întreg cuprinsul imperiului sovietic, aceste elemente venetice cu o pregătire profesională îndoielnică formând aparatul administrativ atât la nivel central, cât și la cel județean și raional. Spațiul basarabean a fost invadat și de cadre din autonomia sovieto-moldovenească din stânga Nistrului. Comportamentul acestora, la fel ca și cel al armatei și enkavediștilor, era unul de cuceritori, activitățile lor fiind orientate spre eliminarea din spațiul public basarabean a elementului românesc și aservirea totală a tuturor domeniilor vieții social-politice și național-culturale.

În vara-toamna anului 1940, persecutarea politică a elementului românesc din orașul și județul Orhei atinseseră cote maxime. Închisoarea din oraș devenise neîncăpătoare, aici fiind încarcerate cele mai cunoscute personalități ale orașului și județului din anii de până la ocupație, în total, vreo 150 de intelectuali – învățători, profesori, preoți, medici, foști primari, foști deputați, consilieri județeni, funcționari publici, oameni de afaceri etc., care-și așteptau verdictul stăpânilor momentului. Printre cei captivi nominalizăm pe Vasile Mahu, fost primar de Orhei și fost director al Liceului de Băieți „Vasile Lupu”, un dascăl perfect din punct de vedere profesional, dar și de o moralitate impecabilă;

Mihai Brașoveanu, directorul școlii din Slobozia Doamnei; Constantin Plăcintă, ex-primar de Orhei, fost deputat în Parlamentul României; Alexandru Ciobanu, fost comerciant; Ion Ciobanu, fost avocat, fost membru al Partidului Național Țărănesc, ofițer în rezervă; Trofim Bacalu, comerciant, ex-deputat în Parlamentul României.



De asemenea, au fost arestați foștii directori ai școlilor din satele Isacova, Susleni, Peresecina și Step-Soci, ex-primarii din comunele Ciocâlteni, Isacova, Peresecina, Mitoc, Ghetlova etc.

În posturile rămase vacante în urma arestărilor și refugieiului peste Prut a profesorilor notorii, autoritățile sovietice au numit cadre didactice sovietizate din stânga Nistrului, cu o pregătire profesională îndoielnică, dar care excelau prin devotamentul manifestat față de regimul sovietic. Limba macaronică/schimonosită a acestora, ridicată la statut de normă literară, precum și impunerea limbii ruse trezea nemulțumirea elevilor. Ba mai mult, deja în toamna anului 1940, în toate instituțiile școlare din județul Orhei fuseseră înființate organizații de pioneri și comsomoliste. Când elevii clasei a IV-a de la școala din Chiperceni au fost convocați la careu, iar bolșevicii au încercat să le lege la gât cravata roșie, copiii intimidăți au început a plânge, unii dintre ei, speriați de-a binelea, și-au făcut semnul Crucii.



Întreaga activitate a autorităților sovietice era orientată spre eradicarea din sufletele tinerilor a sentimentelor de dragoste de Țară și a credinței în Dumnezeu, spre subminarea identității naționale. Evident, toate aceste abuzuri și acțiuni represive ale administrației sovietice au provocat revoltă, alimentând nemulțumirea populației locale, inclusiv a tinerilor.

○ **Identifică motivele principale pentru care populația basarabeană a manifestat atitudini ostile față de ocupația sovietică în 1940. Selectează cel puțin trei elemente din text.**

○ **Describe schimbările impuse în instituțiile de învățământ în urma ocupației sovietice.**

○ **Analizează impactul organizațiilor comsomoliste și pionierești asupra tinerilor. Ce obiective politice urmărea regimul?**

Constituirea organizației. Drept răspuns la acțiunile represive ale autorităților sovietice, la 1 septembrie 1940, un grup de tineri din Orhei înființează organizația de rezistență antisovietică „Majadahonda”.

Organizația a fost alcătuită din elevi și profesori de la fostul Liceu de Băieți „Vasile Lupu” și fostul Liceu de Fete „Maria Doamna”, prestigioase instituții de învățământ și foarte bine cunoscute, în deceniile interbelice, nu doar în Basarabia, ci în întreaga Românie. 25 de profesori dintre cele 45 cadre didactice care predau la liceul de băieți aveau studii superioare, fiind absolvenți ai universităților din București, Iași, Cluj-Napoca etc., mulți dintre ei fiind de pe meleagurile basarabene. Directorul liceului, Vasile Mahu, era absolvent al Facultății de Matematică a Universității din Dorpat (Iuriev).

Până la momentul ocupației sovietice, aici se făcea adevărată carte și educație națională. În anii 30, pentru rezultatele excelente la învățătură, peste 50 de elevi de la Liceul „Vasile Lupu” au fost răsplătiți cu o călătorie în România, unde au vizitat locurile și monumentele istorice din Iași, Botoșani, Dorohoi, Ipotești, ajungând până la mănăstirea Putna, unde își doarmesomnul de veci strălucitul domn al Moldovei Ștefan cel Mare și Sfânt. Un alt grup de elevi din județul Orhei a participat la prestigiosul Festival Național de Folclor „Cântarea României” de la București, de unde au revenit la baștină cu Marele Premiu al Spectatorilor.

La 1 septembrie 1940, învățământul orheian s-a pomenit distrus, s-a schimbat la față: Liceul de Fete „Maria Doamna” este transformat în școală medie rusă, Liceul de Băieți „Vasile Lupu” – în școală pedagogică, iar Gimnaziul Industrial – într-o școală obișnuită.

Organizația își propunea să apere valorile naționale și credința strămoșească și să contribuie la înlăturarea puterii sovietice din Basarabia.

La momentul constituirii, organizația număra 32 de membri (tineri și tinere), fiind structurată în patru echipe (trei – de băieți și una – de fete) și era condusă de frații Anatol și Victor Gumă, primul - student la Școala Pedagogică din Orhei, cel de-al doilea - student la Institutul Agricol la Chișinău. Ostentativ membrii organizației purtau cruciuliță la gât, iar fiecare întrunire a lor începea cu rugăciunea *Tatăl Nostru*. La înscrierea în organizație tinerii depuneau jurământul de credință.

○ **Identifică motivele care au determinat înființarea organizației „Majadahonda”. Enumeră cel puțin două cauze.**

○ **Explică semnificația purtării ostentative a crucii și a folosirii rugăciunii Tatăl Nostru în cadrul întrunirilor.**



Eleve de la Liceul de Fete „Maria Doamna” din Orhei. Anul 1937.

○ **Analizează rolul liceelor „Vasile Lupu” și „Maria Doamna” în formarea identității naționale a tinerilor basarabeni.**

○ **Schițează portretele morale ale liderilor organizației „Majadahonda” Anatol și Victor Gumă, identificând elementele ce îi calificau drept modele pentru colegii lor.**

Activitatea organizației. Membrii activi ai organizației erau adolescenții Oleg Frunză, Constantin Sârbu, Vlad Alekseev, Eleonora Vascan, Tamara Jovmir, Arcadie Țelea, Sergiu Buiuc ș.a. Din organizație mai făceau parte Ionel Bacalu, fiul comerciantului Trofim Bacalu, fost deputat în Parlamentul României, arestat de autoritățile sovietice, precum și Vsevolod Ciobanu, fiul avocatului Ion Ciobanu, de asemenea, arestat de enkavediști. Preponderent, tinerii proveneau din familii de intelectuali, părinții lor fiind învățători, profesori, preoți, primari, bibliotecari în satele din județul Orhei. În materialele de anchetă referitoare la obârșia socială a acestora se specifica că sunt „fii de chiaburi” sau de „țărani liberi”. Organizația întrunea vreo 40 de adolescenți, tineri și tinere.

Activitatea organizației era susținută de profesorii Dumitru Munteanu, Constantin Prichici, acorda sprijinul necesar tinerilor ilegaliști profesora Maria Majaru și alții. Organizația dispunea de un șapirograf pentru scrierea foilor volante și un aparat de fotografiat.

La început membrii organizației au alcătuit manifeste (foi volante) cu conținut antisovietic, pe care le-au răspândit prin oraș. În lunile octombrie-noiembrie 1940, tinerii ilegaliști au editat câteva numere ale gazetei de perete „Cu Fruntea-n Sus!” (redactor – Gheorghe Martânov), o replică a gazetei de perete a comsomoliștilor.



Redactorul gazetei „Cu Fruntea-n Sus” Gheorghe Martănov în detenție

Cea mai temerară acțiune împotriva ocupanților sovietici ilegaliștii orheieni (vreo 10 tineri) au întreprins-o în noaptea de 24-25 decembrie 1940, în ajunul Crăciunului, când de pe sediul în care activa NKVD-ul sovietic și de pe clădirea Comitetului raional de partid bolșevic (fostul sediu al Prefecturii) au fost scoase și aruncate la pământ steagurile roșii sovietice, în locul lor fi arborate drapele tricolore românești. În ace-eași noapte, drapelul tricolor a fost arborat și pe sediul fostei Primării a orașului. Toată ziua de 25 ianuarie 1940, orheienii au admirat cu satisfacție drapelul național. Drapelele tricolore au fost confecționate de elevele Larisa Martănov, Eleonora Bogos, Sofi Bacalu și Rita Stoianov. În inimele tinerilor erau vii amintirile despre felul cum era marcată la Orhei, în perioada de până la ocupația sovietică, sărbătoarea creștinească Nașterea Domnului, atunci, când autoritățile locale, împreună cu instituțiile de învățământ, sub conducerea clerului, organizau frumoase manifestări de suflet interzise acum de administrația sovietică ateistă.

Arborarea tricolorului românesc pe cele mai importante instituții de forță în unul dintre cele mai mari centre județene ale Basarabiei era actul de protest al tinerilor în legătură cu acțiunile ce le desfășurau activiștii sovietici în vederea desfășurării alegerilor în Sovietul Suprem al RSS Moldovenești, programate pentru ziua de 12 ianuarie 1941, alegeri pe care tinerii le-au boicotat.

La începutul anului 1941, în timp ce activiștii sovietici, împreună cu stăpânii lor venetici, convocau una după alta adunări electorale, îndoctrinând populația cu demagogie sovietică, tinerii răspândeau prin oraș și județ foi volante cu conținut antisovietic și discutau subiecte politice cu țăranii din comunele învecinate, sosiți la piața din Orhei.

Într-o atmosferă politică destul de tensionată, sfidând autoritățile comuniste, la 15 ianuarie, tinerii

au cinstit printr-o serbare ziua de naștere a poetului național Mihai Eminescu.

În nopțile 24-25 și 25-26 ianuarie 1941, cu ocazia Unirii Principatelor de la 1859 sub domnitorul Alexandru Ioan Cuza, un grup de tineri ilegaliști (5 la număr) au organizat o serbare clandestină, după care au răspândit prin oraș și județ peste 100 de foi volante scrise de mână, adevărate manifeste antibolșevice. Acțiunea constituia și un semn de protest la rezultatele alegerilor în Sovietul Suprem al RSSM. Și de această dată au fost vizate instituțiile de forță ale orașului și raionului. NKVD-iștii mult timp nu au putut să dezlipească foile volante de pe ușile și ferestrele NKVD-ului și NKGB-ului județean, sediului comitetului raional de partid, direcției județene de propagandă și agitație, cabinetului politic, secției județene de învățământ, cabinetului județean de sănătate, Sovietului orășenesc de deputați.

○ **Identifică membrii activi ai organizației „Majadahonda”, menționând cel puțin cinci nume din text.**

○ **Analizează rolul foilor volante și al gazetei „Cu Fruntea-n Sus!” în lupta antisovietică. Ce impact aveau aceste publicații asupra populației?**

○ **Formulează două posibile riscuri asumate de tineri în momentul desfășurării acțiunilor clandestine și două motivații care i-au determinat să continue lupta.**

Anchetarea și condamnarea tinerilor luptători

Administrația comunistă și conducerea NKVD-ului raional erau în permanentă alertă. Datorită informațiilor livrate de către un agent secret, enkavediștii sovietici au reușit să ia urma celor care le-au provocat atâtea necazuri. La 30 ianuarie 1941, a fost arestat Anatol Gumă, Vsevolod Ciobanu, Dumitru Avramoglo, Dumitru Stici și Vladimir Alekseev. În urma perchezițiilor, la domiciliul acestora, au fost depistate documente, în care fi au numele și a altor membri ai organizației.

Ancheta preliminară a fost condusă de locotenentul major Gavril Goldenberg, șeful secției NKVD a județului Orhei. În timpul anchetei tinerii au înfruntat anchetatorii, demonstrând un comportament demn de invidiat. Anatol Gumă, conducătorul organizației, la interogatoriu avea să declare: *„Lupt împotriva regimului de ocupație, care ne-a furat libertatea, din convingere și am scop bine determinat – reîntregirea cu Țara-mamă, discreditarea și slăbirea regimului bolșevic, stabilit în Basarabia”*.

Cercetările aveau loc în clădirea NKVD-ului din Orhei, care se afla vizavi de clădirea fostului liceu de băieți, transformat de autoritățile bolșevice în peducilișce, adică școală pedagogică. Ca să intimideze ti-

nerii și să bage frica în rândurile populației, arestații erau escortați de la închisoarea în care erau încarcerați spre locul de anchetă în timpul recreației mari, când elevii erau siliți să iasă în curtea școlii. Cu mâinile încătușate/legate la spate, tinerii erau escortați de doi gardieni, unul în față și altul în spate, ambii ținând mâna pe trăgaci.

La 19 februarie 1941, la închisoarea din Orhei a fost adus un alt lot de tineri arestați – Grigore Mihiu, Constantin Sârbu, Victor Brodețchi, Anatol Cotun, Victor Gumă, Vichentie Eprov, Dumitru Dobândă, Pavel Boguș, Oleg Frunză. A fost arestată și profesoara de limbă franceză Maria Majaru, chiar în sala festivă a școlii, în ziua în care împreună cu elevii se pregătea de sărbătoarea Comunei din Paris (18 martie 1941). În total, până la începutul lunii aprilie 1941, la închisoarea din Orhei au fost întemnițați 50 de studenți și 5 profesori de la Școala Pedagogică.

După ancheta preliminară desfășurată la Orhei, „arestații” au fost transferați la închisoarea din Chișinău, aici ancheta fiind continuată de NKVD-ul republican.



General-maior Iosif Mordoveț (1899-1976), unul dintre călăii tinerilor luptători basarabeni

La 31 mai 1941, comisarul-adjunct al NKGB-ului RSS Moldovenești Iosif Mordoveț raporta superiorilor săi de la Moscova: „NKGB-ul RSSM a descoperit și lichidat organizația anticomunistă a tineretului studios din județul Orhei care, având legături secrete cu organele de securitate ale României, pleda pentru răpirea armată a Basarabiei de la Uniunea Sovietică și alipirea ei la România”.

În noaptea de 23 spre 24 iunie 1941, când pe linia Prutului era în deplină desfășurare operațiunea de eliberare a Basarabiei, Tribunalul Militar al Districtului Militar Special Odesa al Armatei Roșii, în regim de urgență, în ședință închisă, ținută în deplasare, în lipsa procurorului, martorilor și avocaților, a emis sentința de condamnare a tinerilor luptători. 8 membri ai organizației – Gumă Anatol Ștefan, Eprov Vichentie Profir, Mihiu Grigore Ion, Brodețchi Victor Vasile, Cotun Anatol Tudor, Dobândă Dumitru Mihai,

Cozma Onisim Ștefan, Grăjdianu Mihai Haralambie – au fost condamnați la pedeapsa capitală – moartea prin împușcare.

Sentința a fost executată în dimineața zilei de 27 iunie 1941, tinerii fiind împușcați în subsolul NKVD-ului republican.

Odată cu retragerea trupelor sovietice din Basarabia în vara anului 1941, un lot de arestați din închisoarea din Chișinău, printre care și tinerii din Organizația antisovietică „Majadahonda”, a fost evacuat în adâncul URSS, unde au continuat cercetările. Prin sentința Judecătoriei Supreme a RASS Tătăre, din septembrie 1941, au fost condamnați la câte 10 ani de închisoare și au fost privați de drepturi civile pe un termen de 5 ani alți membri ai organizației: Vsevolod Ciobanu, Vladimir Alekseev, Dumitru Stici, tustrei, dispăruți în 1943, în regiunea Kazan, Federația Rusă. Prin sentința aceleiași instanțe, din 26 septembrie 1941, la pedeapsa capitală a fost condamnat Dumitru Avramoglu. Trei membri ai organizației – Leonid Budeanu, Oleg Frunză, Gheorghe Martânov – au cunoscut ororile Ivdelag-ului. La 25 de ani de muncă silnică a fost condamnat Arcadie Țelea, a murit la Svaijsk, lângă Kazan. Ionel Bacalu, condamnat la 15 ani de muncă silnică, a dispărut fără urmă în anul 1943, la Kazan. Profesoara de limba franceză Maria Majaru a fost condamnată la 10 ani de închisoare și pentru 5 ani a fost lipsită de drepturi civile.

În total, au fost condamnați 50 de tineri și 2 profesori de la Școala Pedagogică din Orhei. Justiția sovietică a examinat cauza temerarilor luptători pentru drepturile lor firești prin prisma prevederilor art. 54-11 și 54-12 al Codului Penal al Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene – activitate contrarevoluționară.

Concluzie: „Majadahonda” din județul Orhei (1940-1941) este prima organizație clandestină de luptă împotriva autorităților sovietice care, în vara anului 1940, a anexat Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța. Prin acțiunile lor, membrii organizației au manifestat ostilitate ocupantului sovietic, s-au pronunțat deschis și cu mult curaj pentru revenirea Basarabiei în hotarele firești ale Țării-mamă, au pledat pentru apărarea libertății, limbii române și valorilor naționale românești.

○ **Identifică persoanele arestate la 30 ianuarie 1941 și explică cum au ajuns autoritățile sovietice să le descopere.**

○ **Precizează rolul lui Gavril Goldenberg în desfășurarea anchetei și instituția pe care o conducea.**

Traseul de suferință al unui luptător. Din amintirile lui Oleg Frunză

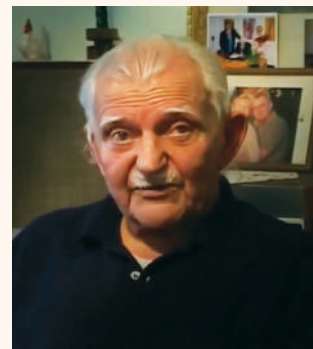
Foarte puțini din membrii organizației antisovietice „Majadahonda” au supraviețuit gulagului sovietic. Printre ei se numără Gheorghe Martânov (decedat în vara anului 1991, fiind înmormântat la Călărași), Oleg Frunză (decedat în 2014, Bacău, România), precum și profesoara Maria Majaru. Evacuat în adâncul URSS, în vara anului 1941, Oleg Frunză a fost încarcerat în vestita catedrală cu hramul Fecioara Maria din Kazan, transformată în pușcărie.

○ [Ascultă și privește mărturiile lui Oleg Frunză \(min. 23.35-25.08\), inserate în filmul Golgota Basarabiei, Moldova-Film, 2010. Scenariu – Victor Vasilache, Ion Chistruga. YouTube.](#)

„Celula mea era chiar în fostul altar al Catedralei. Oficial, în scris, nu primisem sentința. Am mai fost bătut, încarcerat, judecat. Abia la 2 februarie 1942 a venit sentința – muncă silnică, 25 de ani. Eram învinuit de justiția sovietică de acte contrarevoluționare, după vestitul lor articol KRD – (n. n. – контрреволюционная деятельность) – activitate contrarevoluționară. În mai 1942 am fost transferat de la Kazan la Ivdellag, la nord de Ekaterinoslav. Aici erau aduși bărbații condamnați la muncă, la robie. Eram mai mulți basarabeni. Aici i-am întâlnit pe colegii de la Orhei: Leonid Budeanu, Gheorghe Martânov, Crucinschi ș. a., condamnați în baza aceluiași articol KRD. În Kazan, ca și în Ivdellag sau Krasnoiarsk, toți cei care vorbeam românește eram ca o familie. Tot lagărul Ivdellag era împărțit în douăsprezece raioane. Trăiam în barăci, pe jumătate în pământ. În fiecare zi din barăci erau scoase până la douăzeci și mai multe cadavre. Mureau de foame, frig, mizerie, de bătaie neomenești și gloanțe. Am rezistat numai din mila lui Dumnezeu.

Din Ivdellag am fost trimis sub escortă în Krasnoiarsk, cu domiciliu forțat. Aceasta însemna în rusește – вольное поселение – adică noi, de bună voie, ne-am schimbat locul de trai. Dar ce fel de schimbare voluntară a locului de trai în sălbatica regiune Krasnoiarsk, unde, cum am aflat de acum scăpat de Siberia, a murit în condiții până în prezent necunoscute minunatul și nerepetatul nostru profesor și însuflețitor al organizației noastre Vasile Mahu. De acolo nu aveam dreptul a pleca nicăieri. Abia în 1955, de acum când călăul popoarelor decedase, am avut dreptul să mă întorc în Basarabia natală... Aveam țară, neam și credința sfântă în Dumnezeu, care nu m-a părăsit niciodată și nici eu nu am uitat de Dumnezeu... L-am purtat pretutindeni în suflet, l-am simțit alături; chiar și în celula din Catedrala Sfânta Maria din Kazan, când toți dormeau, eu mă rugam lui Dumnezeu. Poate el m-a scăpat cu zile din iad...”.

○ [Explică semnificația mărturiilor supraviețuitorilor organizației „Majadahonda” pentru înțelegerea rezilienței umane și a opoziției față de regimul totalitar sovietic.](#)



Oleg Frunză – secvență din film

DOCUMENTE

D1. Jurământul de credință pe care îl depuneau tinerii la momentul înscrierii în organizația „Majadahonda”

„Eu, cetățean al României, patriot al neamului românesc din provincia Basarabia, în aceste clipe grele pentru țara noastră jur:

Jur să nu-mi precupețesc puterile și viața în lupta cu ocupanții sovietici;
Jur să lupt cu toate mijloacele posibile pentru eliberarea pământului strămoșesc de sub călcâiul bolșevic;
Jur să lupt până la ultima picătură de sânge pentru eliberarea Basarabiei și unirea cu Patria-Mamă;
Jur, în caz de voi cădea în mâinile călăilor, să nu-mi trădez cauza și tovarășii de luptă.

Dacă sub torturi voi divulga secretele organizației sau numele colegilor mei, blestemul și sângele lor să cadă nu numai asupra mea, ci și pe tot neamul meu.



Membri ai organizației antisovietice „Majadahonda”. 1940-1941

Dacă voi încălca acest jurământ, pedeapsa lui Dumnezeu și a colegilor mei să mă șteargă de pe fața pământului ca trădător ticălos, iar numele meu să fie batjocorit în veac. Moarte ocupanților bolșevici și trădătorilor de neam!”

○ Argumentează importanța Jurământului de credință ca instrument de mobilizare, disciplină și rezistență morală în activitatea organizației antisovietice „Majadahonda”.

D2. La 14 februarie 1941, în sediul Școlii Pedagogice din Orhei a fost convocată ședința biroului comitetului județean de partid, care a examinat chestiunea despre educația patriotică a tinerilor de la această instituție de învățământ. În hotărârea adoptată „Cu privire la activitatea de educație politică în Școala Pedagogică din Orhei”, conducerea bolșevică a județului Orhei constata:

„În Școala Pedagogică au fost depistate o serie de încălcări grave în procesul de educație patriotică a tineretului studios. La începutul anului de studiu, în școală au pătruns elemente dușmănoase puterii sovietice, care pe parcursul anului s-au ocupat cu propaganda românismului în rândurile elevilor și pedagogilor. În consecință, în rândurile elevilor cursurilor II și III s-au infiltrat mulți dintre acei care au studiat în liceele românești și manifestă dispreț față de puterea sovietică și poporul sovietic. Din cei 201 studenți 131 sunt copii de preoți, moșieri, culaci, polițiști, foști primari burghezi, deputați ai parlamentului naționalist român.

În primul trimestru Școala Pedagogică au părăsit-o mulți elevi. Din 275 de studenți primiți la 1 septembrie 1940, deja la 10 februarie 1941 erau prezenți în sălile de clasă doar 201 elevi.

În timpul lecțiilor mulți elevi sunt nemulțumiți de introducerea limbii moldovenești cu caractere chirilice. Unii preferă să se numească români, numind și limba ca limbă română. Învățătorii și învățătoarele se numesc „domni” și nu tovarăși. Sunt frecvente cazurile de folosire a băuturilor spirtoase în rândurile învățătorilor, veniți de peste Nistru. S-a atras atenție asupra cazului ieșit din comun a învățătorului de pregătire militară începătoare tov. Dobreakov.

La Școala Pedagogică a fost lichidată o organizație teroristă a studenților români burghezi din cursurile superioare într-un număr de peste 50 de elevi, în frunte cu unii învățători. Despre ce educație bolșevică poate fi vorba, când aici, sub nasul nostru, niște copilandri au atentat la Puterea Sovietică?”.

Sursa: Andrei Calcea, *Oricine la vârsta de 19 ani dorește viața*, Orhei, 2021, p. 415-416.

○ Identifică problemele cu care se confruntă administrația sovietică în domeniul învățământului.

EVALUAREA CUNOȘTIINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

○ Analizează modul în care sărbătorile religioase și cele naționale (Crăciunul, Unirea Principatelor, omagierea lui Eminescu) au fost folosite ca forme de rezistență culturală.

○ Redactează un text argumentativ în care să apreciezi ce relevă aceste surse despre diversitatea etnică a participanților la mișcările anticomuniste și despre rolul tinerilor în exprimarea rezistenței politice în Basarabia anilor 1940-1941.

ACTIVITATE INDIVIDUALĂ

○ Realizează o cronologie a principalelor evenimente din perioada ianuarie-iunie 1941 (arestări, anchete, transferuri, condamnări, execuții).

ACTIVITATE ÎN GRUP

○ Elaborați un dosar istoric documentar care reconstituie activitatea organizației antisovietice MAJADAHONDA din județul Orhei, punând accent pe rolul tineretului studios în rezistența anticomunistă din Basarabia.

Un grup de luptători împotriva coteropitorilor sovietici din RSS Moldovenească, condamnați de autoritățile comuniste la ani grei de pușcărie, în lagărul Aktas din Kazahstan. Anul 1955

În rândul I, de la stânga la dreapta: Pimen Damașcan, fost lider al Organizației Naționale din Basarabia „Arcașii lui Ștefan”; ... Marunevici din Transnistria; Ion Moraru, fost lider al organizației antisovietice „Sabia Dreptății”; Ștefan Cristal. În rândul II: Pavel Istrati, Petrică ... din Transnistria și ... Rotaru din Cosăuți.



IV.3. ORGANIZAȚIA CLANDESTINĂ ANTISOVIETICĂ „SABIA DREPTĂȚII” (1949-1950)

DICȚIONAR ISTORIC

Organizație antisovietică – grupare clandestină, cu program de luptă anticomunistă, ce a desfășurat activități în anii '40-'50, pe teritoriul anexat/reanexat al Basarabiei de către URSS (1940, 1944), care urmărea scopul de a răsturna regimul sovietic și de a reface unirea provinciei ocupate cu România. Organizațiile luptătorilor împotriva ocupației sovietice erau formate din studenți, liceeni, intelectuali, țărani, foști ostași români, alte categorii sociale.

Clandestin – secret, ilegal și ascuns, făcut pe furiș, interzis de lege, în ciuda interdicțiilor.

DATE CRONOLOGICE

1949-1950 – constituirea și activitatea organizației antisovietice „Sabia Dreptății”

mai 1950 – arestarea membrilor organizației antisovietice „Sabia Dreptății”

24 noiembrie 1950 – pronunțarea sentinței Judecătoriei Supreme a RSS Moldovenești, prin care 10 membri ai organizației antisovietice „Sabia Dreptății” au fost condamnați la diferite termene de detenție

8 decembrie 1992 – reabilitarea liderului organizației antisovietice „Sabia Dreptății” Ion Moraru, în conformitate cu Decretul Președintelui URSS din 13 august 1990 „Cu privire la repunerea în drepturi al victimelor represiunilor politice din anii 20-50”

JURNAL ISTORIC

Noi trebuie să le opunem rezistență, să păstrăm cu sfințenie credința neamului, obiceiurile noastre strămoșești, adevărul istoric despre neamul nostru, iar atunci când va fi nevoie, să ne apărăm, chiar și cu arma, de venetici.

Dragii mei, lupta de rezistență națională împotriva coteropitorilor poate să dureze zeci de ani. Se poate întâmpla ca noi să murim și alții s-o continue. Această luptă nu este începută acum, ea își trage rădăcinile de la Decebal și va continua atât timp, cât neamul românesc va fi coteropit...

1947. Fragment din discuția întreținută între Pimen Damașcanu (nume conspirativ – Oțeleanu), membru al Organizației Naționale din Basarabia „Arcașii lui Ștefan”, și Ion Moraru, care ulterior a devenit unul din fondatorii organizației antisovietice „Sabia Dreptății”

○ **Identifică principalele idei privind rezistența națională, continuitatea istorică și rolul credinței și tradițiilor.**

O caracteristică generală a rezistenței anticomuniste din Basarabia. Deși în ultimul timp au văzut lumina tiparului o serie de lucrări bine documentate despre realitățile politice și sociale din Basarabia din primele decenii postbelice, opinia publică din Republica Moldova până în prezent este în prizonieratul percepției perimate, cultivate metodic de administrația sovietică, precum că în spațiul dintre Prut și Nistru populația a manifestat o loialitate aproape generalizată față de autoritățile comuniste și sovietice. Documentele istorice și mărturiile martorilor oculari demonstrează contrariul: în pofida caracterului dur al regimului de ocupație, populația a avut un comportament curajos, replicând cu demnitate la numeroasele abuzuri comise de autoritățile sovietice.

Atitudinile anticomuniste și antisovietice ale populației au fost exprimate prin diferite forme, începând cu cele pasive, nonviolente până la cele cu caracter armat. Grupuri de rezistență, formațiuni paramilitare, mișcări social-politice, partide politice etc. au activat în mai multe localități. Opoziția deschisă și violentă față de regim, prin organizații bine încheiate, s-a manifestat, mai ales, în raioanele din nordul și centrul republicii.

Deși în acțiunile antisovietice și anticomuniste au fost antrenate persoane din varii medii sociale (intelectuali, studenți, elevi, țărani, muncitori etc.), forța motrice a rezistenței față de comunizarea și sovietizarea Basarabiei a fost totuși populația rurală, țăranii, populația majoritară din acest spațiu geografic. Faptul respectiv conferă fenomenului de rezistență anticomunistă din RSS Moldovenească un vădit caracter popular.

Rezistența anticomunistă și antisovietică în teritoriul actual al Republicii Moldova a avut și alte elemente specifice de manifestare: 1) ea s-a desfășurat într-un spațiu ocupat de URSS de la statul român; evident, nu a cunoscut forme de organizare la nivel național; 2) nivelul de organizare și capacitatea de rezistență împotriva regimului sovietic au fost deficitare, deoarece în urma celor două serii de refugiați în dreapta Prutului (1940 și 1944) și celor trei valuri de deportări în adâncurile URSS (1941, 1949 și 1951), a unei părți însemnate a populației, activă din punct de vedere economic și politic, forța de împotrivire a celor rămași pe loc a slăbit semnificativ. În pofida acestor factori, mesajul antisovietic/anticomunist a persistat permanent, fiind exprimat atât de persoane particulare cât și de grupuri de oameni, organizați chiar la nivel politic.

Cele mai importante organizații antisovietice și anticomuniste, care au activat în perioada postbelică în Basarabia, au fost: Organizația Națională din Basarabia (ONB) „Arcașii lui Ștefan”, „Partidul Democrat Agrar”, „Partidul Libertății”, Grupul antisovietic condus de Filimon Bodiș, „Armata Neagră”, organizația clandestină antisovietică „Sabia Dreptății”, „Uniunea Democratică a Libertății”.

Formele și metodele de rezistență anticomunistă au fost specifice de la o organizație la alta. În lipsa unui centru unic de coordonare, fiecare grup/organizație și-a elaborat propriul program de activitate, aplicând strategii și tactici de luptă corespunzătoare intereselor grupului social respectiv. Unele organizații/formațiuni politice optau pentru înlăturarea regimului comunist prin forța armelor, altele desfășurau o activitate propagandistică, generând un climat ostil autorităților de ocupație și încurajând manifestările antisovietice și anticomuniste ale populației. Grupul antisovietic condus de Filimon Bodiș a practicat teroarea ca formă de răzbunare împotriva unor lideri comuniști.

Unele organizații, cum erau, de exemplu, „Arcașii lui Ștefan”, alcătuită preponderent din tineri educați în spirit românesc, și Partidul Libertății, constituit în bună parte din intelectuali, aveau interes față de chestiunea națională și urmăreau izgonirea autorităților sovietice din Basarabia și reunirea ei cu România. Altele – cele mai multe – aveau drept priorități lupta împotriva sistemului administrativ de teroare, instaurat de Soviete, a etatizării abuzive a proprietăților și a constrângerii/exploatarei economice a populației, a încălcării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Majoritatea organizațiilor antisovietice, ce au activat pe teritoriul RSSM, au aveau un program proromânesc, moldovenii fiind principalul element etnic în structura acestora. Dar, în rândurile unora dintre ele, cum era, de exemplu, Uniunea Democratică a Libertății, alături de moldoveni au luptat ruși și ucraineni, acțiunea reprezentanților etniilor conlocuitoare fiind motivată de faptul că aveau un dușman comun – regimul totalitar comunist.

Unele organizații antisovietice au încercat să-și coordoneze activitatea cu alte grupuri/organizații de rezistență anticomunistă, ce activau în cadrul RSS Moldovenești, s-au întreprins tentative de stabilire de relații și desfășurare de acțiuni comune cu organizații și centre antisovietice din afara republicii.

O caracteristică generală a rezistenței anticomuniste din Basarabia. Deși în ultimul timp au văzut lumina tiparului o serie de lucrări bine documentate despre realitățile politice și sociale din Basarabia din primele decenii postbelice, opinia publică din Republica Moldova până în prezent este în prizonieratul percepției perimate, cultivate metodic de administrația sovietică, precum că în spațiul dintre Prut și Nistru populația a manifestat o loialitate aproape generalizată față de autoritățile comuniste și sovietice. Documentele istorice și mărturiile martorilor oculari demonstrează contrariul: în pofida caracterului dur al regimului de ocupație, populația a avut un comportament curajos, replicând cu demnitate la numeroasele abuzuri comise de autoritățile sovietice.

Atitudinile anticomuniste și antisovietice ale populației au fost exprimate prin diferite forme, începând cu cele pasive, nonviolente până la cele cu caracter armat. Grupuri de rezistență, formațiuni paramilitare, mișcări social-politice, partide politice etc. au activat în mai multe localități. Opoziția deschisă și violentă față de regim, prin organizații bine încheiate, s-a manifestat, mai ales, în raioanele din nordul și centrul republicii.

Deși în acțiunile antisovietice și anticomuniste au fost antrenate persoane din varii medii sociale (intelectuali, studenți, elevi, țărani, muncitori etc.), forța motrice a rezistenței față de comunizarea și sovietizarea Basarabiei a fost totuși populația rurală, țăranii, populația majoritară din acest spațiu geografic. Faptul respectiv conferă fenomenului de rezistență anticomunistă din RSS Moldovenească un vădit caracter popular.

Rezistența anticomunistă și antisovietică în teritoriul actual al Republicii Moldova a avut și alte elemente specifice de manifestare: 1) ea s-a desfășurat într-un spațiu ocupat de URSS de la statul român; evident, nu a cunoscut forme de organizare la nivel național; 2) nivelul de organizare și capacitatea de rezistență împotriva regimului sovietic au fost deficitare, deoarece în urma celor două serii de refugiați în dreapta Prutului (1940 și 1944) și celor trei valuri de deportări în adâncurile URSS (1941, 1949 și 1951), a unei părți însemnate a populației, activă din punct de vedere economic și politic, forța de împotrivire a celor rămași pe loc a slăbit semnificativ. În pofida acestor factori, mesajul antisovietic/anticomunist a persistat permanent, fiind exprimat atât de persoane particulare cât și de grupuri de oameni, organizați chiar la nivel politic.

Cele mai importante organizații antisovietice și anticomuniste, care au activat în perioada postbelică în Basarabia, au fost: Organizația Națională din Basarabia (ONB) „Arcașii lui Ștefan”, „Partidul Democrat Agrar”, „Partidul Libertății”, Grupul antisovietic condus de Filimon Bodi, „Armata Neagră”, organizația clandestină antisovietică „Sabia Dreptății”, „Uniunea Democratică a Libertății”.

Formele și metodele de rezistență anticomunistă au fost specifice de la o organizație la alta. În lipsa unui centru unic de coordonare, fiecare grup/organizație și-a elaborat propriul program de activitate, aplicând strategii și tactici de luptă corespunzătoare intereselor grupului social respectiv. Unele organizații/formațiuni politice optau pentru înlăturarea regimului comunist prin forța armelor, altele desfășurau o activitate propagandistică, generând un climat ostil autorităților de ocupație și încurajând manifestările antisovietice și anticomuniste ale populației. Grupul antisovietic condus de Filimon Bodi a practicat teroarea ca formă de răzbunare împotriva unor lideri comuniști.

Unele organizații, cum erau, de exemplu, „Arcașii lui Ștefan”, alcătuită preponderent din tineri educați în spirit românesc, și Partidul Libertății, constituit în bună parte din intelectuali, aveau interes față de chestiunea națională și urmăreau izgonirea autorităților sovietice din Basarabia și reunirea ei cu România. Altele – cele mai multe – aveau drept priorități lupta împotriva sistemului administrativ de teroare, instaurat de Soviete, a etatizării abuzive a proprietăților și a constrângerii/exploatarei economice a populației, a încălcării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Majoritatea organizațiilor antisovietice, ce au activat pe teritoriul RSSM, au așezat un program proromânesc, moldovenii fiind principalul element etnic în structura acestora. Dar, în rândurile unora dintre ele, cum era, de exemplu, Uniunea Democratică a Libertății, alături de moldoveni au luptat ruși și ucraineni, acțiunea reprezentanților etniilor conlocuitoare fiind motivată de faptul că aveau un dușman comun – regimul totalitar comunist.

Unele organizații antisovietice au încercat să-și coordoneze activitatea cu alte grupuri/organizații de rezistență anticomunistă, ce activau în cadrul RSS Moldovenești, s-au întreprins tentative de stabilire de relații și desfășurare de acțiuni comune cu organizații și centre antisovietice din afara republicii.

○ Enumeră formele de rezistență menționate în text.

○ Explică specificul rezistenței în Basarabia, având în vedere statutul regiunii ca teritoriu ocupat de URSS.

○ Analizează cazul Filimon Bodiș și indică ce strategie de rezistență a practicat grupul său.

Constituirea și activitatea organizației. În primăvara anului 1949, din inițiativa unui grup de elevi de la instituțiile de învățământ din Bălți – Ion Moraru, originar din satul Slănina, comuna Mândâc, raionul Târnova, Vasile Țurcanu din Drochia, ambii de la Școala Pedagogică, Petru Lungu, originar din Cotiujeni, raionul Lipcani, de la Școala de Medicină, – inițial, a fost creat un cuib de rezistență (12 persoane), apoi, pe măsura aderării altor membri și extinderii sferei de activitate, el s-a transformat în organizația clandestină antisovietică „Sabia Dreptății”.

Treptat, în rândurile organizației au fost atrase persoane dornice de libertate din mediul intelectual, dar și locuitori din zona rurală, din satele Mândâc, Slănina, Șuri, Drochia, Chetrosu etc.

Pe lângă „Crezul arcașilor” pe care tinerii l-au acceptat necondiționat, ei au stabilit ca parolă de comunicare între membrii organizației catrenul din nemuritoarea „Doină” a lui Mihai Eminescu: Cine-au îndrăgit străinii,/Mânca-i-ar inima câinii,/Mânca-i-ar casa pustia,/Și neamul nemernicia!

Motivele ce au determinat apariția organizației au fost multiple: atitudinea ostilă a populației față de regimul sovietic instaurat în Basarabia în urma intervenției sovietice; comportamentul sfidător și disprețuitor al autorităților sovietice față de populația băștinașă; respingerea politicilor social-economice și național-identitare a noilor autorități; contestarea ideologiei ateiste a sovietelor etc. Într-un cuvânt, tinerii erau nemulțumiți de regimul ce se instaurase în Basarabia, ei nu puteau să accepte nedreptatea, de aceea au numit organizația „Sabia Dreptății”, aluzie la sabia lui Ștefan cel Mare care, secole în urmă, a condus lupta de rezistență împotriva cuceritorilor străini.

Organizația și-a elaborat statutul, săptămânal membrii organizației țineau ședințe, la care aprobau un program de activitate. Domeniile de manifestare a atitudinilor față de administrația sovietică erau diverse: tinerii ascultau în taină postul de radio „Vocea Americii”, desfășurau agitație antisovietică, difuzau foi volante, expediau scrisori acuzatoare pe adresa unor instituții de stat. În scopul coordonării acțiunilor antisovietice, conducerea organizației își propunea

stabilirea unor contacte cu „arcașii nearestați”, – într-un fel, „Sabia Dreptății” își propunea să continue activitatea întreruptă, din cauza arestărilor, a Organizației Naționale din Basarabia „Arcașii lui Ștefan” – dar și cu mișcarea de rezistență antisovietică din Ucraina Apuseană. Pentru a desfășura o activitate eficientă, tinerii își propuneau să facă rost de arme. În lipsa acestora, până la „venirea americanilor”, pe care îi așteptau ca să-i salveze din captivitatea sovietică, membrii organizației au hotărât să lupte cu ajutorul cuvântului scris și rostit.

○ Enumeră fondatorii grupului de rezistență antisovietică, care ulterior avea să devină organizația „Sabia Dreptății”.

○ Identifică simbolurile și elementele identitare folosite de organizație.

○ Analizează atitudinea tinerilor față de ideologia comunistă. Ce elemente din text denotă respingerea de către membrii organizației „Sabia Dreptății” a ideologiei și politicilor sovietice?

○ Compară „Sabia Dreptății” cu „Arcașii lui Ștefan”. Ce elemente demonstrează continuitatea dintre cele două organizații antisovietice?

Din mărturisirile lui Ion Moraru, unul dintre organizatorii organizației conspirative antisovietice „Sabia Dreptății”: „La Școala Pedagogică, la fel ca în întreaga societate avea loc un proces masiv de deznăționalizare. Adeseori noi ne opuneam în mod deschis. Declamam în public versurile poezilor interziși, continuam să luăm notițe în grafie latină. Difuzam foi volante. Chiar și lui Stalin i-am trimis o asemenea foaie, în care descriam urgia trimisă pe capul nostru. În ajunul deportărilor din 1949, i-am avertizat pe majoritatea gospodărilor din satele noastre. Mulți au luat calea părăsirii, iar alții au reușit să fugă peste hotarele Basarabiei”.

Ziarul Mesagerul, nr. 22, 24 septembrie 1994.

În scrisoarea expediată pe adresa Consiliului de Miniștri al RSSM, intitulată „Libertatea și drepturile omului simplu”, semnată cu pseudonimul doctor în științe filosofice Peniță, autorul menționa, pe bună dreptate, că drepturile și libertățile proclamate de constituția stalinistă, pe care autoritățile sovietice le afișau cu ostentație, „nu sunt altceva decât o farsă”.

„Ceea ce înțelege Stalin prin libertate e viață de cazarmă pentru omenire. Toată țara sovietică e lagăr cu mii de rețele ghimpoase, în jurul cărora străjuiește moartea, care stă la dispoziție și execută cu sfințenie ordinea dictatorului roșu, care este Stalin”.

Înfierând realitatea sovietică și dezavuând propaganda comunistă referitor la drepturile cetățeanului sovietic, autorul scrisorii scria următoarele:

- el are dreptul să muncească peste puterile lui și să nu să se odihnească, crezându-se fericit;

- el are dreptul să voteze în taină pe acei care-l asupresc și să creadă că schingiuirile și torturile sunt un balsam;

- el are dreptul să creadă în mod obligatoriu de bună voie că culoarea neagră îi albă, și cărbunele negru sovietic s-a transformat în piatră scumpă.

Statul sovietic era calificat pe bună dreptate drept un „tâlhar fățarnic”, care își însușește abuziv rodul oamenilor muncitori, pe care urmărește să-i transforme în robi, politica fiscală a statului sovietic fiind mai drastică decât cea din timpul țarismului.

Atitudinea negativă și disprețuitoare a membrilor organizației față de puterea sovietică străbate și din scrisoarea expediată pe adresa Uniunii Scriitorilor de la Chișinău. De această dată, săgețile acuzatoare fiind îndreptate spre pretinșii oameni de creație, care în scrierile lor elogiau pe „conducătorul popoarelor”, adresând imnuri de slavă „scumpului” partid comunist și schimonosind cu neobrăzare realitatea crudă și dureroasă în care se găsea omul de rând, de nimeni protejat și ocrotit.

Stigmatizând scriitorii care și-au „vândut sufletul” și și-au pus talentul în serviciul regimului nedrept și asupritor, autorul formulează întrebarea: „Voi, toți cei ce vă pretindeți scriitorii poporului, de ce spuneți că robia îi slobodă și nenorocirea care a adus-o Stalin pe capul omenirii e fericire?”.

Scrisori sfidătoare și foi volante cu un conținut acuzator au fost expediate și altor instituții de stat.

Din lipsă de experiență și nerespectare a regulilor specifice activității clandestine, organizația a fost deconspirată. În mai 1950, au început arestările, a urmat ancheta și, evident, condamnările.

Tratați ca „dușmani ai poporului”, la 24 noiembrie 1950, Judecătoria Supremă a RSS Moldovenești a condamnat 10 membri ai organizației „Sabia Dreptății” la diferite termene de detenție.

1. Eugen Guțu, născut în 1912, s. Drochia, raionul Târnova. În anii războiului, a fost ostaș în Armata Română. A fost acuzat de „complicitate cu ocupanții germano-români” și de activitate antisovietică. Condamnat la 25 de ani de detenție în lagăre de muncă silnică cu suspendarea drepturilor civice pe un termen de cinci ani și confiscarea averii.

2. Mihail Gheorghelaș, născut în 1915, s. Drochia, raionul Târnova. A fost acuzat de „complicitate cu ocupanții germano-români” și de activitate antisovietică. Condamnat la 25 de ani de detenție în lagăre de muncă silnică cu suspendarea drepturilor civice pe un termen de cinci ani și confiscarea averii.

3. Pavel Istrati, născut în 1894, s. Mândâc, raionul Târnova. A fost acuzat de antisovietism și colaborare cu „ocupanții germano-români”. I s-a incriminat că în anul 1941 a organizat, împreună cu alți „culaci” din s. Mândâc, o primire solemnă „ocupanților români”, în special șefului postului de jandarmi, iar apoi, în anul 1942, „luând cuvântul la o adunare organizată de autoritățile de ocupație, a chemat populația să acorde ajutor armatelor de ocupație în lupta împotriva Armatei Sovietice și a rostit calomnii despre Uniunea Sovietică”. Condamnat la 25 de ani de detenție în lagăre de muncă silnică cu suspendarea drepturilor civice pe un termen de cinci ani și confiscarea averii.

4. Vasile Oleinic, născut în 1904, s. Slănina, raionul Târnova. Condamnat la 10 ani privațiune de libertate cu suspendarea drepturilor civice pe un termen de cinci ani.

5. Alexandru Bobeică, născut în 1922, s. Drochia, raionul Târnova. În anii războiului, ostaș în Armata Română. Fotograf în sat. Condamnat la 10 ani privațiune de libertate cu suspendarea drepturilor civice pe un termen de cinci ani.

6. Ion Moraru, născut în 1929, s. Mândâc, raionul Târnova. Învățător la școala primară din s. Șuri. Condamnat la 10 ani privațiune de libertate cu suspendarea drepturilor civice pe un termen de cinci ani.

7. Petru Lungu, născut în 1930, s. Cotuijeni, raionul Lipcani, elev al Școlii Pedagogice din Bălți. Condamnat la 10 ani privațiune de libertate cu suspendarea drepturilor civice pe un termen de cinci ani.

8. Vasile Țurcanu, născut în 1932, s. Drochia, raionul Târnova, elev al Școlii Pedagogice din Bălți. Condamnat la 10 ani privațiune de libertate cu suspendarea drepturilor civice pe un termen de cinci ani.

9. Chiril Morărescu, născut în 1916, s. Șuri, raionul Drochia. Paznic la judecătoria populară din raionul Drochia. Condamnat la 10 ani privațiune de libertate cu suspendarea drepturilor civice pe un termen de cinci ani.

10. David Leahu, născut în 1915, s. Drochia, raionul Târnova. Croitor particular. Condamnat la 10 ani privațiune de libertate cu suspendarea drepturilor civice pe un termen de cinci ani.



Conducătorii organizației Ion Moraru, Petru Lungu, Vasile Țurcanu, Chiril Morărescu și David Leahu, considerați „elemente deosebit de periculoase social”, după ispășirea pedepsei, urmau să fie exilați pe un termen de 10 ani în regiunile îndepărtate ale URSS. După rejudecarea dosarului de către Jude-

cătoria Supremă a URSS, în așa-numita perioadă de relaxare a regimului din timpul guvernării lui Nichita Hrușciiov, deținuților respectivi li s-a anulat termenul de exil în nordul îndepărtat.

Supraviețuitorii Gulag-ului, inclusiv membrii organizației „Sabia Dreptății”, au revenit la baștină după 1956, fiind relativ tineri și-au construit o carieră profesională, concomitent organizându-și viața personală. Povestea vieții lui Ion Moraru, unul dintre fondatorii organizației „Sabia Dreptății”, este expusă în trilogia autobiografică *Pustiirea, Treptele infernului și Fata cu miros de busuioc*, apărută în mai multe ediții, prima fiind cea tipărită la mănăstirea Putna, în 2018.

La 23 august 2010, președintele interimar al Republicii Moldova, Mihai Ghimpu, a semnat decretul privind conferirea „Ordinului Republicii” unui grup de luptători împotriva regimului totalitar-comunist de ocupație, printre ei s-au numărat și membrii organizației „Sabia Dreptății”: Ion Moraru, Eugen Guțu



Înmânarea înaltei distincții patriarhale. Mândăc, 8 martie 2019.

Sursa: *Pustiirea, Treptele infernului și Fata cu miros de busuioc*, p. 485

(post-mortem), Mihail Gheorghelaș (post-mortem) și Pavel Istrati (post-mortem).

La 13 februarie 2019, la împlinirea a 90 de ani, Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, i-a oferit Ordinul Sanctus Stepanus Magnus pentru mireni.

○ Enumeră motivele ce au determinat autoritățile sovietice să condamne atât de drastic acțiunile membrilor organizației „Sabia Dreptății”.

○ Precizează pedepsele aplicate celor zece membri condamnați.

○ Analizează practica perchezițiilor descrisă în text conform planului: scop, metode, simbolică, efect asupra familiei.

○ Formulează două argumente în favoarea faptului că sentințele din 1950 au avut un caracter politic, nu juridic.

STUDIU DE CAZ

Arestarea și condamnarea liderilor organizației

„Cea mai dramatică arestare a fost a lui Vasile Țurcanu. El urma atunci Școala Pedagogică la Bălți și chiar în ziua aceea avea examen la limba moldovenească. Un pluton întreg de soldați a înconjurat școala pentru dânsul. Ei (enkavediștii – n. a.) nu știau exact cine suntem noi, habar n-aveau că eram niște bieți puigani pe care i-ai suflat și nu mai sunt. Socoteau că ar putea să primească din partea noastră o ripostă violentă și să fie chiar victime omenești. Deci, au înconjurat școala, au pus santinele la toate intrările și i-au cerut directorului să-i însoțească în clasa în care se afla elevul Țurcanu. Directorul școlii, Filip Feodorovici, fusese locotenent-colonel în armata sovietică, dar era moldovean din partea stângă a Nistrului și bun patriot. Fiica lui, Catiușa, o tânără de o frumusețe rară, sufletească și trupească, era profesoară de limba moldovenească la Școala Pedagogică și un model de demnitate românească. Vasile era îndrăgostit de dânsa și dânsa era îndrăgostită de el. Când a intrat Filip Feodorovici în clasă cu soldații, să-l aresteze pe Vasile, Catiușa s-a ridicat de la catedră, s-a făcut galbenă ca ceara, a oftat adânc și n-a spus niciun cuvânt, fiindcă știa ce înseamnă siguranța sovietică. Directorului îi tremura mandibula și se vedea, cât era el de locotenent-colonel, că se temea de un locotenent obișnuit.

Nimeni nu a îndrăznit să facă nicio mișcare. În liniștea de mormânt, s-a auzit doar scrâșnetul cătușelor. Vasile a fost scos din clasă și singura care a cutezat să-l petreacă pe coridor a fost Catiușa. După aceea pe Vasile l-au adus în arest și au început cercetările.

Tot atunci, pe 14 mai (1950 – n.a.), noaptea, m-au arestat pe mine. Tocmai fusesem cu sora mea la bal, la Drochia. Balurile acestea erau niște petreceri frumoase pentru tineret, cu dans, tombolă și alte distracții cumini. În seara aceea fusesem ales chiar regele balului. Înspre ziuă, pe la ora patru, ne-am întors acasă. Mama, care îmi ducea grija, nu dormise toată noaptea. Numai ce am intrat în casă, că am auzit alergături puternice prin curte. Am vrut să ies, să văd ce se întâmplă. Ușa s-a deschis brusc și am auzit o răcnitură strașnică în rusește „Măinile sus”! Până m-am dezmeticit eu, m-au întors cu fața la perete, mi-au ridicat mâinile și m-au lovit în ceafă atât de dureros, că mi-a dat sângele pe nas. Pe urmă m-au culcat la pământ, poruncindu-mi să nu mă clintesc și să nu strig.

... Au ridicat din casă orice petec de hârtie scris, cărți românești, fotografii, tot ce le-ar fi de trebuință. Dar lucrul pe care-l căutau cu dinadinsul era armele. Când au văzut că nu găsesc nimic, au adus din mașină ciocanul, au stricat cup-torul, până și o parte de sobă, să vadă dacă nu e ascunsă vreo arnă. Au făcut un adevărat iad: și ei erau plini de cenușă și funigine, și noi tot așa... Când au terminat percheziția, soarele era de acuma la vremea mâncării. M-au suit în camion cu cătușe la mâini și m-au aninat cu un lanț de mașină”.

Din mărturisirile lui Ion Moraru, unul dintre organizatorii organizației conspirative antisovietice „Sabia Dreptății”

Testamentul lui Ion Moraru:

Să nu ne răzbunați! Iertați pe toți acei care ne-au prigonit. Iertați până și trădarea, dar nu uitați nimic. Aceea ce nu se uită devine istoria unui neam.

Doresc tuturor românilor, dar mai ales tineretului, să se pătrundă de dragostea Unirii, ca mijloc de salvare de la pieire a neamului.

○ [Explică ideile centrale ale Testamentului lui Ion Moraru și relevanța lor pentru memoria istorică și identitatea națională.](#)



Ion Moraru (primul din stânga), împreună cu alți condamnați, în GULAG.

Sursa: Pustiirea, p. 470.

MEMORII

Prolog la „Sabia Dreptății”. Ion Moraru, unul dintre fondatorii organizației, mărturisește că povestea cu „Sabia Dreptății” a început încă atunci, când el era elev în clasa a VII-a, la școala sovietică din sat.

„Într-o zi, după lecții, a venit *voenrukul* (învățătorul responsabil de pregătirea militată a elevilor, de obicei, în această funcție era numit un ofițer sovietic în rezervă – n. a.) și ne-a ordonat:

– Clasa a VI și a VII, după mine!

Ne-a dus la gura podului și a început a coborî de acolo legături de cărți, reviste, cataloage, dându-i fiecăruia în brațe câte ceva. Apoi ne-a încolonat și ne-a dus la *selsovet* (reședința administrației publice locale din perioada sovietică – n. a.), în clădirea fostei primării. Acolo era pregătit deja un rug, la care se ardeau cărțile bisericești.

Voenrukul ne-a ordonat să aruncăm în foc tot ce am adus. La început n-am înțeles că în acele legături era mica bibliotecă de carte românească ce se mai păstrase în podul școlii: cărți de povești, cărți de istorie și limba română, cărți de religie. Apoi am început să vedem cum se mistuiau pe rând în rug eroii poveștilor noastre: capra cu trei iezi, Făt-Frumos din la-crimă, Ileana Cosânzeana ...

După aceea a venit rândul manualelor de istorie și religie. Tot ce era scris în grafie latină trebuia distrus.

Colegul meu din Drochia, Vasile Țurcanu, avea pe dânsul o haină mai largă, de pe la tatăl lui, și a dosit sub ea vreo câteva cărți: „Destinul omenirii” de Petre P. Negulescu, două cărți de istorie a lui Nicolae Iorga și o Evanghelie.

Când focul s-a încins mai tare, a dat Dumnezeu un vârtecuș care a ridicat foile și le-a dus până departe. Spuneau unii că o foaie cu chipul lui Hristos se aninase chiar de crucea de pe turla bisericii, că așa îi e dat Lui, după Scriptură, să fie ținut pe cruce.

Văzând că nu se poate pune împotriva vârtecușului, voenrukul a ordonat încetarea, iar noi, de bucurie că ne-a slobozit, fuga pe ulicioară și dă-i drumul acasă! Eu cu Vasile am luat-o pe o uliță mai lăturalnică, să nu vadă ceilalți că am dosit cărțile. Ajunși pe malul gârlei, ne-am așezat și am început a le răsfoi”.



Ion Moraru, elev în clasa a VII, rândul doi, al doilea din stânga.

Sursa: Pustiirea ..., p. 468.

OPINII ISTORIOGRAFICE

Fragment din Prefața scrisă de starețul Mănăstirii Putna, arhimandrit Melchisedec Velnic, la cartea lui Ion Moraru, *Pustiirea. Treptele infernului. Fata cu miros de busuioc*, 2018.

„Autorul a cunoscut și martiriul închisorilor, și pe cel al vieții într-o societate afectată de comunism.

Sinceritatea cu care el și-a așternut viața în scris pune în fața conștiinței cititorului și cele două chipuri feminine care i-au marcat existența: Lealea și Profira. Din dragostea curată și din jertfa lor, a fiecăreia în felul său, tinerii și familiile pot învăța multe despre ce înseamnă a fi bărbat demn și femeie demnă, despre ce înseamnă responsabilitățile față de sufletul tău și al celui de lângă tine.

Citind această mărturie, ne convingem încă o dată că fără credință și fără Dumnezeu nu există dragoste de aproapele și nu există dragoste curată de neam. Ne încredințăm că jertfelnicia pentru adevăr și pentru semenii este calea cea frumoasă a vieții. Și când mergi neabătut pe această cale, Dumnezeu face viața posibilă chiar și atunci când ea pare cu neputință. O vedem din aceea că Dumnezeu l-a scos pe autor din mâinile celor care doreau să îl reducă la tăcere, l-a scos din adâncul pământului și din ademenirile păcatului și l-a făcut martor al Lui și al adevărului”.

○ Realizează un scurt portret istoric al lui Ion Moraru, pe baza informațiilor din textul lecției.

CRONICĂ DOCUMENTARĂ

YouTube. *Eu, Filimon Boghiu* Film documentar, TeleFilm Chișinău, 2020, scenariu Efim Josanu, regizor – Diana Donică.

Publicistul Efim Josanu, autorul filmului documentar „*Eu, Filimon Boghiu ...*”, povestește: „În 15 noiembrie 1950, casa a fost înconjurată, Filimon a opus rezistență și a fost ucis, el și fiul său Ion. Fiica se pare că a scăpat din încercuirea aceea. Olimpiada, soția lui, a fost grav rănită, cinci gloanțe au ciuruit-o, unul aproape de inimă. Au dus-o rănită la spitalul pușcăriei și a doua zi, fiind grav rănită, anchetatorul o întreabă: „De ce ați opus rezistență armată?”

Răspunsul ei: - „Filimon ne-a spus să nu ne dăm niciodată prinși. Și tot el ne liniștea că nu mai avem de răbdat mult și vom trăi mai bine ca niciodată”.

○ Privește videoclipul Partizanul basarabean Filimon Bodi. Autor – senator Sorin Lavric (YouTube) și filmul documentar Eu, Filimon Boghiu ... Scenariu – Efim Josanu, regizor – Diana Donică. TeleFilm Chișinău, 2020 (YouTube) și consultând și alte surse, redactează un microeseu istoric despre viața și activitatea luptătorului antisovietic Filimon Boghiu (Bodiu).

Filimon Bodi, țăran, originar din s. Mândrești, r-nul Telenești, conducătorul unui grup de rezistență antisovietică, a activat între anii 1945 și 1950, în perimetrul raioanelor Chișcăreni, Telenești, Sângerei și Călărași.



EVALUAREA CUNOȘTIINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

- Analizează, în 5–7 enunțuri, legătura dintre rezistența antisovietică și idealul unității naționale românești.
- Argumentează de ce rezistența opusă de tinerii basarabeni regimului comunist reprezintă o formă de maturitate civică și națională.

ACTIVITATE INDIVIDUALĂ

- Reflectă asupra celor menționate în textul lecției și explică ce semnificație au recunoașterile oficiale (Ordinul Republicii, Ordinul Sanctus Stepanus Magnus) pentru memoria colectivă?

ACTIVITATE ÎN GRUP

- Realizați un tabel comparativ al organizațiilor de rezistență antisovietică din Basarabia/RSSM, analizând componența socială, formele de luptă și obiectivele principale ale acestora, și formulați concluzii privind diversitatea și unitatea mișcării de rezistență.

Biserica de vară a mănăstirii Răciula – lăsată în paragină
la mănăstirea Răciula



IV.4. REZISTENȚA PRIN CREDINȚĂ. MĂNĂSTIRILE ȘI BISERICILE ORTODOXE DIN RSSM ÎN PERIOADA REGIMULUI TOTALITAR COMUNIST

DATE CRONOLOGICE

5 iunie 1959 – adoptarea de către Consiliul de Miniștri al RSSM a hotărârii care prevedea închiderea, pe parcursul anilor 1959-1960, a nouă mănăstiri de pe teritoriul RSSM

23 iunie – 2 iulie 1959 – răscoala de la mănăstirea Răciula, raionul Călărași

10 mai 1961 – închiderea mănăstirii Hârbovăț, raionul Călărași

DICȚIONAR ISTORIC

Mănăstire – așezământ religios în care viețuiesc, după anumite reguli ascetice, călugări sau călugărițe; ansamblu de clădiri care alcătuiesc așezământul religios.

NKVD – denumirea în limba rusă a Comisariatului Poporului pentru Afaceri Interne (Narodnii Komissariat Vnutrennii Del), instituție creată în Rusia sovietică în 1917. Avea sarcini de poliție secretă, adică de obținere de informații despre persoanele care se opuneau regimului bolșevic, precum și de supraveghere, intimidare, reprimare și eliminare din societate a celor bănuți că exprimă atitudini, valori și idei diferite de cele ale Partidului Comunist. S-a remarcat printr-o represiune violentă în timpul lui Stalin.

Agent – turnător, informator; persoană (uneori, racolată și plătită) care furniza informație organelor represive de stat despre o altă persoană (adesea, prieteni, colegi, vecini sau chiar rude), care, de regulă, era supravegheată/filată de poliția secretă. Astfel, autoritățile obțineau informații despre atitudinile exprimate și modul de gândire a elementelor anticomuniste.

JURNAL ISTORIC

„Religiozitatea, atât la sate, cât și în orașe, este încă intensă. Aceasta se observă, în primul rând, prin frecventarea bisericilor de către enoriașii de toate vârstele. Am observat că aproape toată populația, cu mică excepție, mai ales în sate, frecventează bisericile și îndeplinește ritualurile religioase. S-a stabilit că, în comparație cu anul trecut, anul acesta, în timpul Postului Mare, bisericile au fost vizitate de mai mulți credincioși, mai ales de vârstă tânără. Sunt înregistrate multe cazuri de frecventare a bisericilor de către intelectualii locului, învățători, lucrători medicali, agronomi, mai ales la sate. De asemenea, bisericile sunt vizitate de către unii comsomoliști”.

Fragment din raportul împuternicitul Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lângă Consiliul de Miniștri al RSS Moldovenești, P. Romenski, pe anul 1948.

○ Identifică principalele observații ale autorului referitoare la religiozitatea populației din RSS Moldovenească în anul 1948.

○ Redactează un text istoric în care să evidențiezi categoriile sociale menționate și semnificația participării tinerilor și a comsomoliștilor la viața religioasă

Persecutarea religiei și a credincioșilor. În perioada interbelică pe teritoriul Basarabiei funcționau aproape o mie de biserici ortodoxe și 25 de mănăstiri, în care viețuiau cca 500 de călugări și peste 1 000 de maici. Sprijinite de autoritățile ecleziastice și laice, sfintele locașuri conduse de clerici instruiți și ierarhi învățați, desfășurau o bogată activitate cultural-spirituală.

Imediat după instaurarea regimului comunist, instituțiile ecleziastice din RSSM au fost supuse unui control riguros, măsurile restrictive ale autorităților sovietice fiind motivate de faptul că sfintele locașuri erau puternice focare de rezistență împotriva politicilor de comunizare, deznaționalizare și rusificare.

În acțiunea de compromitere și intimidare a clerului și credincioșilor au fost antrenate principalele instituții ale statului – Consiliul de Miniștri al RSSM, Ministerul Sănătății, Ministerul Învățământului, Comitetul Securității de Stat, Împuțernicitul Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse pentru RSSM – dar și Comitetul Central al Partidului Comunist din Moldova, comitetele raionale de partid, consiliile executive raionale și satești etc.

Instituțiile sovietice implicate în realizarea programului comunist ateist inventau argumente, care, prin ponderea lor, trebuiau să contribuie la compromiterea clerului și credincioșilor și, în cele din urmă, să justifice acțiunea de închidere a bisericilor și mănăstirilor. Cu scopul de a-și justifica acțiunea și a-și atinge scopul, autoritățile pretindeau neîntemeiat că în posesia mănăstirilor se aflau cele mai fertile pământuri, dar ele sunt prost prelucrate; că proprietățile funciare ale mănăstirilor se întretăiau cu cele ale colhozurilor, fapt ce îngreuna desfășurarea lucrărilor agricole și reprezenta un obstacol în calea colectivizării; că locașurile de cult ar folosi munca înămită; că viețuitorii și viețuitoarele din mănăstiri ar duce un mod amoral de viață; că centrele monahale ar fi o pepinieră de boli contagioase etc.

În 1949, Împuțernicitul Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lângă Consiliul de Miniștri al RSSM, P. Romenski, a elaborat un plan secret de închidere a principalelor mănăstiri din RSS Moldovenească. Drept rezultat al colaborării instituțiilor de stat nominalizate mai sus, au fost închise mănăstirile Hâncu, Hârjaucă și Zloți.

Punctul culminant al politicilor statului sovietic și partidului comunist față de credincioși, biserică și mănăstiri l-a constituit anul 1959. Conform hotărârii Consiliului de Miniștri al RSSM din 5 iunie 1959, au fost

stabilite termenele de închidere treptată, pe parcursul anilor 1959-1960, a nouă mănăstiri de pe teritoriul RSSM – Suruceni, raionul Kotovsk; Pripiceni, raionul Rezina, Țigănești, raionul Strășeni; Hirova, raionul Orhei; Cușelăuca, raionul Florești; Tabăra, raionul Strășeni; Răciula, raionul Călărași; Vărzărești, raionul Nisporeni; Japca, raionul Florești. Hotărârea respectivă stabilea și modul de întrebuințare a averii, localurilor dar și a proprietăților funciare a instituțiilor monahale desființate. Bisericile și încăperile auxiliare ale fostelor centre monahale urmau a fi utilizate pentru necesități social-culturale, fiind transformate în depozite, cluburi, case pentru copii, școli internat, grădinițe de copii, puncte medicale, maternități etc. Bisericile din mănăstirile desființate urmau a fi închise.

Personalul (călugării și maicile) din mănăstirile închise, prin intimidare și presiune, au fost forțați să se angajeze în colhozuri, sovhozuri și alte întreprinderi de stat. Cei care au rezistat presiunilor și au insistat să-și continue viața monahală au fost strămutați provizoriu în cele câteva centre monahale rămase active. Autoritățile sovietice (laice și bisericesti) ale RSS Moldovenești, în perioada 1944-1962, au închis, treptat, 24 din cele 25 de mănăstiri existente pe teritoriul republicii, acceptând să funcționeze doar o singură instituție monahală – mănăstirea de maici de la Japca, raionul Florești. Majoritatea locașurilor sfinte au fost vandalizate, odoarele sfinte și veșmintele preoțești – prădate, arhivele și bibliotecile - distruse, iar clerul și monahii – prigonii ca pe timpurile păgâne

○ **Identifică instituțiile sovietice implicate în acțiunea de persecutare a clerului, credincioșilor și bisericii. Enumeră cel puțin cinci instituții.**

○ **Identifică un fragment de text care demonstrează intenția politică a regimului sovietic de a controla viața religioasă și explică-l.**

○ **Comentează consecințele distrugerii arhivelor și bibliotecilor mănăstirești asupra memoriei istorice și culturale a Basarabiei.**

Răscoala de la mănăstirea Răciula (23 iunie – 2 iulie 1959). Hotărârea Consiliului de Miniștri al RSS Moldovenești din 5 iunie 1959 despre desființarea treptată, pe parcursul anilor 1959-1960, a nouă mănăstiri din cele 14 existente, a provocat nemulțumirea atât a clerului monahal, cât și a mirenilor. În comunitățile monahale s-au înregistrat mai multe tentative de rezistență, dar acestea au fost descoperite și anihilate ușor. În doar o lună, inclusiv cu concursul arhiepiscopului Nectarie care, în calitate de agent secret al KGB-ului,

acționa mână în mână cu puterea politică, autoritățile sovietice și cele de partid au reușit să închidă mănăstirile Hirova, Vărzărești, Suruceni și Țigănești. În majoritatea cazurilor, autoritățile au intrat cu forța în mănăstiri, au declarat întreaga avere a sfintelor locașuri proprietate a statului și s-au apucat pe prădat și pângărit. Obiectele bisericești – icoanele, cărțile, arhiva, și alte lucruri sfinte - au fost furate, arse sau distruse.

La 23 iunie 1959, zi în care creștinii ortodocși sărbătoreau Duminica Mare, maicile de la mănăstirea Răciula au primit ordin să părăsească sfântul locaș, la mănăstire prezentându-se împuterniciții care urmau să inventarieze bunurile și să asigure transportarea lor. Viețuitoarele au refuzat să se conformeze ordinului, anunțând prin tragerea clopotelor sătenii, rudele, locuitorii din satele învecinate despre intenția autorităților de a închide mănăstirea. În scurt timp, în preajma bisericii mănăstirești s-a adunat o mulțime de lume, fiecare fiind „înarmat” cu ceea ce a avut la îndemână: bâte, furci, sape, pietre etc. Oamenii au înconjurat biserica mănăstirii, instalând posturi de pază, hotărâți să nu cedeze sfântul locaș. Nouă zile și nouă nopți enoriașii din sat și maicile de la mănăstire și-au apărât mănăstirea și biserica din localitate, și-au apărât dreptul de a avea în sat un locaș de cult, unde să se roage.

În plângerea adresată Secretarului Comitetului Central al PCUS și Președintelui Consiliului de Miniștri, Nichita S. Hrușciov, din 28 iunie 1959, locuitorii din satul Răciula rugau cu insistență: „să ne lăsați nouă biserica pe care au construit-o ai noștri părinți, bunici și străbunici, în anul 1897, în care până în prezent s-a aflat mănăstirea de maici, pe care organele de miliție din raionul nostru și sovietul sătesc vor să distrugă a noastră neprețuit de scumpă memorie istorică”.

După ce organele puterii locale au înțeles că cu forțe proprii nu vor putea înăbuși revolta, au apelat la forțe suplimentare de represiune. La Răciula a sosit procurorul raionului Călărași, împreună cu șeful miliției. În timpul protestului, lucrările în colhoz ale sătenilor au încetat. Ei explicau că au renunțat să muncească din cauza celor care au venit să închidă mănăstirea și îi rugau să plece de unde au venit.

Neputând să-i convingă pe răsculați să renunțe la apărarea mănăstirii, autoritățile sovietice au recurs la forță. Cca 500 de milițieni și ostași înarmați, sosiți la fața locului, au încercuit și izolat satul Răciula. În dimineața zilei de 2 iulie 1959, milițienii și activiștii de partid au atacat mulțimea, folosind arme de foc. Au

dat năvală în biserică și i-au arestat pe toți cei care se aflau înăuntru. Turla bisericii de vară a fost doborâtă cu un tractor. Autoritățile au aplicat împotriva populației civile armele de foc. La 2 iulie 1959 miliția a luat sub control mănăstirea. În felul acesta a fost închisă mănăstirea.

Apărătorii credinței strămoșești au manifestat curaj și dârzenie, opunând rezistență, dar forțele nici pe departe nu erau egale. În timpul acțiunilor de reprimare a revoltei au fost arestați cei mai aprigi apărători ai mănăstirii. Unul dintre apărători a fost omorât (Simion David), alți trei au fost răniți (Ilarion Mocreac, Dionisie Daniță și Gheorghe Porcar).

A urmat ancheta, procesul de judecată și sentința de acuzare. Apărătorii credinței și bisericii au fost învinuiți de comiterea de „crime contra statului” (art. 16 din legea „Cu privire la răspunderea penală pentru crime contra statului”, din 23 decembrie 1958). În realitate, răsculații și-au apărât dreptul constituțional la conștiința religioasă și libertatea de satisfacere a cultelor religioase, stipulate în Constituția RSS Moldovenești (1941).

Prin sentința Judecătoriei Supreme a RSSM, pronunțată la 14 octombrie 1959, Ilarion Mocreac și Simion Mocanu au fost condamnați la câte 15 ani privațiune de libertate: Vasile Pricinoc – la 10 ani, Vasile Poiană – la 8 ani, Diomid Mladan și Dionisie Daniță – la câte 6 ani, Mihail Tcaci și Roman Benderschi – la câte 4 ani. La 15 ani de detenție a fost condamnată și stareța mănăstirii Sephora (Eugenia Chiriac). 4 „inculpați” – Ilarion Mocreac, Simion Mocanu, Vasile Poiană și Diomid Mladan – au avut curajul să-și conteste vina, declarând în fața judecătorilor: „Nu recunosc vina!”. Vasile Pricinoc, Mihail Tcaci și Roman Benderschi și-au recunoscut vinovăția, iar Dionisie Daniță – doar parțial.

„Condamnații” și-au ispășit pedeapsa în locuri îndepărtate, în condiții climatice și de viață mult mai aspre decât cele de acasă. Au fost internați în închisorile din munții Ural, zona Ivdel, reg. Sverdlovsk, reg. Arhanghelsk, RASS Mordovia etc.), fiind obligați să presteze munci istovitoare: la construcție, la tăiat pădure etc.

Deși a avut un caracter spontan, rebeliunea de la mănăstirea Răciula se consideră cel mai serios act de nesupunere noilor autorități sovietice. La eveniment au participat aproximativ patru mii de persoane (bărbați, femei, copii), oameni simpli din Răciula dar și din satele învecinate, care și-au apărât credința strămoșească, demnitatea umană, viitorul copiilor, nepoților

și strănepoților lor, demonstrând un admirabil curaj și jertfire de sine. Unică în șirul de acțiuni de rezistență antisovietică pe teritoriul Basarabiei postbelice, răscala de la mănăstirea Răciula este un simbol al demnității și rezistenței credincioșilor la ofensiva ateismului militant în spațiul basarabean.

După ce „condamnații” și-au ispășit în totalitate termenele de pedeapsă, la sfârșitul anului 1990 – începutul anului următor, Judecătoria Supremă a RSS Moldovenești a reexaminat cazul Răciula și a constatat „lipsa elementelor constitutive ale infracțiunii”, anulând sentințele de condamnare. Din păcate, suferințele îndurate de oameni nu pot fi anulate prin sentința de judecată, ele macină în continuare sufletele celor condamnați pe nedrept.

○ Identifică măsurile autorităților sovietice care au dus la închiderea mănăstirilor Hirova, Vărzărești, Suruceni și Țigănești.

○ Precizează cum au acționat autoritățile în momentul intrării în mănăstiri și ce s-a întâmplat cu bunurile bisericești.

○ Descrie reacția maicilor și a locuitorilor din Răciula atunci când au primit ordinul de evacuare.

○ Explică de ce autoritățile sovietice au ales să acționeze în zi de sărbătoare (Duminică Mare, 23 iunie 1959).

○ Comentează fragmentul din plângerea adresată lui Hrușciov. Ce valori și argumente invocă sătenii pentru a-și apăra mănăstirea?

○ Formulează două argumente care demonstrează că evenimentul de la Răciula reprezintă un simbol al demnității naționale și religioase.

STUDIU DE CAZ

Închiderea mănăstirii Hârbovăț, raionul Călărași, 1961

Amploarea și ciocnirile violente dintre milițieni și populația locală, care au avut loc la închiderea mănăstirii Răciula, au dus la modificarea tacticii aplicate mai târziu de autoritățile sovietice la închiderea altor mănăstiri, evitându-se incidentele violente de genul celor produse la Răciula.

Mănăstirea de călugări de la Hârbovăț cu hramul Adormirea Maicii Domnului este una dintre cele mai mari, puternice și influente mănăstiri basarabene. Este așezată pe malul drept al pârâului Dârnovăț, ce se varsă în râul Ichel, la 50 km distanță de Chișinău și 40 km de Orhei. A activat neînterupt din momentul înființării schitului în 1730, de către boierul moldovean, armașul Constantin Carpuș, până la închiderea ei de către autoritățile sovietice în 1961.

În perioada interbelică a devenit una dintre cele mai prospere mănăstiri basarabene, din punct de vedere economic. După ocuparea Basarabiei de către URSS (1940), mănăstirea a fost desființată și transformată în orfelinat pentru copii. La revenirea administrației române (1941), sfântul locaș și-a reluat activitatea.

După 1944, comunitatea monahală s-a conformat legislației impuse de regimul sovietic ateist, desfășurând preponderent activități economice, Hârbovățul devenind una din cele mai dezvoltate mănăstiri, din punct de vedere economic. Adăpostea un număr mare de monahi. Aici se refugiaseră și călugării de la Dobrușa, Țigănești și din alte mănăstiri închise către 1960. Din aceste considerente, deveniseră una dintre cele mai frecventabile mănăstiri din RSSM, în timpul sărbătorilor religioase adunând până la 1 500 de credincioși, care desfășurau și iarmaroace improvizate.

Informația strict secretă, expediată de președintele Comitetului Securității de Stat de pe lângă Consiliul de Miniștri al RSS Moldovenești, Savcenko I., la 15 mai 1961, șefului Direcției a 2-a principale a Comitetului Securității de Stat (KGB) de pe lângă Consiliul de Miniștri al URSS, Gribanov O.M., denotă noile tactici aplicate de autoritățile sovietice la închiderea noilor mănăstiri, inclusiv felul cum a fost închisă mănăstirea Hârbovăț, la 10 mai 1961.

„În corespondență cu activitatea desfășurată pentru reducerea numărului de mănăstiri care funcționează în republică, în anul 1960, am elaborat măsuri pentru închiderea mănăstirii de călugări din Hârbovăț, raionul Călărași.

În planul acțiunilor pregătitoare un rol important a revenit agenturii și persoanelor de încredere, care ocupau funcții de conducere în administrația eparhială, în mănăstiri sau locuiau în satele învecinate.

Totodată, a fost apreciată și studiată situația operativă atât din mănăstire cât și din mediul celor mai activi slujitori ai bisericii, care întrețin legături cu mănăstirea.

Din însărcinarea noastră, agentura și persoanele de încredere din rândul călugărilor și al credincioșilor au răspândit zvonul despre apropiata închidere a mănăstirii. Acest zvon era susținut de agentul nostru „Scurtu”, starețul mănăstirii, drept urma-

re, printre călugări a apărut un grup care cerea împărțirea averii mănăstirești. Profitând de situația creată, agenții „Nikitin”, „Beli” și „Scurtu” i-au convins pe 52 de călugări, din cei 94, să plece din mănăstire. Călugării care au dorit să plece de la mănăstire au luat legătură cu rudele care, la rugămintea lor, au trimis mijloace de transport pentru a le căra averea la noile locuri de trai. La indicațiile noastre, agentul „Scurtu” nu i-a împiedicat, ci i-a asigurat pe cei care plecau cu toate cele necesare: hrană, îmbrăcăminte și bani. După ce toți călugării, care au vrut să părăsească mănăstirea au plecat, agentul „Florea”, stareț al mănăstirii Chițcani, a plecat, la indicația noastră, la mănăstirea Hârbovăț, fără a-l înștiința pe episcopul cărmuitor, și a organizat transferul benevol al monahilor la mănăstirea Chițcani. Când în mănăstire rămăseseră câțiva călugări, agentul „Scurtu” s-a adresat oficial împuternicitului pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse pentru a lua spre păstrare averea mănăstirii, totodată, rugându-l pe starețul mănăstirii învecinate să-i ia pe ceilalți călugări. Agentul „Kazanțev, care deține o funcție de conducere în eparhie, a contribuit activ la închiderea mănăstirii. Din însărcinarea lui, în perioada premergătoare, de acolo, au fost mutate în alte mănăstiri persoanele care ar fi putut influența negativ asupra închiderii mănăstirii. La 10 mai 1961, din mănăstire au fost scoși toți călugării, iar clădirile și averea rămasă au fost predate organelor locale ale puterii. Închiderea mănăstirii s-a făcut fără niciun fel de complicații sau excese. Președintele Comitetului Securității de Stat de pe lângă Consiliul de Miniștri al RSS Moldovenești

I. Savcenko

○ Realizează o analiză comparativă a procesului de închidere a Mănăstirii Răciula și a Mănăstirii Hârbovăț, evidențiind conținutul istoric, motivele autorităților și modalitățile de aplicare a măsurilor represive.

DOCUMENTE

D1. Fragment din raportul protoiereului Gh. Belous despre activitatea sa în procesul de închidere a mănăstirii Răciula, 24 iunie 1959

„Întrând pe teritoriul mănăstirii Răciula la ora 11.00, de odată s-a auzit dangăt de alarmă. Ne-am apropiat cu mașina de stăreție și am întrebat pe una din trăitoare, ce stătea lângă porțiță, unde se află stareța; ea a răspuns, că stareța nu este acasă. În acel moment din toate părțile ogrăzii mănăstirești spre noi a năvălit o gloată de oameni înarmați, care au început să ne tragă de haine și să ne amenințe cu moartea. Văzând că este o gloată organizată de aproape trei sute de oameni, i-am spus șoferului să facă stânga și am luat-o la goană. Imediat în direcția mașinii au zburat sute de pietre. Automobilului i-au fost pricinuite deteriorări cu furcile, sapele, bâtele. A fost spart geamul lateral stâng. Am reușit să fugim datorită manevrării șoferului. Când am ajuns la șosea, spre mașină alergau din toate marginile satului grupe de oameni, înarmați cu furci, sape, coase, topoare și bâte. Unii dintre ei fluturau din pumni, ne amenințau. Ajungând la Călărași, am anunțat imediat șeful miliției despre cele întâmplate și am cerut să examineze automobilul și să scoată piatra care pătrunse înăuntru, stricând geamul stâng”. Sursa: Veaceslav Ciorbă, Biserica Ortodoxă din Basarabia și Transnistria (1940 – 2010), Chișinău, 2011, p. 381

D2. Plângerea colhoznicilor și colhoznicelor din colhozului „M. Frunze”, satul Răciula, r-nul Călărași, RSSM, adresată Secretarului Comitetului Central al PCUS și Președintelui Consiliului de Miniștri, Nichita S. Hrușciiov, 28 iunie 1959

„Noi colhoznicii vă rugăm tov. Președinte să nu ne refuzați a noastră atât de mare rugămintă și să ne lăsați nouă biserica pe care au construit-o ai noștri părinți, bunici și străbunici în anul 1897, în satul Răciula, în care până în prezent s-a aflat mănăstirea de maici, pe care organele de miliție din raionul nostru și sovietul sătesc vor să distrugă a noastră neprețuit de scumpă memorie istorică. De acum de câteva zile nu putem să efectuăm munca noastră agricolă în colhoz din pricină că de câteva zile nu avem liniște, zi și noapte se face mare tulburare în sat, iar pentru aceea cu lacrimi în ochi Vă rugăm toți ca unul – bărbați, femei și copii – să ne satisfaceți a noastră rugămintă și noi și mai departe ne vom da silința să îndeplinim planul de lucru, și chiar mai cu hărnicie, și Rugăm răspunsul dvs. la a noastră jalbă”. Plângerea este semnată de 69 de locuitori ai satul Răciula.

Sursa: Vladimir Beșleagă, Cruci răsturnate de regim. Mănăstirea Răciula, 1959, Chișinău, 2006, p. 172-173.

○ Citește cu atenție textul. Urmărește cum semnatarii plângerii își motivează pledoaria pentru „scumpa memorie istorică”.

○ Explică de ce plângerea cu asemenea conținut, adresată conducerii de vârf al URSS, este emisă de la numele colhoznicilor din localitate, dar nu de la numele comunității de credincioși.

01. „O luptă aprigă au dus autoritățile sovietice și împotriva mănăstirilor basarabene. Ele erau considerate promotoare ale românismului și importante focare de păstrare a culturii naționale. De aceea, ca și în cazul bisericilor parohiale, bolșevicii s-au străduit pe toate căile să le dezorganizeze și să le desființeze.

În 1941, atunci când autoritățile române s-au întors, au găsit Basarabia în ruine, într-o stare de dezastru material și moral. În acele vremuri grele de război, 1941-1944, conducerea bisericească, preoții și credincioșii, susținuși și de autoritățile de stat, au efectuat o muncă titanică în vederea refacerii vieții bisericești”.

Sursa: Veaceslav Ciorbă, *Biserica Ortodoxă din Basarabia și Transnistria (1940 – 2010)*, Chișinău, 2011, p. 269

02. „Un alt aspect al politicii antibisericești promovate de statul sovietic a fost lupta împotriva mănăstirilor. Ele erau considerate de autorități niște focare ale rezistenței împotriva ideologiei comuniste și împotriva politicii de deznaționalizare și sovietizare. Este de la sine înțeles că autoritățile comuniste nu puteau tolera existența unui număr atât de mare de mănăstiri. De aceea, timp de două decenii, mănăstirile basarabene nu au avut liniște din cauza diferitor probleme create, în mod intenționat, de autoritățile sovietice centrale și locale, fiind sistematic închise una după alta.

Chiar de la început mănăstirilor le-au fost impuse impozite exagerat de mari, astfel încât statul să aibă mai mult folos de pe urma potențialului lor economic solid, iar cele mici să se ruineze și să fie închise. În 1962, din toate cele 25 mănăstiri existente în 1944, a rămas să funcționeze doar una – mănăstirea de maici de la Japca.

Călugării și călugărițele au fost alungați din mănăstiri, au fost persecutați și obligați să se lepede de haina monahală și să-și încalce votul. Astfel, viața monahală, care presupune continuitate în trăirea sufletească, a fost sub sovietici totalmente distrusă”.

Sursa: Veaceslav Ciorbă, *Biserica Ortodoxă din Basarabia și Transnistria (1940-2010)*, Chișinău, 2011, p. 275.

03. „Mănăstirile din Basarabia, născute și mereu alimentate din trupul și sufletul poporului român creștin, pe parcursul întregii dominații a regimului bolșevic, au constituit un criteriu al ținutei morale și o formă de rezistență în fața procesului de sovietizare, de pervertire a conștiințelor, o formă de apărare a demnității și a unor drepturi elementare ale omului. Când existența fiecăruia era modelată strict prin școlile de toate gradele, prin faimoasele colective de muncă, prin armată etc., sub permanenta și stricta supraveghere a organelor de partid, singurele medii unde se mai menținea un minim de libertate era cel al familiilor de maici și călugări”.

Sursa: Vladimir Beșleagă, *Cruci răsturnate de regim. Mănăstirea Răciula, 1959*, Chișinău, 2006, p. 53-54.

○ Numește motivele inventate de autoritățile sovietice pentru a justifica închiderea mănăstirilor.

○ Analizează motivul pentru care regimul sovietic considera mănăstirile „focare de rezistență”. Ce valori religioase, culturale sau naționale erau în opoziție față de ideologia comunistă?

EVALUAREA CUNOȘTINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

○ Formulează două argumente pentru care rezistența spirituală a clerului era percepută ca o amenințare la adresa regimului comunist.

○ Identifică încălcări ale drepturilor fundamentale ale omului în cazurile de închidere a mănăstirilor și exemplifică-le din textul lecției.

ACTIVITATE INDIVIDUALĂ

○ Scrie un text istoric scurt despre impactul social al transformării mănăstirilor în instituții laice.

ACTIVITATE ÎN GRUP

○ Elaborați o prezentare digitală care să analizeze modul în care mănăstirile și bisericile ortodoxe din RSSM au contribuit la păstrarea credinței, demnității umane și identității naționale în condițiile regimului totalitar comunist.

Monumentul lui Ștefan cel Mare inaugurat la Chișinău la
29 aprilie 1928.

IV.5. STUDENȚII DIN CHIȘINĂU ÎN APĂRAREA STATUII LUI ȘTEFAN CEL MARE (1964)

DATE CRONOLOGICE

29 aprilie 1928 – dezvelirea și sfințirea monumentului lui Ștefan cel Mare în centrul Chișinăului

11-12 octombrie 1964 – acțiunea de protest a studenților din Chișinău la tentativa autorităților sovietice de strămutare a statuii lui Ștefan cel Mare

DICȚIONAR ISTORIC

Monument – operă de sculptură ridicată în amintirea unui eveniment istoric, unei personalități remarcabile sau a unui loc de mare importanță.

Erou național – persoană care se distinge prin vitejie, prin curaj excepțional în războaie sau care activând în câmpul muncii contribuie substanțial la prosperarea națiunii din care face parte.

Demnitate națională – comportamentul moral, demn, responsabil și respectuos al unei persoane față de valorile ce definesc identitatea națiunii din care face parte (limbă, credință, cultură, istorie, literatură etc.)

Persecuție – acțiunea de urmărire (prigonire) cu perseverență a cuiva cu scopul de a-i cauza un rău, de a se răzbuna



JURNAL ISTORIC

S-a dezvelit cu mare solemnitate în Chișinău acest monument, ca semn de veșnică amintire a aceluia, care a ținut cu îndârjire piept năvălirilor barbare de la răsărit, zidind cetăți de-a lungul Nistrului și punând pe fugă cu vitejii săi plăieși și arcași, sub comanda hatmanilor săi, toate hordurile de tătari, mongoli, avari și alte lifte păgâne.

Datu-s-a în obștească bucurie a norodului, în grija primarului municipiului Chișinău, ca o comoară sfântă, care să amintească pururi generațiilor viitoare fala strămoșilor și tăria neamului românesc.

Gheorghe Andronachi, *Albumul Basarabiei în jurul marelui eveniment al Unirii*, Chișinău, 1933, p. 230-231.

○ Explică de ce autoritățile și elitele culturale acordau o importanță deosebită monumentelor și ceremoniilor publice.

Dezvelirea monumentului lui Ștefan cel Mare la Chișinău. Cu ocazia împlinirii a zece ani de la Unirea Basarabiei cu România (27 martie 1918), la 29 aprilie 1928, în centrul Chișinăului a fost dezvelit monumentul lui Ștefan cel Mare (sculptor – Alexandru Plămădeală, arhitecți – Eugen Bernardazzi și George Levițchi). Amplasat la intrarea în Grădina Publică, care astăzi poartă numele marelui voievod, statuia, împreună cu grilajul, poarta și alte elemente decorative formează un complex monumental unitar, devenind peste ani un adevărat simbol al orașului.

Vitregiile prin care a trecut pământul basarabeian de-a lungul secolului al XX-lea din plin le-a suportat și statuia din centrul Chișinăului. Odișea monumentului este încrustată pe niște plăci din bronz montate pe pilonii porții din spatele statuii.

29 aprilie 1928 – înălțat prin odsârdua fiilor Basarabiei.

28 iunie 1940 – evacuat la Vaslui. Soclul rămas la Chișinău – demolat.

25 august 1942 – readus la Chișinău. Postat în fața Arcului de Triumf.

20 august 1944 – evacuat la Craiova.

1945 – reinstalat la Chișinău. Crucea, spada, soclul, inscripțiile – schimbate și denaturate.

1972 – strămutat cu 18 m spre uitare – în adâncul parcului.

○ **Realizează o cronologie structurată a etapelor prin care a trecut monumentul între anii 1928 și 1972. Pentru fiecare etapă, adaugă o scurtă interpretare (1-2 fraze) privind sensul acțiunii.**

Tentativă de scoatere din centrul Chișinăului a statuii lui Ștefan cel Mare. Din cronică lapidară a statuii, reprodusă mai sus, lipsește 1964, an în care autoritățile sovietice au întreprins o tentativă de scoatere din centrul Chișinăului a monumentului și amplasarea/dosirea lui într-un sector periferic al orașului. La scurgerea a două decenii de la reanexarea de către sovietici a Basarabiei (1944), autoritățile desfășurau activități de „ornamentare” a capitalei Moldovei sovietice. După transformarea Catedralei mitropolitane în sală de expoziții, în noaptea de 22 spre 23 decembrie 1962 (practic, în ajunul Sărbătorii Nașterii Domnului), a fost aruncată în aer clopotnița din Parcul Catedralei. Turla înaltă a clopotniței supăra privirea birocrăției comuniste, ochiul ei fiind programat să vadă pretutindeni steaua roșie de rubin de la Kremlin. Peste doi ani, avea să fie dată în exploatare Casa Guvernului, construită pe locul fostului sediu al Mitropoliei Basa-

rabiei și Sălii Eparhiale din Chișinău, edificiile acestor instituții fiind aruncate în aer de trupele sovietice în vara anului 1941, în acțiunea lor de retragere forțată spre răsărit. În viziunea nomenclaturiștilor sovietici, statuia lui Ștefan cel Mare, considerată de ei simbol al naționalismului românesc, prejudicia imaginea orașului, de aceea s-a dat dispoziție ca monumentul să fie strămutat.

Uzitând canoanele „democratiei sovietice”, comitetul orășenesc de partid Chișinău a format o comisie, care formal urma să decidă soarta monumentului. Necesitatea strămutării monumentului nu a constituit obiect de discuții în cadrul comisiei, opiniile membrilor ei s-au împărțit doar la subiectul privind locul unde urma să fie strămutată statuia. Unii au propus ca monumentul să fie mutat în fața Gării feroviare, unii îl vedeau mai bine plasat în fața hotelului „Chișinău», alții au propus ca monumentul să fie așezat în fața cinematografului „40 let VLKSM» („40 de ani ai ULCT»), ulterior cinematograful „Gaudeamus». S-au găsit și de aceia care considerau că monumentul trebuie să fie scos în afara orașului, propunând amplasarea lui la Vadul lui Vodă, pe malul Nistrului, unde, chipurile, voievodul ar fi făcut un popas după luptele cu tătarii.

În cele din urmă, autoritățile au decis ca statuia să fie strămutată în fața cinematografului sus-numit, demarând imediat și lucrările de construcție a postamentului. Menționăm că atenția autorităților era focalizată pe monumentul lui V. I. Lenin, înălțat în 1949, în piața principală a orașului, acesta devenind simbolul Moldovei Sovietice.

○ **Redactează un text istoric, în care să argumentezi de ce autoritățile sovietice au considerat necesară strămutarea monumentului lui Ștefan cel Mare în anul 1964, cu integrarea a trei exemple din text privind transformările urbane și atitudinea ideologică a regimului față de simbolurile naționale.**

○ **Elaborează o prezentare schematică care să evidențieze:**

- instituțiile și actorii implicați în „decizia” de strămutare a monumentului;

- opțiunile de relocare propuse și motivația lor ideologică;

- concluzia privind modul în care deciziile erau luate în „democrația sovietică”.

Studentii din Chișinău în apărarea statuii lui Ștefan cel Mare (1964). În calitate de profesor și fost arhitect-șef al orașului, Viktor F. Smirnov considera

prezența statuii lui Ștefan cel Mare în centrul Chișinăului o anomalie. El susținea în fața studenților Institutului Politehnic „Serghei Lazo” din Chișinău, că „fiecare piață trebuie să fie înfrumusețată de un monument, iar Piața Biruinței din centrul orașului este încununată de două: V. I. Lenin, în centrul pieței, și Ștefan cel Mare, într-un colț al ei, pe deasupra, Ștefan ține o cruce în mână”.

Revoltat de cele auzite, unul dintre ascultătorii săi, studentul Mihai Moroșanu, replica precum că „în primul rând, monumentul Ștefan cel Mare nu se află în Piața Biruinței, ci peste drum de ea, la intrarea în parc; în al doilea rând, Ștefan cel Mare ține în mână o cruce, pentru că în vremurile acelea nici nu putea fi vorba despre socialism sau comunism; și, în al treilea rând, lui V. I. Lenin îi plăceau nespuse monumentele vechi și o asemenea vecinătate nu l-ar fi supărat”.

În speranța obținerii unei susțineri din partea autorităților orășenești, Mihai Moroșanu face o vizită arhitectului-șef al orașului, apoi trece pe la Comitetul orășenesc de partid, dar se alege cu nepăsare și indiferență. Pentru a fi mai convingător, în fața secretarului orășenesc de partid, la argumentele enumerate mai sus, tânărul adăugă: „Ștefan cel Mare este eroul nostru național! Ștefan cel Mare ne-a apărat de nenumărați dușmani. Poporul moldovenesc se mândrește cu faptele lui de vitejie”.

Indispus de deranj, funcționarul de partid l-a dat afară din cabinet, strigându-i din urmă: „Pleacă, studentule! Tu ești unul, în comisie sunt mulți. Știu ei ce fac”, rostind aceste cuvinte, desigur, în limba rusă. Nu a găsit susținere nici din partea lui I. I. Bodiul, prim-secretar al CC al PCM.

Eforturile tânărului s-au dovedit a fi zadarnice. Tratat cu brutalitate de nomenclaturiști comuniști, a decis să acționeze pe cont propriu. Pentru a curma abuzul și voluntarismul funcționarilor sovietici, Mihai Moroșanu a inițiat o acțiune de colectare a semnăturilor pentru menținerea pe locul inițial a monumentului, apelând, în primul rând, la sprijinul studenților. Mihai Moroșanu: „*M-am dus la colegii de la Politehnică, la Universitate, la Institutul „Creangă”, la Medicină, cei mai mulți patrioți erau la medicină, că acolo majoritatea erau de-ai noștri... Când a fost vorba despre monumentul lui Ștefan cel Mare, s-au înaripat și cei fricoși. Pe atunci eram încă tineri, nu știam încă frica comunismului, deși nu am uitat de unde ne-am întors. Totuși, nu credeam că sunt așa de barbari Timp de o săptămână am adunat de la aceste patru instituții vreo*



3 000 de semnături ca să nu fie mutat monumentul din centrul Chișinăului”.

În octombrie 1964, cu prilejul sărbătoririi celei de-a 40-a aniversări a RSS Moldovenești și Partidului Comunist din Moldova, la Chișinău sosiseră oaspeți din „republicile surori”, inclusiv N.V. Podgornîi, din partea conducerii de partid de la Moscova. Cu această ocazie, demnitarul de partid a depus o coroană de flori la monumentul lui Lenin din centrul orașului. Peste cca. o oră, studenții moldoveni din Chișinău au depus o coroană mai mare și mai frumoasă la monumentul lui Ștefan cel Mare. Ca să nu fie învinuiți de naționalism, pe o panglică, depusă la baza postamentului, au scris:

„Din partea tineretului din Moldova”, păstrând un moment de reculegere în amintirea eroului național.

Noaptea, miliția a retras coroana de la monumentul lui Ștefan cel Mare, atunci studenții au luat coroana de flori de la monumentul lui Lenin și au pus-o în locul celei dispărute.

În timp ce la monumentul lui Ștefan cel Mare se desfășura acțiunea de protest a tinerilor, în Parcul central delegațiile oficiale din „republicile surori” participau la sădirea Aleii Prieteniei. Elanul cu care tineretul studios era hotărât să înfrunte decizia autorităților a alertat organele de putere sovietică, inclusiv securitatea. La insistența autorităților de a renunța la manifestare, studenții au replicat: „Poate Ștefan cel Mare vouă nu vă place, dar nouă, moldovenilor, ne place”.

În discuția întreținută cu vicepreședintele Comitetului executiv orășenesc Chișinău D. Perjan, studenții au explicat că au decis să depună flori la monumentul lui Ștefan cel Mare și din considerentul că au dorit să atragă atenția autorităților la starea avansată de degradare a statuii, postamentul fiind crăpat, iar terenul din preajmă neîngrijit. Studenții opinau că s-au

cheltuit milioane pentru construcția Casei Guvernului (care, într-adevăr, a fost dată în exploatare în acele zile), dar pentru reparația monumentului nu s-au găsit mijloace. La observația făcută de reprezentantul puterii că studenții nu sunt în drept să facă declarații din numele tineretului Moldovei, studenții au replicat că au dreptul să vorbească în numele tuturor tinerilor republicii, deoarece ei reprezintă diferite raioane. Studenții au mai declarat că știu despre intențiile celor de la conducere de a demonta și reamplasa monumentul. Astfel, prin acțiunile hotărâte ale studenților, statuia marelui voievod a rămas pe locul unde au așezat-o fiii Basarabiei, în anul de grație 1928.

După această acțiune curajoasă a tinerilor, la monumentul lui Ștefan cel Mare au început a depune buchete de flori și reprezentanții altor categorii sociale.

○ **Identifică două acțiuni concrete întreprinse de studenții din Chișinău pentru a împiedica strămutarea monumentului lui Ștefan cel Mare.**

○ **Explică de ce acțiunea studenților privind monumentul lui Ștefan cel Mare poate fi interpretată ca o manifestare a dreptului la libertatea de opinie și expresie, deși acestea nu erau garantate într-un regim totalitar.**

Persecuție comunistă și demnitate națională. Autoritățile au hotărât să se răfuiască cu principalul organizator al mișcării de protest. Într-o adunare publică, organizată la 14 octombrie 1964 la Institutul Politehnic, a fost discutat „comportamentul studentului Moroșanu”. Activiști de partid, lideri comsomoliști, șefi de la sindicat, unii profesori, colegi de grupă și facultate (în total, 18 persoane) au condamnat „fapta antisovietică” a lui Mihai Moroșanu, care „a tulburat studențimea”. Unii l-au calificau drept „dușman”, „fiu de chiabur”, „fascist înveterat”. Mihai Moroșanu a

rămas ferm în convingerile sale. În timp ce în adresa sa erau rostite atâtea invective, el le explica celor prezenți: „Ștefan cel Mare nu trebuie să fie smuls din inima orașului. Monumentul lui se află la intrarea în parc. În parc e Aleea Clasicilor. Clasicii literaturii moldovenești l-au proslăvit în lucrările lor pe Ștefan cel Mare. Se poate spune că parcul cu Aleea și cu Ștefan Vodă la intrare constituie un ansamblu al istoriei și al culturii noastre naționale”.

Pentru „activitatea incompatibilă cu titlul de student sovietic”, Mihai Moroșanu a fost exmatriculat de la Institutul Politehnic din Chișinău.

○ **Analizează modul în care argumentele studentului Moroșanu reflectă o perspectivă asupra identității culturale și naționale, utilizând cel puțin două exemple din text.**

Războiul celor două monumente din centrul Chișinăului. Rivalitățile dintre cele două monumente amplasate în centrul Chișinăului nu au încetat după protestul studenților din 1964, ele au continuat încă mult timp.

În 1972, în lipsa unei decizii a organelor de resort și fără discuții, statuia lui Ștefan cel Mare a fost strămutată cu 18 metri în interiorul Parcului „Pușkin” (azi, Grădina Publică „Ștefan cel Mare”), fiind așezată pe un postament sărăcăcios din ciment, accesul spre monument fiind îngrădit. Satisfăcut de această acțiune nesăbuită, unul dintre oficialii comuniști se arăta mulțumit că, de acum încolo, monumentul lui Ștefan cel Mare „să nu se mai afle pe aceeași linie cu Lenin”.

După 17 ani de „deportare”, în 1989, datorită primarului Nicolae Costin și ministrului Culturii și Cultelor, Ion Ungureanu, statuia voievodului a fost repusă la locul inițial, fiind așezată pe un soclu reconstruit conform versiunii inițiale, iar monumentul lui V. I. Lenin, după o staționare de circa patru decenii în piața centrală a orașului, conform unei hotărâri a guvernului, a fost demontat și dus în Valea Morilor.

Într-o atmosferă solemnă, monumentul a fost dezvelit la 31 august 1990, atunci când se marca un an de la proclamarea Limbii Române ca limbă de stat.

○ **Compară soarta statuii lui Ștefan cel Mare cu cea a monumentului lui V. I. Lenin, analizând cum transformările politice din RSS Moldovenească între anii 1972–1989 au determinat amplasamentul acestor simboluri.**



Mihai Moroșanu – Om al Cetății

Născut în anul 1939, satul Drepcăuți, jud. Hotin, Regatul României.

A cunoscut ororile regimului totalitar sovietic încă de la vârsta de 9 ani, când, împreună cu mama, bunica, fratele și două surori, în noaptea de 6-7 iulie 1949, a fost deportat în regiunea Kurgan.

„În Siberia, nu ne dădeau nimic, absolut nimic, nici măcar un cartof stricat. Lucram de mici, eu și fratele meu geamăn. Unde ne trimiteau, acolo lucram. Eram trimiși la cele mai grele munci. Nu țineau cont că eram mici. La 15 ani mi-am pierdut mâna într-un accident de muncă”.

La scurt timp, tatăl lor, considerat culac de către autoritățile sovietice, pentru neplata impozitului la termenul stabilit, a fost condamnat la șapte ani privațiune de libertate,

cu confiscarea averii și cu privarea de drepturi pe un termen de trei ani.

„Am stat în Siberia nouă ani. Am fost eliberați în 1958, cu condiția să trăim oriunde în afară de locul de baștină. Totodată, am fost lipsiți de dreptul de a ne cere averea confiscată. Bunica a murit cu două săptămâni înainte de revenirea în Moldova. A rămas acolo pe veci”, povestește Mihai Moroșanu.

Revenit la baștină, s-a înscris la Facultatea de Inginerie în Construcție a Universității de Stat (1961), ulterior, facultatea fiind încadrată în cadrul Institutului Politehnic din Chișinău, înființat în 1964.

S-a opus strămutării monumentului lui Ștefan cel Mare din centrul Chișinăului, fiind unul dintre organizatorii protestului. Pentru această faptă de curaj și demnitate națională, la 16 octombrie 1964, a fost exmatriculat, în versiunea autorităților sovietice, pentru „activitatea incompatibilă cu titlul de student sovietic”. Timp de doi ani a lucrat la Uzina de Beton armat nr. 2 din Chișinău.

S-a aflat permanent sub supravegherea organelor sovietice de represiune. Pentru faptul că i-a vorbit unei vânzătoare (rusoaice) într-un magazin din Chișinău, în limba română, i s-a fabricat dosar penal, fiind acuzat de huliganism agravat și de propagare a vrajbei rasiale și naționale. Prin sentința Colegiului Penal al Judecătoriei Supreme a RSS Moldovenești din 2 noiembrie 1966 a fost condamnat la 3 ani privațiune de libertate. A fost eliberat înainte de termen, cu ocazia jubileului de 50 de ani ai puterii sovietice.

La 30 iunie 1972, a absolvit Institutul Politehnic „S. Lazo” din Chișinău.

A fost reabilitat la 20 august 1990, Prezidiul Judecătoriei Supreme a RSS Moldovenești a stabilit lipsa componentei infracționale în activitatea sa. Anterior, în corespundere cu hotărârea Consiliului Miniștrilor al RSS Moldovenești din 10 aprilie 1989, a fost reabilitată întreaga familie Moroșanu, deportată în 1949.

○ **Analizează relația dintre represiunea sovietică și manifestările de curaj civic ale lui Mihai Moroșanu, evidențiind consecințele personale și istorice ale acestora.**

MEMORII

Ion Ungureanu, ministru al Culturii și Cultelor (1990-1994), despre ceremonia de dezvelire și resfințire a statuii lui Ștefan cel Mare în ziua de 31 august 1990

„În '90, când deja am devenit ministru, prima acțiune a fost nu numai reamplasarea monumentului lui Ștefan cel Mare, dar și restaurarea acestuia. Până atunci, de vreo trei ori a fost strămutat. În genere, voiau să-l ducă în afara orașului. Datorită protestelor studenților, l-au lăsat, dar l-au mutat cu 18 metri mai în fundul parcului față de cum este acum. Veneticul de Lenin stătea în centru. Prima acțiune a mea ca ministru a fost ideea de reamplasare a lui Ștefan cel Mare în față. Era pe un postament josuț, față de cel de acum, din ciment. Nu, din piatră l-am făcut, cum a fost la început. Piatră de Cosăuți și

cu brăul acesta domnesc, că nu e un prăpădit acolo, ci Domnitorul nostru, dragii mei! Statuia, monumentul a fost restaurat, fiindcă era distrus de peregrinări și delăsare. L-am resfințit. Pentru aceasta a fost invitat Mitropolitul Moldovei de la Iași, ÎPS Daniel. Și a participat și Arhiepiscopul de aici Vladimir, nu era încă mitropolit. A fost adus pământ de la Putna și presărat pe parcela ceea din fața monumentului.

Atunci când a fost dezvelit monumentul restaurat, au început să bată clopotele în întreaga Basarabie, în toate satele, peste tot. Și aici se trăgeau clopotele la Arcul de Triumf, fiindcă clopotnița nu era refăcută. Așa ne-am înțeles. Era regia mea. Și atunci, pe 31 august 1990, a început să fie marcată Sărbătoarea Națională Limba Noastră cea Română”.

○ Analizează semnificația ceremoniei de dezvelire și resfințire a statuii lui Ștefan cel Mare din 31 august 1990, evidențiind rolul acesteia în afirmarea suveranității, a identității naționale și a Renașterii Naționale din Republica Moldova, precum și impactul simbolic și civic asupra societății.

DOCUMENTE

Hotărârea Consiliului de Miniștri al RSS Moldovenești cu privire la scoaterea de sub ocrotirea statului și demolarea clopotniței din preajma Catedralei din Chișinău, transformată în prezent în Muzeu de Arte Plastice

Decembrie 1962

Clopotnița, construită mai târziu decât Catedrala, luată sub ocrotirea statului ca monument de arhitectură, nu se înscrie în complex arhitectural cu Catedrala și nu prezintă valoare arhitectonică, împiedică accesul la muzeu.

Clădirea clopotniței reprezintă un element accidental în ansamblu din centrul orașului și păstrarea ei era binevenită atunci când funcționa Catedrala, iar acum ea este inutilă.

Consiliul de Miniștri al RSSM hotărăște:

A scoate de sub ocrotirea statului clădirea clopotniței și a permite comitetului executiv al Sovietului orașenesc Chișinău de deputați ai oamenilor muncii să demonteze clopotnița pentru a permite reconstrucția Parcului „Biruința” și pentru a permite liberul acces către muzeu, în conformitate cu proiectul parcului și al pieței guvernului.

Președintele Consiliului de Miniștri al RSSM

A. Diordița,

Secretarul Consiliului de Miniștri al RSSM,

L. Diacenko

Sursa: Ludmila Tihonov, *Politica statului sovietic față de cultele din RSS Moldovenească (1944–1965)*, Chișinău, 2004, p. 158–159.

○ Explică în ce măsură Hotărârea Consiliului de Miniștri al RSSM (1962) reflectă politica statului sovietic de marginalizare a valorilor religioase și istorice.

EVALUAREA CUNOȘTIINTELOR ȘI COMPETENȚELOR

○ Apreciază în ce măsură acțiunile studenților din Chișinău, desfășurate în apărarea statuii lui Ștefan cel Mare, au contribuit la educarea tinerelor generații în spiritul valorilor naționale, evidențiind semnificația civică, identitară și simbolică a acestei manifestări de rezistență.

○ Argumentează afirmația: „Apărarea monumentului lui Ștefan cel Mare reprezintă o formă de rezistență civică și identitară în perioada sovietică”.

ACTIVITATE INDIVIDUALĂ

○ Completează o fișă de analiză istorică în care să evidențiați cauzele, desfășurarea și consecințele acțiunilor studenților din Chișinău (1964).

ACTIVITATE ÎN GRUP

○ Elaborați un poster care să analizeze contextul istoric al acțiunilor studenților din Chișinău din 1964, motivațiile acestora, reacția autorităților sovietice și impactul manifestării asupra educării tinerelor generații în spiritul valorilor naționale.

IV.6. NICOLAE TESTEMIȚANU, OMUL CARE A SFIDAT ȘI A ÎNVINS REGIMUL



DICȚIONAR ISTORIC

Carieră – etapă, treaptă în ierarhia socială sau profesională.

Rector – persoană care conduce, din punct de vedere științific și administrativ, o instituție de învățământ superior.

Ministru – demnitar de stat; persoană care face parte dintr-un guvern și are funcții politice și administrative, conducând un minister sau un departament de stat.

Nomenclatura de partid – grupul de elită format din membrii unui partid comunist, care dețineau posturile de conducere în partid și stat, având acces la privilegii și responsabilități specifice.

DATE CRONOLOGICE

20 octombrie 1945 – înființarea Institutului de Stat de Medicină la Chișinău, organizat în baza Institutului de Medicină nr.2 din Leningrad, evacuat în timpul războiului mondial la Kislovodsk, de unde apoi a fost transferat la Chișinău

1959-1963 – perioadă în care prof. Nicolae Testemițanu a deținut mandatul de rector al Institutului de Stat de Medicină la Chișinău

1963-1968 – perioadă în care prof. Nicolae Testemițanu a deținut demnitatea de ministru al Sănătății în guvernul RSS Moldovenești

19 martie 1968 – destituirea lui Nicolae Testemițanu din funcția de ministru al Sănătății

JURNAL ISTORIC

Numele acesta are o încărcătură destul de mare. Dar aș prefera să încep a medita mai de departe: deci, ne-am trezit într-o perioadă postbelică cu necesitatea stringentă a formării unui sistem de sănătate. Sistemul a existat și până la război, dar el nici pe departe nu era în stare să asigure integral o accesibilitate la serviciile medicale a tuturor păturilor populației din ținut. Despre aceasta vorbesc indicii de sănătate: speranța de viață era de 40-50 de ani. Se știe doar, că longevitatea vieții individului depinde și de calitatea serviciilor medicale prestate acestuia. Așa cum spuneam, în imediată perioadă postbelică ne-am pomenit cu boli multe, cu doi ani de foamete, deportări, deci, societatea trecea prin zguduiri teribile – sistemul de sănătate lipsea. În mod obligatoriu, în asemenea cazuri, conform legăturilor istorice apar neapărat persoane din popor menite să miște în bine lucrurile. Aceste persoane nu sunt implantate prin ordine de sus, ele sunt chemate de timp. Istoria le cere să vină, și ele vin! La pupitrul decizional în medicină apare atunci generația anilor '20-30, crescută și călită în condiții extreme de viață. Pe acei feciori și fiica istoria îi cheamă la datorie și ei vin fără șovăire. Intelectualitatea în țară absentă, știm ce se întâmplase cu ea. Și iată că se naște un nou aluat uman, setos de carte, dornic de a fi. Indiscutabil că trebuia să apară unul dintre ei, un stegar, un lider – și a apărut în persoana acestui fi de țărani de la Ochiul Alb. El nu putea să apară singur, fără echipa din jurul său. Tot așa cum un Tolstoi, un Sadoveanu nu au putut să apară fără acea pleiadă mare de scriitori în Rusia, în România care i-au secondat, au creat atmosfera din care aceștia au izbucnit în văzul lumii. Profesorul Testemițanu a apărut și s-a manifestat în acea cohortă trainică de medici vizionari ca Anestiadi, Țăbărnă, Maloman, Halitov, Bătcă, Nacu, Gherman, Palade etc. E o generație deosebită, cu rezultate grandioase în medicina autohtonă. Nicolae Testemițanu s-a isprăvit excelent de acea datorie istorică – de aici și semnificația numelui pe care l-a împrumutat Universității în care a învățat și a lucrat. La atingerea acelor obiective de reformare a medicinei l-au ajutat, fi este, și rădăcinile sale îmbibate cu patriotism și devotament față de poporul din care a făcut parte. În rest au existat factori complementari – școlirea sa, ajutorul financiar chiar al statului, care la acea oră deținea monopolul în toate...

Vladimir Hotineanu, doctor habilitat în medicină profesor universitar

○ **Identifică principalele probleme sociale și medicale ale perioadei postbelice evidențiate de autor.**

○ **Argumentează de ce autorul consideră apariția liderilor din domeniul medicinei drept un „răspuns al istoriei” la nevoile timpului.**

Recunoștință și onoruri acordate post-mortem.

La 20 septembrie 2010, printr-un decret al președintelui Republicii Moldova, regretatului Nicolae Testemițanu (1927-1986), doctor habilitat în medicină (1973), profesor universitar, rector al Institutului de Medicină din Chișinău (1959-1963), ministru al Ocrotirii Sănătății al RSSM (1963-1968), i-a fost conferit (post-mortem) Ordinul Republicii.

Distincția supremă de stat a Republicii Moldova i-a fost acordată în semn de profundă recunoștință și de apreciere a meritelor deosebite în dezvoltarea ocrotirii sănătății, pentru rezultatele excepționale obținute în elaborarea și implementarea sistemului de organizare a asistenței medicale populației rurale, pentru eforturile depuse în vederea pregătirii cadrelor științifice și medicale naționale și pentru prodigioasa activitate managerială și metodico-didactică desfășurată.

Profesorul Nicolae Testemițanu a contribuit substanțial la reformarea sistemului național de sănătate, la dezvoltarea învățământului superior medical. Opera vieții sale este crearea sistemului modern de asistență medicală primară, integrat funcțional cu medicina specializată. Sub conducerea nemijlocită a lui Nicolae Testemițanu a fost elaborat conceptul de asigurare a populației rurale cu asistență medicală specializată, apreciat cu Premiul de Stat în domeniul științei și tehnicii (1983)

Post-mortem, i-a fost conferit titlul de academician al Academiei de Științe a Moldovei. Începând cu anul 1990, Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie din Republica Moldova, instituție pe care a condus-o cu multă dăruire și competență, poartă numele eminentului savant.

Printr-o decizie a Guvernului, anul 2017 a fost declarat Anul Nicolae Testemițanu, organizându-se un șir de manifestări culturale și științifice, cu ocazia împlinirii a 90 de ani de la nașterea ilustrului savant.

Profesorul Nicolae Testemițanu a fost un mare patriot și un promotor activ al valorilor naționale, a pledat pentru introducerea limbii române ca limbă de instruire la Institutul de Medicină și deschiderea primei instituții preșcolare cu predare în limba română.

○ **Describe două realizări esențiale ale lui Nicolae Testemițanu la dezvoltarea sistemului de sănătate din RSS Moldovenească și impactul acestora asupra societății.**

○ **Argumentează rolul personalității lui Nicolae Testemițanu pentru identitatea națională și dezvoltarea academică.**

File din cariera profesională a profesorului Nicolae Testemițanu. În anul 1959 (la vârsta de 32 de ani), tânărul doctor în medicină (1958) Nicolae Testemițanu este numit în funcția de rector al Institutului de Medicină din Chișinău, devenind astfel primul absolvent al instituției respective, desemnat în fruntea colectivului profesoral.

În postura de rector a desfășurat activități organizatorice de o importanță vitală pentru sistemul de sănătate din RSS Moldovenească. A pus bazele serviciului de traumatologie și ortopedie din republică. A deschis facultățile de Stomatologie (1959) și Perfecționare a Medicilor (1962). Datorită acestui fapt, numărul studenților s-a dublat, soluționând problema insuficienței de cadre medicale din țară. A consolidat efectivul didactic și a extins baza tehnico-materială a instituției, înființând noi catedre și deschizând laboratoare de cercetare. A asigurat procesul de instruire a studenților cu utilaj și materiale didactice moderne. A îmbunătățit condițiile de trai ale angajaților și studenților, construind cămine studențești și o bază de odihnă și sport pe litoralul Mării Negre.

A selectat și direcționat pentru studii de doctoratură în diverse centre științifice din URSS tinerii talentați care, ulterior, reveniți la baștină cu o pregătire excelentă, au contribuit esențial la creșterea calității învățământului medical și dezvoltarea științei medicale.

Având calități organizatorice excepționale, în 1963, este numit în funcția de ministru al Ocrotirii Sănătății, calitate în care s-a manifestat ca un neîntrecut creator al serviciilor de sănătate. Și aici a pus accentul pe asigurarea sistemului sanitar al republicii cu cadre de specialiști de înaltă calificare, promovând cadre medicale, preponderent autohtone. A pledat pentru deschiderea a noi facultăți în cadrul Institutului de Stat de Medicină, cum ar fi Facultatea de Medicină Preventivă (1963) și Farmacie (1964), cât și pentru creșterea numărului de studenți înmatriculați la anul I.

În funcția de ministru al Sănătății, Nicolae Testemițanu a contribuit esențial la ridicarea la nivelul exigențelor timpului a instituțiilor medicale din republică, la consolidarea bazei tehnico-materiale a lor. Întru realizarea acestui scop, permanent se afla pe teren, analizând în profunzime situația, trasând prioritățile de activitate prin care să se asigure populației, mai ales celei din zona rurală, servicii medicale de calitate, insistând pentru construcția de instituții medicale (clinici, spitale, puncte medicale etc.) la toate nivelurile.

De altfel, va munci în tot restul vieții lui absolut admirabile pentru transpunerea în fapt a tuturor proiectelor de configurare a sistemului de instituții medicale.

Neordinarele capacități manageriale și spiritul de creator novator al ministrului Nicolae Testemițanu s-au completat fericit cu virtuți civice și cu o ținută morală impecabilă. Opinia publică, lumea culturală, mediul academic au salutat și admirat curajul de care a dat dovadă ministrul Testemițanu, atunci când a ordonat instruirea cadrelor medicale în limba română, editându-se materiale didactice necesare.

○ **Enumeră principalele realizări ale lui Nicolae Testemițanu în funcția de ministru al Sănătății și explică impactul fiecăreia asupra sistemului medical național.**

○ **Comentează decizia lui Nicolae Testemițanu de a promova instruirea medicală în limba română. Analizează riscurile, implicațiile morale și importanța acestui act în contextul social-politic al epocii sovietice.**

Destituirea ministrului Nicolae Testemițanu.

Prins în activități de realizare a proiectelor pe care împreună cu echipa le elaborase și le implimenta, ministrul N. Testemițanu nici nu bănuia că activitatea sa va fi pusă în discuție la ședința Biroului Comitetului Central al Partidului Comunist din Moldova. De regulă, forul decizional suprem al partidului examina activitatea persoanelor, membri de partid, a căror activitate, în opinia conducerii superioare, era în contrasens cu linia politică a partidului.

Deși, în postura de ministru, Nicolae Testemițanu s-a manifestat ca un neîntrecut creator și conducător al serviciului de sănătate, totuși, conducerea superioară de partid se arăta nemulțumită de activitatea demnitarului, invocând un șir de motive care, în cele din urmă, s-au dovedit a fi neîntemeiate.

Ministrului Nicolae Testemițanu i se impută faptul că pe timpul mandatului său a scăzut numărul medicilor din localitățile rurale; că în unele localități, precum Tiraspol și Râbnița, rata de îmbolnăvire de dizenterie a crescut de câteva ori ...

Conducerea de vârf a partidului și, respectiv, a republicii, îl învinuia pe Testemițanu că promovează în posturi de conducere medici proveniți din sate, moldoveni români, eliberându-i din funcții pe medicii de etnie rusă, ucraineană, evreiască etc, care, chipurile, erau nevoiți să plece din republică. În limbajul de lemn al nomenclaturiștilor, era acuzat că „a încălcat principiul leninist de selectare și promovare a cadrelor”.

Promovarea moldovenilor în posturi de conducere în cadrul ministerului, dar și a instituțiilor medicale din raioane, a trezit nemulțumirea elementelor retrograde, șovine, de regulă, de origine slavă sau evreiască, care au și scris zeci de scrisori adresate CC al PCM. Ba mai mult, era invocat faptul promovării unor cadre care nu inspirau „încredere politică”, fiind vorba de medici ce proveneau din familii de preoți, medici ai căror părinți au fost deportați, persoane supuse represiunilor politice sau urmași ai acestora. Cu alte cuvinte, se făcea aluzie la promovarea în posturi de conducere a progeniturilor/descendenților „dușmanilor de clasă”.

„Exclusivismul național” a lui Nicolae Testemițanu s-a manifestat, în opinia comisiei de partid ce a verificat activitatea Ministerului Sănătății, prin înmatricularea separată a studenților la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău în grupe ruse și moldovenești, prin promovarea în posturi de conducere a tinerilor moldoveni cu doctorate susținute, în detrimentul profesorilor alogeni în etate, prin introducerea predării cursurilor în limba română („moldovenească”) la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău și alte instituții de învățământ medical. Lucrul acesta nu era agreat de conducerea comunistă din RSSM, de vreme ce manualele după care studiau studenții din instituțiile de profil medical, publicate în România, în opinia autorităților comuniste, erau înțesate de cuvinte împrumutate din limba franceză. De fapt, cărțile didactice conțineau terminologia medicală corectă în limba română. Sau, și mai grav, se invoca faptul că autorii manualelor făcuseră studii în Occident și nu ar fi împărtășit pe deplin învățătura marxist-leninistă. Se ajungea la absurd: nu doar autorii, ci și manualele de medicină erau apreciate după criterii de clasă.

Firește, introducerea învățământului în limba română în instituțiile de profil medical a suscitat sentimentul național în rândurile profesorilor, studenților, cadrelor medicale, fapt ce neliniștea pe nomenclaturiștii de partid. Ei invocau cazul doctorului Moiş, directorul adjunct al Institutului Oncologic, care „făcea inscripții în limba română prin Chișinău” și nu făcea un secret din asta. Conducerea de partid se arăta nemulțumită de activitatea medicului Țuțulescu, promovat în funcție de conducere, care, de asemenea, exprima atitudini naționaliste, proromânești.

Buchetul de învinuiri formulate în adresa lui Testemițanu era chemat să pună întreaga responsabilitate pentru problemele existente în sistemul de sănătate pe seama „managementului defectuos” al ministrului.

Bun cunoscător al sistemului de sănătate, având la îndemână informația reală din domeniu, ministrul Testemițanu demolează acuzațiile nefondate. În 1968, în RSSM, se înregistra următoarea componență etnică a cadrelor medicale: evrei – 29%, ruși – 28%, moldovenii/ românii – 27%, ucrainenii – 14%. La nivelul posturilor de conducere din sănătate, așa-numita nomenclatură medicală (în total 821 de persoane), moldovenii români reprezentau 35%, rușii – 26%, evreii – 18%, ucrainenii – 17%.

Aceasta era proporția de reprezentare etnică la nivel managerial în sistemul de sănătate, în condițiile în care, din punct de vedere etnic, moldovenii români constituiau 65% din totalul populației RSS Moldovenești, iar cota lor de reprezentare în „nomenclatură medicală”, în timpul mandatului ministerial al lui Testemițanu, se ridicase la 58%, în timp ce a rușilor era de 18% și a ucrainenilor – de 16%.

Problema asigurării localităților rurale cu medici calificați era într-adevăr una acută. În timp ce la oraș la 10 000 de locuitori reveneau 34 de medici, în mediul rural la același nivel reveneau doar 4 medici. Deși cota studenților de la Institutul de Medicină proveniți din mediul rural, în 1967-1968, se ridicase la 74%, cota absolvenților dornici de a reveni la țară era foarte scăzută. Ministrul Testemițanu explica că un medic la țară suplinește mai multe specialități, el este și generalist, și terapeut, și șef de spital, și șef de depozit, de aceea era firesc ca cei care nu doreau să-și piardă specializarea căutau să se transfere la oraș sau cel puțin în centrele raionale. La acest motiv de natură profesională se mai adăugau și condițiile dificile de viață de la țară, lipsa drumurilor, a canalizării, a spațiului locativ de calitate, probleme sociale ce nu țineau de sfera de competență și responsabilitate a ministrului sănătății.

Principala cauză ce a stat la baza demiterii lui Nicolae Testemițanu din funcția de ministru al Sănătății la 19 martie 1968 a fost promovarea moldovenilor în posturi de conducere (în spitale și clinici), dar și introducerea instruirii în limba română a studenților de la Institutul de Medicină din Chișinău și colegiile de medicină. Demiterea ministrului a fost forțată de pre-

siunea celor demiși. Mulți dintre ei, având relații cu importanți nomenclaturiști de la Chișinău și Moscova, au acționat în sensul înlăturării din fruntea sistemului de sănătate din republică a ministrului „naționalist”. De fapt, activitatea ministrului Testemițanu nu corespundea cu interesele de lungă durată ale regimului sovietic, chiar dacă la nivel declarativ se trâmbea lozincă promovării cadrelor locale, naționale.

○ **Numește trei acțiuni ale ministrului Nicolae Testemițanu, performante din punct de vedere profesional, pe care nomenclatura comunistă le-a taxat ca neproductive, în contrasens cu linia politică a Partidului Comunist.**

○ **Analizează datele statistice privind componența etnică a cadrelor medicale și a „nomenclaturii medicale” din RSSM (1968). Explică în ce măsură aceste date contrazic acuzațiile aduse lui Nicolae Testemițanu referitoare la selectarea și promovarea cadrelor pe criteriu etnic.**

Activitatea lui Nicolae Testemițanu după demiterea din postul de ministru. După demitere, Nicolae Testemițanu a revenit la catedră. În anul 1973, a susținut teza de doctor habilitat în științe medicale. După conferirea titlului științifico-didactic de profesor, a fost numit șef al Catedrei de medicină socială și organizare a ocrotirii sănătății, pe care a condus-o până la decesul subit, produs la 20 septembrie 1986.

A încercat să păstreze cadrele promovate în calitate de rector și apoi de ministru. A susținut în continuare sute de cadre naționale, de moldoveni români, la rândul lor, cei promovați de Nicolae Testemițanu au făcut același lucru, astfel încât regimul nu a mai putut să oprească „românizarea” domeniului medicinei. Nu întâmplător, la sfârșitul anilor '80-90 ai secolului trecut, când regimul comunist a sucombat și procesul de renaștere națională a luat avânt, medicii au fost printre cei mai fervenți susținători și promotori ai valorilor democratice și naționale, românești. Contribuția lui Nicolae Testemițanu și a generației de medici pregătită și îndrumată de distinsul savant la procesul de emancipare națională a poporului nostru este enormă.

○ **Explică cum au influențat acțiunile lui Nicolae Testemițanu procesul de „românizare” a domeniului medicinei și în ce mod această transformare a contribuit la renașterea națională din anii '80-'90.**

MEMORII

M1. „Medicina și Nicolae Testemițanu au devenit noțiuni identice. Foarte multă lume îi este recunoscătoare din simplul motiv că i-a determinat destinul. Domnia Sa a fost inițiatorul și susținătorul modernizării învățământului superior medical, formării cadrelor naționale, trecerii la predarea medicinei în limba maternă.

A deschis noi facultăți, catedre, a îmbunătățit condițiile de muncă pentru profesori și cele de studii pentru studenți. Numele lui îl poartă cu demnitate instituția noastră, care pe veci îi va purta recunoștința și memoria”.

*Profesorul universitar Olga Cernețchi,
prorector pentru asigurarea calității și integrării în învățământ al USMF „Nicolae Testemițanu”.*

M2. „Nicolae Testemițanu ocupă un loc aparte în galeria personalităților marcante în sfera medicinei. Domniei Sale îi revine meritul de a crea o puternică școală privind organizarea sistemului de sănătate. Onorificul titlu de Laureat al Premiului Național este o apreciere justă a capacităților colosale de muncă, abilităților profesionale și manageriale cu care a fost înzestrat și dedicarea până la sacrificiu cauzei medicinei, pentru care a militat toată viața”.

*Profesorul Dumitru Tintiuc,
șeful Catedrei de medicină socială și management sanitar „Nicolae Testemițanu” de la USMF „Nicolae Testemițanu”.*

M3. „Om cu literă mare – Nicolae Testemițanu. La rostirea acestui nume, ne apare în memorie dragostea lui nețărmuită față de popor și neam, dăruirea de sine prin toate faptele și opțiunile sale cauzei acestui neam, și totodată, de o modestie și cumsecădenie uimitoare. Lipsit complet de simțul invidiei, cu repulsie față de orice intrigă, era gata întotdeauna să facă bine la oameni. În toate ipostazele – student, coleg, șef de catedră, funcții importante în instanțele superioare, s-a manifestat din plin. Gândea magistral și în perspectivă, era mereu preocupat de viitorul asistenței medicale, schița planuri și idei cu privire la viitorul acestui domeniu de mare importanță pentru populație. În condiții extrem de grele a făcut posibilul din ceea ce părea imposibil. Dotat cu simțul previziunii, a elaborat cel mai reușit concept al sistemului de sănătate, valabil și pentru timpul de astăzi. ... Orice om lasă în viața sa o urmă: unii – casteluri și cabane de vânătoare, alții – clinici și ambulatorii ... Urma lăsată de Nicolae Testemițanu este adâncă și totdeauna apreciată de medicii republicii, de studenții Universității de Medicină și Farmacie, de oamenii, cu care a colaborat Domnia sa, și de toți acei, care l-au cunoscut și l-au stimat”.

Academician Gheorghe Paladi.



○ Elaborează un text de sinteză în care să construiești un portret complex al lui Nicolae Testemițanu, integrând informația din fiecare sursă astfel: din M1. – evidențiază contribuțiile sale la modernizarea învățământului medical și promovarea limbii materne; din M2. – subliniază rolul său de organizator și vizionar al sistemului de sănătate; din M3. – descrie trăsăturile morale și umane care i-au definit personalitatea.

DOCUMENTE

D1. Extrase din stenograma ședinței Biroului CC al Partidului Comunist al Moldovei din 19 martie 1968

Petru Pascari, membru al Biroului CC al Partidului Comunist al Moldovei:

„În minister a fost adoptată o direcție eronată de selectare și distribuire a cadrelor, există multe lacune în munca de pregătire a cadrelor. Cum să explici de ce un lucrător bun este transferat, schimbat fără niciun motiv, iar în capul mesei se scoate o singură abordare: promovarea cadrelor doar după apartenența națională. Există un principiu unic și, spre marele nostru regret, conducătorii Ministerului Ocrotirii Sănătății nu l-au putut menține, s-au abătut de la el. Drept consecință, au admis greșeli absolut grave și neajunsuri în activitatea structurilor ocrotirii sănătății”.

Mihail Dieur, membru supleant al al CC al Partidului Comunist al Moldovei, membru al comisiei de partid ce a verificat activitatea Ministerului Ocrotirii Sănătății

„În raportul său, tov. Testemițanu neagă momentele din nota informativă ce enunță că ministerul încalcă principiul leninist de selectare a cadrelor, combinarea cadrelor în vârstă cu cele tinere, de naționalități diferite.

Nu ne referim pur și simplu la componența națională a cadrelor. Ne referim la practica de promovare la posturile de conducere în baza calităților profesionale, dar aici se vede clar că apartenența națională e luată drept semnalment principal.

Oare nu se observă aceasta la Bălți sau în institutele de cercetări științifice din republică? Oare nu se vede asta în practica selectării și numirii oamenilor în aparatul ministerului? Despre asta vorbesc deschis unii specialiști experimentați, pe care sub diverse pretexte, ministerul i-a mutat, retrogradându-i. O asemenea practică de selectare a cadrelor în baza altor calități decât cele profesionale și politice nu doar că generează daune, ci se și repercutează asupra educării cadrelor. Asemenea fapte s-au produs cu adevărat: se remarcă tendința de a transfera cadre experimentate în funcții secundare... Dar ce-au făcut cu Kiseliova. Era un medic principal cu experiență, se bucura de autoritate bine-meritată în rândurile populației, ale activului orășenesc. Și au înlocuit-o cu Negrescu. Iar pe locțiitorul medicului principal l-au adus din raion ... Nu puține sunt cazurile de manifestare a miopiei politice, când în aparat au fost angajate persoane ce nu inspiră încredere politică, rude ale slujitorilor cultelor, supuși represaliilor etc. Avem o listă întreagă”.

○ Identifică critica principală formulată de Petru Pascari la adresa conducerii Ministerului Ocrotirii Sănătății.

○ Identifică acuzațiile principale aduse conducerii ministerului și lui Nicolae Testemițanu în legătură cu selectarea și promovarea cadrelor.

D2. Extras din Hotărârea strict secretă a Biroului Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei „Cu privire la lucru cu cadrele în interiorul Ministerului Ocrotirii Sănătății al RSS Moldovenești”, 19 martie 1968
„Comitetul Central al Partidului Comunist al Moldovei hotărăște.

A considera nesatisfăcător lucrul cu cadrele desfășurat de Ministerul Ocrotirii Sănătății al RSS Moldovenești.

Pentru încălcarea principiilor de partid în selectarea, distribuirea și educarea cadrelor, a-l elibera pe tov. N. A. Testemițanu din postul de ministru al Ocrotirii Sănătății al RSS Moldovenești”.

○ Identifică decizia principală adoptată de Comitetul Central și persoana vizată de aceasta.

○ Precizează motivul oficial invocat pentru eliberarea din funcție a ministrului.

D3. Date statistice despre structura etnică a populației RSS Moldovenești (1970), componența națională a medicilor și a nomenclurii medicale (1968)

Structura etnică a populației RSS Moldovenești

Moldoveni – 64,6 % Ruși – 14,2% Ucraineni – 11,6% Evrei – 2,7% Alte naționalități – 2,3%

Componența națională a medicilor în RSS Moldovenească

Moldoveni – 27 % Ruși – 28% Ucraineni – 14% Evrei – 26% Alte naționalități – 4%

Componența națională a nomenclurii medicale de bază

Moldoveni – 35 % Ruși – 25,9% Ucraineni – 17% Evrei – 18% Alte naționalități – 4,1%

Componența națională a angajaților titulari în aparatul Ministerului Ocrotirii Sănătății (50 de persoane)

Moldoveni – 60 % Ruși – 22% Ucraineni – 12% Evrei – 6%

Sursa: Gheorghe Negru, *Stenograma ședinței Biroului CC al Partidului Comunist al Moldovei din 19 martie 1968. Cazul Nicolae Testemițanu*, în *Destin Românesc. Revistă de Istorie și Cultură*, Serie nouă, 2012, an VII (XVIII), nr. 1 (77), p. 137-189.

○ Compară structura etnică a populației cu componența națională a medicilor și identifică două disproporții semnificative.

EVALUAREA CUNOȘTIINTELOR ȘI COMPETENȚELOR

○ Menționează cel puțin două consecințe pozitive ale activității lui Nicolae Testemițanu asupra evoluției culturale și civice a Republicii Moldova.

○ Argumentează de ce introducerea instruirii în limba română în instituțiile medicale reprezenta un act de curaj și un gest de afirmare identitară în contextul RSS Moldovenești.

ACTIVITATE INDIVIDUALĂ

○ Redactează un text de reflecție în care să răspunzi la întrebările: Ce riscuri personale și profesionale presupunea opoziția față de regim? Ce consecințe poate avea tăcerea intelectualilor într-un regim autoritar?

ACTIVITATE ÎN GRUP

○ Realizați un produs multimedia cu titlul: „Moștenirea lui Nicolae Testemițanu”.



Blocul principal al Institutului Politehnic din Chișinău, în care, la 9 decembrie 1970, a avut loc lecția publică „Interpretarea științifică a istoriei, limbii și literaturii moldovenești”, susținută de acad. Iosif C. Varticean, în urma căreia organele superioare de partid din RSSM au constatat „situația alarmantă” de la instituție în ceea ce privește educația marxist-leninistă a studenților.

IV.7. VÂNĂTOAREA DE NAȚIONALISTI ȘI EPURĂRILE DE CADRE DE LA INSTITUTUL POLITEHNIC DIN CHIȘINĂU

DATE CRONOLOGICE

1964 – înființarea Institutului Politehnic din Chișinău

22 iunie 1971 – discutarea la ședința Biroului Comitetului Central al Partidului Comunist din Moldova a climatului politico-educativ de la Institutul Politehnic

1971-1972 – campania de epurare a cadrelor didactice de la Institutul Politehnic

2 octombrie 1973 – destituirea din funcție a rectorului fondator al Institutului Politehnic Sergiu Rădăuțanu

DICȚIONAR ISTORIC

Națiune – comunitate umană constituită istoric pe baza unității de limbă, teritoriu, viață economică și factură psihică, manifestată prin cultura specifică și conștiința apartenenței comune.

Anticomunism – curent ideologic orientat împotriva politicilor adepților marxism-leninismului și politiciii expansioniste a URSS.

Antisovietism – doctrină în opoziție față de ideologia sovietică, Uniunea Sovietică și guvernul sovietic.

Destituire din funcție – eliberarea sau îndepărtarea unei persoane dintr-o funcție, fie că este publică sau privată, acțiunea fiind întreprinsă de factori de decizie și este apreciată, de obicei, ca pedeapsă.

Epurare – acțiunea de îndepărtare dintr-un post, dintr-o funcție, dintr-o demnitate a persoanelor care nu corespund regimului politic ce deține puterea.

JURNAL ISTORIC

„De ce în republicile baltice învățământul se face în principal în limba maternă, iar în orașul Tiraspol din RSSM nu există nicio școală moldovenească?”;

„Nu credeți că noi suntem printre primii sorbiți de rusificare din republicile unionale?”;

„Ce înseamnă naționalism? Oare a lupta pentru existența limbii materne, pentru o cultură națională înseamnă a fi naționalist?”;

„Explicați, vă rog, care e diferența între limbile moldovenească și română și în ce limbă a scris Eminescu, Alecsandri?”.

„Vă rog să lămuriți cu cât mai progresistă a fost alipirea Basarabiei de Rusia în 1812 decât unirea Principatelor române?”;

„Explicați, vă rog, cuvintele lui Engels, volum 22, pp. 30-31: „Basarabia este populată de români și ea a fost cucerită de Rusia în frunte cu Alexandru, sau, cu alte cuvinte, acesta a fost un jaf curat”?”;

O seamă de întrebări adresate acad. Iosif C. Varticean de către studenții Institutului Politehnic din Chișinău în cadrul lecțiilor publice axate pe problemele istoriei, limbii și literaturii moldovenești

○ **Identifică cercul de interese din domeniul istoriei și culturii naționale al studenților de la Institutul Politehnic din Chișinău, analizând întrebările formulate, la care tinerii doreau să primescă un răspuns calificat din partea savantului fililog.**

Introducere. Totalitarismul, fie cel de dreapta – fascismul, fie cel de stânga – comunismul, întotdeauna a tins să domine conștiințele oamenilor, iar intelectualii adevărați mereu s-au opus presiunilor de acest gen, respingând cu fermitate tendințele de dominație ale liderilor totalitari, dar și ale comisarilor partinici, care nu de puține ori aveau o pregătire culturală și intelectuală inferioară celor care se situau în poziția de subalterni. Înzestrată cu o conștiință elevată, intelectualitatea totdeauna a tins să fie exemplu în deosebi în fața tinerilor, iar prin verticalitatea manifestată public să ofere modele de comportament și altor pătri sociale. La rândul lor, agitatorii totalitari și apatatul de partid au căutat să marginalizeze și să compromită intelectualitatea, iar în cazul în care acest lucru nu le reușea, ei treceau la distrugerea morală și fizică a acesteia. Este cunoscut faptul că intelectualitatea a fost prima care a umplut pușcăriile și lagărele de concentrare, ea a fost cea dintâi lovită de draconicele hotărâri ale organelor de conducere ale partidelor totalitare.

Generația de intelectuali basarabeni, afirmată în anii '70 ai secolului al XX-lea, a cunoscut un adevărat calvar, aproape identic cu cel prin care trecuseră părinții lor pe timpul lui Stalin. De această dată, pe post de persecutori ai elementelor intelectuale se produceau nomenclaturistii și activiștii de partid, instalați în posturi de conducere în organele de partid și sovietice, care, ghidați de curatorii lor de la Moscova, permanent erau într-o acțiune de identificare și sancționare a „dușmanilor puterii sovietice”. În republicele unionale, la această etichetă de sorginte bolșevică se adăugau altele, nu mai puțin grave. Persoanele incomode regimului erau acuzate de naționalism, acesta fiind urmat de apolitism, antisovietism și anticomunism.

○ **Explică de ce intelectualitatea a devenit principala țintă a regimurilor totalitare. Compară mecanismele de reprimore utilizate și argumentează rolul intelectualilor în menținerea conștiinței civice a societății.**

○ **Analizează situația intelectualității basarabene din anii '70. Identifică două asemănări dintre persecuțiile exercitate asupra acestei generații și cele din perioada stalinistă.**

„Climatul politico-educativ nesănătos” de la Institutul Politehnic din Chișinău (1971-1972). Deși majoritatea tinerilor înmatriculați la Institutul Politehnic, înființat în 1964, proveneau din mediul rural, iar ponderea candidaților din celelalte republici unionale era nesemnificativă, pregătirea cadrelor în această instituție de învățământ superior se efectua în lim-

ba rusă. Din aceste considerente, activitatea educativă a corpului profesoral era permanent în vizorul organelor de partid și sovietice, iar componenta ideologică (politică) era considerată mai importantă decât pregătirea profesională a viitoarelor cadre de ingineri.

La trei ani de la înființarea institutului, la 14 martie 1967, Biroul Comitetului Central al PCM, examinând activitatea organizației de partid de la această instituție „în vederea educației studenților în spirit marxist-leninist”, semnala „neajunsuri serioase” în procesul de educație a tineretului studios.

Ulterior, o comisie a Comitetului Central al Partidului Comunist a Moldovei, în frunte cu A. S. Konstantinov, ministrul Culturii, efectuând un control privind „lucrul politico-ideologic” de la institut, constata prezența „manifestărilor negative” și concluziona că, în comparație cu anul 1967, aici „nu au survenit schimbări serioase”, profesorii și studenții „continuând să manifeste un comportament incorect, își permit judecăți și acțiuni apolitice”.

Climatul politico-educativ „nesănătos” de la institut (aprecierea respectivă aparține comisiei de partid care a efectuat controlul) a fost discutat la ședința Biroului Comitetului Central al Partidului Comunist din Moldova din 22 iunie 1971. În raportul prezentat și în dezbatările purtate pe marginea subiectului respectiv au fost creionate portretele unor „naționaliști” și „dușmani ai poporului”, care, în opinia comisiei, generau „stări de spirit nesănătoase” la instituție. În acest context, comisia exprima nemulțumure de faptul că Efim P. Sofronie, fost membru al organizației antisovietice „Partidul Libertății” (1949), condamnat la 25 ani privațiune de libertate (1950), după eliberare din detenție (1956), fiind angajat la institut (1966), a susținut teza de doctor în științe, obținând și titlul didactic de conferențiar. Alt cadru didactic cu „tendințe nesănătoase” era lectorul „naționalist” P. Osmatescu, acesta nu inspira încredere fiindcă participase la Congresul III al Scriitorilor din Moldova (14 octombrie 1965), congres, care a cerut deschis, deși fără succes, revinerea la alfabetul latin. Un „act antisovietic” a săvârșit și tânăra profesoară de la Catedra mecanică teoretică, L.P. Druță, care, la 27 iunie 1967, „în ajunul sărbătorii de eliberare a poporului moldovenesc”, a scos și a aruncat drapelul de stat de pe o clădire din Chișinău. În pofida faptului că rectoratul și comitetul de partid erau informați despre cele întâmplate, L. P. Druță, în 1970, a fost recomandată la studii de doctorat, deși provenea dintr-o familie „socialmente periculoasă”, în

1941, părinții ei fuseseră represați. Colaboratorul institutului, Gheorghe Ghimpu, „sistematic își exprima dispozițiile naționaliste” pe diferite probleme, pentru care faptele a fost exclus din candidatul în membru PCUS. Comitetul Securității de Stat, care desfășura „lucrul de profilaxie și de prevenție”, a informat conducerea instituției despre faptul că Gheorghe Ghimpu „nu inspiră încredere” și cuvântările lui sunt „dăunătoare”, dar în loc de concediere, care era sugerată și așteptată, rectoratul, în frunte cu Sergiu Rădăuțanu, l-a trimis la doctorantură la Institutul de Biofizică al Academiei de Științe a URSS.

În baza discuțiilor purtate cu angajații institutului, membrii comisiei au constatat că „inspiratorul persoanelor cu dispoziții naționaliste” era fostul decan al Facultății de Electrofizică, Aurel Marinciuc. După un șir de acțiuni prin



Profesorul Aurel Marinciuc, unul dintre fondatorii Institutului Politehnic din Chișinău, susținător activ al spiritului național în rândurile studenților și profesorilor

care și-a exprimat deschis atitudinea nesatisfăcătoare față de politica națională a partidului comunist, acesta se arăta mulțumit de faptul că „în sfârșit la noi se aude graiul moldovenesc, și exprima părerea că aici trebuie să învețe și să lucreze profesori moldoveni”. Comisia exprima nedumerire cum un cadru didactic care împărtășește asemenea idei și care a facilitat pătrunderea în institut și a altor „naționaliști” a fost recomandat la doctorantură la Universitatea de Stat din Moscova, ba mai mult, recent fiind propus pentru stagiere în Franța.

Lista cadrelor didactice care „nu inspirau încredere politică”, din cauza „originii sociale nesănătoase” era lungă. În afară de cei menționați mai sus, pe ea erau trecuți profesorii N. F. Lvovski, V. E. Ojoga, N. F. Beldiman, V. A. Lunchevici, E. E. Marina, V. A. Bruma, M. V. Paladi, G. T. Slabu, E. M. Căpățână etc. Comisia concluziona că aceste cadre, „nemulțămite de soarta lor, creează, sub influența propagandei străine, anumite dispoziții, dubii, orientări apolitice în colectiv”.

Comisia, de asemenea, constata că „neajunsurile serioase” depistate în rândurile cadrelor didactice, au generat „comportamentul incorect” al studenților, tinerii exprimând „judecăți apolitice”. În acest sens fi-

ind menționată părerea studentului Olaru, Facultatea Energetică, care, în cadrul unui seminar consacrat națiunilor și problemei naționale, a declarat că, în Moldova, „revoluția socialistă a fost înfăptuită de către forțele externe, că 60% din populație nu și-a dorit instaurarea puterii sovietice, soldații ruși aducând-o cu forța”. Tânărul reproducea părerea auzită de la conșătenii săi, care „i-au spus că acolo n-au avut niciun fel de manifestări revoluționare”. Studentul Olaru mai susținea că „moldovenii ar fi putut trăi destul de bine și cu românii, se indigna că nu poate să se aboneze la ziare românești, că cei care sosesc la lucru în Moldova nu învață limba moldovenească, se arăta nemulțumit de faptul că la institut se predă în limba rusă”.

În decembrie 1970, din institut a fost exmatriculat studentul anului V al Facultății de Inginerie și Construcții N. Catruc, care în prezența colegilor de curs și a lectorilor a inițiat o discuție în care afirma, că „Moldova este violent alipită la URSS, iar în ceea ce privește puterea sovietică, ea în Moldova a fost instaurată de ruși, în timp ce moldovenii erau atrași de România”.

Atitudini „nesănătoase”, de natură prisionistă, în opinia comisiei, au fost depistate în rândurile studenților de etnie evreiască, de la Facultatea Construcții. În contextul evenimentelor din Orientul Apropiat (1967), la seminare și în discuții aceștia întrebau: „de ce Rusia a putut să ocupe Basarabia și nu este considerată agresor, iar Israelul, care și-a extins puțin teritoriile, este declarat agresor”. Studentul S. Spivac declara în mod categoric, în cadrul unui seminar, că Israelul duce un război drept împotriva țărilor arabe și nu poate fi considerat agresor, „pentru că politica lui externă cu nimic nu diferă de politica URSS față de regiunile de vest ale Belarusului, Ucrainei și Basarabiei”.

Comisia pretindea că în rândurile profesorilor și studenților sunt persoane, care desfășoară „activități naționaliste și antisovietice”, chiar din momentul înființării institutului (1964). În nota informativă întocmită, activiștii de partid prezentau situația de la Institutul Politehnic în așa fel încât se crea impresia că această instituție s-a transformat într-un adevărat focar de naționalism, iar ocupația de bază a cadrelor didactice de aici este activitatea antisovietică și anti-comunistă.

Cea mai serioasă lacună pe dimensiunea lucrului educativ cu studenții era considerat nivelul scăzut al „pregătirii teoretico-ideologice” a profesorilor de la catedrele de științe sociale. În fruntea nomenclatorului disciplinelor sociale predate studenților, în peri-

oada comunistă, de la toate instituțiile de învățământ superior, erau istoria PCUS, filosofia marxist-leninistă, economia politică, comunismul științific, ateismul științific etc. Comisia constata că profesorii care predau aceste discipline „folosesc ineficient materialele ce reflectă istoria luptei revoluționare a poporului moldovenesc pentru puterea sovietelor, legăturile istorice și prietenia seculară cu popoarele rus și ucrainean, ajutorul enorm, pe care popoarele frățești ale țării noastre l-au adus în anii puterii sovietice la dezvoltarea economiei și culturii poporului moldovenesc”. Comisia mai constata că de la controlul precedent și până la cel efectuat recent nu s-a produs o schimbare evidentă în conținutul activităților educative, în direcția „demonstrării mai largi a prieteniei popoarelor URSS; luptei eroice a poporului moldovenesc împotriva ocupației române; înfloririi Patriei noastre, marelui eroism al oamenilor sovietici în anii Marelui Război pentru apărarea Patriei împotriva fascismului; marilor realizări pe pământul moldovenesc; chestiunilor ce țin de istoria și cultura poporului”.

Simpla enumerare a subiectelor care, în opinia membrilor comisiei, erau greșit explicate studenților în timpul orelor de curs sugerează conținutul politico-propagandistic al disciplinelor sociale. În general, din materialele prezentate de comisie se putea trage concluzia că studenții manifestau o atitudine disprețuitoare față de regimul sovietic, existau grupe întregi, care exprimau atitudini antisovietice. Deseori, la unele facultăți, precum erau, de exemplu, construcții, electrofizică, mecanică, prezența la seminare la disciplinele sociale nu depășea 50%.

Rectoratul, decanatele, organizația de partid a institutului erau criticate pentru politica „vicioasă” de selectare și repartizare a cadrelor didactice, mai ales sub aspect politic. Deoarece la momentul înființării Institutului Politehnic, în republică se înregistra un deficit de specialiști cu studii tehnice superioare, devotați regimului comunist, completarea statelor de personal s-a realizat, în temei, în baza cadrelor locale, bine pregătite din punct de vedere profesional, dar, după cum aprecia comisia de evaluare, „nedemne sub aspect politic”.

○ **Identifică două motive irelevante, invocate de autoritățile sovietice și de partid, care ulterior au devenit argumente „concludente” în calificarea climatului politico-educativ de la Institutul Politehnic din Chișinău drept „problematic”.**

○ **Selectează trei exemple concrete din text care demonstrează felul în care regimul sovietic eticheta**

orice manifestare a gândirii critice drept „naționalism”, „antisovietism” sau „apolitism”.

○ **Examinează cazurile lui Efm P. Sofronie, P. Osmalescu, L. P. Druță și Aurel Marinciuc descrise în text. Elaborează o comparație critică între modul în care autoritățile sovietice le-au taxat activitatea și rolul lor real în mediul academic.**

Epurarea cadrelor didactice. Hotărârea Biroului CC al PCM din 22 iunie 1971 a avut consecințe dezastruoase pentru carierele și destinele multor cadre didactice de la Institutul Politehnic. Punând în aplicare această hotărâre represivă și antiintelectuală, doar în doi ani, 1971 și 1972, au fost eliberate din funcții 49 de cadre didactice, în marea lor majoritate doctori în științe și doctoranzi, ceea ce constituia 9% din întregul corp profesoral-didactic al instituției. Prin acțiunea de epurare a cadrelor didactice, colectivul Institutului Politehnic practic a fost decapitat.

Epurarea de cadre s-a făcut din motive ideologice, cele mai perfide și incredibile fiind: că la angajare au tăinuit statutul de „dușmani ai poporului”, adică de deportați în Siberia a lor sau a părinților lor; că au purtat convorbiri cu caracter naționalist și au exprimat atitudini proromânești; că au întreținut și au tăinuit faptul că avut relații cu persoane cu viziuni naționaliste; că au procurat de la librăria „Druzhba” din Moscova cărți editate în România; că făceau parte sau că erau simpatizanți ai grupului Șoltoianu – Ghimpu; pur și simplu, că au depus flori la monumentul lui Ștefan cel Mare. Învinuirile aduse cadrelor didactice erau lipsite de suportul factual, deciziile de eliberare din serviciu fiind bazate pe suspiciuni, presupuneri, declarații, denunțuri, ambiții ale unora, sau chiar pe indicații primite de sus. Sancțiunea însă era aspră: celor dați afară din serviciu li se îngredea dreptul de a practica în continuare activitatea pedagogică, cu alte cuvinte, li se garanta statutul de șomer. Unii dintre cei concediați au depus plângeri la organele de partid și sovietice, dar fără sorți de izbândă.

În realitate, cadrele didactice învinuite de manifestări naționaliste erau oameni integri, manifestau sentimente de conștiință și demnitate națională, aveau un nivel dezvoltat al gândirii critice, erau specialiști de înaltă calificare sau la început de carieră profesională promițătoare, persoane cu un grad înalt de responsabilitate civică. Bunăoară, lectorul M. Pașa a avut de suferit pentru că se interesa de celebrul aviator basarabean V. Zarzăr. M. Druc a avut de suferit pentru că citea prea multe cărți românești. Un alt cadru didactic,

Mihai Andronic, a fost strivit de roata nemiloasă a partidului pentru că și-a exprimat deschis opinia cu privire la formarea clasei muncitoare naționale din RSSM. Drept consecință, a ajuns muncitor pe un șantier de construcție. N. Beldiman a fost concediat din motiv că mama lui a fost deportată în 1949. Tânăra profesoară A. E. Levința a fost destituită din funcție fiindcă a fost observată de V. Fomin, rus de naționalitate și secretar al comitetului orășenesc de partid Chișinău, că a depus o floare la monumentul lui Ștefan cel Mare.

Acțiunea de epurare a cadrelor didactice de la Institutul Politehnic din Chișinău a fost opera Comitetului Central al Partidului Comunist din Moldova, personal, a prim-secretarului Ivan Bodiul, secretarului pentru ideologie Petru Lucinschi, sefei secției știință a CC al PCM Ana Melnic, altor nomenclaturiști de partid.

Prin campanii similare de epurare a cadrelor au trecut și alte instituții: Ministerul Ocrotirii Sănătății, Institutul de Medicină, Universitatea de Stat, Institutul Agricol, Școala moldovenească nr. 1 din Chișinău și altele. Astfel, din motive politice, naționale sau sociale, sute de persoane din domeniul științei, cadre didactice din învățământul superior, persoane cu o bună pregătire profesională, au fost eliberate neîntemeiat din funcție. În anii '70-80 ai secolului trecut, în RSS Moldovenească a avut loc o adevărată operație de „purificare” a păturii intelectuale.

○ Explică care au fost motivele invocate de autoritățile sovietice pentru epurarea cadrelor didactice de la Institutul Politehnic.

○ Selectează trei cazuri concrete ale cadrelor didactice menționate în text și analizează modul în care epurările le-au afectat cariera și viața personală.

○ Argumentează cum a influențat „operația de purificare” din anii '70-'80 dezvoltarea intelectualității și a sistemului de învățământ din RSS Moldovenească.

Reabilitarea cadrelor didactice. La 28 februarie 1991, Comisia pentru problemele de drept a Sovietului Suprem al RSS Moldova a decis reabilitarea morală a persoanelor care au suferit de pe urma politicii de deznăționalizare și despiritualizare a poporului român din Moldova în perioada anilor '70-80. În acest context, au fost reabilitate 42 de cadre didactice de la Institutul Politehnic „Serghei Lazo”, 29 - de la Universitatea de Stat din Moldova și alte 3 - de la Institutul Pedagogic „Ion Creangă” din Chișinău. Anterior, printr-o dispoziție a Ministerului Învățământului și Științei al RSS Moldova fusese reabilitate alte 34 de persoane de la Institutul Politehnic „Serghei Lazo”. Prin aceste decizii a fost reabilitat nu doar numele unor intelectuali persecutați pe nedrept, ci a fost ridicat la nivel de onoare spiritul demnității naționale, oprit de politica represivă a partidului comunist.

STUDIU DE CAZ

Destituirea din funcție a rectorului „naționalist”

Persecuția ideologică nu a ocolit nici cadrele de conducere din instituțiile de învățământ superior. Prin hotărârea „strict secretă” a Biroului CC al PCM, la 2 octombrie 1973, a fost eliberat din funcție rectorul fondator al Institutului Politehnic Sergiu Rădăuțanu, fiind acuzat de faptul că în timpul cât s-a aflat în fruntea instituției (1964-1973) a admis neajunsuri serioase în selectarea și repartizarea cadrelor, angajând oameni dubioși sub aspect politic, cu tendințe naționaliste, sioniste și alte orientări ostile. Nomenclaturistii de partid și, în primul rând, Ivan Bodiul, prim-secretar al Comitetului Central al PCM, se arătau nemulțumiți de faptul că, acțiunile întreprinse de conducerea institutului nu au fost conforme cu hotărârile Biroului CC al PCM din 22 iunie 1971, care obligau rectoratul și organizația de partid a institutului să întreprindă „cele mai energice măsuri pentru curățarea institutului de persoane care nu inspiră încredere politică”. Deși, sub presiunea factorului politic, unele acțiuni în vederea realizării hotărârii respective fuseseră întreprinse, conducerea de vârf a Partidului Comunist se arăta nemulțumită de faptul că acestea au fost parțiale și inconsecvente, menționând în acest sens că „unii profesori au fost concediați în baza cererii depuse, primind și caracteristici pozitive”. De asemenea, se constata că acțiunea de curățare a institutului de persoane incomode partidului nu a fost dusă până la capăt, atestându-se, în continuare, „manifestări naționaliste și alte manifestări dăunătoare sub aspect politic”. Motiv suplimentar de eliberare din funcție a servit faptul că însuși rectorul Sergiu Rădăuțanu, după cum au stabilit organele de control, avea origine socială „nesănătoasă”: era fiul unui fost



Serghei Rădăuțanu, savant de talie internațională, rectorul Institutului Politehnic din Chișinău (1964-1973)

mare proprietar de pământ, lucru condamnat de nomenclatura de partid. Nu dădeau bine pentru cariera fiului nici activitățile politice desfășurate de tatăl său din perioada interbelică: ca fost „membru al partidului naționalist-burghez Frontul Renașterii Naționale, a participat la adunări cu rapoarte și prelegeri în care chema la implicarea activă în consolidarea statului și regatului român”.

Bunul său coleg și prieten profesorul universitar Aurel Marinciuc constata că marele merit al rectorului Sergiu Rădăuțanu a fost că a deschis larg ușile învățământului tehnic superior pentru tineretul de la sate. „Cunosc problema, cum s-ar spune, dinăuntru: afirm că fără atenția permanentă și curajul lui Rădăuțanu soarta multor mii (chiar zeci de mii) de tineri ar fi fost absolut alta. Mulți dintre ei ar fi rămas cu tot cu medaliile lor acolo de unde plecaseră – la brigăzile de cultivatori de sfeclă și tutun. Multă lume nu cunoaște acest lucru, iar unii se apucă să-i pună note fostului rector pentru cutare sau cutare pas. Rolul său în crearea și emanciparea intelectualității basarabene este inestimabil”.

Vasile Vișcu, prim-secretar al Comitetului orășenesc Chișinău al comsomolului (1965-1968), în amintirile sale menționează următorul epizod din biografia rectorului „naționalist”: „Anul 1967, 29 octombrie, Ziua unională a comsomolului. Comitetul orășenesc Chișinău al comsomolului, în care eu dețineam funcția de prim-secretar, convoacă un miting solemn în Piața Biruinței din centrul capitalei (astăzi – Piața Marii Adunări Naționale), cu participarea a circa 30 000 de studenți, elevi și tineri muncitori, consacrat aniversării a 50-a a revoluției din octombrie din Rusia. De obicei, toate manifestările de acest gen decurgeau numai în limba rusă. De data aceasta, eu decisesem ca macăr unul dintre cei trei vorbitori de la tribuna cu monumentul lui Lenin să vorbească în limba băștinașilor. Îl conving pe regretatul profesor Sergiu Rădăuțanu să vorbească în limba română. Acceptă. Tineretul din piață aplaudă furtunos. Însă în agenda securității mai apăru un „donos” (denunț) despre rectorul „naționalist”, care peste un timp este destituit din funcție fără niciun argument plauzibil”.

Vasile Vișcu, *Izvorul demnității noastre naționale*, în Cugetul. Revistă de istorie și cultură, nr. 3 (31), 2006, p. 22.

Prin eliberarea din funcție a rectorului Sergiu Rădăuțanu, om care se bucura de mare autoritate în rândurile oamenilor de știință și cultură, conducerea de vârf a republicii, în primul rând cea de partid, a dat un avertisment sever elitei intelectuale din RSSM să nu încerce să ridice capul, să stea cuminte și să îndeplinească morțiș directivele partidului. Din păcate, cazul Rădăuțanu nu a fost unul singular. El a fost urmat de o campanie de persecuție a altor intelectuali, cu vizibilitate sporită la public. Ordinul de eliberare din funcție, a unora dintre ei, a urmat cu excluderea din PCUS și suna asemănător unei sentințe judecătorești: „pentru pierderea vigilenței politice, pentru întreținerea relațiilor cu persoane naționaliste, orientate sovietic” etc. etc. În societate a fost reintrodusă starea de frică și de suspiciune între oameni, existentă pe timpul odiosului Stalin.

○ [Explică mecanismele de control ideologic utilizate de regimul sovietic în instituțiile de învățământ superior.](#)

○ [Analizează cazul destituirii rectorului Sergiu Rădăuțanu și determină motivele oficiale și cele reale ale destituirii, precum și mesajul transmis elitei intelectuale din RSS Moldovenească.](#)

MEMORII

Din amintirile prof. Aurel Marinciuc, în opinia Comisiei Konstantinov, unul dintre principalii creatori a dispozițiilor anti-sovietice și susținător a elementelor naționaliste proromânești de la Institutul Politehnic din Chișinău, în anii 1964-1971

„Eram foarte atent ce făceam, ca și rectorul Sergiu Rădăuțanu, cu care eram foarte buni prieteni. Noi încercam să promovăm studenții moldoveni în condițiile în care ei erau minoritari la mai toate instituțiile de învățământ superior din RSSM. În 1964, când s-a creat Institutul Politehnic, am fost președinte al comisiei de admitere, iar în anii ulteriori am contribuit ca persoane de încredere să continue ceea ce am început. Astfel, în 1970 erau înmatriculați la Politehnică circa 5.000 de studenți moldoveni, etnici români. Ei au schimbat atmosfera în Chișinău, era pentru prima dată când o instituție avea un contingent atât de numeros care vorbea deschis limba română, în transportul public, la cămine, la lecții. Am contribuit, de asemenea, la traducerea a zeci de manuale în limba română și, astfel, a fost posibil să introducem româna (numită moldovenească atunci) ca limbă de predare la multe dintre disciplinele care anterior se predau doar în rusă. Acest lucru însă nu a plăcut autorităților comuniste și, după lecția lui Varticean, au început represiunile politice împotriva studenților și profesorilor”.

Sursa: Igor Cașu, *Conștiința națională românească la Politehnica din Chișinău*, Academia.ro, 27 decembrie 2012

○ [Identifică acțiunile concrete întreprinse de cadrele universitare pentru promovarea studenților băștinași și a limbii române la Institutul Politehnic din Chișinău.](#)

Extrase din raportul Comisiei Konstantinov, 31 martie 1971

„...Stările de spirit nesănătoase care s-au manifestat la lecția academicianului I. C. Varticean, precum și alte fapte scoase la iveală în cadrul anchetei, arată că situația este foarte serioasă. La lecția tov. Varticean I.C au fost adresate întrebări care purtau un caracter vădit dușmănos, naționalist, proromânesc. Întrebările au fost pregătite din timp, nu au fost semnate și e clar că au avut drept scop să creeze o anumită atmosferă în sală. Cei care au organizat însă lecția s-au pomenit a nu fi pregătiți și nu au putut face față situației create. ...

Cu regret, până la moment, nici conducerea facultății, nici cea a institutului nu s-au lămurit și nu cunosc niciunul din numele celor care s-au comportat nedemn, de aceea măsurile adoptate de ei nu au impact, poartă un caracter general, declarativ. Am constatat deficiențe serioase la institut în ceea ce privește organizarea procesului didactic, a lucrului de educație politică în colectiv, precum și încălcarea principiilor leniniste în politica de cadre. În timpul discuțiilor cu profesorii și studenții mulți dintre ei au spus că la lecții și seminare lipsește componenta educațională, că profesorii de la disciplinele sociale folosesc insuficient materiale despre istoria luptei revoluționare a poporului moldovenesc pentru puterea sovietică, a legăturilor istorice și prieteniei de veacuri dintre poporul moldovenesc, cel rus și cel ucrainean, despre ajutorul frățesc incomensurabil pe care îl acordă popoarele țării noastre la dezvoltarea economiei și culturii poporului moldovenesc în anii puterii sovietice... În cadrul lucrului de educație politică nu sunt denunțate atitudinile nesănătoase, care neglijează pozițiile de clasă și de partid. De aceea, unii studenți și cadre didactice, văzând că nu sunt combătuți de colectiv și constatând lipsa unor acțiuni ferme din partea rectoratului, decanatului, organizațiilor de partid, continuă să afișeze un comportament inadecvat, apolitic...”

Sursa: Igor Cașu, *Conștiința națională românească la Politehnica din Chișinău*, Academia.ro, 27 decembrie 2012.

- Analizează fragmentele din raportul Comisiei Konstantinov și identifică expresiile-cheie care reflectă viziunea ideologică a autorităților sovietice asupra „naționalismului”, „comportamentului apolitic” și „educației politice”.
- Explică modul în care limbajul oficial este utilizat pentru a justifica controlul și reprimarea mediului academic.

EVALUAREA CUNOȘTINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

○ Evidențiază de ce instituțiile de învățământ superior, în special Institutul Politehnic din Chișinău, au devenit spații sensibile pentru manifestarea gândirii critice și a conștiinței naționale, dar și ținte prioritare ale politicii de reprimare și epurare de cadre.

○ Argumentează cum campaniile de etichetare, epurare și intimidare au afectat dezvoltarea intelectualității, sistemul educațional și transmiterea valorilor identitare.

ACTIVITATE INDIVIDUALĂ

○ Elaborează un eseu în care să analizezi relația dintre originea socială, limba utilizată în spațiul public și cariera profesională în RSS Moldovenească, explicând de ce aceste criterii au fost transformate de autoritățile sovietice în instrumente de selecție, control și sancționare.

ACTIVITATE ÎN GRUP

○ Citiți și discutați în grup (în clasă) articolul lui Leonid Busuioc, Cum vâna P.C.M. naționaliști, în ziarul *Făclia*, Săptămânal social-politic și cultural-pedagogic independent, nr. 3 (2934), 18 ianuarie 1991, p. 8-10.

În echipe, realizați o schemă conceptuală intitulată „*Intelectualitatea sub presiunea regimului totalitar*”.



Radio Europa Liberă – instituție media înființată în 1949, de Comitetul Național pentru o Europă Liberă (organizație finanțată de guvernul SUA), unul din cele mai populare și influente posturi de radio care transmiteau către țările comuniste din Europa de Est (Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia, România și Ungaria) și URSS. A avut sediu la München, Germania, a difuzat prima sa emisiune la 4 iulie 1950, ziua Independenței SUA. Scopul declarat al instituției era de a „menține viu spiritul libertății în inimile și mințile oamenilor captivi” din statele europene aflate în zona de influență a URSS. În 1976, a fuzionat cu Radio Liberty, formând Radio Free Europe/Radio Liberty – RFE/RL. A avut o contribuție esențială în promovarea valorilor și libertăților democratice, în apărarea drepturilor omului.

IV.8. VOCI DIN BASARABIA LA RADIO EUROPA LIBERĂ

DATE CRONOLOGICE

1949 – înființarea de către Comitetul Național pentru o Europă Liberă a postului de Radio Europa Liberă

1967-1972 – constituirea și activitatea Frontului Național Patriotic

1971 – transmiterea de către un grup de tineri români basarabeni și bucovineni a unei scrisori către Radio Europa Liberă

1971-1972 – arestarea și condamnarea de către autoritățile sovietice a conducătorilor Frontului Național Patriotic

DICȚIONAR ISTORIC

Frontul Național Patriotic – organizație antisovietică clandestină, creată de un grup de patrioți, în scopul eliberării de sub ocupația sovietică a Basarabiei și Bucovinei și revenirii acestor provincii în componența României.

Conștiință națională – elementul cel mai important de identificare și manifestare a unui popor în raport cu celelalte entități etnice, însumează perceperea conștiinței și asumată de către fiecare individ a trecutului istoric, limbii și culturii naționale a poporului din care face parte.

Trădare – fapta de a înșela în mod voit și perfid încrederea cuiva; acțiunea de pactizare cu dușmanul.

Disident – persoană cu opinii opuse celor care reprezentau ideologia regimului totalitar; opozant.

JURNAL ISTORIC

„Sistemul totalitar, fiind un antipod al democrației, a lichidat, a distrus totul ce gândea, ce simțea altfel decât gândeau și simțeau ideologii acestui regim, în primul rând, prin crearea unei rețele diabolice de informatori, turnători, provocatori și călăi. Împânzind teritoriul siberian al URSS-ului cu pușcării și lagăre, regimul totalitar comunist s-a străduit să extermine preoțimea, intelectualitatea, întreprinzătorii, gospodarii de înaltă cultură. Pentru regimul ruso-comunist aceste pături sociale, ce purtau cu sine idealurile democratice, erau considerate drept elemente social periculoase. Ca rezultat, în țările lagărului socialist au fost curmate circa 100 milioane de vieți omenești”.

Gheorghe Ghimpu, disident politic

○ Identifică trăsăturile definitorii ale sistemului totalitar menționate de autor.



Prima emisiune în limba română a fost difuzată la 14 iulie 1950. Serviciul român al Europei Libere a realizat emisiuni și despre unele evenimente și personalități din Basarabia.

◀ **AICI E RADIO EUROPA LIBERĂ** cu Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, carte apărută la Editura Humanitas din București

Începând cu anul 1983, în cadrul redacției românești a fost înființată secția moldovenească, care realiza emisiuni axate strict pe Moldova și pentru moldoveni.

○ **Determină de ce postul de radio „Europa Liberă” era perceput ca o amenințare de regimurile comuniste și în ce mod a contribuit la promovarea valorilor democratice în spațiul românesc și basarabean.**

○ **Analizează rolul postului de radio „Europa Liberă” în contextul Războiului Rece.**

Constituirea Frontului Național Patriotic. În plină epocă totalitară, în 1967, din inițiativa lui Alexandru Usatiuc-Bulgăre (născut în 1915, com. Ivancea, jud. Orhei), a fost fondată organizația antisovietică și anticomunistă Frontul Național Patriotic. Înființat în ilegalitate, Frontul și-a formulat drept scop ieșirea RSS Moldovenești din componența URSS, formarea Republicii Populare Moldovenești, prin includerea în componența ei și a celorlalte teritorii românești din cadrul Uniunii Sovietice (nordul Bucovinei, sudul Basarabiei, localitățile din stânga Nistrului) și revenirea ei în cadrul României.



Alexandru Usatiuc-Bulgăr

Prin aderarea lui Gheorghe Ghimpu, Valeriu Graur, Alexandru Șoltoianu, Mircea Druc și altor patrioți, organizația și-a extins și intensificat activitatea. Au fost create celule la Odesa, Kiev și Moscova. Pregătindu-se de primul congres, conducerea FNP a elaborat un raport, în care se insista asupra

comunității și unității etnice a românilor din dreapta și stânga Prutului, precum și necesitatea revenirii teritoriului dintre Prut și Nistru la Patria-mamă.

„*Poporul ce locuiește pe pământurile de peste Nistru și până la Tisa, apoi de la Dunăre și Marea Neagră și până la hotarele de nord ale României, în cele 10 provincii. Moldova, Basarabia, Bucovina, Muntenia, Oltenia, Banat, Crișana, Maramureș, Transilvania și Dobrogea este român, provenit din amestecul daco-romanilor, vorbește o singură limbă română, are aceleași obiceiuri și tradiții, cântă aceleași cântece, are aceleași jocuri și poartă aceleași costume naționale, cu toții fac parte din popoarele grupei latine și țara acestui popor este România*”.

Ideea unității românești este prezentă și în scrisoarea redactată de Comitetul Executiv al FNP, ce urma să fie trimisă, după congres, cetățenilor care împărtășeau același ideal. Adresându-se românilor din Basarabia și celor din nordul Bucovinei, aflați sub ocupație sovietică, autorii mesajului explicau fracturarea ce s-a produs în sânul poporului român și statutul politico-juridic deosebit al celor două facțiuni.

„*Poporul român, în ziua de azi, e dezbinat în două părți. Pe de o parte, românii din România (circa 20 de milioane), independenți din punct de vedere politic și economic, care înfloresc ca națiune și-și construiesc o viață cu adevărat frumoasă, și, pe de altă parte, românii din Basarabia și Bucovina (circa 6 milioane), copleșiți și subjugați de ruși, sunt amenințați să dispară prin rusificare și asimilare. Pentru a lupta împotriva colonialismului rusesc, pentru a-i salva pe românii din Basarabia și Bucovina de deznăționalizare (pentru a fi mai ușor rusificați și asimilați, ei sunt dezbinați de ruși în românii RSS Moldovenești, Bucovinei și regiunii Ismail), pentru a înlăptui marea dorință de secole a tuturor românilor de a se uni într-un singur popor și a forma o singură țară românească – România, în Basarabia și Bucovina a luat naștere Frontul Național Patriotic de Eliberare, care s-a întrunit la primul său congres*”.

Congresul FNP, la care, după datele anchetei, au participat 101 delegați, a discutat și aprobat proiectul



Alexandru Șoltoianu

de program și statutul Frontului Național Patriotic de Eliberare, a ales Comitetul Executiv al FNP de Eliberare al românilor din Basarabia și Bucovina de sub jugul rusesc.

○ Explică care au fost motivele ce au determinat apariția Frontului Național Patriotic în 1967 și de ce organizația a fost considerată un pericol de către autoritățile sovietice.

○ Identifică două argumente din text care definesc unitatea etnică și culturală a românilor a Frontului Național Patriotic și explică relevanța lor în contextul istoric al anilor '60.

○ Interpretează mesajul din scrisoarea Comitetului Executiv al Frontului Național Patriotic adresată românilor din Basarabia și Bucovina și explică ce obiective mobilizatoare urmărește.

Relația FNP cu autoritățile României. Întru realizarea obiectivelor formulate, Comitetul Executiv al Frontului Național Patriotic a încercat să obțină sprijinul României. În acest scop, la începutul anului 1969, membri ai FNP, Alexandru Șoltoianu, Mircea Druc etc., au vizitat ambasada României de la Moscova, solicitând sprijin întru materializarea proiectului patrioților basarabeni. Despre această acțiune a fost informat Ministerul de Externe de la București, iar la 5 februarie 1969, președintele Consiliului Securității Statului din RSR a trimis o scrisoare omologului său sovietic, Iuri Andropov, prin care îl informa că la Ambasada României de la Moscova s-au prezentat cetățeni sovietici, care „s-au exprimat în mod tendențios și dușmănos despre politica internă și externă a URSS”, iar unii dintre ei „au solicitat cu insistență sprijin în vederea ieșirii ilegale peste granița Uniunii Sovietice”.

În vara anului 1970, Alexandru Usatiuc, aflându-se într-o vizită privată la București, a solicitat audiență la președintele Consiliului de Stat Nicolae Ceaușescu, motivând că dorește să expună o „problemă foarte importantă”. După ce liderul comuniștilor români criticase invazia blocului Tratatului de la Varșovia împotriva Cehoslovaciei (1968), președintele României devenise idolul patrioților basarabeni. „Primăvara de la Praga” a trezit în sufletele patrioților basarabeni speranța revenirii la fiire.

Refuzat de audiența solicitată, a purtat discuții cu funcționari din cadrul Consiliului de Stat, explicându-le acestora cu amănuntul activitatea și scopurile FNP. La plecare, a lăsat un plic care conținea o scrisoare, adresată lui Nicolae Ceaușescu. Documentul denunța politica de deznaționalizare a românilor ba-

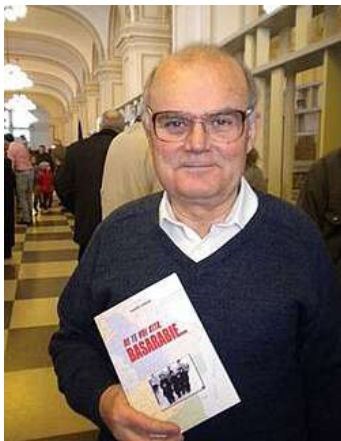
sarabeni de către autoritățile sovietice, solicitând autorităților de la București să intervină pentru a evita pierderea identității românești a basarabenilor. Autorul/autorii demersului insistau ca autoritățile române să solicite URSS restituirea imediată a Basarabiei, motivând că în acel moment existau condiții favorabile din punct de vedere politic, iar opinia publică era dispusă să sprijine un asemenea demers.

Din păcate, demersul patrioților basarabeni a fost interpretat de autoritățile române drept o diversiune a KGB-ului sovietic, lansată cu scopul de a testa loialitatea liderilor români, presonal a lui Nicolae Ceaușescu față de Moscova. Președintele Consiliului Securității Statului al RSR, Ion Stănescu, la indicația lui Nicolae Ceaușescu, a informat printr-o scrisoare șeful KGB-ului sovietic, Iuri Andropov, trimițând la Moscova și scrisoarea patrioților basarabeni. Astfel, liderii Frontului Național Patriotic au fost trădați de cei de la care ei așteptau sprijin și înțelegere.

Nicolae Ceaușescu abordează deschis problema Basarabiei și a nordului Bucovinei cu mare întârziere, abia la Congresul al XIV-lea al Partidului Comunist Român (20-25 noiembrie 1989), în contextul restructurării și democratizării societății sovietice, inițiate de către președintele Mihail Gorbaciov.

Radio Europa liberă - ziarul vorbit al românilor de pretutindeni. Printre acțiunile curajoase întreprinse de membrii FNP – unii încă studenți, alții intelectuali consacrați – se numără adresarea expedită la Radio Europa Liberă, în vara anului 1971, document în care membrii organizației își exprimau protestul contra politicii de deznaționalizare, rusificare și asimilare a românilor din Basarabia, Transnistria și nordul Bucovinei.

Autorii documentului constatau că drept rezultat al politicilor promovate de autoritățile sovietice, la sfârșitul erei staliniste, s-a ajuns la situația în care în spațiul basarabean era foarte greu să întâlnești vreun supraviețuitor, care să cunoască istoria neamului și adevărul despre originea limbii materne. În documentul emis se menționa că, actualmente, o bună parte a tineretului care a avut sau are fericirea de a face studii medii sau superioare înțeleg just aceste chestiuni. Problema consta în aceea, că tinerii bine orientați constituiau o picătură de apă în mare, de aceea autorii mesajului considerau că este necesară o uriașă și migăloasă acțiune de informare a maselor largi despre dificultățile și pericolul ce ne amenință permanent.



◀ Valeriu Graur, cel care a transmis la Radio Europa Liberă scrisoarea unui grup de tineri români basarabeni și bucovineni.

Dorind să sensibilizeze opinia publică mondială asupra genocidului promovat de regimul de ocupație sovietică în provinciile menționate,

autorii mesajului exprimau nedumerire că în emisiunile sale, postul de Radio Europa Liberă, ai cărui ascultători erau timp de cca un deceniu, evită evenimentele istorice ce s-au produs pe „meleagurile noastre”, excepție făcând conferința ținută în 1968 de la New York de către Anton Crihan, fost deputat în Sfatul Țării, cu ocazia împlinirii a 50 de ani de la Marea Unire, și emisiunile „prilejuite de apariția la noi, în coloniile Imperiului Rus, a unor cărți drept răspuns la tratarea isoriografiei moderne românești” a evenimentelor din 1918 și 1940.

În acest context, membrii FNP solicitau conducerii postului de Radio Europa liberă să includă în grila de programe emisiuni pentru românii din Imperiul Rus, sugerând un curs general de istorie a românilor, focusat în deosebi pe perioadele de cotropire rusească, dar și pe cele de acțiune românească, de exemplu, cele din anii 1918-1940 și 1941-1944.

○ Stabilește principalele acuzații aduse regimului sovietic în mesajul transmis de scrisoarea patrioților basarabeni către Nicolae Ceaușescu și soluția politică propusă de Frontul Național Patriotic pentru salvarea identității naționale a românilor basarabeni.

○ Pornind de la text, descrie relația dintre Frontul Național Patriotic și Radio Europa Liberă. Argumentează de ce organizația considera necesară implicarea postului de radio în informarea populației și ce tip de conținut solicita.

○ Evaluează strategia Frontului Național Patriotic de a apela atât la România, cât și la mass-media occidentală pentru a atrage atenția asupra situației românilor din URSS.

Arestarea și condamnarea conducerii FNP. După o perioadă de filare de cca un an și jumătate, la 13 decembrie 1971, a fost arestat Alexandru

Usatiuc-Bulgăr, conducătorul organizației, care la momentul reținerii se afla la un sanatoriu din Kislovodsk. La scurt timp, în ianuarie și martie 1972, au fost arestați Gheorghe Ghimpu și, respectiv, Valeriu Graur. Printr-o notă informativă, conducerea de partid de la Chișinău raporta superiorilor săi de la Moscova că la cei arestați au fost găsite și confiscate două mașini de dactilografiat, 9 exemplare, în limba română, ale Raportului prezentat la Congresul I al Frontului Național Patriotic, 8 exemplare ale hotărârii congresului, 9 exemplare ale programului organizației, proiectul unei scrisori către guvernul României, alte scrisori cu un conținut vădit tendențios, în opinia nomencluriștilor moldoveni, lista persoanelor din Moldova, persecutate de autoritățile sovietice, 5 mii de foi cu însemnări reprezentând conspecte ale unor lucrări și studii cu conținut istoric. În cercul membrilor și simpatizanților FNP circulau fotocopiile lucrărilor Karl Marx, *Însemnări despre români*, editată de Academia Română, București, 1964; Ștefan Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, apărută la Editura „Asociației Culturale Bisericești din Chișinău”, în 1923; broșura *Basarabia*, editată în Franța în anul 1926 și altele.

Președintele Comitetului Securității Statului P. Civerko, într-un raport prezentat la ședința Biroului CC al PCM (25 aprilie 1972), constata că dosarul FNP „poartă un caracter proromânesc, naționalist, periculos antisovietic”.

În fața anchetatorilor, membrii FNP au manifestat un comportament demn, nu s-au dezis de convingerile și acțiunile lor românești. Gheorghe Ghimpu, de exemplu, declara anchetatorului, la începutul anului 1972, următoarele: „În timpul când am făcut cunoștință cu Alexandru Usatiuc, eu, în baza condițiilor obiective, dar și în baza studierii multor izvoare istorice, am ajuns la concluzia că moldovenii din teritoriile fostei Basarabii și Bucovinei de Nord sunt în realitate români și că aceste teritorii nu trebuie să aparțină Uniunii Sovietice, ci trebuie să aparțină Patriei lor România. Român mă consider și eu”.

După un proces care a durat de la 10 decembrie 1971 până la 13 iulie 1972, Curtea Supremă de Justiție din RSSM i-a condamnat pe Alexandru Usatiuc-Bulgăr, Gheorghe Ghimpu și Valeriu Graur la 7, 6 și, respectiv, 4 ani privațiune de libertate în lagăre de muncă cu regim sever. Suplimentar, Alexandru Usatiuc-Bulgăr a fost condamnat și la 5 ani de exil în Siberia.

În august 1972, aceeași instituție judiciară a condamnat la 6 ani de privațiune de libertate în lagăr de muncă cu regim sever și 5 ani deportare în Siberia pe patriotul Alexandru Șoltoianu. Acesta a fost acuzat de faptul că a organizat Asociația studenților moldoveni care studiau la instituțiile de învățământ superior din Moscova și intenționa să creeze organizația antisovietică cu caracter subversiv „Renașterea Națională a Moldovei”, sub masca comunităților studenților moldoveni, care au studiat în instituțiile de învățământ superior din Moscova, Leningrad, Kiev, Odesa, Harkov, Lvov, Cernăuți, Ismail și din alte orașe. A suportat ororile închisorilor sovietice timp de 14 ani, fiind eliberat abia în 1986.

La adunarea activului republican de partid (24 aprilie 1973), prim-secretarul CC al PCM Ivan Bodiul, condamnând activitatea celor „patru antisovietişti înrăiți”, se arăta revoltat de faptul că nimeni dintre cei în fața cărora timp îndelungat aceștia și-au exprimat deschis „viziunile lor dușmănoase” (lectori la instituțiile de învățământ superior, lucrători, ingineri-tehnici, oameni de creație etc.), „nu s-au indignat și nu au ridicat vocea condamnării”.

○ **Explică ce relevă lista materialelor confiscate de KGB despre natura activității Frontului Național Patri-**

otic și motivațiile autorităților sovietice de a considera organizația „periculoasă”.

○ **Pornind de la declarația lui Gheorghe Ghimpu, analizează argumentele identitare pe care acesta le formulează în fața anchetatorilor. Explică de ce această poziție era considerată subversivă în contextul RSS Moldovenești.**

Reabilitarea liderilor FNP. Prin hotărârea Plenu-ului Judecătoriei Supreme a RSS Moldova din 24 septembrie 1990, acțiunea penală în privința lui Alexandru Usatiuc-Bulgăr și Gheorghe Ghimpu a fost stinsă din lipsa componentelor infracțiunii, curajoșii luptători fiind reabilitați pe deplin.

Pe 23 august 2010, printr-un decret al președintelui Republicii Moldova, Alexandru Usatiuc-Bulgăr, Gheorghe Ghimpu și Valeriu Gaur, liderii Frontului Național Patriotic, au fost decorați post-mortem cu „Ordinul Republicii” – distincție de stat supremă a Republicii Moldova, care se conferă pentru merite excepționale în toate domeniile de activitate întru binele Patriei și al omenirii.

○ **Analizează ce mesaj transmite statul Republica Moldova prin aceste acte și în ce măsură ele contribuie la restabilirea adevărului istoric și a memoriei colective.**

STUDIU DE CAZ



Gh. Ghimpu arborează tricolorul românesc pe sediul Parlamentului Republicii Moldova. 27 aprilie 1990

Gheorghe Ghimpu – luptătorul neîngenuncheat

„Mă mândresc cu faptul că n-am mințit nicicând poporul, ci m-am străduit să-i spun întotdeauna adevărul, că n-am dăruit biserici și credințe, că n-am plecat orbește capul în fața greutăților, răuvoitorilor și cotorpitorilor, că am muncit viața întreagă în sudoarea frunții, punând umărul acolo unde era necesar pentru Neam și Țară”.

(Gheorghe Ghimpu)

Născut la 26 iulie 1937, în satul Colonița, județul Lăpușna, Regatul României. A studiat la Facultatea de Fizică și Matematică, Institutul Pedagogic din Tiraspol, pe care a absolvit-o în 1960. Sergiu Miron, profesorul său de matematică, mărturisea că în timpul studiilor tânărul se interesa nu doar de știința reală, dar și de istoria neamului.

„Era un student excelent, învăța foarte bine la toate obiectele. În particular discutam chestiunile din istoria neamului. Îmi povestea că aceasta îl interesează mai mult chiar decât propria teză de doctorat”. Fiind angajat la Institutul Politehnic din Chișinău, în discuțiile cu colegii, „sistematic exprima născociri răutăcioase, calomnioase în adresa politicii PCUS și a guvernului sovietic pe problema națională” (aprecierea aparține organelor de control ale partidului comunist), pentru aceste convingeri fiind exclus din rândurile candidaților în membri PCUS (1969). A făcut studii de doctorat la Institutul de Fizică Biologică al Academiei de Științe al URSS (Moscova, 1970-1971).

Pentru convingerile sale naționale românești și pentru participarea la fondarea Frontului Național Patriotic din Basarabia și nordul Bucovinei, în 1972, a fost condamnat de organele represive sovietice la șase ani de privațiune de libertate, fiind deținut în lagărele de muncă silnică din Mordovia și regiunea Perm. Revenit la baștină, după „eliberarea” din Gulag (1978), este marginalizat, interzicându-i-se orice activitate pe făgaș pedagogic. Odată cu proclamarea restructurării, se încadrează activ în mișcarea de renaștere națională și democratizare a societății. La Congresul I al Frontului Popular din Moldova este ales secretar responsabil al Sfatului și membru al Comitetului Executiv al FPM. La 17 aprilie 1990, este confirmat ca deputat în Parlamentul Republicii Moldova (1990-1994), ulterior, fiind ales secretar al Parlamentului Republicii Moldova. A rămas în memoria colectivă ca patriotul care, la 27 aprilie 1990, a dat jos de pe clădirea Sovietului Suprem al RSS Moldovenești drapelul sovietic (roșu-verde-roșu) și a arborat tricolorul național (albastru-galben-roșu), aprobat de legislativ ca Drapel de Stat al RSS Moldovenești. Ulterior, a votat Declarația de Suveranitate (23 iunie 1990) și Declarația de Independență a Republicii Moldova (27 august 1991). Autor al proiectelor de lege privind reabilitarea victimelor regimului totalitar de ocupație și despre controlul de stat. A publicat numeroase articole politice și de atitudine civică în presa periodică din Republica Moldova și România. Este autorul cărții *Conștiința națională a românilor moldoveni*, (Chișinău, 1999, 2002), lucrare în care a demonstrat, cu argumente științifice irefutabile, originea etnică a populației băștinașe din Basarabia și perpetuarea în spațiul dintre Prut și Nistru a unei vii conștiințe naționale, alimentată de evenimentele istorice prin care a trecut de-a lungul timpului neamul românesc. Pronunțându-se pe marginea lucrării, un cunoscut ziarist de la Chișinău scria: „Dacă după citirea acestei lucrări se mai găsește vreun rătăcit care va zice că nu-i român, să știi că el e fiul măgăriței”. A fost președintele Asociației Victimelor Regimului Comunist de Ocupație și a Veteranilor de Război ai Armatei Române, transformată în Partidul Național Român, prin decizia Congresului al IV-lea din 11 iunie 2000. A decedat la 13 noiembrie 2000, în urma traumelor suferite într-un accident rutier întâmplat în dimineața zilei de 27 octombrie 2000, când se deplasa cu automobilul spre comuna Târnova, jud. Edineț, unde urma să se întâlnească cu un grup de veterani ai Armatei Române. Este înmormântat în Cimitirul Central Ortodox din Chișinău. Pe piatra funerară sunt inscripționate cuvintele: „*Ne vom salva doar revenind la românism și realizând reîntregirea neamului românesc*”.

- Analizează rolul lui Gheorghe Ghimpu în mișcarea de renaștere națională din RSS Moldovenească și Republica Moldova.
- Determină minimum trei argumente care demonstrează caracterul său de „luptător neîngenuncheat”, raportând faptele prezentate la contextul politic și represiv sovietic.

DOCUMENTE

D1. Din conținutul scrisorii expediate pe adresa Postului de Radio Europa Liberă de către un grup de tineri din Basarabia, nordul Bucovinei și Transnistria. Anul 1971

Vă solicită atenția un grup de tineri – unii încă studenți, alții foști studenți – din mai multe părți ale Basarabiei, Bucovinei de Nord și Transnistriei – străvechi teritorii românești trunchiate de la scumpa Patrie – mamă, România, aflate azi (și cine știe cât timp se vor afla) sub cea mai crudă și despotică tiranie pe care o cunoaște omenirea – mult prea șovină cizmă rusească. Toți ne-am născut, ne-am petrecut copilăria și adolescența într-un complet întuneric în ceea ce privește conștiința de limbă, Patrie, de origine a limbii și a neamului, de istorie adevărată a neamului nostru etc...

În ultimii vreo 10 ani, pe cât ne permit condițiile, ascultăm și postul Domniilor Voastre de radio. Dar, spre totală noastră nedumerire, audiind știrile, programele politice, radiomagazinele și alte emisiuni, rămânem cu părerea că evenimentele de pe meleagurile noastre, cu cele vreo 3-4 milioane de români, din motive pe care nu le putem înțelege, sunt aproape complet date uitării.... În cele ce urmează ne vom opri pe scurt la situația românilor din URSS, la locul lor în societate, la evoluția culturii lor naționale, toate mulțămite „grijii părințești” a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, a guvernului URSS și „ajutorului frățesc” din partea marilor popoare rus, ucrainean și belorus.... De la bun început, „eliberatorii”, ca să-și înlesnească realizarea scopului de exterminare a românilor din Imperiul Rus, fără a întreba poporul băștinaș, au împărțit teritoriul românesc în câteva părți: Bucovina de Nord, Transcarpatia, nordul și sudul Basarabiei și o parte din Transnistria le-au alipit la Ucraina, iar, pentru a induce în eroare opinia publică mondială, centrul Basarabiei și altă parte a Transnistriei le-au numit Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Concomitent „frații” au născocit o limbă și o nație nouă – moldovenească... După ce teritoriile românești cotopte au fost împărțite în trei părți (fără acordul nostru),

Kremlinul s-a străduit ca absolut în toate ramurile – industrie, agricultură, cultură, învățământ, medicină, sport – să instaleze în posturile de conducere copiii săi, care să continue politica de asimilare a popoarelor neruse, începută de țarism. Din 1941 și până azi toți prim-secretarii CC al PCM, președinții Sovietului Suprem ai RSSM au fost și sunt străini neamului nostru.... Majoritatea covârșitoare a miniștrilor RSSM sunt venetici... De asemenea, sunt venetici directorii, șefii secțiilor de cadre, inginerii, și șefii aproape ai tuturor uzinelor și fabricilor.

În posturile de conducere mai nimeresc și acei români care s-au vândut rușilor (în majoritatea cazurilor, ei sunt din partea stângă a Nistrului), cei care s-au căsătorit cu femei venetice..., cei care nutresc dragoste și stimă față de tot ce-i rusesc și manifestă ură sau cel puțin indiferență față de tot ce-i românesc... Iată, domnilor, care-i situația...

Sursa: *Cugetul*. Revistă de Istorie și Cultură, nr. 3 (31), 2006, p. 9-11.

○ Analizează fragmentul din scrisoarea adresată Postului de Radio Europa Liberă și identifică principalele probleme semnalate de autorii acesteia.

○ Plasează documentul în contextul anului 1971 și explică, într-un text argumentativ de ce adresarea la un post de radio occidental reprezenta o formă de protest și rezistență.

D2. Fragment din Memoriul Comitetului Securității Statului adresat Comitetul Central al Partidului Comunist a Moldovei Cu privire la comportamentul incorect al persoanelor conștiente de activitățile antisovietice ale lui Usatiuc A.V., Ghimpu Gh. T., Graur V.V. și Șoltoianu A.A.

Comitetul Securității Statului raportează CC al PC a Moldovei despre încheierea anchetei și rezultatele procesului judiciar asupra Usatiuc, Ghimpu, Graur și Șoltoianu, care încercau să creeze organizațiile antisovietice sub denumirea „Frontul Național-Patriotic” și „Renașterea Națională a Moldovei”, pentru a lupta cu orânduirea existentă în URSS, pentru separarea Moldovei și a unei părți a Ucrainei de Uniunea Sovietică. Prin cercetare și în judecată a fost stabilit că, pe parcursul anilor 1967-1971, persoanele sus-menționate se ocupau cu activitatea organizațională antisovietică, îndreptată spre crearea ilegalității antisovietice în Moldova. Cu acest scop, selectau persoane din rândurile intelectualității, care puteau, după proiectul lor, să intre în organizația antisovietică creată de ei, mizând pe cei reperați înaintea pentru activitatea antisovietică, persoane politice instabile sau pedepsite în ordin administrativ și partinic pentru diferite încălcări și abuz în serviciu.

Președintele Comitetului Securității Statului P. Civerko

Chișinău, 12 octombrie 1972

Sursa: Ruslan Șevcenco, *Rezistența anticomunistă în RSS Moldovenească*, Chișinău, 2022, p. 185-192.

○ Determină care erau scopurile organizațiilor antisovietice „Frontul Național-Patriotic” și „Renașterea Națională a Moldovei”.

○ Determină ce segmente ale populației urmau a fi atrase în organizațiile antisovietice „Frontul Național-Patriotic” și „Renașterea Națională a Moldovei”.

EVALUAREA CUNOȘTIINTELOR ȘI COMPETENȚELOR

○ Explică legătura dintre apariția postului de Radio Europa Liberă, activitatea Frontului Național Patriotic și manifestările de disidență din RSS Moldovenească la sfârșitul anilor '60 – începutul anilor '70.

○ Analizează cauzele posibile ale tăcerii publice în societățile totalitare și consecințele acesteia pentru evoluția rezistenței naționale.

○ Argumentează în ce măsură represiunile politice din anii 1971-1972 pot fi interpretate ca o reacție la afirmarea identității naționale.

ACTIVITATE INDIVIDUALĂ

○ Redactează un text argumentativ în care, valorificând definițiile noțiunilor de conștiință națională, disident, trădare și venetic, să explici de ce autoritățile sovietice au perceput Frontul Național Patriotic drept o amenințare gravă la adresa stabilității și legitimității regimului totalitar.

ACTIVITATE ÎN GRUP

○ Realizați un dosar istoric digital dedicat procesului de reabilitare juridică și recunoaștere oficială a liderilor Frontului Național Patriotic – Alexandru Usatiuc-Bulgăr, Gheorghe Ghimpu și Valeriu Graur, care să includă următoarele compartimente: contextul istoric, reabilitarea juridică din anul 1990, decorarea post-mortem, profilurile biografice ale liderilor FNP și semnificația istorică și civică a reabilitării.

IV.9. LIBERTATEA NAȚIONALĂ ÎNCĂTUȘATĂ. MANIFESTUL FRONTULUI PATRIOTIC DIN MOLDOVA (1984)



DATE CRONOLOGICE

Vara anului 1984 – lansarea Manifestului Frontului Patriotic din Moldova

1999 – apariția cărții de memorii a lui Ivan Bodiul, fost prim-secretar al CC al Partidului Comunist a Moldovei

2003 – apariția cărții „Bătălia pentru demnitate”, autor – Vasile Vișcu

JURNAL ISTORIC

„Noi trăim de sute de ani pe pământul moldovenesc, moștenit din moși-strămoși, însă suntem mereu conduși de **venetici** și **străini**. Astăzi suntem umiliți de presiunea organelor de partid și de stat, siliți să vorbim în limba rusă, care este străină neamului nostru.

Cine sunt acei care ne conduc? În majoritate, ruși, ucraineni și reprezentanți ai altor națiuni, care au venit aici nechemăți și au devenit o povară în calea noastră spre **libertate națională**. Din componența secretarilor comitetelor orașenești și raionale de partid peste 70% sunt ne-moldoveni, la ministere și comitetele de stat – 80-90% din angajați sunt ne-băștinași. Oriunde te-ai adresa în limba moldovenească, ți se răspunde în limba rusă. Aproape niciunul din **venetici** nu dorește să însușească limba moldovenească. Cât timp vom răbda această rușine națională?

Fragment din Manifestul Frontului Patriotic din Moldova,
autor – Vasile Vișcu (1984)

○ Explică rolul limbii, apartenenței etnice și al accesului la putere în construirea discursului de protest și afirmare națională.

DICȚIONAR ISTORIC

Asimilare – proces de preluare a culturii, obiceiurilor, datinilor, tradițiilor, portului și limbii majorității de către un individ, o grupă de indivizi sau o minoritate a populației, în rezultatul căruia are loc pierderea trăsăturilor inițiale, caracteristice minorității respective.

Bilingvism – fenomen de utilizare de către aceeași persoană a două limbi diferite; situație în care un vorbitor sau un grup social folosește în mod curent două limbi diferite.

Populație autohtonă – populația originară a unui anumit teritoriu, care are o prezență istorică continuă în acel spațiu și, respectiv, are o limbă, cultură, istorie, tradiții etc. comune.

Popor sovietic – comunitate istorică, socială și internațională de oameni, care au un teritoriu comun, o economie comună, o cultură socialistă în conținut, o uniune statală (URSS) și un scop comun – construirea comunismului.

Libertate națională – libertatea unui stat, unei națiuni de a se autoadministra și a se autoconduce, fără niciun amestec din afară.

Identitate națională – ansamblu de elemente (date) esențiale care particularizează și definesc o națiune, un stat.

Băștinaș – persoană care se află din moși-strămoși pe pământul pe care locuiește.

Străin – persoană care face parte din populația altei țări decât aceea în care se află sau trăiește.

Manifestul Frontului Patriotic din Moldova. Atitudinea discriminatorie a regimului totalitar comunist față de istoria, limba și cultura națională a populației băștinașe a constituit o componentă importantă a politicilor statului sovietic. Fenomenul a căpătat proporții îngrijorătoare, încât și unele persoane din eșalonul de vârf al puterii comuniste din RSS Moldovenească s-au postat în opoziție față de cursul oficial. În vara anului 1984, când autoritățile comuniste se pregăteau să marcheze împlinirea a 60 de ani de la formarea RSS Moldovenești și constituirea Partidului Comunist al Moldovei, și întreaga nomenclatură de stat și de partid era angajată într-un program propagandistic de proporții, Vasile Vișcu, deținând înalte funcții de stat și de partid - vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al RSS Moldovenești, responsabil de domeniile comerț, deservire socială și bănci, membru al Comitetului Central al Partidului Comunist din Moldova, deputat în Sovietul Suprem al RSSM - a lansat clandestin un manifest politic (o foaie volantă cu conținut antisovietic), prin care cerea să fie promovate în funcții de conducere cadre naționale; să fie stopată rusificarea moldovenilor; „limbii moldovenești” să i se confere statut de limbă oficială în RSSM; să fie retrocedate RSS Moldovenești teritoriile moldovenești, încorporate abuziv și ilegal în componența RSS Ucrainene, în 1940.

Peste ani, Vasile Vișcu avea să mărturisească: „Ideea a mocrnit în mine mulți ani. Am împărtășit-o mult mai târziu colegului meu de studii la Lvov, Valentin Moreac, un moldovean din satul Burlănești, Edineț. Textul apelului l-am formulat singur, în vreo trei luni. Apoi m-am gândit că cineva trebuie să-l redacteze și să-l multiplice. Eram conștient de riscul la care m-am expus.

Pe atunci, KGB-ul urmărea tot ce mișca în Moldova. În societate exista deja o revoltă împotriva dictaturii comuniste și pe acest fundal am conceput Manifestul antisovietic ca un apel din partea Frontului Patriotic al Moldovei, deși Frontul era o organizație simbolică, frontul era în sufletul meu.

Acționez pe cont propriu, dar aveam suficientă informație că în mediul scriitorilor, al cadrelor didactice domină aceeași stare de spirit. Prin urmare, un Front de Renaștere Națională, de promovare a limbii materne la nivel statal era foarte posibil. Lipsea doar un semnal, o scânteie”.

Lansat în numele Frontului Patriotic din Moldova, care se preconiza să fie creat în termen de câteva luni, manifestul a fost pregătit într-un tiraj de cel puțin o

sută de exemplare, dar a fost difuzat în câteva zeci de exemplare. Autorul manifestului miza pe un larg sprijin social, făcând apel la studenți, tineri, cadre didactice din școli, tehnicumuri, instituții de învățământ superior, medici, scriitori etc. Apelul a fost trimis scriitorilor Andrei Lupan, Pavel Boțu, Grigore Vieru. Curios, dar autorul miza și pe sprijinul unor lucrători de partid, în acest scop, manifestul fiind trimis la comitetele raionale de partid din Hâncești, Nisporeni, Criuleni. Fusese elaborat și mecanismul de răspândire a mesajului: fiecare din cei care primeau manifestul trebuia să-l transcrie în zece exemplare și să-l trimită „celor mai apropiați prieteni, adevărați patrioți ai neamului nostru”.

În foaia volantă lansată, omul de stat și demnitarul de partid Vasile Vișcu condamna procesul de deznăționalizare și rusificare a românilor moldoveni care căpătase proporții îngrijorătoare și avea consecințe distrugătoare. „Copii noștri însușesc prost limba maternă, fiind siliți să facă studiile în școli, tehnicumuri și instituții superioare de învățământ în limba rusă. În Chișinău astăzi există oficial numai opt școli naționale, celelalte 80 sunt sau numai ruse sau moldo-ruse, directorii și pedagogii fiind în majoritatea lor vorbitori de limbă rusă. La Bender și Tiraspol există numai câte o școală cu predare în limba moldovenească, iar la Râbnîța – niciuna...”

Fiind la curent cum era abordată problema națională în alte republici unionale (de exemplu, Armenia, Georgia, republicile baltice), Vasile Vișcu îndemna moldovenii să ceară insistent respectarea drepturilor lor naționale: „să ne unim cu toții noi, moldovenii, și să declarăm deschis drepturile noastre la folosirea limbii materne în organele de partid și de stat, creșterea rețelei de școli naționale la orașe și retrocedarea pământurilor strămoșești”.

Dar, precum era firesc, regimul avea pretutindeni informatori, turnători. Una dintre persoanele care a participat la dactilografierea textului a pus la dispoziția organelor KGB câteva exemplare ale manifestului. Timp de aproape un an, din iulie 1984 până în aprilie 1985, activând în continuare în funcția de membru al guvernului, Vasile Vișcu a fost filat de KGB, cu scopul de a descoperi rețeaua conspirativă a temerarului patriot. Dar ... s-a dovedit că demnitarul acționa de unul singur, era unicul luptător al imaginarului front patriotic.

○ **Identifică în manifestul redactat de Vasile Vișcu principalele revendicări politice și culturale formulate.**

○ Argumentează de ce lansarea manifestului poate fi considerată un act de curaj civic și de rezistență antitotalitară.

○ Elaborează o schemă logică care să ilustreze modul de difuzare și multiplicare a manifestului, explicând de ce această strategie era necesară în condițiile regimului comunist.

Arestarea și condamnarea liderului imaginarii Front Patriotic din Moldova. Acțiunea patriotică a lui Vasile Vișcu a trezit furia autorităților, care, de fapt, erau colegii lui de lucru din organele de partid și cele de stat. Ostilitate deosebită a manifestat Victor Smirnov, secretarul doi al CC al PCM, trimisul special al Kremlinului. Monitorizarea îndelungată a activității demnitarului de stat s-a soldat cu acumularea unui material „compromițător”, care ulterior a fost folosit pentru instrumentalizarea unui dosar penal, evitând problemele semnalate în manifestul politic lansat de Vasile Vișcu.

La 9 aprilie 1985, Vasile Vișcu a fost demis din funcțiile ce le deținea, totodată, fiind exclus din partid, iar a doua zi a fost arestat. Cercetările au durat un an, fiind declarat „vinovat de luare de mită”. Ancheta și respectiv, instanța de judecată a eludat componenta politică și cea națională a „infracțiunii”. Examinarea acestora l-ar fi transformat pe Vasile Vișcu într-un di-

sident politic, într-un erou național, lucru absolut nedorit de puterea de la Moscova, dar și de conducerea de la Chișinău. Cazul a fost examinat de un complet de judecată adus de la Judecătoria Supremă a URSS, cu implicarea presei și televiziunii locale și unionale, Vasile Vișcu fiind condamnat la 14 ani de privațiune de libertate cu confiscarea averii și cu retragerea pe timp de 5 ani a dreptului de a ocupa posturi de conducere. Și-a ispășit pedeapsa la 3 000 km de casă, într-o închisoare cu regim strict din Nijnii Taghil, regiunea Sverdlovsk, Federația Rusă, unde a lucrat la o uzină de producere a tancurilor.

A cunoscut ororile detenției, din fericire, numai 7 ani. Reducerea termenului la jumătate a fost o consecință a prăbușirii Uniunii Sovietice și căderii regimului comunist. Revenit la baștină, prin decret prezidențial, a fost grațiat, a solicitat reexaminarea cazului, dar Curtea Supremă de Justiție a RSSM a lăsat în vigoare sentința pronunțată în 1986 de Judecătoria Supremă a URSS.

○ Analizează modul în care autoritățile sovietice au deturnat sensul politic al acțiunii lui Vasile Vișcu, substituind cauza reală cu o acuzație penală de „luare de mită”.

○ Redactează un text argumentativ în care să evidențiezi consecințele represiunii asupra destinului personal și profesional al lui Vasile Vișcu.

STUDIU DE CAZ

Vasile Vișcu – pilon al demnității naționale

S-a născut la 7 mai 1940, în satul Chetrosu, raionul Drochia. A studiat la Institutul Comercial-Economic din Lvov, în 1975 a absolvit Școala superioară de partid de pe lângă CC al PCUS. Între anii 1962 și 1979 a activat în organele comsomoliste și de partid din RSSM. A deținut funcțiile de șef al Secției propagandă și agitație a CC al PCM (1976-1979), președinte al Conducerii cooperăției de consum din RSSM (1979-1981), vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al RSSM (1981-1985). A fost ales deputat în Sovietul Suprem al RSSM (1980-1985, două legislaturi). Om de stat, doctor în economie, luptător pentru idealurile naționale. În vara anului 1984, din numele „Frontul Patriotic din Moldova”, a lansat un manifest politic în care cerea legiferarea „limbii materne” drept limbă de stat în RSSM, accesul cadrelor naționale la toate posturile-cheie de conducere, aborda și alte probleme ale dezvoltării naționale a moldovenilor. Învinuit de „abuz de putere și conducere a unei grupări criminale”, a fost exclus din partid, iar, la 10 aprilie 1985, a fost arestat și ulterior condamnat la 14 ani privațiune de libertate, fiind deținut politic în închisoarea cu regim sever din Nijni Taghil, Federația Rusă.

Spiritul sănătos de viață și bazele formării intelectuale i-au fost altoite încă în familie, de mama sa, Domnica, pe care a venerat-o, așa precum a făcut în versuri nemuritoare marele nostru poet Grigore Vieru. Ambii au avut o copilărie aproape identică, înfruntând greutățile vieții din anii postbelici doar alături de mama, fiindcă tații lor, bărbați în floarea vârstei, din cauza războiului, au rămas să zacă în „pământ străin”, vorba poetului. „De mic copil am avut o preocupare deosebită și o dragoste aparte pentru cuvântul rostit în limba mamei, pentru claritatea și expresivitatea unei fraze spuse, pentru profunzimea gândului exprimat corect și eficace, cu cuvinte simple. Am fost și rămân un admirator pasionat și căutător neobosit de maxime, care reprezintă pentru mine un reper puternic de menținere a optimismului nesecat și a spiritului sănătos de viață în condițiile vitrege de astăzi”, mărturisea mai târziu Vasile Vișcu.



Studenti moldoveni la instituțiile de învățământ superior din orașul Lvov, Ucraina. Octombrie 1957. Primul rând, primul din dreapta – Dumitru Holbau, rândul trei, al doilea din stânga – Vasile Vișcu, în centru – renumitul țambalagiu moldovean Victor Copacinschi, aflat în turneu la Lvov

Anii de studenție de la Lvov – important centru istoric, spiritual și cultural – situat la granița Ucrainei cu Polonia și Ungaria, cunoștințele acumulate în sălile de curs și bibliotecile din oraș, dar și timpul liber petrecut în compania tinerilor din aproape toate părțile fostei Uniuni Sovietice – ucrainenii, rușii, bielorușii, maghiarii, kalmâcii, evreii și chiar iakuții – i-au fost o experiență unică de formare și afirmare a propriei identități naționale. În comunitatea studențească multiethnică din acest oraș și-a prezentat cu demnitate ego-ul personal, dar și patria sa – Moldova. În scopul auto-perfecționării în sens cultural și spiritual, menținerii identității naționale, la inițiativa lui Dumitru Holban, student la Institutul de Veterinărie și Zootehnie, unul dintre cei mai mari sufletești și inteligenți prieteni ai săi, tinerii din Moldova au înființat Asociația studenților moldoveni de la instituțiile de învățământ superior din Lvov, membri ai căreia, la început, au devenit peste 30 de persoane. Asociația a devenit nu doar un laborator de creație artistică, ci și o platformă fecundă de comunicare între oameni și de exersare a aptitudinilor manageriale.

În cadrul Asociației, tânărul Vasile Vișcu s-a manifestat ca un bun organizator, un virtuos dansator și iscusit interpret de muzică populară. Cântecul și dansul popular apropiat și încălzeau inimile și sufletele tinerilor, deschideau perspectiva de interacțiune umană. „Cântecele și romanțele românești trăiesc în sufletul meu din copilărie. Aș spune, chiar am observat un fenomen aparte. Din momentul când le auzeam prima dată la Radio România, aveam impresia că le cunosc de undeva, atât de aproape de suflet îmi erau! Într-adevăr, prin 1966-1970, la petreceri, eram un interpret de romanțe neîntrecut, mai ales cu romanțele *„Iar mai zi-i, măi, din viaară, că mi-i drag să joc”*, *„La umbra nukului bătrân”*, *„De ce nu-mi vii”*, *„Să-mi cânti, cobzar bătrân, ceva”*, iar de prin 1998 am prins la inimă, de la prima audiere, la Brașov, în compania regretatului Nicolae Costin și a Primarului de București Crin Galaicu, romanța *„Săraca inima mea, iar o prins a mă dure”*, pe care am cântat-o chiar, ultima dată, la o petrecere, pe 18.01.09, la 80 de ani ai colegului meu de studii din Soroca, Grigore Grama (când ne-am cunoscut eu aveam 14 ani, iar el era însurat și avea deja 26 de ani!). Astfel, tema romanțelor pentru mine e una deosebită, care îmi trezește totdeauna emoții...”

Peste ani, analizând parcursul vieții sale, pline de zbucium, Vasile Vișcu avea să mărturisească că „principiile demnității naționale însușite în anii tinereții au plămădit în mine o forță spirituală extraordinară de puternică ce m-a salvat în cele mai grele cumpene ale vieții”. A păstrat în suflet valorile naționale și atunci când a ajuns să dețină înalte funcții de partid și de stat. În cartea sa, *Bătălia pentru demnitate* (Chișinău, 2003), relatează următorul epizod: „Ajunul Anului Nou 1970. Mi-e dor de colindele de la baștină, satul Chetrosu, Drochia. Îmi vine ideea să organizăm, din inițiativa Comitetului orașenesc al comsomolului, câteva grupuri de colindători, cu colaci, cu buhai, cu bici și zurgălăi, care ar colinda nu numai pe străzile și prin magazinele orașului, ci chiar personal pe membrii guvernului. Zis și făcut. Îi previn pe șeful guvernului de atunci, Petru Pascari, ministrul Agriculturii, Alexandru Negru-Vodă, și alții să aștepte în birourile lor, pe 1 ianuarie 1970, urătorii, să gătească niște colaci și cadouri... Revenirea la tradițiile naționale a provocat în societatea chișinăuiană revelație, entuziasm și bucurie sinceră. Însă, peste câteva zile, sunt chemat la al doilea secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist, Serghei Șcelkunov, și mi se aplică o „săpuneală aspră”, pentru faptul că impun tineretul să revină la „tradițiile arhaice populare, depășite de timp”. Tac și înghit, dar nu renunț la convingerile mele, fiind sigur că regimurile politice se perindă, dar tradițiile populare sunt nemuritoare”.

S-a stins din viață la 20 mai 2010, la vârsta de 70 de ani, fiind înmormântat la Cimitirul Central Ortodox din Chișinău. În necrologul semnat de o seamă de oameni de știință și cultură se menționa, între altele, că „deținutul politic Vasile Vișcu a ieșit totuși învingător din confruntarea cu teroarea istoriei: a supraviețuit GULAG-ului sovietic, a intrat în istorie drept singurul moldovean, demnitar de stat de rang înalt, care a avut curajul să facă agitație antisovietică în apărarea conaționalilor săi, a intrat în istorie ca autor al sloganului „Unire, moldoveni!” cu care-și încheia în 1984 „Manifestul politic”, ca personalitate temerară și vizionară a anticipat cu patru ani Renașterea Națională din anul 1989”.



Politica națională a PCUS în viziunea lui Ivan Bodiul, prim-secretar al CC al Partidului Comunist al Moldovei (1961-1980)

În calitate de prim-secretar al PCM, Ivan Bodiul s-a remarcat ca un adept fervent al politicii de rusificare a populației băștinașe și de prigonire a identității naționale românești. „Stăpânul Moldovei” a fost părtașul invitării specialiștilor alogeni din cele mai îndepărtate colțuri ale Uniunii Sovietice în detrimentul angajării în câmpul muncii a specialiștilor autohtoni care, la rândul lor, erau tri-

miși în mod organizat în Siberia și în alte regiuni ale URSS (în special din cuprinsul Federației Ruse).

Această rocadă a cadrelor se făcea cu scopul de a schimba structura etnică a populației.

A persecutat oamenii de creație, a susținut ampla campanie de falsificare a adevărului științific despre limba română și istoria națională.

După guvernarea autoritară de aproape două decenii a lui Ivan Bodiul, republica a rămas fără intelectualitate națională, lucru pe care îl recunoaște fostul lider de partid în memoriile sale.

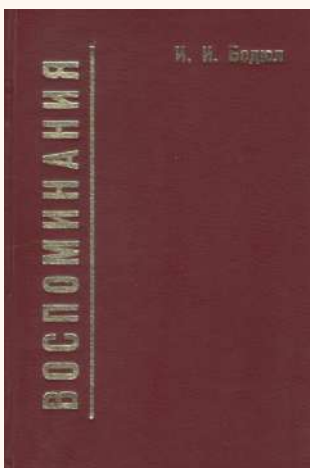
„Rușii veniți la muncă permanentă în republicile și regiunile unionale nu erau obligați să cunoască limba, cultura, istoria meleagurilor în care se stabileau. Localnicii erau datori să se conformeze cadrelor rusești. Mai mult chiar, această politică oficială făcea ca **populația autohtonă** să tindă spre cunoașterea mai curând a limbii ruse decât a limbii materne, pierzându-și astfel **identitatea națională**.

Această stare de lucruri era încurajată și de politica guvernamentală privind politica națională, politică orientată către formarea unei comunități unice – **poporul URSS**. Voit sau nevoit, națiunile degradau.

Asimilarea a ajuns atât de intensă, încât tot mai mulți copii din școlile Moldovei învățau limba rusă nu atât din impunere, cât din dorința benevolă a părinților.

Aceste tendințe au început să predomină în limba vorbită, în cea scrisă, în munca de secretariat și în practica cotidiană. Publicitatea, anunțurile, denumirile de orice fel, inclusiv al străzilor, gospodăriilor, lista prețurilor din magazine, chiar și denumirile jucăriilor – totul se exprima în limba rusă.

Stipulările constituționale privind respectarea **bilingvismului** moldovenesc-rus erau ignorate atât în documentația oficială, cât și în acțiunile oficiale de rang statal. Adunările decurgeau, de regulă, în limba rusă, acest lucru înfăptuindu-se chiar și în localitățile cu populație exclusiv moldovenească.



Cadrelle de conducere de naționalitate moldovenească, bine cunoscătoare a limbii materne, își scriau dispozițiile, ordinele, indicațiile în limba rusă. Când încercau să întocmească aceste acte în limba moldovenească, parcă erau nesiguri, se îndoiau că le fac bine”.

Fragmente din cartea *Amintiri*, apărută în limba rusă, la Tiraspol, în anul 1999, autor – Ivan Bodiul, prim-secretar al CC al Partidului Comunist al Moldovei (1961-1980)

„După arestare și proces am trăit timp de aproape doi ani într-o stare de profundă disperare și depresie. Nu doar din motiv că mi s-a dat acel enorm termen de detenție după ce muncisem cinstit 25 de ani în structurile superioare ale statului, ale partidului și comsomolului, dar și pentru că am conștientizat farsa politică a fostului regim comunist, care iniția în permanență campanii de „purificare”, ultima fiind cea din 1985-1986, fiind prin cruzime una dintre cele mai tragice după cea din anul 1937.

În această perioadă, au fost arestați demnitari cu funcții înalte la Moscova, în Ucraina, în Belarus, dar cele mai nedreptățite au fost cadrele naționale din Uzbekistan și

Moldova. În aceste două republici sovietice activase monstruos fostul secretar II al PCM, Victor Smirnov, pe care însuși Ivan Bodiul, vă reamintesc, l-a numit *criminal în amintirile sale*”.

Fragment din cartea Vasile Vișcu, *Bătălia pentru demnitate*, Editura Litera, Chișinău, 2003.

- Identifică principalele direcții ale politicii naționale promovate în RSS Moldovenească în perioada 1961–1980.
- Plasează afirmațiile autorului în contextul politicii generale a PCUS privind formarea „poporului sovietic unitar”.
- Argumentează în ce măsură această sursă contribuie la înțelegerea proceselor de asimilare și degradare a conștiinței naționale în RSS Moldovenească.



DOCUMENTE

Manifestul lansat de Vasile Vișcu, în iunie 1984

Moldoveni și moldovence, patrioți ai neamului nostru! În ajunul aniversării a 60-a a formării RASSM, care va fi marcată la 12 octombrie 1984, noi, moldovenii, băștinașii acestui pământ, trebuie să cerem drepturile noastre la limba de stat, dezvoltarea și avansarea cadrelor naționale, așa cum prevede politica națională a PCUS. Exemplu pentru noi trebuie să servească republicile baltice, Gruzia și Armenia, care au consfințit prin constituția lor sovietică limba națională a băștinașilor în calitate de limbă de stat. Noi trăim de sute de ani pe pământul moldovenesc, moștenit din moși-strămoși, însă suntem mereu conduși de venetici și străini. Astăzi suntem umiliți de presiunea organelor de partid, siliți să vorbim în limba rusă, care este străină neamului nostru. Cine sunt astăzi acei care ne conduc?

În majoritate, ruși, ucraineni și reprezentanți ai altor națiuni, care au venit aici nechemăți și au devenit o povară în calea noastră spre libertate națională. Din componența secretarilor comitetelor orașenești și raionale de partid peste 70% sunt ne-moldoveni; la ministere și comitetele de stat 80–90% din angajați sunt ne-băștinași. Oriunde te vei adresa în limba moldovenească, ți se răspunde în limba rusă. Aproape niciunul dintre venetici nu dorește să însușească limba moldovenească. Cât timp vom răbda această rușine națională?

Situația se agravează din motivul că copiii noștri însușesc prost limba maternă, fiind siliți să facă studiile în școli, tehnicumuri și instituții superioare în limba rusă. În Chișinău, astăzi, există oficial numai 8 școli naționale, celelalte 80 sunt numai ruse sau moldo-ruse, directorii și pedagogii fiind în majoritatea lor vorbitori de limbă rusă. La Bender și Tiraspol există numai câte o școală cu predare în limba moldovenească, iar la Râbnîța – niciuna. O astfel de situație nu mai poate fi tolerată. În anul 1940, pământurile moldovenești au fost rupte din hotarele istorice ale Basarabiei și trecute arbitrar de către clica lui Stalin și Molotov în componența Ucrainei. Este vorba de fostele județe Hotin, Cetatea Albă, Ismail.

Aceasta este o nedreptate istorică ce trebuie să fie reparată. A sosit timpul să ne unim cu toții noi, moldovenii, și să declarăm deschis drepturile noastre la folosirea limbii materne în organele de partid și de stat, creșterea rețelei de școli naționale la orașe și retrocedarea pământurilor strămoșești.

Pentru a ne onora demnitatea noastră națională, trebuie să cerem insistent respectarea drepturilor noastre istorice. Chemarea noastră este: Unire, moldoveni! Dreptatea și adevărul sunt de partea noastră!

Frontul Patriotic din Moldova.

Sursa: Vasile Vișcu, *Bătălia pentru demnitate*, Chișinău, Editura „Litera”, 2003, p. 80–81, 191–192.

- Identifică, pe baza manifestului, principalele probleme semnalate de autor privind limba, educația, structura puterii și situația teritorială.
- Explică care sunt revendicările centrale ale manifestului și căror categorii sociale li se adresează apelul.
- Argumentează de ce manifestul lansat de Vasile Vișcu poate fi considerat o formă de rezistență civică în contextul RSS Moldovenești din anii '80.

OPINIE ISTORIOGRAFICĂ

Din punct de vedere ideologic, regimul sovietic era internaționalist prin esență, fiind ab initio antinațional față de oricare componentă națională a URSS. În acest context, orice încercare din partea unei persoane sau a unui grup de a modifica esența ideologică sau politică a fostului regim dictatorial, în sensul impunerii respectării valorilor naționale, era sortită la eșec, cu consecințe grave pentru cei care s-ar fi implicat în asemenea acțiuni, nemaivorbind de cei cu funcții înalte în stat. Acestora, dacă erau bănuți că pun la cale sau încurajează acțiuni naționale, li se organizau procese judiciare gălăgioase, cu implicarea întregii societăți, care se transformase, ca rezultat al politicii de intimidare și deznaționalizare, într-o gloată supusă orbește.

Sursa: Vasile Vișcu, *Izvorul demnității noastre naționale, în Cugetul*. Revistă de Istorie și Cultură, nr. 3, 2006, p. 22.

○ Redactează un scurt comentariu istoric, în care să explici importanța gestului unui înalt demnitar comunist (Vasile Vișcu) de a se opune politicilor de rusificare.

EVALUAREA CUNOȘTINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

○ Explică de ce cazul Vasile Vișcu este relevant pentru înțelegerea raportului dintre puterea totalitară și demnitatea națională.

○ Realizează o analiză comparativă între viziunea oficială a regimului sovietic asupra conceptului de „popor sovietic” și a politicii naționale, pe de o parte, și perspectivele, revendicările și obiectivele exprimate în Manifestul Frontului Patriotic din Moldova redactat de Vasile Vișcu, pe de altă parte, evidențiind diferențele de principiu, scop și impact asupra identității naționale.

ACTIVITATE INDIVIDUALĂ

○ Redactează un articol în care să explici modul în care sunt reflectate limitarea libertății naționale și amenințarea identității naționale a populației autohtone, evidențiind cauzele, formele de manifestare și consecințele acestora în contextul istoric analizat.

ACTIVITATE ÎN GRUP

○ Realizați un poster analitic intitulat „Libertatea națională încâtușată în RSS Moldovenească (anii ’70–’80)”, în care să corelați ideile din Manifestul Frontului Patriotic (1984), politica națională sovietică și conceptul de „popor sovietic” și efectele asimilării și ale bilingvismului asupra identității naționale.



Organul de presă al Cominformului „Pentru pace trainică, pentru democrație populară”. Denumirea ziarului a fost propusă de Iosif Stalin.

POLITICI REPRESIVE ALE REGIMULUI TOTALITAR COMUNIST ȘI MIȘCAREA DE REZISTENȚĂ ANTICOMUNISTĂ DIN ROMÂNIA, EUROPA DE EST ȘI DE SUD-EST

V.1. INSTAURAREA REGIMURILOR TOTALITARE COMUNISTE ÎN ȚĂRILE DIN EUROPA DE EST

DATE CRONOLOGICE

4-11 februarie 1941 – Conferința de la Ialta a conducătorilor celor trei mari puteri ale Coaliției antihitleriste – URSS, SUA, Marea Britanie. Aprobarea Declarației cu privire la Europa Eliberată

6 martie 1945 – venirea la putere a guvernului condus de Petru Groza, un stalinist înveterat

29 noiembrie 1945 – proclamarea Republicii Populare Federative iugoslavia

15 septembrie 1946 – proclamarea Republicii Populare Bulgaria

9 mai 1948 – proclamarea Republicii Populare Cehoslovace

DICȚIONAR ISTORIC

Idei eterodoxe – idei ce se abat de la doctrina oficială a partidului comunist.

Democrație populară – denumire dată de comuniști regimurilor totalitare din estul Europei, prin care doreau să lase impresia că acestea (regimurile) exprimă voința popoarelor.

Cominform – Biroul Informativ al Partidelor Comuniste și Muncitorești, 1947, Belgrad, din 1948 – la București.

JURNAL ISTORIC

„Deosebirea dintre poliția secretă comunistă și cea nazistă – sunt unul din fericirile aleși care au făcut experiența amândurora – nu constă în nivelul lor de brutalitate sau de cruzime. Camera de tortură a unei închisori naziste era la fel ca aceea a unei închisori comuniste. Diferența este în altă parte. Dacă naziștii te arestau ca disident politic, voiau să-ți cunoască, în general, activitățile, prietenii, planurile și așa mai departe. Comuniștii nu se încurcau însă cu asemenea lucruri. Ei știau deja, la arestare, ce fel de mărturie trebuie să semnezi. Tu însă nu știai, nu-mi imaginam câtuși de puțin că aveam să devin un «spion american»!”

Sursa: L. Nyeste (ungur), Închisori naziste și închisori comuniste, în Cartea neagră a comunismului..., p. 467.

○ [Formulează o concluzie referitoare la polițiile secrete naziste și cele comuniste.](#)

După încetarea celui de-al Doilea Război Mondial, în țările Europei de Est, cu excepția Iugoslaviei și Albaniei, s-au constituit guverne de coaliție care au promovat politici de lichidare a urmelor nazismului. Noile guverne au interzis activitatea partidelor de dreapta, învinuite de colaborare cu naștii, au fost puse în vigoare constituțiile de până la război, au început să funcționeze parlamentele. Deși comuniștii erau în minoritate în guvernele postbelice, în realitate ei erau cei care conduceau țările. Activitatea lor era asigurată de prezența trupelor Armatei Roșii (din 1946 – sovietice). Afară de aceasta, pozițiile comuniștilor erau dominante în noile structuri create – organele de securitate ale statului, poliția (miliția), forțele militare naționale. În țările foste aliate ale Germaniei hitleriste – Bulgaria, România, Ungaria, - Consiliile Aliate de Control (de fapt – reprezentate total de sovietici) exercitau controlul deplin asupra vieții politice și economice. În condițiile declanșării Războiului rece și ale prezenței Armatei sovietice în Europa de Est țările din această parte a continentului au căzut sub controlul deplin al Kremlinului. Dictatorul comunist Iosif Stalin era convins că acolo unde Armata Roșie (sovietică) „eliberează” țări și popoare, acolo se impune orânduirea politico-economică a Statului sovietic, adică – socialismul.

În țările „eliberate” de Armata Roșie, reprezentanții URSS (Vișinski, vice-ministru al afacerilor externe, trimis în România și Bulgaria; mareșalul Voroșilov și generalul Sviridov în Ungaria și alții) au intervenit în toate domeniile, mai ales în cele politice. Armata sovietică și aparatul de poliție politică au acționat în Europa de Est nu doar ca forță victorioasă, ci ca motor practic și simbolic al reconstrucției și al reconfigurării politice. Prezența militară – unități de front, garnizoane, comisii de control și comandaturi – a oferit contextul în care au fost fondate și modelate noile instituții de stat, iar organele speciale – de la structurile de contrainformații militare SMERȘ la trupurile NKVD (din 1946 – MAI) și, în fazele ulterioare, NKGB/MGB – au constituit instrumentul operațional prin care Moscova a tradus deciziile politice în control administrativ, judiciar și social. În primele faze, între 1944 și 1946, sistemul relațional sovietic a mizat pe formule de incluziune aparent pluralistă – coaliții, fronturi populare, parteneriate cu elemente social-democrate sau agricole – dar în paralel a implementat mecanisme de subordonare practică. Armata Roșie a preluat, sub pretextul menținerii ordinii și al necesităților logistice, controlul asupra nodurilor critice: căi ferate, depozi-

te, baze aeriene și gări care asigurau realimentarea și repatrierea. În județele și orașele „eliberate”, comisiile de control și comandaturile militare au rămas puncte de decizie: ele au verificat administrativ personalul local, au dictat numiri și au stabilit care funcții puteau fi exercitate de autoritățile locale. În practică, aceasta a permis nu doar coordonarea operațiunilor logistice, dar și impunerea unei discipline politice: orice opoziție organizațională putea fi interpretată ca risc de securitate și îndepărtată sub umbrela „restabilirii ordinii”.

○ **Identifică premisele și factorii determinanți ai instaurării regimurilor comuniste în țările Europei Centrale și de Est.**

Impunerea guvernelor prosovietice. Deja în vara-toamna anului 1944, intrând în **Polonia**, Armata Roșie a lovit nu numai în trupele germane, ci și în cele ale Armatei Krajowa (Armata țării), aflată sub controlul guvernului polonez, stabilit la Londra. Sovieticii au împiedicat revenirea sau crearea structurilor de stat ale guvernului legitim de la Londra. Pe teritoriul polonez, „eliberat”/ocupat de Armata Roșie, încă din decembrie 1944, activa numitul de sovietici „guvern democrat-popular”, creat de staliști pe teritoriul URSS din etnici polonezi, comuniști devotați dictatorului I. Stalin. Astfel, polonezii s-au pomenit a avea două guverne – unul, de la Londra, recunoscut de Occidentali, și al doilea – susținut de sovietici. În iunie 1945, a fost luată decizia de a constitui un singur guvern – Guvernul uniunii naționale pe baza largirii celui „democrat-popular” cu miniștri din Guvernul de la Londra, inclusiv cu prim-ministrul S. Mikolajczyk. În guvernul „lărgit” poziția dominantă au avut-o comuniștii pro-sovietici. În curând „elementele burgheze” au fost eliminate din Guvern și, ca alte state est-europene aflate sub controlul sovietic, Polonia a parcurs toate etapele construcției societății socialiste.

De asemenea, în vara-toamna anului 1944, Armata Roșie a înaintat cu succes în direcția sud-vest a continentului. În urma realizării operațiunii Iași-Chișinău, sovieticii au reocupat teritoriul românesc al Basarabiei, iar la 23 august 1944, la ordinul regelui Mihai I, conducătorul statului, mareșalul Ion Antonescu, a fost arestat și a fost numit un nou guvern, condus de generalul Constantin Sănătescu. **România** a trecut de partea Coaliției antihitleriste. Fără a întâmpina rezistență, sovieticii au înaintat spre București, ocupându-l la 31 august. Continuând să-i considere pe români inamici, sovieticii s-au comportat în România ca într-o țară ocupată, provocând mari daune materiale

și internând 150 de mii de militari, considerându-i prizonieri de război. La insistența sovieticilor, regele Mihai I-a numit în funcția de prim-ministru pe Petru Groza (6 martie 1945 – 2 iunie 1952), lider al Frontului Plugarilor. Numit „de largă concentrație democratică”, guvernul P. Groza a marcat „începutul regimului comunist în România”. La 30 decembrie 1947, regele Mihai a fost constrâns să abdice și să părăsească țara (3 ianuarie 1948), România proclamându-se Republică Populară.



Gh. Gh.-Dej, C. I. Parhon, S. I. Kavtaradze, Nichitin, Ana Pauker în prezidiul adunării festive de la Ateneul Român, cu prilejul celei de-a 33-a aniversări a „Marii Revoluții Socialiste din Octombrie”. (6 noiembrie 1950). Fotografia #GA112, Fototeca online a comunismului românesc, (29.11.2025), (ANIC, fond 112(81)/1950)

○ Explică de ce nu a fost posibil revenirea regimurilor democratice în Polonia și România.

În **Cehoslovacia** guvernul desemnat de Frontul național a fost de coaliție. În el au intrat șapte comuniști și câte trei reprezentanți ai social-democraților, Partidului național socialist, Partidului popular și Partidului democrat slovac.

Următoarea țară, în care au intrat trupele sovietice în toamna anului 1944, a fost **Bulgaria**, care nu a trimis trupe pe frontul anti-sovietic, dar a semnat Pactul Tripartit, fiind aliată cu Germania, Italia, Japonia și alte state. La 2 septembrie 1944, URSS a declarat că se află în stare de război cu Bulgaria, iar a două zi trupele Armatei Roșii au intrat pe teritoriul acesteia. La 9 septembrie 1944, guvernul de la Sofia a fost răsturnat, la 15 septembrie 1946, Bulgaria se proclamă Republică Populară, iar la 22 noiembrie 1946, Gheorghe Dimitrov, secretar general al Internaționalei comuniste (1935-1943), a devenit prim-ministru al Bulgariei, instaurându-se astfel, regimul comunist în această țară.

Constatând faptul că trupele sovietice înaintează spectaculos spre vest, dorind să salveze partea de vest a Europei, la 9 octombrie 1944, prim-ministrul Marii Britanii Winston Churchill a mers la Moscova, s-a întâlnit cu dictatorul Iosif Stalin și împreună au „împărțit” sferile de interese, estul Europei fiind lăsat sub controlul sovieticilor.

În ultimele luni ale anului 1944, Armata Roșie a luat sub control o bună parte a **Ungariei**. În decembrie 1944, aici s-a constituit Frontul Național Ungar al Independenței, în care au intrat forțe antihitleriste: Partidul comunist ungar, Partidul social-democrat ungar, Partidul național-țărănesc, Partidul micilor gospodari, Partidul democrat și syndicatele. Pe teritoriul aflat sub stăpânirea sovietică grupele de inițiativă ale Frontului au organizat alegeri în Adunarea Națională (parlamentul țării), iar la 22 decembrie 1944, în orașul Debrecen, a fost format Guvernul național provizoriu al Ungariei.

În **Iugoslavia** forțele militare, conduse de comuniști, au pus stăpânire pe țară, nedorind să recunoască guvernul iugoslav din emigrație. Pentru ca guvernul comunist de la Belgrad să fie recunoscut pe plan internațional, I. B. Tito a inclus în componența lui trei reprezentanți ai guvernului din emigrație, dar care nu au putut schimba caracterul puterii comuniste din Iugoslavia.



Portrete ale lui Stalin și Tito la demonstrația de 1 Mai, Belgrad.

În anii celui de-al Doilea Război Mondial, poporul albanez a trecut prin mai multe greutăți specifice ocupației străine. La începutul lunii noiembrie, la Tirana, a fost constituit Partidul comunist din **Albania** (PCA), care inițial număra doar 200 de membri, în special – intelectuali și studenți. Pe parcursul războiului PCA a fost unica formațiune politică a țării. La 24 mai 1944,

în orașul Permet, luat sub control de Armata populară albaneză, a fost constituit un organ legislativ – Consiliul național antifascist de eliberare care, la 22 octombrie 1944, a numit un Comitet național de eliberare cu funcții de guvern, în frunte cu Enver Hodja (Hoxha).

○ **Explică legătura dintre intrarea trupelor sovietice în țările Europei Centrale și de Est și instaurarea regimurilor comuniste.**

○ **Apreciază rolul Occidentului în instaurarea regimurilor comuniste.**

Un alt stat comunist, constituit quasi-total de URSS, începând cu octombrie 1949, a fost numită **Republica Democratică Germană** – stat comunist totalitar, creat în zona sovietică de ocupație după înfrângerea Germaniei hitleriste.

Astfel, în timpul și după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, URSS a impus în statele Europei de est regimuri totalitare, asemănătoare celui din Țara sovietelor. Au fost și unele particularități, de la țară la țară, dar luat în ansamblu, caracterul antiuman al noilor conduceri a fost același.

În toate țările de „democrație populară”, la putere au venit conducători, care erau gata să traducă în viață cursul politic dictat de URSS, de Iosif Stalin, discipoli ai cărui se considerau. Mulți dintre ei au trăit un timp îndelungat în Uniunea Sovietică, au activat în cadrul Cominternului și erau convinși de necesitatea transplantării în țările lor a socialismului sovietic. Ei nu puteau admite idei eterodoxe, cu atât mai mult – mișcări opoziționiste. Ca și Stalin, conducătorii comuniști est-europeni considerau că, odată cu consolidarea societății socialiste, lupta de clasă se înăsprește. În țările est-europene s-a constituit un sistem de represalii, condus din Kremlin. Au fost supuși represuniilor și exterminați fizic nu numai activiști de stat și de partid, ci și oameni simpli, absolut nevinovați. Partidele comuniste și muncitorești din statele est-europene erau „curățate” în permanență de „elemente oportuniste”. A fost prigonită Biserica, în mod special cea catolică și greco-catolică (Polonia, Ungaria, România etc.).

Coabitarea partidelor comuniste cu alte partide de stânga nu a durat mult. Bazându-se pe forțele Armatei Roșii de ocupație și pe trupele de interne, precum și pe serviciile secrete în care activau instructori ai KGB, partidele comuniste au marginalizat celelalte formațiuni politice, făcându-le să treacă, rând pe rând, în opoziție. Înviniurile aduse erau „activitate complotistă” sau „spionaj în folosul imperialiștilor”. Deși liderii unor partide comuniste și-au exprimat opinia că ar fi

posibilă construirea socialismului cu păstrarea unor elemente democratice, totuși, la insistența secretarilor CC al PC (b) din URSS Andrei Jdanov și Gheorghe Malenkov, a fost acceptată teza precum că țările „democrației populare” sunt deja pregătite să treacă la construirea socialismului după modelul sovietic. Liderii comuniști din țările est-europene au declarat că sunt gata să traducă în viață orice directivă a Kremlinului.

○ **Enumeră măsurile întreprinse de regimurile comuniste instaurate de sovietici.**

○ **Cum explicau și justificau crimele săvârșite.**

○ **Explică ce s-a întâmplat cu partidele democratice și liderii lor din țările Europei Centrale și de Est.**

Primele transformări în economie. Fiind în fond țări preponderent agrare, problemele existente au fost soluționate de noile regimuri în spirit comunist. Marile posesiuni au fost lichidate (acolo unde erau), pământul colaboraționiștilor sau al proprietarilor germani a fost împărțit celor fără sau cu puțin pământ. Partidele comuniste au insistat asupra naționalizării proprietății private.

Partidele comuniste de guvernământ au promovat politica industrializării rapide (și forțate) a economiei țărilor lor, asta pentru că s-a considerat că fără industria grea nu poate fi dezvoltată industria ușoară, mecanizată agricultura și modernizate mijloacele de transport. Sectorul de stat domina în toate sferele, mica producție de mărfuri, producția meșteșugărească ori au fost interzise, ori drastic diminuate. Domeniul serviciilor sociale a trecut, de asemenea, sub controlul statului.

Mijloacele pentru industrializare au fost luate din sectorul agrar al economiei. În agricultură, în 1949, a început colectivizarea gospodăriilor individuale, însoțită de constrângerea și maltratarea țăranilor. În procesul industrializării, în țările est-europene au fost create multe ramuri economice noi, netradiționale, cum ar fi, de ex., construcția de nave maritime (Polonia), construcția de aparataje (Ungaria) etc., au apărut noi centre industriale. Nu întotdeauna, însă, construirea unor ramuri industriale, a unor centre mari industriale a fost rațională din punct de vedere economic. Din lipsă de materii prime și carburanți, suficiente pentru necesitățile noilor ramuri industriale, statele „democrației populare” au simțit permanent nevoia de a importa aceste materii din URSS, întărind și mai mult dependența lor de Moscova.

Mulți țărani, intelectuali și muncitori din statele est-europene, erau nemulțumiți de colectivizarea for-

țată a gospodăriilor agricole, de lichidarea comerțului particular, de impunerea ideologiei de stat.

Prin noțiunea de „revoluție culturală” comuniștii est-europeni au înțeles să marginalizeze intelectualitatea autentică (uneori – prin lichidarea ei fizică), impunerea ideologiei comuniste în toate sferele de activitate, formarea așa-numitei „intelectualități noi”, devotate partidului comunist. „Revoluția culturală” în spirit comunist a însemnat îndoctrinarea populației cu teorii false, ca, de ex., „lupta de clasă”, „criza generală a capitalismului”, „superioritatea socialismului față de capitalism” etc.

○ Identifică politicile economice aplicate.

○ Explică esența termenului „revoluție culturală” în cadrul statelor cu regimuri comuniste.

Cominformul. Pentru a întări și mai mult coeziunea regimurilor comuniste, în toamna anului 1947, a fost constituit Biroul Informativ al Partidelor Comuniste și Muncitorești (*Cominform*), cu sediul la

Belgrad (Iugoslavia). Scopul declarat a fost: organizarea schimbului de experiență și, în caz de necesitate, coordonarea activității partidelor comuniste, pe baza liberului consimțământ”. *Cominformul* publica un săptămânal în mai multe limbi cu denumirea „Pentru pace trairică, pentru democrație populară”. Acest titlu a fost impus de Stalin personal „în speranță că occidentalii vor fi obligați să-l repete de fiecare dată când vor cita revista și că vor face astfel, în mod involuntar, publicitate pentru tezele comuniste”. În 1948, din cauza ruperii relațiilor dintre Iosif Stalin și I. B. Tito, Partidul comunistilor iugoslavi a fost exclus din *Cominform*, iar sediul organizației a fost trecut în București. În 1950, I. Stalin a depus eforturi pentru a extinde activitatea *Cominformului* la nivelul *Cominternului*.

În aprilie 1956, conducerea URSS a luat decizia de a dizolva *Cominformul*.

○ Ce a reprezentat *Cominformul* și ce obiective urmărea.



○ Identifică pe hartă state în care au fost instaurate regimuri comuniste.

○ Identifică lagăre și închisori comuniste în RP Polonă, RP Cehoslovacă, RP Ungară.

Directivile de bază ale NKVD pentru țările din orbita sovietică.

Moscova, 2 iunie 1947. Strict secret.

K-AA/CC 113. Indicația NK/003/47 (*Document găsit în arhivele Poloniei, dar astfel de documente s-au găsit și în arhivele secrete ale altor state ex-socialiste*).

1. Este interzisă primirea pe teritoriul ambasadelor a autohtonilor contactați de noi ca informatori. Întâlnirea cu acești oameni este organizată de serviciul special desemnat în acest scop, iar întâlnirile pot avea loc doar în locuri publice. Informațiile sunt preluate de către ambasadă, prin organele serviciilor speciale, în speță, cu predarea lor ofițerului nostru cu cel mai mare grad în ambasadă (...).

5. Trebuie realizată în mod accelerat unificarea tuturor partidelor într-un singur partid, având grijă ca toate rolurile-cheie să revină acelor oameni care aparțin serviciilor noastre secrete (...).

8. Se va acorda o atenție deosebită persoanelor cu capacități organizatorice și cu șanse sigure de popularitate. Acești oameni trebuie cooptați, iar în cazul în care se opun, se va bloca accesul lor la posturi ierarhice superioare.

10. În toate organele de guvernământ, respectiv în majoritatea uzinelor, trebuie să avem oameni care conlucrează cu serviciile noastre, fără știrea organelor administrative locale (...).

12. Se vor exercita presiuni asupra serviciilor publice în sensul ca acestea să nu acorde acte doveditoare ale proprietății asupra pământului; actele vor arăta doar calitatea de lot dat în folosință, dar niciodată pe aceea de proprietate a deținătorului.

13. Politica față de mica gospodărie țărănească urmează acest curs pentru a face gospodăria particulară nerentabilă. După aceea trebuie începută colectivizarea. În cazul în care ar interveni o rezistență mai mare din partea țăranilor, trebuie redusă împărțirea mijloacelor de producție repartizate lor, concomitent cu creșterea obligațiilor de predare a cotelor. Dacă nici așa nu se ajunge la rezultatul scontat, trebuie organizat ca agricultura să nu poată asigura aprovizionarea cu alimente a țării, astfel ca necesarul să trebuiască acoperit prin import (...).

40. Trebuie ca reprezentanții opoziției politice să fie închiși. Se va încerca prin toate mijloacele racolarea acelor opozanți care se bucură de stima populației băștinașe. Dacă nu cedează, trebuie compromiși prin campanie de denigrare. Înainte ca ei să se întipărească în conștiința maselor, trebuie lichidați prin așa-numitele „întâmplări neprevăzute” sau închiși sub acuzația de crimă de drept comun. Numai în cazuri cu totul speciale se admit procese politice, care vor fi ținute sub acuzația de „înalță trădare”.

Sursa: Gh. Buzatu, *Războiul mondial al spionilor*, Iași, Editura BAI, 1991.

○ Demonstrează în baza documentului că „recomandările” date de centrala KGB ambasadelor URSS în țările socialiste au un caracter terorist.

OPINII ISTORIOGRAFICE

01. „Totuși, marea teroare a războiului n-a luat sfârșit odată cu înfrângerea germană. Populațiile au trăit mai întâi „epurări naționale”, care au îmbrăcat un caracter specific în această regiune (Europa de Est) în momentul sosirii Armatei Roșii, „brațul înarmat” al regimului comunist. Comisarii politici și serviciile speciale ale acestei armate – SMERȘ și NKVD – s-au angajat la o epurare din temelii (...); sute de mii de persoane au fost deportate, de data aceasta spre Gulagul sovietic...”

La sfârșitul războiului și în primele luni de după încheierea lui, a predominat o persecuție extrajudiciară cu un mare grad de violență – execuții, asasinat, torturi, ostatici – facilitată de absența sau de nerespectarea legilor sau convențiilor internaționale privind prizonierii de război sau populația civilă. Numai o parte dintre aceste „epurări” era coordonată de tribunale „populare” sau „excepționale”. Bulgaria, care avea la vremea respectivă șapte milioane de locuitori, se remarcă în acest domeniu. Imediat după 9 septembrie 1944, data acaparării puterii de către Frontul Patriotic și a intrării Armatei Roșii în țară,



au început să funcționeze Miliția populară și Securitatea statului, controlate de comuniști; la 6 octombrie, un decret a instituit „tribunalele populare”; în martie 1945, acestea pronunțaseră deja 10 897 de verdicte în 131 de procese și condamnaseră la moarte 2 138 de persoane...

Instrumentele noii violențe au fost, în special, partidele comuniste. Conducătorii și aparatul lor erau discipoli fideli ai doctrinei bolșevice, „îmbogățită” în URSS sub conducerea lui Iosif Vissarionovici Stalin... Scopul acțiunii lor era clar: să asigure prin toate mijloacele monopolul puterii comuniste, „rolul conducător al Partidului” după modelul Uniunii Sovietice; nu era câtuși de puțin vorba de instaurarea vreunei puteri împărțite, de vreo separare a puterilor, de un pluralism politic și de o democrație parlamentară, chiar dacă regimul parlamentar se menținea în mod formal...”

Sursa: Karel Bartosek, *Teroare „importată”? în Cartea neagră a comunismului...*, p. 449-453.

○ Argumentează că teroarea războiului a fost continuată de cea comunistă în țările Europei Centrale și de Est.

02. Armata. Fără ajutorul regimentelor de partizani – nuclee ale viitoarelor armate populare, fără acțiunea Armatei Roșii, ocupanții n-ar fi fost alungați, regimurile aflate în slujba lor n-ar fi putut fi înlăturate și nici n-ar fi fost posibilă menținerea sau instalarea comunismului. Din Albania până în China, peste tot s-a constatat același lucru. Însă armata nu este numai un instrument de cucerire și de protecție a puterii; ea acționează și în sensul transformării societății și al schimbărilor din economie.

Poliția. Serviciile de „securitate” fac și ele parte din cele mai puternice lobby-uri ale sistemului. „Poliția (maghiară), cu ajutorul activ al lui Stalin, spunea cu regret Imre Nagy la începutul anilor cincizeci, s-a înălțat deasupra Partidului și societății, devenind astfel principalul organ al puterii.” Prin „poliție” se înțelegea, de fapt, un ansamblu de forțe impresionant atât prin efective (care grupau zeci de mii de indivizi permanenți sau auxiliari în statele mijlocii, sute de mii, și chiar milioane în țările cele mai mari), cât și prin diversitatea funcțiilor (de la supravegherea frontierelor până la paza gulagurilor, de la spionaj extern până la „menținerea ordinii” interne), prin resursele materiale aflate la dispoziția lor și, bineînțeles, prin puterile exorbitante în raport cu societatea. Occidentului i-a luat mult timp să înțeleagă în adevărata sa dimensiune teroarea exercitată de polițiile secrete precum KGB-ul sovietic, Stasi (RDG), Securitatea română sau Securigmi (Albania).

Sursa: Jean-François Soulet. *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Iași: Polirom, 1998, p. 126, 129.

○ Compară rolul armatei și poliției în instaurarea și menținerea regimurilor comuniste.

DOCUMENTE

D.1. Carta Atlanticului

În august 1941, primul ministru al Marii Britanii W. Churchill și președintele SUA F. D. Roosevelt au acceptat textul unei declarații comune în care au fost expuse principiile generale care guvernau politica țărilor lor atât pe timpul războiului, cât și după aceea. La 14 august cei doi șefi de guverne au semnat textul declarației și au convenit ca ea să poarte denumirea de „Carta Atlanticului”. Documentul a avut „un pronunțat caracter progresist și mobilizator, rămânea deschis pentru toate statele antifasciste, democratice și iubitoare de pace și a stat la baza creării Organizației Națiunilor Unite...”. La 24 septembrie 1941, URSS a aderat la „Carta Atlanticului”, ceea ce a însemnat că s-a obligat să respecte prevederile documentului respectiv.

„Președintele Statelor Unite ale Americii și primul ministru Churchill, care reprezintă guvernul Majestății sale în Regatul Unit, după o examinare comună, au considerat oportun să aducă la cunoștința publică unele principii generale ale politicii naționale a țărilor lor – principii, pe care dânsii își bazează speranțele pentru un viitor mai bun al lumii:

- 1) Țările lor nu aspiră la achiziții teritoriale sau de alt fel;
- 2) Ei nu vor fi de acord cu nicio schimbare teritorială, care nu se va afla în acord cu dorința exprimată liber de către popoarele cointerestate;
- 3) Ei respectă dreptul tuturor popoarelor de a-și alege forma de guvernământ pe care și-o doresc; ei se vor strădui să restabilească drepturile suverane și autoconducerea acelor popoare, care au fost private de aceasta cu forța...”

Sursa: У. Черчилль, *Вторая мировая война*, кн. 2, т. 3-4, Moscova, 1991, p. 200-201.

○ Exprimă-ți opina dacă Carta Atlanticului a fost respectată de țările semnatare. Argumentează-ți opinia.

D.2. Declarația cu privire la Europa Eliberată

În cadrul Conferinței de la Yalta (4-11 februarie 1945) a fost aprobată *Declarația cu privire la Europa Eliberată*, în care cei „Trei Mari” s-au angajat să depună eforturi coordonate pentru a ajuta statele Europei să se elibereze de nazism și să-și restabilească viața politică și economică. „Premierul Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, Primul ministru al Regatului Unit și Președintele Statelor Unite ale Americii s-au consultat între ei, în interesul general al popoarelor țărilor lor și popoarelor Europei eliberate. Ei declară în comun că s-au înțeles între ei să coordoneze pe parcursul perioadei instabilității temporare în Europa eliberată politica celor trei guverne ale lor în privința acordării ajutorului popoarelor eliberate de sub dominația Germaniei naziste, și popoarelor statelor-satelit ale Axei în Europa în vederea rezolvării de către ele, cu metode democratice, a problemelor politice și economice existente... În corespundere cu principiul Cartei Atlantice ce se referă la dreptul tuturor popoarelor de a-și alege forma de guvernare pe care o preferă, trebuie asigurată restabilirea drepturilor suverane și autoconducerea pentru acele popoare, ce au fost lipsite de acestea de către națiunile agresive pe calea forței (...) Pentru îmbunătățirea condițiilor, în care popoarele eliberate își vor putea exercita aceste drepturi, cele Trei Guverne vor ajuta în comun popoarele din orice stat european eliberat (...) c) să creeze puteri guvernamentale temporare, care ar reprezenta larg toate elementele democratice ale populației și care vor fi obligate să stabilească pe cât e posibil mai repede guverne alese liber, care ar corespunde voinței popoarelor...”

Sursa: *Ялтинская конференция, 1945. Уроки истории*, Moscova, 1985, p. 179-180.

○ Explică de ce crearea instituțiilor democratice, deziderat fixat în Declarația de la Yalta, a fost înțeles în mod diferit de cei trei mari conducători de state?

EVALUAREA CUNOȘTINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

- Enumeră statele din Europa Centrală și de Est în care au fost instaurate regimuri comuniste.
- Argumentează că partidele comuniste au preluat puterea prin metode nedemocratice.
- Exprimă-ți opina dacă țările occidentale SUA, Marea Britanie, Franța ar fi putut să se opună extinderii comunismului. Argumentează.

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

- Demonstrează prin Metoda PRES că regimurile totalitar comuniste au fost antidemocratice și au săvârșit crime contra umanității.

Țările Europei Centrale și de Est și politica URSS în anii 1944-1980

Perioada	Politica URSS	Formele de protest în țările blocului socialist
1944 – 1953 – impunerea modelului sovietic de dezvoltare	1947 – crearea Cominform biroului 1949 – crearea CAER-ului	1948 – Alegerea de către Iugoslavia a propriei căi de dezvoltare, ruperea relațiilor cu URSS
1953-1964 – critica cultului personalității lui Stalin și încercarea de reînnoire a socialismului	1955 – crearea OTV 1956 – înăbușirea Revoluției din Ungaria	1953 – revoltă în Berlin 1956 – acțiuni de protest, greve în Polonia 1956 – Revoluție în Ungaria 1962 – Albania rupe relațiile cu URSS
1965-1987 – încercarea URSS „să conserve” situația în Europa de Est	Adoptarea doctrinei „socialismului real” – (o societate ideală, ce nu are nevoie de înnoire) (Doctrina Brejnev). Aplicarea doctrinei în relațiile cu Cehoslovacia în 1968 și pericolul aplicării ei în relațiile cu Polonia (1981).	1967 – susținerea demonstrativă a Israelului de către România 1968 – încercarea de trecere a Cehoslovaciei la „socialismul cu chip uman”. Primăvara de Praga. 1980-1981 – mișcări de protest în masă în Polonia.
1988-1990 – trecerea URSS la politica „noii mentalități politice”	Renunțarea de la implicarea în treburile țărilor Europei Centrale și de Est și colapsul socialismului.	1989 – Revoluții „de catifea” în Ungaria, Polonia, Cehoslovacia; Revoluție sângeroasă în România. 1990 – Unificarea Germaniei. Dezintegrarea Iugoslaviei

ACTIVITATE ÎN GRUP

- Exprimă-ți opina dacă populația țărilor est-europene au acceptat regimurile comuniste impuse de sovietici.
- Ce forme de protest au existat în țările est-europene față de regimurile comuniste și URSS.
- Elaborează un discurs în care vei prezenta Evoluția formelor de protest față de URSS în țările est-europene.

V.2. ACTIVITATEA SERVICIILOR SECRETE ȘI FENOMENUL „DISPĂRUT FĂRĂ URMĂ”. FENOMENUL PITEȘTI. ÎNCHISORILE DIN AIUD, JILAVA, SIGHETU MARMAȚIEI. DEPORTĂRILE ÎN BĂRĂGAN

DATE CRONOLOGICE

30 mai 1945 – adoptarea Decretului-lege nr. 417, prin care penitenciarele civile, institutele de prevenție de orice fel și închisorile militare au trecut din subordinea Ministerului de Justiție în cea a Ministerului de Interne

27 februarie 1948 – aprobarea Codului penal al României, articolul 209 fiind considerat „gaura neagră” a justiției comuniste

28 august 1948 – constituirea Direcției Generale a Securității Poporului, România

8 februarie 1950 – formarea Ministerului Securității de Stat în Republica Democratică Germană (*Stasi*), poliție secretă

19 iulie 1951 – adoptarea Hotărârii Consiliului de Miniștri nr. 729, care stabilea trecerea Direcției Unităților de Muncă din subordinea Direcției Generale a Miliției în cea a Direcției Generale a Penitenciarelor, modificarea denumirii în Direcția Generală a Penitenciarelor, Coloniilor și Unităților de Muncă

7 septembrie 1953 – transformarea Serviciului Penitenciarelor în Direcția Închisori și Penitenciare – UM 0618 București, ce a funcționat separat de Direcția Lagăre și Colonii de Muncă

1 septembrie 1954 – fuzionarea Direcției Închisori și Penitenciare cu Direcția Lagăre și Colonii de Muncă și cu Serviciul Colonii Minori constituind Direcția Penitenciare, Lagăre și Colonii (DPLC)

vara anului 1956 – reorganizarea Direcției Penitenciare, Lagăre și Colonii în Direcția Generală a Penitenciarelor și Coloniilor de Muncă (DGPCM)

28 noiembrie 1956 – înființarea serviciului secret comunist în Polonia, numit *Śłużba Bezpieczeństwa* (Serviciul de Securitate), succesor al Ministerului Securității Publice (1956-1990)

1 august 1967 – desființarea coloniilor de muncă



DICȚIONAR ISTORIC

Serviciu secret – organ de stat specializat în culegerea, verificarea și valorificarea informațiilor necesare cunoașterii, prevenirii și contracarării oricăror acțiuni care constituie, în conformitate cu legea în vigoare, amenințări la adresa siguranței unui stat.

Structuri de forță – totalitatea instituțiilor și organizațiilor care au rolul de a asigura securitatea, ordinea publică și apărarea intereselor statului (armata, miliția, serviciul de informații și alte forțe paramilitare).

Poliție politică – organ de stat care strânge informații despre cetățenii opuși regimului la putere și ia măsuri represive împotriva acestora.

Crime împotriva păcii – pregătirea sau continuarea unui război de agresiune sau ale unui război de violare a tratatelor, asigurărilor sau acordurilor internaționale, participarea la un plan concret sau la un complot pentru săvârșirea actelor de mai sus.

Crime de război – violări ale legii și cutumelor războiului. Aceste violări conțin, fără să se limiteze la ele, asasinarea, maltratarea sau deportarea pentru muncă forțată sau în orice alt scop a populațiilor civile din teritoriile ocupate, asasinarea sau maltratarea prizonierilor de război sau a persoanelor (aflate) pe mare, executarea ostacilor, jefuirea bunurilor publice sau private, distrugerea fără motiv a satelor și orașelor sau devastarea nejustificată a exigenței militare.

Crime împotriva umanității – asasinarea, exterminarea, reducerea la starea de sclavie, deportarea și orice act inuman comis împotriva populațiilor civile, înainte și după război, sau chiar persecuțiile din motive politice, rasiale sau religioase (*noțiuni elaborate la Procesul de la Nürnberg, 1945-1949*).

Penitenciar – pușcărie, închisoare.

Torționar – persoană care torturează.

Activitatea serviciilor secrete și fenomenul „dispărut fără urmă”. În ultimele luni ale celui de-al Doilea Război Mondial și în primele luni de pace, în țările Europei de Est, aflate sub controlul URSS, „a predominat o persecuție extrajudiciară cu un mare grad de violență – execuții, asasinat, torturi, ostacități, facilitată de absența sau nerespectarea legilor sau convențiilor internaționale privind prizonierii de război, sau populația civilă”. În țările Europei de Est, inclusiv, Iugoslavia și Albania, partidele comuniste și-au formulat ca scop accederea și păstrarea cu orice scop a puterii, edificarea statelor totalitare după modelul sovietic. Rostul organelor de forță, atât a celor oficiale („deschise”), cât și a celor secrete era de a asigura prin toate mijloacele monopolul puterii comuniste, „rolul conducător al partidului comunist”. Chiar și în cazurile când, datorită tradițiilor sau împrejurărilor istorice, au fost create guverne de coaliție, comuniștii au ocupat posturile-cheie în ministerele de forță și organele de represiune. În statele Europei de Est unitățile Armatei Roșii rămase sub diverse pretexte, precum și serviciile secrete sovietice au asigurat ascensiunea și menținerea la putere a regimurilor pro-moscovite, angajate să construiască socialismul administrativ-de comandă, asemănător celui din URSS.

Structurile politice sovietice s-au implicat plener în constituirea organelor de forță a statelor de „democrație populară”. Astfel, la 1 ianuarie 1945, în **Polonia** a fost constituit Guvernul provizoriu în frunte cu socialistul de stânga Edward Osóbka-Morawski. Unul din ministere s-a numit Ministerul securității publice (MSP, cunoscut și ca Biroul de Securitate, abreviat în polonă *UB*), constituit cu participarea activă a serviciilor secrete sovietice. Conducerea MSP era formată din persoane loiale URSS, iar monitorizarea din partea Partidului comunist (în Polonia el s-a numit Partidul muncitoresc unit polonez) era realizată de Jakub Berman – persoana de încredere a lui I. Stalin. MSP a avut un loc de seamă în sistemul stalinismului polonez. Această structură represivă a anihilat rebeliunea anticomunistă, forțele politice de opoziție față de comuniști, syndicatele libere, a persecutat clerul și enoriașii Bisericii Catolice. MSP a luat parte la realizarea scopurilor economice a regimului comunist: naționalizarea întreprinderilor industriale, colectivizarea agriculturii, rechiziționarea produselor alimentare etc. Unii autori consideră că în primul dece-

niu postbelic (1945-1956) în Polonia s-a desfășurat un război civil de intensitate medie. Numărul victimelor s-a ridicat la 30 000 de oameni. La inițiativa MSP, pe baza deciziilor instanțelor de judecată, au fost condamnați la moarte 6 000 de oameni, iar numărul persoanelor condamnate politic a atins cifra de 200 000 de oameni.

În martie 1945, **Ungaria**, aliata Germaniei naziste în anii celui de-al Doilea Război Mondial, fost ocupată de URSS. În 1944-1945, NKVD și SMERȘ au realizat primul „val” de represiuni.

Între persoanele supuse represiunii a fost și Raoul Gustav Wallenberg, diplomat suedez, care a salvat mii de evrei din Ungaria și care a fost omorât în pușcăria Lubeanka din Moscova.

În același timp, sovieticii au deportat în Siberia zeci de mii de militari și civili din Ungaria.

În 1945, conducerea stalinistă a Ungariei a înființat Departamentul Poliției Politice de Stat din Budapesta, transformat, în 1946, în Departamentul de Apărare al Poliției de Stat a Ungariei; în 1950, acesta a fost reformat în Autoritatea de Protecție a Statului (abreviat în maghiară AVH). Chiar de la începutul activității sale Poliția secretă maghiară s-a făcut responsabilă de brutalitate, multă cruzime, numeroase epurări politice. Primele victime ale nou-înființatei structuri represive au fost activiștii Partidului independent al micilor gospodari, în calitate de forță de opoziție anticomunistă. În vizorul poliției secrete maghiare au nimerit și clericii, în special cei ai Bisericii Catolice. În 1949, episcopul catolic József Mindszenty a fost condamnat la închisoare pe viață. La începutul insurecției anticomuniste din octombrie 1956, cardinalul József Mindszenty a fost eliberat, iar după reprimarea de către sovietici a revoltei maghiare József Mindszenty s-a refugiat pe teritoriul ambasadei SUA și a trăit acolo circa 15 ani. În 1971, cardinalul József Mindszenty a părăsit Ungaria comunistă, stabilindu-se la Viena. A decedat în mai 1975.



Raoul Gustav Wallenberg, diplomat suedez care a salvat mii de evrei din Ungaria și care a fost omorât în pușcăria Lubeanka din Moscova



Monumentul lui József Mindszenty ridicat în orașul Zalaegerszeg

În Ungaria, în perioada 1945-1949, au fost examinați în instanțele de judecată 59 000 de oameni – criminali de război, colaboraționiști cu naziștii, dar și oameni politici, opozanți ai comuniștilor, dar și comuniști, cum a fost cazul Rajk László, ministrul afacerilor interne (1946-1948), reabilitat ulterior (1955).

În perioada menționată au fost condamnați 27 000 de oameni. În 1956, din pușcăriile Ungariei au fost eliberați 11 000 de deținuți politici.

Structuri de forță în România. La 6 martie 1945, trimisul lui I. Stalin la București, Andrei Vișinski, a impus României un guvern majoritar comunist, în frunte cu Petru Groza. La 30 decembrie 1947, regele Mihai a fost forțat să abdice de la tron. România s-a proclamat Republică Populară (RPR). În țară începeau represuniile. În pofida trecerii României de partea Coaliției antihitleriste, sovieticii s-au comportat în continuare ca față de o țară ostilă: 165 000 de ofițeri și ostași ai Armatei române au fost trimiși la munci forțate în Siberia, Kazahstan, unii chiar la Vorkuta. Sovieticii au transportat la muncă în minele de la Donbass 75 000 de etnici germani, cetățeni ai României (în ianuarie 1945). Prizonierii de război „s-au întors, cei mai norocoși, după șapte ani, deportații civili – după cinci ani,

cu efectivele decimate de boli, epuizare și subnutriție”.

După 6 martie 1945, comuniștii români și-au subordonat forțele necesare represiunii și controlului populației. Ei au efectuat disponibilizări masive din Direcția Generală a Poliției și din Inspectoratul General al Jandarmeriei. Serviciul Special de Informații a fost trecut de la Ministerul de Război la Președinția Consiliului de Miniștri. La 27 februarie 1948 a fost aprobat Codului penal al RPR, articolul 209 fiind considerat „gaura neagră” a justiției comuniste. O treime din condamnările politice de după 1948 au fost pronunțate în baza acestui articol care definea cu ambiguitate diabolică „uneltirea contra ordinii socialiste” sau „uneltirea contra ordinii de stat”. Sub acest pretext „puteai fi condamnat pentru că ai participat la o organizație anticomunistă, pentru că ai refuzat să intri în sindicat sau în gospodăria colectivă, pentru că ai ascultat un post de radio occidental, pentru că ai scos ochii unui portret sau, pur și simplu, pentru că ai spus o glumă”.

La 28 august 1948, a fost înființată Direcția Generală a Securității Poporului (DGSP), încadrată în Ministerul Afacerilor Interne. Conform decretului de înființare a DGSP, principala ei îndatorire era „apărarea cuceririlor democratice și asigurarea securității Republicii Populare România, contra uneltirilor dușmanilor din interior și exterior”. Angajații DGSP aveau puteri nelimitate: „Ofițerii de securitate sunt singurii competenți a instrumenta în infracțiunile ce primejdiesc regimul democratic și securitatea poporului”.

Comuniștii români au acceptat teza absurdă a lui I. Stalin, conform căreia „în perioada trecerii de la capitalism la socialism lupta de clasă se ascute și, ca o consecință a aceste ascuțiri, elementele burghize și reacționare vor întrebuința orice mijloace prin care speră să întoarcă roata istoriei, prin care speră să-și recâștige pozițiile pierdute...”

Principalul organizator al represiunilor din România a fost Teohari Georgescu, secretar de stat al Afacerilor Interne. Primul director al DGSP a fost Gheorghe Pintilie, numele său adevărat – Pintilie Bodnarenko (poreclit Pantiușă), de origine ucrainean din Transnistria, agent NKVD, la numirea în funcție a primit gradul de general-locotenent. Unul dintre adjuncții săi a fost Alexandru Nikolski (numele adevărat – Boris Grunberg, originar din Basarabia).

La 30 iunie 1945, în **Cehoslovacia**, a fost creată Securitatea Statului (în cehă – *Státní bezpečnost*, abreviat *StB*). Partidul Comunist din Cehoslovacia a utilizat *StB*

ca instrument de represiune a adversarilor politici ai comuniștilor cehi și slovaci, a falsificat dovezi penale împotriva opozanților comuniștilor. În februarie 1948, susținuți de sovietici, comuniștii cehoslovaci au realizat o lovitură de stat, preluând întreaga putere în mâinile lor. Rolul Securității Statului a devenit și mai mare. Din 1948 până la începutul anilor 1960, *StB* a înregistrat și verificat circa 100 000 de persoane suspectate de activități antistatale (anticomuniste). Datorită activității *StB*, în Cehoslovacia s-a creat o atmosferă de frică; practicile de investigație a *StB* „includeau presiune fizică și psihologică asupra persoanelor încarcerate, inclusiv, de exemplu, amenințări cu pedepse pentru familie și rude, neasigurarea hranei, încarcerarea în temnițe, bătăi cu bastoanele pe toate părțile corpului, tortura cu curent electric etc. Adesea, în celula cu persoanele interogate era repartizat un informator al *StB*, care ulterior reproducea interviurile cu obiectul de interes al securității”.

În **Bulgaria**, după intrarea Armatei Roșii și acapararea puterii politice de către Frontul Patriotic, au început să funcționeze Miliția Populară și Securitatea Statului, conduse de comuniști. Către luna martie 1945, aceste două instituții represive au pronunțat 10 897 de verdicte în 131 de procese, în care „condamneră la moarte 2 238 de persoane”.

La 7 octombrie 1949, zona sovietică de ocupație a Germaniei a fost proclamată **Republica Democrată Germană (RDG)**, condusă de reprezentanții Partidului Comunist German și ai Partidului Social-Democrat German, care, unindu-se, au constituit Partidul Socialist Unit German, de fapt – partid comunist de model stalinist. Deja în februarie 1950, conducerea RDG a înființat Ministerul Securității de Stat (*Stasi*), poliție secretă cu scopul declarat de a fi „scutul și spada” regimului comunist est-german. *Stasi* avea sarcina de a supraveghea permanent și a opri oponentii politici ai regimului, folosind metode de intimidare, teroare, torturarea celor ce aveau o poziție critică față de puterea comunistă. Fără îndoială, *Stasi* era întesată cu „consilieri” sovietici, unul din ei fiind actualul președinte al Rusiei, Vladimir Putin.

Gulagul românesc. În scurt timp de la oficializarea structurilor de forță, România a fost împânzită cu zeci de locuri de detenție, închisori, lagăre, colonii de muncă forțată și locuri de domiciliu obligatoriu etc., constituindu-se un sistem de concentrație de tipul Gulagului sovietic. În aceste locuri au fost trimiși toți

cei care erau considerați a fi opozanți ai regimului comunist. Printre ei s-au numărat persoanele politice de până la 1948 și foști legionari, intelectuali non-conformiști, preoți romano-catolici și greco-catolici, dar și militari, țărani, care s-au împotrivit colectivizării, ziariști etc.

În România au existat câteva tipuri de închisori: *penitenciare de reeducare*, caracterizate prin aplicarea metodelor de tortură (Pitești, Gherla, Suceava, Târgu Ocna, Târgșor, Brașov, Ocnele Mari, Peninsula); *închisori de exterminare a elitei politice și intelectuale* (Sighetu Marmăției, Râmnicu Sărat, Galați, Aiud, Craiova, Brașov, Oradea, Pitești); *închisori de triaj și tranzit* (Jilava, Văcărești); *închisori de anchetă* (Rahova, Malmaison, Uranus); *închisori pentru femei* (Mărgineni, Mislea, Miercurea Ciuc, Dumbrăveni); *penitenciare pentru minori* (Târgșor, Mărgineni, Cluj); *penitenciare-spital* (Târgu Ocna și Văcărești); *lagăre de muncă* (Canalul Dunăre-Marea Neagră - Poarta Albă, Salcia, Periprava, Constanța, Midia, Capul Midia, Cernavodă etc.); *coloniile de muncă* din Balta Brăilei.

○ **Analizează activitățile serviciilor secrete: Realizează un raport comparativ asupra rolului și metodelor folosite de serviciile secrete poloneze, maghiare și române în consolidarea regimurilor comuniste, evidențiind persecuțiile extrajudiciare și victimele politice.**

Reeducarea prin tortură: fenomenul Pitești. În peisajul sumbru al sistemului represiv comunist un loc aparte îl are închisoarea de la Pitești. „Experimentul Pitești” era de a-i obliga pe deținuți să se tortureze unii pe alții. „Experiența” a debutat la începutul lunii decembrie 1949 și a durat trei ani, iar „eroul” central al „experimentului” a fost Eugen Țurcanu (n. 1925, județul Suceava). Din 1945, E. Țurcanu a cochetat cu comuniștii, înscriindu-se într-o organizație studențească procomunistă. A studiat la Facultatea de Drept a Universității din Iași. S-a căsătorit cu fiica unui comandant legionar, deși tatăl-socru a fost împotriva. A fost învinuit de legături cu Mișcarea Legionară, deși în ianuarie 1941, când aceasta a fost scoasă în afara legii, E. Țurcanu avea 15 ani. În iunie 1948 a fost arestat, iar în februarie 1949, a fost condamnat la 7 ani de închisoare corecțională pentru așa-numita „activitate legionară”: că nu a declarat că soția sa era fiica unui activist legionar. Printr-o înțelegere cu Alexandru Nikolski.

În închisoare, E. Țurcanu a întemeiat așa-numita Organizația deținuților cu convingeri comuniste (ODCC). „Obiectivul era reeducarea prizonierilor

politici prin metode, combinând studierea textelor doctrinei comuniste cu tortura fizică și morală. Nucleul reeducării era format din 15 deținuți aleși, care trebuiau mai întâi să stabilească legături de prietenie și să culeagă confidențele celorlalți”. „Reeducarea” avea 4 faze: 1. „demascarea externă”: deținutul era obligat să spună ce a ascuns în timpul anchetei și despre legăturile lui cu prietenii aflați în libertate; 2. „demascarea internă”: deținutul trebuia să-i denunțe pe cei care l-au ajutat în închisoare; 3. „demascarea morală publică”: deținutul era obligat „să calce în picioare tot ceea ce avea el mai scump – părinții, soția, logodnica, pe Dumnezeu (dacă era credincios); 4. Urma admiterea în ODCC, iar pentru asta deținutul era forțat să-l „reducă” pe cel mai apropiat prieten al lui „torturându-l cu propriile sale mâini și devenind astfel el însuși un călău”. Prin astfel de metode, E. Țurcani și acoliții lui au torturat peste 200 de deținuți, mulți din ei murind în urma bătăilor și batjocurii (vezi și documentul de mai jos). E. Țurcanu a fost transferat la penitenciarul de la Gherla, apoi la Jilava, unde și-a continuat „reeducarea” în proporții mai mici. Atunci când în Occident au aflat despre politicile criminale ale regimului comunist, acesta l-a pedepsit pe Țurcanu și apropiații lui: în noiembrie 1954, torționarii au fost condamnați la moarte și în decembrie același an – împușcați.

Închisoarea din Aiud. Penitenciarul Aiud (situat în județul Alba, la 70 km de Cluj-Napoca și 35 km de Alba-Iulia) a fost o închisoare destinată deținuților politici cu pedepse grele („muncă silnică pe viață”). O decizie a Direcției Generale a Penitenciarelor din septembrie 1948 stipula că penitenciarul Aiud urma să fie „locul de detenție pentru deținuții periculoși, acuzați de delictе politice grave, criminali de război și intelectuali (avocați, arhitecți, comercianți, farmaciști, medici, ingineri, învățători, profesori, preoți, scriitori, subofițeri, ziariști, bancheri, chiaburi, moșieri, industriași și patroni”. Din 1947, situația deținuților din penitenciarul Aiud s-a deteriorat rapid. Numărul deținuților politici a sporit: în 1948 în pușcăria dată erau 889 de condamnați, în 1949 – 4 009; în anii 1953-1954 numărul deținuților era de 2 200-2 300. Condițiile detenției din Aiud erau asemănătoare cu celelalte din sistemul concentraționar comunist din România. Camerele pentru deținuți erau mici (2x4 m); erau cazuri când în asemenea celulă erau înghesuite până la șapte persoane. În timpul rece al anului problema principa-

lă era lipsa lemnului de foc, respectiv – camerele nu erau încălzite. Programul în penitenciar era extrem de rigid, mâncare era puțină și de multe ori preparată din alimente alterate. Cel mai important aliment era pâinea, câte 200-250 grame pe zi. În penitenciar erau interzise conversațiile între deținuți. „Înrudit cu Gherla, Aiudul (...) era renumit prin exigența sa disciplinară și prin doi agenți exterminatori legalizați de autorități: frigul și foamea, «cei doi F», cum îi numesc majoritatea memorialiștilor” (R. Cesereanu).

Penitenciarul **Jilava** este situat la 10 km sud de București și 3 km de comuna Jilava. Este cunoscut prin locul unde, în mai 1946, a fost judecat de Tribunalul Poporului „lotul marilor criminali de război”, format din mareșalul Ion Antonescu, ministrul de Externe Mihai Antonescu, ministrul Apărării, generalul Constantin Pantazi, șeful Serviciului Special de Informații Eugen Cristescu și ministrul Radu Lecca. Pe 1 iunie 1946, au fost executați la Jilava, în Valea Piersicilor, Ion Antonescu, Mihai Antonescu, Gheorghe Alexianu și Constantin Vasiliu.

În perioada 1948-1964, Jilava „a fost un penitenciar de tranzit și de triere a «deținuților contrarevoluționari». Aceștia erau depuși pentru perioade de câteva luni în așteptarea procesului, pentru transferul în alte închisori și lagăre de muncă sau erau aduși din alte locuri de detenție pentru anchete ale Securității”. La sosirea în penitenciarul Jilava, „deținuții erau obligați să treacă printr-un «tunel» format din gardieni așezați pe două rânduri și înarmați cu bâte, cozi de topoare și cazmale, măhuri, vine de bou și bastoane de cauciuc. În timpul acestei treceri, gardienii îi loveau pe deținuți în cap și în alte părți ale corpului, astfel încât nici un deținut nu scăpa nebatut”.

La **Sighetu Marmăției**, localitate situată în nordul României la frontieră cu URSS, a existat o fostă pușcărie, construită de austro-ungari în 1897. Începând cu 22 august 1948, regimul comunist a întemnițat aici elevi, profesori și țărani, care s-au opus noului regim politic. Începând cu 6 mai 1950, în această pușcărie, au fost aduși principalii oameni politici ai țării de până la instaurarea dictaturii comuniste (peste 200 de persoane). Printre ele – Iuliu Maniu, președintele Partidului Național-Țărănesc, în vârstă de 77 de ani (n. 1873), deputat din Transilvania în Dieta de la Budapesta, iar după Marea Unire, de mai multe ori, prim-ministru al României; Constantin I. C. Brătianu, conducătorul Partidului Național Liberal (n. 1866), ministru de Fi-

nanțe al României (1933-1934). În închisoarea de la Sighet a fost încarcerat și istoricul Gheorghe I. Brătianu (n. 1898), profesor universitar, membru titular al Academiei Române. Autoritățile comuniste i-au promis eliberarea din închisoare, dacă va afirma că „Basarabia aparține URSS”. Gheorghe I. Brătianu nu a acceptat compromisul. A murit în închisoare (la 23 sau 27 aprilie 1953) la vârsta de 55 de ani. Cu toate că murise, conform deciziei Ministerului Afacerilor Interne nr. 559 din 6 august 1953, lui Gh. I. Brătianu i-a fost prelungit termenul de detenție cu încă 60 de luni, dovadă a haosului ce domnea în sistemul penitenciar al regimului comunist. La Facultatea de Istorie și Filosofie a USM una din sălile de curs îi poartă numele istoricului Gh. I. Brătianu.



Daniel Ciugureanu (1885 – 1950), deputat în Sfatul Țării, a promovat Unirea Basarabiei cu România, a votat Unirea la 27 martie 1918, prim-ministru al Republicii Democratice Moldovenești, ministru pentru Basarabia în patru guverne ale României.

Între deținuții pușcării de la Sighet a fost și Daniel Ciugureanu (n. 1885) – membru al Sfatului Țării, ministru pentru Basarabia în patru guverne ale României, deputat și senator în Parlamentul român. A murit în pușcărie pe data de 5 mai 1950, la vârsta de 64 de ani). Între 1950 și 1955, penitenciarul de la Sighet era unul de maximă securitate. Deținuții au fost aduși în mod secret. 54 din cei peste 200 de deținuți au murit, fiind înmormântați în locuri secrete, neidentificate încă, în Cimitirul Săracilor. În 1975, penitenciarul a fost desființat.

Datorită eforturilor depuse de Doamna Ana Blândiana și soțului dumneaei, regretatul scriitor și istoric Romulus Rusan, din 1993, închisoarea de la Sighetu Marmăției s-a transformat într-un muzeu – primul Memorial din lume dedicat victimelor comunismului. Una din sălile Memorialului (Sala 22), numită „Basarabia în Gulag”, demonstrează experiența sângeroasă a basarabenilor aflați sub ocupația sovietică (1940-1941; 1944-1991).

Deportarea în Bărăgan. În noaptea de la 17 spre 18 iunie 1951, autoritățile comuniste de la București au realizat cea mai amplă acțiune de deportare din istoria contemporană a României (ceva mai devreme, în ianuarie 1945, sovieticii au deportat în URSS, la munci forțate, etnicii germani). În iunie 1951, a fost ridicat un număr de 44 000 de persoane de pe zona frontierei cu Iugoslavia (județele Timiș, Caraș-Severin și Mehedinți) – români, germani, sârbi, bulgari, numeroși refugiați din Basarabia și nordul Bucovinei, aromâni. Deportarea persoanelor, considerate drept „elemente cu un factor ridicat de risc” a avut loc în contextul încordării relațiilor dintre România și Iugoslavia. Guvernul comunist avea drept scop curățarea etnică a Banatului și înlăturarea mai multor categorii sociale considerate periculoase de comuniști. Printre aceștia erau mari proprietari de pământ, industriași, hangii sau deținători de restaurante, refugiați basarabeni sau macedoneni, foști membri în forțele armate germane, cetățeni străini, rude ale refugiaților, simpatizanți ai lui Tito, cadre militare, oficialități demise, activiști politici și pentru drepturile cetățenești, foști oameni de afaceri cu legături în Occident, lideri ai grupării etnicilor germani etc.

Asemenea deportărilor din Basarabia, oamenii au fost încărcăți în vagoane de marfă, puși sub pază militară și – după 10-14 zile de mers, au fost aruncați în câmp deschis și lăsați să-și construiască cu forțele proprii case din chirpici sau pământ bătut, acoperite cu paie sau stuf. Deportății au construit 18 așezări, din care, în 1956, o bună parte a plecat la locurile de baștină, altă parte – a rămas acolo pentru totdeauna. Numărul celor morți s-a ridicat la 1700 de oameni.

Acțiunile represive ale regimului comunist din România, sistemul de penitenciare, lagărele și coloniile de muncă, deportările au dus la distrugerea și eliminarea elitei politice interbelice și a celei intelectuale, exterminarea unui număr mare de clerici, atât ortodocși, cât și greco-catolici, a țăranilor înstăriți și a altor opozanți ai regimului. Arestările, torturile, umilința fizică și psihică, aplicate deținuților în scopul distrugerii personalității, au avut impact negativ nu doar asupra acestora, dar și asupra familiilor lor și asupra societății.

Prin Legea 127/2011, în România, ziua de 9 martie a fost declarată Ziua Deținuților Politici Anticomuniști din perioada 1944-1989.

ANALIZA DOCUMENTELOR DE ARHIVĂ

Prin Decretul nr. 1512 din 28 august 1948, a fost înființată Direcția Generală a Securității Poporului, care, la 30 august, a fost încadrată în Ministerul Afacerilor Interne. Comentariul care însoțea legea avea câteva pasaje semnificative:

„Așa cum a arătat și rezoluția din iunie a Plenarei Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, în perioada trecerii de la capitalism la socialism, lupta de clasă se ascute și, ca o consecință a acestei ascuțiri, elementele burgheze și reacționare vor întrebuița orice mijloace prin care speră să întoarcă roata istoriei, prin care speră să-și recâștige pozițiile pierdute (...) Apariția decretului pentru înființarea în cadrul Ministerului Afacerilor Interne a Direcției Generale a Securității Poporului consfințește o realitate istorică și obiectivă în țara noastră”. Sursa: *Cartea neagră a comunismului...*, p. 879.

○ Analizează expresia „a întoarce roata istoriei” din text și explică în 2-3 rânduri ce înseamnă în contextul fragmentului și ce emoție sau percepție vrea să transmită autorul.

CRONICĂ ILUSTRATĂ



Abdicarea regelui Mihai I al României, 30 decembrie 1947.

○ Elaborează un raport despre efectele abdicării regelui asupra societății românești, inclusiv sfârșitul monarhiei, instaurarea regimului comunist și repercusiunile asupra elitei politice și economice.

OPINII ISTORIOGRAFICE

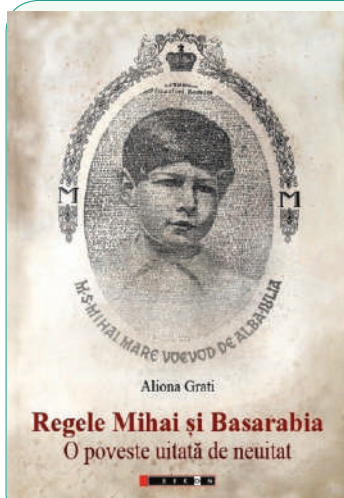
În Bulgaria, înaintea alegerilor din 27 octombrie 1946, 24 de militanți ai Partidului agrarian au fost asasinați. Președintele acestui partid, Nicolai Petkov, a fost arestat, în plină ședință a Adunării Naționale împreună cu alți 24 de deputați. Republican francofil, petrecuse șapte ani în exil în Franța, după asasinarea, în 1924, a fratelui său, deputat în Uniunea Agrară. În 1940, Petkov a fost închis câteva luni (...); a contribuit la constituirea Frontului Patriotic, care a inclus și luptători în rezistența comunistă (...); a devenit vicepreședinte al Consiliului la sfârșitul războiului, dar a demisionat pentru a protesta împotriva violențelor teroriste în timpul epurărilor conduse de către comuniștii minoritari. Devenit lider al opoziției unite, acest fost aliat al comuniștilor a fost acuzat, în 1947, de „complot armat împotriva guvernului”, judecat începând din 5 august, condamnat la moarte în 16 august și spânzurat în 23 septembrie. Mai jos prezentăm câteva spicuiuri din Ultima declarație a lui Nikolai Petkov.

„Domnilor judecători (...), având conștiința curată și dându-mi pe deplin seama de răspunderea mea în fața justiției bulgare, cât și în fața societății și organizației politice din care fac parte și pentru care am fost întotdeauna gata să-mi dau viața, este datoria mea să declar: N-am participat niciodată și nici n-am avut intenția să particip, în ziua de 9 septembrie 1944, la o activitate ilegală îndreptată împotriva puterii populare, al cărei artizan sunt alături de Uniunea Agrară.

Fac parte din Uniunea Agrară Bulgară din 1923. Principiile fundamentale ale ideologiei sale sunt: pacea, ordinea, legalitatea și puterea poporului, în timp ce singurele arme sunt buletinul de vot, cuvântul și pacea. Niciodată Uniunea Agrară Bulgară nu a recurs la organizații și acțiuni secrete și conspirații; niciodată n-a participat la lovituri de stat; dimpotrivă, le-a fost adesea victimă (...)

Domnilor judecători, de doi ani, din 25 iunie 1945, mai exact, se duce împotriva mea cea mai crudă și mai nemiloasă campanie, care a fost îndreptată vreodată împotriva unui om politic bulgar. Nimic din viața mea publică și privată nu a fost cruțat. Am fost îngropat simbolic de trei ori la Sofia și de zece ori în provincie. Am citit cu ochii mei propriu-mi anunț mortuar la intrarea în cimitirul din Sofia, în timpul acestor înmormântări. Am suportat acest lucru fără să mă plâng. Voi suporta cu curaj tot ce mă așteaptă, fiindcă acesta este destinul inevitabil al tristei realități politice a Bulgariei (...)

La 16 august 1947, după ce-a auzit sentința care-l condamna la moarte prin spânzurare, „în numele poporului bulgar”,



Nikolai Petkov a strigat cu o voce puternică: „Nu, nu în numele poporului bulgar! Sunt trimis la moarte din ordinul stăpânilor voștri străini, cei de la Kremlin sau din altă parte. Poporul bulgar, zdrobit de tirania sângeroasă pe care ați vrea s-o mascați în justiție, nu va crede niciodată în infamiile voastre!”

Sursa: Stephane Courtois *Cartea neagră a comunismului*. Crime, teroare, represiune, p. 458-459.

○ Pe baza textului, scrie 3-4 rânduri despre cum este prezentată lupta politică în Bulgaria în anii 1945-1947 și ce rol aveau represiunile în viața politică, așa cum reiese strict din fragment.

COPERTA UNEI CĂRȚI

○ În baza lucrării scrise de Aliona Grati, creează un material vizual (poster) care să ilustreze relația regelui Mihai cu Basarabia.

EVALUAREA CUNOȘTINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

○ Realizează un raport comparativ asupra închisorilor politice românești (Pitești, Aiud, Jilava, Sighet) și asupra metodelor de tortură, reeducare și detenție folosite, evidențiind efectele asupra deținuților politici.

○ Realizează un eseu sau o prezentare în care să explici contextul politic al României în 1947, motivele abdicării regelui Mihai I și modul în care comuniștii și Uniunea Sovietică și-au consolidat puterea după instaurarea Republicii Populare Române.

○ Elaborează o prezentare despre deportarea în Bărăgan și alte acțiuni represive ale regimului comunist din România, unde vei:

- Analiza efectele asupra comunităților locale, inclusiv impactul social și economic.
- Evidenția impactul asupra elitei politice și intelectuale, oferind exemple concrete.
- Examina consecințele pe termen lung asupra societății românești.
- Realiza o comparație cu deportările din Basarabia, evidențiind asemănările și diferențele în scop, metode și efecte.

○ Elaborează un glosar comentat cu termenii istorici importanți:

- Serviciu secret, structuri de forță, poliție politică, crime împotriva umanității, penitenciar, tortionar.
- Explică fiecare termen și oferă exemple concrete din istoria comunistă a României (1945-1967).



Săpături în căutarea unor gropi comune din epoca stalinistă și a buncărelor subterane ale partidului în Ungaria; Coperta revistei TIME: Luptorul pentru libertate maghiar – desemnat Omul anului, de către ziarul Time; Capul tăiat al unui monument răsturnat al lui Stalin

V.3. POLITICI REPRESIVE ȘI MIȘCAREA DE REZISTENȚĂ ÎN ȚĂRILE DIN EUROPA DE EST ȘI SUD-EST

DATE CRONOLOGICE

Octombrie-noiembrie 1956 – revoluția anticomunistă din Ungaria

20-21 august 1968 înăbușirea „Primăverii de la Praga”: trupele Tratatului de la Varșovia au invadat Cehoslovacia

DICȚIONAR ISTORIC

„**Primăvara de la Praga**” – noțiunea este legată de încercarea conducerii cehoslovace, conduse de Alexander Dubček, de a crea un regim socialist democratic – „socialismul cu față umană”. Conducerea comunistă reformatoare de la Praga a intenționat să separe funcțiile guvernamentale de cele de partid, a slăbit cenzura presei, a permis călătoriile în străinătate, a susținut ideea sprijinului guvernamental pentru drepturile omului etc. Politica reformelor, promovată de conducerea Cehoslovaciei, nu a fost agreată de Moscova. În noaptea de 20 spre 21 august 1968, trupele Tratatului de la Varșovia au invadat Cehoslovacia.

JURNAL ISTORIC

„**Doctrina Brejnev**” – „Denumire dată în Occident justificării avansate de guvernul sovietic pentru invadarea Cehoslovaciei în august 1968, acțiune care avusese scopul de a înăbuși procesul de liberalizare – Primăvara de la Praga, desfășurat sub conducerea lui Alexander Dubček. Deși invazia a fost rezultatul unui complex joc de forțe din interiorul Kremlinului și al Blocului Răsăritean, Leonid Brejnev, liderul sovietic, a declarat câteva săptămâni mai târziu că URSS are datoria să intervină, fără să țină cont de frontierele naționale, oriunde „socialismul” este amenințat de mișcări tinzând la „restaurarea capitalismului”. Într-o întâlnire la Kremlin, Brejnev le-a spus-o pe șleau liderilor cehi că țara lor este legată „pe vecie” de Uniunea Sovietică. După aceeași doctrină, același statut îl aveau și toate celelalte state comuniste din Europa de Est. Intervenția în Cehoslovacia a stârnit protestele nu numai ale guvernelor occidentale, ci și chiar ale partidelor comuniste vest-europene, în special ale celor franceze și italiene. Aceste proteste s-au dovedit a fi începuturile mișcării din anii 70, numită Eurocomunism”.

Sursa: Thomas Parrish, *Enciclopedia Războiului rece*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2002, p. 50.

🔗 [Demonstrează caracterul expansionist și agresiv al „Doctrinei Brejnev”](#)

Rezistență anticomunistă și antisovietică în țările Europei de Est. Înainte și în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, în Europa de Est activau partide și organizații ce împărtășeau ideologia marxist-leninistă. Dar aceste formațiuni politice erau puțin numeroase, iar susținerea lor de către populațiile țărilor respective era nesemnificativă. Odată cu trecerea trupelor sovietice în statele Europei de Est, în schimbul regimurilor naziste sau pro-naziste, URSS a impus cu forța armelor regimuri comuniste care au servit nu atât interesele popoarelor respective, cât interesele Moscovei. Transformările politice și economice erau copiate de la URSS și impuse de aceasta: naționalizările forțate ale proprietăților (pământ, întreprinderi industriale, bănci, mijloace de transport etc.). Statele din estul Europei au devenit totalitare: toate forțele politice, cu excepția celor comuniste, au fost scoase în afara legii, s-a impus ideologia comunistă, s-a promovat un nesăbuit cult al personalității lui Iosif Stalin și al conducătorilor locali. Politica externă a statelor subjugate de URSS era subordonată în totalitate Kremlinului. În pofida semnării Declarației Universale a Drepturilor Omului, statele Europei de Est au încălcat sistematic și ostentativ libertățile și drepturile fixate în acest important document.



Statele cu regimuri comuniste, impuse cu forța armelor în estul Europei de către URSS, au fost cuprinse de mișcări de rezistență din partea populațiilor țărilor lor. În același timp, în unele partide-stat au apărut activiști reformatori ai socialismului de cazarmă, impus de sovietici. În condițiile când aceștia au încercat să-și promoveze ideile reformatoare, neconforme cu

ideologia Kremlinului, au fost imediat înlăturați prin intervenții militare brutale sovietice.

○ **Explică cauza principală a partidelor comuniste în Țările Europei Centrale și de Est.**

Rezistența în munții României. După impunerea cu forța a regimurilor pro-sovietice în estul Europei, nu a fost o surpriză că cetățenii statelor respective, într-un număr mai mare sau mai mic, în proporții mai mari sau mai mici, s-au implicat în mișcări de rezis-

tență anticomunistă. Această rezistență a existat întotdeauna, când latent, când pronunțat. Astfel, în România, în august 1944, regele Mihai a repus în vigoare Constituția din 1923, România revenind „la vocația și tradiția ei istorică europeană”. Staționată în România, țară aliată în războiul împotriva Germaniei naziste de la 23 august 1944, Armata Roșie a URSS se comporta „ca pe un teritoriu dușman, prădând, distrugând, luând prizonieri, ucigând”. În ciuda faptului că, în momentul încheierii păcii de la Paris (1947) România reușise să-și achite integral datoria de război față de URSS, sovieticii jefuiau în continuare bogățiile țării, în numele acestei pretense datorii. „Simultan, Stalin își impunea voința politică prin forța brută. Bărbații politici români ai epocii, Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Dinu și Gheorghe Brătianu (...), grupați și uniți în jurul Regelui Mihai, au ridicat stindardul bătăliei pentru existența țării românești, bătălie inegală, deoarece Occidentul abandonase centrul și estul Europei imperiului asiatic moscovit. În ciuda inegalității forțelor aruncate în joc, în ciuda absenței oricărui sprijin din partea Occidentului (...), bărbații politici ai României au condus cu inteligență și eroism lupta împotriva hoardelor barbare ale Moscovei și ale comuniștilor autohtoni, trădători de țară... În lagărele de exterminare comuniste, la Sighetu Marmăției, la Aiud, la Gherla, la Canal etc., a fost dusă mai departe lupta pentru România, în ciuda torturilor inimaginabile la care a fost supusă elita țării, în ciuda chinurilor suferite de sute de mii de martiri ai neamului. Au fost întemnițați intelectuali, oameni politici, țărani, muncitori, români, germani, evrei, unguri etc. fără discriminare: iată singurul domeniu în care comuniștii au fost democrați!”. Însă spre mirarea și admirația tuturor, s-au ridicat cu arma în mână bărbați cu demnitate românească și virtute militară. „În mulții Făgărașului, ai Bucovinei, Vrancei, chiar și în minusculii munți ai Dobrogei, ei au organizat o rezistență armată împotriva hoardelor bolșevice. N-au avut speranța victoriei în absența unei cruciade occidentale, dar sentimentul datoriei naționale i-a întărit și le-a menținut moralul de fier... Între eroii acestui război se numără și Toma Arnăuțoiu și Gheorghe Arsenescu, ofițeri de elită ai Armatei române, adevărate figuri legendare, organizatorii unui grup de partizani, care au acționat în Făgăraș între anii 1949 și 1958”.

○ **Cum au reacționat cetățenii României la instaurarea regimului comunist.**

○ **Explică cauzele rezistenței față de regimul instaurat de trupele sovietice.**

Revoluția anticomunistă și antisovietică în Ungaria, 1956. În 1953, imediat după moartea lui I. Stalin, locuitorii Germaniei de Est (Republicii Democrate Germane, RDG) s-au ridicat împotriva regimului totalitar și au fost reprimăți de forțele armate ale URSS, staționate în RDG.

Și mai convingătoare a fost rebeliunea anticomunistă din Ungaria din toamna anului 1956. Insurecția anticomunistă din Ungaria a început în seara zilei de 22 octombrie 1956, când studenții din Budapesta, la o întrunire a lor, au cerut înfăptuirea unor schimbări imediate în conducerea partidului de la putere, desfășurarea alegerilor parlamentare pe bază de pluripartitism, stabilirea unor relații de egalitate cu URSS etc. A doua zi, la manifestațiile de protest au luat parte peste 30 000 de oameni. Forțele de securitate au deschis foc asupra manifestanților. Protestatarii au asaltat depozitele de arme, s-au înarmat, luând sub controlul lor Radioul, gările, alte obiective. Liderii comuniști maghiari au cerut ajutorul URSS. Tancurile sovietice au invadat capitala Ungariei. Implicarea trupelor sovietice în evenimentele din Ungaria s-a soldat cu transformarea răscoalei anticomuniste în mișcare de eliberare națională a maghiarilor împotriva dominației sovietice.

La 30 octombrie, s-au declanșat acțiuni de protest, cu aplicarea armelor de foc pe întreg teritoriul țării: au fost omorâți sute de oameni, în special – securiști, activiști comuniști, reprezentanți ai organelor de stat, activiști ai cooperativelor agricole, dar și oameni întâmplători. Răsculații au distrus sediul Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Maghiar, 60 de lucrători ai lui fiind uciși.

La 4 noiembrie, au demarat negocierile sovieto-maghiare cu privire la reglementarea relațiilor bilaterale. În realitate, sovieticii au urmărit alte scopuri: având „acordul” celorlalte țări „surori” comuniste de a reprima „rebeliunea contrarevoluționară”, ei au arestat delegația ungară. Tot atunci, tancurile sovietice au intrat a doua oară în Budapesta (sovieticii au trimis 6 000 de tancuri, mai multe decât trimisese A. Hitler împotriva URSS, în iunie 1941), iar pe teritoriul sovietic al Carpaților (Ucraina de vest) János Kádár, secretarul general al Partidului Socialist Muncitoresc Maghiar (Partidul comunist) a declarat că a format un guvern nou revoluționar muncitoresc-tărănesc. În timp de patru zile trupele sovietice au reprimat răscoala maghiarilor. Guvernul condus de Imre Nagy (1896-1958) a fost dizolvat; primul ministru I. Nagy, comunist cu vederi reformatoare, pa-

triot, a fost nevoit să se refugieze în ambasada Iugoslaviei din Budapesta, apoi în România. La insistența URSS, I. Nagy a fost extrădat noilor autorități comuniste din Ungaria, judecat într-un proces închis, condamnat la moarte și împușcat. În 1989, a fost reabilitat și reînsmormântat solemn în același an, la 16 iunie.

După înăbușirea revoluției anticomuniste, 150 000 de oameni au părăsit Ungaria, plecând în Austria, RF Germania și alte state din Vest.

○ **Demonstrează cu exemple că cetățenii maghiari erau contra dictaturii comuniste.**

○ **Describe modul cum cetățenii maghiari și-au manifestat protestul și rezistența față de regimul comunist.**

„Primăvara de la Praga”. Viciile sistemului economic centralizat s-au semnalat mai pregnant în Cehoslovacia, țară industrializată, aflată în centrul Europei. Prima jumătate a anilor 60 ai secolului trecut s-a caracterizat prin stagnarea reformelor economice. În ianuarie 1968, la conducerea Partidului Comunist din Cehoslovacia (PCC) a venit Alexander Dubcek, activist de partid cu concepții reformatoare. Noua conducere a declarat că va promova reforme în societate și va construi „un socialism cu față umană”. La scurt timp a fost înlăturată cenzura, s-au activizat partidele democratice necomuniste, inclusiv Partidul Social-Democrat, au apărut noi formațiuni politice și obștești. În aprilie 1968, conducerea PCC a aprobat un „Program de activitate” care prevedea trecerea Cehoslovaciei la un nou model de socialism. Teza cu privire la rolul conducător al partidului comunist a fost respinsă. PCC nu trebuia să domine asupra societății, ci să servească intereselor ei, să-și „câștige autoritatea prin muncă și fapte concrete, dar nu prin dictat”. Se preconiza schimbarea rolului organelor securității de stat, care să nu mai fie o unealtă de reprimare a liberei cugetări, ci să apere statul de „uneltirile dușmanilor din afară”.

Aceste și alte idei democratice nu au fost pe placul conducerii de la Kremlin. Unii lideri comuniști din țările est-europene și-au manifestat dezacordul față de noile tendințe din Cehoslovacia.

În noaptea spre 21 august 1968, trupele armate a cinci state membre ale Organizației Tratatului de la Varșovia - Bulgaria, Ungaria, RD Germania, Polonia și URSS - au trecut hotarele Cehoslovaciei, invadând țara. Agenții KGB-ului i-au arestat pe A. Dubcek și pe alți lideri cehoslovaci și i-au expediat la Moscova. Conducerea Cehoslovaciei a calificat acest gest ca în-

călcare flagrantă a normelor dreptului internațional, iar președintele țării Ludvík Svoboda, ales în acest post la 30 martie 1968, a refuzat să formeze un nou guvern la insistența comandantului forțelor armate sovietice invadatoare. Intervenția sovieticilor și a sateliților aceștia a stârnit indignarea întregii lumi; ea a fost condamnată și de partidele comuniste din Occident. Ținând cont de această situație, conducerea de la Kremlin a inițiat, la sfârșitul lunii august 1968, convorbiri cu A. Dubcek și cu alți conducători cehoslovaci, semnând un acord cu privire la reglementarea situației din țară. Trupele sovietice au rămas în Cehoslovacia, iar cele ale sateliților Kremlinului au părăsit țara invadată.



Alexander Dubcek (în primul rând, față stânga), în 1968, într-o vizită în România. În mijloc se află Ludvík Svoboda, precum și Nicolae Ceaușescu (dreapta față). Nicolae Ceaușescu a devenit celebru pentru că a condamnat vehement invazia din Cehoslovacia a Pactului de la Varșovia.

Folosindu-se de prezența masivă a trupelor sovietice de ocupație, adversarii reformelor au trecut în ofensivă. Din cele preconizate, s-a reușit doar transformarea țării din stat centralizat în unul federativ, fiind constituite două republici – Cehia și Slovacia.

Ample manifestări de protest, deseori soldate cu ciocniri sângeroase între manifestanți și forțele de ordine comuniste au avut loc în Polonia în 1956, 1970 și 1980. Mișcarea protestatară din 1980 a dus la formarea unui Sindicat liber al muncitorilor „Solidarność” („Solidaritatea”), în frunte cu Lech Walesa, muncitor la șantierul naval din Gdansk, care a condus lupta anticomunistă din Polonia până la victorie.

Rezistența anticomunistă din țările Europei de Est a demonstrat lumii întregi lipsa de omenie a regimurilor comuniste totalitare, falimentul lor economic și social. Rolul Mișcării de Rezistență anticomunistă a fost însumat în demascarea și demolarea comunismului.

○ **Argumentează caracterul revoluționar al ideilor și reformelor propuse de A. Dubcek în Cehoslovacia, în contextul regimului comunist și al dependenței de URSS.**

○ **Demonstrează cu argumente că intervenția sovietică în Cehoslovacia a fost o încălcare a dreptului internațional.**

○ **Apreciază rolul sindicatului „Solidaritatea” în mișcarea democratică din Polonia.**

De la totalitarism la libertate. Deloc întâmplător, **Polonia** a fost prima țară din estul Europei care s-a debarasat de comunism. Polonia a cunoscut o lungă criză socială, soldată cu conflicte între puterea conducătoare și pătura calificată a muncitorilor. Sub presiunea Kremlinului, în decembrie 1981, în Polonia a fost introdusă starea de urgență. Odată cu accederea la putere în URSS a unei conduceri reformatoare în frunte cu Mihail Gorbaciov, situația externă a Poloniei s-a îmbunătățit. Mișcarea anticomunistă a luat amploare, în iunie 1989, în Polonia s-au desfășurat alegeri parlamentare, la 19 august 1989, Tadeusz Mazowiecki, membru al conducerii „Solidarității”, a devenit prim-ministru. După mai mult de patru decenii, dominația comuniștilor în Polonia s-a sfârșit.

Un rol deosebit în susținerea Mișcării de Rezistență anticomunistă în Polonia l-a avut Biserica Catolică, mai ales după alegerea cardinalului Karol Józef Wojtyła în Scaunul Papal, acesta luând numele Ioan Paul al II-lea, fiind primul papă non-italian după Papa Adrian al VI-lea (1459-1523), olandez de origine.

La sfârșitul anilor 80 ai secolului trecut, **Ungaria** comunistă a fost afectată de criza economică. În așa condiții opoziția anticomunistă s-a consolidat, și-a intensificat critica asupra conducerii; a început o largă prezentare a adevărului despre insurecția anticomunistă din toamna anului 1956. Partidul Muncitoresc Socialist Ungar, partid marxist-leninist (comunist) a intrat în criză. În urma amplelor mișcări anticomuniste, la 23 octombrie 1989, a fost proclamată Republica Ungară, iar în martie-aprilie 1990 au avut loc primele alegeri libere de după 1945, în Parlamentul țării. Cele mai multe voturi le-a obținut Forumul Democratic, formațiune politică care s-a pronunțat pentru constituirea unui stat de drept, autoconducere democratică,

privatizarea întreprinderilor de stat falimentare și pentru trecerea mai activă la economia de piață. După alegerile parlamentare, istoricul Jozsef Antall a fost numit prim-ministru, guvernul fiind format din formațiuni necomuniste. Astfel, Ungaria a pășit pe calea libertății.

În **Bulgaria**, din anul 1954 până în 1989, la putere s-a aflat Todor Jivkov, care a deținut postul de prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist din Bulgaria, iar din 1962 până în 1971 – și de prim-ministru, din iunie 1971 până în 1989 a fost lider de partid și președinte al Bulgariei. În acești ani s-a constituit clanul familiei Jivkov, care a ocupat posturile-cheie în stat.

În vara anului 1989,, situația social-economică a Bulgariei s-a înrăutățit. În noiembrie T. Jivkov a fost înlăturat din toate posturile ocupate, în ianuarie 1990, acesta a fost arestat, fiind acuzat de corupție. În Bulgaria au luat ființă mai multe partide ne-comuniste, Partidul comunist și-a schimbat denumirea în Partidul Socialist Bulgar. În iunie 1990, s-au desfășurat primele alegeri libere postbelice, iar Jelu Jeleu, reprezentantul Uniunii Forțelor Democratice, care pleda pentru introducerea sistemului multipartid și a democrației parlamentare, a fost ales președinte al Bulgariei.



Balconul de la care Ceaușescu și-a ținut ultimul discurs, ocupat de protestatari, decembrie, 1989 (Sursa: Comunismul în România.ro)

Mișcări politice anticomuniste s-au desfășurat și în celelalte țări cu regimuri comuniste din estul Europei: în **România**, în decembrie 1989, a căzut regimul dictatorului Nicolae Ceaușescu. **Iugoslavia** a fost cuprinsă de mișcări anticomuniste și de constituire a statelor naționale, ducând la destrămarea federației.

În 1988-1989 în Cehoslovacia forțele de opoziție față de Partidul comunist de la putere și-au intensificat criticile, cerând comuniștilor să renunțe la monopolul puterii. La sfârșitul lunii noiembrie 1989, Parlamentul Federal a sistat articolul din Constituție prin care se consfințea rolul conducător al Partidului Comunist. În curând, la putere au venit forțe noi, s-a constituit guvernul Uniunii naționale, președinte al republicii fiind ales, la 29 decembrie 1989, Vaclav Havel, cunoscut disident, unul din autorii „Cartei -77”, liderul Forumului cetățenesc. Dominației comuniste i s-a pus capăt.

În pofida unor succese în domeniul economic și social (comparativ cu celelalte țări din estul Europei), și **Republica Democrată Germană** (RDG) a fost cuprinsă de mișcări anticomuniste. La 9 noiembrie 1989, a fost demolat Zidul Berlinului – simbol al sciziei populului german și al Războiului rece, iar în urma alegerilor parlamentare din 18 martie 1990, victoria a fost obținută de Alianța pentru Germania, care a ple-dat pentru reîntregirea populului german, lucru care s-a întâmplat la 3 octombrie 1990, când, în ședință solemnă, Bundestagul (Parlamentul) a proclamat Unirea Germaniei.

Procese revoluționare anticomuniste au cuprins și **Albania**, care la 15 aprilie 1991 se proclamă Republica Albania, în iunie a aceluiași an s-a constituit un nou guvern ne-comunist, iar la 9 aprilie 1992 Sali Berisha, președintele Partidului Democrat a fost ales președinte al Albaniei.

În vara anului 1991, ca rezultat al unei lovituri de stat nereușite, și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste – patria comunismului totalitar, s-a debarasat de comuniștii aflați la putere și s-a destrămat.

Așadar, în urma proceselor revoluționare de la sfârșitul anilor '80 – începutul anilor '90 ai secolului trecut, regimurile comuniste din țările Europei de Est au fost răsturnate. În locul lor, la putere au venit guverne de coaliție ale diferitor forțe politice; social-democrate, liberale, socialiste democrat-creștine etc. Toate guvernele necomuniste s-au pronunțat pentru pluralismul politic, crearea statului de drept, trecerea la economia de piață, echitate socială. În multe țări, partidele comuniste au trecut în opoziție, unele și-au schimbat denumirea, s-au dezis de marxism-leninism și stalinism, dar toate acestea nu le-au adus succese, cu excepția Republicii Moldova, când în condiții democratice Partidul comuniștilor, condus de V. Voronin, a obținut plinătatea de putere (2001).

Trecerea de la totalitarism la democrație a fost (este) un proces complicat. În statele post-comuniste se insistă asupra separării puterilor legislative, executive, judiciare asupra libertății presei. Noile realități au fost fixate în Constituțiile statelor din estul Europei; aici au fost depolitizate forțele de interne și organele securității de stat, au fost sistate sărbătorile comuniste, a fost lichidată dominația ideologiei marxist-leniniste, s-a revenit la societatea civilă cu pluralismul politic caracteristic ei. În același timp, în țările ex-comuniste nu au avut loc procese judiciare, intentate liderilor comuniști, asemenea celui de la Nürnberg asupra naziștilor.

○ **Identifică premise ale căderii regimurilor comuniste în țările Europei Centrale și de Est.**

○ **Describe modul în care partidele democratice au preluat puterea în țările Europei Centrale și de Est.**

Disidența. Regimurile comuniste care au revendicat și au impus monopolul informației, al gândirii și al exprimărilor, persoanele care manifestau opinii diferite de cea oficială, au fost considerați disidenți politici și își riscau viața. În 1978, Vladimir Bukovski definea disidenții în felul următor: „Cei pe care îi numiți «disidenți» nu sunt decât niște oameni ca toți ceilalți, care însă au învățat să raționeze cu mintea lor, și nu bazându-se pe vreo schemă prestabilită... Ceea ce face din cineva un disident este armonia dintre cuvintele și viața lui, pe de o parte, și convingerile lui, pe de altă parte”.

În URSS disidența a apărut odată cu dezghețul hrușciovian, în 1956. Disidența s-a manifestat mai întâi în domeniul literar și în tratarea istoriei. Unul dintre primii disidenți ruși a fost Boris Pasternac, supus unei campanii de intimidare până la sfârșitul vieții (1960), pentru publicarea în Italia a romanului Doctor Jivago, în care, pentru prima dată a introdus în literatura rusă cuvântul „Gulag”.

Represiunea a lovit numeroase persoane din diverse motive. De ex., muncitorul Anatolii Marcenko, condamnat la șase ani de detenție (1960-1966) pentru „trădare de patrie”. După eliberarea din lagăr a scris cartea „Mărturiile mele” (*Мои показания*), în care a expus realitatea din închisorile și lagărele pentru deținuții politici în anii 60 ai secolului trecut. Cartea a fost tipărită în *Samizdat* („auto-editarea”) și difuzată clandestin în URSS, apoi tradusă și publicată în alte state ale lumii.

Cei mai cunoscuți disidenți sovietici, apărători ai drepturilor omului și valorilor democratice au fost tinerii scriitori Andrei Sineavski și Iuli Daniel, Vladimir Bukovski, Alexandr Ghizburg, Andrei Saharov etc. În iulie 1967, la propunerea lui Iurii Andropov, noul șef al KGB-lui, a fost creată Direcția a 5-a, însărcinată cu lupta contra disidenței, calificată ca „diversiune ideologică” pusă la cale de Occident.

Și celelalte state comuniste din estul Europei au avut personalități sau chiar mișcări disidente. În Cehoslovacia, de ex., a luat naștere Mișcarea *Charta 77* (1977); iar dramaturgul Vaclav Havel, după ce a adresat o *Scrisoare deschisă către Gustáv Husák*, a fost condamnat la cinci ani de închisoare.

În Bulgaria, disidența a fost reprimată cu violență, iar scriitorul Gheorghe Markov a fost asasinat la Londra în 1978. În România unul din cei mai cunoscuți disidenți a fost scriitorul Paul Goma, născut în Basarabia, care, după ce a semnat adeziunea la *Charta 77* a fost arestat și constrâns să plece în exil. În noiembrie 1985, inginerul și poetul Gheorghe Ursu, născut la Soroca în anul 1926, a fost asasinat de către Securitatea lui Ceaușescu.

Scriitorul britanic George Orwell afirma în 1945: „Fiecare glumă este o mică revoluție”. Fără îndoială, bancurile sunt glume. În statele totalitare, însă, glumele sunt luate în serios, considerate „arme” împotriva regimului, respectiv – cei care spuneau bancuri (anecdote) politice înfundau pușcăria. Chiar și atunci când regimul totalitar promova politici „liberale”, oamenii ce spuneau bancuri erau pedepsiți.

De ex., „fotbaliștii sovietici au învins la Jocurile olimpice după ce au aflat că Nikita Hrușciov a promis să însămânțeze porumb chiar și pe ultimul teren de fotbal din Uniunea Sovietică” (aluzie la patima lui N. Hrușciov de a cultiva porumb în toată URSS). Sau: „Securitatea este inima partidului. Și bate, și bate, și bate...” Pentru astfel de vorbe puteai încasa câțiva ani buni de pușcărie. Așa cum remarcă cunoscutul istoric francez Stéphane Courtois, „prăbușirea sistemului comunist în anii 1989-1991 a marcat victoria morală a disidenților, dar constituirea unui câmp politic nou a fost uneori fatală însuși spiritului disidenței în sine. În Rusia, războaiele din Cecenia nu mai sunt denunțate decât de persoane izolate, ca Serghei Kovaliev”.

○ **Apreciază rolul disidenților în lupta pentru democrație.**

MEMORII

„Cred că ceea ce trebuie să explicăm de la bun început este că, spre deosebire de situația de după cel de-al Doilea Război Mondial (când victoria Occidentului asupra Germaniei naziste a fost deplină, nazismul a fost distrus și sistemul a fost dezmembrat, iar liderii naziști judecați), la sfârșitul Războiului rece nimic nu a fost distrus în regimul comunist. N-a existat o victorie completă asupra comunismului; sistemul nu a fost dezmembrat, liderii nu au fost judecați, iar arhivele au rămas secrete. Aceasta s-a întâmplat din pricina unei rezistențe însemnate din partea elitei, în Vest și în Est. Drept rezultat, mai avem încă rămășițe ale sistemului comunist în Rusia, iar acum în multe alte țări est-europene comuniștii se întorc la putere; comuniștii n-au fost niciodată învinși pe deplin. Am făcut tot ce ne-a stat în puteri pentru a-i aduce în fața instanțelor de judecată în Rusia. Eu însumi îmi amintesc cum am venit la Moscova în 1991, chiar după prăbușirea guvernului comunist, și cum am stat de vorbă cu liderii ruși – ar trebui să spun că ei mă cunoșteau cu toții foarte bine, fiindcă am fost deținut politic de mai mulți ani, apoi expulzat din Uniunea Sovietică, așa încât mă cunoșteau cu toții – și am încercat să-i conving că singurul mod definitiv de a sfârși cu sistemul comunist este judecarea liderilor comuniști sovietici, la fel cum s-a procedat cu naziștii lui Nürnberg. Aproape că i-am convins pe toți, cu excepția lui Elțin. Elțin a refuzat să facă asta și a spus că sunt mari presiuni asupra lui din partea țărilor occidentale – Statele Unite, Germania, Marea Britanie și așa mai departe – ca să nu deschidă arhivele. Și din moment ce comuniștii n-au fost terminați în 1991, până în 1992 ei s-au regenerat și au intrat în ofensivă. L-au dat chiar în judecată președintele Elțin la Curtea Constituțională a Rusiei, acuzându-l de a fi interzis în mod ilegal Partidul Comunist...

Sursa: *Bukovski la Sighet*, ediția a II-a, București, Fundația Academia Civică, 2012, p. 23-24.

○ Comentează opinia lui Bukovski despre necesitatea unui proces asupra liderilor comuniști.

STUDIU DE CAZ

În statele est-europene, inclusiv – România, subjugate de sovietici, locuitorii satelor s-au răsculat de multe ori. Unul dintre participanții la răscoala țăranilor români, din iulie 1950, povestește cum s-au adunat în fața sediului partidului comunist, cu mâinile goale, și cum un activist comunist a început să tragă cu revolverul:

„Am intrat atunci cu forța în sediul partidului [mărturisește el], am aruncat pe jos portretul lui Stalin și pe cel al lui Gheorghiu-Dej și le-am călcat în picioare [...]. Au venit întăriri. Mai întâi jandarmii din sat. [...] norocul a fost că Maria Stoian, o fată tânără, a tăiat firul centralei telefonice și a bătut clopotele. Au tras în ea, bolșevicii, cât au putut. [...] Pe urmă, mai spre amiază, pe la ora zece, cred, a venit Securitatea cu mitralierele și cu tot felul de arme grele. Femeile și bătrânii au căzut în genunchi. «Nu trageți în noi și în copiii noștri. Aveți și voi copii, ca și noi, și părinți bătrâni. Murim de foame și am ieșit să spunem să nu ni se ia grâul.» Locotenentul-major Stănescu Martin a dat ordinul să se tragă”.

Autorul acestei relatări a fost arestat, torturat și trimis la muncă forțată; n-a fost eliberat decât în 1953.

Sursa: *Cartea neagră a comunismului...*, p. 473.

- Explică ce i-a determinat pe țărani să se răscole împotriva autorităților comuniste.
- Descrie etapele desfășurării răscoalei.
- Identifică persoanele menționate în text și rolul lor în evenimentele descrise.
- Analizează semnificația gestului de a călca în picioare portretele lui Stalin și Gheorghiu-Dej.

OPINII ISTORIOGRAFICE

„... Milioane de oameni au trăit, precum Antonina (autorul a examinat soarta Antoninei Golovina, exilată, împreună cu mama ei și cu cei doi frați mai mici în regiunea Altai, ca fiind familie de „chiaburi”, a. p.) cu o frică permanentă în suflet pentru că rudele lor fuseseră victime ale represiunii. Cum au făcut ei față acestei nesiguranțe? Ce fel de echilibru puteau ei să stabilească între sentimentul firesc al nedreptății și al alienării de sistemul sovietic, pe de o parte, și nevoia de a se integra în el, pe de alta? Ce fel de „ajustări” au trebuit să facă pentru a scăpa de stigmatul biografiei lor „compromise” și

a fi acceptați ca membri cu drepturi egale ai societății? ...Antonina afirmă că nu a crezut niciodată cu adevărat în partid și în ideologia lui, deși în mod cert a fost mândră de statutul ei de specialist sovietic, ceea ce însemna că a acceptat scopurile și principiile fundamentale ale sistemului în activitatea ei de medic. Poate că a dus o viață dublă, conformându-se normelor sovietice în sfera publică, dar continuând să resimtă atracția de sens contrar a valorilor familiei sale țărănești și creștine în viața privată. Mulți cetățeni sovietici au trăit cu o asemenea dualitate. Au existat însă și copii de „culaci” – ca să nu mai vorbim de cei născuți în familii nobile sau „burgheze” – care au renunțat complet la trecutul lor și s-au atașat cu totul, ideologic și emoțional, de sistemul sovietic”.

Sursa: Orlando Figes, *Vorbind în șoaptă. Viața privată în Rusia lui Stalin*, Iași, Polirom, 2024, p. 29

○ Explică conceptul de „viață dublă” prezentat în text. Cum reușea Antonina să navigheze între valorile familiei și normele societății sovietice?

○ Demonstrează în baza exemplului personajului menționat în text, că regimul totalitar comunist a influențat convingerile oamenilor simpli.

CRONICĂ ILUSTRATĂ

În timpul invaziei sovietice a Cehoslovaciei, cehoslovacii își poartă steagul național pe lângă un tanc în flăcări la Praga.

Fotografie din „Analiza CIA a forțelor Pactului de la Varșovia: Importanța reportajelor clandestine” ►

○ Analizează semnificația simbolurilor în contextul evenimentelor din 1968 din Cehoslovacia: drapelul național și tancul sovietic.



EVALUAREA CUNOȘTINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

○ Identifică manifestările totalitarismului caracteristice regimurilor comuniste din țările Europei Centrale și de Est.

○ Compară utilizând diagrama Venn mișcările de rezistență din Cehoslovacia și România.

○ Elaborează o listă a disidenților din țările comuniste.

○ Elaborează fișe biografice pentru trei disidenți din trei țări diferite, la alegere.

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

○ Elaborează un eseu la tema: *Impactul mișcărilor de rezistență asupra dezintegrării regimurilor comuniste și consolidării democrației în Europa Centrală și de Est*

ACTIVITATE ÎN GRUP

Completați tabelul mișcărilor de rezistență din țările Europei Centrale și de Est

Anul	Mișcarea de rezistență	Urmările



V.4. EXPERIENȚA FOSTELOR ȚĂRI SOCIALISTE (ROMÂNIA, ȚĂRILE BALTICE, FEDERAȚIA RUȘĂ, POLONIA ETC.) ÎN STUDIAREA ȘI CONDAMNAREA REGIMURILOR TOTALITARE

DATE CRONOLOGICE

1989 - revoluțiile de catifea din fostele țări socialiste

1991 - destrămarea URSS

JURNAL ISTORIC

„Parlamentul adoptă prezenta lege organică.

Art. I. - Legea nr. 294-XVI din 21 decembrie 2007 privind partidele politice (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr. 42-44, art. 119), cu modificările ulterioare, se completează, după cum urmează:

1. Articolul 4 se completează cu alineatul (5) cu următorul cuprins: „(5) Se interzice utilizarea de către partidele politice a simbolurilor regimului comunist totalitar (secera și ciocanul și orice suport cu aceste simboluri), precum și promovarea ideologiilor totalitare”. (LEGEA nr. LP192/2012 din 12.07.2012, Republica Moldova)

○ Demonstrează că secera și ciocanul sunt simboluri ale regimului totalitar comunist.

○ Explică necesitatea interzicerii utilizării drept simboluri a secerei și ciocanului în URSS.

DICȚIONAR ISTORIC

Lustrație (Legea lustrației) – 1. Lege prin care este limitat dreptul foștilor comuniști din funcții de conducere și foștii agenți secreți ai Securităților regimurilor comuniste să ocupe funcții de conducere. 2. Măsuri administrative de care uzează regimurile post-totalitare pentru a exclude din instituțiile publice pe acele persoane, care au lucrat pentru sau au colaborat cu regimul comunist.

Genotaf – monument comemorativ care onorează memoria sau locul decesului unei persoane, fără a fi locul de înmormântare.

Memorial – formă durabilă de păstrare colectivă a memoriei unui eveniment sau a unei alte entități remarcabile. Ex., Memorialul de la Sighet. Forme comune de comemorare sunt monumentele, pietrele funerare, muzeele.

Monumente de for public – (conform Legii 232 a R. Moldova din 10. XI. 2017): bunuri imobile, opere de artă plastică monumentală (compoziții spațial-volumetrice, statui, busturi, plăci comemorative cu relief sculptural, troițe, cruci), împreună cu terenul delimitat pentru ele, având caracter decorativ, comemorativ sau religios, amplasate în spații publice, pe terenuri aflate în domeniul public al statului ori al unităților administrativ-teritoriale.

Placă comemorativă – este o placă de metal, ceramică, piatră sau alt material, de obicei, atașată de un perete sau altă suprafață verticală și care poartă un text sau o imagine în relief sau ambele, pentru a comemora una sau mai multe persoane, un eveniment, o utilizare anterioară a locului sau alt lucru. O placă sau o tabletă monumentală care comemorează o persoană sau persoane decedate poate fi o formă simplă de monument bisericesc.

Regimurile totalitare au monopolizat nu doar întreaga putere politică, nu doar au luat sub controlul lor întreaga societate, dar au pus stăpânire și pe interpretarea trecutului, a istoriei. În acest sens, totalitariștii au închis accesul la arhive, permițând studierea documentelor doar persoanelor de încredere; au introdus cenzura în presă; au interzis persoanelor supuse represiunilor politice să vorbească despre locurile de detenție. După ispășirea termenilor de detenție mulți deținuți au semnat angajamente, prin care se obligau să nu vorbească nimănui despre condițiile de viață și munca efectuată în lagărele de muncă sau pușcării.

După căderea regimurilor totalitare au fost deschise mari posibilități pentru recuperarea memoriei celor deportați și celor supuși represiunilor comuniste. În unele state ex-comuniste a fost adoptată și aplicată Legea lustrăției, prin care au fost depistați informatorii poliției secrete comuniste și care, împreună cu foștii comuniști în funcții de răspundere, au fost limitați să accedă în funcții publice.

○ Enumeră impedimentele cercetării realităților istorice în perioada totalitară.

○ Explică termenul lustrăție.

Legea lustrăției a avut cele mai rapide și eficace rezultate în cazul fostei **Republici Democratice Germane**: după Unire, noile autorități au luat sub controlul lor toate documentele poliției secrete est-germane *Stasi*. Legea lustrăției a fost aplicată în **Cehia**: aici nu au fost procese judiciare, în schimb, persoanelor ce au colaborat cu Poliția secretă comunistă (*StB*) li s-a interzis accesul la funcții publice (în justiție, procuratură, servicii de securitate, armată, funcții de conducere în serviciul civil, în conducerea întreprinderilor de stat, la căile ferate, la Banca Centrală, precum și accederea în poziții academice înalte).

În **România**: deși Lustrăția a fost cerută de o mare parte a cetățenilor, totuși ea n-a fost elaborată imediat după căderea regimului Ceaușescu, ulterior a fost aplicată într-o formă limitată.

În **Republica Moldova**, în 2012, Parlamentul R. Moldova a condamnat regimul comunist sovietic și a interzis utilizarea simbolului „Secera și ciocanul”. Fiind în opoziție, comuniștii moldoveni au afirmat cum că majoritatea liberal-democrată „este burdușită cu foști agenți KGB, care acum se pretind pro-români și pro-europeni, dar care în trecut proslăveau comunismul și-i dedicau poezii”. Deși în campania electorală toate componentele coaliției de atunci s-au pronunțat

în favoarea adoptării unei astfel de legi, declarația comuniștilor i-a pus într-o situație jenantă. În plus, ex-președintele R. Moldova Petru Lucinschi a declarat cum că în cazul votării Legii lustrăției „Republica Moldova ar rămâne fără intelectualitate și fără elită politică”. A fost o minciună: nu toți intelectualii au colaborat cu KGB-ul. În cazul adoptării unei Legi a lustrăției, atunci Petru Lucinschi personal nu ar mai fi fost ales președinte al R. Moldova (1997-2001), deoarece a fost activist comunist și un fidel verificat al Moscovei. Deși au fost mai multe tentative de a promova o Lege a lustrăției în R. Moldova, aceste eforturi au fost zadarnice.

○ Compară aplicarea Legii lustrăției în Germania, Cehia și România.

○ Explică de ce în Republica Moldova n-a fost adoptată Legea lustrăției.

Studierea crimelor comunismului. Cazul României. După căderea regimului dictatorial al lui Nicolae Ceaușescu, oamenii de știință s-au aplecat asupra trecutului sumbru al comunismului. La 13 aprilie 1993, în cadrul Academiei Române, a fost constituit Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului (INST), inclusiv al totalitarismului comunist. Problemele examinate de colaboratorii INST sunt: aspecte ale vieții sub regim comunist (1945-1989), probleme sociale, instituții, legislație, cultură, mentalități, limbaj, tehnici de represiune, forme de rezistență, viața cotidiană în România comunistă. Primul director al INST a fost istoricul, deținutul politic, Radu Ciuceanu (1928-2022). INST editează monografii, enciclopedii, memorii, precum și revista „Arhivele totalitarismului”.

Un alt centru de studiere a crimelor regimului comunist este Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc (IICCMER) – structură guvernamentală, înființată în 2009. Sarcinile IICCMER sunt: analiza din punct de vedere științific a regimului comunist și urmările acestuia asupra societății post-totalitare. „În centrul tuturor demersurilor întreprinse se află victimele și efortul permanent pentru identificarea celor ce se fac vinovați pentru crimele și abuzurile comise. IICCMER creează, organizează, spri-



Radu Ciuceanu (1928-2022), istoric, deținut politic, primul director al INST.

jină proiecte educaționale și de memorie, contribuind astfel la o mai bună înțelegere a importanței drepturilor și libertăților cetățenești în societatea post-comunistă. Nu în ultimul rând, IICCMER identifică, organizează și pune la dispoziție instrumente de lucru, utile atât specialiștilor în domeniul științelor sociale, cât și publicului larg (arhive și colecții, bibliotecă virtuală, materiale educaționale auxiliare)”.

În România există și alte instituții care examinează trecutul comunist al României: Centrul de Investigare a Crimelor Comunismului (CICC), înființat în aprilie 2010, aflat sub egida Asociației pentru Memoria Victimelor Comunismului, centru condus de istoricul Marius Oprea.

În 2000, fostul ambasador al Olandei în România Coen Stork a înființat Institutul Român de Istorie Recentă (IRIR), care s-a făcut cunoscut prin organizarea conferințelor internaționale, publicare de cărți și articole, colecții de documente. De ex., IRIR a publicat mai multe volume în colecția „Document” la Editura Polirom de la Iași.

Un rol deosebit în păstrarea și valorificarea memoriilor persoanelor supuse represiei politice îl are Memorialul Victimelor Comunismului și al Rezistenței de la Sighetu Marmăției. Închisoarea de la Sighet a fost construită în 1897 și era una de drept comun. În anii Primului Război Mondial și celui de-al Doilea Război Mondial aici au fost încarcerati deținuți politici. În perioada anilor 1948-1950, în închisoarea de la Sighet au fost închiși elevi, studenți, țărani din rezistența maramureșeană, iar între mai 1950 și iulie 1955, penitenciarul a devenit „unul de maximă securitate, fiind aduși aici, în deplin secret, două sute de foști miniștri, parlamentari, ziariști, militari, episcopi și preoți, 54 dintre aceștia au murit, fiind înmormântați în locuri secrete și deocamdată neidentificate. În 1955, sinistra închisoare politică a redevenit una de drept comun și în celule a fost un anumit confort”. În 1975, penitenciarul de la Sighet a fost desființat, clădirea fiind folosită ca depozit.

Până în 1993, când Ana Blandiana și Romulus Rusan au înaintat Consiliului Europei proiectul unui muzeu, clădirea era în ruine. Au fost necesari 20 de ani pentru ca „prin efortul material al Fundației Academia Civică și prin travaliul științific al Centrului Internațional de Studii asupra Comunismului, ambele aflate la București, închisoarea să devină Memorial – primul memorial din lume dedicat victimelor comunismului”.

Fundația Academia Civică, anual, a organizat la Si-

ghetu Marmăției, în incinta Memorialului, mari simpozioane internaționale, la care au luat parte cunoscuți istorici români și de peste hotarele României, martori ai evenimentelor. Genericele simpozioanelor au fost: „De la adevărul istoric la judecata istoriei”, „Memoria ca formă de justiție”, „Instaurarea comunismului: între rezistență și represivitate” etc.

Începând cu anul 1998, Fundația Academia Civică a organizat la Memorialul Sighet, în prima săptămână de după examenele de bacalaureat, o săptămână de conferințe, dedicate elevilor de 15-18 ani și, începând din 2008, profesorilor de istorie din licee.

Realizarea Memorialului Sighet „n-a fost un scop în sine, ci un mijloc: acela de a contracara rezultatele operației de spălare a creierilor al cărei prim rezultat a fost distrugerea memoriei, în lipsa căreia societatea devine un monștru moale, fără schelet, dezarticulat, manipulabil”. De subliniat că la Școlile de Vară a Memorialului Sighet au luat parte și tineri și tinere, profesori de istorie, foști deportați din Republica Moldova. Iar în incinta Memorialului există sala „Basarabia în Gulag” (Sala 22), pe a cărei pereți pot fi văzute fotografii și texte despre experiența sângeroasă a deportărilor, exterminării elitelor basarabene, colectivizării satelor etc.

În aprilie 2006, președintele României Traian Băsescu a numit o Comisie pentru a studia și a prezenta un raport de care șeful statului avea nevoie pentru a condamna în mod oficial regimul comunist din România – Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, în frunte cu Vladimir Tismăneanu. Peste șase luni Raportul a fost încheiat (663 de pagini) și, în decembrie 2006, în cadrul unei



Ana Blandiana, inițiatorea și întemeietorea Memorialului de la Sighet



Romulus Rusan, scriitor, soțul Anei Blandiana, co-fondatorul Memorialului de la Sighet

ședințe a Parlamentului român, Traian Băsescu a condamnat regimul comunist drept ilegal și criminal. În Raport au fost arătate practicile de impunere a comunismului, au fost nominalizate persoanele ce au promovat comunismul sovietic în România etc. În final, președintele Traian Băsescu a declarat că „documentul pe care l-a prezentat în Parlament are calitatea de act oficial al statului român și va fi asumat ca atare”.

○ **Identifică centrele care se ocupă cu investigarea crimelor totalitarismului în România.**

○ **Formulează o concluzie privind rolul personalităților în promovarea memoriei istorice.**

În **Republica Moldova**, la 14 ianuarie 2010, prin Decretul Președintelui interimar al republicii Moldova, a fost formată Comisia pentru studierea și aprecierea regimului comunist din R. Moldova. În fruntea Comisiei a fost numit istoricul Gheorghe Cojocaru. Constituirea Comisiei „a fost dictată de necesitatea de a da curs multiplelor cereri ale societății civile și politice de a lua o poziție oficială față de trecutul totalitar comunist. Această necesitate pleacă de la imperativul condamnării univoce și irevocabile a crimelor și ororilor comise de regimul totalitar comunist, întrucât până în prezent (2010) aceste crime nu au fost evaluate și asumate oficial din punct de vedere istoric, și întrucât, adeseori, pe parcursul ultimilor ani s-a încercat mușamalizarea acestor crime sau chiar justificarea lor”. Pe data de 12 iulie 2012, Parlamentul R. Moldova cu majoritatea de voturi (53 din 101) au condamnat regimul totalitar comunist din RSS Moldovenească, iar „secera și ciocanul”, alte simboluri ale ideologiei comuniste, au fost scoase în afara legii.

În R. Moldova nu există un centru de cercetare a crimelor regimului comunist. În pofida acestui fapt, în R. Moldova au fost publicate culegeri de documente, memorii, articole, monografii, materiale ale istoriei recente etc., care au recuperat trecutul dramatic al basarabenilor aflați sub regim comunist. În cadrul Muzeului Național de Istorie a Moldovei există o cameră, în care au fost expuse, în mod cronologic, documente, fotografii, alte piese de muzeu, ce demonstrează tragedia deportărilor și foametei organizate.

În incinta Agenției pentru Știință și Memorie Militară (Chișinău) sunt deschise pentru vizitatori câteva săli cu expoziții (documente, fotografii, hărți, obiecte de muzeu etc.), referitoare la tragedia deportărilor din RSSM. Există, de asemenea, Muzeul „Memoria Neamului”, întemeiat de regretatul Vadim Pirogan și altele.

În privința monumentelor de for public, ridicate în memoria persoanelor deportate, cel mai cunoscut și important este Monumentul în memoria victimelor deportărilor regimului comunist, neoficial denumit „Trenul durerii” din fața Gării feroviare din Chișinău (sculptor Iurie Platon). Este dedicat zecilor de mii de basarabeni deportați în anii 1940-1941 și 1944-1953 de către regimul totalitar comunist sovietic.

Pe data de 6 iulie 2025, în satul Mereni, raionul Anenii Noi, au fost inaugurate două noi opere memoriale în cadrul Complexului muzeal în aer liber dedicat victimelor comunismului – un spațiu al memoriei colective ce devine tot mai relevant pentru conștientizarea și asumarea trecutului istoric.

Cele două lucrări – *Monumentul „Trenurile Marii Dureri”* și *Instalația Imersivă „Coridorul Morții”* – sunt creații cu profundă încărcătură simbolică, dedicate victimelor deportărilor și represiunilor regimului totalitar sovietic. Ele poartă semnătura istoricului Gheorghe Postică și a pictorului Mihai Caragi și oferă un nou limbaj de exprimare a memoriei colective – prin artă și simțire.

Monumentul „Trenurile Marii Dureri” evocă imaginea emblematică a vagoanelor morții – în care zeci de mii de oameni au fost deportați din Basarabia, fiind smulși din casele lor și trimiși în Siberia, în condiții inumane.

Instalația imersivă „Coridorul Morții” propune vizitatorilor o experiență reflexivă și emoțională: un tunel de 35 de metri, care simbolizează suferința și deumanizarea celor condamnați și deportați.

În multe alte localități ale R. Moldova au fost ridicate monumente în memoria victimelor deportărilor și a foametei organizate de Kremlin în RSSM.

Totuși, în R. Moldova nu a fost promovată o politică de stat privind recuperarea memoriei și păstrarea memoriei trecutului totalitar sovietic. Mai mult decât atât, nu a fost elaborată și asumată o politică clară față de vestigiile trecutului comunist. În multe localități ale R. Moldova rămân în continuare monumente ale lui V. Lenin, Gr. Kotovski, S. Lazo etc., pe postamente au fost ridicate și rămân până în prezent tancuri, tunuri sovietice, îndreptate spre Occident. Foarte multe străzi, chiar și localități, mai poartă încă denumiri sovietice (s. Krasnoarmeiskoe, r. Hîncești, s. Ceapaevka, r. Drochia etc.); denumiri de străzi: Lenin, Kirov, Osvojobdenia („Eliberării”), Pobedî („Victoriei”), Cikalov, Dimitrov, Pokrișkin, Maiakovski etc.

○ Întocmește o listă cu monumentele, sculpturile, plăcile comemorative dedicate comemorării victimelor crimelor comunismului.

○ Expune-ți opinia de ce în Republica Moldova mai sunt păstrate o serie de monumente ce glorifică societatea sovietică.

În același timp, există experiența pozitivă a statelor ex-comuniste în ceea ce privește restabilirea adevărului privind caracterul și politicile promovate de regimurile comuniste. Astfel, în **Polonia**, istoria este



Karol Tadeusz Nawrocki (n.1983), istoric, directorul Institutului Memoriei Naționale, în iunie 2025, ales președinte al Poloniei.

înțeleasă nu ca o parte a trecutului, ci este o parte a prezentului. În Varșovia activează Institutul Memoriei Naționale (IMN) – Comisia de cercetare a crimelor comise împotriva poporului polonez, o structură de stat foarte influentă, care examinează crimele comise față de poporul polonez, atât de naziști, cât și de comuniști. A fost întemeiat prin Lege aprobată la 18 decembrie 1998.

IMN promovează politici de stat privind decommunizarea Poloniei. La inițiativa IMN străzile, piețele etc., care purtau denumiri comuniste, au fost redenumite, au fost demolate monumente, inclusiv cele ridicate ostașilor Armatei Roșii, busturi, plăci comemorative etc.

○ Descrie situația în domeniul cercetării și condamnării crimelor comunismului în Polonia.

○ Apreciază efortul polonezilor în promovarea memoriei istorice.

La 11 martie 1990, **Lituania** și-a proclamat independența față de Imperiul răului, URSS, fiind prima republică ex-sovietică care a făcut acest pas. Tot atunci, forțele anticomuniste au ocupat clădirea KGB din Vilnius, capitala țării. Acest fapt a ușurat foarte mult procesul de decommunizare a țării. Clădirea fostului KGB a devenit Muzeu al Ocupației și Luptei pentru Libertate (Muzeul victimelor genocidului). Muzeul se află în custodia Centrului de cercetare a genocidului și rezistenței poporului lituanian. În 2017, acest Centru a vernisat, la Chișinău, expoziția „Sub cer străin. Locuitorii Lituaniei în lagărele și în locurile de exil din URSS. Anii 1940-1958”.

De menționat: poporul lituanian a suferit atât de pe urma ocupației sovietice, cât și a celei naziste. Astfel, în anii 1940-1941 (prima ocupație sovietică), au fost omorâți și încarcerați sau deportați 23 000 de oameni. În timpul insurecției din iunie 1941, au murit 700 de oameni. A urmat ocupația nazistă, în urma căreia au fost închise în lagărele de concentrare 29 500 de persoane, 240 000 de oameni au fost omorâți, dintre ei – circa 200 000 au fost evrei. Alte 60 000 de oameni au fost duși la munci forțate în Germania. A urmat cea de-a doua ocupație sovietică: în anii 1944-1953 în Lituania au fost arestați și întemnițați 186 000 de oameni, 118 000 de persoane au fost deportate, au fost omorâți 20 500 de luptători militari (partizani) antisovietici și susținători ai acestora. În lagăre și pușcării au murit între 20 și 25 de mii de oameni, iar în deportare – 28 000. În perioada anilor 1954-1986, o mie de persoane au fost întemnițate pe motive politice. În 1991, în timpul apărării Independenței de Stat a Lituaniei, la Telecentru și câteva posturi de grăniceri au murit 23 de persoane și au avut de suferit alte 900 persoane.

În Lituania a fost creat și un muzeu în aer liber, în care au fost adunate toate monumentele, plăcile, alte simboluri din anii ocupației sovietice (1944-1991).

○ Explică cauzele procesului de decommunizare în Lituania.



Vilnius, clădirea fostului KGB republican, devenită Muzeu al Ocupației și Luptei pentru Libertate

În **Federația Rusă**, patria bolșevismului, primului și celui mai sângeros regim totalitar din lume, în 1992, la Moscova, s-a constituit Societatea internațională „Memorial”, care a avut drept scop să contribuie la formarea unei societăți civile în Rusia, a unui stat bazat pe drept, să nu admită întoarcerea în totalitarism.

Societatea și-a propus, de asemenea, să disimileze valorile democrației și respectul față de drepturile omului. În același timp, Societatea „Memorial” a contribuit enorm în vederea înveșnicirii memoriei victimelor represiunilor politice și restabilirii adevărului istoric. „Memorialul” a depistat multe crime, comise de regimul sovietic, a creat o bază de date on-line privind victimele terorii politice. La 7 octombrie 2022, Comitetul Premiilor Nobel a conferit Societății „Memorial” Premiul pentru Pace.

Însă regimul politic de astăzi din Rusia nu a tolerat activitatea Societății „Memorial”: în ianuarie 2025, Ministerul Justiției din Federația Rusă a calificat Societatea „Memorial” ca fiind „agent străin”, scoțând Societatea în afara legii.

La 14 noiembrie 2024, unicul Muzeu al Istoriei Gulagului din Federația Rusă, amplasat în partea de nord a Moscovei, a fost închis.

○ [Explică situația din prezent din Federația Rusă cu referire la condamnarea crimelor comunismului.](#)

Revoluțiile anticomuniste au avut diferite energii, iar drept rezultat și urmările au fost diferite. În statele în care formațiunile politice venite la putere au fost intransigente față de regimurile comuniste totalitare, succesele în trecerea la democrație au fost mai mari (de ex., fosta RDG, Polonia, Cehia, statele baltice). Dimpotrivă, în statele, în care noile guvernări democratice erau legate de trecutul totalitar comunist, debarasarea de obiceiurile și, mai ales, mentalitatea marxist-leninistă, s-a făcut / se face cu mari dificultăți.

DOCUMENTE

D1. Proclamația de la Timișoara (extras)

Proclamația de la Timișoara a fost aprobată pe data de 12 martie 1990, la inițiativa lui George Șerban. Punctul 8 al Proclamației cerea ca niciun fost membru al nomenclaturii Partidului Comunist Român sau al Securității să nu aibă dreptul de a lucra în funcții publice pe o perioadă de 10 ani sau trei legislaturi consecutive, accentul fiind pus mai ales pe funcția de președinte al României (vezi textul de mai jos).

„...8. Ca o consecință a punctului anterior, propunem ca legea electorală să interzică pentru primele trei legislaturi consecutive dreptul la candidatură, pe orice listă, a foștilor activiști comuniști și a foștilor ofițeri de Securitate. Prezența lor în viața politică a țării este principala sursă a tensiunilor și suspiciunilor care frământă astăzi societatea românească. Până la stabilizarea situației și reconcilierea națională, absența lor din viața publică este absolut necesară. Cerem, de asemenea, ca în legea electorală să se treacă un paragraf special care să interzică foștilor activiști comuniști candidatura la funcția de președinte al țării. Președintele României trebuie să fie unul dintre simbolurile despărțirii noastre de comunism. A fi fost membru de partid nu este o vină. Știm cu toții în ce măsură era condiționată viața individului, de la realizarea profesională până la primirea unei locuințe, de carnetul roșu și ce consecințe grave atrăgea predarea lui. Activiștii au fost însă acei oameni, care și-au abandonat profesiile pentru a sluji partidul comunist și a beneficia de privilegiile deosebite oferite de acesta. Un om care a făcut o asemenea alegere nu prezintă garanțiile morale pe care trebuie să le ofere un Președinte. Propunem reducerea prerogativelor acestei funcții, după modelul multor țări civilizate ale lumii. Astfel, pentru demnitatea de Președinte al României ar putea candida și personalități marcante ale vieții culturale și științifice, fără o experiență politică deosebită. Tot în acest context, propunem ca prima legislatură să fie de numai doi ani, timp necesar întăririi instituțiilor democratice și clarificării poziției ideologice a fiecăruia dintre multele partide apărute. De-abia atunci am putea face o alegere în cunoștința de cauză, cu cărțile pe față”.

Sursa: *Proclamația de la Timișoara*, în https://ro.wikipedia.org/wiki/Proclamația_de_la_Timișoara (accesat 10. XII. 2025)

○ [Descrie contextul adoptării Proclamației de la Timișoara.](#)

○ [Expune-ți argumentat opinia PRO sau CONTRA argumentelor aduse de petiționari în problema interzicerii unui fost membru al nomenclaturii Partidului Comunist Român sau al Securității la dreptul de a lucra în funcții publice.](#)

○ [Argumentează importanța Proclamației, prezentând două dovezi.](#)

D2. Pentru a nu uita, pentru a condamna, spre a nu se mai repeta

(extras din Raportul final al Comisiei prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste din România)

„...Pe baza imensului material documentar consultat, a mărturiilor victimelor și a unei copleșitoare literaturi pe tema

experienței comuniste din România, întrucât dictatura comunistă din România s-a făcut vinovată de crime imprescriptibile împotriva umanității, membrii Comisiei propun șefului statului măsuri legate de: 1. condamnare; 2. memorializare; 3. legislație și justiție; 4. cercetare și arhive; 5. educație.

I. Condamnare a comunismului: - condamnarea explicită, categorică și neechivocă a sistemului comunist din România, de la înființarea sa, pe bază de dictat, în anii 1944-1947 și până la prăbușire, în decembrie 1989. Făcând acest lucru, președintele României își va afirma admirația pentru eroismul celor care s-au opus dictaturii, de la luptătorii din rezistență și militanții partidelor politice anihilate de comuniști și până la disidenții și opoziții perioadei Ceaușescu. Prin gestul său, Președintele țării va aduce un solemn omagiu marilor oameni de stat ca Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Dinu Brătianu, Victor Rădulescu Pogoneanu, Ion Flueraș și Iosif Jumanca, miilor de clerici ortodocși, greco-catolici, de alte confesiuni și religii aruncați în lagăre și închisori, ierarhilor care au înfruntat regimul (Nicolae Popovici), martirilor Bisericii precum Ioan Suci, Iuliu Hossu, Sandu Tudor, Vladimir Ghika, Richard Wurmbrand, Márton Áron, membrilor partidelor democratice din România, tuturor victimelor regimului totalitar comunist, oponenților și disidenților. În același timp, își va exprima compasiunea pentru suferințele îndurate de marea majoritate a poporului român. **Luând act de acest Raport, Președintele țării poate spune cu mâna pe inimă: Regimul comunist din România a fost ilegal și criminal.** Condamnând acest regim, statul democratic român condamnă instrumentele acestuia, în primul rând, Partidul Comunist Român și Securitatea, precum și persoanele responsabile pentru nelegitimitatea și criminalitatea comunismului. Nu este vorba de marea masă a membrilor de partid, a căror unică activitate era să-și achite cotizația și să participe lunar la ședințe formale, golite de orice conținut, ci de instituția partidului, deci de aparatul birocratic, „nomenclatura” acestuia, acea castă parazită, care a făcut posibilă dictatura. În cazul Securității, a fost vorba de o instituție criminală și teroristă, de la început și până la sfârșit. Securitatea a fost subordonată conducerii centrale și teritoriale (regionale/județene) a partidului comunist (PMR/PCR). În consecință, acestea au reprezentat structuri cu scopuri represiv-criminale, acționând de regulă prin intermediul Securității.

Comunismul a căzut doar oficial la 22 decembrie 1989. Neoficial, structuri, dar mai ales metode și mentalități comuniste au continuat să existe sub diferite forme, unele extrem de grave, pe care avem datoria să le prezentăm tocmai pentru că ele reprezintă forme de manifestare ale vechiului regim, transformat, însă nu transformat fundamental...

II. Memorializare: - înființarea unei zile comemorative în memoria victimelor represiunii și terorii comuniste. Urgentarea construirii în centrul capitalei a unui Monument al Victimelor Comunismului. Continuarea omagierii victimelor comunismului prin ridicarea de monumente comemorative și în alte locuri simbolice din țară, completând seria celor realizate de AFDPR (Asociația Foștilor Deținuți Politici din România).

- introducerea în muzeele de istorie din țară a unor secțiuni referitoare la ororile comunismului. Înființarea, în colaborare cu Fundația Academia Civică, Asociația Foștilor Deținuți Politici din România, CNSAS, Institutul pentru Investigarea Crimelor Comunismului din România, Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, Institutul de Istorie „George Bariț”, a unui Muzeu al Dictaturii Comuniste din România. Asemeni Muzeului Memorial al Holocaustului din Washington, acest muzeu va fi în egală măsură un loc de memorie și unul al afirmării valorilor societății deschise. Muzeul va fi condus de un consiliu științific numit de Președintele țării. Pe lângă Muzeu ar fi necesară crearea unui centru de documentare destinat informației publice, cu acces neîngrădit, în care să fie colecționate documente esențiale pentru înțelegerea fenomenului comunist, a universului concentraționar, a propagandei ca mijloc de constrângere spirituală...

Sursa: Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România. *Raportul final*, București, 2006, p. 635-637, pe https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/article/RAPORT%20FINAL_%20CADCR.pdf (accesat 13 XII. 2025).

- Identifică crimele împotriva umanității de care a fost învinuit PC din România.
- Enumeră măsurile propuse pentru memorializare.
- Explică, conform documentului, necesitatea condamnării comunismului.

EVALUAREA CUNOȘTINȚELOR ȘI COMPETENȚELOR

Completează tabelul tematic: „Centre de studierea a crimelor comunismului”.

Țara	Denumirea centrului științific/a memorialului	Scopuri. Domenii acoperite
Concluzii		

- Compară situația în domeniul condamnării crimelor totalitarismului în statele postsovietice.
- Identifică asemănările și deosebirile, utilizând Diagrama Venn.
- Formulează trei concluzii referitoare la importanța activității Comisiilor pentru studierea și aprecierea regimului comunist în diverse state postcomuniste.

ACTIVITATE INDEPENDENTĂ

- Propune un plan de acțiuni care, în opinia ta, ar contribui la păstrarea și valorificarea memoriei istorice referitoare la crimele totalitarismului.
- Prezintă planul colegilor.

ACTIVITATE ÎN GRUP



Piatra comemorativă a victimelor ocupației sovietice și a regimului totalitar comunist

- Formați echipe de câte 3-4 elevi și colaborați pentru a realiza sarcina propusă.
- Identificați un monument ridicat în Republica Moldova pentru a comemora victimele regimului totalitar comunist.
- Cercetați din diverse surse istoricul apariției monumentului.
- Realizați un afiș/poster la tema Memoria istorică prin monumente, în care veți prezenta istoricul apariției, autorul, descrierea, pe care le veți însoți cu imagini.
- Organizați o expoziție a afișelor/posterelor realizate.

ÎNVĂȚARE ÎN BAZĂ DE PROIECT

VI.1. DESTINE FRÂNTE ÎN COMUNISM: ISTORII ALE FAMILIILOR SUPUSE REPRESIUNILOR: CAZUL LARISEI LAȘCHEVICI, OR. TIRASPOL



Larisa Lașchevici (n. 1931), or. Tiraspol.

Mă numesc Lașchevici Larisa Antonovna. Lașchevici Lilea, așa eram [numită] în copilărie. Tatăl meu, Anton Ivanovici Lașchevici, s-a născut în 1897. Originar din orașul Dobruș, regiunea Gomel, Belarus. Era etnic belarus. [...]

Eu sunt de etnie rusă. Mama a fost rusoaică. Nicăieri, niciodată nu a scris că este belarusă, întotdeauna [a scris] – rusoaică. Mai mult, toți scriau – ruși. [...] De ce scriau că sunt ruși, eu nu știu.

Dețin multe obiecte vechi. Am multe documente, mama le păstra, eu le-am păstrat și le-am prezentat în muzeul nostru. Documentele oficiale din anii 1930, în Tiraspol, pe ele pot fi văzute ștampile... scrise când în limba moldovenească, când în rusă, când în ucraineană. S-a păstrat, ca prin minune, autobiografia tatălui meu, scrisă în 1937 cu mâna lui, și autobiografia mamei. [...]

Părinții mei s-au căsătorit în 1929, în or. Balta. Apoi s-au mutat în Tiraspol. Eu m-am născut pe 8 iunie 1931, la Tiraspol.

Mă jucam cu fetele vecinilor, mama le invita ca eu să mănânc, dar noi am fost, să zicem așa, o familie înstărită, deși trăiam în chirie, probabil, achitată [din contul] serviciului tatei. Astfel, pentru ca eu să mănânc, mama invita mereu copii, îmi amintesc o măsuță mică, josuță, întotdeauna așternută cu mân-care și supă. Aceștia erau copiii din vecini, care aveau propria casă, gospodăria lor, dar părinții lor nu aveau un astfel de loc de muncă ca al tatei.

Tata a lucrat în guvern, „Narkozem” se numea organizația unde era angajat. Acum se numește Ministerul Agriculturii. El era șeful Departamentului de Ameliorație. În ultimii ani, când începuseră toate astea...

represiunile, au fost arestați patru comisari norodnici al agriculturii și conducerea toată a fost schimbată, și orice clase... [sociale] au fost lichidate. Și trei comisari norodnici, știam numele lor, dar acum nu țin minte, unul era Babenco, comisar norodnic. Parcă mai era unul, Moroz, comisar și încă câteva nume care nu s-au păstrat în memorie. Și tatăl meu, ca șef al departamentului – cum ar fi șef de departament în minister acum. „Narkom”-ul era ca un minister. [...]

Apoi au apărut discuțiile în familie, pe șoptite, despre cine „a fost luat”... Spuneau că la cineva au venit noaptea și fiica cea mare s-a trezit și a întrebat: „Mamă, e seară sau e dimineață de-acum?” Și nu a vrut să-și ia rămas bun... „Și pe Babenco l-au luat...”, „și pe acela l-au luat...”, și mi-a intrat în memorie că așa discutau cei maturi – că trebuie neapărat să fie luat cineva, că așa este primit la ei. Încotro îi duceau, dacă este bine sau dacă este rău, nu mă gândeam la asta. L-au luat, deci l-au luat! Pe acela l-au luat, pe acela l-au luat, apoi l-au luat pe tata... Eu nu știam nimic și nu întrebam... Iată atunci era aceasta frază: „l-au luat...”.

A venit rândul tatei, s-a întâmplat când el se afla într-o delegație de serviciu, probabil, era anul 1937. Au venit noaptea în apartamentul nostru, au venit de la NKVD. Dar toată lumea era înfricoșată de groază! Mama era atentă la tot, dacă ceva se mișca, ceva sau undeva, anumite semne, dacă dintr-odată se aude un bocănit, se socotea semn rău. Eiii! ne era frică, credeam în tot felul de superstiții. Eu dormeam, tata era în delegație, au bătut noaptea în ușă, eu nu m-am trezit, mama a deschis, veniseră cu percheziția de la NKVD. Au percheziționat apartamentul, s-au uitat, au umblat peste tot, eu nu mă trezisem, asta din spusele mamei. Mama zicea că s-a văzut în oglindă și era

albă ca varul. Au căutat, s-au băgat peste tot, nu au luat nimic și, la plecare, au spus: „Ne cerem scuze pentru deranj!” Mama povestea mai târziu tuturor: „Vă imaginați, ce politete! Eu aproape că murisem de frică și ei zic – „Ne cerem scuze pentru deranj!” Erau de la NKVD. Nu știu câți oameni au fost. Nu era unul singur, bineînțeles. Veniseră cu „черный ворон”¹. Despre această percheziție am scris când am cerut reabilitarea tatălui meu, am apelat la Kiev și mi-au răspuns că nu există un document care să confirme că a fost așa ceva. Nu știu cum se face că nu au găsit acest document nicăieri. Deci, nu au găsit nimic și nu au scris nimic. Aceasta a fost prima adiere a anului 1937. [...]

Eiii, a fost o viață de groază și foarte grea. Toți erau înspăimântați, toată lumea tremura. Asta e tot! Oricine putea fi luat în orice moment. Și totul decidea troika NKVD. [...]

Tata a fost arestat la Kiev. L-au luat în data de 12 iunie, iar la 8 iunie eu îmi sărbătoresc ziua de naștere. Tata mi-a dat o căldărușă emailată, pictase pe ea, el avea gust artistic, a desenat câteva floricele și mi-a făcut-o cadou. Și la patru zile după ziua mea de naștere tata a fost luat. L-au luat ca urmare a unei păre. Cineva, așa cum mi-a spus mătușa, sora mamei mele, Clavdia Gheorghievna, în Kiev, la Ministerul Agriculturii, tata s-a confruntat cu un netrebnic de la Tiraspol, care l-a fixat, a mers la Tiraspol și l-a denunțat. [...]

Faptul că tata a fost adus la Tiraspol, am aflat abia 30 de ani mai târziu, numai când unchiul Josif a făcut demers, în 1962, și i s-a răspuns, și au dispus reabilitarea tatei. Când am început eu să scriu la NKVD-ul de la Chișinău, mi s-a spus că nu există niciun material despre tatăl meu. Apoi m-am adresat la NKVD-ul din Kiev, ei au trimis dosarul tatei la Chișinău, așa că dosarul tatei se află acum în arhiva din Chișinău. [...]

Nu cunosc cine l-a turnat pe tata, poate că am întâlnit acest om, dar nu știu cine a fost. Din vorbe, Clavdia spunea că tata s-a întâlnit în Kiev cu un ticălos, după cum s-a exprimat ea, care a venit la Tiraspol și l-a denunțat. Iar în Tiraspol nu era completată „limita”, că doar erau „limite”. Eu am acest document, în ziarul „Izvestia” din anul 1986 publicat o pagină întreagă, pe această pagină sunt ordinele Biroului Politic semnate de Stalin, „limitele” pe republici, orașe, regiuni, ținuturi – cu cifrele indicate în mii, câte persoane trebuiau găsite pentru prima categorie – „executarea prin îm-

pușcare”, atâtea mii la a doua categorie... Tatăl meu și alții, toți până la unul, au nimerit acolo pentru a completa aceste liste. Am aflat data când a fost anunțat verdictul și data morții tatălui meu. A fost arestat la 12 iunie 1938, verdictul a fost la 3 octombrie, execuția fiind la 5 octombrie. A fost condamnat la „prima categorie”! Aceasta era „executarea prin împușcare”, pedeapsa capitală! Pentru prima categorie, 10 mii de persoane trebuiau incluse în liste. Cu pedeapsa capitală, desigur! [...]

Eu și mama, după ce tata a fost arestat și nu am putut afla nimic despre el, am plecat imediat la Dobruș. Apoi mama a plecat la Odesa, iar pe mine m-au dus la sora mamei, în Dnepropetrovsk. Mama nu credea că tata este mort, ea chiar zicea: „Lasă să se aranjeze acolo, poate chiar are pe cineva, numai să fie viu”.

Dar tata a fost împușcat la patru luni după ce l-au luat...

Larisa Lașchevici, 8 decembrie 2016, Tiraspol.

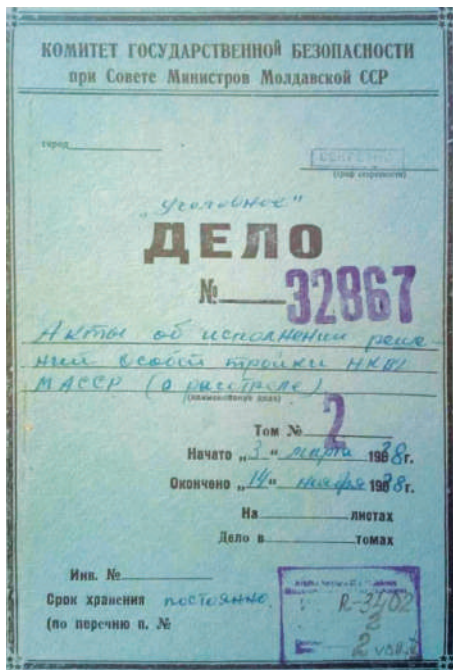


Soții Anton și Anna Lașchevici, împreună cu fiica lor, Larisa, or. Tiraspol, 1936.

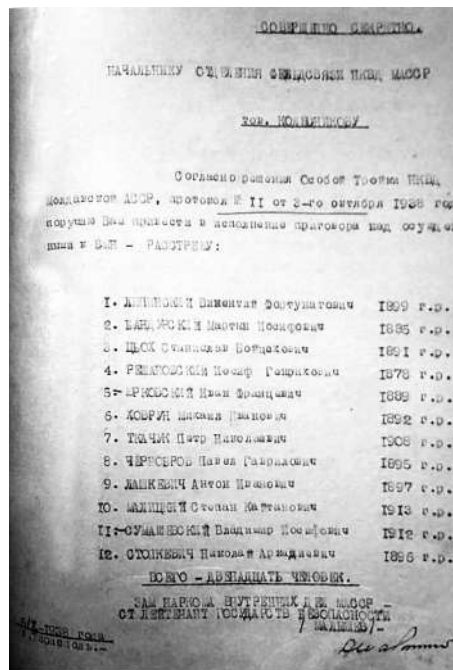
¹ „Черный ворон” sau „воронок” – expresie metaforică prin care erau desemnate automobilele organelor represive sovietice (rus.).



Anton Lașchevici, or. Dobruș, reg. Gomel, țin. Rogačevskij, Belarus, anii 1930.



Coperta dosarului cu acte privind executarea deciziei troicii NKVD a RASSM (pedeapsa capitală prin împușcare) în perioada 3 martie – 14 noiembrie 1938. Sursa: ANA DGN, Fond 3402, inventar 2, do sar 2, vol. II.

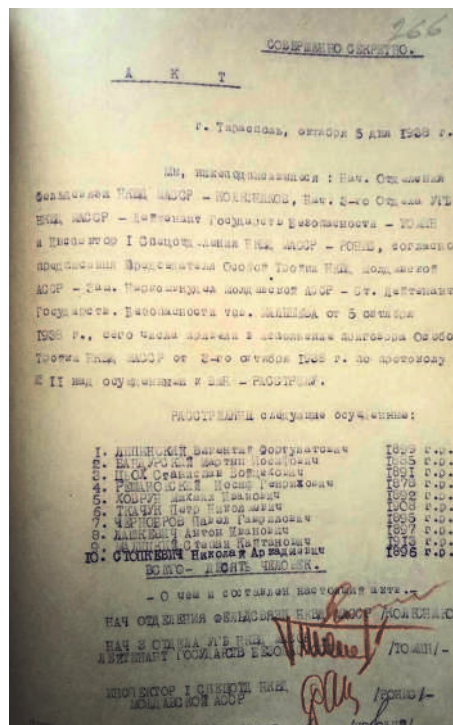


Decizia troicii nr. 11 din 3 octombrie 1938 privind condamnarea la pedeapsa capitală prin împușcare a 12 persoane, inclusiv Anton Lașchevici. Sursa: ANA DGN, Fond 3402, inventar 2, dosar 2, vol. II, f. 265.



Bastionul Vladimir din Tiraspol, locul de execuție a mii de oameni în perioada Marii Terori din anii 1937-1938.

Notă: Elaborat în baza studiului de caz Larisa Lașchevici, *În această țară, mulți bărbați au murit!* în Ludmila D. Cojocar (ed.), *Arhivele memoriei: Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească: Memorii. Documente. Studii de caz, Vol. I, tom 2: Cercetări realizate în localitățile din centrul Republicii Moldova*, Academia de Științe a Moldovei, Universitatea de Stat din Moldova. Chișinău: Ba-lacron, 2019, p. 7-54.



Actul din 05 octombrie 1938 care confirmă că Anton Lașchevici și încă 9 persoane au fost împușcate. Sursa: ANA DGN, Fond 3402, inventar 2, dosar 2, vol. II, f. 266

ACTIVITATE DE ÎNVĂȚARE ÎN BAZĂ DE PROIECT
DESTINE FRÂNTE ÎN COMUNISM: ISTORII ALE FAMILIILOR SUPUSE REPRESIUNILOR:
CAZUL LARISEI LAȘCHEVICI, or. TIRASPOL

Învățarea în bază de proiect „Destine frânte în comunism: Istorii ale familiilor supuse represiunilor: cazul Larisei Lașchevici, or. Tiraspol” constă în abordarea a două direcții-cheie de studiere a evenimentelor istorice de la începutul secolului XX: studierea regimului comunist ca factor distructiv al societății și valorificarea istoriei orale în vederea sensibilizării opiniei publice referitoare la atrocitățile comise de regimul totalitar comunist în stânga Nistrului în perioada interbelică.

Scopurile activității:

- Investigarea fenomenului represiv al regimului totalitar comunist pentru stabilirea adevărului istoric.

- Valorificarea memoriei martorilor oculari care au trăit fenomenul totalitarismului bolșevic manifestat în RASSM.

Forma de organizare a activității – în echipă.

Perioada realizării – va fi stabilită de către profesor de comun acord cu elevii.

Algoritmul desfășurării activității:

Etapa 1. Documentarea și alegerea subiectului

- Identificarea unei teme de interes public;
- Verificarea relevanței și actualității subiectului;
- Stabilirea unghiului de abordare (ce aspect este cel mai important pentru public);

Etapa 2. Planificarea

- Realizarea unui plan de lucru: ce persoane trebuie intervievate, ce imagini sau date sunt neceare;
- Pregătirea întrebărilor pentru interviu;

Etapa 3. Culegerea informațiilor

- Realizarea interviului cu martori oculari sau persoane implicate;
- Observarea directă la fața locului;
- Strângerea de date statistice, fotografii etc.;

Etapa 4. Verificarea și selecția informațiilor

- Coroborarea surselor pentru a evita știrile false;
- Alegerea celor mai relevante declarații, imagini și date;
- Excluderea informațiilor neverificate;

Etapa 5. Redactarea

- Structurarea reportajului într-o formă clară: introducere, desfășurarea, concluzie;
- Folosirea unui limbaj accesibil, obiectiv și echilibrat;
- Inserarea citatelor și a faptelor verificate;

Etapa 6. Editarea și montajul

- Alegerea secvențelor vizuale și sonore esențiale;
- Montarea materialului pentru a fi cursiv și atractiv;

Etapa 7. Publicarea sau difuzarea

- Reportajul este transmis în presa scrisă sau online, ori pe rețelele de socializare;
- Titlul și prezentarea sunt adaptate pentru a atrage atenția publicului, fără a denatura conținutul;

Etapa 8. Feedback și urmărire

- Observarea reacțiilor publicului (colegilor de clasă, cadrul didactic) și a impactului reportajului;

Produs realizat:

- un reportaj de știri în format audio/video;
- un reportaj de știri în format audio destinat posturilor radio;
- un reportaj de știri de tip podcast.

Pentru a realiza un reportaj de știri de tip podcast pot fi utilizate următoarele sugestii:

1. Intro (30-60 secunde)

- O frază scurtă și puternică care stârnește interesul publicului;
- Voce narator;
- Fundal sonor: sunete de ambiață (zgomote de uliță, voci de femei și bărbați);

2. Prezentarea contextului

- Introducerea temei și a relevanței sociale;
- Explicarea pe scurt a situației (cifre, fapte, evenimente recente);

3. Narațiune + Interviu

- Alternarea vocii reporterului cu vocile intervievaților;
- Folosirea ambianței pentru autenticitate;
- Naratorul leagă părțile și oferă explicații suplimentare;

4. Moment emoțional/Conflict

- Povești sau detalii care ating ascultătorul;

5. Analiză și context larg

- Se adaugă date statistice, explicații, comparații cu alte situații similare;

6. Încheiere

- Concluzie sau deschidere spre reflecție;

7. Outro

- Prezentarea sursei, echipei și eventual invitația de a asculta alte episoade.

* Notă: Structura reportajului poate fi adaptată în funcție de informațiile deținute, precum și de posibilitățile reale elevilor de a realiza produsul.

VI.2.FAMILII DEPORTATE DIN LOCALITATEA MEA

Scop: recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar comunist în vederea înțelegerii critic-reflexive a trecutului totalitar, a dezvoltării conștiinței civice și a empatiei sociale, dezvoltarea valorilor și atitudinilor care să se manifeste în acțiuni de respect față de înaintașii noștri și de fortificare a conștiinței și demnității naționale, prin identificarea, cercetarea și valorificarea informațiilor din viața unei familii deportate din comunitate.

Termeni:

Deportare – formă a represiunii în URSS, trimiteri forțată într-o regiune îndepărtată, într-un lagăr de corecție prin muncă a persoanelor considerate periculoase pentru regimul sovietic. În RSSM regimul totalitar a organizat trei valuri de deportare (12-13 iunie 1941, 5-6 iulie 1949, 1 aprilie 1951).

Cercetare – activitate științifică de dobândire a cunoștințelor, desfășurată în mod sistematic și ordonat pentru acumularea și prelucrarea de date/informații într-un anumit domeniu.

Posterul – un afiș imprimat expus pe un perete sau pe o suprafață verticală. În mod obișnuit, posterele conțin atât elemente grafice, cât și text, deși un poster poate fi complet grafic sau compus doar din text. Posterele prezintă o anumită informație despre un eveniment/o personalitate etc.

Impactul deportărilor asupra populației din RSS Moldovenească: deportările au generat în societate frică; au condus la deștrădăcinarea, destrămarea și dispariția unor familii. O parte din cei deportați au decedat în zonele de deportare, altă parte n-a avut posibilitatea să se reîntoarcă. Deportările au creat traume atât pentru cei deportați, cât și pentru urmașii lor.

Produs: interviu, poster, articol în ziarul școlii, prezentare (PowerPoint, Canvas, video etc.)

Resurse informaționare:

a) Recomandări bibliografice:

• *Arhivele Memoriei*, vol. 2. Tom 1-2. Cercetări realizate în localitățile din sudul Republicii Moldova, ed. E. Postică, Chișinău, 2016-2018.

• *Arhivele Memoriei*, vol. 3, Tom 1-2. Cercetări realizate în localitățile din nordul Republicii Moldova, ed. L. Pădureac, Chișinău, 2017-2019.

• *Arhivele Memoriei*, vol. 1. Tom 1-3. Cercetări realizate în localitățile din centrul Republicii Moldova, ed. L. Cojocaru, Chișinău, 2016-2020.



Pelagheia și Ion Gogu



Alexandra Gogu



Maria și Ecaterina Gogu

Persoane din s. Vărăncău, județul Soroca, deportate inițial în satul Novokievskii, raionul Mazanovskii, Amurskaia oblasti, apoi de mai multe ori mutați în alte localități. Sursa: arhiva personală a familiei Gogu-Rotaru

• *Cartea Memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist*. Vol. 1-4, Chișinău (1999, 2001, 2003, 2005).

• Gogu Zinovii M., *Basarabia și Transnistria în GULAGUL sovietic*, Chișinău, 2024.

• Olaru-Cemîrtan V., *Teroarea stalinistă în RSSM, 1940-1941, 1944-1956. Deportările, exilările în Gulag, foametea*, Chișinău 2020.

• Prepeliță C., *Deportările- calvarul familiilor basarabene*, Chișinău, 2022.

• *Românii în GULAG: memorii, mărturii, documente* (vol. I), editori Anatol Petrencu, Ludmila D. Cojocaru, Lidia Pădureac, Chișinău: Editura Balacron, 2014, 350 p.

• *Românii în GULAG: memorii, mărturii, documente* (vol. II), editori Anatol Petrencu, Ludmila D. Cojocaru, Lidia Pădureac, Chișinău: Editura Balacron, 2015, 350 p.

• Țăranu M., *Timpuri pe care nu le-a vrut Dumnezeu, sau deportarea elitelor din Moldova sovietică*, Chișinău, 2023.

• *Descoperiri în imediata apropiere. Sugestii metodologice pentru ghidarea elevilor în cercetarea istoriei orale*, Chișinău, 2021.

b) Fotografii, memorii

Forma de lucru: elevii pot să lucreze individual, în perechi sau să formează echipe mai mari.

Structura activității de învățare:

I. Introducere

Prezentarea subiectului și importanța acestuia.

Explicarea scopului și obiectivelor proiectului.

Fixarea perioadei de timp necesară pentru documentare și elaborarea produsului.

II. Stabilirea echipelor și distribuirea activităților.

Stabilirea tipului de produs realizat.

Identificarea familiei deportate din localitate (rudă, vecin, conțetățeni etc.). În cazul imposibilității, a se cerceta *Cartea Memoriei* și *Arhivele Memoriei*.

Determinarea surselor de cercetare și a mijloacelor de realizare.

Distribuirea sarcinilor.

III. Cercetarea/documentarea:

Selectarea informațiilor.

Interviewarea membrilor familiei deportaților.

Adunarea și selectarea fotografiilor, documentelor sau altor materiale relevante pentru proiect

Întocmirea bibliografiei. Cercetarea surselor adăugătoare.

IV. Realizarea produsului.

Conținutul produsului

Contextul istoric. Informații generale despre perioada istorică și eveniment.

Familia. Descrierea generală a familiei, membri, starea socială, profesie, alte date.

Analiza și interpretarea memoriilor/informațiilor. Descrierea procesului de deportare. Motivul invocat. Starea emoțională. Condiții de deportare. Alimentare. Viața în Gulag.

Soarta familiei

Impactul deportării asupra familiei

V. Prezentarea produsului

V. Evaluare

VI. Reflecții și învățăminte

Un articol de ziar ar trebui să fie informativ, ușor de citit și să includă citate și surse relevante pentru a susține punctele de vedere ale autorului. La elaborarea unui articol de ziar e bine să se țină cont de câteva reguli de bază:

1. **Titlul trebuie să fie atractiv.** Acesta ar trebui să indice subiectul articolului și să fie scurt și la obiect.

2. **Introducerea** trebuie să capteze atenția cititorului, să includă cele mai importante informații și să răspundă la cele mai importante întrebări: cine, ce, când, unde, de ce și cum.

3. **Limba clar și simplă**, ușor de înțeles pentru cititor. Ar trebui de evitat cuvintele complicate și termeni tehnici greu de înțeles, cuvintele-cheie accentuate ar trebui să ofere întregului articol coerența sensului.

4. **Organizarea logică a conținutului.** Articolul ar trebui să fie structurat în paragrafe separate, cu titluri și subtitluri, pentru a ajuta cititorul să își dea seama despre ce este vorba în fiecare secțiune.

5. **Includerea citatelor și surselor.** Articolul ar trebui să conțină citate din surse relevante, care să susțină punctele de vedere ale autorului și să aducă credibilitate articolului. Obligatoriu, citatele trebuie atribuite sursei lor.

6. **Încheierea** ar trebui să conțină concluziile autorului și să sintetizeze ideile principale ale articolului.

7. **Revizuirea și redactarea articolului.** După ce a fost finalizat articolul, textul trebuie revizuit, redactat, pentru a elimina erorile gramaticale sau de ortografie și pentru a-l face coerent și ușor de citit.

Structura unui poster:

Titlul: scurt și interesant; vizibil de la distanță.

Textul: scrierea să fie suficient de mare și de lizibilă. Dacă folosești un computer, nu întrebuința prea multe fonturi. Scrie propoziții scurte, care sunt vizibile de la distanță.

Imaginile, fotografiile, graficele: acestea ar trebui să susțină ceea ce ai de spus și să facă posterul interesant. Limitează-te la câteva imagini, care impresionează.

Prezentarea: e necesar de elaborat o schiță a posterului; alege locul unde vei amplasa titlurile, simbolurile, fotografiile, imaginile etc.

VI.3. IMPACTUL FOAMETEI DIN ANII 1946-1947 ASUPRA POPULAȚIEI DIN RSS MOLDOVENEASCĂ

Scop: recuperarea și valorificarea istorică a memoriei colective a victimelor foametei din 1946-1947 în RSSM în vederea dezvoltării conștiinței civice, a empatiei sociale și a înțelegerii critic-reflexive a trecutului totalitar; dezvoltarea valorilor și atitudinilor care să se manifeste în acțiuni de respect față de înaintașii noștri și de fortificare a conștiinței și demnității naționale, prin identificarea, cercetarea și selectarea informațiilor relevante în baza mărturiilor persoanelor.

Termeni:

Foamete – lipsă mare, generală și prelungită de produse alimentare.

Înfometare – mijloc de intimidare și supunere, de obtinere a controlului total, de constrângere politică prin foame, exercitată asupra unui grup de indivizi sau comunități (popoare, populații etc.).

Context istoric. Foametea din RSSM din 1946-1947 a fost cauzată de politica economico-fiscală și socială criminală a autorităților comuniste, în condițiile unei secete severe. Înfometarea a fost o politică verificată a statului sovietic, utilizată pentru reeducarea colectivă a milioane de oameni. Consecințele foametei din RSSM au fost dezastruoase: peste 200 000 de persoane decedate, populație bolnavă, copii rămași orfani, frica inoculată în mentalitate, impunerea forțată de a se înscrie în colhoz, creșterea nivelului de criminalitate etc. Responsabilitatea pentru aceste crime revine autorităților sovietice totalitare de toate nivelurile.

Produs: Interviu cu persoana resursă (Format Audio.Video), Eseul, Ancheta orală, Videoreportaj.

Resurse informaționale:

a) bibliografice

• Guzun V., *Imperiul Foamei: foametea artificială din URSS și impactul asupra spațiului românesc: 1921-1922, 1931-1933, 1946-1947*, Editura Filos, București, 2014, 504 p.

• Turea L., *Cartea foametei*, Ed. Curtea veche, București, 2008.



„Memoriu victimelor foametei, 1946-1947”,
parte a Complexului memorial din com. Mingir, r-nul Hîncești.

• Țăranu A., *Foametea în Moldova sovietică (1946-1947)*. Culegere de documente / Institutul de Istorie al Academiei de Științe a Moldovei, Institutul de Analiză și Consultanță Politică „POLITICON” afiliat Universității de Studii Europene din Moldova. Traducere din limba rusă: Mihai Manea, Vsevolod Cernei, Editura Litera, Chișinău, 2017, 864 p.

• Курдогло К., Голод в Гагаузии 1946-1947 годов. Комрат-Кишинев, 2010.

• Голод в Молдове (1946-1947). Сборник документов / Институт Истории Академии Наук Республики Молдова, Молдавский Государственный Университет. Сост.: А.М. Царан (рук. Коллектива). Кишинёв: Издательство „Штиинца”, 1993. 767с.

• <https://arhiva.gov.md/foametea-din-1946-1947-provocata-de-regimul-sovietic-cauze-amploare-si-consecinte/>

b) fotografii, memorii, liste de nume, localități, destinații.

Structura activității de învățare: Interviu

Este important ca întrebările care vor fi adresate persoanei în cadrul interviului să fie bine formulate și să ofere posibilitatea obținerii unor informații relevante tematicii abordate. Totodată, elevul trebuie să cunoască foarte bine contextul istoric al evenimentelor/faptelor despre care urmează să discute. Primele întrebări vor face referință la personalitatea celui interviuat: nume, prenume, locul nașterii, profesie/ocupație, informații succinte despre rudele cele mai apropiate (părinți, frați, surori, copii).

Chiar dacă există un set de întrebări formulat în prealabil, pe parcursul interviului pot fi adresate și alte întrebări, în scop de precizare. Elevii vor pregăti din timp tehnica necesară înregistrării interviului. La etapa de desfășurare a interviului, elevii trebuie să se asigure că nimeni nu va interveni în discuție. Este important, de asemenea, ca atmosfera în care se va desfășura interviul să fie calmă, deschisă, de încredere. După ce interviul a fost realizat, urmează etapa de transcriere, adică de transformare a înregistrării în text scris, sub forma unei Fișe de interviu.

Organizare interactivă și eficientă a activității

1. Pregătirea interviului

- Divizarea pe grupe tematice a câte 2-3 elevi.
- Fiecare grup va identifica o persoană resursă care a fost victimă sau rudă cu cine a suferit în timpul foametei din 1946-1947, născută după 1940.

- Elevii stabilesc tipul interviului: video, audio sau în format scris

2.Documentare:

- Elevii selectează informații despre foametea în localitatea natală, studiază articole și alte informații relevante.

3. Crearea ghidului de interviu

- Pregătirea întrebărilor despre viața de zi cu zi în timpul foametei, hrană și metodele de supraviețuire, impactul foametei asupra familiei și comunității.

4. Realizarea interviului

A. Tema interviului: Foametea din RSSM - mărturii dure-roase

Realizator interviu:

Data interviului:

Locul realizării interviului:

B. Date de identificare a persoanei intervievate:

- Nume, prenume intervievat:
- Data și locul nașterii:
- Domiciliul actual:
- Studii:
- Profesia/ocupația:

C.Viața înainte de declanșarea foametei

- Modul de viață în sat, activități și griji cotidiene ale familiei; Atitudinea autorităților sovietice față de cetățeni.

D. Experiența personală în timpul foametei

Contextul declanșării foametei în localitate, acțiunile represive ale autorităților sovietice;

- Cauzele declanșării foametei;
- Condițiile în care au trăit/supraviețuit în anii foametei;
- Alimentația în timpul foametei pentru a supraviețui (ce produse au fost utilizate);
- Modalitatea de supraviețuire (ajutoare oferite).

E. Impactul pe care l-a avut foametea asupra membrilor familiei, rude sau comunitate

- Efectele sociale ale foametei (cazuri dramatice, mortalitatea/canibalism, impactul psihologic).
- Reflecții personale asupra acestei perioadei tragice.

F. Viața după foametea din 1946-1947

- Modalitatea în care a fost afectată copilăria, sănătatea, viața cotidiană a familiei și a comunității

G. Concluzii personale în baza interviului realizat

H. Solicitarea acordul persoanei de a publica varianta scrisă a interviului.

5. Prezentarea interviului colegilor

- Redarea principalelor idei din interviu, a fotografiilor, memorii.

6. Reflecții și învățăminte

VI.4. EXPEDIȚII ALE MEMORIEI

Grupul de expediționari în vizită la familia Carageorghe din localitatea Pobeda, regiunea Tomsk, în cadrul proiectului „Expedițiile Memoriei”. Fotografia ilustrează modul în care cercetătorii documentează experiențele directe ale persoanelor afectate de represiunile sovietice. Foto: Expedițiile Memoriei.

Despre „Expedițiile Memoriei” Un proiect inițiat în 2013 de către istoricul Octavian Țicu, care are drept scop, după cum menționează autorul proiectului „atragera într-un proces de cunoaștere aplicativă a istoriei noastre, prin implicare nemijlocită a tinerilor în descoperirea acelor repere ale identității, care ne-a modelat în timp. Unul din elementele cele mai importante ale cunoașterii istorice este memoria deportărilor din anii 1941, 1949 și 1951, în timpul cărora mii de moldoveni, ruși, ucraineni, găgăuzi, bulgari, evrei și alte naționalități ale Basarabiei istorice au fost dislocați de către regimul totalitar sovietic spre regiunile îndepărtate ale Uniunii Sovietice”.

Prima expediție a avut loc în anul 2013, în Kazahstan, spre regiunea Karaganda, unde au fost deportați un număr foarte mare de basarabeni, numărul exact al acestora nu este cunoscut. A doua expediție a fost la fel în Kazahstan, în anul 2014, grupul de expediționari s-a deplasat spre sudul țării, în regiunea Alma Ata.

A treia expediție, care a avut loc în anul 2016, în perioada 19-28 septembrie, în regiunea Irkutsk, alegerea regiunii Irkutsk ca țintă a acestor expediții, a fost determinată de faptul că în anul 1949, în timpul celui mai mare val de deportări din Basarabia, aici au fost aduși circa șase mii de basarabeni.

A patra expediție a proiectului „Expedițiile Memoriei” a avut loc în regiunile Krasnoiarsk și Irkutsk în anul 2017.

Cea de-a V-a ediție a „Expedițiile Memoriei” a avut loc în perioada 19-30 septembrie, 2018. Echipa de istorici, studenți, jurnaliști a mers pe urmele celor deportați, la aproape 5 000 km depărtare și anume în regiunile Novosibirsk și Tomsk, în documente până în anul 1944, nu apare regiunea Tomsk, ea fiind parte componentă a regiunii Novosibirsk. Alegerea acestor regiuni se datorează numărului mare de basarabeni dislocați aici, conform unor statistici, aici, în timpul primului val de deportări, au fost aduși în jur de 5 787 de persoane; în cel de-al doilea (1949), și al treilea val



(1951), la fel a fost strămutat un număr impunător de basarabeni.

A VI-a ediție a avut loc în anul 2019, în regiunea Tiumeni, locație unde de asemenea au fost dislocați un număr impunător de locuitori ai RSSM.

Scopul proiectului de cercetare:

Studierea și păstrarea memoriei evenimentelor istorice semnificative legate de represiunile staliniste, prin colectarea și analizarea mărturiilor, documentelor, pentru a înțelege impactul acestora asupra comunității și a forma o conștiință istorică critică în rândul elevilor.

Produs:

Conferință științifică, masă rotundă, comunicare științifică însoțită de Power Point, film, poster.

Obiective:

- Colectarea de mărturii în baza filmelor documentare „Expedițiile Memoriei” și documente legate de represiunile staliniste (documente din arhivele de stat sau arhivele personale).

- Analizarea surselor istorice pentru a identifica condițiile deportărilor și efectele represiunilor asupra persoanelor.

- Analizarea și interpretarea conținutului filmelor *Expedițiile Memoriei*, pentru a înțelege experiențele persoanelor afectate de represiunile staliniste și impactul acestora asupra memoriei colective.

Context:

Perioada represiunilor staliniste a fost una tragică în istoria Basarabiei, caracterizată prin deportări în masă, persecuții politice și suferințe pentru populație. Această perioadă a lăsat urme adânci în memoria colectivă, în documentele istorice și în mărturiile celor care au supraviețuit.

Expedițiile memoriei urmăresc să cerceteze și să păstreze amintirea victimelor regimului represiv din

Basarabia, în special în perioada ocupației sovietice. Prin documente de arhivă, mărturii orale și cercetări de teren, aceste expediții ajută la înțelegerea efectelor psihologice și sociale ale represiunilor. Ele contribuie la asumarea trecutului și la educarea generațiilor tinere, oferind o lecție despre importanța memoriei istorice și a responsabilității civice.

Structura activității de învățare:

I. Introducere

- * Prezentarea subiectului și importanța acestuia.
- * Discuție despre importanța memoriei istorice și a cercetării trecutului.

II. Activități de cercetare și documentare

- * Colectarea mărturiilor orale de la supraviețuitori sau familiile acestora.
- * Studierea documentelor istorice din arhivele personale și naționale.

III. Pregătirea fișei de interviu

- * Crearea a 2-3 întrebări grupate pe subiecte:
 - Viața personală și familială.
 - Evenimente și experiențe trăite.
 - Reflecții și amintiri despre trecut.

Puteți utiliza modelul dat:

IV. Realizarea produsului final

V. Prezentarea produsului

- * Redarea principalelor idei din interviu.
- * Prezentare de fotografii.
- * Prezentare de film.
- * Prezentarea unui articol în cadrul unei mese rotunde/conferințe științifice.

VI. Evaluarea

- * Elevii vor fi evaluați pe baza calității interviurilor, acurateței informațiilor obținute din surse, clarității prezentării și capacității de reflecție critică asupra trecutului.

Resurse informaționale:

a. Surse video

1. *Expedițiile Memoriei Kazahstan 2013, ep I.* Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=yOsvEHx_Vlw
2. *Expedițiile Memoriei Kazahstan 2014, ep. II.* Disponibil: <https://www.youtube.com/watch?v=CO2UhmR0g>
3. *Expedițiile Memoriei Irkutsk, 2017.* Disponibil: <https://www.youtube.com/watch?v=WPjS2KTPko8&t=1383s>
4. *Expedițiile Memoriei Novosibirsk, 2018.* Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=BAcV2OX_xgU&t=1237s

Fișa de interviu – Proiectul „Expedițiile Memoriei”

Elev: _____ Data: _____ Localitatea / instituția: _____

1. Date de identificare ale persoanei intervievate

- Nume: _____
- Vârsta / data nașterii: _____
- Localitatea de origine: _____

2. Întrebări și răspunsuri

Viața personală și familia până la deportare:

1. Ce proprietate avea familia Dvs. până la deportare. Descrieți casa în care ați locuit.
2. Cu ce se ocupau părinții Dvs. până la deportare

3. Evenimente și experiențe trăite:

1. Când ați fost deportați, câți membri ai familiei erați în listă?
2. Ce vă amintiți din noaptea deportării (cine și cum v-au anunțat)
3. Ce lucruri ați reușit să luați de-acasă.
4. Cât timp a durat drumul și câte persoane erați în vagoane.
5. Care erau condițiile din vagoane și cât de des opreau pentru a vă oferi hrană, apă etc.
6. În ce localitate ați fost deportați și ați rămas până la revenirea acasă
7. Cum a fost viața din deportare (unde ați locuit, cu ce v-ați ocupat)
8. Unde ați locuit după întoarcerea acasă și cum ați reușit să vă reintegrați în societate.

4. Reflecție personală a elevului

1. Cum contribuie interviul la proiectul „Expedițiile Memoriei”?



Grupul de expediționari la muzeul NKVD din Tomsk în cadrul proiectului „Expedițiile Memoriei” 2018. Foto: Expedițiile Memoriei. Fotografia poate fi utilizată ca punct de plecare pentru investigații istorice independente. Elevii pot analiza imaginea pentru a identifica participanții, conținutul vizitei și obiectivele expediției, urmând să consulte arhive, mărturii orale și alte surse documentare referitoare la represiunile sovietice.

5. *Expedițiile Memoriei Tomsk, 2018, ep. I.* Disponibil:

<https://www.youtube.com/watch?v=iVj2rwjSkK8&t=2524s>

6. *Expedițiile Memoriei Tomsk, 2018, ep. II.* Disponibil:

<https://www.youtube.com/watch?v=fnW5GHdQghA&t=3181s>

7. *Expedițiile Memoriei Tiumeni, 2019, ep. I.* Disponibil:

<https://www.youtube.com/watch?v=s4ZFtl-FjPg&t=553s>

8. *Expedițiile Memoriei Tiumeni, 2019, ep. II.* Disponibil:

<https://www.youtube.com/watch?v=0nL07O1KLQY&t=3008s>

9. *Expedițiile Memoriei Tiumeni, 2019, ep. III.* Disponibil:

<https://www.youtube.com/watch?v=q1FmaIrHtcE>

10. *Nu se va întoarce nimeni niciodată, aici vă vor putrezi oasele.* Disponibil:

<https://newsmaker.md/ro/nu-se-va-intoarce-nimeni-si-nicio-dataaici-va-vor-putrezi-oasele-cum-au-fost-deportati-locuitorii-moldovei-sovietice/>

11. *Despre deportarea în Siberia.* Disponibil:

<https://www.youtube.com/watch?v=oji5mhLdr-Y>

12. *Deportați în Siberia.* Disponibil:

<https://www.youtube.com/watch?v=9K6yetzQCAC>

3. COURTOIS, Stephane. *Comunism și Totalitarism*, Iași, Editura Polirom, 2011. 278 p. ISBN 978-973-46-0895-9.

4. GROSSU, Sergiu. *Copiii Gulagului. Cronică a copilăriei oprite în URSS*, Chișinău, Editura Museum, 2002. 238 p. ISBN 9975-906-62-1.

5. GOGU ZINOVII, Maria. *Ne-au povestit calvarul, Mărturii despre trista istorie, trăită de basarabenii deportați în Siberia*, Ploiești, Editura Karta-Graphic, 2019. 140 p. ISBN 978-606-693-153-3.

6. MIRCESCU, Dumitru. *Lăgăru morții din taigaua siberiană*, București, Editura Vremea, 1997. 191 p. ISBN 973-9162-73-8.

7. OLARU-CEMÎRTAN, Viorica. *Deportările din Basarabia, 1940-1941, 1944-1956*, Chișinău, 2017. 540 p. ISBN 978-9975-139-23-6.

8. PASAT, Valeriu. *RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940-1953)*, Chișinău, Editura Cartier, 2011. 650 p. ISBN 978-9975-79-698-9.

9. PETRENCU, Anatol. *Basarabia în al Doilea Război Mondial 1940-1944*. Lyceum, 1997. 345 p.

10. POSTICĂ, Elena. *Rezistența antisovietică în Basarabia, 1944-1950*, Chișinău, Editura Știința, 1997. 240 p. ISBN 9975-67-045-8.

11. ȘIȘCANU, Elena. *Basarabia sub regimul bolșevic (1940-1952)*, București, 1998. 184 p. ISBN 973-9318-48-7.

12. WERTH, Nicolas. *Drumul spre Kolîma, Călătorie pe urmele Gulagului*, Editura Corint, 2013. 202 p. ISBN 978-973-135-753-9.

b. Surse bibliografice

1. AMBUL-BALMUȘ, Anastasia. *Îndemn spre neuitare*, pagini din istoria Basarabiei 1940-1949. Cimișlia-Ploiești: Editura Dorința, 2016.

2. CAȘU, Igor. *Dușmanul de clasă. Represiuni politice, violență și rezistență în R(A)SS Moldovenească 1924-1956*, Chișinău, Editura Cartier, 2015. 394 p. ISBN 978-9975-79-828-0.



VI.5. DEZGHEȚUL HRUȘCIOVIST. ELIBERAREA ȘI REVENIREA LA BAȘTINĂ A DEPORTAȚILOR

Scop: recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar comunist în vederea înțelegerii critic-reflexive a trecutului totalitar, a dezvoltării conștiinței civice și a empatiei sociale, dezvoltarea valorilor și atitudinilor care să se manifeste în acțiuni de respect față de înaintașii noștri și de fortificare a conștiinței și demnității naționale, prin identificarea, cercetarea și valorificarea informațiilor din viața unei familii deportate din comunitate.

Produs: interviu, poster, eseu, articol în ziarul școlii, prezentare (PowerPoint, Canvas, video etc.)

Resurse informaționale:

• *Arhivele Memoriei, vol. 2. Tom 1-2. Cercetări realizate în localitățile din sudul Republicii Moldova*, ed. E. Postică, Chișinău, 2016-2018.

• *Arhivele Memoriei, vol. 3, Tom 1-2. Cercetări realizate în localitățile din nordul Republicii Moldova*, ed. L. Pădureac, Chișinău, 2017-2019.

• *Arhivele Memoriei, vol. 1. Tom 1-3. Cercetări realizate în localitățile din centrul Republicii Moldova*, ed. L. Cojocaru, Chișinău, 2016-2020.

• *Cartea Memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist. Vol. 1-4*, Chișinău (1999, 2001, 2003, 2005).

• Gogu Zinovii M., *Basarabia și Transnistria în GULAGUL sovietic*, Chișinău, 2024.

• Olaru-Cemîrtan V., *Teroarea stalinistă în RSSM, 1940-1941, 1944-1956. Deportările, exilările în Gulag, foametea*, Chișinău 2020.

• Prepeliță C., *Deportările- calvarul familiilor basarabene*, Chișinău, 2022.

• *Românii în GULAG: memorii, mărturii, documente* (vol. I), editori Anatol Petrencu, Ludmila D. Cojocaru, Lidia Pădureac, Chișinău, Editura Balacron, 2014, 350 p.

• *Românii în GULAG: memorii, mărturii, documente* (vol. II), editori Anatol Petrencu, Ludmila D. Cojocaru, Lidia Pădureac, Chișinău, Editura Balacron, 2015, 350 p.

• Țăranu M., *Timpuri pe care nu le-a vrut Dumnezeu, sau deportarea elitelor din Moldova sovietică*, Chișinău, 2023.

Context istoric: După moartea lui Stalin în 1953, liderul Nikita Hrușciov a inițiat o serie de reforme care, deși parțiale și ambigue, au creat speranța schimbării pentru milioanele de oameni deportați în lagărele din Siberia și regiunile deșertice ale Kazahstanului. Pentru basarabenii care au cunoscut ororile deportării forțate din 1941 și 1949, această perioadă a reprezentat așteptarea revenirii la baștină, deși realitatea a fost mult mai complexă și mai dureroasă decât se aștepta.

După 1956, procesul de reabilitare a fost inițiat, dar cu o lentoare și o reticență caracteristice birocrației sovietice. Reveniții primeau documente de reabilitare, care declarau formal că represiunea suferită era o „eroare”, dar această simplă recunoaștere nu putea restaura ani pierduți, case confiscate sau demnitate complet calomniată. Mărturiile supraviețuitorilor arată că revenirea era un vis uneori mai dur decât depor-

tarea însăși. Cei care se întorceau acasă descopereau că proprietățile lor fuseseră confiscate, casele ocupate de alți locuitori și că purta acum stigmatul etern de „dușman al poporului”.

Atmosfera din localitățile unde se reveneau era înțepată de suspiciune și ostilitate. Vecinii care anterior acceptaseră cu ușurință narativele propagandistice în privința „claselor dușmane” nu erau pregătiți să se reîntâlnească cu oamenii pe care îi credeau morți sau pe care autoritățile îi instruiseră să-i trateze cu dispreț. Familiile celor reveniți rămâneau marginalizate, excluse din structurile colhozurilor și întreprinderi, restricționate în ceea ce privește locurile de muncă disponibile și promovarea profesională.

Exemple de surse:

„ÎNTOARCEREA LA BAȘTINĂ

Gospodăria ne-a fost luată. Eram în clasa a IX-a, la sfârșit de an școlar. Când am venit acasă, în cameră la noi era așa o veselie, mama făcea colțunași și plângea de bucurie.

S-a repezit la mine, m-a cuprins și a zis: „Ricuța mamei, m-au chemat la comandatură și mi-au spus că suntem liberi, și ne ducem acasă!” Au anunțat-o că poate să-și facă pașaport, dar că nu avea voie să se întoarcă în Moldova.

În pașaportul ei era o mențiune că nu are dreptul să trăiască în Moldova și în oraș. Mama mea așa spunea: „Eu mă duc acasă. Ce-o să-mi facă? Lasă să mă ucidă, dar eu mă duc în satul meu, la gospodăria mea!” Gospodăria ne-a fost luată. În 1940, când au venit prima dată rușii, au luat casa lui tata, o casă mare, frumoasă, așa o casă în sat nu mai era. Aveam o poartă de fier, cu cap de lei. Tata avea moară. În timpul războiului tata a început să facă altă casă, n-a mai terminat-o. Casa aceasta neterminată, din care ne-au deportat, a fost mai apoi oficiul poștal. Noi ne-am întors la o rudă de-a mamei. Rudele ne-au primit bine”.

Raisa Paladi-Pituscan deportată la 6 iulie 1949 din com. Micleușeni, r-nul Nisporeni în reg. Irkutsk, URSS.
In. Elena Postică (editor). *Arhivele memoriei: Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească: Memorii. Documente. Studii de caz, Chișinău, Balacron, 2016, p. 301.*

„La zi însemnată

Cea mai mare bucurie a fost când ne-au dat drumul acasă. Atâta scârbă ce duceam, dacă eu eram mărișor, înțelegeam cum aici a fost și cum eram acolo, străin. Făceam ce făceam și tot întrebăm: „Mamă, n-ai auzit nimic de dus acasă?” Mama vedea că eu tare mă consum, îmi mai spunea câte-o minciună și mă bucura: „Dragul mamei, iaca am auzit că în alt raion de-amu i-o chemat să le dea drumul acasă!” Nu era așa, dar mă bucuram. A venit și ziua să aflăm că ne ducem acasă. Era iarnă, de Scridon-făcătorul de minuni, de 25 decembrie, când e Crăciunul pe nou, la zi însemnată. Când am aflat, nu mai puteam de bucurie.

ACASĂ

Așa Dumnezeu ne dă nouă...

În decembrie 1955 am venit. Guvernul, cei de la împărăție, nu se bucurau că ne ducem acasă. S-a dus fratele meu și le-a zis: „Iată, *ucaz 26* este, trebuie să ne faci documente!” Acela n-a vrut să-i facă: „Da’ ce, aici vi-i rău, așezați-vă aici și lucrați!” Când am venit acasă, mi-am cumpărat bicicletă, doar că era *damscaia* (pentru femei). Toți din mahală se uitau la mine, unul a cunoscut că e *damscaia*. Țin minte că am mai trăit pe la surori, când am ajuns acasă. Toți erau bucuroși să ne vadă, dacă am trăit bine unii cu alții. Toți ne ajutau cu ce ne mai trebuia.

Casa era cam dărămată, am reparat-o, dar pe urmă, când a venit Prutul, iar am fost nevoiți să lăsăm totul și să ne ducem. Tare greu ne-a mai fost. Dar, dacă așa ne-a fost dat să fie, ce puteam face noi? Așa Dumnezeu ne dă nouă...”

Alexandru Șoșu, *deportat în 1949 din s. Costești, r-nul Râșcani în reg Kurgan, URSS*. Lidia Pădureac (editor). *Arhivele memoriei: Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească: Memorii. Documente. Studii de caz, Chișinău, Balacron, 2016, p. 170.*

„VIAȚA DUPĂ REVENIREA ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ

în Gotești

În 1957 ne-au dat pașapoarte sovietice cu o singură condiție: să nu ne cerem drepturile asupra averii confiscate. Am revenit în iunie, împreună cu mama, și am stat la fratele cel mai mare. În Gotești am cerut loc de casă, dar nu mi-au dat. În casa părintească trăiau alții. Erau familii de deportați care s-au întors și trăiau în casele lor, însă ei nu proveneau din sate la graniță.

Noi, care locuim în satul Gotești, nu aveam dreptul, nu ne permiteau, noi am fost mai pedepsiți. Pe ceilalți nu-i atingeau, dar pe mine mă alungau la fiecare încercare de a ajunge acasă.

Fratele meu, Vasile, care a venit mai devreme în Moldova, s-a stabilit în satul Lărguța și nu-l atingeau. Pe mine, însă, mă alungau din Gotești. M-am adresat în instanțe la Cahul și mi-au permis să vin acasă, dar *komendant sela* 56 din Gotești, Piotr - un rus - mă alunga și gata! Stătea la stația auto și mă alunga din autobuz... Mai târziu acel Piotr a fost omorât de soție.

Rudele ne invidiau, se mirau că nu am murit în deportare, că ne-am întors sănătoși, arătam mai bine decât dâșii. Oamenii din sat nu ne priveau cu ochi buni, ne urau pentru că am venit îmbrăcați frumos. Eu lucram și știam cum să mă îmbrac, mă țineam mai presus decât fetele din sat. Aveam o fustă bordo, lungă mai jos de genunchi, o bluziță cu mânecile goale din șifon, încălțată eram cu sandale roșii, iar verișoara unde-mi zice: „Hai-hai, așa și te văd cu călcăiele crăpate pe deal!” Mă invidiau! Aici fetele purtau rochii albe cu mânecile lungi, cu fuste lungi până la călcâi, închise, iar eu în chimono am venit, trăisem în oraș ultimii ani. Aici am constatat cu mirare, că niciun copil a lui moș Năstase nu a mers la studii. După absolvirea școlii din sat, nu au studii nici băieții lor, nici fetele. Noi, cei care am fost deportați, aveam toți studii. Cei rămași acasă au știut numai de munca la deal... Am fost la Cahul și mi-au dat îndreptare în satul Țolica. După Anul Nou, m-au chemat și mi-au dat îndreptare în satul Budei din raionul Cahul. Am mai lucrat jumate de an, am predat matematica în clasele V-VII și, la sfârșit de an, directorul mi-a spus că este ordin de la minister că nu poate admite în școală persoanele fără studii pedagogice. Am mers la Școala Pedagogică din Cahul și am învățat doi ani, căci aveam zece clase făcute, ceilalți, care aveau șapte clase, au învățat patru ani. De acolo am fost repartizată în Gotești, unde am lucrat un an, aveam și ore de limbă rusă în alte clase.

Eu vorbeam rău limba maternă, ne-am rusificat complet în timpul deportării, și mama vorbea rusește! După acel an, m-am măritat și am plecat în Rostov, la

un nepot. Un an am trăit acolo, lucram învățătoare de clasele primare, dar fratele din sat mi-a scris să mă întorc acasă, să nu mai rătăcesc prin Rusia. Mi-a promis că îmi va oferi loc de muncă, el fusese numit *zavedu-juscij RajONO* (*Președintele secției raionale de învățământ*). Am venit și, din 1963, trăiesc în orașul Leova. Aici am lucrat 23 ani învățătoare în școala rusă”.

Ana Nedov (până la căsătorie, Barbânță), deportată la 13 iunie 1941 din com. Gotești, r. Cantemir în reg. Akmolinsk, RSS Kazahă. În: Elena Postică (editor). Arhivele memoriei: Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească: Memorii. Documente. Studii de caz, Chișinău, Balacron, 2016, p. 118-119.

Structura activității de învățare:

I. Introducere

Prezentarea subiectului și importanța acestuia.
Explicarea scopului și obiectivelor proiectului.
Fixarea perioadei de timp necesară pentru documentare și elaborarea produsului.

II. Stabilirea echipelor și distribuirea activităților.

Stabilirea tipului de produs realizat.
Determinarea surselor de cercetare și mijloacelor de realizare.

Distribuirea sarcinilor.

III. Cercetarea/documentarea:

Selectarea informațiilor.
Adunarea și selectarea fotografiilor, documentelor sau altor materiale relevante pentru proiect.
Întocmirea bibliografiei. Cercetarea surselor adăugătoare.

IV. Realizarea produsului (un eseu la tema „Reabilitarea deportaților în RSS Moldovenească”, un interviu cu o persoană deportată apoi reabilitată din localitatea ta, un interviu imaginar cu o persoană deportată, apoi reabilitată (în cazul în care nu identifiți persoane din localitate).

V. Prezentarea produsului

V. Evaluare

VI. Reflecții și învățăminte

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Arhivele Memoriei: Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar – comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească: Memorii. Documente. Studii de caz, director program de stat Anatol Petrencu, secretar științific Virgiliu Bîrlădeanu.

1.1. Arhivele Memoriei, vol. I, tom 1-3: Ludmila Cojocaru (ed.), Cercetări realitate în localitățile din centrul Republicii Moldova, Academia de Științe a Moldovei, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău: Balacron, 2016, 2019.

1.2. Arhivele Memoriei, vol. II, tom 1-2: Elena Postică (ed.), Cercetări realitate în localitățile din sudul Republicii Moldova. Academia de Științe a Moldovei, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău: Balacron, 2016.

1.3. Arhivele Memoriei, vol. III, tom 1-2: Lidia Pădureac (ed.), Cercetări realizate în localitățile din nordul Republicii Moldova. Academia de Științe a Moldovei, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău: Balacron, 2016, 2017.

2. Arhivele Memoriei. Deportările din Basarabia între Istorie și Memorie: biografii individuale și colective, valorificări istoriografice. Constantin Manolache (ed.). Vol. III, Chișinău: 2019.

3. Beșleagă V., Bisericile și mănăstirile sub regimul totalitar comunist în R.S.S.M. 1950-1960. În: Destin românesc, 1996, nr. 1, p. 60-66.

4. Beșleagă V., Cruci răsturnate de regim. Mănăstirea Răciula, 1959, Chișinău: Prut Internațional, 2006.

5. Biserica Ortodoxă din interfluviul pruto-nistrean (1813-2013). Coordonatori: Pr. Octavian Moșin și Ion Gumenăi, Chișinău, 2013.

6. Bocoș M., Jucan D., Fundamentele pedagogiei: Teoria și metodologia curriculumului: repere și instrumente didactice pentru formarea profesorilor, Paralela 45, Pitești, 2017.

7. Burlacu V., Formarea și evoluția RASSM (1924-1940). București-Brăila: Istros, 2021.

8. Buzilă B., Din istoria vieții bisericești din Basarabia (1812-1918; 1918-1944), Chișinău: Știința, 1996.

9. Cadrul de Referință al Competențelor pentru o Cultură Democratică, Consiliul Europei, 2018.

10. Calcea A., Oricine la vârsta de 19 ani dorește viața. (Pe urmele Organizației de rezistență anticomunistă „Ma-

jadahonda” a tineretului studios din județul Orhei, Basarabia. (01.09. 1940 – 24.06. 1941), Orhei, 2021.

11. Cartea Memoriei, vol. I-IV, Chișinău: Știința, 2003.

12. Cartea neagră a comunismului. Crime, teroare, represiune, București, 2024, 975 p.

13. Cașu I. Represiunile comuniste în Moldova Sovietică. În: Vladimir Tismăneanu etc. Raportul Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste în România. București: Humanitas, 2007.

14. Cașu I., Dușmanul de clasă. Represiuni politice, violență și rezistență în R(A)SS Moldovenească, 1924 - 1956, Ed a 2-a, Chișinău: Cartier, 2015.

15. Cașu I., Gulagul basarabean, deportări, represiuni, foamete (1940-1941, 1944-1951). În: Ruxandra Cesereanu (coordonator), Comunism și represiune în România: istoria tematică a unui fratricid național, Iași: Polirom, 2006.

16. Cerga A., Bisericile Basarabiei. Dicționar enciclopedic. Vol. I-II, Chișinău: Civitas, 2018.

17. Chifu I., Cubreacov V., Potoroacă M., Dreptul de proprietate al Mitropoliei Basarabiei și restituirea averilor bisericești, Chișinău: Alfa și Omega, 2004.

18. Codul educației al Republicii Moldova, nr. 152, din 17-07-2014.

19. Constantin I., Polonia în secolul totalitarismelor. 1918-1989, București: Institutul Național pentru studiul Totalitarismului, 2007.

20. Courtois S. Cartea neagră a comunismului. Crime, teroare, represiune, București: Humanitas, 1998.

21. Courtois S. Comunism și totalitarism, Iași: Polirom, 2011.

22. Courtois S. (coordonator), Dicționarul comunismului, Iași, Polirom, 2008, 750 p.

23. Dabija N., Tema pentru acasă. Iași: Princeps, 2009.

24. De ce trebuie condamnat comunismul. Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România. Volumul I, Iași, Polirom, 2008.

25. Deportările din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească : Bibliografie. ed., red. șt.: Constantin Manolache; coord.: Ion Valer Xenofontov; resp. de ed.: Lidia Prisac, Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, (F.E.-P. Tipografia Centrală), 2018.

26. Descoperim eroi în localitate la noi: Culegere de lucrări ale participanților în concurs, ediția 2019-2020: Concurs pentru tineri cercetători „Moldova. Istorie Lo-

- cală" / DVV International în Moldova, Asociația Națională a Tinerilor Istorici din Moldova; responsabil de ediție: Lucia Sava; adaptare texte: Sergiu Boțolin, Chișinău: Lexon-Prim, 2020.
27. Ecolul represiunilor politice din RSS Moldovenească (1940-1991). Culegere de eseuri. (coordonator: V. Bolduma), Chișinău: Garamont, 2020.
28. Epidemiile și măsurile de contracarare a acestora în RSS Moldovenească. Studii realizate în cadrul Proiectului „Politici și acțiuni de prevenire și combatere a bolilor contagioase în retrospectiva cercetărilor istorice din Republica Moldova, Chișinău: Lexon-Prim, 2021.
29. Eșanu A., Eșanu V., Fuștei N., Pelin V., Negrei I., Mănăstirea Căpriana (sec. XV-XX), Chișinău: Pontos, 2003.
30. Fără termen de prescripție. Aspecte ale investigației crimelor comunismului în Europa, coordonatori Sergiu Musteață și Igor Cașu, Chișinău: Cartier, 2011.
31. Florea-Dascăl V., Morții n-ai nevoie de reabilitare, Chișinău: Pontos, 2019.
32. Ghicov A., Pedagogia aplicativă a performanței, Chișinău, Pontos, 2012.
33. Ghimpu Gh., Conștiința națională a românilor moldoveni. (Lucrare de sinteză cu texte antologice), Chișinău: Litera, 1999.
34. Ghimpu Gh., Stindardul sfintei libertăți, Chișinău: Prut Internațional, 2010.
35. Guțu V., Evaluarea curriculumului școlar, Ghid metodologic, Chișinău, 2009.
36. Guțu V., Evaluarea standardelor educaționale, Ghid metodologic, Chișinău, 2009.
37. Guzun V., (editor), Foamea, piatiletka și ferma colectivă: documente diplomatice românești. 1926–1936, Baia Mare. Ed: Universității de Nord, 2011.
38. Guzun V., Chestiunea refugiaților de peste Nistru: documente diplomatice și ale serviciilor române de informații. 1919 - 1936, Cluj-Napoca: Argonaut, 2012.
39. Guzun V., Imperiul Foamei: foamea artificială din URSS și impactul asupra spațiului românesc: 1921–1922, 1931–1933, 1945–1946, București: Filos, 2014.
40. Guzun V., Marea foamete sovietică, 1926–1936, Baia Mare. Ed. Universității de Nord, 2011.
41. Impactul trecutului totalitar asupra noilor democrații din Europa Centrală și de Est. (Simpozion Internațional), Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Chișinău, 1-2 iulie 1999, Chișinău: ARC, 2000.
42. Lisnic I., Clerici ortodocși din Basarabia și Bucovina de Nord în închisorile comuniste, Iași, 2018.
43. Melnic, Șt., Poveste amară, Chișinău: Hyperion, 1992.
44. Moldovenii sub teroarea bolșevică. Sinteze elaborate în baza materialelor Comisiei pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova, Chișinău, Serebia, 2010.
45. Musteață S., Anul 1918 în emisiunile Europei Libere (1955-1991), Chișinău: ARC, 2018.
46. Negrei I., Patrioti basarabeni întemnițați la închiisoarea din Sighet. În: Cugetul. Revistă de Istorie și Cultură, 2007, nr. 3 (35), p. 22-35.
47. Negru E., Campania împotriva „naționalismului burghez moldovenesc” de la începutul anilor ’30 din RASSM. În: Destin Românesc, 2000, nr. 1, p. 96-101.
48. Negru E., Politica etnoculturală în RASSM (1924-1940), Chișinău: Prut Internațional, 2003.
49. Negru E., Proiectul identitar „moldovenesc” din RASSM și deznodământul său tragic. În: Centenar Sfatul Țării, Chișinău 2018. p. 636-647.
50. Negru E., Represiuni politice în RASSM la sfârșitul anilor 30. În: Destin Românesc, 1999, nr. 4, p. 97-105.
51. Negru E., Românii din URSS sub imperiul foamei. În: Revista de Istorie a Moldovei, 2011, nr. 3-4, p. 236-238.
52. Negru, E., Decimarea elitei din RASSM. Cazul Gr. Starii. În: Destin Românesc, 2010, nr. 2, p. 32-39.
53. Olaru-Cemîrtan V., Teroarea stalinistă în RSSM, 1940-1941, 1944-1956: Deportările, Exilările în Gulag, Foamea, Chișinău: Lexon Prim, 2020.
54. Palade Gh., Chicu L., Biserica din Basarabia în anii 1918-1940. În: Cugetul, 1995, nr.1-2.
55. Panorama comunismului în Moldova sovietică. Coordonator Liliana Corobca. Lucrare realizată sub egida Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc (IICCMER), Iași: Polirom, 2019.
56. Pasat V., Calvarul. Documentarul deportărilor de pe teritoriul RSS Moldovenești 1940-1950, Moscova: ROSSPEN, 2006.
57. Pasat V., R.S.S. Moldovenească în epoca stalinistă (1940-1953), Chișinău: Cartier, 2011.
58. Petrovici S., Istoria vie în sălile de clasă. În: Didactica Pro, nr.6 (64), Chișinău, 2010, pag. 47-49.
59. Popovici Borzea A., Integrarea curriculară și dezvoltarea capacităților cognitive, Polirom, București, 2017.
60. Postică E., Deputații Sfatului Țării represați în 1940. În: Cugetul, martie 1998, pp. 92-98.

61. Postică E., Rezistența antisovietică în Basarabia 1944-1950, Chișinău: Știința, 1997, p. 115.
62. Prepeliță C., Deportările – calvarul familiilor basarabene, Chișinău: Lexon-Prim, 2022.
63. Raport analitic al Comisiei pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova. În: Destin Românesc, 2010, nr. 2, p. 9-12.
64. Referențialul de evaluare și Instrumentele de evaluare aferente standardelor de eficiență a învățării la disciplina școlară Istoria românilor și universală, recomandat pentru aprobare prin decizia Consiliului Național pentru Curriculum, 2014.
65. Spînu-Cemîrtan M., Lupii, amintiri din copilărie. Chișinău: Reclama, 2006.
66. Standarde de eficiență a învățării, aprobate prin ordinul ME nr. 1001 din 23 decembrie 2011.
67. Standardele de calitate pentru instituțiile de învățământ primar și secundar general din perspectiva școlii prietenoase copilului, aprobate prin ordinul ME nr. 970 din 14 octombrie 2013.
68. Șișcanu E., Regimul totalitar bolșevic în R.S.S. Moldovenească (1940-1952), Chișinău: Editura Civitas, 1997, p. 73-83.
69. Șișcanu I., Destăranirea bolșevică în Basarabia. Chișinău: Adrian, 1994.
70. Șișcanu I., Instaurarea regimului sovietic în Basarabia. 1940-1941; 1944-1945, București: Editura enciclopedică, 1995.
71. Tihonov (Coroi) L., Baleanu (Coroi) Z., Destine frânate. Episodul II. Refugiați în propria Țară. (În memoria basarabenilor care au avut curajul să înfrunte urgia comunistă, refugiindu-se în România), Chișinău: Lexon Prim, 2023.
72. Tihonov (Coroi) L., Baleanu (Coroi) Z. Destine frânate. File din istoria deportărilor din satul Peresecina, Chișinău: Lexon Prim, 2019.
73. Tihonov L., Deportările staliniste din Basarabia. În: History end politics, Conferința științifică Symposia Professorum ULIM, 2010, p. 112-119.
74. Tihonov L., Deportările staliniste și impactul lor asupra destinelor basarabene. In: Calvary Deportations and Destinies. Transilvania University Press, Brașov, 2010, p. 133-139.
75. Tihonov L., Politica Statului Sovietic față de cultele din R. S. S. Moldovenească (1944-1965), Chișinău: Prut Internațional, 1994.
76. Tihonov L., Religie și totalitarism în Moldova Sovietică, Chișinău: Lexon Prim, 2021.
77. Turea L., Cartea Foametei, Chișinău: Cartier, 2021.
78. Țăranu M., Represiunea și rezistența din RSSM în perioada primei ocupații sovietice 1940-1941, Chișinău: Lexon Prim, 2021.
79. Țăranu M., Moldova de la Est de Prut în timpul primei ocupații sovietice (1940-1941), Sibiu: Ed. Asociațiunii Astra, 2010.
80. Țăranu M., Scrisori către Stalin sau Spovedaniile celor ocupați (1947-1953), Chișinău: Pontos, 2014.
81. Țăranu M., Timpuri pe care nu le-a vrut Dumnezeu sau Deportarea elitelor din Moldova sovietică, Chișinău: Ed. Lexon-Prim, 2023.
82. Țăranu M., Un genocid nerecunoscut sau Foamea organizată de URSS în Basarabia (1946-1947), București: Vremea, 2020.
83. Țepordei V., Amintiri din Gulag, București: Abeona, 1992.
84. Țicu O., Homo Moldovanus Sovieticus. Teorii și practici de construcție identitară în R(A)SSM (1924-1989), Chișinău: ARC, 2018.
85. Țurcanu I., Moldova antisovietică. Aspecte din lupta basarabenilor împotriva ocupației sovietice, 1944-1953, Chișinău, Prut Internațional, Știința, 2000.
86. Ursachi M., Soartă de arcaș, Chișinău: Prut Internațional, 2005.
87. Varta I., Deportările în masă din R.S.Moldovenească din 5-9 iulie 1949. Operațiunea „Sud”. Studiu. Documente. Vol.I, Chișinău: Litera, 2011.
88. Varta I., Varta T., Deportările în masă din R.S.S. Moldovenească din 13-16 iunie 1941. Studiu. Documente desecretizate din arhivele MAI și SIS ale Republicii Moldova, Chișinău: Litera, 2011.
87. Vatamanu L., Un ierbar de amintiri, Chișinău, 2021.
88. Volkogonov D., Lenin. O nouă biografie, București: Lider, 1994.
89. Xenofontov I., Complexul monahal Japca. Istorie și spiritualitate, Iași: Lumen, 2015.
90. Пасат В., Трудные страницы истории Молдавии. 1940-1950г.г., Москва: Terra, 1994.
91. Пасат В., Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие. 1940-1991. Собрание документов в 4 т. Том 2, Москва: РОССПЭН.